

Kustár Zoltán
A protestáns Revideált újfordítású Biblia
(RÚF 2014)
őszövétségi részében végzett módosítások

Elvek, eredmények, tartalmi indoklások

Kustár Zoltán:

**A protestáns Revideált újfordítású Biblia
(RÚF 2014)
ószövetségi részében végzett
módosítások**

Elvek, eredmények, tartalmi indoklások

Debrecen
2017

A DEBRECENI REFORMÁTUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM
ÓSZÖVETSÉGI TANSZÉKÉNEK
TANULMÁNYI FÜZETEI
Új sorozat

hetedik kötet

(DÓTTF 7)

Sorozatszerkesztő:
Dr. Kustár Zoltán

Kustár Zoltán:

A protestáns Revideált újfordítású Biblia (RÚF 2014)
ószövetségi részében végzett módosítások.
Elvek, eredmények, tartalmi indoklások
Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Debrecen, 2017

© Kustár Zoltán. Minden jog fenntartva

Lektorálta: Dr. Tokics Imre

ISSN: 1786-0814

ISBN: 978-963-8429-92-6

Szerkesztés, nyomdai előkészítés: Szilágyiné Asztalos Éva
Nyomdai munkálatok: Kapitális nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Kapusi József

TARTALOM

AJÁNLÁS.....	7
ELŐSZÓ.....	9
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	13
I. A REVÍZIÓ SZÜKSÉGESSÉGE, ELŐZMÉNYEI, MUNKAFOLYAMATA	17
II. A REVÍZIÓ CÉLJAI, ALAPELVEI, A SZÖVEGGONDOZÓ BIZOTTSÁG ELVI JELENTŐSÉGŰ DÖNTÉSEI. A REVÍZIÓS „ELVI DOKUMENTUM”	23
III. A REVÍZIÓ ÓSZÖVETSÉGI VONATKOZÁSAI: A MÓDOSÍTÁSOK MENNYISÉGE, MEGOSZLÁSA, LEGFONTOSABB TERÜLETEI.....	29
IV. A BIBLIAI HÉBER NEVEK ÁTÍRÁSÁNAK SZABÁLYAI	43
V. A NYELVI, SZÖVEGKRITIKAI, EXEGETIKAI, VALAMINT A FORDÍTÁS KONZISZTENCIÁJÁT ÉRINTŐ JAVÍTÁSOK INDOKLÁSA	63
Mózes első könyve.....	65
Mózes második könyve.....	79
Mózes harmadik könyve	122
Mózes negyedik könyve.....	149
Mózes ötödik könyve	182
Józsué könyve.....	213
Bírák könyve	226
Ruth könyve.....	238
Sámuel első könyve	240
Sámuel második könyve	254
A Királyok első könyve	260
A Királyok második könyve	268
A Krónikák első könyve.....	279
A Krónikák második könyve.....	286
Ezsdrás könyve	292
Nehémiás könyve	295
Eszter könyve	301
Jób könyve.....	303
A Zsoltárok könyve	315
Példabeszédek könyve.....	320
Prédikátor könyve	322

Énekek éneke	323
Ézsaiás könyve.....	324
Jeremiás könyve	346
Jeremiás siralmai	370
Ezékiel könyve	372
Dániel könyve	387
Hóseás könyve.....	392
Jóel könyve	394
Ámós könyve	395
Abdiás könyve	396
Jónás könyve	397
Mikeás könyve	397
Náhum könyve	398
Habakuk könyve	399
Zofóniás könyve	400
Haggeus könyve	400
Zakariás könyve.....	401
Malakiás könyve	403
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	405

AJÁNLÁS

A Luther Márton által elindított reformáció ötszázadik évfordulójának méltó megemlékezése dr. Kustár Zoltán: *„A protestáns Revideált újfordítású Biblia (RÚF 2014) ószövetségi részében végzett módosítások”* című könyve, amelyet kezében tart a kedves Olvasó.

Az öt sola, a reformátorok alapvető hitét és teológiai látását jelenítik meg: Sola Scriptura, Sola fide, Sola gratia, Solus Christus, Soli Deo gloria.

A Sola Scriptura, vagyis az „Egyedül a Szentírás” elve alapján a Biblia, Isten kizárólagos ihletett és hiteles szava, minden más írás és bölcsességi gondolkodás felett áll. Az sem mellőzhető, hogy a sola sort a Scriptura kezdi meg, amelyből megismerhető, levezethető az utána következő négy. A sola, mint jelző és a Scriptura, mint főnév, nem alanyesetben, hanem határozói alakban jelenik meg, különleges módon jelezve azt, hogy a Szentírás eszközén keresztül ismerteti meg magát az emberrel a végtelen Teremtő Isten.

Kálvin János, a híres reformátor az *„Institutio Religionis Christianae”* című fő művében a Szentírás kizárólagosságát hirdeti meg, minden más írással szemben: „Egyedül az Úr igéje az az út, amely bennünket annak kutatására vezet, amit Őröla tudni szabad és egyedül ez a világosság, mely nekünk világít, hogy meglássuk azt, amit Őröla tudni kell.”¹

Kustár Zoltán eme kiváló munkája, hosszú évek tudományos kutatásainak könyvbe öntött rövidített formája, s egyben értékes mű, mivel Isten Szava nemzedékről nemzedékre megújul a Biblia-fordítások tekintetében. A kutató professzor mesteri módon összeállított kötete olyan hiánypótló munka, amelyre nem csupán a ma nemzedéke lehet méltán büszke; hiszem, hogy a következő nemzedék még inkább nagyra fogja értékelni, különösen azok, akik majd újrafordítják Isten Szavát, a Szentírást.

A Szerző bemutatja és megmagyarázza azokat a szempontokat, amelyek nyomán az általa vezetett munkacsoport új ösvényeket és utakat vágott az 1975-ös fordításba és az 1990-es revízióba. A reformátori örökség alázatosságával és azzal a meggyőződéssel végezte e nemes feladatot, mint aki tiszteli az elődök munkáját, csakúgy, mint a héber szöveget. Ugyanakkor mindent megtett annak érdekében, hogy Isten Szava megújuljon a mai korosztály életében is.

Kustár Zoltán mint tudós a revízió munkájában a protestáns teológiai értékeit és egyben a legjobb hazai, és hiszem, debreceni hagyományokat is képviselte. Ám valahányszor a textus megkövetelte, ő képes volt átlépni iskolai határokat és a hagyomány ellenére olyan ízes szövegjavaslattal állni elő, amely érthetővé, egyszerűvé tette a fordítást. Ezután szép magyarsággal koronázta meg a szöveget, azért, hogy a szószéki istentiszteleten hangosan felolvasott Ige sokkal gördülékenyebbé váljon, mint a korábbi szövegverziók.

1 KÁLVIN: *Institutio Religionis Christianae*, III. 21,3.

Amikor Kustár Zoltán kiváló héber tudása sokszor nem volt elég egy-egy rész érthetőbbé tételéhez – mivel az egyfajta értelmezést is kívánt –, akkor a tudós hangya szorgalmával kitekintett az európai Biblia-fordítások irányába, és a legfontosabb német fordításokat referenciaként összehasonlította a szövegjavaslatokkal, így szükség esetén korrigált a magyar szövegen. Mindezeket túl a magyar nyelvű fordításokat is egybevetette a revízió javaslataival, a sokak által igen kedvelt Károli-fordítással vagy a katolikus verziókkal. Nem töltötte el aggodalommal, ha a javításokban vissza kellett térni a kissé „megkopott” Károli szöveghez, vagy akár egy-egy szófordulattal valamilyik modern katolikus fordításhoz. Az eredmény ezáltal sokkal érthetőbb, konzekvensebb lett, mint a korábbi fordítás.

Ajánlom e kötetet mindazok számára, akik a fordítás kapcsán keresik Isten Szavának mélyebb nyelvi, tartalmi, ekvivalens összefüggéseit. Szeretettel ajánlom a teológus hallgatóknak, akik közül néhány évtized múlva kikerülnek a következő revízió vagy Biblia-fordítás ószövetségi munkatársai.

Nagy megtiszteltetést és kiváltságot jelentett számomra, hogy éveken át együtt dolgozhattam Kustár Zoltán professzor úrral, aki e nemes feladat végzése közben igazi munkatársammá és barátommá vált, Isten Szavának jobb megértése céljából.

Isten áldása és békessége kísérje mindazokat, akik olvassák a *Revideált újjordítású Bibliát!* Kívánom, hogy ezen értékes könyv által sokan váljanak gazdagabbá a Szentírás megismerésében.

Budapest, 2016. október 31.

Dr. Tokics Imre
Ószövetségi Szentírástudomány Tanszék vezetője
Adventista Teológiai Főiskola

ELŐSZÓ

*„Deus Dominus et inluxit nobis ...
Deus meus es tu et confitebor tibi,
Deus meus es tu et exaltabo te”
(Ps 118,27–28)*

2014-ben jelent meg a protestáns Újfordítású Biblia (1975) legújabb revideált változata, a „Revideált újfordítású Biblia” (RÚF, 2014). A megjelenést és az ünnepélyes zsinati jóváhagyást hosszú évek előkészítő munkája, s maga a szintén több éves szöveggon-dozás, illetve revízió előzte meg.

E második revízió méretében és eredményében nagyságrendekkel több módosítást hozott a bibliai szöveg magyar fordításában, mint az 1990-es, első átdolgozás. Míg az akkori javítás az Ószövetség verseinek kevesebb mint 5%-át érintette, addig a 2014-es átdolgozás az ószövetségi verseknek körülbelül 55%-ára terjedt ki, valamilyen formában. A módosítások jellegükre nézve természetesen sokfélék lehettek, s egy jelentős része a bibliaolvasók többségének talán fel sem tűnik: a skála a nyomdahibák kiszűrésétől a központosítás megváltoztatásán, egy új referencia-hivatkozás vagy magyarázó lábjegyzet beiktatásán át a stiláris jellegű javításokig, az eredeti héberben azonos szavak, szófordulatok és szövegrészek fordításának harmonizálásáig, illetve el egészen a szövegkritikai vagy egezetikai alapú változtatásig meglehetősen széles palettán mozog.

A módosításoknak ez a mennyisége már önmagában is számadásra kötelezi a revízió készítőit: az egyházi közvéleménynek joga van tudni, milyen megfontolások állnak azok háttérében, a szakmai közvélemény előtt pedig e döntésekkel tudományosan is el kell tudni számolni – eleget téve a megismételhetőség és az ellenőrizhetőség követelményeinek. Ez a kötet mindenképp előtt ennek a kettős követelménynek szeretne – az Ószövetség vonatkozásában – eleget tenni. Ezt a célt szolgálta részben már a Göndöcz Miklós által összeállított szinopszis is, amelyben az olvasó a módosult verseket a revízió előtti és utáni formájukban egymás mellé rendezve láthatja. Kötetünk e szinopszis bevezetőjének, illetve indoklás-részének is tekinthető.

Egy bibliafordítás sohasem kész és végleges – legfeljebb az adott nemzedék számára elfogadható változatáról beszélhetünk; a nemzeti bibliafordításoknak időről időre meg kell újulniuk. Ezt a 2014-es szöveget is fel kell majd váltania egyszer egy újabb revideált változatnak. E kötet másik fontos célja a következő nemzedékek revíziós munkájának a támogatása: hogy elveinket, munkamódszerünket, fordítói döntéseink háttérét megértsék, s hogy ahol lehet, munkánk eredményeire építve, ahol pedig szükséges, annak tanulságaiból épülve végezdhessék majd a maguk feladatát. E kötet I–IV. fejezete ennek megfelelően röviden bemutatja a revízió előzményeit, munkamódszerét, azt az Elvi dokumentumot, amely – folyamatosan bővülve – a munka elvi háttérét, valamint elvi jelentőségű eseti döntéseit rögzítette, ismerteti a bibliai héber nevek átírása terén hozott lényeges változtatások elveit és legfontosabb típusait, majd az Ószövetségben

végrehajtott egyéb módosítások legfőbb típusait mutatja be, sok-sok példát kínálva illusztrációként.

A Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma, a Kálvin János Kiadóval karöltve úgy határozott, hogy a Revideált Újfordítású Bibliához kommentársorozatot készít. A kiadó egyik elvárása az, hogy a gyülekezeti tagjaink számára is érthető, rövid kommentárok alapvetően a 2014-es revízió eredményeire épüljenek, illetve harmonizáljanak annak (és elődeinek) szövegkritikai, egzegetikai döntéseivel. E sorozat néhány szerzője azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy az Ószövetség revízióját végző munkacsoport volt vezetőjeként az adott bibliai könyv módosításainak indoklását juttassam el hozzá. Ezek a kérések is arra ösztönöztek, hogy vállaltam e kötet összeállítását: így a szerzők kellő felvilágosítást kaphatnak arról, hogy milyen megfontolások miatt került sor az 1975-ös, illetve 1990-es Újfordítású Biblia szövegének a módosítására.

Az ószövetségi munkacsoport vezetőjeként és egyben az Ószövetség elsődleges szerkesztőjeként az én feladatom volt a beérkezett és az internetes adatbázisban rögzített módosító indítványok felülvizsgálata, valamint az, hogy önálló kutatásaim alapján a szöveghez, ahol szükséges, módosító indítványokat tegyek. A kialakult munkarend értelmében amennyiben nem csupán stiláris jellegű módosításról volt szó, indítványomat dr. Tokics Imre szerkesztőtársam, majd a munkacsoporthoz csatlakozó dr. Varga Gyöngyi és a szuperrevizor, dr. Pecsuk Ottó főtítkár számára írásban indokoltam meg. A kötet legterjedelmesebb, V. fejezetét az egyes bibliai igehelyek módosításának ez az írásbeli indoklása alkotja, a bibliai könyvek kanonikus sorrendjében haladva végig a teljes Ószövetségen. A könnyebb áttekinthetőség és a helytakarékoság érdekében ezek az indoklások a kötet számára formailag egységesítve, megfogalmazásában tömörítve lettek, a kereszthivatkozások rendszere pedig a fölösleges ismétlődéseket szüntette meg, ismét csak a helytakarékoság érdekében. Ez a fejezet valamennyi észrevételt, illetve javaslatot hozza, köztük azt a néhány észrevételt is, amelyek nem találtak támogatásra, s végül nem eredményeztek módosítást a bibliai szövegben. Azt gondolom, ez utóbbi javaslatok indoklása is hasznos fordítói, illetve egzegetikai észrevételeket, információkat hordozhat a hozzáértő olvasó, kommentáríró vagy kutató számára.

A munka számos helyen idézi az eredeti héber szöveget, amelyet, nyomda-technikai okokból, erősen leegyszerűsített, kiejtés szerinti átírásban közlünk. Ez az eljárás, a Biblia Hebraica fellapozása esetén, minden szükséges információt megad az észrevételek megértéséhez, illetve azok érvelésének követéséhez.

Bízom benne, hogy a kötet a maga elé tűzött célokat megvalósíthatja, és biblia-tudósoknak, történészeknek, kommentáríróknak és a bibliai szöveg tudományos érdeklődésű olvasóinak a hasznára lesz.

Végezetül szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik e kötet megjelentetésében, illetve a mögötte álló munkában a segítségemre voltak. Köszönöm dr. Pecsuk Ottónak, hogy a Magyar Bibliatársulat Alapítvány vezetőjeként a revíziós munkabizottságba fölkért, szerkesztői tevékenységemet pedig elvi és gyakorlati szempontból egyaránt mindig támogatta. Köszönöm dr. Tokics Imre és dr. Varga Gyöngyi kollégáknak, hogy a munkabizottságban társaim voltak, és megjegyzéseikkel, javaslataikkal, világos szakmai érveléssel és nagy-nagy empátiával támogatták a munkámat. Kettejük közül

dr. Tokics Imrére hárult a nagyobb feladat, így az ő támogatását, illetve e kötet szakmai lektorálását kiemelten is megköszönöm neki. Ugyancsak köszönöm dr. Galsi Árpádnak az olvasószerkesztői észrevételeket és az inspiráló szakmai egyeztetéseket. S végül, de nem utolsósorban hálásan megköszönöm feleségemnek, hogy a revíziós munkával megterhelt férjét szeretettel elhordozta, s hogy ezerrétű támogatását e kötet összeállítása során is megtapasztalhattam.

Debrecen, 2016. szeptember 1.

A Szerző

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Általános rövidítések:

E.sz. = egyes szám
imper. = imperativus
imperf. = imperfectum
infin. = infinitivus
infin. constr. = infinitivus constructus
jussiv. = jussivus
MBTA = Magyar Bibliatársulat Alapítvány
perf. = perfectum
szem. = személy
SzGB = Szöveggondozó Bizottság
T.sz. = többes szám
UBS = United Bible Societies

Bibliafordítások:

EÜ = Die Bibel in der Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift. Katholische Bibelanstalt GmbH, Stuttgart, 1980.
GNB = Good News Bible. The Bible in Today's English Version, American Bible Society, New York, 1978.
Gute Nachricht = Die Bibel in heutigem Deutsch. Die Gute Nachricht des Alten und des Neuen Testaments mit den Spätschriften des Alten Testaments, 2. Auflage, Evangelische Haupt-Bibelgesellschaft, Berlin – Altenburg, 1986.
JB = Die Bibel. Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Bundes. Deutsche Ausgabe mit den Erläuterungen der Jerusalemer Bibel, hrsg. v. Diego Arenhoevel – Alfons Deissler – Anton Vogtle, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1969.
Károli = Szent Biblia azaz Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyar nyelvre ford. Károli Gáspár; közread. a Magyar Bibliatanács [Református Zsinati Iroda], Budapest, 1990 [az 1908-ban megjelent revidált szöveg változatlan utánnomata].
KatBib = Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. A Káldi-féle szentírásfordítás nyelvében megújítva, javítva a Neovulgáta alapján (1997), 4. kiadás, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003.

- LB = Die Bibel nach der Übersetzung Martin Luthers. Mit Apokryphen (Bibeltext in der revidierten Fassung von 1984), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2001.
- MagyBib = Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. Magyarázó jegyzetekkel, Kálvin János Kiadó, Budapest, 1996.
- NEB = Die Neue Echter Bibel. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung. Hrsg. von Josef G. Plöger – Josef Scheider, Echter Verlag, Würzburg, 1980 – 1998.
- NJB = Neue Jerusalemmer Bibel. Einheitsübersetzung mit dem Kommentar der Jerusalemmer Bibel. Neu bearbeitete und erweiterte Ausgabe. Deutsch herausgegeben von Alfons Deissler und Anton Vögtle in Verbindung mit Johannes M. Nützel, 3. Auflage, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2007.
- NRSV = The Bible. New Revised Standard Version, Division of Christian Education of the National Council of the Churches of Christ in the United States of America [hely nélkül], 1989.
- revKároli = Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. A teljes Szentírás. Fordította Károli Gáspár. Újronnan revideált kiadás. A fordítást az eredeti szöveggel egybevetette és átdolgozta a Protestáns Média Alapítvány által létrehozott szakbizottság, Veritas Kiadó, Budapest, 2011.
- RÚF = Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. Magyar nyelvre fordította és revideálta a Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága, Kálvin János Kiadó, Budapest, 2014. (*Revideált Újfordítású Biblia*)
- SZIB = Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás. Gál Ferenc, Gál József, Gyürki László, Kosztolányi István, Rosta Ferenc, Szénási Sándor és Tarjányi Béla fordításának javított szövege új bevezetőkkal és szövegmagyarázatokkal. Sajtó alá rendezte Rózsa Huba, 4. kiadás, Szent István Társulat – az Apostoli Szentszék Kiadója, Budapest, 2011.
- ÚF = Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. Magyar nyelvre fordította a Magyar Bibliatanács Ószövetségi és Újszövetségi Bibliafordító Szakbizottsága. Az 1975. évi Újfordítású Biblia javított kiadása a Vizsolyi Biblia megjelenésének 400. évfordulójára (1990), Kálvin János Kiadó, Budapest, 2012. (*Újfordítású Biblia*)
- ZB = Zürcher Bibel (in der neuen Übersetzung von 2007), 2. Auflage, Genossenschaft Verlag der Zürcher Bibel beim Theologischen Verlag Zürich, Zürich, 2008.

Szótárak, lexikonok:

- GesW = Gesenius, W.: Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament, bearbeitet von Frants Buhl, Unveränderter Neudruck der 17. Auflage, Springer-Verlag, Berlin – Göttingen – Heidelberg, 1962.
- KBL = Bartha T. (szerk.): Keresztyén Bibliai Lexikon. I – II. kötet, 2. kiadás, Kálvin János Kiadó, Budapest, 2000 – 2004.
- K–B = Koehler, L. – Baumgartner, W. (ed.): Lexicon in Veteris Testamenti libros, E. J. Brill – W.M. B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, Leiden – Michigan, 1958.
- K–B₃ = Hebräisches und Aramäisches Lexikon zum Alten Testament von Ludwig Koehler und Walter Baumgartner. Dritte Auflage. Neu bearbeitet von Walter Baumgartner unter Mitarbeit von Benedikt Hartmann und E. Y. Kutscher, Lieferung I–V, E. J. Brill, Leiden, 1967–1995.
- MÉKSZ = Juhász J. (et al., szerk.): Magyar Értelmező Kéziszótár, 2. átdolgozott kiadás, Akadémia Kiadó, Budapest, 2006.
- Neues Bibellexikon = Görg, M. – Lang, B. (Hrgs.): Neues Bibel-Lexikon. Band I–III, Benziger Verlag AG Zürich, Zürich – Düsseldorf, 1991–2001.

Kommentárok:

Az V. fejezetben a csak a szerzők nevével hivatkozott kommentárok esetében mindig az adott bibliai könyvhöz írt, az irodalomjegyzékben feltüntetett kommentár értendő, fel nem tüntetett oldalszám esetén lásd a tárgyalt igehelyhez kapcsolódó magyarázatot.

I.

A REVÍZIÓ SZÜKSÉGESSÉGE, ELŐZMÉNYEI, MUNKAFOLYAMATA

I/1. Az előkészületek

A Magyar Bibliatársulat Alapítvány 2005. december 6-i közgyűlésén határozta el, hogy megkezdi az 1990-ben revideált új protestáns bibliafordítás (1975) átdolgozásának előmunkálatait.

Az elhatározást részben az indokolta, hogy a Nemzetközi Bibliatársulat általában 25–30 évente ajánlja egy bibliafordítás áttekintését¹: ugyanis ennyi idő alatt már jelentős nyelvi változások történhetnek, illetve módosulhatnak a bibliai szöveggel szemben támasztott olvasói elvárások is. A protestáns Újfordítású Biblia esetében egy ismételt, ennél korábbi revízió annál is indokoltabb volt, mivel Károli Gáspár történelmi jelentőségű bibliafordításával szemben a protestáns egyházak körében ez az első alternatív bibliafordítás, amelyet a Károli-biblia (1908) önkéntelenül is befolyásolhatott: egyrészt a kedvelt és jól ismert igehelyek konzerválásának irányába, vagy másrészt a „csak azért is” új megoldások keresésére való ösztönzés formájában. Az 1975 óta eltelt 30 év megadta a kellő rálátást e kettős ráhatásra, és lehetővé tette az Újfordítású Biblia sajátos jellegének elfogulatlan megerősítését. Komoly bírálatok érték az ÚF-t az „eufónia”, azaz a jó hangzás, a felolvashatóság területén – főleg ismét a Károli-bibliával való összehasonlítás jegyében. A számítógépjelölés fejlődése a modern könyvformátum kialakítását is egyre elodázhatatlanabbá tette, mint ahogy az új bibliafordítás szövegének szerzői jogi kérdései is egy revízió kapcsán tűntek a legegyszerűbben megoldhatónak.²

Az érdemi munka megkezdése után vált nyilvánvalóvá, hogy 1975-ben nem a kellő mélységben történt meg az egyes bibliai könyvek és iratcsoportok fordításának összesímitása, ami a stílusban, illetve a konzisztenciában komoly egyenetlenségeket eredményezett; ezeket a gondokat az 1990-es revízió sem tudta érdemben orvosolni.³ A 2014-es revízió, utólag, ezeknek az utómunkáknak a pótlása szempontjából is helyes

1 Lásd PECSUK: *Az 1990-es protestáns új fordítású Biblia*, 77. Az I. fejezet egészéhez lásd KUSTÁR: *Az új protestáns bibliafordítás (1975) folyamatban lévő revíziója*, 138–140.

2 Lásd PECSUK: *Az 1990-es protestáns új fordítású Biblia*, 77k.

3 Szembetűnő sajátossága például az Újfordítású Bibliának, hogy az ószövetségi rész erősen ö-zik (főlelem, föltámad, földém stb.), míg az újszövetségi rész következetesen e-zik, kerülve az ö-zős formákat (felelem, feltámad, fedél stb.).

döntésnek bizonyult – mint ahogy a revízió nem várt mélységének okai is elsősorban itt keresendők.

A Bibliatársulat ugyanezen a közgyűlésén döntötte el, hogy a nyilvánosságához fordul, és a biblikus szakembereket, a tizenkét tagegyház szélesebb bibliaolvasó rétegeit, valamint „a társadalom valamennyi Bibliát szerető tagját” arra bátorította, hogy tegyenek javaslatot a fordítás szövegének javítására.⁴ Az észrevételeket 2007 végéig kívánták fogadni – levélben, e-mailben, de mindenek előtt az online ÚJFORDÍTÁSÚ BIBLIA felületéhez illesztett szerkesztőrendszeren keresztül, amelyen a módosító javaslatokat az adott versekhez közvetlenül is regisztrálni lehetett. 2007-ben a United Bible Societies, tudomást szerezve a revízió előkészületeiről, elvi támogatásáról biztosította a Bibliatársulatot – és segítő módon kísérte végig a munkálatokat.

A Bibliatársulat a Biblia évére való tekintettel meghosszabbította a határidőt, és végül 2008. december 31-éig fogadta az észrevételeket,⁵ s úgy határozott, hogy azok értékelése után, a Szöveggondozó Bizottság állásfoglalását figyelembe véve dönt majd a revízió szükségességéről.⁶ 2008. december 4-én a Bibliatársulat közgyűlése – elsősorban anyagi megfontolások miatt – a revízió megindításával kapcsolatos döntést a Szöveggondozó Bizottság hatáskörébe utalta, azzal a fenntartással, hogy a revíziós munkát szükség esetén el lehet választani a nagyobb költségigényű kiadási fázistól. Miután a Szöveggondozó Bizottság értesült arról, hogy az Amerikai Bibliatársulat a revízió költségeinek jelentős részét magára vállalta, 2009. február 18-i ülésén döntést hozott a revízió megindításáról.⁷

2009 júliusának végéig megtörtént a papíralapon beérkezett javaslatok számítógépes rögzítése, augusztus 1-jétől pedig munkába állt a revíziós munkabizottság, és a javaslatok érdemi feldolgozásával megkezdődött a munka.

1/2. A revíziós munka célja

A revíziós munka elvi alapjait, szabályait és gyakorlati lépéseit a Szöveggondozó Bizottság által elfogadott (és többször módosított) Elvi dokumentum határozza meg.⁸ E dokumentum a revízió céljait az alábbiakban rögzíti:

„3.1. Meg kívánjuk őrizni az 1990-es új fordítás alapvető szövegkritikai és fordítási döntéseit, a bibliai szöveg tagolását és az emelkedett, mai beszélt köznyelvi szintre való törekvését.

3.2. A tervezett változtatások érintik:

4 PECSUK: *Főtitkári jelentés* (2005. december 6.), 6. oldal.

5 A 2006. évi főtitkári jelentés szerint 2006 végéig „körülbelül 150–200 módosítás érkezett be [...], amit semmiképpen sem tekinthetünk soknak, még akkor sem, ha egy jelentős méretű revíziós anyag Kövendi Dénestől feldolgozás alatt van.”, lásd PECSUK: *Főtitkári jelentés* (2006. december 12.), 4. oldal.

6 PECSUK: *Főtitkári jelentés* (2008. december 4.), 4. oldal.

7 PECSUK: *Főtitkári jelentés* (2009. december 2.), 4. oldal.

8 Ehhez lásd a következő, II. fejezetet.

- 3.2.1. az 1990 és 2008. december 31. között az MBTA-hoz beérkezett észrevételeket,
- 3.2.2. az időközben felismert nyomdahibákat,
- 3.2.3. az egyértelműen téves fordításokat,
- 3.2.4. az értelemzavaróan archaikus/régies kifejezéseket,
- 3.2.5. a szöveg megértését zavaró inkonzisztenciákat (nem egységes kifejezések, tulajdonnevek, megfogalmazások, Biblián belüli idézetek, hivatkozások, reminiscenciák),
- 3.2.6. az értelemzavaró hebraizmusokat/grécizmusokat/latinizmusokat vagy más, nem a magyar nyelvből eredő hatásokat. Ez utóbbiak esetében különösen, de minden bizonytalan esetben elsőbbséget kell hogy kapjanak a »jó magyarságú« nyelvi megoldások.
- 3.2.7. Nehezen eldönthető esetekben törekszünk a felolvasva is jól hangzó megoldások alkalmazására.”⁹

I/3. A munka résztvevői: a revíziós munkacsoportok és a Szöveggondozó Bizottság

A munka elvégzésére a Szöveggondozó Bizottság az Elvi dokumentumnak megfelelően revíziós munkacsoportot alapított. A munkacsoportban négy biblikus szakember vesz részt, egy-egy mint „elsődleges”, és egy-egy mint „másodlagos” szerkesztő. Az Ószövetség esetében az elsődleges szerkesztő dr. Kustár Zoltán (Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Ószövetségi tanszék), a másodlagos szerkesztő pedig dr. Tokics Imre (Adventista Teológiai Főiskola, Ószövetségi tanszék), akinek munkáját 2013-tól dr. Varga Gyöngyi (Evangélikus Hittudományi Egyetem, Ószövetségi tanszék) segítette. Az Újszövetség esetében az „elsődleges” szerkesztő dr. Vladár Gábor volt, aki dr. Hanula Gergely bevonásával végezte ezt a munkát (mindketten a Pápai Református Teológiai Akadémia Újszövetségi tanszékének munkatársai), a másodlagos szerkesztő pedig dr. Bácskai Károly (Evangélikus Hittudományi Egyetem, Újszövetségi tanszék) volt. Tagja volta munkacsoportnak még, szupervizor minőségben dr. Pecsuk Ottó, a Magyar Bibliatársulat Alapítvány (MBTA) projektet koordináló főtitkára, dr. Galsi Árpád, a Kálvin Kiadó könyvészeti szempontokat képviselő vezetője, aki egyben mint elsődleges olvasószerkesztő is tevékenykedett, valamint adminisztrátorként Göndöcz Miklós, az MBTA munkatársa. A munkacsoport tágabb köréhez tartozott dr. Marijke de Lang, a United Bible Societies fordítói konzultánsa, elsődleges nyelvi lektorként Szikszainé dr. Nagy Irma professzorasszony (Debreceni Egyetem – Bölcsésztudományi Kar, Magyar Nyelvtudományi tanszék), valamint felkért nyelvi lektorok egy tágabb csoportja, akik észrevételeikkel hozzájárulhattak a szöveg nyelvi, stilisztikai minőségének a javí-

9 Az 1990-es revideált új fordítású Biblia „Új kiadásának” revíziós elvei és gyakorlata (javított munkadokumentum, 2011. 06. 17-i állapot) (publikálatlan kézirat), 1. oldal. E fenti célok a dokumentum módosításai során sem változtak, lásd az utolsó változatban e kötetben lentebb, a II. fejezetben.

tásához.¹⁰ A munkacsoport ó- és újszövetségi bontásban, elektronikus levelezés (Őszövetség) és szűkebb munkabizottság (Újszövetség) formájában végezték a munkát.

Maga a Szöveggondozó Bizottság a revízió legfőbb döntéshozói testületeként működött, és döntött többek között a revízió munkamenetéről, ütemezéséről, a próbakiadásokról, illetve a munkacsoport vagy a főtktár által előterjesztett minden olyan kérdésben, amely a revízió egésze szempontjából elvi jelentőségűnek mutatkozott, vagy amelyben a munkacsoport tagjai megerősítést, állásfoglalást vagy döntést kértek tőle.¹¹ A Szöveggondozó Bizottság előbb negyedévente (2009–2010), majd félévente (2012–2013), 2009 augusztusától 2013 áprilisáig összesen kilencszer ülésezett, és a jelenlévők egyszerű szótöbbségével hozta döntéseit.

I/4. A revíziós munka menete

A revíziós munka folyamatát szintén az Elvi dokumentum szabályozta.¹² Az ott rögzített kereteken belül a gyakorlat az Őszövetség esetében a következő munkamenetet alakította ki:

Az elsődleges szerkesztő mérlegelte a 2008 végéig beérkezett és elektronikusan regisztrál módosító indítványokat, majd a saját ellenőrző munkája révén elvégezte az adott könyv revízióját, javaslatait pedig versről versre haladva szövegszerűen rögzítette az online ÚJFORDÍTÁSÚ BIBLIA felületéhez illesztett számítógépes programban. Elviekben ő döntött minden beérkezett javaslat sorsáról: amit elutasított, az lényegében „kihullott a rostán”, azaz kikerült a revíziós anyagból; a munka az általa támogatott, illetve általa hozott javaslatokkal folyt tovább. Tartalmi jellegű változtatásait egy külön munkadokumentumban köteles volt a másodlagos szerkesztő és a főtktár számára megindokolni.¹³

A másodlagos szerkesztő (illetve később: szerkesztők) véleményezte az elsődleges szerkesztő módosításait, nevesítve minden olyan változtatást, amellyel nem értett egyet. Elviekben neki új javaslatok megtételére már nem volt lehetősége, a gyakorlatban azonban az elsődleges szerkesztő általa nem módosított pontokon is gyakran tett a szöveghez hasznos és jó indítványokat. Írásbeli jelentését az elsődleges szerkesztő és a főtktár is megkapta.

A másodlagos szerkesztő észrevételeit első körben az elsődleges szerkesztő kommentálta, majd továbbította a főtktárnak. Hármójuk közül kettőjük egybehangzó véleménye döntött a másodlagos szerkesztő javaslatairól, de bármelyik, leszavazott fél a Szöveggondozó Bizottsághoz fordulhatott, ha a döntést nem tudta elfogadni, vagy ha azt elvi jelentőségűnek, esetleg teológiai szempontból indokoltnak ítélte. A Szöveggondozó Bizottság az Őszövetség kapcsán ülésenként 4-5 ilyen problémás esetet

10 Lásd *Elvi dokumentum*, 4.o. pont, ehhez lásd a következő, II. fejezetet.

11 Lásd *Elvi dokumentum*, 4.6. pont, ehhez lásd a következő, II. fejezetet.

12 Lásd *Elvi dokumentum*, 5.o. pont, ehhez lásd a következő, II. fejezetet.

13 Ehhez lásd e kötet V. fejezetét, illetve az Előszót.

tűzött napirendre, s döntéseinek egy része – amennyiben a bizottság szerint is elvi jelentőségű esetről volt szó – bekerült a folyamatosan módosított Elvi dokumentumba.

Az így elfogadott szöveget egy harmadik körben a főtítkár egészében is átolvasta és az elsődleges szerkesztő számára véleményezte – illetve megtette a maga, a legtöbb esetben stílári jellegű észrevételeit. Itt kettejüknek kellett közös nevezőre jutniuk – amennyiben nem alakult ki egyetértés, a minimális változtatás elve alapján maradt az Újfordítású Biblia aktuális szövege, illetve a döntésbe ismét bevonhatták a Szöveggondozó Bizottságot.

Végül az olvasószerkesztő olvasta át és véleményezte az elkészült szöveget. Észrevételeit a főtítkár szűrte meg, majd az elsődleges szerkesztő is véleményezte, szavazat többséggel kialakítva a közös álláspontot. Vitatott stílári vagy helyesírási kérdésekben a nyelvi lektor véleménye döntött, aki a hozzá továbbított kérdéseket a főtítkárnak címzett levelében válaszolta meg.

Ebben a négy lépésben áll elő a próbakiadás szövege, amelyet később a nyelvi lektorok, illetve a beérkezett hozzászólások formájában a szélesebb nagyközönség is véleményezett. A beérkezett javaslatokat a főtítkár szűrte meg, adott esetben kikérve ehhez az elsődleges szerkesztő véleményét. A szöveg tördelése, illetve ismételt átolvasása során dr. Galsi Árpád is élt javítási javaslatokkal, amelyek a fentebb ismertetett eljárási rend szerint kerültek kiértékelésre; zömében itt már csupán nyomdahibákról, átírási egyenetlenségektől, illetve technikai okokból nem következetesen átvezetett javításokról volt szó.

I/5. A revíziós munka eredménye, lezáródása

A revízió lezárásának tervezett határideje 2011 vége volt. Ez a határidő menet közben 2012. december 31-ére módosult, amit minden érintettnek sikerült is tartania.

A revíziós munka eredményeként előállt szöveget a Bibliatársulat próbafordítás formájában tárta a nyilvánosság elé. Anyagi okokból arra nem volt lehetőség, hogy előzetesen valamennyi bibliai könyv nyomtatásban is megjelenhessen, ám mindegyik elérhető volt az Interneten, a Bibliatársulat honlapján; nyomtatásban Mózes első könyve és a Római levél jelent meg a Reformátusok Lapja, valamint az Evangélikus Élet mellékleteiként.

A próbakiadások szövege átkerült Szikszainé dr. Nagy Irma professzor asszonyhoz, aki elsődleges nyelvi lektorként véleményezte annak a szövegét, valamint további külső lektorokhoz, akik a főtítkárhoz címezve kommentálhatták azt. Természetesen a próbakiadások szövegéhez más is hozzászólhatott. A beküldött, illetve a lektorok által felvetett javaslatokat a főtítkár szűrte meg, és továbbította az elsődleges szerkesztőnek, akivel aztán közösen döntöttek a javaslatok sorsáról. Ez a munkafázis, párhuzamosan a kézirat tördelésével, szövegszerkesztésével, 2013-ban zajlott.

Az elkészült szöveg 2014. áprilisában jelent meg. A Magyarországi Református Egyház Zsinata 2014. április 23-án elfogadta a szöveget, és kinyilvánította, hogy 2015. január 1-ejétől ez, illetve a Károli-biblia 1908-as revideált változata a Magyarországi Református Egyház hivatalos bibliafordítása, azaz liturgiai célokra, szószéki igeolvasásra csak e két fordítás használható. Ezzel az Újfordítású Biblia eredeti, 1975-ös, valamint az 1990-es revideált változata betöltötte történeti küldetését, és – a Magyarországi Református Egyházban – hivatalosan is átadta helyét a 2014-es kiadású Revideált Újfordítású Bibliának.

II.

A REVÍZIÓ CÉLJAI, ALAPELVEI, A SZÖVEGGONDOZÓ BIZOTTSÁG ELVI JELENTŐSÉGŰ DÖNTÉSEI. A REVÍZIÓS „ELVI DOKUMENTUM”

A revízió legfőbb döntéshozó testületeként a Szöveggondozó Bizottság az ún. „Elvi dokumentum”-ban rögzítette a revízió legfontosabb céljait, elveit, munkamódszerét, illetve a revíziós munka megindulását követően az elvi jelentőségű konkrét döntéseit. A dokumentumot a revízió tapasztalatai fényében, illetve a felmerülő gyakorlati és elvi/fordítói kérdésekre reagálva folyamatosan bővítette, módosította a testület; utolsó módosítására, illetve tartalmi rendszerezésére a Bizottság 2012. november 28-i ülésén került sor.

A dokumentum első fele a revízió céljait és általános alapelveit fogalmazza meg (1.o.–3.o.), majd a revíziós munkafolyamat szervezésének legfontosabb kérdéseit (4.o.–5.o.), illetve a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket (6.o.) rögzíti. Az öszö-vetségi munkacsoport munkarendje az itt rögzített alapelveknek megfelelően alakult.¹⁴

A dokumentum végén, egyfajta függelékként „Az MBTA Szöveggondozó Bizottságának elvi és eseti döntései a revízióval kapcsolatban” című fejezet található. Ez a rész számos, az Öszö-vetség szövegében végrehajtott módosítást rögzít – zömében olyan eseteket, amelyek a revízió szempontjából elvi jelentőségűnek minősültek, illetve amelyek számos helyét érintették a szövegnek. Ezeket a döntéseket általában a munkabizottság elnökének írásbeli indítványa előzte meg, amely a részletes indoklást is tartalmazta – ez utóbbiak a dokumentumba, terjedelmi okokból nem kerültek be. A bibliai nevek átírásával kapcsolatban e kötet IV. fejezete megadja a szükséges indoklásokat, számos egyéb, az Elvi dokumentumban előírt módosításhoz pedig az V. fejezet az első konkrét ígehelynél teszi meg ugyanezt.

A dokumentum végső, 2012. november 28-i változatának a szövege a következő:

¹⁴ Ennek részletes bemutatását az I/4. fejezetben olvashattuk.

AZ 1990-ES REVIDEÁLT ÚJFORDÍTÁSÚ BIBLIA „ÚJ KIADÁSÁNAK”

REVÍZIÓS ELVEI ÉS GYAKORLATA

(javított munka-dokumentum, 2012.11.28.)

- 1.0. Az Új kiadás célközönsége az MBTA tagegyházainak hívei és a magyar nyelvet anyanyelvként beszélő bibliaolvasók.
- 2.0. Az Új Kiadás az 1975-ben kiadott és 1990-ben revideált protestáns új fordítású Biblia revíziójának tekintendő. A végrehajtandó változtatások alapszövege a legutolsó kiadású Biblia Hebraica Stuttgartensia az Ószövetség és 27. (illetve az előkészületben lévő 28.) kiadású Nestle-Aland illetve a UBS Greek New Testament 4. (illetve előkészületben lévő 5.) szövegkiadása az Újszövetség esetén.
 - 2.1. Az 1990-es új fordításnak megfelelő angol illetve német nyelvű bibliafordítások az NRSV, a revideált Luther Biblia és a Zürcher Bibel. Exegetikai (de nem fordítási!) kérdésekben ezeket követjük, illetve a jelentősen egyszerűbb nyelvet és radikális dinamikus ekvivalenciát képviselő GNB fordítások (pl. Good News Bible, Gute Nachricht) megoldásait is figyelembe vesszük.
 - 2.2. A revíziós munkacsoport a nehezebb kérdések megoldásához felhasználja az UBS Handbooks sorozatot, az adott bibliai könyvek neves kommentársorozatokban megjelent magyarázatait, az Anchor Bible Dictionary valamint a Keresztyén Bibliai Lexikon köteteit.
 - 2.3. A nyelvhelyességi, helyesírási és stilisztikai kérdésekben, kivéve a tulajdonnevek helyesírását, az Osiris Kézikönyvét és a MTA hasonló kézikönyvét követjük.
- 3.0. A revízió a következő szempontok figyelembevételével készül:
 - 3.1. Meg kívánjuk őrizni az 1990-es új fordítás alapvető szövegkritikai és fordítási döntéseit, a bibliai szöveg tagolását és az emelkedett, mai beszélt köznyelvi szintre való törekvését.
 - 3.2. A tervezett változtatások érintik:
 - 3.2.1. az 1990 és 2008. december 31. között az MBTA-hoz beérkezett észrevételeket,
 - 3.2.2. az időközben felismert nyomdahibákat,
 - 3.2.3. az egyértelműen téves fordításokat,
 - 3.2.4. az értelemzavaróan archaikus/régies kifejezéseket,
 - 3.2.5. a szöveg megértését zavaró inkonzisztenciákat (nem egységes kifejezések, tulajdonnevek, megfogalmazások, Biblián belüli idézetek, hivatkozások, reminiscenciák),
 - 3.2.6. az értelemzavaró hebraizmusokat/grécizmusokat/latinizmusokat vagy más, nem a magyar nyelvből eredő hatásokat. Ez utóbbiak esetében különösen, de minden bizonytalan esetben elsőbbséget kell hogy kapjanak a „jó magyarságú” nyelvi megoldások.
 - 3.2.7. Nehezen eldönthető esetekben törekszünk a felolvasva is jól hangzó megoldások alkalmazására.

4.0. A revíziós munkacsoport

4.1. A revíziós munkacsoport tagjai 2–2 fő biblikus szakember („elsődleges” és „másodlagos” szerkesztők);

4.2. az MBTA munkatársai: a projektet koordináló főtítkár („szupervizor”), az MBTA észrevételeket felvezető és az adminisztrációban közreműködő munkatársai, valamint a Kálvin Kiadó könyvészeti (a későbbi bibliakiadást érintő) szempontokat képviselő vezetője;

4.3. a United Bible Societies fordítói konzultánsa, aki a főtítkáron keresztül tartja a kapcsolatot a munkacsoporttal;

4.4. az anyanyelvi helyességért felelős szakember (nyelvi lektor);

4.5. egy tágabb lektori kör, akik észrevételeikkel hozzájárulhatnak a szöveg nyelvi, stilisztikai minőségének javításához;

4.6. az MBTA Szöveggondozó Bizottságának tagjai, akiknek gyűlése a revízió legfőbb döntéshozói testülete. Minden a revízió elveit és általános kérdéseit illető problémát, dilemmát a Szöveggondozó Bizottság mint a revízió legmagasabb fóruma hivatott eldönteni, a jelenlévők egyszerű szótöbbségével.

5.0. A munkafolyamat

5.1. Elsőként a főtítkár konzultálva a szerkesztőkkel, kiosztja a bibliai könyveket.

5.2. Az elsődleges szerkesztő elvégzi az adott könyv revízióját a 3.2. alatt felsorolt revíziós szempontok alapján, valamint az adott könyvhöz beérkezett külsős észrevételek, javaslatok mérlegelésével.

5.3. A „másodlagos” szerkesztő kommentálja az „elsődleges” szerkesztő munkáját és erről tájékoztatja a főtítkárt, nevesítve minden olyan változtatást, amellyel nem ért egyet vagy problémásnak tart.

5.4. Az elsődleges szerkesztő, a másodlagos szerkesztő és a főtítkár konzultációja után a korrigált könyv visszakérül az elsődleges szerkesztőhöz, aki reflektálhat a másodlagos szerkesztő kifogásaira és kérdéseire. A főtítkár koordinálja a szerkesztők egyeztetését a megfelelő megoldás megtalálása érdekében (megakadt vita esetén a főtítkár bevonhatja a UBS konzultánst, akinek javaslatára a Szöveggondozó Bizottság döntést hozhat). Ez az első olvasat, ami próbakiadásra kerül.

5.5. A próbakiadásra kerülő könyv átkerül a külső lektorokhoz és a nyelvi lektorhoz, akik a főtítkárhoz címzett emailben/levélben kommentálhatják azt.

5.6. A lektorok által felvetett javaslatokat a főtítkár megszűri, majd továbbítja az elsődleges szerkesztőknek, akikkel együtt dönt a javaslatok jogosságáról; véleménykülönbség esetén a Szöveggondozó Bizottság dönt a kérdésben.

5.7. A munka menetét és időtartamát az adott könyv nehézségi foka és a beérkezett javaslatok mennyisége befolyásolhatja. A részletes munkamegosztást az MBTA-t képviselő főtítkár szerkesztőkkel kötött külön megállapodásai rögzítik, amelyek felülvizsgálatát (például a munkatempó fenntartása érdekében) mindkét fél kezdeményezheti.

5.8. A revízió tervezett befejezése 2012. december 31.

6.o. Copyright

6.1. Az új kiadás munkatársai és szerkesztői elvégzett munkájukért megállapodás szerinti javadalmazást kapnak (az elvégzett munkával arányosan: előre megállapodott összeg, a revízió két éves időtartamára lebontva, teljesített könyvenkénti arányos kifizetéssel), ugyanakkor a szerzői jogaikról való rendelkezést átadják az MBTA-nak, amely így a létrejött szöveg jogtulajdonosa lesz.

Az MBTA Szöveggondozó Bizottságának elvi és eseti döntései a revízióval kapcsolatban

1. Személynevek előtt névátírásban és fordításban főszabály szerint elhagyjuk a névelőt. Isten neve esetén a szerkesztők mérlegelésére bízuk a kérdést.
2. Kerüljük az Ószövetségben a „barom” szó használatát.
3. Érvényesítsük a „másodfeleség” kifejezés konzekvens használatát (a „másodrangú feleség” és a „mellékfeleség” helyett).
4. „Atyafi/atyjafia” helyettesítése „testvér, embertárs, rokon/rokonság” szavakkal.
5. A „fölgerjed haraggal” lecserélése „haragra gerjedt”-tel.
6. Gyógyítással kapcsolatos helyeken a „kenet” szó lecserélése a „kenőccsel” vagy „olajjal” (Mk 14,1–10 és Mt 26,6–13).
7. Nem kell ragaszkodni az „íme” (*hinné, idu*) lefordításához, csak ahol kiemelt jelentősége, stilisztikai oka van.
8. A *micnefet* fordítására maradjon a „süveg”, nem hozzuk vissza az 1975-ös „turbán” fordítást.
9. A *mispát* fordítására leginkább a „törvény” szót használjuk, ritkább esetben ennek alternatíváit.
10. Az Ószövetségben található gyakorlathoz igazodva az Újszövetségben sem alkalmazunk idézőjeleket akkor, amikor valaki beszél, csak akkor, amikor világosan, jelzett módon bibliai idézetről van szó („ezt mondja az Írás”, „meg van írva” stb.), vagy ha az adott beszélő saját mondandójában mások szavait idézi (többszintes idézet esetében).
11. Anakolutonok estében a legminimálisabb stilisztikai simítással és felesleges szöveg-többlettel kell eljárni.
12. Maradhat a „véresáldozat” a *zebach* fordítására.
13. A „bennszülött” szó lecserélendő. Helyette: „született izráeli” vagy „közületek való”.
14. A „nyomorult” szó lecserélendő, helyette: „nincstelen, szegény, elesett”.
15. A „szolgáló” lecserélendő a „szolgálóleány” kifejezésre.
16. A revízióban kerüljük a szövegkritikai döntéseket jelző zárójeleket. Az ÚF szövegkritikai döntéseit megőrizve nem hagyjuk ki az NA27 által a főszövegből kivett verseket. Az egyértelműen másodlagos olvasatok esetében lábjegyzetekkel jelezsük a szövegkritikai tudnivalókat.
17. A tulajdonnevek átírásánál az Ószövetségben a fonetikus átírást alkalmazzuk. Az Újszövetségben a következő elv szerint járunk el: az ószövetségi neveknél a revidált ÚF ószövetségi átírását kell követni, az apokrif iratokban előforduló neveknél a hagyományos protestáns alakot (pl. Makkabeus), a magyarosodott for-

- mát a bevett nevek esetében (Jézus, Péter, Pál stb.), a „nem bevett” újszövetségi görög és görög közvetítésű latin nevek esetében a magyar kiejtés szerinti átírást érvényesítjük (a bevett nevekről pedig listát készítünk).
18. Ahol a passzív szerkezetnek értelmi funkciója van, ott megőrzendő, akár az ÚF megoldásával szemben is.
 19. Az Ószövetségben mindenütt a „Menj el békével!” forma szerepeljen az „Eredj el békével!” formula helyett.
 20. A „Habbásán” földrajzi nevet mindenütt egységesen névelő nélkül fordítjuk, kivéve ott, ahol a szó hegy/hegység nevéként szerepel: ez esetben megmarad illetve ki-teendő a névelő.
 21. A „Habbaal” elnevezést az új fordítás személynévnek tekinti, és ennek megfelelően nagybetűvel írja. Az istennevek többségének az analógiájára itt is elhagyjuk előle a névelőt, és ugyanígy járunk el a „Molok” és az „Asera” istennevek esetében is.
 22. A hónapok nevei a magyar helyesírás szerint kisbetűvel, névelő nélkül szerepeljenek, valamint a régies „havában” kifejezés helyett mindenütt a „hónapban” kifejezés szerepeljen (pl. „ábíb hónapban”).
 23. A „-jáhú/-já” végződések esetében egységesen a rövidebb „-já” alak szerepel, a „Jehó-/Jó-” előtagok esetében szintén a rövidebb „Jó-” alak szerepel a tulajdonnevekben.
 24. „A te életedre esküszöm” (pl. 1Sám 1,26) esküformula lecserélése mellett döntötünk, mert magyarul komikusnak hangzik. Helyette „Az életemre esküszöm” formát alkalmazzuk a funkcionális ekvivalencia elve alapján.
 25. Az Ószövetség etimológiai (névadatoló) elbeszéléseiben, valamint a prófétai irodalomban le nem fordított beszédes neveket – ahol szükséges – magyarázó lábjegyzettel látjuk el. Az ÚF által lefordított beszédes neveket a revízió érintetlenül hagyja, és itt lábjegyzetet nem alkalmazunk. A bibliai szövegben szereplő névmagyarázatoknál kerüljük az idézőjel alkalmazását.
 26. Máté evangélista ún. „egy kategóriába soroló tendenciáját” (ti. hogy egy csoportnak tekint olyan csoportokat, akiket ma kortörténeti ismereteink alapján megkülönböztetünk egymástól) a revízióban megpróbáljuk visszaadni, tehát „a farizeusok és szadduceusok” valamint „a főpapok és írástudók” névelő nélküli szerkezetek szerepeljenek.
 27. Az *Éndór* és *Éngedi* helynevek helyett a hasonló típusú nevek mintájára az *Én-Dór*, *Én-Gedí* formákat alkalmazzuk. Az –i képzős forma: *Én-dóri*. Hasonlóképen az *Abédnegó* helyett az *Abéd-Negó* átírást alkalmazzuk.
 28. Dán 10-ben jelenleg szereplő *Mikáél* helyett az újszövetségi névhasználattal összhangban *Mihály* szerepeljen, míg a *Gábiel* név nem változik.
 29. Az elektronikus és nyomtatásban megjelenő próbakiadásokban (szemben a korábbi, 2011. június 17. előtti gyakorlattal) nem lesznek jelölve eltérő színnel a módosításon átesett bibliai versek. Ennek az az oka, hogy a változtatásokat indokló teljes háttér dokumentáció hiányában az ilyen információ inkább félrevezető a bibliaolvasók számára, mint segítség. Az új bibliai szövegnek önmagában is meg kell állnia, nem csupán az 1990-es szöveggel összehasonlítva.
 30. Csak konszenzusos exegetikai változtatásokat hajtunk végre az 1990-es szöveghez képest, ami azt jelenti, hogy az elvi dokumentumban fentebb (vö. 2.1.) nevesített

referenciafordítások közül legalább az egyiknek tartalmaznia kell az általunk alkalmazott új fordítási megoldást.

31. A revízió során figyelembe vesszük az 1975/90-es változtatásokat is, és lehetőség szerint kerüljük az 1975-ös szöveghez való visszatérést. Ugyanakkor ez nem merrev megkötöttség: indokolt esetben, a revíziós szerkesztők felelős és indokolt döntése alapján vissza is térhetünk az 1975-ös egy-egy megoldásához.

32. Az új kiadás jegyzeteinek revíziója és annak fő szempontjai:

32.1. Szövegkritikai jellegű jegyzetek: ahol sügységtelenek, csökkentjük a „késői / régi kéziratok” típusú jegyzetek számát, csak azokat tartjuk meg, amelyek fontos értelmi alternatívát jeleznek. A megfogalmazásokat egységesítjük (például „késői/korábbi kéziratok” helyett: „más kézirati hagyomány”).

32.2. Fordítói jegyzetek: csak azokon a helyeken tüntetünk fel fordítási alternatívákat vagy magyarázó jegyzetet, ahol a főszöveg a félreértés lehetőségét hordozza, vagy ahol az eredeti szöveg nyelvtani értelme több, egyenértékű magyar fordítást tesz lehetővé.

32.3. Kereszthivatkozások: Bővítjük a kereszthivatkozások körét. Ehhez referenciaként felhasználjuk az új holland fordítást és a UBS kereszthivatkozásokra vonatkozó kézikönyveit.

III.

A REVÍZIÓ ÓSZÖVETSÉGI VONATKOZÁSAI: A MÓDOSÍTÁSOK MENNYISÉGE, MEGOSZLÁSA, LEGFONTOSABB TERÜLETEI

III/1. A revízió mértéke néhány számadat tükrében

Az 1990-es átdolgozás során az Újfordítású Bibliához valamivel több, mint 1300 hozzájárulás és kritikai megjegyzés érkezett,¹⁵ az Ószövetségben pedig végül mintegy 1090 versben történt kisebb-nagyobb változtatás.¹⁶ Az Ószövetség összesen 23.028 versből áll: ez azt jelenti, hogy az 1990-es revízió az Ószövetség verseinek csupán 4,7%-át érintette. A 2014-es revízió során azonban csupán az Ószövetséghez több mint tízszer több észrevételt regisztráltak, és a módosított versek száma is nagyságrendekkel magasabb lett, mint az 1990-es revízió esetén. Nézzük ezeket az adatokat kissé részletesebben:

Az Ószövetség 23.028 verséből 2008. december 31-ig 13.325 vershez érkezett egy vagy több módosító indítvány – ez az ószövetségi versek 58%-a. A Történeti könyvek (Józs–Eszter) és a Tóra esetében ez a számarány jóval magasabb (Történeti könyvek: 77%, Tóra: 71%), a Prófétai iratokban (Ézs–Mal) ezzel nagyjából azonos (60%), a Tanítói könyvek esetében (Jób–Énekek) pedig ennél jelentősen kisebb (13%).

Fontos hangsúlyozni, hogy ezek a számadatok nem a beérkezett javaslatokra, hanem a javaslatokban érintett versekre vonatkoznak. Természetesen megtörténhetett, hogy ugyanahhoz a vershez két-három módosító indítványt is regisztráltak – ám az esetek zömében egy vershez csak egyetlen javaslat kapcsolódott. A tényleges javaslatok száma tehát a 13.325-nél némileg magasabb lehet, de óvatos becsléseim szerint maximum 4-5%-kal.

A következő táblázat bibliai iratcsoportokra lebontva tartalmazza ezeket az adatokat, kiegészítve a végrehajtott revízióra vonatkozó további információkkal is:

Iratcsoport	Versek száma	Versek beérkezett javaslattal a revízió előtt	Versek módosító javaslattal a revízió végén	Módosított versek száma
Tóra	5.845	4.127 (71%)	4.985 (85%)	4.036 (69%)
Történeti könyvek	5.251	4.046: 77%	4.588: 87%	3.409 (65%)
Tanítói könyvek	4.851	620 (13%)	1.113 (23%)	687 (14%)
Nagypróféták	3.928	2.241 (57%)	3.465 (88%)	2.386 (61%)
Kispróféták	1.295	912 (70%)	1.136 (88%)	677 (52%)

15 Lásd *Az Újfordítású Biblia (1975) revíziójának eredményei (1990)*. A III. fejezet egészéhez lásd KUSTÁR: *Az új protestáns bibliafordítás (1975) folyamatban lévő revíziója*, 140kk.

16 KUSTÁR: *Az Újfordítású Biblia (1975) revíziója (1990) ószövetségi részének eredményei*, 235–241.

A ténylegesen végrehajtott változtatások számáról nehéz pontos adatokkal szolgálni. Sajnos abban a számítógépes programban, amelyben a változtatások gépi regisztrálása történt, nem lehetett módosító javaslatot visszavonni, illetve törölni: a rendszer az elsődleges szerkesztő valamennyi módosító indítványát új javaslatként kezelte. Számos helyen megtörtént, hogy egy korábbi javaslatot a szerkesztők valamelyik munkafázisban visszavontak, és az adott versnél visszatértek az Újfordítású Biblia (a folytatásban: ÚF) eredeti szövegéhez – ám a gép ezt a döntést is a vers szövegének módosításaként értelmezte. A valóságban tehát a módosított versek száma némileg kevesebb lett, mint amelyet a táblázat adott rovata tartalmaz – ám az eltérés, ismét csak óvatos becsléseim szerint, nem lehet nagyobb 2-3%-nál.

Lássuk tehát a számadatokat! A Tóra 5.845 verséből 4.127 vershez érkezett be módosító indítvány, ami az összes vers 71%-a. A revízió végére ez a szám, a munkabizottság saját javaslataival kibővülve, 4.985-re (85%-ra) emelkedett, míg a ténylegesen megváltoztatott versek száma végül 4.036 lett – ami a Tóra összes versének 69%-a. A ténylegesen módosított versek számaránya a Történeti könyvek esetében nagyjából hasonlóan alakult (65%), ám a Tanítói könyveknél ennél lényegesen kisebb az arányszám (14%). A Nagypróféták esetében ez a számarány némileg kisebb (61%), a Kispróféták esetében pedig 52%.

III/2. A beérkezet javaslatok értékelése

A revíziós munka megkezdése után hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a beérkezett javaslatok zömét nem lehet és nem is szabad az ÚF szövegében megjeleníteni.

A javaslatok kb. 70%-a ugyan egy szintén lehetséges, de tartalmilag nem pontosabb, stílusban pedig semmivel sem szebb alternatívát kínált, amit emiatt, a minimális változtatás elvét követve, nem lehetett figyelembe venni. Különösen igaz volt ez akkor, ha a javaslat egy gyakori kifejezés, szófordulat, vagy egy adott héber szó bevett fordítása kapcsán nem volt következetes, és így az elfogadása a fordítás konzisztenciájának gyengítését eredményezhette volna. E kategórián belül a megjegyzések 5-10%-a volt kifejezetten archaizáló jellegű, és a Károli-biblia régies kifejezéseit szerette volna belecsempészni a szövegbe (ilyen pl. az „ivadék” és az „atyafi” szó, a „mondotta” igealak vagy a passzív igeformák), ami alapvetően nem volt összeegyeztethető az ÚF fordítói elveivel.

A javaslatok 20%-a lehetett az, ahol a magyar szöveg valóban stílusban jobb, gördülékenyebb volt, mint az ÚF revízió előtti szövege. Viszont ezeknek az eseteknek a zöme nem csak a magyar szöveget, hanem magát az eredeti hébert is javította. A bibliai héber például hajlik arra, hogy az igéket a rövid tömondatok elején többször megismételje. „És lett este és lett reggel” – olvassuk például többször is a papi teremtetörténetben. Természetesen magyarosabb és stílus elvárásainknak megfelelőbb lenne azt mondani, hogy „és lett este és reggel”, ahogy ezt egy hozzászóló konkrétan javasolta is, de ekkor a héber szöveg javítása, „megrövidítése” következne be. Ugyancsak hajlik a héber arra, hogy az igék alanyát egymás után minden mondatban megismételje, ami a mi stílusérzékünknek gyakran, főleg egyetlen versen belül, fölösleges szóismét-

lésnek tűnik. Ám az ide vonatkozó javaslatok elfogadása szintén a héber szöveg meg-
rövidítését, illetve a modern ízlésünk szerinti átszerkesztését jelentette volna. Gyakran
tettek javaslatot arra is, hogy a szövegben szereplő egyéb szóismétléseket szinonimák
segítségével iktassuk ki – ám ha a szóismétlést maga a héber szöveg hozza, ez az eljá-
rás szintén nem volt elfogadható. Vannak bibliafordítások, amelyek hajlanak az eredeti
héber szöveg ilyen jellegű egyszerűsítésére, kivonatolására, stiláris simítgatására (pl.
a Luther Biblia is ilyen), ám az Újfordítású Bibliától ez az eljárás alapvetően idegen.¹⁷
A fordításnak ezen a jellegén azonban sem a munkacsoport, sem pedig a Szöveg-
gondozó Bizottság nem kívánt módosítani.

A javaslatoknak kb. 10%-a volt az, amely az ÚF revízió előtti szövegénél valóban
szebb vagy tartalmában pontosabb fordítást kínált, vagy esetleg olyan egzegetikai
problémára hívta fel a figyelmet, ami miatt az adott bibliai vershez valóban hozzá kel-
lett nyúlni. Ám ez utóbbi esetek zömében is legfeljebb figyelemfelkeltő értéke volt a ja-
vaslatoknak, a felkínált megoldást csak elvétele lehetett közvetlenül a bibliai szövegbe
átemelni. A változtatás nélkül elfogadott módosító indítványok számaránya – óvatos
becsléseim szerint – kb. 5%-ra tehető.

III/3. Az Ószövetségben végrehajtott változtatások legfontosabb típusai

A revízió során végrehajtott módosítások jellege és foka természetesen erősen eltérő.
A skála a tényleges, egzegetikai alapú változtatástól az azonos szövegek fordításának
harmonizálásán és a stiláris jellegű javításokon túl a központosítás megváltoztatásán át,
a nyomdahibák kiszűréséig vagy egy új referencia-hivatkozás beiktatásáig meglehe-
tősen széles palettán mozog. Tekintsünk most át a végrehajtott módosítások legfon-
tosabb típusait!

III/3.1. Személy- és földrajzi nevek átírása

Ezt a kérdést a következő, IV. fejezetben részletesebben ismertetni fogjuk, ezért itt
csupán tömören, a bemutatás teljessége érdekében összefoglaljuk e módosítások leg-
fontosabb típusait.

Az ÚF alapvetően kiejtés szerint, pontosan írja át a meghonosodott formával nem
rendelkező ószövetségi neveket – természetesen egy egyszerűsített, a magyar ábécé
betűkészletével gazdálkodó átírást alkalmazva.

Ez alól kivételt képez például a hosszú í, amit az ÚF a szó belsejében és a szó végén
is igyekszik elkerülni, ám ezt meglehetősen következtlenül teszi. Ugyanabban a hely-
zetben, illetve összetett nevek azonos szóeleménél is hol hosszú í-t, hol rövid i-t kínál,
de még ugyanannak a névnek az átírásában is (néha bibliai könyvenként) ingadozik,
hol a hosszú í, hol a rövid í átírást választva. Így például az Ammihúd és az Ammisaddaj

¹⁷ Az ÚF alapvetően kerüli a héber szöveg stiláris alapú egyszerűsítését (illetve pl. a tagmondatok
sorrendjének átrendezését); ez alól prepozíciók, nevek, igei tárgyragok és birtokos szuffixumok
mellőzése jelent gyakori kivételt; a kérdéshez lásd még lentebb, a 3.8. alfejezetben.

nevekben rövid az i, ezzel szemben helyesen, hosszú í-vel írja az ÚF az Ammínádáb nevet. Hol hosszú, hol rövid i-vel írja át az ÚF például az Abírám / Abirám, Ammínádáb / Amminádáb vagy az Élim / Élím neveket.

A szóvégi *qámece* átírásában az ÚF szintén következetlenül jár el: számos, főleg ritkább nevek esetében maga az ÚF is á-hangzót kínál,¹⁸ számos egyéb név esetében azonban az á-t mint a hangot írja át,¹⁹ mint ahogy arra itt is van példa, hogy ugyanazt a nevet olykor így, máskor úgy találjuk átírva.²⁰ Az ÚF a *jódot* időnként szintén nem hozza, ahol pedig a héber olvasás szabályai szerint azt ki kellene ejteni. Ez különösen gyakran megtörténik a héber *-ím* végződés előtt, illetve a duálisz *-ajim* végződés belsejében,²¹ holott ugyanezekben a helyzetekben, más, ritkább nevek esetében, maga az ÚF is átírja j-nek a *jód* betűt.²²

Ugyancsak következetlen az ÚF az összetett nevek átírásában. Így a *bét-* és az *én-* előtagú településneveket az esetek zömében – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – két szóban, kötőjellel írja át, lásd pl. a „Bét-Jeárim” és a „Bét-Leóbót”, valamint az „Én-Hácór”, „Én-Mispát” vagy az „Én-Rimmón” településneveket. Ám az ÚF például „Bétseán”, „Éngedi” vagy „Endór” esetében nem ezt az eljárást követi, hanem a két szót egybeírja egymással. Hogy az ÚF ebben mennyire nem következetes, azt világosan mutatja, hogy a „Bétseán” és az „Éngedi” neveket egy-egy helyen maga is kötőjellel írja át (Bír 1,27 és Józs 15,62).

Szintén ingadozik az ÚF eljárása a tájegysége nevének írásmódjában. Itt a kissé régies „Nebó hegye”, „Párán hegye”, „Móáb síksága” stb. genitívuszos formák mellett a magyar helyesírásban preferált kötőjeles „Abárim-hegy”, „Baalá-hegy”, „Básán-hegy”, „Calmón-hegy” formák is szerepelnek, mint ahogy a kötőjel számos esetben ilyenkor elmarad, lásd pl. „Abárim hegység”, „Hermón hegység”, „Ébál hegy”, „Garizim hegy”, „Széir hegy” stb. – adott esetben még ugyanannak a tájegységnek a neve is hol az egyik, hol a másik helyesírást követi.

A revízió ezeket a következetlenségeket igyekezett kiküszöbölni.²³

III/3.2. Helyesírás / névátírás egységesítése

Alkalmanként az ÚF ugyanannak a szónak eltérő helyesírását követi. Így például a *bíborzsinór* szó 1x egybe van írva, 4x külön, 1x pedig kötőjellel – a helyes forma itt az

18 Lásd pl. Adádá, Dúmá, Elísá, Gérá, Havilá, Hácór-Hadattá, Hormá, Jimná, Jisvá, Kíná, Libná, Madmanná, Masszá, Mismá, Móládá, Orpá, Puvvá, Ramá, Sélá, Szabtá, Szaktebá, Szanszanná, Szebá, Tarsísá, Tógarmá, Tóla.

19 Lásd pl. Bocra (helyesen maga az ÚF is: Jer 49,13), Elisáma, Elkána, Hakila, Makkéda, Médeba, Piszga, Púva, Tírca.

20 Lásd „Médebát” a-val az Ézs 15,2-ben, de helyesen, á-val az 1Krón 19,7-ben.

21 Így Ain helyesen „Ajim”, Almób-Diblátáim helyesen „Almób-Diblátajim”, Cebóim helyesen „Cebójim”, Góim helyesen „Gójim” (így maga az ÚF is: Józs 12,23), Kirjátáim helyesen „Kirjátajim”, Micraim helyesen „Micrajim” lenne.

22 Lásd pl. „Miszfót-Májim”, „Haróset-Gójim”, „Parvajim”.

23 Lásd *Elvi dokumentum. Elvi és eseti döntések*, 27. pont, amely az Én-Dór és az Én-Gedí névalakokat rögzíti, lásd fentebb, II. fejezet.

egybeírt változat lenne, lásd maga az ÚF a „bíborfonál”, „bíborruha” szóösszetételekben. A *zebach* szó fordításaként a „véres áldozat” szavakat az ÚF 4x külön írja, holott az „égőáldozat, ételáldozat, vétekeáldozat” szavak analógiájára itt természetesen az egybeírt forma a helyes, lásd maga az ÚF is az esetek zömében, összesen 50 helyen.

E kategórián belül a legtöbb eset azonban a földrajzi helyek átírásával kapcsolatos. Így például a *hajjám haggádól* kifejezést az ÚF 4x „a nagy tenger”-nek írja át (Num 34,6.7; Józs 1,4; 23,4), miközben 8x maga is a magyar helyesírást követve nagybetűvel és kötőjellel mint „Nagy-tenger” hozza – a bibliai „Sós-tenger”, „Sás-tenger”, „Vörös-tenger” helyesírásának az analógiájára (Józs 9,1; 15,12.47; Ez 47,10.15.19.20; 48,28). A „ruha-festők mezeje” kisbetűvel szerepel a 2Kir 18,17-ben, viszont nagybetűvel az És 7,3-ban; „Sion-hegy” szerepel az És 8,18-ban, miközben az Ószövetségben mindenütt máshol a „Sion hegye” genitívuszos forma áll; a „Refáim völgye” forma fordul elő az És 17,5-ben, miközben 6 másik helyen a kötőjeles „Refáim-völgy” forma kerül alkalmazásra.²⁴ Jeruzsálem egyik kapujának a nevét az ÚF a Jer 20,2-ben kisbetűvel, mint „benjámini kapu” írja, miközben ugyanennek a könyvnek másik két helyén (Jer 37,13; 38,7) a nagybetűs és kötőjeles „Benjámin-kapu” szerepel, mint ahogy a Jeremiás könyvében 2x előforduló „Szöglet-kapu” és a Zak 14,10-ben említett „Szeglet-kapu” is nyilván egy és ugyanaz.

A revízió természetesen ezeken a helyeken is egységesítette az eltérő formákat.

III/3.3. Régies szavak és szófordulatok kiiktatása

Napjainkban már régiesnek, vagy éppen népiesnek hangzik az ÚF számos kifejezése. Ilyen például a „mondta” alak helyett a „mondotta” forma,²⁵ a „néne” forma „nővér, lánytestvér” értelemben, emberekre használva az „ivadék” kifejezés pedig ma már ki-mondottan sértő is lehet. Ugyancsak régiesek az „atyafi, atyámfia, atyádfia” stb. szavak, amelyek a kontextustól függően egyszerűen testvért, embertársat, illetve rokont vagy honfitársat jelölnek. A „barom” szó „nagytestű háziállat” értelemben ma már nem használatos, a kifejezést a köznyelv inkább csak a szidalmak összefüggésében ismeri. A zavaró archaizmus kategóriájába tartozik pl. a „megcsal” ige használata „rászed”, illetve „csalás által megkárosít” értelemben.

Értelmező szótár nélkül a bibliaolvasók többsége ma már aligha érti, hogy mit jelent a „zsellér” szó, és az sem feltétlenül világos a számára, hogy a „rabnő” nem egy börtönben ülő női elítélt, hanem a „rabszolga” szó női megfelelője. Azt, hogy a „szolgáló” a „szolga” nőnemű alakja, a többség szintén aligha sejtí: ma már ehhez csak a „szolgálóleány” forma adja meg a kellő eligazítást. Az „orca” szó hangzása a fiatalabb korosztályok számára szintén régiesen, illetve kissé népiesen cseng. A „haragra gerjed” szóösszetételt sem igazán használjuk már napjainkban, mint ahogy a „ráveti a tekintetét valamire” kifejezést is egyébként csupán a reformkor nagy költőinek műveiből ismerjük.²⁶

²⁴ Hasonló példák: Hós 1,5: „a jezréeli völgy”: az ÚF-ban mindenütt máshol „Jezréel síksága”; Hós 2,17: „az Ákór völgye”, miközben az ÚF a Józs 15,7-ben maga is helyesen így hozza: „Ákór-völgy”.

²⁵ Hasonlóan a „szólni” helyett a „szólani”, vagy az „állnak” helyett az „állanak” forma is előfordul az ÚF-ban.

²⁶ Lásd még az alábbi archaikus, vagy ma már népiesnek tűnő szavakat és kifejezéseket: „áthágni a szövetséget”, „boglár” (= „kitűző, díszcsat”), „drágaság” (= „kincs, érték”), „ezeríz, negyedíz”

Érdekes megoldást alkalmazott az ÚF a *nóra* participium fordítása kapcsán: amikor a szó emberi félelemet jelöl, akkor a fordítás a ma is használatos „félelmetes” formát hozza, ha viszont Istenre vagy az Ő tetteire vonatkozik a jelző, akkor ennek a régiesebb, „félelmes” változatát kínálja. Ez a kettősség egy „szent kánaáni nyelv” kialakulását jelzi – ami semmiképpen sem volt támogatható.

Nem csak ez utóbbi, hanem a legtöbb, fent említett példáról elmondható, hogy az adott héber szót vagy kifejezést az ÚF koránt sem következetesen adja egy archaikus vagy népies kifejezéssel vissza, hanem számos helyen talált a fordítására másik, nem kifogásolható megoldást. Ezek az esetek ezért a legtöbbször magából az Újfordítású Bibliából vett megoldásokkal lehetett kijavítani, a fordítás belső konzisztenciáját is megerősítve ezzel.

III/3.4. Stíláriskorrigálások

A javítások többsége ebbe a kategóriába tartozik, ám ezeket meglehetősen nehéz lenne csoportosítani. A skála itt a központozás vagy a mondatzáró írásjel megváltoztatásától egy névelő behelyezésén vagy törlésén át a szórend megváltozásáig, egy találóbb szinonima alkalmazásáig, költői szövegek esetében pedig ritmikailag alapú javításokig terjedt.

A „nőtestvér” (az Újfordítású Bibliában összesen csupán 3x) szó például ma már meglehetősen ritka, helyette maga az ÚF is a legtöbb helyen a „nővér” szót kínálja, számos esetben pedig, ahol a kontextus alapján egyértelmű, hogy nőről van szó, a „testvér” szó éppúgy elfogadható. A királyok nem „egyesülnek”, legfeljebb a királyságok vagy a seurgeik: a királyok inkább „összefognak” egymással a közös ellenséggel szemben (Józs 11,5), egy országot pedig nem „elosztanak” maguk között, hanem inkább „felosztanak” (Józs 13,7, így maga az ÚF is a Józs 13,8-ban). Az „üres hencegés” ismert kifejezés, de azt, hogy valaki „üres hencegő” (Ézs 16,6), nem szoktuk mondani. Stíláriskorrigálás a bajban levő ember kapcsán a „nyögdecse” szót használni (Ézs 59,11), hiszen ezt az igét inkább egy boldog szerelmespár vagy a jóllakott csecsemő kapcsán szoktuk emlegetni: a szenvedő ember inkább „nyög/nyöszörög”.²⁷ Egyenesen félrevezető a „víztartó” szó használata a Jer 2,13-ban, ami alatt az „olajtartó, szappantartó, szenteltvíz-tartó stb.” szavak alapján automatikusan egy edényre asszociálunk. Az adott helyen azonban egy ciszternáról van szó, tehát legjobb esetben is „víztároló”-nak kell fordítanunk.

A stíláriskorrigálások egy része valójában hebraizmus, és abból adódik, hogy az ÚF a kontextustól függetlenül ragaszkodik egy adott szó egyazon fordításához, vagy veszi át szó szerinti fordításban a héber szóösszetételeket. Magyarul meglepő például a „lázás félelem” szóösszetétel a Jer 15,8-ban, hiszen egyrészt mi nem kapcsoljuk a „lázás” jelzőt a félelemhez, másrészt ez a jelző inkább pozitív töltetű, lásd pl. a „lázás készülődés, lázas izgalom, lázas kapkodás” összetételekben. A stíláriskorrigálás itt az *ír úbehálót* „izzás és rettegés” szavak szó szerinti fordításaként állt elő. Ugyancsak zavaró „az írás

stb. (= „x nemzedéken át”), „függő” (= „fűlbevaló”), „keresmény” (= „kereset”), „kisdéd”, „magtalan” (= „meddő, gyermektelen”), „martalóc”, „plántál”, „tör” (= „csapda”), „tulok”, „vallást tenni”.

27 Lásd maga az ÚF a paralleliként megadott Ézs 38,14-ben és a Náh 2,8-ban, illetve a galamb hasonlat nélkül még annyi más helyen.

beszéde” kifejezés az Ézs 29,18-ban: a 11. versben ugyanezt a *dibré széfer* szóösszetételt maga az ÚF is helyesen, hebraizmus nélkül, ekként adja vissza: az „irat szavai”.

III/3.5. Hebraizmusok kiiktatása

Összességében az ÚF szabad és jó fordításnak tekinthető, amelyben jóval kevesebb hebraizmus érhető tetten, mint a Károli-bibliában; ám azért még ezen a téren is volt mit javítani a szövegen.

Klasszikus, sokféle variációban visszatérő hebraizmus például a *figura etimologica* egyik válfaja: amikor a héber egy igéhez tárgyként egy ugyanabból az igetöből képzett főnevet kapcsol. Így mondja a héber például azt, hogy *chálam chalóm* – ám ennek az „álmot álmodni” fordítása természetesen hebraizmus, mert a megfelelő magyar kifejezés ez: „álmot látni / álmodni valamit / valakinek van egy álma”. Ugyanez a hebraizmus rejlik az alábbi fordítások mögött is: „áldozatot áldozni” (Lev 17,5), „parancsot parancsolni” (Bír 3,4), „könyörgést könyörögni” (1Kir 9,3), „imádságot imádkozni” (1Kir 8,28k.); „tanácsot tanácsolni” (1Kir 12,8), „bosszantással bosszantani” (1Kir 15,30), „gondolatot gondolni” (Jer 49,20), „hallomást hallani” (Jer 49,23), „félelemmel félni” (Jón 1,16), „ismeretet ismerni” (Num 24,15). Írjuk azonban az ÚF javára, hogy például az „esküt esküdni” vagy a „fogadalmat fogadni”, „vétket vétkezni”, „hűtlenséget hűtlenkedni” formulákat a legtöbb esetben helyesen, magyarosan adja vissza, és kínálja az „esküt/fogadalmat tenni”, illetve a „vétket/hűtlenséget elkövetni” fordításokat,²⁸ továbbá azt is, hogy a fent említett hebraizmusokat gyakran csupán egy-egy könyvben vagy iratcsoportban alkalmazza, míg más könyvekben vagy iratcsoportokban már helyesen, magyarosan adja vissza.²⁹

Ugyancsak hebraizmusokhoz vezet, ahogy az ÚF a több birtokossal megképzett birtokos szerkezetek fordítását végzi. A héber nyelv ugyanis alapvetően képtelen egy birtokhoz egyszerre több birtokost is hozzárendelni, s ezért valamennyi birtokos előtt kénytelen a birtokot újra és újra megismételni. A helyes eljárás itt az, ha ezeket a szerkezeteket egyetlen birtokos szerkezetként fordítjuk – ahogy ezt számtalan helyen maga az ÚF is megteszi.³⁰ Tehát például az 1Kir 2,33-ban a „Jóáb fejére és utódainak a fejére” fordítás helytelen, magyarosan ennek így kellene hangoznia: „Jóáb és utódai fejére”. Ugyanehhez a típusú hebraizmushoz vezet a bibliai héber nyelvnek az a jellegzetessége, hogy a felsorolások tagjai, illetve azonos mondatrészek előtt ugyanazt a prepozíciót vagy jelzőt mindig megismétli: a magyar nyelv szabályai szerint szintén elég ezeket egyszer lefordítani, lásd pl. Ez 42,13; Zof 1,16. Pedig van egy eset, amikor ezt a típusú hebraizmust a magyar fordítások nem veszik át: amikor a mennyiségjelző (számnév) összetett tagjai mögött a jelzett szót a héber többször is megismétli, lásd pl. „kilencszáz év és harminc év volt”, helyesen természetesen: „kilencszázharminc év volt” (Gen 5,5; így nem csak az ÚF, hanem a Károli-biblia is).

28 Természetesen ellenpéldák ezekben az esetekben is bő számmal akadnak, lásd pl. Gen 26,3; Num 24,15; Deut 12,11.17; Józs 9,20; Bír 3,4; Neh 1,6.

29 Így a fenti példák egy része szinte csak a Tórában fordul elő, azon kívül pedig csak elvétve, vagy éppen fordítva.

30 Lásd pl. Jer 5,11; 7,34; 13,11; 16,9; 19,1.9; 21,7; 22,25; 31,31; 32,30; 32,44; 33,7.20; 34,19; 35,11; Abd 19.

Viszonylag gyakran eredményez hebraizmust a *káláh* „befejez” + infinitivus szerkezet fordítása is, amelyet az ÚF pl. a Józs 8,24-ben ekként ad vissza: „miután teljesen lemészárolta”, a Jer 51,63-ban így: „befejezi a könyv felolvasását”, az Ez 42,15-ben pedig így: „befejezte a ... megmérését”. Ám valójában a héber csak körülírással tudja kifejezni a perfectumi, befejezett cselekvést,³¹ és ehhez esetenként „segédigeként” használja az itt is szereplő *káláh* igét. A szerkezetet tehát helyesen – a fent említett példákban – így kell visszaadni: „miután lemészárolta”, „fölvasta”, „megmérte”, lásd helyesen maga az ÚF is pl. a Józs 10,20-ban vagy a Bír 15,17-ben ugyanehhez a szerkezethez.

Szintén viszonylag gyakran megtörténik, hogy a héberben egy ige jelentését egy mellérendelt névszó színezi. Ilyen például a *jáqac* „felébredni” ige. Ez a szó a Gen 9,24-ben a *mijjajin* „a borból/mámorból” névszói szerkezettel bővült, s a két szó együtt azt jelenti: „felébred a mámorból” (így még a Károli), azaz magyarul „kijózanodik”. Azzal, hogy az ÚF a *jáqac* igét a „kijózanodik” igével adja vissza, de mellette a *mijjánó* „mámorból” szót is lefordítja, valójában szükségtelenül ragaszkodik a formális megfeleltetés elvéhez (hogy ti. az igét és a névszót a magyarban is egy igével és névszóval adja vissza), és ezzel kialakít egy új hebraizmust.

Ugyanígy hebraizmus az Újfordítású Bibliában a *qará’ bösém* kifejezés „nevérlől nevezni” tautologikus fordítása (pl. az Ézs 43,7-ben), hiszen a *qará’* „hív, kiált” ige csak a *sém/bösém* névszói taggal kiegészülve veszi fel az „elnevez” jelentést. A kifejezés helyes fordítása tehát egyszerűen csak ennyi: „róla elnevez” (lásd helyesen maga az ÚF is az Ézs 43,7 mellett parallelként megadott // Jer 14,9; 15,16-ban).

Az ÚF szó szerint fordítja a hébert, s ezzel hebraizmusokat hoz létre pl. az alábbi esetekben is. A *szé’ár* jelentése „szőr(zet)”. A haj úgy van héberül, hogy *szö’ar rós*, azaz „a fej szőre”. Tehát ezt a kifejezést a Bír 16,22-ben nem úgy kell fordítani, hogy „fején a haj”, hanem egyszerűen úgy, hogy „a haja”. A Bír 1,6–7-ben a héber szó szerint ezt mondja: „a kéz és a láb nagyujjai”, amit az ÚF így ad vissza: „keze hüvelykujjait meg a lába nagyujjait”. Az ÚF itt a „kéz”, de valójában a „láb” lefordításával is hebraizmust hordoz, hiszen a magyarban a „hüvelykujj” szó önmagában mindig a kéz, de soha nem a láb egyik ujját jelöli – elég lenne tehát itt annyit mondanunk: „a hüvelykujjait és a nagylábujjait”. A „fazekasok korsója” kifejezés is formális megfeleltetéssel jött át a héber nyelvből (pl. Ézs 30,14), amely persze nem azt jelenti, hogy a „fazekas birtokában lévő korsó”, hanem azt, hogy „fazekas által készített korsó”, magyarul tehát „agyag-” vagy „cserépkorsó” a megfelelő fordítás.

III/3.6. Zavaró inkonzisztenciák kiiktatása

Nyilvánvaló, hogy ugyanazt a szót vagy kifejezést egy bibliafordítás sem adhatja vissza a kontextustól függetlenül mindig ugyanúgy, ám az indokolatlan variációkat, amennyire csak lehet, fontos lenne elkerülni. Ezt a fajta belső konzisztenciát nem csak a filológiai pontosság követeli meg. A bibliai szöveg esetében legalább ilyen lényeges szempont a keresztyén hermeneutikának az az elve is, hogy Szentírást a Szentírással kell magyarázni. Ez azt jelenti, hogy az olvasónak a nemzeti fordításokban is észre kell vennie az egyes igehelyek közötti összefüggéseket. Látnia kell, hol idézi szó szerint az egyik bib-

³¹ Mint tudjuk, a „perfectum”-nak nevezett igealakok funkciója a héberben valójában teljesen más.

liai szakasz a másikat, vagy mikor használja egy szerző ugyanazt a szót, kifejezést, szófordulatot, mint más szövegek – azért, hogy a párhuzamos igehelyeket az adott bibliai hely megértéséhez figyelembe lehessen venni.

Indokolatlan inkonzisztenciának minősül tehát például az, hogy a héber *sō’ól* szót az ÚF 6x úgy fordítja, hogy a „halottak hazája”, 39 esetben a „holtak hazája”, egyetlen helyen pedig fordítatlanul hagyja a szót, és nagybetűvel átírva, „Seol”-ként hozza. A bibliaolvasónak világosan látnia kellene, hogy a vonatkozó igehelyeken az alvilágnak nem két, illetve három külön sférájáról, hanem egy és ugyanazon dologról van szó: a „holtak hazájáról”.

Teológiaiag nagy jelentőségű a héber *mispát* szó fordításának a következetlensége. A szót az ÚF a Tórában csak elvétve fordítja „törvény”-nek (Lev 24,22), ehelyett szinte következetesen a „döntés” szóval adja vissza, lásd például a Deuteronomium felsorolásaiban a „rendelkezések és döntések” (pl. Deut 4,1), illetve az „intelmek, rendelkezések és döntések” (Deut 4,45) kifejezéseket. Ezzel szemben a Tórán kívül a szónak teljesen bevett fordítása az, hogy „törvény”.³² Különösen szembeötlő, hogy Ezékiel könyvében a szó szinte mindig „törvény”-nek van fordítva, ráadásul ebben a könyvben – a Deuteronomiumhoz hasonlóan – rendre a *chuqqá* főnévvel áll párban. Így míg a Deuteronomiumban a *chuqqót umispát* szóösszetétel fordítása következetesen így hangzik: „rendelkezések és döntések”, Ezékiel könyvében ugyanez a szóösszetétel, ismét csak önmagában következetesen, a „rendelkezések és törvények” fordításban szerepel.

Máskor is előfordul, hogy ugyanazt a héber kifejezést az ÚF könyvenként vagy iratcsoportonként eltérően fordítja. Így például a héber *törúmá* kultikus szakkifejezést az Ex-ban és a Deut-ban végig, és máshol is gyakran így adja vissza: „felajánlás/fölajánlás, felajánlott/fölajánlott (dolog)” – összesen 44x. Ám a Lev-ban ugyanez a szó, ugyanabban a kultikus értelemben már „szent ajándék” (7x), a Num-ben pedig egyszerűen „ajándék” (14x).³³ Nyilvánvaló, hogy ugyanannak a kultikus dolognak a neve nem változhat a magyar fordításban a Tórán belül bibliai könyvenként, és hogy ezeket az eltérő fordításokat egységesíteni kell.

Ugyanez a helyzet a héber *éfa* szóval is. Az ÚF ezt az űrmértéket az Ószövetségben a legtöbbször következetesen lefordítja, és a magyar „véka” szóval adja vissza. Ez alól csak Ezékiel könyve jelent kivételt: itt, és csakis itt, az ÚF következetesen fordítatlanul hagyja a szót, és az *éfa* átírásban hozza azt (pl. Ez 46,5).³⁴

Tucatjával lehetne sorolni az egyéb eseteket. Nem világos például, hogy a *jam-kinneret* egyszer miért „Kinneret-tenger” (Józs 12,3), máskor miért „Kinneret-tó” (Num 34,11), hogy a *jóséb hakkörúbím* epitheton fordítása egyszer miért „a kerúbokon ülő” (1Sám 4,4), ha másik két helyen „kerúbokon trónoló” áll (Zsolt 80,2; 99,1), vagy hogy a

32 Méghozzá az egyes rendelkezések, de a Tóra utasításainak összessége értelmében is, lásd pl. Józs 24,25; 2Sám 22,23; Ézs 9,6; 32,1; Jer 4,2; Hós 2,21; Zsolt 81,5; 89,31; 106,3; Jób 34,17; Péld 2,8.20; 1Krn 22,13; Neh 1,7.

33 A Num-ben ezen kívül az „adomány” (3x), „felmutatott” (1x), és az „áldozathozatal” (1x) fordításban is előfordul a szó. Ezékiel könyvében bevett fordítása még a „(szent) terület” (6x), ám itt, az új templom számára felajánlott területek összefüggésében ez az eltérés indokolt.

34 Ráadásul itt azt sem mondhatjuk, hogy ez a hiba elkerülte a fordítók vagy az 1990-es revízió munkatársainak a figyelmét, hiszen az ÚF függelékében szereplő táblázat világosan utal e kettős fordításra.

masszá' szó fordítása egy helyen miért „fenyegető kijelentés” (Ézs 13,1), ha prófécia feliratában egyébként mindenütt máshol a „fenyegető jövődőlés” formula szerepel (13x). Ugyancsak kérdés, hogy a Királyok könyvének refrénes formuláiban az eredeti hébertől függetlenül miért szerepel hol az „őse, Dávid” (1Kir 15,3), hol az „ősatyja, Dávid” fordítás (1Kir 15,24; 2Kir 14,3; 16,2; 22,2), a *hára' böéné jhwh* magyar megfelelőjeként miért áll esetenként az „amit rossznak tart az ÚR” (2Kir 8,27), miközben a Királyok könyvében belül és azon kívül is csaknem mindenütt az „amit rossznak lát az ÚR” formula szerepel,³⁵ vagy hogy miért lesz a bevett „...történetéről szóló könyv” formula két helyen „...történetéről írott könyv” (2Kir 13,8 és 15,21), ha az adott helyeken a héber szöveg szó szerint megegyezik.

Fontos hangsúlyozni: ezekben az esetekben mindkét fordítás jó, tartalmilag és stílusban legalábbis elfogadható lenne, s a problémát az átlagos bibliaolvasó nyilván észre sem veszi, különösen, ha rövidebb szakaszokban vagy kiragadott igék formájában olvassa a Szentírást, és ha nem lapozza fel a parallelként megadott igehelyeket. Ám egy bibliafordítás nem csupán az átlagos bibliaolvasási szokások kielégítésére kell hogy alkalmas legyen, hanem, amint említettük, az önmagát magyarázó Szentírás hermeneutikai elvének is a lehető legnagyobb mértékben eleget kell tennie. A revízió ezért igyekezett az ilyen jellegű fordítási következetlenségeket megszüntetni a szövegben.

III/3.7. Parallel igehelyek fordításának egymáshoz igazítása, illetve széttartása

Ez az alfejezet valójában az előző kategória egyik alcsoportja is lehetne: az ÚF a parallel igeszakaszok, versek vagy versrészek fordításában indokolatlan eltéréseket mutat ott, ahol pedig az eredeti, héber szöveg szó szerint megegyezik, illetve esetenként fordítva is: szó szerint egyezik a magyar fordítás ott, ahol az eredeti héber szövegben különbségek is vannak.

Ebben az esetben is igaz, amit a fentiekben elmondtunk: legtöbb esetben önmagában mind a két fordítás megállná a helyét mind tartalmi, mind stílus szempontból – ám az eltérő megfogalmazás, gyakran a meglévő kereszthivatkozások ellenére is, elfedi azt aényt, hogy bibliai szakaszok adott helyeken (csaknem) szó szerint megegyeznek, vagy éppen különböznek. Így az ÚF olvasója a 2014-es revízió előtt nem vehette észre, amikor egy prófécia szó szerint idéz egy másikat, hogy Jeremiás könyve hol idézi a Deuteronomium rendelkezéseit vagy frázisait, hogy Ezékiel szóhasználat hol követi csaknem szó szerint a Leviticus előírásait, és hol tér el valóban attól, vagy hogy a Királyok és a Krónikák párhuzamos elbeszélései között hol van az eredetiben, és hol nincs szó szerinti egyezés.

Az érintett versek száma ebben az esetben százas nagyságrendű – ám itt most csupán néhány példát idézhetünk. Az Ézs 60,13-ban a pusztai növényeknek a héberben ugyanaz a listája szerepel, mint az Ézs 41,19-ben, ám ez az Újfordítású Bibliából nem volt nyilvánvaló. Az Ézs 62,11-ben a vers második fele szó szerint idézi az Ézs 40,10b-t, ám az Újfordítású Bibliából ez ismét csak nem volt a javítás előtt világos. A Jer 6,22 és a parallel 50,41 között az Újfordítású Bibliában nem látszott az egyezés, ahogy a Jer 7,30 és 32,34, vagy a Jer 6,14 és 8,11, a Jer 5,9.29 és 9,8, valamint a Jer 30,10 és 46,27 között

³⁵ Lásd pl. Deut 4,25; 17,2; 32,29, a Bírákban végig, majd 1Kir 11,6; 14,22; 15,26.34; 16,7 stb.

sem. A Jer 7,33 néhány szó híján szó szerint idézi a Deut 28,26-ot, a Jer 28,16 pedig a Deut 13,6 rendelkezését, ezt azonban az ÚF olvasója a revízió előtt képtelen lett volna a magyar szövegből felismerni. Az Ez 6,5 a Lev 26,30-at idézi, az Ez 20,11b.13 szintén szó szerint veszi át a Lev 18,5-öt, a Dán 9,4 pedig részben szó szerint egyezik a Deut 7,9-cel – ám ezeket az egyezéseket az ÚF revízió előtti szövege még teljesen elfedte.

III/3.8. A héber szöveg stiláris alapú lerövidítése

Az ÚF a funkcionális ekvivalencia elve mellett is alapvetően úgy fordítja a héber szöveget, hogy annak lehetőleg valamennyi lexémáját a magyarban is megjelenítse, a stiláris alapú egyszerűsítéseket pedig alapvetően kerüli.³⁶

Számos esetben azonban az ÚF mégis a héber szöveg stiláris alapú egyszerűsítésének eszközét alkalmazta: A fordítók gyakran döntöttek úgy, hogy egy-egy szót, többek között ismétlődő személynevet, igei vonzatot (legtöbbször ragozott prepozíciót), kötő- és határozószót, illetve az igei tárgyragot vagy a birtokos szuffixumot nem fordítják le, ha az általuk kifejezett információt a kontextus alapján evidensnek vagy mellőzhetőnek érezték, illetve ha ez egy gördülékenyebb, jobban olvasható szöveget eredményezett.

Az eljárás önmagában nem kifogásolható, a 2014-es revízió pedig ennek megfelelően számtalan esetben hagyta változtatás nélkül az így előállt szöveget. Ám ezek az apró rövidítések számos esetben stilárisan fölöslegesek, hiszen nem eredményeznek szebb vagy gördülékenyebb szöveget, tartalmilag pedig gyakran zavarónak tűnnek, mert igenis elveszhetnek a szövegből fontos információk. A pontosság itt lényegesebb szempont, mint a szépség. Ezeket az eseteket a revízió fordítási hibának tekintette és javította, mindenek előtt akkor, ha a héber szöveg lerövidítését a referencia-fordítások többsége (vagy egyike sem) nem támogatta, és a többi magyar bibliafordítással való összehasonlítás az ÚF megbízhatóságával kapcsolatban indokolatlan kételyeket támaszthatott.

Így például a Gen 7,16-ban az ÚF az „ahogyan Isten parancsolta” fordításában nem hozza a héber *ótó* prepozíció megfelelőjét – helyesen a mellékmondat így hangzik: „ahogyan Isten megparancsolta neki”. A Gen 7,19-ben a *kol* szót maradt fordítatlanul a „mindenütt az ég alatt” szerkezetben – az ÚF készítői nyilván úgy gondolták, hogy „az ég alatt” önmagában is a föld teljességét fejezi ki.

A Num 22,14-ben az ÚF nem fordította le a *má'an* „nem akar, vonakodik” igét, és Bálák küldönceinek a szavait így adta vissza: „Nem jött el velünk Bálám.” Itt azonban lényeges információ az, amit a *má'an* ige kifejez: „Nem akart Bálám eljönni velünk.” – a sikertelenség tehát nem a küldöncökön, hanem a vonakodó prófétán múlt. A Num

36 Ugyanígy alapvetően idegen az ÚF-tól a mondatrészek vagy a szavak sorrendjének átrendezése, illetve az értelmező parafrázisok alkalmazása is. Ellenpéldák azért itt is szép számmal akadnak – ám ezek mennyisége százalékosan nézve elhanyagolható (pl. szokatlan egyszerűsítések: Ex 28,21.34; Lev 16,29; Num 4,31; 10,15–27; 16,16–17; 18,17; 21,24; Deut 1,33; 15,2; Józs 8,25; Bír 6,22; Jer 25,30, parafrázáló kiszínezés/kommentálás: Ex 30,34; Zsolt 2,7; Jer 34,17; 38,17, mondatok vagy mondatrészek fölcserélése egy versen belül: Num 16,3.22; 32,5; Ézs 46,2). Viszonylag gyakori, de csak elvétve indokolható eljárása az ÚF-nak, hogy az eredeti héber egyenes idézeteit – legtöbbször a kettőspont többszöri alkalmazásának kerülése érdekében – függő idézetté alakítja át, pl. Ex 7,9.19; 8,1.12; 9,1; 13,17; 16,15.19.32; 21,5; 32,5; Lev 4,2, 7,33 stb.

23,18-ban a *qúm* igét hagyja az ÚF fordítatlanul, nyilván azért, hogy a költői szöveget egyszerűsítse: „Hallgass csak rám, Bálák, figyelj ide, Cippór fia!” Ám a *qúm* ige lefordítása sem stílárís, sem költői szempontból nem jelentene problémát: „Kelj fel, Bálák és hallgass rám, figyelj ide, Cippór fia!” Ahogy például a Bír 3,20 is mutatja, a prófétai kijelentést a címzettnek állva kellett végighallgatnia – ez itt is lényeges információ, amit nem szabad a magyar fordításból kiiktatni.

A Num 27,21-ben egyenesen félrevezető, amikor az ÚF a *ló* „neki” prepozíciót nem fordítja le. Az adott szakasz a revízió előtt így hangzott: „Józsué álljon Eleázár pap elé, és kérjen döntést az Úrtól sorsvetés útján.” E fordítás szerint a második ige alanya is Józsué: Ő áll Eleázár mellé, és ő kér döntést az Úrtól. Ám a *ló* prepozíció a héberben világosan mutatja, hogy alanyváltás történt: Józsué odaáll Eleázár mellé, *aki* döntést kér *neki*, azaz Józsuénak az Úrtól. Az úrim és a tummím használata egyértelműen papi hatáskör (lásd Ex 28,30; Deut 33,8), s így a honfoglaló harcok kapcsán az Úr megkérdése természetesen Eleázár főpap, nem pedig a hadvezér Józsué feladat lesz.

Stílárís okokból nem fordította le az ÚF például az Ex 6,3-ban és a 6,6-ban vagy a 23,18-ban a főnevek mögötti birtokos szuffixumot,³⁷ a Num 31,6-ban megisméltődő *laccábá* „a csatába” szót, a *kol* szót a Num 18,29-ben és a Bír 3,1-ben, a *láhem* ragozott prepozíciót a Num 19,21-ben, a *kí* kötőszót a Num 22,34-ben, a *hazze* mutató névmást a Num 32,15-ben vagy a *mippönéhem* szót a Deut 2,12-ben. Nem fordította az igei tárgyragot például a Deut 16,10-ben, ami pedig kifejezetten nyomatékosnak tűnik. A Deut 21,19 esetében kétszer is elhagyta az igei tárgyragot, holott lényeges, hogy az engedetlen fiún szülővárosának bírái kell ítéelkezzenek.³⁸ Semmi sem indokolja a *löká* prepozíció mellőzését a Deut 28,12 „Megnyitja az Úr gazdag kincsházát” mondatában: a teljes fordítás így hangzik: „Megnyitja az Úr előtted gazdag kincsházát”. Szintén gyakran elmaradt a *lő* prepozíció egyéb formája is,³⁹ de gyakran mellőzte az ÚF a *gam* (Ex 10,25), az *ó* (Ex 30,20), az *ód* (Ex 36,6) szavak fordítását, vagy a *mimmenú* (Lev 7,14), *áláw* (Lev 1,4) stb. ragozott prepozíciókét. A példákat tetszőleges számban lehetne tovább sorolni.

III/3.9. A fordítás tartalmi pontosítása, fordítási hibák kiiktatása

Végül az utolsó fontos kategóriát azok a módosítások alkotják, amelyek egzegetikai alapon javítják az ÚF szövegét.

Ezen a téren az „Elvi dokumentum” visszafogottságra kötelezte a szerkesztőket, hiszen a revízió során alapvetően tiszteletben kellett tartani az ÚF szövegkritikai, illetve egzegetikai jellegű döntéseit. Ám az 1975 óta eltelt esztendőök számos helyen tették szükségessé a szöveg tartalmi pontosítását, korrigálását. Alapelvként került meghatározásra, hogy a módosítás csupán akkor kerülhet alkalmazásra, ha az Újfordítású Bibliával szemben javasolt megoldás széles konszenzuson alapul, azaz a legfontosabb re-

37 Így még pl. Ex 7,28; 23,18; 29,17; 32,11; 40,18; Lev 1,11; 7,32; 25,37; Num 10,010; 15,25; 21,24; 23,6; 27,8–11; Deut 2,25; 16,14; 32,17 stb.

38 Szintén fordítatlan marad az igei tárgyrag pl. az alábbi esetekben: Ex 13,9; 20,2; Deut 5,6; 6,17; 8,1; 9,26; 16,10; 26,14.

39 Így pl. Ex 2,7–9; 12,2.48; Lev 11,5–10; 21,13 stb.

ferencia-fordításokban, illetve a kommentár-irodalomban jelentős támogatottsággal rendelkezik, illetve tilos megtenni, ha nem rendelkezik legalább egy támogató referencia-fordítással.⁴⁰ Lássunk ezen a kategórián belül is néhány jellegzetes példát!

A Ruth 2,8 szerint Boáz megengedi Ruthnak, hogy a földjén szedegetve „szolgái nyomában” járjon. Az olvasó a „szolga” alatt minden bizonnyal férfiakra gondol, főleg mivel az ÚF a női munkásokat a legtöbbször „szolgáló”-nak vagy „szolgálóleánynak” nevezi. Ám a héberben itt a nőnemű *na'arót* forma szerepel, ahogy a következő versben az *'aharéhen* „utánuk” szó is nőnemű. Azaz az aratás úgy zajlott, ahogy a magyar vidékeken is: a férfiak vágták a gabonát, utánuk mentek a nők, és azt összeszedték, Ruth pedig leghátul, a nők (!) mögött szedegetett. A szöveghűség itt azért is fontos, nehogy az a téves képzet alakuljon ki az olvasókban, hogy Ruth volt az egyetlen nő az aratók táborában.⁴¹

Az 1Sám 19,13 szerint amikor Míkal segít Dávidnak megszökni a király elől, álcaként befekteti Dávid ágyába a házi bálványt, majd pedig egy kecskeszőr-párnát tesz – az ÚF szerint – a bálvány „feje alá”. Ám a héber *mōra'asótaw* valójában azt jelenti, hogy „(oda) a fejéhez”, a „feje mellé”, lásd magát az ÚF is helyesen az 1Sám 26,7.11.16-ban, ahol az alvó Saul feje mellett lévő korsóról és lándzsáról van szó, vagy az 1Kir 19,6-ban, ahol az Illés feje mellé tett lángosról és vízről olvasunk. Míkal tehát valójában a kecskeszőrrel borított párnát nem a szobor feje „alá” tette, hanem a bálvány elé, illetve annak a végébe illesztette, hogy a szobába bepillantó katonák azt az alvó Dávid fejének, illetve hajának véljék.⁴²

A Jer 14,3 jelenlegi fordítása szerint az eljövendő nagy szárazság idején az előkelők szolgái még „a tócsákhoz is elmennek” vizet keresni, ám nem fognak találni. Az itt szereplő héber *géb* szó jelentése azonban nem „pocsolya”, hanem „gödör”, ami itt nyilván ciszternát, illetve a hegyek között meghúzódó, természetes víztárolóként működő sziklahasadékot jelent.⁴³ A „pocsolya” fordítás már csak azért is kizárható, mivel szárazság idején legelőször a felszíni tócsák száradnak ki, és csak utána apadnak ki a kutak és a hatalmas ciszternák.

A Jer 34,16 szerint Jeruzsálem ostromának ideje alatt a júdai előkelők felszabadították rabszolgáikat, az ÚF szerint mindenkit „kívánsága szerint”. Az itt szereplő *lōnafsám* valóban jelentheti azt is, hogy „az ő kívánságára/saját kérésére”. Ám nyilvánvalóan nem arról van szó, hogy a rabszolgák maguk dönthették el, menni akarnak-e, vagy maradni: A gazdagok az ostrom idején elküldték a rabszolgákat, hogy ne nekik kelljen gondoskodni róluk, mivel az ostromállapot idején amúgy is szűkössé váltak a készletek, viszont a rabszolgák valóságos hasznát nem tudták termelni. A döntés az urak választása volt, nem pedig a rabszolgáké. Amikor aztán enyhülni látszott a baj (lásd Jer 34,21), ismét szolgálatba kényszerítették őket. A *lōnafsám* tehát ebben az összefüggésben inkább a szélnek bocsátás értelmében áll, ahogy a magyar is azt tudja mondani: „Eredj, ahová akarsz!” – értsd: „Mindegy, hová mész, csak itt ne maradj!” Így fordítja a szöveget a Luther-Bibel

40 Lásd *Elvi dokumentum*. *Elvi és eseti döntések*, 30. bekezdés, ehhez lásd fentebb, II. fejezet.

41 Így ehhez a vershez a LB, a ZB és kommentárjában pl. Hertzberg is, lásd HERTZBERG: *Die Bücher Josua, Richter, Ruth*, 266.

42 Így a LB, a ZB és kommentárjában pl. Hertzberg is, lásd HERTZBERG: *Die Samuelbücher*, 134.

43 Így az Einheitsübersetzung, a LB, a ZB és kommentárjában Rudolph is, lásd RUDOLPH: *Jeremia*, 98.

(2001) és Rudolph is⁴⁴: „mehettek, ahová akartak” – amely, kissé szabadabban fordítva, így hangozhatna: „hogya menjen, amerre lát...”. Ugyanebbe az irányba mutat a Zürcher Bibel (2007) is, ami az „önmagukra maradtak” kifejezés német megfelelőjét alkalmazza.

Teológiaiag jóval relevánsabb az eddigi példáknál az Ézs 2,4 fordítása. Az ÚF szövegében így olvassuk: „Ítéletet tart a nemzetek fölött, megfenyíti a sok népet”. Ám ez a fordítás teljesen elhibázott. A *sáfat* ige ugyanis azt is jelenti, hogy „ítélkezni / bírói döntést hozni két vitázó fél között”, lásd maga az ÚF is helyesen például Sámuel kapcsán az 1Sám 7,6.15.17-ben. Ez a jelentés az Ézs 2,4-ben is teljesen nyilvánvaló – már a *bén* „között” prepozíció miatt is. A *jákach* ige a *lő* prepozíciós szerkezettel itt ugyanezt jelenti. Azonban ezt a fordítást támogatja a kontextus is: e csodálatos eszkatológikus prófécia ugyanis az előző versekben már arról beszélt, hogy az utolsó időkben a nemzetek mind megtérnek, és békés zarándokokként özönlenek a Sionhoz, ahol megtapasztalják Isten tanítását és útmutatását. Nyilván nem azt akarja mondani a prófécia, hogy Isten a Jeruzsálemben csalogatott pogányokat majd jól megbünteti, megtartva felettük az (utolsó) ítéletet – hanem azt, hogy a már megtért népek nem csupán vallási kérdésekben kérnek Istentől útmutatást, hanem vitás ügyekben is hozzá fordulnak ítéletért, azaz a nemzetközi konfliktusokban is őt fogadják el döntőbírónak. Ezért nem lesz majd szükség többé fegyverekre: ezeket, mint fölösleges és haszontalan dolgokat maguk a népek törlik össze, és alakítják át a békés termelés eszközeivé. Így értelmezi és fordítja a verset a kommentárirók közül többek között Wildberger, Kilian, Kaiser, a Jensen–Irwin szerzőpáros, Karasszon Dezső,⁴⁵ de ugyanígy a Jerusalemer Bibel (1969) és annak magyarázata, a Good News Bible (1976), az Einheitsübersetzung (1980), a Luther-Bibel (2001), a Zürcher Bibel (2007), de félig-meddig az 1908-as Károli-biblia, a Gute Nachricht (1986) és a Neovulgáta alapján készült magyar katolikus bibliafordítás (2003) is.

III/4. Összefoglalás

Ahogy a fenti adatok és példák is mutatják, a 2014-es, második revízió méretében és mélységében összehasonlíthatatlanul nagyobb léptékű lett, mint amilyen az 1990-es revízió volt – és még annál is nagyobb, amilyennek azt maga a Revíziós Munkabizottság a tervezés fázisában szánta, illetve remélte.

Hogy ez a nagy mennyiségű változtatás hasznára vált-e az új protestáns bibliafordításnak, azt e rövid ismertetés, de még inkább az elkészült fordítás alapján ki-kik maga is megítélheti. Vállalva az elfogultság esetleges vádját, jómagam azon a véleményen vagyok, hogy az Őszövetség fordításában végrehajtott változtatások nyelvben egy modernebb, tartalmában pontosabb és koherensebb, a választott fordítói elvhez hűségesebb bibliai szöveget eredményeztek, miközben az új protestáns bibliafordítás stílári jellegzetességei, de zömében egezetikai döntései is változatlanok maradtak. A revideált szöveg az ÚF szövege maradt, ahol csak lehetett, megőrizve, illetve még inkább kiemelve annak értékeit.

⁴⁴ RUDOLPH: *Jeremia*, 222.

⁴⁵ WILDBERGER: *Jesaja* 1–12, 76; KILIAN: *Jesaja* 1–12, 29; KAISER: *Jesaja. Kapitel 1–12*, 60; JENSEN – IRWIN: *Izajás 1–39. könyve*, 369; KARASSZON: *Ézsaiás könyvének magyarázata*, 697.

IV.

A BIBLIAI HÉBER NEVEK ÁTÍRÁSÁNAK SZABÁLYAI

A bibliai nevek átírása egy bibliafordítás során apró részfeladatnak tűnik, ráadásul olyan kérdésnek, amely filológiai alapon könnyen és világosan elvégezhető.⁴⁶

Ám ez valójában nem így van. Egyrészt az a tény, hogy maga a Szentírás az eredeti héber szövegben ugyanazokat a neveket, időnként ugyanazon személy esetében is eltérően írja, számtalan gyakorlati dilemma elé állítja a bibliafordítót. A nevek adott helyen szereplő alakjának pontos, filológiai átírására törekedjen-e, megjelenítve ezzel a forrásszöveg stílári egyenetlenségeit, vagy segítse az olvasót a bibliai szereplők azonosításában azzal, hogy azonos személyek nevét mindig ugyanúgy írja át – az eredeti nyelvben használt formától függetlenül? A korábbi, nagyhatású bibliafordítások névalakjait, amennyiben meghonosodtak a magyar nyelvben, görög/latin eredetük ellenére is őrizze-e meg, vagy mozduljon el az eredeti héber kiejtéshez (jobban) igazodó, fonetikai átírás felé? Fontos tisztázni azt is: ezt a bibliai nevek mely csoportjánál lehet, és melyeknél nem érdemes megtennie. De ha egy név kapcsán a fonetikai átírás mellett döntött is, mérlegelnie kell, hogy mennyire „domesztikálja” az adott nyelvi közegbe, azaz hol és mennyiben jeleníti meg a magyar fül számára olykor erősebben, máskor gyengébben érzékelhető idegen hangzását, illetve mikor és mennyiben tompítja azokat.

Másrészt a bibliai nevek átírásában mutatkozó különbségek a felekezetek eltérő bibliafordításainak legszembetűnőbb sajátosságai, és így az anyaszentegyház megosztottságának egyik legnyilvánvalóbb jelei. Korántsem lényegtelen tehát, hogy a nevek átírása milyen elvek alapján történik: az alkalmazott eljárás a felekezeti megosztottságot konzerválja-e, vagy – legalább fokozatosan, előbb a kevésbé gyakori és ismert nevek esetében – a kiegyenlítődsre törekszik.⁴⁷

Minden bibliafordításnak és revízióknak tisztázni kell tehát a bibliai nevek átírásával kapcsolatos elveit – igazodva az adott nyelvben már meglévő hagyományokhoz, a már említett felekezeti, illetve ökumenikus szempontokhoz, revízió esetében pedig az adott bibliafordítás korábbi kiadásában megjelenített elvekhez is.

⁴⁶ Nyilván ezzel függ össze, hogy a bibliafordítás elvi és gyakorlati kérdéseibe bevezető művek nem térnek ki erre a kérdésre, lásd pl. NIDA – TABER: *Theory and Practice*; NIDA: *Egyik nyelvről a másikra*; TÓTH: *Bibliafordítás – Bibliamagyarázat*. A IV. fejezet egészéhez lásd KUSTÁR: *A bibliai héber nevek átírásának szabályai*; úő: *Bibliai héber nevek megjelenítése a nemzeti bibliafordításokban*.

⁴⁷ Lásd német nyelvtérületen a loccum kolostorban, 1967-ben kidolgozott ökumenikus átírási elveket, majd az 1971-ben megjelent *Loccumer Richtlinien* nevű dokumentumot, amelyben a német katolikus és evangélikus egyház ezen elvek mentén rögzítette a bibliai nevek egységes névalakját. A vállalkozás célja kezdettől fogva egy német ökumenikus bibliafordítás előkészítése volt, ami *Einheitsübersetzung* néven végül meg is valósult (1980). Jegyezzük meg: az itt elfogadott névalakokat végül a revideált Luther-Biblia is átvette (lásd *Loccumer Richtlinien*, 7k.).

Az 1975-ben kiadott új protestáns bibliafordítás elkészítése során a Szöveggondozó Bizottság a személy- és helynevek átírása kapcsán kezdettől fogva azt az elvet követte, hogy „a tulajdonnevet, ha azok közismertek, a magyar kiejtésnek [értsd: a Károli-biblia átírásának] megfelelően írja, ellenkező esetben azonban a héber leírás szerint.”⁴⁸ Sokáig húzóódó belső viták után a Bizottság 1971-ben, egy ökumenikus szimpózium során, nemzetközi bibliafordítói szaktekinélyek bevonásával rögzítette a fordítás elveit. Az ekkor elfogadott dokumentum („ajánlás”) a bibliai nevek átírása kapcsán is utal a korábbi vitákra, majd leszögezi: A fordítók „a fonetikus átírást követve igyekezzenek a nevekől minél többet a már meghonosodott formában megőrizni, az ártírt formáknál pedig, amennyiben különleges akadálya nincsen, mindig a rövidebbet, azaz a hozzánk közelebb állót kövessék (ne *Cidkijáhut*, hanem *Cidkijjá-t* mondjanak, ahogy egyes zsidó fordítások is teszik.).”⁴⁹ A folytatásban majd látni fogjuk, hogy a protestáns Újfordítású Biblia (a továbbiakban ismét: ÚF) a Károli-biblia névátírásait az esetek jelentős részében valóban megőrizte, ám a kevésbé ismert és ritkán előforduló nevek esetében komoly lépéseket tett az eredeti héber formák kiejtés szerinti, fonetikus átírása felé.

Az ÚF 1990-es, első revíziója az ószövetségi nevek átírását lényegében nem érintette, mivel ennek során csupán 8 személy-, illetve népnév átírása változott, az 1090 módosított ószövetségi versből összesen tizenháromban.⁵⁰

A bibliai nevek kérdésével a Szöveggondozó Bizottság a revízió során először 2010. április 12-én, a Num–Deut könyvek kapcsán foglalkozott részletesen. A 2011. március 11-ei ülésén a bizottság az ószövetségi nevek esetében elfogadta a fonetikus átírás előnyben részesítésének elvét a Károli-biblia görögös/latinus/meghonosodott névalakjaival szemben, kimondva, hogy „a tulajdonnevek átírásánál az Ószövetségben a fonetikus átírást alkalmazzuk...”⁵¹ A kérdés a későbbiekben is szinte valamennyi ülésen előkerült, s végül a bizottság, ennek az alapelvnek az érintetlenül hagyása mellett, 2012. január 26-án hagyta jóvá az ószövetségi munkabizottság által kidolgozott elveket, illetve tisztázott számos, további részletet.

A folytatásban lássuk, hogy az ÚF a fent idézett elvek mellett milyen konkrét szabályokat követett a bibliai héber nevek átírásában, s hogy e fordítás 2014-es revíziója (a továbbiakban: RÚF) során az adott szabály módosítása vagy éppen következetesebb alkalmazása a bibliai szövegben milyen módosításokat eredményezett.

48 Lásd TÓTH: *Mózes első könyve*, 22.

49 Lásd KÜRTI: *Ökumenikus tanácskozás*, 15.

50 Ehhez lásd KUSTÁR: *Az újfordítású Biblia (1975) revíziója (1990)*, 236, lábj. 7 és 8, valamint KUSTÁR: *Újfordítású Biblia és revideált változatának (1990) viszonya*, 219, adatainak egybevetését.

51 Lásd *Elvi dokumentum. Elvi és eseti döntések*, 17. pont, ehhez lásd fentebb, II. fejezet.

IV/1. Az ÚF alapvetően kiejtés szerint, pontosan írja át a meghonosodott formával nem rendelkező ószövetségi neveket – természetesen egy egyszerűsített, a magyar ábécé betűkészletével gazdálkodó átírást alkalmazva

IV/1.1. A mássalhangzók átírása

Az ÚF a mássalhangzók átírásában az alábbi kulcsot követi:

א	---	ז	z	מ	m	צ	c
ב/בב	b	ח	h	נ	n	ק	k
ג/גג	g	ט	t	ס	sz	ר	r
ד/דד	d	י	j	ע	---	ש	s
ה	h	כ/ככ	k	פ	f	ש	sz
ו	v	ל	l	פ	p	ת/תת	t

Az ÚF tehát a néma א és ע hangokat,⁵² valamint a *mater lectionis*okat nem írja át, nem tesz különbséget az azonos vagy hasonló kiejtésű mássalhangzók, úgymint a ח és ה (h), a ט és ת (t), a כ és ק (k) valamint a ס és ש (sz) átírása között. Szintén nem jelöli a *begadkefat* betűkben a *dáges lene* meglétét vagy hiányát, kivéve természetesen a פ (p) és פ (f) betűk esetében. Az ÚF a kettőzött mássalhangzót (*dáges forte*) a megfelelő hangértékű betű megkettőzésével jeleníti meg.⁵³

A mássalhangzóknak ettől az átírásától az ÚF csak a *jód* esetében tér el lényegesen, amennyiben azt – bizonyos nyelvtani formák esetében, alapvetően a Károli-bibliát követve – nem írja át, holott a héber olvasás szabályai szerint azt ki kellene ejteni. Ez különösen gyakran megtörténik a héber -*ím* végződés előtt, illetve a dualis -*ajim* végződés belsejében, holott ugyanezekben a helyzetekben, más, ritkább nevek esetében a *jódot* maga az ÚF is átírta *j*-nek, lásd pl. Miszrefót-Májim, Haróset-Gójim, Parvajim – hol egyezően, hol szemben a Károli-biblia 1908-as revideált változatával.⁵⁴

A revízió ezt az átírási következetlenséget igyekezett kiiktatni, amennyiben a kiejtett *j* hangot a magyar névalakokban is megjelenítette. Így lett például Ain helyesen Ajin, Almón-Diblataim helyesen Almón-Diblatajim, Cebóim helyesen Cebójim, Én-Eglaim helyesen Én-Eglajim, Hórónaim helyesen Hórónajim, Gittaim helyesen Gittajim, Góim helyesen Gójim (így maga az ÚF is egyszer: Józs 12,23), Karnaim helyesen Karnajim, Kirjataim helyesen Kirjatajim, Lais helyesen Lajis, Mahanaim helyesen Mahanajim, Merataim helyesen Meratajim, Micraim helyesen Micrajim stb.⁵⁵ A revíziót itt ugyan alapvetően a filológiai következetesség vezérelte, ám az sem volt lényegtelen

52 Kivétel: Az óségi *gajin* megfelelőjeként néhány, a Septuagintából származó bevett név átírása esetén az *ajin* átírásaként g szerepel, lásd pl. Gomora vagy Gáza.

53 Az utóbbi szabály kapcsán talán csak egyszerű nyomdahiba, hogy az ÚF a Jóséb-Bassebet névben a megkettőzött *sín* betűt (a Károli-biblia 1908-as revideált változatával szemben is) egy *s*-sel adja vissza, vagy lásd az Uzzén nevet helytelenül Uzén-nek írva az 1Krón 7,24-ben.

54 A folytatásban a Károli-biblia alatt továbbra is ezt, az 1908-ban megjelentetett változatot értjük.

55 Ehhez lásd KUSTÁR: *Új protestáns bibliafordítás*, 141–142.

szempont, hogy a *jód* átírása – igaz, koránt sem olyan következetesen, mint ahogy azt a revízió tette – már a legújabb magyar katolikus bibliafordításokban is megjelent.⁵⁶

IV/1.2. A magánhangzók

A magánhangzókat az ÚF szintén fonetikusan írja át, az alábbi kulcs szerint:

patach és *chatéf patach*: a // *qámec*: á // *qámec chatéf* és *chatéf qámec*: o // *hólem* és *hólem magnum*: ó // *qibbúc*: u // *súreq*: ú // *szegól*, *szegól gádól* és *chatéf szegól*: e // *céré* és *céré gádól*: é // *híreq*: i // *híreq gádól*: í, // *swá mobile*: e.

A magánhangzók átírása során az ÚF nem tesz különbséget a teljes magánhangzó és az annak megfelelő ún. fél-magánhangzó (*chatéf*-hangzó), a *plena* és a *defectiva* írásmód között, és bár a hosszú és rövid magánhangzókat alapvetően az átírásban is megkülönbözteti (o – ó, u – ú, i – í), a magyar nyelv hangzókészletére való tekintettel a hosszú és rövid e, vagy a hosszú és rövid é között nem differenciál. A néma *swá*-t az ÚF nem írja át.⁵⁷

Az ÚF három területen tér el a magánhangzók átírásának ezektől a szabályaitól – gyakran, de koránt sem következetesen:

IV/1.2.1.

A szóvégi *qámecet* a Károli-biblia alapvetően *a*-nak írta át. Az ÚF esetenként, főleg a ritkább és kevésbé ismert nevek esetében már szakított ezzel a hagyománnyal, és az eredeti hébernek megfelelően a magánhangzót *á*-val adta vissza, lásd pl. Adádá, Dúmá, Elisá, Hormá, Kíná, Masszá, Orpá, Tóla.⁵⁸ Ám főleg az ismertebb nevek esetében az ÚF megőrizte a Károli-biblia írásmódját, lásd pl. Elisáma, Elkána, Tirca, Hakila, Makkéda. Számos példát találunk arra is, hogy ugyanazt a nevet az ÚF más-más bibliai könyvben, ám néha akár egyazon könyvön belül is hol így, hol úgy adja vissza. Így például Bét-Tógarma az Ez 38,6-ban, de Bét-Tógarmá a Gen 10,3 és a 1Krón 1,6-ban, Bocra az Ám 1,12-ben, de Bocrá a Jer 49,13-ban, Cerúja a 2Sám 16,10-ban, de Cerújá mindenütt máshol a könyvben, Géra áll a 2Sám 16,5-ben, de Géra a 19,17-ben, Médeba áll az Ézs 15,2-ben, de Médebáz a 1Krón 19,7-ben, Piszga a Num-ben, de Piszgá a Deut-Józs könyvekben, Rabba az Ám 1,14; Ez 25,5-ben, de Rabbá a Józs 15,60; 2Sám 12,24.26kk; Jer 49,2k-ben.

⁵⁶ Lásd a Rózsa Huba gondozásában megjelent 2005-ös, valamint a Neovulgáta alapján készült 1997-es bibliafordítást (ez utóbbinak ötödik kiadása: 2006). A különböző bibliák névátírásainak egybevetéséhez kiváló segédeszköz a Siska Ágota által szerkesztett *Bibliai névtár*, lásd a fenti példákat ott.

⁵⁷ Kivéve a Septuagintát követve (*ajin* előtt) néhány bevett névben, ahol az átírása e, lásd pl. Gedeon, Gibea, Gileád, Eleázár, Simej, Simeon stb. Ám hogy a Gideóni, Kileáb vagy a Simeát név (ma még) szintén bevett névnek tekinthető-e, és ezért indokolt-e a néma *swá* megjelenítése, erősen kérdéses – a német bibliafordításokban legalábbis ezeknél a nevekénél a *swá* jelenleg (már) nem kerül átírásra. Helytelen a 2Sám 21,19-ben a Jaaré- névelem átírás is, mivel az *ajin* alatt néma *swá* áll, így a ZB is (Jare-).

⁵⁸ További példák: Havilá, Hácór-Hadattá, Jimná, Jisvá, Libná, Madmanná, Mismá, Móládá, Puvvá, Ramá, Sélá, Szabtá, Szaktebá, Szanszanná, Szebá, Tarsísá, Tógarmá. Itt és a folytatásban az adott nevek előfordulásának helyeit – helytakarékoság okán – csak a szükségesnek ítélt esetekben adjuk meg, hiszen azok az Interneten elérhető online bibliakiadásokban vagy a *Bibliai névtárban* könnyen kikereshetőek.

IV/1.2.2.

Ugyanígy került a Károli-biblia a *híreq gádól* átírása során a hosszú *í*-t: gyakran a szó belsejében is, de még inkább a szavak végén. Az ÚF itt is elmozdult a kiejtés szerinti átírás felé – ám megoldásaiban meglehetősen következtelenül.

Szó belsejében az ÚF számos név esetében már hosszú *í*-t alkalmaz, lásd Abídá, Abímáél, Abímelek, Adummím, Akrabbím, Avít, Bókím, Elífáz, Ijjím, Keszíl, Kezíb, Kittím, Magdiél, Ródáním, Silhím stb., ám a hosszú *í*-hangzót – a Károli-biblia névátírásait megőrizve – alapvetően mégis kerüli. Több százra tehető azoknak a neveknek a száma, ahol az eredeti héber kiejtése alapján, hasonló helyzetekben, szintén hosszú *í*-nek kellene szerepelnie, lásd például Ákis, Eliáb, Elisámá, Ahiezer, Gamliél, Pagiél stb.

További átírási következtelensége az ÚF-nak az, hogy ugyanabban a helyzetben, illetve összetett nevek azonos szóeleménél is az eredeti héber írásmódtól függetlenül hol hosszú *í*-t, hol rövid *i*-t kínál. Így például rövid az *i* az Eliáb, Elisámá nevekben, viszont hosszú az Elífáz névben, holott mindhárom név elején ugyanaz a theofor elem áll. Ugyanígy az Ammiél, Ammihúd, Ammisaddaj és az Ammizábád nevekben az ÚF a *híreq gádólt* rövid *i*-vel adja vissza, ezzel szemben, helyesen, hosszú *í*-vel írja pl. (ha nem is mindenütt) az Amminádáb nevet. Hosszú az *í* az Abiezer, Abihú, Abímáél, Abímelek vagy Abinóam nevek esetében, viszont rövid az Abidám, Abiél, Abigail, Abiháil, Abijjá, Abinádób, Abirám vagy Abisaj esetén. Még ugyanannak a névnek az átírásában is (néha bibliai könyvenként) ingadozik az átírás, ugyanazon bibliai szereplő esetében is, lásd például az Abidám / Abidám, Abímáél / Abimáél, Abirám / Abirám, Amminádáb / Amminádáb, az Élim / Élim, Jáir / Jáir, Selómit / Selómit, Szín-pusztá / Szin-pusztá, Szidón / Szidón, Uri / Uri átírások ingadozását.⁵⁹

Szó végén az ÚF a hosszú *í*-t jóval következetesebben kerüli, lásd például az alábbi neveket: Gaddi, Gemalli, Hóri, Jisi, Karmi, Libni, Máki, Merári, Nahbi, Omri, Palti, Szúsi, Zimri stb. Ebben az ÚF ismét csak a Károli-biblia megoldását követi. Ám a nemzetséglisák alig ismert nevei esetében az ÚF már nem idegenkedik attól, hogy a héber kiejtésnek megfelelően hosszú *í*-t írjon, lásd pl. Cefí, Éhi, Gúni, Jisí, Jisví, Karmí, Sefí vagy Simrí.

IV/1.2.3.

Tudatosan eltért az ÚF a magánhangzók fonetikai átírásától ott, ahol az átírt név a magyar fül számára komikusan vagy illetlenül hangzana. Ez az elv állhat például a Károli-bibliából átvett Pérec névalak mögött, ami az eredeti héber alapján helyesen Perc lenne. Tegyük hozzá: az összetett Rimmón-Perc névben már maga az ÚF is a Perc formát kínálja, s a modern héberben is használt (igaz, család-)név (lásd pl. Simon Perc) ma már nem mosolyogtat meg senkit. Hogy miért lett a *szar-szekím* név átírása az ÚF-ban Szár-szekím, azt hiszem, nem kell részletezni – bár a Károli-biblia Sársekim átírásához képest az *sz* hangok megjelenítése így is közeledést jelent az eredeti héberhez.

⁵⁹ Ez a következtelenség az *ú* esetében is gyakran megfigyelhető, lásd pl. Haszufá az Ezsd 2,43-ban, de helyesen, a *súreq*nek megfelelően Haszufá a parallel Neh 7,46-ban. Úgy tűnik tehát, hogy Tóth Kálmán ide vonatkozó kritikai megjegyzése csak részben érte el a célját, lásd TÓTH: *Készülő Ószövetség-fordítás*, 349.

A IV/1.2.1–2. pontban tárgyalt esetekben az ÚF megtette az első lépéseket annak érdekében, hogy a Károli-biblia által teremtett hagyománytól elszakadjunk, és a bibliai nevek átírását az eredeti héber kiejtéshez igazítsuk. A Bibliai névtár tanúsága szerint az ÚF 1975-ben a magyar bibliafordítások között ebben úttörő szerepet vállalt magára.⁶⁰ A 2014-es revízió eredményeként a RÚF a korábban kijelölt úton halad következetesen tovább.

A IV/1.2.3. pont alá besorolható esetekben a revízió munkatársai esetileg mérlegeltek, hogy az átírási szempontból következetlen formát megőrizték-e, vagy sem: a fent említett két példa közül a Szöveggondozó Bizottság végül sem a Szár-szekím, sem a Pérec formát nem változtatta meg.

IV/2. Az ÚF a bibliai nevek átírásánál a magyar helyesírási szótárak ajánlásaira nincsen tekintettel

A korrekt filológiai átírásnak az ÚF – a bevett nevek esetében is – elsőbbséget biztosít a magyar helyesírási szótárakban szereplő névalakokkal szemben. Teheti ezt azért, mert a helyesírási szótárak készítői általában a Károli- (és a Káldi-)biblia névalakjait rögzítették – mindig az aktuális revideált/javított kiadásnak megfelelően. Valójában tehát a magyar helyesírás gyakran egy korábbi, egyházi eredetű, filológiai idejétmúlt átírást/névalakot konzervál – amihez az egyházi bibliafordításoknak, mint amik ezen a téren alakítják, nem pedig követik a helyesírást, nem szükséges alkalmazkodniuk.⁶¹

Igy például az ÚF a Noé vagy a Jákob névalakot használja a helyesírási szótárakban szereplő, a Károli-bibliából átvett Noé és Jákob formákkal szemben,⁶² vagy használja a Móáb /móábi formát a szótárakban ajánlott móábi helyett.⁶³

Kétségtelenül vannak esetek, ahol a helyesírási szótárak a filológiaiilag korrektebb átírást jelenítik meg. Ilyen például Sodoma neve, aminek a kiejtése helyesen valóban Szodoma lenne⁶⁴ – ám a Sodoma formát az ÚF a Károli-biblia alapján bevett formának tekinti.⁶⁵

⁶⁰ Lásd a *Bibliai névtár* adott szócikkeit.

⁶¹ Lásd hasonló értelemben az egyházi szaknyelv terén a római katolikus egyház álláspontját: *Útmutató egyházi kifejezések helyesírásához*, 7k.

⁶² Bár tegyük hozzá: a Károli-bibliának már az 1908-as kiadása is a hosszú ó-val írt Jákob formát kínálja.

⁶³ Lásd pl. LACZKÓ – MÁRTONI: *Helyesírás*, 861.862.1072; NAGY – SZABÓ: *Helyesírási szabályzat és szótár*, 307.411.

⁶⁴ LACZKÓ – MÁRTONI: *Helyesírás*, 1332; NAGY – SZABÓ: *Helyesírási szabályzat és szótár*, 504.

⁶⁵ A kérdéshez lásd a következő, IV/3. pont alatt.

IV/3. Az ÚF az eredeti héber név kiejtésétől függetlenül, a Károli-bibliából származó, (és gyakran a magyar köznyelvben is) meghonosodott formájukban írja át a legismertebb és leggyakoribb, ún. „bevett” bibliai neveket

Károli Gáspár és munkatársai fordításának hagyatékaként a magyar protestáns szóhasználatban a legismertebb bibliai neveknek kialakult és rögzült egy bevett, magyarosodott formája, ami gyakran a magyar köznyelvbe és a szépirodalomba is bekeverült.⁶⁶ Ezek a formák zömében a latin Vulgatából kerültek át a nyelvünkbe, a Vulgata pedig az esetek jó részében a Septuaginta görögösített névalakjait vette át, hol kisebb, hol nagyobb átalakításokkal.⁶⁷

A bevett nevek köréről természetesen lehet és kell is vitatkozni, újra és újra feltéve a kérdést, mely nevek esetében indokolt megőrizni a bevett formát – de az, hogy bevett nevek az egyházi használatra szánt Bibliákban szükség van, nem lehet kérdéses. Magától értetődő, hogy Jézus, Mária, Mózes vagy Mihály (arkangyal) nevét nem lehet megváltoztatni,⁶⁸ mint ahogy a földrajzi nevek esetében sem lenne célszerű például a görög eredetű Tíruszról áttérni a héber Cór formára, vagy Damaszkusz meghonosodott formát sem lenne célszerű a héber alapján Dammeszek-re módosítani.

Mint fentebb már láttuk, az ÚF szakemberei 1971-ben azt az elvet fogadták el, hogy minden kérdéses esetben a bevett formának biztosítanak elsőbbséget – így ebben a bibliafordításban a bevett nevek köre meglehetősen tág maradt.⁶⁹

A 2014-es revízió sem mondott le a már bevett nevek használatáról. Így maradt például Mózes utódja továbbra is Józsué, és nem változott a neve Jehosúa-ra, őrizte meg a fordítás Jákób egyik fia esetében a József nevet, és nem változtatta azt József-re, vagy maradt a próféták közül Jesaja továbbra is Ézsaiás, Haggaj Haggeus, Zekarja pedig Zakariás.

A Szöveggyondozó Bizottság ugyanakkor a 2012. január 26-ai ülésén határozatban kötelezte el magát amellest, hogy a bevett ószövetségi nevek körét fölülvizsgálja, törekedve arra, hogy minél több név esetében közelítse a magyar formát a héber név kiejtés szerinti átírásához, különösen akkor,

- ha az adott nevet viselő bibliai személy nem tartozik (ma már) az általánosan ismert bibliai szereplők közé,

66 Izgalmas és fontos kérdés lenne tisztázni, hogy a bibliai nevek átírásában Károli Gáspár és munkatársai mennyiben követték az előttük már megjelent magyar bibliafordításokat, mindenekelőtt a csaknem teljes Heltai-Bibliát, illetve az előszóban Károli által megemlített másik fordító, Méliusz Juhász Péter munkáit. Nagyon is elképzelhető, hogy számos név esetében Károli már rögzült névátírásokat/kiejtési szokásokat követ, vagy legalábbis azokon is orientálódik. Terjedelmi okokból azonban itt erre, valamint a Károli-biblia első kiadásának névátírási szabályaira nem tudunk kitérni.

67 A Septuaginta és a Vulgata névátírásaihoz lásd KRASOVEC: *Transformation*; a kérdéshez lásd még KUSTÁR: *A bibliai héber nevek megjelenítése*, 25–27.

68 Mindenesetre meglepő, hogy az ÚF-ban az arkangyal neve csak az Újszövetségben Mihály (Júd 9; Jel 12,7), ezzel szemben a Dán 10,13kk-ben a név a héber kiejtés szerint mint Míkáél szerepel. A revízió orvosolta ezt a diszkrpanciát, lásd *Elvi dokumentum. Elvi és eseti döntések*, 28. pont, ehhez lásd fentebb, II. fejezet.

69 Lásd ismét KÜRTI: *Ökumenikus tanácskozás*, 15. A fordítói munka során természetesen jelentkeztek olyan vélemények is, amelyek a bevett nevek visszaszorításában jóval radikálisabb lépéseket követeltek volna, lásd pl. Soós: *Krónikák*, 530.

- az adott névnek nincs a magyar utónév-szótárban meghonosodott formája,
- ha a fontos nemzetközi referencia-fordítások vagy a magyar nyelvű katolikus biblia-kiadások ezt támogatják.

Ennek megvalósítása, illetve az újszövetségi nevek átírásának tisztázása érdekében a Szöveggondozó Bizottság jóváhagyásával az ó- és az újszövetségi munkabizottság egy erre a célra összehívott, összevont ülésén a teljes újszövetségi névlistát áttekintette, egyenként határozva az adott forma megőrzéséről vagy módosításáról. Az Ószövetség esetében a testület nem az iménti eljárást követte, hanem az átírás általános szabályait fogadta el, illetve az elsődleges szerkesztő előterjesztése alapján döntött bizonyos nevek esetében a „bevett” jelleg megőrzése vagy elvetése mellett.

Igy a Szöveggondozó Bizottság az írásbeli előterjesztéssel szemben megerősítette az alábbi nevek „bevett” státuszát, azaz annak átírásán nem változtatott: Absolon, Baltazar, Betsabé, Sarepta, Sodoma, Úriás. A fenti esetekkel szemben a Szöveggondozó Bizottság nem tekintette bevett névnek az alábbi bibliai neveket, és ezért átírásukat az elsődleges szerkesztő előterjesztésének megfelelően a héber eredetihez igazította: Abigail → Abígajil; Ahitófél → Ahítófél; Boáz → Bóáz; Elkána → Elkáná; Garizim → Garízim; Lákis → Lákis; Siló → Síló.

A bevett nevek visszaszorítása érdekében a Revideált Újfordítású Biblia tehát tett bizonyos lépéseket. A jövőben fontos lenne e téren a további előrelépés: a (gyakran feleslegesen eltérő) bevett nevek számának a csökkentése és a nevek magyar formáinak a héber eredetihez közelítése lehet ugyanis az alapja egy ökumenikus névhasználatnak, és így egy közös, katolikus–protestáns magyar bibliafordításnak.

IV/4. Amennyiben ugyanazt a héber nevet egy ismert bibliai személy és más bibliai szereplő is viseli, az ÚF az előbbi esetében a bevett formát, az utóbbinál viszont a fonetikusán átírt formát kínálja

Igy például az ÚF a próféta esetében a magyar nyelvben meghonosodott Jeremiás formát használja, míg kevésbé ismert névrokonai esetében a héber kiejtésnek megfelelő Jirmejá / Jirmejáhu átírást hozza (2Kir 23,31; 24,18; 1Krón 5,24 stb.). Ugyanígy jár el az ÚF Ézsaiás próféta esetében is, ahol az azonos nevű bibliai szereplők nevét mint Jesajá / Jesajáhu írja át (1Krón 3,21; 25,3; Ezsd 8,7). Az ÚF-ban a próféta neve Zofóniás, de mások esetében ugyanennek a héber névnek az átírása Cefanjá (2Kir 25,18). Józsué a hadvezér, Mózes utódja, de mindenki más esetében ugyanaz a *Jehósúa* név vagy Jósua, vagy Jehósúa. Ábrahám és Hágár fia Izmael, míg mások esetében e név átírása Jismáél (2Kir 25,23.25). Jábin hadseregarancsnokát az ÚF-ban Siserának hívják (Bír 4), de az Ezsd 2,53-ban szereplő névrokona a héber átírásnak (majdnem) megfelelően mint Szi-szerá szerepel. Júda egyik királya (2Kir) az ÚF-ban Jósiás, de egy másik bibliai szereplő esetében az azonos héber név az ÚF-ban mint Jósijá szerepel (Zak 6,10), s végül Mikeás az írópróféta, de az 1Kir 22-ből ismert másik próféta neve az ÚF-ban a héber kiejtés szerinti átírásban Míkájehú.

Ezt az elvet a 2014-es revízió sem bírálta felül, sőt, ahol szükségesnek tűnt, igyekezett a bevett névalakok visszaszorításával még következetesebben alkalmazni azt. Így pl. az 1Krón 3,23-ban nem az Ezékiás bevett formának kellene állnia, hiszen ott nem Júda királyáról van szó: tehát ott a név átírása – a Neh 7,21-hez és 10,18-hoz hasonlóan – a Hizkijjá formára változott.

IV/5. Amennyiben ugyanannak a bibliai névnek több, egyenértékű változata is létezik, az ÚF az eltérő formák váltakozására ugyanazon bibliai szereplő esetében nincsen tekintettel, az eltérő formákat pedig esetenként az azonos nevű bibliai szereplők megkülönböztetésére használja

A bibliai héber neveknek gyakran több eltérő változata létezett: az ÚF ezekben az esetekben a kisebbségi formára nincs tekintettel, és az adott nevet mindig a gyakoribb, megszokottabb formában adja vissza.⁷⁰

Így például az ÚF-ban Bábel királya végig Nebukadneccar, holott a Jer 21,2–27,5; 29,21-ben és Ezékiel könyvében a névnek végig egy ritkább héber formája, Nebukadreccar szerepel. Jedútún esetében a héber szöveg egy helyen, az 1Krón 16,38-ban (a *ketib* alakban is) a *Jedítún* formát kínálja, ám az ÚF itt is a megszokott, többségi forma átírásaként Jedútúnt hoz.⁷¹ Az *Abnér* név esetében a héberben egy helyen, az 1Sám 14,50-ben a régiesebb (*status constuctus* végződéssel írt) *Abínér* forma szerepel, ám az ÚF itt is – lévén ugyanarról a személyről szó – a rövid Abnér alakot hozza, ahogy az *Abnér* átírásaként mindjárt a következő versben. Az 1Kir 11,14.19kk-ben a Hadad név alak szerepel, amíg az 1Kir 11,17-ben a héber szöveg *Adad*-nak írja a nevet: ám az ÚF ezen a helyen is a többségi Hadad átírásban közli.

A bibliai héber neveknek gyakran létezik hosszabb és rövidebb változata is. Különösen gyakori ez a theofor nevek esetében, ahol a theofor elem hosszabb vagy rövidebb formája gyakran ugyanazon bibliai szereplő esetében is váltakozik. A *-já* végződés például a személynevek végén a hosszabb *-jáhu* névelem variációja, s bár nyelvtörténetileg a hosszabb formát illeti meg az elsőbbség,⁷² a két formát a bibliai héber egyazon személy esetében is szabadon variálja – akár néhány bibliai versen belül is.⁷³ Hasonló a

70 Másképp pl. a ZB, ami mindig az ott szereplő héber névalakot írja át, a névegyezésekre pedig a ritkább formák mellett lábjegyzetben hívja fel a figyelmet.

71 Jelentősebb eltérések esetében az ÚF nem ezt az elvet követi: Így pl. a *Jehójákin* / *Jójákin* variációt az ÚF egységesen *Jójákin*-ként adja vissza, ám ugyanennek a névnek a *Jekónjá* / *Jekonjá* változata már (egységesen) *Jekónjá*, a *Konjáhu* változat pedig az ÚF-ban mint *Konjáhu* szerepel. (Az viszont már nehezen érthető, hogy a *Jekonjáhu* forma miért lesz szintén *Konjáhu*, nem pedig *Jekonjá*.) Ugyanígy Dávid egyik bátyját a héber szöveg egyszer *Sim'a*-nak (2Sám 13,3), máskor *Sammá*-nak nevezi (1Sám 16,9): az ÚF ezt a két variációt sem egységesíti, hanem az elsőt mint *Simea*, a másikat mint *Sammá* írja át.

72 Lásd NOTH: *Personennamen*, 104k. Noth ugyanakkor területi differenciálódással is számol: a babiloni fogság után Babilóniában a zsidóság a hosszabb, míg Egyiptomban és Palesztinában a rövidebb formát preferálta, lásd uo.

73 Így a jelenségről röviden TÓTH: *Készülő Ószövetség-fordítás*, 399.

helyzet a *jehó-* előtagú személynevek esetében, ahol a theofor névelemnek a rövidebb *jó-* formája is szerepelhet, akár ugyanazon bibliai szereplő esetében is.⁷⁴

Az ÚF névátírásainak fontos szabálya (lenne) az, hogy a magyar fordítás egyazon személy esetében az eltérő formákat mindig ugyanazzal a magyar névalakkal adja vissza, hogy a bibliaolvasót az eltérő névalakok ne zavarják meg a bibliai szereplők azonosításában. Az 1971-ben elfogadott alapelvek szerint ez minden lehetséges esetben a név rövidebb formája.⁷⁵

Így például Cidkijjá próféta nevének a *Cidqijjá* és a *Cidqijjáhu* formája is szerepel az 1Kir 22 elbeszélésében: az előbbi a 11., az utóbb pl. a 24. versben. Az ÚF készítői a nevet mindkét helyen a rövidebb Cidkijjá formában adták vissza.⁷⁶ Cidkijjá király esetében a név rövidebb és hosszabb formája szintén használatban volt – igaz, az előbbi elsősorban Jeremiás könyvében, míg az utóbbi inkább a 2Kir-ban dominál. Ám az ÚF ennek ellenére a király nevét következetesen, mindkét bibliai könyvben Cidkijjá-nak írja át. Uzzijjá király neve a 2Kir 15,13.30; Hós 1,1; Ám 1,1; Zak 14,5-ben a rövidebb *Úzzijjá*, a 2Kir 15,32.34; Ézs 1,1; 6,1; 7,1-ben és a 2Krón 26–27-ben a hosszabb *Úzzijjáhu* formában kerül elő, ám az ÚF mindkét helyen egységesen a rövidebb Uzzijjá formát hozza. Jónádábnak, a rékábiak ősatyjának a neve a Jer 35,8.14kk-ben mint *Jehónádáb*, a 35,6.10.19-ben pedig mint *Jónádáb* szerepel – az ÚF értelemszerűen az egész fejezetben egységesen Jónádáb-nak írja át a nevet. Jónátánnak, Saul fiának a nevét a héber Ószövetség hol *Jónátán*-nak (pl. 1Sám 13,2kk), hol *Jehónátán*-nak írja (pl. 1Sám 14,6kk), ám az ÚF a nevet egységesen a Jónátán átírásban hozza.

Ám a theofor nevek átírása mögött az ÚF-nak egy másik célkitűzés is felsejlik: a fordítás készítői igyekeztek a nevek kétféle változatát arra felhasználni, hogy a Biblia olvasóit segítsék az eltérő bibliai személyek megkülönböztetésében. Ennek érdekében az egyik szereplő nevét a hosszabb, míg a másikat a rövidebb formában írták át, függetlenül attól, hogy az eredeti héber szöveg mind a két szereplőnél váltogatja a két formát, vagy éppen mind a két szereplőnél ugyanazt a formát kínálja.

Így például *Hilqijjá/Hilqijjáhu* nevét, aki a 2Kir 18 szerint Eljákimnak, a palota felügyelőjének volt az apja, az ÚF a héber eredetitől függetlenül mindig a hosszabb Hilqijjáhu formában adja vissza (lásd a héberben a rövid formát: 18,37, a hosszabb alakot: 18,18.26), míg a 2Kir 22-ben szereplő, azonos nevű főpap esetében, a hébertől függetlenül, mindig a rövid Hilqijjá formát kínálja (lásd a héberben a rövid formát: 22,10.12, a hosszú alakot: 22,4.8.14; 23,4.24).

Ezékiás király neve az 1–2Kir-ban általában a *Hizqijjá / Hizqijjáhu* rövid formában szerepel (pl. 2Kir 18,1.10.13–16, illetve 2Kir 18,9.16.17.19; 2Kir 19; Ézs 36–39 stb.), míg más könyvekben a *Jehizqijjá* (Hós 1,1; Mik 1,1), illetve a *Jehizqijjáhu* (1Krón 4,41 és a 2Krón 29–32) forma áll. Az ÚF, hogy jelezze, ugyanarról a személyről van szó, mind a négy (!)

74 Noth szerint a két forma nagyjából egyidős, és inkább területileg lehetne őket elkülöníteni: úgy tűnik, hogy a fogság utáni időben Egyiptomban a hosszabb, míg Palesztinában a rövidebb forma volt a kedveltebb, lásd Noth: *Personennamen*, 105–107. A jelenségről a bibliafordítás nehézségeinek összefüggésében röviden ismét Tóth: *Készülő Ószövetség-fordítás*, 399.

75 KÜRTI: *Ökumenikus tanácskozás*, 15.

76 Érthetetlen következetlenség viszont, hogy ugyanez a próféta a parallel bibliai beszámolóban, a 2Krón 18,10.23-ban az eredeti hébert követve mint Cidkijjáhu jelenik meg.

formát egységesen a Septuagintából és a Vulgatából származó Ezékiás formával adja vissza. Ugyanakkor nem Júda királya viseli ezt a nevet a *Hizqijjá* formában a Neh 7,21; 10,8-ban, illetve a *Jehizqijjá* hosszabb formában az Ezsd 2,16-ban: az ÚF itt mindkét esetben a Hizkijjá névalakot kínálja.⁷⁷

Természetesen ha ugyanazt a nevet kettőnél több szereplő viseli a Bibliában, az ÚF készítőinek döntenie kellett, melyikük kapja a megkülönböztető átírást: itt már koránt sem törvényszerű, hogy a legismertebb bibliai szereplő mellett döntöttek. Így például a viszonylag ritka *Jójádá* héber névalakot az ÚF mindig Jójádá-nak írja át (Neh 3,6; 12–13). Ennek hosszabb változatát, a *Jehójádá* formát az ÚF alapvetően szintén mint Jójádá magyarosítja: így hívják a magyar fordításban Dávid egyik emberének, Benájának az apját (2Sám 8,18 stb.; 1Kir 1,8 stb.), mint ahogy Jóás korának főpapját, valamint egy harmadik bibliai szereplőt is (Jer 29,26). Kivétel ez alól Dávid korának egyik áronita fedelme, akit az ÚF, és csakis őt, Jehójádá-nak nevez (1Krón 12,28).⁷⁸

Bár a *Jehósúa* név rövidebb formáját a héber Ószövetség sehol nem ismeri, az ÚF mégis három átírásban használja, hogy az azonos nevű bibliai szereplőket könnyebb legyen megkülönböztetni egymástól. Így lesz Mózes utódjának a neve a bevett névalakkal Józsué, Haggeus korának főpapja Jósua (Hag 1,1.2.14; 2,2.4; Zak 3,1.8.9; 6,11), és hozza az ÚF néhány azonos nevű, de kevésbé ismert bibliai szereplő nevét a hébernek megfelelően a Jehósua átírásban (1Sám 6,14.18; 2Kir 23,8).

A héber *Jósáfát* névalakot az ÚF Jósáfát-nak írja át (1Krón 11,43; 15,24). A hosszabb, *Jehósáfát* formának is ez a megfelelője minden olyan esetben, ahol Júda egyik királyáról van szó (1Kir 15,24; 22 stb.). Következtes eljárásnak tűnik, hogy az ÚF Ahilúd fiára, Dávid, majd Salamon főtanácsadójára is a Jósáfát átírást alkalmazza. Ám az már meglepő, hogy Ahilúd fia esetében csak a 2Sám-ben szerepel ez az átírás (2Sám 8,16; 20,24), az 1Kir-ban viszont már Jehósáfát áll (1Kir 4,3.17), holott mindkét könyv esetében az eredeti héber szövegben ugyanaz a *Jehósáfát* formát találjuk. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy az ÚF az 1Krón 18,15-ben, a 2Sám 8,16 paralleljében is Jehósáfát-ot hoz. Világos, hogy a két forma itt is két személyt szeretne megkülönböztetni – ám ennek a megvalósítása itt nem sikerült.

Az ÚF más változatok esetében is igyekszik ugyanezeket az elveket követni. Így a hosszú és rövid magánhangzóval írt névalakokat általában egységesen írja át, lásd pl. a *Sallum / Sallúm* héber variációkat, amiket az ÚF (a 2Kir 15 négy esetétől eltekintve)

77 Némileg következtetlenül alkalmazza ezt az elvet az ÚF a határozott névelőt is tartalmazó földrajzi nevek esetében. Az összetett földrajzi nevek esetében ugyanis a második (*nomen regens*) főnév gyakran határozott névelővel áll. Ilyenkor az ÚF alapvetően azt az elvet követi, hogy a határozott névelőt nem írja át, lásd pl. Bét-Markábót (Józs 19,5); Bét-Émek (Józs 19,27); Bét-Arábá (Józs 15,6); Bét-Sittá (Bír 7,22). Ám néhány esetben ugyanaz a név hol névelővel, hol a nélkül szerepel, és az ÚF a névazonosságra nincsen tekintettel, lásd a Kibrót-Hattaavá településnevet a (Num 33,16–17), amit valójában a Num 11,34–35-ben szereplő Kibrót-Taavá névváltozata, vagy a Józs 12,3-ban a Bét-Jesimót nevet, ami a Bét-Hajjesimót (Józs 13,20) városnév egyik variációja. E név-párokak a magyar fordításban egyeznie kellene.

78 Az, hogy az ÚF az 1Krón 18,17 és 27,34-ben Benájá / Benájáhú (!) apját szintén Jehójádának nevezi, filológiaiilag érthetetlen – főleg, ha tudjuk, hogy a név a Sám–Kir könyvében is a hosszabb formában szerepelt, s hogy az 1975-ös kiadásban az 1Krón 18,17-ben még helyesen Jójádá-ként szereplő nevet az 1990-es revízió során módosították a jelenlegi formára, lásd ez utóbbihoz KUSTÁR: *Az újfordítású Biblia (1975) revíziója (1990)*, 236, lábj. 7.

következetesen Sallúm-ként ad vissza.⁷⁹ A Túbal nevet a héber Ószövetség kétszer írja hosszú *súreq*kel (Ézs 66,19; Ez 27,13), és ötször rövid *qibbúcc*al (Gen 10,2; Ez 32,26; 38,2; 39,1; 1Krón 1,5). E kétféle írásmódot az ÚF arra használja fel, hogy – ha kell, az eredeti héberrel szemben is – a patriarchát, Jáfet fiát mindig Túbal-nak (Gen 10,2; 1Krón 1,5, holott a héberben mindkét esetben rövid az *u*!), a leszármazottai által lakott országot pedig mindig Tubal-nak írja át (a héberben hosszú az *ú*: Ézs 66,19, rövid az *u*: Ez 27,13; 32,26; 38,2; 39,1). Az eljárás azonban nem következetes, hiszen az ÚF az Ez 27,13-ban – az eredeti héber írásmódot követve – az ország esetében is a Túbal formát kínálja, szemben a parallel Ez 32,26-tal is. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ezen a téren az ÚF-ban meglehetősen sok a szabálytalanság. A rövid *i* / hosszú *í* vagy a rövid *u* / hosszú *ú* esetében például, parallel nemzetséglisák esetében is, az ÚF az eredeti héber írásmódot követve gyakran megkülönbözteti ugyanannak a névnek a hosszú és a rövid magánhangzós formáját.⁸⁰

Látjuk, hogy az ÚF eljárása mögött felsejlő szabályokat a fordítás készítőinek nem sikerült következetesen keresztülvinniük.⁸¹ Azonban nemcsak a megvalósítás, hanem maguk a szabályok is problematikusak. Ez a névátírási szabály ugyanis valóban segíthet az azonos nevű bibliai személyek megkülönböztetésében, ám egyben el is fedi a névazonosságokat, amik ismerete bizonyos esetekben akár exegetikai szempontból is fontos lehet. Ugyanakkor a héberben azonos névalakok mesterkélt elkülönítése semmivel sem indokolható, hacsak valamelyik bibliai szereplő neve nem megőrzendő bevett név.

A revízió során ezért a Szöveggyógyító Bizottság úgy határozott, hogy az egyenértékű névvariációk átírásában a megkülönböztetéseket megszünteti, és a neveket egységesen, mindig a rövidebb formájuknak megfelelően írja át. Így a RÚF szövegében mind a hosszabb *-jáhú*, mind a rövidebb *-já* névelemek átírása *-já*, és mind a *jehó*-, mind pedig a *jó*- formák a rövidebb *-jó* theofor elemmel került átírásra.⁸² Ez az eljárás megfelel a német ökumenikus névátírás és bibliafordítás (Einheitsübersetzung), valamint az

79 Ahol az ÚF ezt a szabályt nem követte, ott a revízió korrigált. Így pl. a Gen 36,34–35-ben az edómi király neve a héberben *qibbúcc*al van írva, és itt az ÚF is rövid *u*-t hoz (Húsám), de az 1Krón 1,45–46-ban, ahol a név a héberben *súreq*kel áll, az ÚF is hosszú *ú*-val írja át (Húsám). A RÚF-ban mindkét könyvben a Húsám forma szerepel. A *Sihór* név a Józs 13,3; 1Krón 13,5-ben *híreq gádóllal* van írva, az ÚF az 1Krón 13,5-ban maga is helyesen, hosszú *í*-vel írja át a nevet. Erre lett javítva a Józs 13,3 fordításában szereplő Sihór forma, de az Ézs 23,3-ban a héberben *mater lectionis* nélkül írt forma átírása is.

80 Vesd össze például a Gen 36,21.22.25–26.34–35 névátírásait a parallel 1Krón 1,38.41.45-tel (hosszú *í* / rövid *i*), a Gihón és Gihón variációkat a héber írásmódot követve a Gen 2,14; 2Krón 3,14-ben és az 1Kir 1,33.38.45-ben, vagy a Gen 36,34–35 átírásait a parallel 1Krón 1,45-tel (hosszú *ú* / rövid *u*).

81 E következetlenség azon a téren is megmutatkozik, hogy ezen az elven jóval több bibliai szereplőt meg lehetett volna különböztetni egymástól. Így például Júda és Izráel azonos nevű két királya (lásd 2Kir 3,1 és 2Kir 8,16kk) az ÚF-ban egységesen Jórám, holott az egyikük nevének átírására a Jehórám forma is kínálkozott volna. E két király megkülönböztetése nyilván fontosabb lenne, mint egy Jehórám nevű pap elkülönítése (lásd 2Krón 17,8), akivel egyébként egyik királyt sem keverné össze a bibliaolvasó.

82 Lásd *Elvi dokumentum. Elvi és eseti döntések*, 23. pont (ehhez lásd fentebb, II. fejezet). Ezt az 1975-ös fordítás próbaüzeteinek kritikai áttekintése során is fölvetette Tóth Kálmán, lásd Тóth: *Készülő Ószövetség-fordítás*, 399: „Javasolnánk az egyöntetűséget a helyesírásban, továbbá az eltérő névformáknak az egy alakra való redukálását.”

azt követő LB névátírási szabályainak is.⁸³ A Revideált újfordítású Biblia esetében tehát az 5. szabály így hangzik:

IV/5. Amennyiben ugyanannak a bibliai névnek több, egyenértékű változata is létezik, a RÚF az eltérő formák váltakozására nincsen tekintettel, és a magyar fordításban mindig a rövidebb, illetve a hosszú magánhangzós változatot írja át – ugyanazon és eltérő bibliai szereplők esetében is.

IV/6. Az összetett településneveket az ÚF két szóban, kötőjellel, a második szót is nagybetűvel írja át

Az összetett településneveket az ÚF az esetek zömében – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – két szóban, a két, nagybetűvel írt névtag között kötőjellel írja, lásd például Ár-Móáb, Asterót-Karnaim, Ábél-Bét-Maaká, Ábél-Kerámim, Baal-Meón, Baal-Perácím, Bené-Jaakán, Bámót-Baal, Bór-Ásán, Eben-Háézer, Gal-Éd, Gat-Rimmón, Gé-Harásím, Góren-Háátád, Hacar-Szúszim, Jegar-Száhadútá, Jiftah-Él, Kirjat-Arba, Perec-Uzzá, Rámót-Gileád, Sávė-Kirjátaim, Taanat-Siló stb.⁸⁴

A *bét*- és az *én*- előtagú településnevek esetében az ÚF általában szintén ezt az eljárást követi, lásd pl. Bét-Baal-Meón, Bét-Jeárim, Bét-Leóbót, valamint Én-Hácór, Én-Mispát vagy Én-Rimmón.⁸⁵ Az ÚF azonban például Betlehem, Bétseán, Bétbára, a rövidebb Bétel, Bétkár, valamint Éngedi és Endór esetében nem az iménti szabályt követi, hanem a két szót egybeírja. A Bétel és a Betlehem név esetében elfogadhatjuk, hogy bevett névről van szó (lásd pl. a 'betlehemezés' szavunkat), és a halottidéző ismertebb története miatt esetleg az Endór nevet is ide sorolhatjuk. Ám a többi településnév esetében semmi sem indokolja az egy szóban való átírást: mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a Bétseán és az Éngedi neveket egy-egy helyen, a Bír 1,27-ben és a Józs 15,62-ben maga az ÚF is kötőjellel írja.⁸⁶ A revízió ezért a Bét-Seán, Bét-Kár, Én-Gedí, Én-Dór települések neveit a kötőjeles formára javította.⁸⁷

⁸³ Lásd *Loccummer Richtlinien*, 19.

⁸⁴ Kivételek itt is akadnak, lásd pl. Batrabbim (és nem Bat-Rabbím), Lódebár (és nem Ló-Debár), Beérseba (és nem Beér-Seba).

⁸⁵ További példák: Bét-Anát, Bét-Aven, Bét-Markábót, Bét-Paccél, Én-Eglaim, Én-Haddá, Én-Ganním, valamint lásd a Bét-Jóáb és a Bét-Rékáb személyneveket.

⁸⁶ Lásd KUSTÁR: *Új protestáns bibliafordítás*, 142.

⁸⁷ Lásd az Én-Dór és az Én-Gedí névalakokhoz *Elvi dokumentum*. *Elvi és eseti döntések*, 27. pont (lásd fentebb, II. fejezet).

IV/7. Az összetett nominális személynéveket az ÚF rendszerint kötőjel nélkül, egy szóban írja át

A nominális mondatból vagy birtokos szerkezetből álló, összetett személynévek többségét az ÚF egybeírja, lásd pl. Amminádáb (és nem Ammí-Nádáb), Melkisédek (és nem Melki-Sédek), Abíhú (és nem Abí-Hú), Hadadezer (és nem Hadad-Ezer), Benhadad (és nem Ben-Hadad), Benhánán (és nem Ben-Hánán), Benzóhét (és nem Ben-Zóhét), Benóni (és nem Ben-Óni), Esbaal (és nem Es-Baal), Íkábód (és nem Í-Kábód), Ísbóset (és nem Ís-Bóset) stb.

Kivételek azonban ezen a területen is szép számmal akadnak, lásd pl. Ben-Ammí, Bét-Gádér, Ben-Hail, Baal-Berít, Él-Berít, Keren-Happúk, de ezt láthatjuk a nem héber Cáfenat-Panéah és Meróda-Baladán nevek vonatkozásában is. Úgy tűnik, hogy a -Melek összetételű nevek esetében az ÚF alapvetően hajlik a különírásra, lásd Ebed-Melek (Jer 38,7), Regem-Melek (Zak 7,2) és Netan-Melek (2Kir 23,11).

Az ÚF tehát ezen a téren a személynévek átírásában nem következetes, nem is szólva arról, hogy az azonos típusú személy- és földrajzi nevek átírásához más-más eljárást használ. A 2014-es revízió során esetleg ugyan történetek e téren módosítások, ám az egységesítés érdekében a RÚF sem tett érdemi lépéseket.⁸⁸

IV/8. Beszédes nevek esetében az ÚF a nevet általában a héber eredeti átírásaként hozza, és azt nem fordítja le

Az Ószövetség megközelítőleg 135 olyan etimológiai elbeszélést vagy prófétai kijelentést tartalmaz, amelyek egy adott személy, nép vagy tájegység nevét hivatottak megmagyarázni. A történetekben szereplő nevek mind beszédes tartalmúak, amelyeket a szerző – a valós vagy egy vélt, népies etimológiát követve – a történet bizonyos fordulataival, illetve az elbeszélés menetébe beágyazott kulcsfogalommal hoz összefüggésbe.

Az ÚF ezekben az esetekben a beszédes neveket általában nem fordítja le – még akkor sem, ha ezzel az eredeti héberben még világos etimológiai összefüggés, vagy legalábbis egybecsengés elvész. Így nem érti az olvasó, hogy Éva szavai (Gen 4,1) és Kain neve között mi az összefüggés, hogy a nyelvek összezavarásából miért következik a Bábel név (Gen 11,9), hogy Hágárnak miért éppen Izmaelnek kell elneveznie a fiát, amiért meghallgatta őt az Úr (Gen 16,11). Nem világos a magyar fordításban, hogy álma után Jákób miért éppen Bételnek nevezi el azt a helyet, ahol lepihent (Gen 28,19). Hogy Jákób gyermekei esetében a két asszony versengése és a fiúknak adott név között mi az összefüggés, megint nem világos (Gen 29). A példákat bőven lehetne még tovább is sorolni.

⁸⁸ Így a például a -Melek összetett nevek mintájára a revízió az Abédnegó névalak esetében is áttért a kötőjeles Abéd-Negó formára (lásd *Elvi dokumentum. Elvi és eseti döntések*, 27. pont (lásd fentebb, II. fejezet), ám pl. az Adrammelek és Anammelek istennevek esetében (a ZB-t és a LB-t is követve) nem változtatott az átírásán.

Kivétel persze, mintegy 16 darab, itt is akad.⁸⁹ A Bír 15,17-ben az ÚF például magyarul „Állcsont-magaslatnak” hozza annak a helynek a nevét, ahol Sámson eldobta a fegyverként használt szamar-állkapcsot, lefordítva magyarra a héber Rámat-Lehí nevet. Ám a név lefordítása itt sem indokoltabb, mint máshol lenne, lásd a Rámat-Hammicpe földrajzi nevet (Józs 13,26). Ugyanebben a történetben a Kóré-forrás nevét is lefordítja az ÚF „Kiáltó-forrás”-nak, holott az ÚF annyi más helyen ezt nem teszi meg, lásd a beszédes forrásnevek átírásaként az ÚF-ban pl. Semes-forrás, Rógél-forrás (Józs 15,7; 18,15.16; 1Kir 1,9) – igaz, az ÚF egy „Sárkány-forrás”-t is ismer (Neh 2,13).

A próféták gyermekei esetében, úgy tűnik, fordított az eljárás: az ÚF ezekben az esetekben többnyire lefordítja a jelképes neveket – ezt teszi legalábbis Ézsaiás egyik gyermeke (Ézs 8,1) vagy Hóseás gyermekei esetében (Hós 1). Ám ez az eljárás nemcsak a fentebb idézett etimológiai történetek fordításával áll ellentétben, hanem olyan esetekkel is, ahol más gyermekek jelképes neve nem kerül lefordításra, lásd például Ézsaiás Seárlású nevű fiát (Ézs 7,3), vagy a titokzatos Immánuel (Ézs 7,14).

A 2014-es revízió során a Szöveggondozó Bizottság a beszédes nevek fordításával kapcsolatban az ÚF eljárásának megőrzése mellett döntött, amikor kimondta, hogy „az ÚF által lefordított beszédes neveket a revízió érintetlenül hagyja”.⁹⁰ Ugyanez a határozat azt is rögzíti, hogy a le nem fordított beszédes neveket – ahol szükséges – magyarórázó lábjegyzetekkel kell ellátni. Ez utóbbi eljárást csaknem teljes következetességgel sikerült érvényesíteni.⁹¹

* * *

A fentebb ismertetett szabályok kritikus felülvizsgálata mellett a revízió számos, a nevekhez kötődő helyesírási kérdésben tekintette át az ÚF eljárását, és erősítette meg, illetve korrigálta azt. Az utóbbiak közül hadd említsünk meg a legfontosabbakat:

IV/9. A hónapok nevének helyesírása

A hónapok héber nevét az ÚF minden esetben nagybetűvel írta át, ám abban már nem következetes, hogy előtte használt-e névelőt vagy sem. Névelőt tesz a hónapnév elé 11 alkalommal, például az Ex 23,15-ben („az Ábíb hónap megszabott idején”) vagy a Neh 2,1-ben („a Niszán hónapban történt:...”). Viszont elmarad a névelő a hónapnév elől összesen kilenc helyen, lásd pl. az Eszt 2,16-ban („Tébét hónapban”) vagy a 8,9-ben („vagyis Siván hónap...”).

A Szöveggondozó Bizottság a revízió során úgy döntött, hogy a magyar helyesírásnak megfelelően a hónapok nevét – a KatBib, igaz, nem teljesen következetes eljárásának is megfelelően – kisbetűvel és mindig névelő nélkül írja, tehát pl. így: „ábíb hónapban”.⁹²

89 Ezek a következők: Gen 22,14; 33,20; 35,8; Ex 17,15; Deut 3,14; Józs 22,34; Bír 6,24; 15,17.19; 18,12; 2Krón 20,26; Ézs 8,3; 19,18; Jer 19,6; Ez 20,29; Zak 11,7.

90 Lásd *Elvi dokumentum. Elvi és eseti döntések*, 25. pont, lásd fentebb, II. fejezet.

91 Az elsődleges szerkesztő javaslata ellenére, technikai okokból végül elmaradt az etimológiai lábjegyzet például az alábbi helyeken: Gen 22,14; Num 20,13; Bír 1,17; 15,17 és 15,19.

92 Lásd *Elvi dokumentum. Elvi és eseti döntések*, 22. pont, lásd fentebb, II. fejezet.

IV/10. A nemzetségnevek helyesírása

Ezen a téren az ÚF gyakorlata ismét csak következetlen. A Num 3,21kk írásmódja például az, hogy a 'nemzetség' szót kötőjellel kapcsolja a nemzetségnév mögé: Libni-nemzetség, Gércsón-nemzetség stb. A Num 26 eljárása viszont más. Itt a nemzetségnév jelzői formája szerepel, kötőjel nélkül kiírva a 'nemzetség' szó előtt: „libni nemzetség, gércsóni nemzetség” stb. Az ÚF tehát egyazon bibliai könyvön belül is két külön eljárást követ, anélkül, hogy ennek a bibliai héberben bármiféle alapja lenne.

Ám a magyar helyesírás szabályai szerint valójában mindkét átírási mód helytelen, mivel a 'nemzetség' szót kötőjel nélkül, az előtt álló családnevet pedig nagybetűvel kellene írni, lásd pl. „Csáki nemzetség”. Ennek analógiájára a helyes írásmód az Ószövetség esetében is ez: „Libni nemzetség”, „Gércsón nemzetség” – így elvétele maga az ÚF is, lásd pl. a Bír 6,11-ben: „Abíezer nemzetség”. A revízió erre az utóbbira egységesítette a másik két írásmódot. Természetesen az ÚF a genitivusos „XY nemzetsége” formát is ismeri: ezeket a revízió nem módosította.⁹³

IV/11. A tájegységek (hegyek, puszták, tavak, tengerek) nevének átírása

A tájegységek neveinek helyesírásában szintén ingadozik az ÚF. Itt a Károli-bibliából átvett Nebó hegye, Párán hegye, Móáb síksága, Párán pusztája, Móáb pusztája stb. genitivusos formák még mindig meglehetősen gyakoriak.⁹⁴ Ám ezeket a formákat a nyelvérzékünk már kissé régiesnek érzi, nyilván azért is, mert az eredeti héber szerkezet tükörfordításaként álltak elő, azaz valójában hebraizmusnak tekinthetők.

Ennél az írásmódnál az ÚF-ban már jóval gyakoribb a magyar helyesírásban preferált kötőjeles írásmód, pl. Abárim-hegy, Baalá-hegy, Básán-hegy, Calmón-hegy, Cemárim-hegy, Gaas-hegy, Gilbóa-hegy, Hóreb-hegy, Jeárim-hegy, Karmel-hegy, Mashít-hegy, Mórijjá-hegy, Piszgá-hegy, Sefer-hegy, Sínai-hegy, Széir-hegy/hegység és Ararát-hegység, Hermón-hegység. S végül a magyar helyesírás szerint szintén elfogadható az a gyakori eljárás, hogy a kötőjel a név és a tájegységet jelölő szó között elmarad, lásd pl. Abárim hegység, Hermón hegység, Ébál hegy, illetve esetenként Garizim hegy, Széir hegy stb.

Adott esetben azonban az ÚF ugyanannak a tájegységnek a nevét hol az egyik, hol a másik helyesírási gyakorlatot követve hozza. Például a Sion-hegy forma szerepel az Ézs 8,18-ban, miközben az Ószövetségben mindenütt máshol a Sion hegye genitivusos forma található; a Refáim völgye forma áll az Ézs 17,5-ben, miközben 5 másik helyen a kötőjeles Refáim-völgy forma került a szövegbe. Hós 1,5-ben a jezréeli völgy forma áll, holott az ÚF mindenütt máshol a Jezréel síksága fordítást alkalmazza, s végül az Ákór völgye áll a Hós 2,17-ben, miközben az ÚF a Józs 15,7-ben az Ákór-völgy névátírást

⁹³ Technikai okokból az elfogadott módosítások e téren a Num 26 nemzetséglistájában sajnos végül a 12. verstől nem lettek átvezetve.

⁹⁴ Lásd még az alábbi példákat: Hór hegye, Micár hegye, Széir hegye, Ébál hegye, Garizim hegye, Tábór hegye, Beérseba pusztája, Szír pusztája, Zíf pusztája, Júda pusztája.

hozza, de lásd a Garizim hegy / Garizim hegye, Széir-hegy / Széir hegy / Széir hegye, Hór-hegy / Hór hegye variációkat is.

A revízió során a munkabizottság ugyan a háromféle helyesírási gyakorlatot nem egységesítette, de alapvetően törekedett a régi, genitivusos formák lecserélésére, és a tájegységek nevének kötőjeles helyesírását preferálja. Tehát: nem Hór hegye, Széir hegyvidéke, Refáim völgye, Zíf pusztája, hanem Hór-hegy, Széir-hegyvidék, Refáim-völgy, Zíf-pusztta stb. A bizottság bevett névként az alábbi genitivusos alakokat ítélte megőrzendőnek: Efraim hegyvidéke, Gileád hegyvidéke, Júda hegyvidéke, Samária hegye, az Olajfák hegye, Sion hegye.

IV/12. Névelőt tartalmazó nevek átírása

Az összetett földrajzi nevek esetében a második főnév, amennyiben az előtte álló főnév birtokosaként van jelen (*nomen regens*), gyakran határozott névelővel áll. Itt az ÚF a *ha*-határozott névelőt, ami mögött általában mássalhangzó-kettőzés következik, gyakran nem írja át, lásd pl. Bét-Markábót (és nem Bét-Hammarkábót: Józs 19,5); Bét-Émek (és nem Bét-Háémek: Józs 19,27), Bét-Arábá (és nem Bét-Háarábá: Józs 15,6); Bét-Sittá (és nem Bét-Hassittá: Bír 7,22), Bét-Gilgál (és nem Bét-Haggilgál: Neh 12,29).⁹⁵

Igaz, ellentétes eljárásra is bőven van példa, lásd a névelővel és a nélkül is átírt Bét-Hajjesímót mellett az alábbi neveket: Ábél-Hassittím (Num 33,49), Bét-Éked-Háróim (2Kir 10,12), Bét-Haggán (2Kir 9,27), Ceret-Hassahar (13,20), Eben-Háézer (1Sám 4,1), Góren-Háátád (Gen 50,11), Helkat-Haccúrim (2Sám 2,16), Rámat-Hammicpe (Józs 13,26), Szela-Hammahlekót (1Sám 23,28), valamint a (helytelenül) földrajzi névként értelmezett „hací-hammenuhóti” (1Krón 2,52) és „hací-hammánahti” neveket (1Krón 2,54).

Bibliai személynévek esetében azonban az ÚF – a Károli-biblia átírásait megőrizve – alapvetően hajlik arra, hogy a határozott névelőt is átírja, lásd Hamméa-torony (Neh 3,1), Hasszenáa (Neh 3,3), Hallóhész (Neh 3,12; 10,25), Hakkóc (Neh 3,21), Hasszenúá (Neh 11,9), Haggedólim (Neh 11,14), Háróe (1Krón 2,52), Keren-Happúk (Jób 42,14).

Ezek a nevek az esetek zömében értelmes, beszédes nevek: ha ezeket lefordítanánk, jogos is lenne a névelő megőrzése („a százas / százkönyöknyi torony”, „a nagyok közül való / a tekintélyes” stb.), ám ha csak átírjuk a szavakat, akkor – az eredeti hébertől függetlenül – a névelő törlendő. Így jár el maga az ÚF is, ahogy láttuk, az összetett településnevek esetében, személynévek esetében pedig alapvetően így a ZB, a LB, de bizonyos esetekben a KatBib is ezt az eljárást követi. Így a revízió a személynévek elől a fenti esetekben elhagyta a névelőt.

⁹⁵ Azokhoz az esetekhez, ahol ugyanazt a földrajzi nevet a héber hol névelővel, hol névelő nélkül hozza, lásd már fentebb, IV/5. fejezet, lábj. 77.

IV/13. A pauzális alakok miatt előállt helytelen átírások kiiktatása

Az ÚF-nak viszonylag gyakori hibája, hogy ha egy bibliai szereplő neve pauzában fordul elő először, akkor azt veszi alapformának, és a nevet ezért tévesen hosszú magánhangzóval írja át.

Ez a hiba-típus nem új keletű: a Septuaginta Kain testvérének a nevét azért az „Ábel” formában írta át, mert a szó először pauzális alakban, azaz az erős lezáró akcentus miatt megnyúlt magánhangzóval fordul elő a Gen 4,2-ben, s ezt az alakot vette a későbbiekben is alapul. Valójában Ábel neve az eredeti héberben „(H)Ebel” lenne, ami, Ábel sorsát mintegy előrevetítve, héberül azt jelenti: „lehelet, pára”. Ábel neve természetesen bevett név, így korrekciója a revíziós során nem is került szóba. Ám kevésbé ismert szereplőknél, akiknek a neve nem tekinthető bevett névnek, a munkabizottság átvezette a javítást.

Így például a Num 26,32-ben szereplő *Sömída* név esetében a szó végén álló *ajin* lezárja a szótagot, tehát alapesetben „a” magánhangzó áll benne, nem pedig „á”: a jelenlegi *qámec* a pauzában bekövetkezett nyúlás eredménye, akárcsak a Józs 17,2; 1Krón 7,19-ben. A revízió a név átírását ennek megfelelően korrigálta.

Ugyanez a következetlenség okozta az ÚF téves névátírását az alábbi esetekben: Abiháil (Num 3,35) helyesen: Abihajil; Sáf (1Krón 2,47.49) helyesen: Saaf; Mánáhat (1Krón 8,6) helyesen: Mánahat, így maga az ÚF is (!) az 1Krón 1,40; 2,54-ben; Elnáam (1Krón 11,46) helyesen: Elnaam; Anánjá (Neh 3,23) helyesen: Ananjá, lásd maga az ÚF is a Neh 11,32-ben.

IV/14. Nevek elírásának (szövegkritikai) korrigálása

A bibliai nevek szövegromlásként előállt alakjai esetében az ÚF elvértve él a szövegkritikai beavatkozás eszközével, lásd a Num 1,14; 7,42-ben említett Deuélt, akinek a neve a héber szövegben Reuélt-re váltott a Num 2,14-ben: az ÚF javítja ezt a másolási hibát, és az utóbbi helyen is Deuélt hoz. Ugyanígy a 2Kir 20,12 esetében, ahol a *Beródak-baladán* név áll, ellenben a parallel Ézs 39,1-ben *Meródak-baladán* olvasható: az ÚF, ez utóbbi alapján javítva, a 2Kir 20,12-ben is Meródak-Baladán-ként hozza a nevet.⁹⁶

Az 1Krón nemzetséglistáinak elején az ÚF szintén korrigálja a héber szövegben előállt másolási hibákat, és a neveket a Gen–Num nemzetséglistáiból ismert, eredeti formájukra javítja. Így az eredeti héberben az 1Krón 1,6-ban a *Dífat* forma szerepel, míg a parallel Gen 10,3-ban még helyesen *Rífat* áll: az ÚF ennek alapján az 1Krón-ban is a Rífat nevet hozza. Az 1Krón 1,7-ben a héber szövegben *Ródáním* szerepel, ellenben a parallel Gen 10,4-ben még helyesen *Dódáním* áll; az ÚF itt is javítja a héber szöveget, és az 1Krón-ban is Dódáním-ot hoz. A héber nyelv ismerői tudják, hogy a kvadrát ábécében a *rés* (ר) = 'r' és a *dálet* (ד) = 'd' betűk mennyire hasonlítanak egymásra.

Ám úgy tűnik, hogy ezek a ritka kivételek. Az 1Krón nemzetséglistái és egyéb névjegyzékei ugyanis azt bizonyítják, hogy az ÚF készítői nem éltek a szövegkritika eszkö-

⁹⁶ Ugyanígy javítja még az ÚF pl. a Józs 15,52-ben a héberben tévesen *Rúmá*-nak írt nevet Dúmá-ra, vagy a 2Sám 8,13-ban a héber szövegben ismét *r/d* elírásként előállt „arám” szót „edómi”-ra.

zével, és a nyilvánvaló másolási hibákat nem javították – még azokban az esetekben sem, ahol ugyanerről a *rés* (רֶס) – *dálet* (דֶּלֶת) betűtévesztésről van szó, lásd például 1Krn 1,41: Hamrān, de Gen 36,26: Hemdān; 1Krn 1,50: Hadaḏ, de Gen 36,27: Hadaṛ. A jelenségre a Krónikák könyvében kívül is van példa: A Bír 7,22-ben szereplő Cerégá név valószínűleg másolási hibaként állt elő, a helyes forma a Cerédá, így szerepel a név az 1Kir 11,26-ban és a 2Krn 4,17-ben – ám a próbafejtéssel szemben az ÚF ezt a másolási hibát végül mégsem javította.⁹⁷

Ugyanígy könnyű összetéveszteni a héberben wáw (ו) és a jód (י) mássalhangzókat. Ezeket mássalhangzóként olvasva a v / j eltéréseket, magánhangzóként kiolvasva pedig az í vagy é / ó vagy ú variációkat kapjuk. Nyilvánvalóan ez a másolási hiba áll az alábbi esetek hátterében: 1Krn 1,22: Ébál, de Gen 10,28: Óbál; 1Krn 1,36: Cefí, de Gen 36,11: Cefó; 1Krn 1,39: Hómám, de Gen 36,22: Hémám; 1Krn 1,40: Alján és Sefí, de Gen 36,23: Alván és Sefó; 1Krn 1,50: Páí, de Gen 36,27: Páú; 1Krn 1,51: Aljá, de Gen 36,40: Alvá; 1Krn 7,13: Sallúm, de Gen 46,24: Sillém stb.

Az egyéb másolási hibák is könnyen felismerhetőek: betűk kiesése vagy felcserélődése, illetve egyéb betűtévesztések miatt álltak elő az alábbi névváltozatok: 1Krn 1,17: Mesek, de Gen 10,23: Mas; 1Krn 1,42: Jaakán, de Gen 36,27: Akán; 1Krn 1,52: Oholíbámá, de Gen 36,41: Oholímábá; 1Krn 4,24: Nemuél, de Gen 46,10: Jemuél; 1Krn 7,1: Jásúb, de Gen 46,13: Jób.

Vajon mivel indokoltható, hogy az ÚF a fent említett, illetve egyéb példák tucatjaiban nem él a szövegkorrekció eszközével? Talán az eltérő neveket egyenértékű változatnak, esetleg a Krónikákban szereplő formát fiatalabb formának tekintette? Ebben az esetben érvényesíteni kellett volna a IV/5. szabályt, miszerint egyazon személy esetében az eltérő névváltozatokra az átírásban nincsen tekintettel. Egy komoly érvet lehet csupán felhozni a romlott névformák megőrzése mellett, ami azonban aligha állhatott ott a hajdani fordítók döntése mögött: az olvasó így a magyar fordítás alapján is szembesíthető azzal a ténnyel, hogy a Biblia üzenete sérülékeny „emberi betűk jászolában”⁹⁸ maradt ránk, és annak rekonstrukciójában a tudományos szövegmagyarázat elengedhetetlen.

Az eljárást a jövőben érdemes lenne felülvizsgálni – már csak a következtetetlen alkalmazása miatt is.⁹⁹ A Revidált újfordítású Biblia mindenesetre az ÚF névátírásait ebből a szempontból nem korrigálta, egyedül a Bír 7,22 romlott névalakját javította a magyar fordításban.

97 Tóth Kálmán cikkében az utóbbit a próbafejtés alapján még pozitív példaként hozta, hogy a Szöveggondozó Bizottság a Bír 7,22-ben javította a település nevét, lásd Тóth: *Készülő Őszövétség-fordítás*, 349. – végül azonban ez a szövegkritikai korrekció kikerült az ÚF szövegéből.

98 Lásd KUSTÁR: *Halhatatlan Ige – emberi betűk jászolában*.

99 Mivel az 1Krn 1,6–7 esetében, azaz a Krónikák első két, szövegromlást elszenvedett neve esetében megtörtént a javítás, a későbbiekben viszont nem, az ember nehezen szabadul attól a benyomástól, hogy menet közben változott meg a fordítói elv, és kerültek a szövegkritikai jellegű névjavítások leállításra, a Bír 7,22 esetében pedig egyenesen visszavonásra.

IV/15. Ószövetségi nevek az Újszövetségben

A bevett nevek esetében az ÚF az Ószövetségben és az Újszövetségben egységesen írja ugyanannak a bibliai szereplőnek a nevét, függetlenül attól, hogy az Újszövetségi görög forma kiejtés szerint egy más átírást követelne. Így például a héber *Élijjá/Élijjáhu* és a görög *Éliász* átírása egyaránt Illés, a héber *Móse* és a görög *Moüszész* átírása egyaránt Mózes, a héber *Selómó* és a görög *Szalomón* átírása egyaránt Salamon, a héber *Immánué* és a görög *Emmanuél* egyaránt Immánué stb.

Ám a kevésbé ismert és nem bevett neveknél az ÚF az Ószövetségben a héber, míg az Újszövetségben a görög változat átírását hozza. Így lett például az ószövetségi Pérec (Gen 38,29) Jézus nemzetségtáblázatában Fáresz (Mt 1,3), hívják az ő fiát az Újszövetségben Heszrónnak, míg az Ószövetségben Hecrónnak (Gen 46,12), és unokáját az Újszövetségben Arámnak, az Ó-ban pedig Rámnak.

A revízió ezt a diszkrepanciát igyekezett megszüntetni, és az Ószövetségben is előforduló személyek esetében a görög névalaktól függetlenül az Újszövetségben is az Ószövetségben fellelhető átírást hozza.¹⁰⁰ A Mt 1,3 tehát a revízió eredményeként így hangzik: „*Júda fia volt a Támártól született Pérec és Zerah, Pérec fia Hecrón, Hecrón fia pedig Rám.*”¹⁰¹

A földrajzi nevek esetében a revízió azonban ezt az elvet nem alkalmazta, és az ÚF névátírásait megőrizve azokat az Újszövetségben továbbra is – bevett nevekként, illetve a történeti anakronizmusok elkerülése érdekében – a görögös forma alapján írja át, lásd Azótosz és nem Asdód, Genezáret és nem Kinneret stb.

¹⁰⁰ Lásd *Elvi dokumentum. Elvi és eseti döntések*, 17. pont, ehhez lásd fentebb, II. fejezet.

¹⁰¹ Olyan személyek esetében azonban, akik csak az Újszövetségben fordulnak elő, a görögös/latinosa kerül átírásra, függetlenül attól, hogy az adott névnek létezik-e héber megfelelője, esetleg más szereplő nevekként a héberes forma másképp van átírva az Ószövetségben. Így a revíziós *Elvi dokumentum*: „A tulajdonnevek átírásánál [...] az Újszövetségben a következő elv szerint járunk el: az ószövetségi neveknél a revideált ÚF ószövetségi átírását kell követni, az apokrif iratokban előforduló neveknél a hagyományos protestáns alakot (pl. Makkabeus), a magyarosodott formát a bevett nevek esetében (Jézus, Péter, Pál, stb.), a »nem bevett« újszövetségi görög és görög közvetítésű latin nevek esetében a magyar kiejtés szerinti átírást érvényesítjük (a bevett nevekről pedig listát készítünk.” Lásd ismétcsak *Elvi dokumentum. Elvi és eseti döntések*, 17. pont, ehhez lásd fentebb, II. fejezet.

V.

A NYELVI, SZÖVEGKRITIKAI, EXEGETIKAI, VALAMINT A FORDÍTÁS KONZISZTENCIÁJÁT ÉRINTŐ JAVÍTÁSOK INDOKLÁSA

MÓZES ELSŐ KÖNYVE (Genezis)

- Gen 1,1:** A fogalom anakronizmus, hiszen az Ószövetség még nem ismeri a keresztyén „mennny” fogalmát: „az ég mint az Isten, az angyalok és az üdvözültek lakóhelye”. Ráadásul az ÚF nem is következetes azon a téren, hogy a héber *sámajim* szót mikor fordítja „ég”-nek, és mikor „mennny”-nek, lásd az „ég és föld” fogalompárt a teljesség vagy a teremtett mindenség kifejezésére az ÚF-ban: Ex 20,11; 31,17 (visszaulva a Gen 2,1–4-rel); 5Móz 4,26; 10,14; 2Kir 2,1.11; 1Krón 16,26; Neh 9,13; Jób 20,27, Zsolt 96,5; 66,22; Jer 33,25, lásd még: „az ég és a föld istene” kifejezést: 1Móz 24,3.7. Így a *sámajim* szóra az „ég” fordítás a preferálandó, és csak nagyon indokolt esetben lehet a „mennny” fordítást megtartani.
- Gen 1,2:** Az ÚF az Ószövetségben az „Isten lelke” kifejezésben a „lélek” szót zömében kisbetűvel írja, néhol viszont nagybetűvel, ami pneumatológiai szempontból érdekes kérdéseket vet fel, illetve téves spekulációkra indíthatja az olvasót. A SzGB azonban elvetette az egységesítésre vonatkozó javaslatot, és a jelenlegi írásmódok megőrzése mellett döntött.
- Gen 1,5:** Mindkét esetben a *qr'* ige szerepel a versben: indokolatlan a fordításában a két variáció.
- Gen 1,9:** *jabbása*: itt: „szárazföld” mint a tenger ellentéte, lásd máshol az ÚF-t: Jón 1,9 (itt a teremtés összefüggésében!), 1,13; 2,11; Zsolt 66,6.
- Gen 1,11.12:** *lemínéhú*: „különféle”, lásd helyesen maga az ÚF a Gen 7,14-ben.
- Gen 1,14:** *ulömoadím*: Az ÚF duplán fordítja: a szó vagy az előtte álló *lőótót* „jelek” jelzője (= „meghatározó jelei”), vagy önálló főnévként a felsorolás része: „jelei a meghatározottaknak (= azaz az ünnepeknek), a napoknak...” A mértékadó fordítások az utóbbi megoldásra hajlanak.
- Gen 1,18:** A *msl* ige mellett a *bő* prepozíció azt adja meg, hogy *ki felett*, illetve *kin* uralkodik valaki. A jelenlegi fordítás azt sugallja, mintha a két égitest nappal és éjszaka uralkodna a világ felett! Nem erről van szó: ők csak a nappalt és az éjszakát mint időegységet uralják, azzal, hogy kijelölik a kezdetét és a végét.
- Gen 1,21:** *lömínéhú*: „különféle”, lásd helyesen maga az ÚF a Gen 7,14-ben.
- Gen 1,24:** *lömínéhú*: „különféle”, lásd helyesen maga az ÚF a Gen 7,14-ben. *Hajtó-erec*: „vadállat”.
- Gen 1,25:** *chajjat háárec*: „(szárazföldi) vadállat”. A háromtagú „vadállat – háziállat – csúszómászó” felsorolás = mindenféle szárazföldi állat.
- Gen 1,26:** *bőhémá*: „barom, nagytestű (emlős) háziállat”. Itt is a felsorolás része, tehát nem helyes az „állat” fordítás.
- Gen 1,26:** „Az egész földön”: szövegromlás, kiesett előle a *chajjá* „(szárazföldi) vadállat” szó – ki kell egészíteni, így teljes a Papi iratra jellemző felsorolás, lásd a BHS-t.
- Gen 1,26:** Ez a vers egyike azoknak a kevés helyeknek, ahol a kommentárok szövegkritikai javítását át kell vezetni a héber szövegbe. Ezt az ÚF máshol is megteszi,

lásd az 1Móz 4,8 klasszikus esetét, ahol a „Menjünk ki a mezőre!” mondat nem található meg a héber szövegben, az ÚF (is) ezt a Septuagintából veszi át. Vissza az 1,26-hoz: a szöveg nyilvánvalóan sérült, hiszen az „és az egész földön” kifejezés az állatok felsorolásának kellős közepén áll. Ráadásul ezeknek a felsorolásoknak a *chajjat hasszáde* / *chajjat háárec* „(szárazföldi) vadállat” szerkesztés része, s a *böhémá* = „(nagytestű emlős) háziállat” párjaként a vadállatokat jelzi: e kéttagú kifejezés valamennyi szárazföldi emlősállatot igyekszik körülírni, lásd Gen 1,24.25: mindkét helyen: *chajjat háárec*. Ráadásul ebben a versben a teljesség kifejezéseként birtokos szerkezetek sorakoznak: a tenger halai, az ég madarai, ennek logikus folytatása lenne „a föld vadjai”. Eredetileg tehát a felsorolás tagjaként az 1,26-ban is ez a kifejezés állhatott, lásd így a Pesitta, a kommentárirók közül von Rad, Westermann, Soggin, Speiser, és a modern fordítások közül a LB-t is.

Gen 2,1.4: mennyi ⇒ ég: lásd az 1,1-nél.

Gen 2,3: *wajökaddés ótó*: önálló mondat, ugyanígy javítva az Ex 20,1-ben.

Gen 2,6: Rossz a fordítás, lásd a kommentárokat és a referencia-fordításokat: itt a mélységből feltörő forrásvízre kell gondolni, nem az esőre, és nem az a mezopotámiai mitológiából ismert „ködre, párára” (ahogy a LB). A „forrás” értelmezést hozza von Rad, Westermann, Soggin (mint támogatott alternatíva), Speiser, a JB és a ZB. Tehát a többség a javítást támogatja.

Gen 2,7: *adámá*: „termőföld”, akár a 2,6.8.9-ben. Ezt egy történeten belül egységesen kell fordítani.

Gen 2,12: A héber nem azt mondja, hogy „van ott (és még sok másik helyen is)”, hanem azt, hogy e ritka termékek onnan származnak, ott a(z egyedüli) lelőhelyük.

Gen 2,13: *kús* / *kúsf*: Az ÚF nem egységesen adja vissza: az Ószövetségben 36 versben „Etiópia / etióp”, lásd pl. 2Sám 18,21–32 és 2Kir 19,9, ám 6x átírja a héber szót így: „Kús / kúsi”, lásd Gen 2,13; Num 12,1; 2Krón 12,3; Jób 28,19; Zsolt 87,4; Ézs 11,; Jer 46,9. A ZB következetesen „Kús”-t hoz, a LB hol „kúsi”-t, hol „mór”-t, de sehol nem „Etiópiát / etiópot”. A KatBib is csaknem következetes, mert majdnem mindenütt „Etiópiát / etiópot” hoz (a kivételek: Jób 28,19; Jer 46,9). Egységesítve mindenütt az „Etiópia / etióp” fordításra, még akkor is, ha a beazonosítás körül vannak bizonytalanságok.

Gen 2,14: *hiddekel*: A Tigris-folyó héber neve, erre kell javítani, lásd maga az ÚF a Dán 10,4-ben, és itt LB és a KatBib is. A ZB ugyan = ÚF, de az legalább a Dán 10,4-ben is ezt hozza.

Gen 2,17: A *bójóm* + infinitívus szerkezetet kétféleképpen is lehet fordítani, lásd az ÚF-t:

1) „akkor, amikor...”: Gen 5,1: „amikor Isten embert teremtett, Istenhez hasonlóvá alkotta”; és Ex 6,28: „Amikor az Úristen... beszélt Mózesnek, így szólt Mózesnek”; lásd még Gen 2,4, Lev 7,38; 14,2.57; Num 3,1.13; 6,13. A másik megoldás: 2. „azon a napon, amikor/amelyen”: lásd Gen 21,8: „azon a napon, amikor körülmetélte”; Ex 5,2: „teremtésük napján”, lásd még Lev 7,15.16.35.36; Num 7,10.84. A referencia-fordítások és az elérhető szakirodalomban sehol sincs példa arra, hogy ez a szerkezet feltételes mondatot kapcsolna a főmondat-hoz. Valójában tehát akár így, akár úgy fordítjuk a szerkezetet, mindenképpen egyidejűséget juttat kifejezésre: „abban az időpontban, éppen akkor”. Wes-

termann a 2,17-ben így fordítja a szerkezetet: „azon a napon, melyen...”, a 3,5-ben pedig így: „sobald” = „mihelyst, rögvst, azonnal”. Ugyanígy fordítja a Gen 2,17 és 3,5 verseket kommentárjában von Rad és Zimmerli, valamint a LB és a ZB is (az utóbbi: „sobald ihr davon esst” = „mihelyst esztek belőle”). Isten tehát itt azzal fenyegetőzik, hogy az embert azonnal, ott helyben stb. halállal sújtja, ha vétkezik. Ám ezt végül mégsem teszi meg: Ádám és Éva végül csupán jóval később hal meg. De hát ilyen az Isten: a bűnös ember kedvéért „lejjebb adja”. Westermann a 2,17-nél meggyőzően cáfolja az ÚF fordításának megfelelő interpretációkat („halandóvá válsz, ha eszel / majd egyszer, valamikor meghalsz, ha eszel” stb.), majd Gunkelt idézve ezt írja: „Diese Drohung geht nachher nicht in Erfüllung: sie sterben nicht sofort; dieser Tatbestand ist nicht wegzu erklären, sondern einfach anzuerkennen” (306. oldal). Az ÚF tehát itt egy nagyon komoly konszenzussal megy szembe, és sajnos, úgy tűnik, a „ha” fordításával éppen a Westermann által megnevezett teológiai problémát akarja negligálni. Ha az „azon a napon, melyen” fordítás régies/hebraizáló benyomást kelt, akkor csak a német fordítások másik megoldása marad: „mihelyst..., rögvst / azonnal meghalsz”.

Gen 2,19: *adámá:* „termőföld”, akár a 2,6.7.9-ben. *erec* = „föld” – ország, tájegység, terület értelemben. *adámá* = „termőföld”, azaz a megművelt és megművelhető földterület. Valóban sok helyen nem lehet érzékeltetni a különbséget a magyar fordításban. A teremtéstörténetben fontos részlet, hogy a növények és az állatok is a termőtalajból jönnek elő valahogy. De ez lehet, hogy mellőzhető egezetikai finomság, vissza lehet térni a „föld”-höz, főleg, mivel a LB, Westermann, Zimmerli, von Rad: „Erde”, ZB: „Erdboden” = 1) föld, földfelszín 2) „talaj” fordítást hozzák.

Gen 2,20: *bóhéma:* nagy testű (emlős) háziállat, „jószág” (Lev 7,26; 20,25-ben: „négylábú állat”), a *chajjat hasszáde:* szárazföldi vadállat + madár = valamennyi szárazföldi élőlény.

Gen 2,22: *bó’ Hifil:* valóban jelentheti azt is, hogy „visz”, de azt is, hogy „vezet”. Itt most mint menyasszonyt a vőlegényhez odavezeti, nem pedig mint élettelen tárgyat odavisz.

Gen 2,24: Okadatoló történet, itt ért el a csattanóhoz. Ezt a javaslatlalt világosabbá lehet tenni. Talán jó megoldás még ez is: „Ezért hagyja el...”

Gen 3,1: *chajjat hasszáde:* nem „mezei vad”, hanem itt is „(szárazföldi) vadállat” (mert: mi van az erdőben élő vadakkal?).

Gen 3,3: *pen:* „hogy ne..., nehogy”.

Gen 3,5: „azon a napon, melyen” – lásd a 2,17-nél.

Gen 3,6: Három külön mondat szól a nő döntésének indoklásáról, a döntéshozatal három külön szintje: vegetatív, esztétikai, metafizikai, amelyeket meg kell jelelni a fordításban.

tób háéc lömaakál: a mondat értelme ez: „ehető a fa termése”. A *tób lömaakál* kifejezés az egész Ószövetségben csak a Gen 2,9-ben fordul máshol elő. Ott az ÚF így adja vissza: „mindenféle fát, [...] eledelre jót”. Itt, lásd a kontextust, egyértelműen az „ehető terméssel rendelkező” fára gondol a héber és az ÚF is. A két vers között szándékos a párhuzam, azaz a 3,6 valójában parafrázálva a

2,9-et idézi. Ezt bizonyítja a további egyezés: a 2,9-ben: „szemre kívánatos”, a 3,6-ban két részre bontva tér vissza: „csábítja a szemet, és kívánatos, mert...” Azaz Éva itt Isten teremtető akaratával „takarózik”. Az ÚF mindezen túl azért sem jó, mert a „csábítja a szemet” mondatot okhatározói mellékmondatként az első mondat alá rendeli (ugyanígy pl. a Gen 29,12-ben). Valójában itt egy főmondat („Az asszony úgy látta”) és három, egymással egyenrangú tárgyi/ határozói mellékmondat követi egymást, a harmadik egy okhatározói mellékmondatnál megtoldva. Ezt a mondatszerkezetet hozza LB, a ZB, a GNB, a JB, ugyanígy von Rad, Zimmerli és Westermann, és legalábbis az első két mellékmondatához az EÜ is.

A fentebb idézett irodalom fényében a tökéletes megoldás (a 2,9 alapján) ez lenne: „Az asszony úgy látta, hogy ehető a fa termése, a szemet is csábítja, és kívánatos is a fa, mert okossá tesz.”, de elfogadható (kompromisszumos) megoldás lehet: „Az asszony úgy látta, hogy jó volna enni arról a fáról, hogy csábítja az a szemet, és hogy kívánatos is az a fa, mert okossá tesz.”

Gen 3,10: „mezítelen”: régies kifejezés, helyesen: „meztelen”. Mindenütt javítva.

Gen 3,12: *wáókél*: a héberben a vers vége ugyanaz, mint a következő, 13. vers vége. Ezt érzékeltetni kell.

Gen 3,14: *böhémá* és *chajjat hasszáde*: lásd a 2,20-nál.

Gen 3,16: A *wáw* kötőszó „mégis” fordítása nem megfelelő, mivel a gyermekszülés kínjait és a nő kívánságát időrendbe és ok-okozati összefüggésbe állítja, s ezzel a nő epekedését leszűkíti a szexuális vágy területére: „Bár kinnal fogsz szülni, te mégis vágyakozol férjedre – nem törődsz azzal, hogy 9 hónap múlva milyen szenvedéssel fizetsz majd érte”. Márpedig itt a vágyakozás és a férfi uralma is jóval tágabb értelmű: a családon kívül, a közéletben is kielégülést kereső, a (családi otthonba zárt) nő által teljesen le nem köthető, és így nem is uralható férfi képe jelenik itt meg, akiből ezért a nő soha nem kaphat eleget. A javaslatot támogatja, mert nem hozza a *wáw*-ot: a LB, a ZB, von Rad, Zimmerli és Westermann is.

Gen 3,17: *adámá*: lásd a 2,7-nél.

Gen 3,18–19: Felszólító mondatok!

Gen 3,24: *miqqedem*: Egyik jelentése valóban az, hogy: „előtt, elé”, így a LB is, illetve (térben) „valamivel szemben”, lásd maga az ÚF pl. Num 34,15. Viszont az alapjelentése a szónak az, hogy „keletre, kelet felől, kelet felé”, lásd a GesW, Westermann, a ZB („östlich von Eden”) és a Károli. Erre javítva.

Gen 4,4: Rossz és félreérthető a jelenlegi fordítás: Ábel nem a „juhai kövéreiből” vitt (= nyájának legkövérebb állatait), hanem a levágott juhok kövérjét (= háját) áldozta fel, lásd a Lev vonatkozó áldozati rendelkezéseit. A „kövér” szónak ez a használata valójában azonban problémás. A MÉKSZ szerint a „kövér” szó azt valóban jelentheti, hogy „a hús zsíros része”, de nem hozza a „háj” jelentést, holott a héber *chéleb* szó valójában ezt jelenti, lásd az ÚF-t egyetlen alkalommal helyesen, a Bír 3,22-ben. („Háj”-nak fordítja még az ÚF a 3x előforduló *peder* szót is a Lev 1 és 8-ban.) A Lev 3,3k. mutatja, hogy a feláldozandó *chéleb* a belső szervekre lerakódott háj. De maradhat a „kövér” fordítás.

- Gen 4,10:** *min*, azaz „-ból, -ből”. Kain nyilván elhantolta Ábelt, és azt hitte, Isten így nem látja meg a holttestet. A kiontott vér kiáltása azonban a föld alól, a fölből is feljut Istenhez, a bűn nem marad elleplezve.
- Gen 4,11:** Az ÚF duplán fordít: a *mijjádéká* vagy „általad kiontott”, vagy „a te kezedből”. Minkét kifejezés elhagyása azért nem támogatható, mert hol marad akkor a bűn leleplezése? Éppen ez a szó fejezi ki ebben a versben, hogy az Úr tudja, Kain a tettes. Elfogadható lenne még: „hogy befogadja testvéred véré, melyet kiontottál?” (lásd ehhez a 10. versből: „kiontott vére” – erre vonatkoztatva a *mijjádéká* szót). Hasonlóan Westermann: „das Blut deines Bruders zu empfangen, der von deiner Hand fiel!” (EÜ, LB és ZB, Zimmerli, von Rad: „hogy befogadja testvéred véré a kezedből”).
- Gen 4,12:** A *tószéf* igealak egyértelműen jussiv., azaz felszólító mód, az imperfectum, azaz kijelentő mód a *tószíf* forma lenne. Ezen kívül a Gen 3-ban is a büntetésben felszólító formák állnak, így az ÚF a 17. versben. Ugyanígy a LB és ZB és az összes, fentebb már idézett kommentár, melyekben itt a „soll” segédige áll.
- Gen 4,14:** Kaint Isten a termőképes földről űzte el a pusztába, lásd a kommentárokat a történet eredeti Sitz im Leben-jéhez. Az *adámá* egyébként itt is „termőföld”, lásd a 2,7-nél. Kaint Isten Palesztina termékeny övezetéből, azaz a termőképes földről űzte el a pusztába, a környékbeli (dél-júdai) félsivatagos vidékre, ahol utódai, a kéniták éltek félnomád életüket. A történet eredetileg ugyanis a kénita népcsoport eredet-mondája: a földművelő Izráel csak Isten büntetéseként tudta értelmezni, hogy e nép (bár Jhwh-hívő!), nem kapott helyet a „tejjel és mézzel folyó” országban, és annak szélén kell kóborolnia, lásd a kommentárokat. Minden megnézett fordítás és kommentár ezt a javaslatot támogatja: LB: „vom Acker”, ZB és Westermann: „Ackerboden”, Zimmerli „Ackerland”, von Rad: „Ackererde” = „termőföld, szántóföld, termőtalaj stb.” Esetleg, némi körülírással: „e termékeny vidékről”.
- Gen 4,25:** Nem „más utód”, hanem „másik utód”. Ráadásul csak a módosított mondat-tagolás teszi világossá, hogy a fiú nevét nem Ádám, hanem Éva adta.
- Gen 6,4:** Lásd a hébert és a német referencia-fordításokat.
- Gen 6,7:** *böhémá* és *chajjat hasszáde*: lásd a 2,20-nál a magyarázatot.
- Gen 6,12.13:** *kol-bászár*: A fordítását az ÚF indokolatlanul variálja: „mindenki” (7x), „minden/semmi” (2x), „minden élő” (4), „élő” (1x), „mindenféle” (1x), „minden test” (6x), „minden, amely testben él” (1x), „ember” (1x), „minden ember/egy ember sem” (6x). Érdemes az alábbi formákra egységesíteni: „minden élőlény” vagy „minden ember”, lásd így maga az ÚF pl. az Ézs 40,5; 66,23-ban.
- Gen 6,14:** Szövegkihagyás, bár igaz, hogy a *lő* prepozíció időnként csak nyomatékosítást fejez ki, így néha indokolt fordítatlanul hagyni.
- Gen 6,20:** *böhémá*: lásd a 2,20-nál. Ráadásul itt a csúszómászó és a madár is állat, az „állat” szó tehát nem illik a felsorolásba. legyen itt: „szárazföldi állat”.
- Gen 6,22:** Állandóan visszatérő mondat, illetve mondat szerkezet: a fordításuk egységesítve.
- Gen 7,14:** ismét: *böhémá* és *chajjat hasszáde* + csúszómászó: Lásd a 2,20-nál: együtt valamennyi szárazföldi állatfaj.
- Gen 7,16:** *ótó*: Nem lett lefordítva: a szöveg hiány pótolva.

- Gen 7,17:** *nászá:* „felemelni, emelgetni, próbálni felemelni” (itt praesens imperfectum értelemben).
- Gen 7,19:** *kol:* Fordítatlan maradt, a szöveghiány pótolva.
- Gen 7,21:** *kol-bászár:* „minden élőlény” / „minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél.
- Gen 7,21:** a *serec* „kisebb állat”, nem pedig „féreg”, lásd a Lev 5,2-nél. Ám ide talán elmegy az „egyéb élőlény” fordítás is, hiszen a lista utolsó tagjaként nyilván az előző kategóriákba be nem sorolható állatokat akarja jelölni.
- Gen 7,21:** *böhémá* és *chajjat hasszáde:* lásd a 2,20-nál.
- Gen 8,1:** *böhémá* és *chajjat:* lásd a 2,20-nál.
- Gen 8,17.20:** *böhémá:* lásd a 2,20-nál.
- Gen 9,5:** A *chajjat* eddig mindig „állat” volt, így is fordítottuk le. Ezen kívül nem volt megfelelő a versben a szövegtagolás, ez is javítva, lásd az akcentusokat és a német referencia-fordításokat.
- Gen 9,5:** *ak:* A szó egyik jelentése valóban az, hogy „azonban”, így fordítja az ÚF mellett pl. a ZB és Westermann is. De a szó itt inkább nyomatékosít. Ennek megfelelően javítva.
- Gen 9,10:** „madárral, barommal és minden szárazföldi vadállat”: ez együtt adja ki azt, hogy „minden (száraz-)földi élőlény”, lásd a 2,20-nál.
- Gen 9,11:** *kol-bászár:* „minden élőlény/minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél.
- Gen 9,12:** Máshol van a mondathangsúly.
- Gen 9,13:** Nyilván a Föld nevű bolygóval, de nem a világmindenséggel.
- Gen 9,14.16:** *qeset:* „íj, ív”, de „szivárvány” is. Itt nyilván „szivárvány”. A 9,13-ban maradhat a „szivárványív”, hogy az íj („nyíl”) szóra lehessen asszociálni az eredeti héberben megfelelően, de a folytatásban legyen „szivárvány”.
- Gen 9,15:** *wőzákartí et börití:* mindenütt máshol az ÚF-ban: „és visszaemlékezem a szövetségemre”, lásd Lev 26,42.45 és részben az Ez 16,60.
- Gen 9,17:** *kol-bászár:* „minden élőlény/minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél.
- Gen 9,20:** A javaslatához lásd Westermann, von Rad, a ZB és a LB. Ezért rúgott be: ő volt az első ember, aki bort ivott, tehát még nem ismerhette a bor hatását.
- Gen 9,24:** *jáqac* = „felébredni” *mijjénó* = „mámor”. Azaz a két szó együtt: „kijőzanodni”. Az ÚF formális megfeleltetésre törekszik, ezért duplán fordít (és kialakít egy hebraizmust).
- Gen 10,1:** lásd a hébert, a ZB-t és a LB-t.
- Gen 10,5:** lásd a 20. és 31. verseket, amikkel a héberben szó szerint egyezik.
- Gen 10,18:** „Arvad” a város neve, lásd Ez 27,8, tehát annak lakói az „arvadiak”.
- Gen 10,20:** lásd az 5. és 31. verseket, amikkel a héberben szó szerint egyezik.
- Gen 10,31:** lásd az 5. és 20. verseket, amikkel a héberben szó szerint egyezik.
- Gen 11,7:** Isten a szavait ebben a versben ugyanazzal a héber *hábá* szóval kezdi, amivel az emberek a 3. és a 4. versben. Ez szándékos, valahogy érzékeltetni kell. A „gyertek!” fordítás itt talán mégis túl erős, ezért a „gyerünk!” forma javasolt – mert ezt önbuzdításnak is lehet tekinteni.
- Gen 11,26:** Ez a vers még az előző bekezdéshez tartozik, az új bekezdés csak a 27. verssel kezdődik, lásd ott az „Ez XY nemzetsége” formulát.
- Gen 11,27:** Ezzel a verssel kezdődik az új bekezdés.

- Gen 12,6:** Az *élón* „tölgyfa” itt E.sz.-ban áll, szemben „Mamré tölgyesével”, ahol T.sz.-ban van. Itt egy konkrét szent fára gondol a szöveg.
- Gen 12,8:** ÚF: „épített ott is az Úrnak”. A héberben az „is” nincs benne, itt az ÚF önkéntelenül harmonizálja és összefűzi az egyes elbeszéléseket, amit a bibliai szerkesztő nem tett meg.
- Gen 12,10:** *lágúr*: „hogyan jövevényeskedjék”. Az ÚF-ból egy lényeges információ kimaradt, ami Ábrahám kiszolgáltatót jogi helyzetét magyarázza, és némileg megindokolná ottani viselkedését. Így az ige javasolt fordításához maga az ÚF pl. a Ruth 1,1-ben.
- Gen 12,11:** *tób* = „jó”, *tób mare* = „jó kinézésű” = „szép”. Ennyi. Lásd ugyanezt a szerkezetet helyesen az ÚF-ban: Gen 41,2. A két szóval való fordítás valójában hebraizmus (formális megfeleltetés).
- Gen 13,4:** ÚF: „Ott is segítségül hívtá”. Lásd a 12,8-nál
- Gen 13,6:** *jószág* ⇔ „szerzemény”: lásd a csak nem szó szerint azonos parallel 36,6-ot. A párhuzamnak a magyarban is látszania kell.
- Gen 13,18:** „Ott is épített oltárt”. Lásd a 12,8-nál.
- Gen 14,6:** *széír*: a Széír nem egy „hegy”, hanem egy 150 km kiterjedésű „hegyvidék”, így az ÚF: 2Krn 20,10.22.23, illetve „hegység”, így az ÚF: Deut 2,5; 24,4; 1Krn 4,42 (+ a Józs 15,10). Így ehhez a vershez a ZB, és a LB.
- Gen 14,19.22:** lásd a Gen 1,1-nél.
- Gen 15,4:** *wáv adversativum*, nem pedig copulativum.
- Gen 15,6:** A Róm 4,3-hoz igazítva, lásd a LB és a ZB.
- Gen 15,12:** *bó-hassemes*: hol „napnyugta”, hol „naplemente”. Egységesen javítva „napnyugtá”-ra (hiszen az ÚF-ban a párja /szinte/ mindig: „napkelte”).
- Gen 16,2:** *ácar* = „bezární”, lásd ÚF: Deut 11,17; 2Krn 7,13, és lásd a hébert a Gen 20,18-ban.
- Gen 17,1:** *hithallék lifné adonáj*: AZ ÚF kétféleképpen fordította: 1.) „járni az ÚR előtt”: Gen 17,1; 48,15; 2Kir 20,3, És 38,3. Ez a rosszabb, mert megtévesztő: valaki előtt menni? Nem vele menni, hanem előtte? A másik fordítás: 2.) „Járni az ÚR színe előtt”: Gen 24,40; Zsolt 56,14; 116,9. Ez a jobb, erre javítva a többi is.
- Gen 17,2.6:** A héberben az egytagú *móód* jelenti azt, hogy „nagyon”, ezt az ÚF így is szokta fordítani. Itt azonban a kéttagú, sokkal nyomatékosabb *bimód-móód* forma szerepel, ami azt jelenti: „nagyon-nagyon”. Érzékeltetni kell a különbséget. (Ezt az ÚF pl. az Ez 9,9 és 16,13-ban az „igen-igen” formulával meg is teszi.)
- Gen 17,14:** *nikrötá hannefes hahí méammehá*: állandósult jogi kifejezés, lásd Ex 31,14; Lev 7,20–27; 17,4.9.14 stb.; 19,8, továbbá Ex 12,15.19; 30,38; 30,33, és ezeken a helyeken az ÚF-t. Ezek fordítása egységesítve.
- Gen 17,20:** *bimód-móód*: lásd a 17,6-nál.
- Gen 18,1:** *a nappali hőség elől*: Nem jó fordítás, a *kő* prepozíció itt is időhatározót vezet be, a *jóm* nem a „Nap” mint égitest, hanem időegység, a birtokos szerkezet pedig a szuperlatívuszt hivatott kifejezni: azaz „a nap(-pal) legforróbb időszakában” = a déli hőség idején.

- Gen 18,21:** A „föľhatol” nem jó: egyrészt itt nem az *áláh* „föľmegy”, hanem a *bó* „megérkezik, eljut” ige szerepel, másrészt a „föľhatol” (a „behatol” miatt) azt sugallja, mintha ez Isten akarata ellenére történt volna.
- Gen 18,29:** A „hátha” nem kérdést szokott bevezetni! Emiatt elötte a „kérdezte” szó a „mondta” szöve cserélendö, lásd a 18,29–32 szakaszának javított szövegét. Szintén nem kérdéseknek, hanem kijelentéseknek fordítja ezeket a mondatokat von Rad, a ZB és a LB (ÚF = Károli).
- Gen 19,5,8:** *jáda*: speciális jelentésében: „valakivel hálai”, lásd helyesen az ÚF-t a Gen 4,1.25-ben.
- Gen 20,14:** *báqár*: a megszokott fordítása „marha”: 79x, és „szarvasmarha”: 34x. „Ökör”-nek az ÚF csak akkor fordítja, ha az állatot igavonóként említi (13x). Itt nem ez a helyzet, plusz lásd az állandósult kifejezést: *cón ubáqár*: „juhok és marhák”.
- Gen 22,3:** *wajjaském xy babbóker*: a kifejezés fordításában teljes a káosz, az ÚF-ban az alábbi variációk fordulnak elő: „reggel föľkelt” // „másnap reggel föľkelt” // „korán reggel” // „másnap korán reggel föľkelt” // „korán reggel föľkelt” // „reggel korán föľkelt” // „reggel, amikor föľkelt” // „kora reggel föľkelt”. Érdemes lenne a variációk számát csökkenteni.
- Gen 22,9:** *áarak*: nem egyszerűen „rárak”, hanem „(gondosan) elrendez”, lásd magát az ÚF-t ugyanebben az összefüggésben: Ex 40,4; Lev 24,3; 1Kir 18,33, illetve „rárak sorban/sorjában”, lásd az ÚF-t megint ugyanebben az összefüggésben: Ex 40,23; Lev 1,8.12; 6,5, illetve lásd a szó „csatasorba áll/állít” jelentését is. Itt ez a részlet egyrészt a kultikus terminológiát idézi, másrészt Ábrahám időhúzását érzékelteti: ő gondosan rakta fel, eligazgatta a fát az oltáron: amíg lehetett, késleltette a fia feláldozását.
- Gen 22,17:** „mint az ég csillagai”: ez a szó szerinti fordítása a birtokos szerkezetnek, de az ÚF (csaknem) mindenütt máshol a magyarosabb „mint (az) égen a csillag” formát hozza, lásd Gen 26,4; Ex 32,13; Deut 1,10; 10,22; 28,62; Neh 9,23. Erre érdemes itt is javítani.
- Gen 22,18:** lásd a csaknem szó szerinti parallelt a Gen 12,3-ban, s ott az ÚF-t.
- Gen 23,15:** „ezüstsekel” – úgy hangzik, mintha egy vert pénzérme volna, lásd pl.: „aranytallér”. Nem erröľ van szó, vert pénz ekkor még nem volt, a sekel egy súlymérték.
- Gen 23,16:** egy pénznem pontosítása: lásd az ÚF-t a parallel Ex 30,13-nál. Itt is ahhoz igazítva.
- Gen 24,7:** lásd szó szerint a 24,40-ben, ott jól hozza a szöveget az ÚF.
- Gen 24,16:** *tób mare* = „szép”, lásd a Gen 12,11-nél.
- Gen 24,15:** Lásd a 24,45-nél.
- Gen 24,26.32.61:** ugyanaz a *háís* szó, mint a 24,21.29k-ben, ott helyesen az ÚF: „az ember”.
- Gen 24,17.20:** „futott” ⇨ „szaladt”, lásd helyesen az ÚF-t: 24,28.29.
- Gen 24,26:** lásd 24,49.
- Gen 24,28:** a szöveg nem állítja, hogy „ezután”. Lehet, hogy Ráhel a szolga imádsága elötte vagy közben futott el.

- Gen 24,30:** ez a vers a 24,29 magyarázata, tehát közbevetés, lásd Westermann és von Rad.
- Gen 24,31:** *páná* Piél: „aufräumen“, „rendbe tesz, kitakarít“, lásd a Lev 14,36-ban az ÚF-t: „kiürít“.
- Gen 24,35:** *báqár*: Az ÚF 81x „marhá”-nak fordítja, és csak 32x „szarvasmarhá”-nak, e 32 esetből azonban 19 a Num 7-ben van, egyszer-egyszer pedig a Num 11,22 és 15,3-ban. Ez indokolatlan variáció a fordításban, ami az ÚF összesítmésének elmaradása miatt állt elő. A „szarvasmarha” fordítás ezért mindenütt lecserélve a „marha” fordításra, még akkor is, ha az ÚF ugyancsak „marhá”-nak fordítja az esetek kb. harmadában a *sór* szót (31x: „ökör”).
- Gen 24,48:** túl bonyolult, lásd helyesen az ÚF-t a 24,26-ban.
- Gen 24,49:** „jobbra vagy balra fordulok” = „máshol keresgélek” = „másokhoz fordulok feleségnek való lányért”, lásd az EÜ és a ZB.
- Gen 25,3:** helytelen névátírás, ez „Sába”, lásd a Gen 10,7-nél.
- Gen 25,6:** *píleges*: „másodfeleség”, lásd maga az ÚF a Gen 22,24 a Bír 19–20-ban. A SzGB döntése alapján erre javítva.
- Gen 25,18:** a szakasz csaknem szó szerint a 16,12 idézete, ennek a fordításból is ki kell derülnie.
- Gen 26,3:** *nisba söbúá*: „esküt esküdni”. Klasszikus, sokféle variációban visszatérő hebraizmus, amikor a héber egy igéhez tárgyként egy ugyanabból az igetöből képzett főnevet kapcsol, például „áldozatot áldozni” (Lev 17,5), „parancsot parancsolni” (Bír 3,4), „könyörgést könyörögni” (1Kir 9,3), „imádságot imádkozni” (1Kir 8,28k.), „tanácsot tanácsolni” (1Kir 12,8), „bosszantással bosszantani” (1Kir 15,30), „gondolatot gondolni” (Jer 49,20), „hallomást hallani” (Jer 49,23) stb. Az itteni *nisba söbúá* szerkezethez lásd helyesen maga az ÚF is pl. a Deut 7,8-ban és a Jer 11,5-ben.
- Gen 26,5:** *sámar et mismartí*: lásd magát az ÚF-t a Deut 11,1 fordításában (hasonlóan a Lev 18,30; 22,9-ben).
- Gen 26,7:** lásd a 24,16-hoz.
- Gen 26,11:** *mót júmat*: állandósult jogi kifejezés, fordításában az ÚF mégis túl sok, fölösleges variációt kínál: 1) „meg kell halnia”; 2) „meg kell halnia annak, aki”, 3) „annak meg kell halnia”; 4) „meg kell ölni azt, aki...”, 5) „halállal kell bűnhődnie”, 6) halállal bűnhődjék”; 7) „halállal lakoljon” 8) „halállal kell lakolnia”. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az ÚF a parancsok mondat szerkezetét is szabadon variálja. Egységesítés: a leggyakoribb forma a héber mondat szerkezetnek megfelelően hátrahelyezett főmondat: „..., az halállal lakoljon!” Az előtte álló feltételes mellékmondatnak két típusa van, ezek az alábbiak szerint lettek egységesítve: 1) *im...* = „ha valaki...”, 2) „(kol ís / ís) + participium” = „Aki / Mindaz, aki...”
- Gen 26,20–22:** *rib*: az ÚF csak és kizárólag itt, a Gen 26,20–22-ben fordítja így, hogy „pörlekedni”, a Gen 31,36-ban és a Bír 8,1-ben pedig úgy, hogy „pörölni”. Mindenütt máshol az „e” betűs „perel, perlekedik” forma szerepel. A „perlekedik” fordításhoz lásd az ÚF: Ézs 40,2.
- Gen 27,1:** „meghomályosodik a szem” – hebraizmus, mert az *ajin* itt valójában „tekintet”: a szem nem lesz homályos, hanem a tekintet, a látás lesz az.

- Gen 27,11:** „szőrös ember” és „sima bőrű ember”: a héberben mind a kettőnél ott szerepel az *ís*, s valójában egyik helyen sem kell fordítani.
- Gen 27,19:** *jásab*: „ülni”, *qúm*: „felkelni”, a kettő együtt: „felülni”. Ennyi. A két ige két igével fordítása valójában a formális megfeleltetés igényéből származó hebraizmus.
- Gen 27,29.37:** *gebír*: lásd a *gebíráh* nőnemű változatát, amit az ÚF helyesen így fordít: „úrno”, lásd Gen 16,4.8k.; 2Kir 5,3, Ézs 24,2. Ez alapján tehát a hímnemű *gebír* jelentése: „úr, uralkodó”.
- Gen 27,35:** *bemirmá*: „álnokul, álnok módon”, lásd az ÚF-t a Gen 34,13; Jer 9,5-ben.
- Gen 27,31:** Az eredeti héberben Ézsau előbb tisztelettudóan „magázza” az apját, és csak utána vált át a családias tegezésre. Ezt érzékeltetni kell.
- Gen 28,2:** *qúm* + egy mozgást kifejező ige: az ÚF nem egységes. A variációk: „Indulj!” / „Kelj föl!” / „Készülj!” / „Jöjj!” / „Rajza!” / „Eredj!” / „Fogj munkához!” / „Menj el!” / „Kelj útra!” A leggyakoribb az „Indulj!” és a „Kelj föl!” Azon a néhány helyen, ahol a „Készülj!” fordítás áll, a fordítást le kell cserélni a többségi „Indulj!”-ra: Gen 28,2; 31,13; 35,1; 43,13.
- Gen 28,13:** lásd 13,15.
- Gen 28,14:** lásd 12,3.
- Gen 28,17:** *nórá*: Az ÚF kétféleképpen fordítja. Istennel és tetteivel kapcsolatban: „félelmes”, más összefüggésben: „félelm-et-es”. De az ÚF ebben nem is következetes: Istenre is mondja, hogy „félelmetes”, lásd pl. Ex 15,11; 34,10; Deut 7,21; Zsolt 47,3; 76,13; 89,8; Jób 37,22. Meg kell szüntetni a kettős fordítást.
- Gen 29,14:** *bászár* = „test”, lásd Gen 2,23.
- Gen 29,26:** lásd helyesen az ÚF-t a Gen 19,31–38-ban: „a nagyobbik – a kisebbik”, vö. még az ÚF-ban: Gen 43,33; 48,14; Józs 6,26; 1Kir 16,34.
- Gen 29,26:** *ló jaasze kén*: lásd ugyanezt a szerkezetet a 34,7-ben: „Nem szabad illet tenni!” – lásd (ott is). Az ÚF-t támogatja azonban a LB, ZB és von Rad, így nem lett módosítva a szöveg.
- Gen 30,1:** *áchót*: „nővér”, így az ÚF az esetek túlnyomó többségében. A „néne” szó népies és régies, ráadásul pontatlan is, hiszen valóban jelent idősebb nőtestvért is, de ezen túl nagynénit és nénit is: magyarul minden, nálunk idősebb nő és nőrokont. Ezért mindenütt „nővér”-re javítva (Gen 30,1.8; Ex 2,4.7; 15,20; Num 26,59; Jób 17,14; Ez 16,46.61; 23,31–33).
- Gen 30,8:** *áchót*: „nővér”, lásd a Gen 30,1-nél.
- Gen 30,27:** *máca chén böéné xy*: Az ÚF megint nem egységes. 1.) „elnyerni valaki jóindulatát”: Gen 33,8; 33,10; Bír 6,17; Ruth 2,10. Ez rendben. 2.) „megnyerni valaki jóindulatát”: Gen 47,29; Ex 33,12.13.16.17; 34,9. Ez szükségtelen és indokolatlan variáció az 1. változathoz, mindenütt kijavítva az el- igekötős változatra. 3.) „jóindulattal néz rá”: Gen 30,27. Ez is szükségtelen és indokolatlan variáció az 1. változathoz, mindenütt kijavítva arra. 4.) „jóindulattal tekint rá”: Eszter 5,8; 7,3: Ez is szükségtelen és indokolatlan variáció az 1. változathoz, mindenütt kijavítva arra.
- Gen 30,32:** *sze* = lásd részletesen az Ex 21,37-nél.
- Gen 31,13:** *qúm* + egy mozgást kifejező ige: lásd a Gen 28,2-nél.
- Gen 31,36:** *rib*: lásd a Gen 26,20–22-nél.

Gen 31,42: *nóra*: „félelmetes”, lásd a Gen 28,17-nél.

Gen 31,43: nem „ellen”! Ezt a *lő* prepozíció nem jelenti, és egyetlen fordítás és kommentár sem támogatja. Valójában Lábán azt kérdezi: Mit tehet a saját leányai „érdekében”? Azaz nem a Jákób által elszenvedett sérelemre tekint, hanem csak saját lányai érdekeire, ezért megy bele a (szerinte) jogos megtorlás helyett a következő versben egy szövetségbe.

Gen 31,44: A megváltozott 31,43-hoz lett kapcsolva.

Gen 31,53: *nóra*: „félelmetes”, lásd a Gen 28,17-nél.

Gen 31,53: lásd a 28,17-nél.

Gen 32,1: lásd a 22,3-nál.

Gen 32,6: *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.

Gen 32,11: lásd a Gen 24,26.49-nél.

Gen 33,10: a *rácáh* ige fordításában az ÚF indokolatlanul sok variációt kínál: „kegyes hozzá” / „kegyesen fogadja” / „gyönyörködik benne” / „kegyelmes hozzá” / „kedveli őt” / „kedvesen fogadja tőle” / „kedvét leli benne” / „kedve telik benne” / „szívesen veszi tőle” / „tetszik neki” / „cimbórál” / „tart a jóakarata” / „megkegyelem” / „öröme van benne” / „örömét leli benne” / „öröme telik benne” / „jóakarata” / „szeretetet érez iránta”. Két fő preferálandó: a „kedv/kedves” és a „kegyelem/kegyelmes”, lásd az igéből képzett *rácón* főnévnel is ezt a két alapjelentést. Ahol lehet, egységesítve.

Gen 33,19: *keszítá*: egy régi súlymérték, a fizetésre használt ezüst egyik mértékegysége. Tehát nem egy pénznem: ez ebben a korban még ismeretlen volt. Mivel a Jób 42,11 a *keszíta* mellett az aranykarikát külön is megemlíti, nyilvánvaló, hogy a *keszítá* ezüstben értendő: ezt érdemes a fordításba beilleszteni, hogy az olvasó rögtön lássa, miről lehet szó. Ugyanígy Józs 24,32. A további részletekhez lásd Fohrernél. A „száz pénz” gyerekes. A *keszítá* címszót a Biblia mellékletében, a súlymértékek közé fel kell venni.

Gen 34,2: *lqch*: „magához vitette”, lásd a *lqch* igét egészen hasonló összefüggésben a Gen 12,15-ben, és így fordítja a *lqch* (Qal imperfectum) igét maga az ÚF a szintén parallel Gen 20,2-ben: „elvitette”. Hasonlóan a ZB és Soggin: „entführte sie” – „elrabolta”, hasonlóan Speiser: „seized”: „megfog, megszerez, megkaparint, hatalmába kerít”.

Gen 34,4: „szerezd meg!” – nem tiszta helyzetet sejtet. Az eredeti szöveg: „vedd őt nekem feleségül!”, lásd szó szerint ugyanezt a szerkezetet helyesen az ÚF: Ex 34,16; Deut 7,3; Bír 14,2.3. Egyébként a *lákach* ige a „feleségül vesz” normál kifejezése, itt ez csak annyiban módosul, hogy nem maga a vőlegény intézi a dolgot, hanem a szüleivel végezteti a cselekvést.

Gen 34,7: ugyanez a szerkezet a Gen 20,9; 29,26-ban: „nem szabad megtörténni!”, lásd az ÚF-t. Szó szerint ugyanez a szerkezet a 2Sám 13,12-ben, itt az ÚF: „Nem szabad így cselekedni!” – erkölcstelen dolgot jelent.

Gen 34,14: lásd ugyanezt a szerkezetet helyesen az ÚF-ban: Gen 31,31.

Gen 34,30: Az ÚF az *ákar* igét nem egységesen fordítja. Az itt javasolt fordítás, illetve annak variációja („szerencsétlenségbe dönt” / „szerencsétlenséget hoz”) szerepel az ÚF-ban: Józs 6,18; 7,25; Bír 11,35; 1Krón 2,7. A javaslat: „bajba visz, megront”. *bós* Hifíl: gyűlöletessé tesz, lásd az ÚF: Ex 5,21.

- Gen 35,1:** *qúm* + egy mozgást kifejező ige: lásd a Gen 28,2-nél.
- Gen 35,22:** *píleges*: „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- Gen 36,8–9:** *har széír*: az nem egy „hegy”, hanem egy 150 km hosszan elterülő „hegyvidék”, így az ÚF: 2Krón 20,10.22.23, illetve „hegység”, így az ÚF: Deut 2,5; 24,4; 1Krón 4,42 (+ a Józs 15,10). Így ehhez a vershez a ZB, és a LB.
- Gen 36,12:** *píleges*: „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- Gen 37,3:** *zöqúním* = öregkor. *bén* = fiú. Szó szerint: „öregkorának fia”. Azaz jelenleg az ÚF duplán fordított (formális megfeleltetés).
- Gen 37,9:** *ód*: vagy „megint”, vagy „még egyszer”. Az ÚF duplán fordít.
- Gen 37,13:** *hinnéní*: „A hívott fél jelentkezik”, lásd máshol az ÚF-t helyesen: „Itt vagyok!”, lásd az ÚF-t pl. a Gen 22,1.7.11; 1Sám 3,4; Ézs 6,8-ban. (Még jobb lenne tulajdonképpen: „Tessék!”)
- Gen 37,35:** *járad* = „lemenni”. Az Ószövetség embere „lement” a holtak hazájába. Nem fel a mennybe. Nem kell félni ezt megjeleníteni!
- Gen 37,35:** A *seol* szót az ÚF 39x fordítja így: „a holtak hazája”, és csak a Gen 37,35; 42,38; 44,29.31; 1Kir 2,6.9-ben így: „a halottak hazája”. Mindenütt a többségi formára javítva.
- Gen 38,8:** hozzáigazítva a parallel Deut 25,5-höz, lásd ott az ÚF-t.
- Gen 38,10:** lásd a 38,7 azonos megfogalmazását.
- Gen 38,11:** *pen*: „nehogy!” a GesW: „beim Ausdrucke einer Besorgnis” – itt is erről van szó.
- Gen 38,14:** *álaf* = „telerakva, beborítva”, lásd Énekek 5,14b, valamint ezen a helyen a LB és a ZB.
- Gen 38,16:** *nátá* = „letérni az útról”, lásd az ÚF: Num 20,17; 22,26. „Útfél”: lásd az ÚF-t a 21. versben!
- Gen 38,17.20:** vagy „kecskegida” (mert lehetne őzgida stb. is), vagy „gödölye”, ami csak kecske lehet. Maga az ÚF mindenütt máshol helyesen „kecskegidá”-nak fordítja! Lásd Gen 27,9.16; Bír 6,19; 13,15.19; 1Sám 16,20 stb. „Őt” – lásd ÚF: 23. vers.
- Gen 38,26:** *zákar* = „megvizsgál, felismer”. A ÚF az igét a Gen 37,32-ben így fordítja: „Nézd meg jól!”, a 31,32-ben így: „Vizsgáld meg!”
- Gen 39,11:** Lásd így Westermann és von Rad.
- Gen 39,14:** „kiáltozni kezd”: Így maga az ÚF is a következő versben.
- Gen 39,17:** *hébí*: „hozni” + *lánú* „hozzánk, ide” = „idehoztál”. A „hozzánk” már duplum lenne (formális megfeleltetés).
- Gen 39,21:** *chén böéné xy*: állandósult kifejezés: „elnyerni vki jóindulatát”, a versben szereplő megfogalmazás ennek egy variációja. Egységesítve.
- Gen 41,40:** A „gondviselő” nincs a szövegben, hanem ugyanaz a szerkezet szerepel itt, mint amit a 41. versben az ÚF „felügyelő”-nek fordít: „valami fölé rendeltetni”. A LB és a ZB is megoldja, hogy a két egymás utáni versben ugyanúgy fordítsa ugyanazt a szerkezetet. A javaslat a 41. vers fordítását vette alapul.
- Gen 41,42:** *szúr* = „eltávolít”. Az ÚF tehát tulajdonképpen pontos, ám magyartalan: mi a gyűrűt „le húzzuk”, nem pedig „le vesszük”, lásd így helyesen az ÚF-t az Eszter 3,10; 8,2-ben. (Igazán magyaros persze az lenne, ha ebben az összefüggésben

- a „kéz” helyett „ujj”-at fordítanánk. Magyarul ugyanis nem a kézre, hanem az ujjra húzzuk a gyűrűt.)
- Gen 41,46:** *ámad + lifné*: valaki előtt szolgálatra készen megállni, azaz szolgálni, „szolgálatába szegődni”.
- Gen 42,4:** *pen*: „nehogy!” a GesW: „beim Ausdrucke einer Besorgnis” – itt is erről van szó.
- Gen 42,7:** *nákar* Hitpaél: még 2x fordul elő az Ósz-ben, az 1Kir 14,5.6-ban, itt az ÚF helyesen: „idegennek tetteti magát”.
- Gen 42,19:** *ászár* = „megkötöz”, lásd helyesen az ÚF-t a 42,24-ben.
- Gen 42,31:** „becsületes emberek” – lásd így az ÚF a 42,34-ben.
- Gen 42,38:** *Seol*: „halottak hazája” ⇔ „holtak hazája”, lásd a Gen 37,35-nél.
- Gen 43,13:** *qúm* + egy mozgást kifejező ige: lásd a Gen 28,2-nél. Itt, a Gen 43,13-ban ez annál is indokoltabb, mivel ugyanezt a szerkezetet a 43,15-ben az ÚF is így fordítja.
- Gen 43,15.18.33:** *anásim*: az „emberek” szónak itt lényegében csak névmási funkciója van, lásd helyesen az ÚF-t a 43,24-ben és pl. az Ex 16,20-ban (ld. a német és angol *man*-t).
- Gen 43,16:** lásd az ÚF: 43,18.
- Gen 43,33:** lásd a 43,15-nél, de itt az „emberek” fordítása különösen zavaró.
- Gen 44,3:** lásd a 43,15-nél.
- Gen 44,29:** *Seol*: „halottak hazája” ⇔ „holtak hazája”, lásd a Gen 37,35-nél.
- Gen 44,30:** *qsr bönefes*: szó szerinti parallelje: 1Sám 18,1, lásd ott az ÚF-t.
- Gen 44,31:** *Seol*: „halottak hazája” ⇔ „holtak hazája”, lásd a Gen 37,35-nél.
- Gen 45,15:** *báká + al*: „valakire ráborulva sírni”, lásd helyesen az ÚF-t a Gen 50,1-ben, és a hasonló szerkezetet a Gen 45,14-ben.
- Gen 46,7:** „ivadék” régies és csúnya, emberekre nézve sértő. Az ÚF eddig mindenütt máshol „utód”-nak fordította. Ki kell gyomlálni az ÚF-ból az „ivadék” szót minden olyan helyről, ahol emberekre vonatkozik, kivéve, ha a kontextus alapján a beszélő sértő, becsmérlő szándéka nyilvánvaló.
- Gen 46,25:** lásd csaknem szó szerint ugyanezt a szöveget a 46,18-ban.
- Gen 47,29:** *mácá chén böéné xy*: lásd a Gen 30,27-nél.
- Gen 47,29:** *ászá cheszed weemet*: „szeretettel és hűséggel bánni valakivel”, lásd maga az ÚF: 2Sám 2,6, és hasonlóan a Gen 24,49 is.
- Gen 47,31:** szó szerinti parallel az 1Kir 1,47, lásd az ottani szituációt! *sácháh* = „leborulni, leborulva imádni, hálát adni”. Az ÚF az ígét máshol „leborul”-nak fordítja. A javasolt megoldáshoz lásd a LB-t és Westermannt.
- Gen 48,4:** *achuzzá*: „birtok”, lásd maga az ÚF a Tórában 39 esetből 30x, a Genezisben előforduló 8 esetből 7x. Az „örökség” a *nachalá* szó fordítása.
- Gen 48,15:** *hithallék lifné adonáj*: „az ÚR színe előtt járni”, lásd a Gen 17-nél.
- Gen 48,16:** A magyar „szaporodjatok!” ige már foglalt a *páráh* igére, lásd az ÚF-ban pl. Gen 1,28. A *dágá* ige a *dág* „hal” főnévből lett képezve: „nyüzsgöjenek/legyenek annyian, mint a halak!”, lásd a Károlit. (A szaporaságra utaló szólásban a magyar nyulakat Izráelben nyilván a halak fejezik ki.)
- Gen 49,1:** *böacharít hajjámim*: Összesen 13x fordul elő, az ÚF négyféleképpen fordítja: 1: „az utolsó napokban”: Ézs 2,2, Mik 4,1; Ez 38,16; Hós 3,5. Ez rendben. 2: „az

utolsó időben”: Jer 23,20; 30,24; 48,47; 49,39; Dán 10,14. Fölösleges, indokolatlan variáció az előbbihez, javítva. És van még két másik fordítási mód is: 3: „a messze jövőben”: Gen 49,1; Num 24,14. Szép, költői („messze jövővel vess össze jelenkort...”), de jobb: „a távoli jövőben” – erre javítva. És végül 4: „végül”: Deut 4,30; 31,29: dogmatikai/exegetikai prekonceptió alapján kiiktatott eszkatológiai formula Mózes 5. könyvéből? Legjobb esetben is a Gen 49,1; Num 24,14 igehelyekkel egy kategória. Így a Deut két helye is javítva a „a távoli jövőben” fordításra.

Gen 49,3: *kóchí*: a szó itt nem a „férfierőm” pontosítása (illetve fordítva), ahogy az ÚF sugallja: ez önálló kijelentés, a parallel költői sorban a Rúben név szinonimája kíván lenni, mint ahogy a „férfierőm első termése” az „elsőszülöttem” parallelje. Ezt a javaslat világosabban mutatja.

Gen 49,6: *szód* = ÚF: „társaság”: Jer 6,11. Máshol az ÚF: „valakik köre” (3x), „valakik gyűlése” (1x). De sehol nem „közösség”.

Gen 49,7: *qásáh*: Lásd az ÚF-ban ennek a szónak a fordításait: „megátalkodott” (Énekek 8,6; Bír 2,19), „heves” (Péld 21,14), „vad” (Deut 28,50), „bősz” (Dán 8,23), „kemény” (Péld 18,23).

Gen 49,9: lásd így a Num 23,24; 24,9 alapján.

Gen 49,26: *Abír Jaaqób*: „Jákób Erőssége”, lásd az Ézs 49,26; 60,16-nál. Ezért nagybetűvel kell írni mindkét szót.

Gen 50,4: *mácá chén böéné xy*: lásd a Gen 30,27-nél.

Gen 50,5: *karáh* = „vájni, vésni”. Kánaán zöme mészköhegység, tehát a kutat és a sírt nem „ássák”, mint hazánkban az Alföldön, hanem „vájják”. Így az ÚF helyesen: 2Krón 16,14: „sírt vágat magának”, Num 21,18: „kutat vájnak”. A makpélai barlangot sem ásták, hanem vájták. Kompromisszumos megoldás a ZB megoldása: „angelegt habe” = „készítettem/készíttettem magamnak.”

Gen 50,19: *tachat* = a „helye” valakinek, lásd az ÚF-t: Gen 2,21; Ex 16,29; Józs 4,9; Zsolt 45,17. A javasolt fordításhoz lásd ZB, LB és az EÜ. Az értelem: József nem állhat Isten helyébe, és nem veheti a kezébe az üdvtörténet irányítását. A következő vers ezt világosan mutatja.

Gen 50,23: Az eredet héberben ez áll: „József térdén születtek” = azaz József „örökbe fogadta őket”, lásd a parallel Gen 30,3-at, és tartalmilag ehhez a vershez a Gen 48,5–6-ot. Így csaknem minden referencia-fordítás: von Rad, a ZB és az EÜ („József térdén születtek”) és helyesen interpretálva ezt aényt a LB („József házához számították őket”), valamint Westermann fordítása és magyarázata.

MÓZES MÁSODIK KÖNYVE (Exodus)

- Ex 1,1:** A feliratban az „elszaporodnak” kifejezés emberre nézve sértő. Jobb a „nagy néppé lesznek” – mert utal Isten ígéretének beteljesedésére.
- Ex 1,4:** Dán és Naftáli között a héber wáv kötőszót hoz, hogy jelezze, a két fiú összetartozik: ők ugyanis Bilha fiai, lásd Gen 30,3–8. Ezt érzékeltetni kell.
- Ex 1,7:** *bimód-mööd*: lásd a 17,6-nál.
- Ex 1,9:** A két vers összekapcsolása fölöslegessé teszi a 9. vers elején a sok rövid szó halmozását, ami stílárius szempontból kerülendő. Az *am böné Jiszráél* szó szerinti fordítása: „Izrael fiainak népe” – ez kötődik a fejezet elején álló nemzetséglistához, ráadásul jobban is hangzik. Az ÚF jelenlegi szövege félreérthető: az „izraeli nép” az Izrael országában élő népet jelenti, amely itt már anakronizmus lenne.
- Ex 1,10:** A mondat élén a héber *hába* áll, ezt a Gen 11,3,4-ben az ÚF is lefordítja így: „Gyertek!”. Másrészt a fáraó itt ugyanazt a *rábá* igét használja, mint ami a 7. versben állt – itt is ugyanúgy kell tehát fordítani. S végül a vers második fele önálló mondatnak is tekinthető, így a szöveg áttekinthetőbb.
- Ex 1,12:** Itt ugyanaz a *rábá* ige áll, mint a 7. és a 10. versben – itt is ugyanúgy kell fordítani.
- Ex 1,14:** „sokféle” – „mindenfélé”: a héberben ugyanaz, egységesítve.
- Ex 1,20:** Itt ugyanaz a *rábá* ige áll, mint a 7., 10. és 12. versben – itt is ugyanúgy kell fordítani.
- Ex 1,21:** A ZB és a LB is a bábákra vonatkoztatja a vers második felét: Isten nekik csinál „házat”, azaz ajándékoz nekik utódot. Ugyanígy kommentárjában Schmidt és Noth is, továbbá a Károli is. Az ÚF nyilván a maszkulin *láhém* formára épít, amikor ezt nem a bábák családjára, hanem Izrael népére vonatkoztatta.
- Ex 2,4:** *áchót*: „nővér”, lásd a Gen 30,1-nél.
- Ex 2,5:** Az *ámá* jelenti a héberben a „rabszolganő”-t, ez az *ebed* nőnemű párja. Ezt az ÚF 35x fordítja „szolgáló”-nak, 15x „szolgálóleány”-nak, 4x „rabszolga”-nak, és csak itt, az Ex 2,5-ben „cseléd”-nek. A *naará* jelentése viszont „leány, cseléd”, ezt az ÚF az utóbbi értelemben, az esetek zömében szintén „szolgáló”-nak fordítja, egyszer pedig „cselédleány”-nak (1Sám 25,42). Így a két magyar szó a versben meg lett cserélve.
- Ex 2,7:** *áchót*: „nővér”, lásd a Gen 30,1-nél.
- Ex 2,7:** a *lák* „neked” a héberből fordítatlan maradt. Fontos, hiszen a kérdés így egyben már azt is sugallja, hogy a fáraó leánya meg akarja tartani magának a gyermeket.
- Ex 2,9:** a *lí* „nekem” a héberből fordítatlan maradt. Fontos, hiszen itt a fáraó leánya ezzel kimondja, hogy meg akarja tartani magának a gyermeket.
- Ex 2,10:** Nem felnőtt korában vitte oda, hanem amikor már nem kellett tovább szoptatni. Lásd a *wajjigdal hajjeled* kifejezést szó szerint a Gen 21,8-ban: ott ez után következik a gyermek elválasztása. Ott az ÚF helyesen így fordítja: „Amikor a gyermek nagyobb lett, ...”

Ex 2,11: „atyafi/atyjafia/atyámfia stb.” – régies kifejezés, az Ószövetségben 50x, az Újszövetségben 45x fordul elő. Héberül *ách* = „testvér”. Ezt a szót maga az ÚF is számtalanszor fordítja „testvér”-nek ott, ahol nyilvánvalóan nem vér szerinti (édes-)testvérről van szó, hanem rokonról, törzsbéliről, illetve felebarátról, lásd Gen 13,8; 24,48; 29,12.15; 31,23.32; Num 8,26; 16,10; 1Sám 20,29; 2Sám 19,13; Jób 42,11; Bír 14,3; lásd ezen túl: Ex 4,18 („néped”); Neh 3,1 („szolgatárs”); Ézs 66,20 („honfitárs”). Semmi nem indokolja tehát, hogy megtartsuk a fordításban a régies „atyafi” szót. A német bibliák itt rendre a „Bruder/Nächste” fordítást hozzák. Ez az Ószövetségben minden esetben lecserélhető, az alábbiak szerint:

1) „testvér”: ha rokonról, illetve az idegenek ellentétéként izráeli emberről van szó,

2) „rokon”: ha a törzsön belül a tágabb rokonság tagjaira gondol a szöveg (főleg 1Krón-Neh),

3) „embertárs”: ha a szó általános értelemben a másik embert jelöli.

Ex 2,16: rossz a fordítás: a héberben három ragozott imperfectumi igealak követi egymást, és csupán *löhasqót* az infinitivusos célhatározó. A héber szöveg szerint a lányok tehát nem csak odajöttek, hanem már meg is töltötték a vályút vízzel, azaz a nehéz fizikai munkát elvégezték – a pásztorok ezt követően akarják elkergetni őket, hogy a teli vályúból saját juhaikat itassák meg.

Ex 2,20: „leány” / „lány”. Néhány versen, egyazon történeten belül nem indokolt, hogy változzon. Ebben a történetben maradjon végig „leány”.

Ex 2,21: *jáal* Hifil: „úgy dönt / úgy határoz”, lásd az ÚF-t: Józs 7,7; Bír 17,11; Jób 6,9.

Ex 2,23: *záaq:* „segítségért kiáltani”, lásd az ÚF-t: Bír 3,9.15; 6,6; 10,10; 1Sám 12,8 (erre a helyre visszautalva!), 12,10; 2Krón 32,20; „jajgatni kezd”: Ez 27,30: „(keservesen) kiáltoz”; 1Sám 5,10; „(az Úrhoz) kiáltani”: Neh 9,4 + a zsoltárok. *Sawá:* „(segély-)kiáltás”. „Jajgatás”-nak a szót az ÚF csak itt és az 1Sám 5,12-ben fordítja.

Ex 3,4: *qará + el* = az egyik lehetséges, ide jobban illő fordítása: „szólít”, lásd az ÚF-t: Lev 1,1; 1Sám 3,4; 16,8; Ez 9,3, illetve „megszólít”, lásd az ÚF-t: 2Sám 15,2.

Ex 3,7: *cőáqá* = „segélykiáltás”, lásd ugyanezt a szót helyesen fordítva az ÚF-ban a 9. versben.

Ex 3,8: *járad:* Egyiptomba Palesztinából „lemennek”, lásd az Ábrahám- és a József-történeteket, ahol mindig ez az ige szerepel (ha az ÚF ott nem is így fordítja). Nem arról van szó, hogy Isten leszáll a mennyből megmenteni népét, hanem hogy Palesztinából „lemegy” Egyiptomba, és onnan „felhozza” népét Kánaánba, lásd az *álá Hifil* igét a vers folytatásában!

Ex 3,8: *mijjad:* szó szerint „kezeből”. Ezt a magyar is érti, hiszen mi is valaki „kezebe esünk”, és kimentünk valakit valaki „kezei/karmai közül” (túlzásba vitt dinamikus ekvivalencia). A „kezeből” fordítást hozza ugyanebben az összefüggésben maga az ÚF is pl. az Ex 18,9–10; 1Sám 12,10-ben.

Ex 3,8: a jebúsziai elől (és csak előlük) lemaradt a névelő, lásd az eredeti hébert: ott minden nép előtt szerepel. Máshol az ÚF csak az első nép elé teszi ki a névelőt, a többi elől következetesen elhagyja. Érdemes lenne ezt egységesíteni.

- Ex 3,11:** *hóci*: ugyanaz az ige, mint az Ex 3,10.12-ben, ott az ÚF: „kivezetni”. Itt is így kell fordítani!
- Ex 3,12:** *abad* ige: kultikus értelemben azt jelenti, hogy istentisztelet keretében az Urat szolgálni, lásd a német Gottes-Dienst fogalmat. Az ige főnévi formája, az *abó-dá* azt is jelenti, hogy „istentisztelet”. Az ÚF-ban az „Isten tisztelni” fordítás mégsem jó, mert ez a magyarban önmagában még nem juttatja kifejezésre, hogy a szöveg kultikus aktusra gondol (így fordítja a szót az ÚF a Dekalógusban, a 2. parancsolatban, ott elmegy). Ugyanez az ige szerepel az Ex 3,12; 4,23-ban is, ott a fordítása még rosszabb: „szolgálni”. Mindkét helyen az „áldozattal szolgálni” fordítás lenne a megfelelő. Ez már csak azért is indokolt, mert a kivonulás-történet sok másik helyen ugyanebben az összefüggésben a *zábach* igével az „Istenek áldozni” kifejezést hozza.
- Ex 3,12:** *böhóciaká*: értelemszerűen perfektum: amikor kivezeted őket Egyiptomból, és már a pusztában lesztek, nem pedig: miközben vezeted őket kifelé, lásd a LB és a ZB.
- Ex 3,16:** az *etkem wö* fordítása kimaradt, jól hozza a szakaszt a Károli + LB és ZB.
- Ex 3,17:** a jebúsziai elől (és csakis előlük) lemaradt a névelő, lásd az eredeti hébert: ott minden nép előtt szerepel.
- Ex 3,18:** az első mondat önálló, és Isten ígéretét tartalmazza: Mózes legyen nyugodt, a vének hallgatni fognak rá. Így a LB, a ZB és W. H. Schmidt kommentárja is (Másképp a Károli és Noth).
- Ex 3,18:** *derek sölóset jámím bammidbár*: nem egy három napig tartó utazás, pl. egy nap oda, egy nap ott, egy nap vissza (az ÚF-t így lehet érteni), hanem utazás egy három napi járásra lévő célponthoz a pusztában. Így a ZB, a LB és W. H. Schmidt kommentárja, de az Ex 8,23-ban és a Gen 30,36; 31,23-ban maga az ÚF is („járó föld”), ahol a héberben szó szerint ugyanez a kifejezés szerepel. Tehát: „(kimenni) háromnapos járóföldre a pusztába”.
- Ex 3,22:** *wönicaltem et micrajim*: „kifosztani Egyiptomot”: így az összes kommentár és német bibliafordítás. A *nácal* ige Nifalban jelenti azt, hogy „menekülni”. Itt és az Ex 12,36-ban viszont az ige Piél igetörzsben áll, ami azt jelenti: „kifosztani, kirabolni, valakitől zsákmányt szerezni”, lásd magát az ÚF-t a 2Krn 20,25-ben: „zsákmányt szedni”. Így a GesW, az összes német kommentár, a LB és a ZB.
- Ex 4,1:** „azt mondják, hogy nem jelent meg neked...” Ez így helytelen, hiszen a „neked” itt Istenre kellene, hogy vonatkozzon. Tehát vagy függő idézetként: 1) „azt mondják, hogy nem jelent meg *nekem*...”, vagy egyenes idézetként 2) „azt mondják: Nem (is) jelent meg neked...”. Az utóbbi áll közelebb a héberhez.
- Ex 4,3:** Itt csodáról van szó, tehát nem „vállik”, hanem „változik”, lásd magát az ÚF-t az Ex 7,9.10-ben.
- Ex 4,4:** „Azonban”: azaz Mózes ijedelve ellenére. Lásd ZB és LB. Itt csodáról van szó, tehát nem „vállik”, hanem „változik”, lásd magát az ÚF-t Ex 7,9.10-ben.
- Ex 4,6:** a héber *chéq* testrészként nem a mell, hanem az öl, a derék tájéka, lásd pl. az ÚF-ban: Gen 16,5. Ugyanez a szó jelöli a ruha redőjét, ami az öv felett keletkezik, s ahová, mint egyfajta zsebbe, be lehetett dugni a kezét, és például a pénzt vagy egyéb kisebb tárgyakat lehetett hordozni. Erre valóban nincs jó

magyar szó, csak körülírás: „ruhád redője”, ide most talán az illik legjobban: „ruhád alá”. A német fordítások is ennek megfelelő körülírásokat hoznak. De ha el is vetnénk az utóbbi javaslatot, akkori is maximum „kebledhez”, de nem „kebledbe”!

Ex 4,8: *qól háót hárisón/háaharón*: valójában birtokos szerkezet: „az első/másik jel hangja”, lásd ZB, Noth és H. W. Schmidt kommentárját és a Károlit. Tehát: a jelek szava = a jelek üzenete, bizonyosága, tanúsága. LB egyszerűen: rád, ZB egyszerűen: a jelre. Nem magyartalan azonban a „jel szava” összetétel sem, hiszen a magyarban lehet szava a vadonnak, a szerelemnek, a szívnek stb. is, így akár a Károlinhoz is vissza lehetne térni. De a 4,9 miatt végül maradhat az ÚF.

Ex 4,9: csoda, tehát nem „válik”, hanem „változik”, lásd a 4,3.4-nél.

Ex 4,10: *ís dóbárim*: szó szerint: „a szavak embere” – bevett kifejezés a magyarban, hadd maradjon! Főleg, mivel a „nehéz ajkú és nehéz nyelvű” kifejezést sem fordítja tartalmilag az ÚF (túlzásba vitt dinamikus ekvivalencia).

Ex 4,12: A jelenlegi fordítás kemény, türelmetlen parancsnak hangzik. A kommentárok és a német fordítások azonban biztatásként értelmezik a verset: az Úr türelme itt még nem fogyott el. A hangsúly azon van: „eredj csak bátran, ne félj, én magam leszek majd a száddal.” Arról, hogy Isten megharagszik Mózesre, majd csak a 14. versben olvassunk.

Ex 4,16: lásd a közeli parallelt, az Ex 7,1-et az ÚF-ban.

Ex 4,17: az „is” szó (héberül: *gam*) nincs a szövegben, és nem is szükséges itt.

Ex 4,17: Az *ászá et-háótót* fordításához lásd az ÚF-t a 4,30-ban, ahol szó szerint ez a kifejezés szerepel.

Ex 4,17: A „te” kiemeléséhez lásd a 4,30-ban leírt munkamegosztást.

Ex 4,18: *lék/lökú lösálóm*: A kifejezés fordításában az ÚF nem egységes: Ex 4,18: „Menj el békességgel!”, Bír 18,6: „Menjetek el békességgel!”, 1Sám 20,42: „Eredj el békességgel!”, 2Kir 5,19: „Menj el békével!” Javítva valamennyi forma így: „Menj el békével!”, T.sz-ban: „Menjetek békével!”

Ex 4,23: *ábad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”, lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.

Ex 4,23: *máan + lö + infinit.*: „nem akarni valamit”, így az ÚF: Gen 37,35, itt a tízcsapásnál: „nem akarja elbocsátani”: Ex 7,14.27; 9,2; 10,4 és még rengeteg egyéb helyen. A „vonakodni” fordítás alapvetően csak akkor helyénvaló, ha az ige önállóan áll (+ egy-két egyéb helyen).

Ex 4,25: „Mózes combjához érintette”. A *nága + lö*: „valamit valamihez hozzáérinteni”, ez a kultikus megtisztítás aktusa is lehet (lásd Ézs 6,7). Így a német fordítások és a kommentárok. A *regel* = „láb” itt a szeméremtest eufemisztikus körülírása, lásd Ézs 6,2; 7,20; Bír 3,24; 1Sám 24,4 stb., így a kommentárok és a LB, ami itt egyenesen a „Sçam” szót hozza. Azaz Cippóra a fiával együtt jelképesen Mózes is körülmetélte. Így a kommentárok.

Ex 4,26: a *lammúlót* szó (már) nem része Cippóra szavainak, lásd ZB, LB és a kommentárok.

Ex 4,26: Noth és Schmidt szerint itt egy etiológiai történetről van szó, s ezért az *ámörá* igealak alanya már nem Cippóra (aki a héber szövegben nincs megnevezve),

hanem általában a körülmetélést végző nők, akik Cippórához hasonlóan véren szerzett vőlegénynek nevezik a körülmetéltet. De a verset a ZB és a LB is Cippórára vonatkoztatja, így nem változott a szöveg.

Ex 4,28: „Az Úr összes igéje, amelyekkel”: ez a szó szerinti fordítás, de bonyolult a magyarban: a javasolt megfogalmazásban is világos, hogy az Igék az Úréi. A *cáwá* „parancsolni” ige azt is jelentheti: „megbízni valakit valamivel”, lásd ZB és az ÚF-ban: Józs 23,16; Ézs 10,6; JSir 2,17; Zsolt 111,9; 119,138, vö. még Ex 6,13 („odarendel”), Lev 25,21.

Ex 4,30: *aser dibber jhwh el móse*: „amit megmondott Mózesnek/amit kijelentett Mózesnek”. A vers második fele önálló mondat, nem szabad mellékmondatként az előzőhöz kötni, Mózes mint új alanyt érdemes a mondat elején kiemelni, vö. 4,16.

Ex 4,31: *páqad*: „számon tart valakit”, lásd az ÚF-t a 3,16-ban, amit ez a vers csaknem szó szerint idéz.

Ex 5,2: a *wögam* kifejezés fordítatlanul maradt: ez jelzi, hogy a nép el nem bocsátása egyenes következménye annak, hogy a fáraó nem ismeri az Urat.

Ex 5,3: *derek sölóset jámím bammidbár*: lásd az Ex 3,18-nál.

Ex 5,4: mind a „munka”, mind a „kényszerszermunka” szó a héberben birtokos szuffixumokkal rendelkezik. Az első lefordítható, így az le lett fordítva.

Ex 5,5: *szébel* = „kényszerszermunka”, akár a 4. vers végén.

Ex 5,6: az ÚF túl körülményes, a *cáwá* = „megparancsol”. A mondat végére kettőspont kell, hiszen utána, a következő verstől egyenes idézet következik.

Ex 5,6: *nógész* = „sanyargató”? Valójában „hajcsár”, lásd az ÚF-t: Jób 3,18 (itt: emberé), „előljáró”, lásd ÚF: Zak 10,4 (Dán 11,20: „adószedő”). Azaz valójában egy tiszt-ségről van szó: aki behajtja az adót, illetve a kényszerszermunkát: Német bibliák: Fronvogt = „robotfelügyelő”.

Ex 5,7: Ez a vers is egyenes idézet, akár a 8. vers. Az ÚF jelenleg keveri a kettőt, javítandó.

Ex 5,8: *vályogot készít* = „vályogot vet”, emiatt a „vályogot (mint adagot) kivet” szókapcsolat nem szerencsés.

Ex 5,9: „ezeknek”: a mutató névmás nincs benne a héberben: a fáraó itt bölcselkedik, általános érvényű kijelentést mond („Nem jó, ha a tengerész unatkozik!” – stílusban), lásd ZB.

Ex 5,11: az „és” nincs a héber szövegben, a magyar nyelvben sem szükséges.

Ex 5,12: A tarló learatott gabonaföld, amiből (a szántás előtt még) kiállnak a levágott gabonaszálak csontjai. Igaz, az MÉKSZ szerint a tartó azt is jelenti, hogy „levágott gabonának a torzsa”. Az ókorban sarlóval arattak, így jóval magasabban vágták el a gabonát, mint mi a kaszával. Tehát a tarlón maradt a szalma jó része, csak ezt most másodjára is le kell aratni. Lásd ZB.

Ex 5,13: A „minden nap” és „kiszabott” szavak megfelelője nincs benne a héberben, lásd az 5,19-et, ahol az ÚF sem hozza. A *döbar-jóm böjómó* = „napi adag/mennyiség”, lásd az ÚF-t az Ex 5,19-ben. A *lémór* lefordítása fölösleges, csak az idézet kezdetét jelzi. Az *úc* ige jelentése az ÚF szerint: „siet” (Józs 10,13), „kapkod” (Péld 21,5; 29,20), ennek alapján tehát itt: „siettet, sürget”, lásd ÚF: Gen 19,15. A participium itt a folyamatosságot, állandóságot fejezi ki.

- Ex 5,14:** *kálá* Piél = „elvégez”, ugyanúgy, mint a 13. versben.
- Ex 5,21:** *ebed*: bár a szó szerinti jelentése valóban az, hogy „szolga”, itt, a királyi udvar összefüggésében azt jelenti: „udvari ember, udvaronc”, lásd a latin *minister* szót, és az ÚF-t: a Sámuel és Királyok könyvében a királyi udvar kapcsán az *ebed* szót 42x fordítja így: „udvari ember”, lásd pl. 1Sám 8,15; 18,5.22; 1Kir 9,22 (és más helyeken így: „hivatalnok”, lásd pl. az 1Sám 8,14).
- Ex 5,22:** *rááh* Hifil: „rosszul bánik valakivel, árt valakinek”. Az ÚF dogmatikai alapon szépítgeti Mózes szavait. A javasolt fordítást alkalmazza valamennyi német fordítás és kommentár.
- Ex 5,23:** *ráá* Hifil: „rosszul bánik valakivel, árt valakinek”. Itt most a fáraó az ige alanya, így értelmezi valamennyi német fordítás és kommentár.
- Ex 6,1:** A vers még az előző bekezdéshez tartozik, a ZB és a LB is a 6,2-vel kezd új egységet (ugyanígy a masszoréta *széder*- és *párása*-beosztás, Noth és Schmidt kommentárja): a címfeliratot így át kell tenni a 6,2 elé. *Ászá + lö*: „valaki tesz valakivel valamit”, lásd ÚF: Gen 20,9; Ex 14,11; Ézs 5,4.
- Ex 6,1:** a 6,1 elől a címfelirat áttéve a 6,2 elé.
- Ex 6,3:** A két név idézőjelbe került. A jelenlegi ÚF rossz, mert a *sömi* szuffixumát nem fordítja le, és a *nódatí* igealakot passzívra fordítja, holott az itt reflexív: „ön-magát ismertté tenni, kijelenteni”, lásd az ÚF: „megismerteti magát”: Ézs 19,21, Ez 20,5; 38,23. A javasolt fordításhoz lásd a német bibliafordításokat és kommentárokat.
- Ex 6,4:** *héqím börit*: „szövetségre lépni”, lásd ÚF: Gen 6,18; 9,9.11; 17,7.19.21; Ez 16,62. Az ÚF csak itt fordítja így: „szövetséget kötni”, ez mindenütt másutt a *kárat börit* fordítása.
- Ex 6,5:** *wáezkór*: múlt idő (praet. perf.): „visszaemlékeztem”.
- Ex 6,6:** *Méabódátám*: az ÚF nem fordítja a végén lévő szuffixumot: „a nekik végzett szolgálai munka”.
- Ex 6,7:** „én pedig Istenetek leszek”: a „ti” itt fölösleges, hiszen Isten egyben az egész világ istene is marad.
- Ex 6,9:** *abódá qása*: „kemény munka”, lásd ÚF: Ex 1,14.
- Ex 6,10:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: csak a Tórában fordul elő. A Lev 7–27-ben következetesen így van fordítva: „Azután így beszélt Mózeshez az Úr.”, az Ex és a Num azonban ezt variálja. Ahol a kontextus megengedi, a fordítást Lev-ban szereplő formához igazítva.
- Ex 6,11:** *bó'* = „menj be!” Lásd az ÚF-t a 7,26-ban (igaz, itt a szórendet ehhez a fordításhoz egy kicsit itt át kell rendezni).
- Ex 6,13:** *jácá* Hifil, ha Mózes az alanya: „kivezet”, lásd ÚF: Ex 3,10–11.12.
- Ex 6,15:** Ezek „voltak”, lásd az előző 6,14-et.
- Ex 6,18.20:** nem „esztendő”, hanem „évet”, lásd a szó szerint azonos Ex 6,16-ot az ÚF-ban.
- Ex 6,24:** *haqqorchí*: „kórahi, kórahiak”, lásd az ÚF-t: Num 26,58; 1Krón 9,19.31; 26,1; 2Krón 20,19. Ne simítgassuk a héber (!) szöveget.
- Ex 6,26.27:** *jácá* Hifil, ha Mózes az alanya: „kivezet”, lásd ÚF: Ex 3,10–11.12.
- Ex 6,28:** már ezzel a verssel indul az új tartalmi egység, lásd ZB.

- Ex 6,30:** szinte szó szerint a 6,12, legalábbis annak elemeiből van összerakva. Ennek a fordításból is ki kell kerülnie. A javaslatban ami a héberben egyezik, az a magyarul is megegyezik.
- Ex 7,4:** *cibótaj*: T.sz., visszaütal az Ex 6,26-ra, ahol a szót az ÚF is T.sz.-ban fordítja, ugyanígy T.sz.-ban fordítja az ÚF a 12,17-ben.
- Ex 7,6:** a mondat, leszámítva az alanyokat és a *wajjélökú* bevezetőt, szó szerint ugyanaz az alábbi helyeken: Ex 7,6; 12,28.50; 39,32.43; Num 1,54; 5,4; 8,22; 9,5 – a versek fordítását egymáshoz igazítva. A javítás az akcentusok szövegtagolását követi, tehát az *atnách* jelzi az első, rövidebb mondat végét, lásd ZB, Noth (ÚF = Károli).
- Ex 7,9:** semmi nem indokolja, hogy az egyenes idézetet átalakítsuk függővé, lásd ZB és LB. (Az ÚF ebben a fejezetben hajlik erre a megoldásra, talán hogy egy versen belül ne kelljen két kettőspontot használni.)
- Ex 7,10:** *ebed*: „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 7,11:** *qará*: „hívat”, lásd az ÚF: Gen 28,1; 49,1; 1Sám 29,6; 2Sám 9,9, és főleg pl. Ex 8,4. 21 stb.
- Ex 7,12:** nem „vállik”, hanem „változik”, lásd ÚF: 7,9–10. A második mondat hangsúlya nem Áronon van, mint tulajdonoson, hanem a varázslókon.
- Ex 7,14:** *wajjómer Jahwe el Móse*: rengeteg fordítása kavarog az Ex 7–11-en belül is. A javítás igyekszik legalább minden csapás elején egységesen visszaadni: így minden csapás elején ez lesz: „Azután ezt mondta az ÚR Mózesnek:” A csapásokon belül ez lesz: „Akkor ezt mondta az ÚR Mózesnek”
- Ex 7,15:** *hinné jócé hammajmá*: szó szerint megismétlődik a 8,16-ban, ott az ÚF jól fordítja. Ahhoz igazítva.
- Ex 7,16:** *ábad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”, lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.
- Ex 7,18:** „A Nílus halai”: valóban ez a szó szerinti fordítás, de ez nem magyaros: nem mondjuk, hogy „a Balaton halai”. A „maga” fölösleges, nincs a héberben. De a legfontosabb: a *lá’áh* ige egyszerűen nem jelenti azt, hogy „undorodni” (hiába így a LB is). Azt jelenti Nifalban: 1) „elfáradni, vesződni” 2) „hiába vesződni” 3) „nem tudni” (nicht können). Lásd az 1–2)-höz: magát az ÚF-t: Ézs 1,14 („fáraszt elviselni”); Jer 15,6 („belefáradtam a szánakozásba”), Jer 20,9 („erőlködtem, hogy magamban tartsam”), a 3)-hoz: Jer 6,11 („nem tudom már magamban tartani”), lásd a ZB és Noth javaslatait.
- Ex 7,19:** semmi nem indokolja, hogy az egyenes idézetet átalakítsuk függő idézetté, lásd ZB és LB.
- Ex 7,19:** a „vizei fölél” itt összefoglaló kijelentés, aztán jön ennek a részletezése. Az utolsó mondat értelme az, hogy a házakba már behordott, edényben tárolt víz is vérré válik: ezt fejezi ki a héberben a két edényt jelölő szó elejére tett wáw „is” kötőszó.
- Ex 7,19:** *wajjómer Jahwe el Móse*: lásd az Ex 7,14-nél.
- Ex 7,20:** *ebed*: „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 7,21:** a vers első fele csaknem szó szerint a 7,18 megismétlése – ahhoz igazítva.
- Ex 7,22:** a vers első fele (csaknem) szó szerint a 7,11b ismétlése – ahhoz igazítva.

- Ex 7,24:** *majim listót*: a két szó összetartozik, lásd az összekötő akcentust. A *listót* tehát itt a *majim* jelzője: „ivásra való víz, inni való víz” = „ivóvíz”. Így a LB, és főleg a ZB (ÚF = Noth), de maga az ÚF is az Ex 17,1-ben, ahol a kifejezés szintén előfordul.
- Ex 7,25:** vagy meghagyjuk a jelenlegi szöveget, de akkor a verset már a második csapás elejére át kell emelni, vagy itt hagyjuk, de akkor így fordítjuk: „Hét nap telt el azután, hogy megverte az Úr a Nílust.”. Ez az utóbbi megoldás lenne a jobb, lásd ZB és LB (ÚF = Noth).
- Ex 7,26:** *ábad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”, lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.
- Ex 7,26:** *wajjómer Jahwe el Móse*: lásd az Ex 7,14-nél.
- Ex 7,27:** *göbúl*: 1) „országhatár”, 2) „egy (ország/határokkal körülvelt) terület”, németül „Gebiet”. Az ÚF itt megtévesztő, mert a magyarban a „határ” a falu melletti szántókat és legelőket is jelenti („kimegy a határba”), és itt ezt így lehet (csak) érteni. Ám maga az ÚF is sokszor fordítja a szót „terület”-nek, lásd a tízcsapásban Ex 10,14.19, majd 13,7 és pl. Gen 10,19; Num 20,17.21; Bír 19,29. Az „országod területe” talán kissé szabadnak tűnik, de pontosabb, lásd ZB és LB: „in deinem ganzen Gebiet”.
- Ex 7,28:** az utolsó két szónak is van birtokos szuffixuma, azt is le kell fordítani. Az ÚF a héber szöveget simítgatja.
- Ex 7,28.29:** *ebed*: „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 8,1:** nem indokolt, hogy az egyenes idézetet átalakítsuk függő idézetté, lásd ZB és LB.
- Ex 8,1:** *wajjómer Jahwe el Móse*: lásd az Ex 7,14-nél.
- Ex 8,5:** „nálad és a házaidban”: nem a „békák” jelzője, hanem önálló helyhatározó, lásd ZB és LB.
- Ex 8,5.7:** *ebed*: „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 8,10:** *chomárim chomárim*: „halom és halom” – ez fordítatlan maradt.
- Ex 8,12:** semmi nem indokolja, hogy az egyenes idézetet átalakítsuk függő idézetté, lásd ZB és LB.
- Ex 8,12:** *wajjómer Jahwe el Móse*: lásd az Ex 7,14-nél.
- Ex 8,13:** „kezét botjával együtt”, lásd helyesen ugyanezt a szerkezetet az ÚF: 8,1. Az új mondat *wáw* kötőszóval csak e mögött indul: *wajjak*: „és ráütött”.
- Ex 8,14:** nem „létrehoz”, hanem *hócí*: „kihoz, előhoz”, ti. a föld porából.
- Ex 8,14:** „Szúnyog lepett el tehát embert és állatot.” A héberben a mondat szó szerint a 8,13aβ ismétlése, a fordításban is olyan közel kell tehát maradni ahhoz, amennyire csak lehet.
- Ex 8,15:** a vers második fele szó szerint megismétli a 7,13-at – a fordítás ahhoz igazítva.
- Ex 8,16:** *ábad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”, lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.
- Ex 8,17.20:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 8,22:** *tóébbá*: Kultikus értelemben tabu, tilos. ÚF: „utálatos dolog, utálatosság”, lásd pl. Deut 13,15; 17,4, ahol az itt szereplő *nákón* alak is szerepel. Azaz az egyiptomiak szemében vallási bűnt követne el Izrael: mintha Jeruzsálemben disznót áldoznának (nem pedig az ételtől undorodik).

- Ex 8,25,27:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 9,1:** a vers eleje szó szerint a 7,26 ismétlése. Ezen kívül nem indokolt, hogy az egyenes idézetet átalakítsuk függő idézetté, lásd ZB és LB (még a sok kettőspont sem).
- Ex 9,1:** *abad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”, lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.
- Ex 9,3:** *derek kábéd mőód*: nem önálló mondat: ezzel veri meg az Úr az állatokat. Lásd ZB és LB és Noth.
- Ex 9,3:** *jad jhwh*: „az Úr keze”. Ez a mondat alanya, és muszáj belevenni a fordításba, mert a 9,15 erre fog visszautalni.
- Ex 9,4:** *mút* + állatok: ugyanez az ige szerepel a 9,6–7-ben is, ott az ÚF helyesen így fordítja: „elhullik”.
- Ex 9,5:** *móéd*: nem „határidő”, hanem valaminek a „megszabott/kitűzött időpontja”. A kontextus is ezt feltételezi, hiszen határidő: *meddig* történik meg valami, kitűzött időpont: *mikor* történik meg valami. *Haddábár hazze*: „ez a dolog”. Lásd ZB, LB és Noth.
- Ex 9,7:** nem *wajjakkbéd*, mint a 8,28-ban: ezt a kis különbséget is érdemes érzékeltetni. Inkább a 7,14-hez áll közelebb, ott a *kábéd* alak szerepel.
- Ex 9,8:** *wajjómer Jahwe el Móse*: lásd az Ex 7,14-nél.
- Ex 9,11:** *hájá söchín*: ugyanaz a szerkezet, mint a 10. versben – ahhoz igazítva.
- Ex 9,13:** csaknem szó szerint a 8,16: itt sem indokolt (a sok kettőspont ellenére sem) az egyenes idézetet részben függőre átváltoztatni.
- Ex 9,13:** *abad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”, lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.
- Ex 9,13:** *wajjómer jahwe el móse*: lásd az Ex 7,14-nél.
- Ex 9,14:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 9,17:** *szálal* Hitpaél: a „feltölteni, utat, rámpát készíteni” ige. Hitpaélje valóban jelentheti azt, hogy „gátol”, azaz „gátat hord/tölt fel elé”, ám jelentheti azt is, hogy „útját állja”, az „utat elzárja”. Szébb, magyarosabb az utóbbi.
- Ex 9,18:** *kábéd mőód aser ló hájá kámóhú ... bömicrajim*: szó szerint ugyanez szerepel a 9,24-ben is, így a két vers fordítását szinkronba kellett hozni: a 9,24-ből a fordítás át lett emelve ide.
- Ex 9,19:** *sálach*: „küldeni”, persze ezt is jelenti, de azt is, hogy „üzenetet küldeni, üzeni”. Nyilván nem azok az emberek fogják behajtani az állatokat, akiket a fáraó kiküld a palotából, hanem ők szólnak a pásztoroknak. A jégeső pedig nem szakad minden emberre és állatra, csak azokra, akik kint maradnak a mezőn.
- Ex 9,20:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 9,22:** *észeb*: lágy szárú (haszon-)növény, azaz: legelni való fű, termesztett gyógynövény és zöldség, valamint gabona – a fa ellentétéként, lásd pl. Ex 10,15. A magyar „fű” szó is eredetileg ezt jelentette (azaz a német Kraut-nak, nem pedig a Gras-nak felelt meg), lásd a „fűvészkert”, „fűveskönyv” kifejezéseinket. Az *észeb hasszáde*: „mezei növény”, azaz amit nem a ház mellett, a konyhakertben, hanem kint a határban termeltek ezekből. Javaslat: „mezei növény”, lásd az ÚF: Gen 2,5 (vö. még ehhez: 2Kir 19,16; Ézs 37,27; Ám 7,2). Persze a

„mező” fogalmába itt a „mező-gazdaság” értelmében a szántóföldeket is be-
leértve.

Ex 9,22: *wajjómer Jahwe el Móse*: lásd az Ex 7,14-nél.

Ex 9,25: *észeb*: „mezei növény”, lásd részletesen az Ex 9,22-nél.

Ex 9,27: *happám*: „most az egyszer, ez egyszer”, lásd az ÚF-t: Ex 10,17; Bír 15,3 (más-
hol: „még most az egyszer”: Gen 18,32; Bír 16,18.28, vagy „most már, ezentúl”:
Gen 29,34-35; 30,20; 46,30).

Ex 9,27: „Igaz” – bűnös”: azaz a bíróság kinek ad igazat és kit marasztal el, lásd Deut
25,1; Ézs 5,23. Az „ő az igaz” kifejezés ma ezt már nem juttatja kifejezésre.

Ex 9,28: *qólót*: magában jelenti azt, hogy „mennydörgés”, lásd 9,23.29.33.34. Itt azon-
ban az *elóhím* szó követi, ami a superlativus kifejezésére szolgál: „isteni meny-
nydörgés = „rettenetes / félelmetes / iszonyatos(-an hangos) mennydörgés”.

Ex 9,30.34: *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.

Ex 10,1: A *kbd* gyököt eddig a történetben a „konok, konoknak lenni” kifejezésekkel
fordította az ÚF (7,14; 8,11.28; 9,7.34), a „megkeményít, kemény” a *chzq*, illet-
ve a *qsh* gyök fordítása volt. Nagyon helyes, hogy ezt az ÚF eddig szétartotta,
itt és ezután sem szabad keverni a kettőt.

Ex 10,1: *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.

Ex 10,2: *álal* Hitpaél: „(kedvére) elbánni valakivel”, lásd az ÚF legtöbbször így: „csúffá
tesz, csúfot/gúnyt űz” belőle (1Sám 6,6: JHWH az egyiptomiakkal!; Num 22,29;
1Sám 31,4; Jer 38,19 stb.).

Ex 10,2: „jeleimet is, amelyeket közöttük tettem.” Egyrészt ez a szó szerinti fordítás.
Másképp itt az ige nem csak a csapásokra gondol, hanem pl. Gósen megkímé-
lésére is.

Ex 10,3: *máan + lö + infinit.*: „nem akarni valamit”, így az ÚF: Gen 37,35, itt a tízcsa-
pásnál: „nem akarja elbocsátani”: Ex 7,14.27; 9,2; 10,4 és még rengeteg egyéb
helyen. A „vonakodni” fordítás alapvetően csak akkor helyénvaló, ha az ige ön-
állóan áll (illetve egy-két további helyen). A felszólító mondat: szó szerint a 9,2
(stb.) ismétlése, ennek a fordításon is látszania kell.

Ex 10,3: *ábad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”,
lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.

Ex 10,4: *göbúl*: itt azt jelenti: „egy (ország/határokkal körülvett) terület”, lásd részlete-
sen az Ex 7,27-nél.

Ex 10,6.7: *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.

Ex 10,7: *ábad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”,
lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.

Ex 10,7: *terem*: „még nem” – fordítatlanul maradt.

Ex 10,8: *ábad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”,
lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.

Ex 10,10: *rőú*: nem jelenti azt, hogy „Vigyázatok!”, az a *hissámörú lákem* lenne. De
azt jelenti, hogy „lássátok be!” (így az ÚF: Deut 32,39), és hogy „Láthatjátok,
hogy....” (így az ÚF: Ex 16,29; Józs 23,4). A fáraó azt hiszi, egy cseles kérdéssel
leleplezte Mózesék titkos tervét.

Ex 10,12: *wajjómer Jahweh el Móse*: lásd az Ex 7,14-nél.

Ex 10,15: *észeb*: „mezei növény”, lásd részletesen az Ex 9,22-nél.

- Ex 10,16:** az „isten” szó végén a szuffixum nem hangsúlyos, lásd a 17. versben az ÚF-t.
- Ex 10,17:** Lásd LB és ZB. No meg a héber szöveg.
- Ex 10,20:** a vers első fele = a 9,12 eleje. A magyarban is legyen azonos.
- Ex 10,21:** *wajjómer Jahweh el Móse*: lásd az Ex 7,14-nél.
- Ex 10,24:** *abad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”, lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.
- Ex 10,24:** *rak*: „csak”. Le kell fordítani. Az egész vers értelmét akkor találjuk el, ha nem újabb tilalomnak tekintjük, hanem a fáraó részéről ügyesen engedményként becsomagolt tilalomnak.
- Ex 10,25:** a *gam* „is” lefordíthatatlan maradt.
- Ex 10,26:** *abad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”, lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.
- Ex 10,26:** Az egész vers alkudozás, Mózes meggyőzni akarja a fáraót. Az imperfectumi igealakok itt is a héberben nem létező segédigéket helyettesítik, lásd ZB és LB és Noth.
- Ex 10,27:** csaknem szó szerint a 10,20 ismétlése – ahhoz igazítva.
- Ex 11,1:** *wajjómer Jahweh el Móse*: lásd az Ex 7,14-nél.
- Ex 11,1:** *cösälöchó kálá gárés jögárés*: a *kő* a *salléch* előtt időhatározói mellékmondatot rövidít: „az ő elűzésekor” = „amikor elűz benneteket”. *Kálá* = „teljesen” (talán javítva *kulláh-ra*), „mindenestül, teljesen”: Gen 18,21: „mindenben”. Lásd így a LB és a ZB (ÚF = Noth).
- Ex 11,2:** *dabbér böozné háám*: más, mint a szokásos: *dabbér el xy*. A javítás ezt igyekszik érzékeltetni. A *böozné* talán még a titkos utasítást is jelöli.
- Ex 11,3:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 11,5:** *böhémá*: barom, nagytestű (emlős) háziállat. Itt talán a „háziállat” a jó fordítás, nem szükséges a pontosabb, de régiesebb „barom” szó.
- Ex 11,6:** nagy – amilyen ??
- Ex 11,7:** A szó szerinti fordítás: „Izrael összes fiának a kutya sem fogja majd a nyelvét kiélesíteni”. Egyetlen parallel hely a Józs 10,21, ahol nem kutyákról, hanem emberekről van szó, ott az ÚF így fordítja: „senki sem meri fenyegetni” – azaz rosszat mondani neki. Tartalmilag tökéletes ez az utóbbi interpretáció, a szólás itt is ugyanezt akarja jelenteni. Az Ex 11-ben az ÚF meg akarta őrizni az eredeti szólás szóképletét is, de a megoldása nagyon szerencsétlen. Egyrészt mert a kutya nem szokta senkire sem (gúnyolódva) ráölni a nyelvét: ha a kutya nyelvén kívül van, liheg, akkor (ha nem éppen melege van,) az nála a kedvesség és a szeretet jele. Ha a szólásból legalább a „kutya” elemet meg akarjuk menteni, akkor a magyar változatban a kutya fenyegetőző magatartására kell utalni: ezek a morgás, vicsorgás, a fogak kimutatása stb. Talán a morgás a legjobb, lásd a LB. A ZB kicsit tovább megy: a kutya sem tátja fel ellene a pofáját. (ÚF = Noth)
- Ex 11,8:** *aser böragleká*: A *böregel* kifejezés: „valaki után menni, a nyomában járni, valakit követni, valakivel együtt járni / menni”, lásd az ÚF-t: Bír 4,10; 8,5; 1Sám 25,27; 2Sám 15,17; 1Kir 20,10; 2Kir 3,9. Tehát, leszámítva az Ex 11,8-at, maga az ÚF is mindig így fordítja. Ide is ez illik: a fejtől bűzlik a hal: ha a néptől meg akarnak szabadulni, Mózeset küldik, és a nép követi. Így az EÜ, a LB és Noth.

- Ex 11,8:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 12,2:** a *lákem* fordítatlan maradt, lásd ZB és LB és a Károli.
- Ex 12,3:** rossz a szövegtagolás, lásd az akcentusokat, valamint ZB, LB és Károli. Az ÚF-ban a vers első fele megtévesztő: mindenki, azaz fejenként egy bárányt? Nem erről van szó.
- Ex 12,5:** Az ÚF azt sugallja, hogy a kecske csak elfogadható pótmegoldás. A héber azonban a juhok és a kecskét egyenrangú alternatívaként állítja az olvasók elé: ez logikus, hiszen a *cón* = „nyáj” a juhok és a kecskék közös nyája. Ennek megfelelően az eredeti héber a „vegyetek” igét csak egyszer hozza.
- Ex 12,13:** a *lákem* nem a „házak”, hanem a „jel” szóra vonatkozik, lásd ZB, LB és Károli. Ráadásul így magyarosabb is. És nem azokon a házakon, ahol laknak, hanem ahol a páskát éppen fogyasztják, azaz ahol most a nép tartózkodik (- hiszen a kis családok átmennek a szomszédba, tehát lesznek üres házak is). És végül: az „az” mutató névmás nincs a szövegben.
- Ex 12,14:** *lőzikkáron* + *lő*: „emlékeztetőül valamire”, azaz „valami emlékeztet valamire valakit”. Így helyesen az ÚF mindenütt máshol: Ex 30,16; Num 10,10; Józs 4,7; Zak 6,14. Azaz itt nem Izrael emlékszik a napra, ahogy az ÚF a szöveget értelmezi, hanem a nap emlékezteti Izráelt – nyilván a szabadításra. A jó fordítás tehát: legyen ez a nap „emlékeztető/emléknap” a számotokra, lásd Noth és a LB, ZB.
- Ex 12,15:** „Házaitok”: T.sz.-ú birtok: a nép házaira gondol a szöveg.
- Ex 12,16:** *miqrá*: nem „gyülekezés”, mint az Ex 12,16-ban, és nem is „összegyülekezés”, mint a Lev 23-ban (7x) és a Num 28–29-ben (6x), hiszen ezek a szavak a cselekvés folyamatát jelölik, hanem „összejövetel”, ahogy az ÚF – egyetlen esetben – az Ézs 1,13-ban helyesen fordítja. Mindenütt javítva lett „összejövetel”-re. A „legyen összejövetel” helyett: „tartsatok összejövetelt...”: ehhez lásd az ÚF-nak ugyanezt a megoldását a *chag ladonáj* fordításánál, pl. Ex 13,6.
- Ex 12,8:** a jelenlegi fordítás nincs figyelemmel a héber szövegtagolásra. Lásd helyesen: ZB, LB és a Károli.
- Ex 12,20:** *bőkól mósáb* + szuffixum: „mindenütt /sehol, ahol laktok” – részletesen lásd a Lev 23,14-nél.
- Ex 12,21:** *másak*: „húzni, vonulni, kivonulni”, itt: „ziehen gehen = indul, elindul”, lásd a K-B és a ZB, valamint Noth.
- Ex 12,22:** *nága* + *el*: „hozzáérint”, valóban ez a szó szerinti fordítás: de a *min-haddám* „a vérből” mutatja, hogy itt a vérből valamennyit fel kell vinni az ajtófélfákra, azaz rá kell kenni belőle. Hasonlóan fordítja a BZ, LB, Noth, és tartalmilag a Károli („meghinteni”).
- Ex 12,23:** „Házaitok”: T.sz.-ú birtok: a nép házaira gondol a szöveg. *Lingóf* „hogycsa-pással sújtsa”: szó szerint ugyanaz Egyiptommal, mint Izraellel kapcsolatban.
- Ex 12,24:** a *sámar* ige itt ugyanazt jelenti, mint a következő, 25. versben, lásd LB és a Károli.
- Ex 12,29:** a vers második fele szó szerint idézi a 11,5-öt – a fordítás ahhoz igazítva.
- Ex 12,28:** a mondat, leszámítva az alanyokat és a *wajjélókú* bevezetőt, szó szerint ugyanaz az alábbi helyeken: Ex 7,6; 12,28.50; 39,32.43; Num 1,54; 5,4; 8,22; 9,5 – a versek fordítása egymáshoz lett igazítva. A javítás itt (is) az akcentusok

- szövegtagolását követi, tehát az *atnách* jelzi az első, rövidebb mondat végét, lásd ZB és Noth (ÚF = Károli).
- Ex 12,30:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 12,31:** *abad*: kultikus értelemben, istentisztelet keretében őt „áldozattal szolgálni”, lásd részletesebben az Ex 3,12-nél.
- Ex 12,36:** *wöniccaltē et micrajim*: „kifosztani Egyiptomot”, lásd a 12,36-nál.
- Ex 12,42:** a mindenkori páska-estéről van szó a második mondatban.
- Ex 12,48:** a *ló* „övé, nála” fordítatlanul maradt: fontos, mert jelzi, hogy a parancs az idegen házában élő valamennyi férfira vonatkozik, akár a zsidó családfők esetében.
- Ex 12,50:** lásd a 12,28-nál.
- Ex 12,51:** *al-cibótám*: szó szerint ugyanaz, mint az Ex 6,26-ban (csak e két helyen az Ószövetségben), ott helyesen: „seregeik szerint”.
- Ex 13,1:** *wajödabbēr jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Ex 13,3:** *zákór*: „Emlékezzél meg!” – így magyaros, és így szerepel pl. a Dekalógusban is: Ex 20,8.
- Ex 13,5:** a kánaáni népek felsorolásában az ÚF hol elhagyja a népek előtt a névelőt (mint itt, összesen 13x), hol a hébernek megfelelően kiírja azokat, lásd Ex 3,8.17; Deut 20,17; Józs 3,10; 9,1; 11,3; 12,8; 24,11. Ez utóbbi a helyes, erre javítva.
- Ex 13,7:** *göbúl*: itt azt jelenti: „egy (ország/határokkal körülvett) terület”, lásd részletesebben az Ex 7,27-nél.
- Ex 13,8:** a héber: „értem tett, én kijöttem” – így szó szerint a ZB és a Károli. Teológiailag fontos: az eseményekkel való azonosulást jelzi. De mivel a LB is T.sz. 1. szem.-ben fordítja a mondatot.
- Ex 13,8:** *lí*: „nekünk”, azaz „értünk”, az érdekünkben, lásd LB, és főleg a ZB.
- Ex 13,9:** lásd a parallel Deut 6,8 fordítását. A *-ká* szuffixum itt elég nyomatékos („hozott ki téged”), az ige tárgyát nem kellene elhagyni (lásd az ÚF-t annyi más helyen: „hozott ki bennünket”).
- Ex 13,13:** *böbáneká*: jelzi, hogy természetesen nem kell Izráelnek a pogányok elsőszülöttjeit is megváltani, hanem csak a saját gyermekei közül az elsőszülötteket, lásd ZB, LB.
- Ex 13,16:** lásd a parallel Deut 6,8 fordítását.
- Ex 13,17:** dehogynem vezette, csak nem a filiszteusok felé (máshol a mondathangsúly).
- Ex 13,17:** a *qárob hú* „közel volt/lett volna az” nem az *erec* „ország” szóra vonatkozik (az ugyanis nőnemű), hanem a *derek* „út” szóra, ami gyakran hímnemű.
- Ex 13,17:** Az egyenes idézetet fölösleges függő idézetté átalakítani. Így a LB, ZB, Noth és részben a Károli.
- Ex 13,17:** *pen*: „nehogy!” a GesW: „beim Ausdrucke einer Besorgnis” – itt is erről van szó.
- Ex 13,18:** „kerülő útra vezetni”: úgy hangzik, mint a „tévútra vezetni, félre-vezetni”. Nem, egy másik, kerülő úton vezette őket Kánaán felé. *Derek hammidbár jam szúf*: szó szerint: „a pusztán át vezető út a Vörös-tenger felé”, lásd ZB és LB. Az itteni kifejezés elemeihez lásd mindnek előtt: *hammidbár derek jam szúf*: Num 14,35: ÚF: „a pusztába a Vörös-tenger felé”, *derek hammidbár*: Józs 8,15;

- Bír 20,42: ÚF: „a puszta felé/a pusztába vezető út”, *derek et hammidbár*: 2Sám 15,23: ÚF: „a pusztába vezető út”
- Ex 13,19:** *ecem* = „csont”, lásd LB és ZB. Ráadásul a vers csaknem szó szerint a Gen 50,25 idézete, s az ÚF ott szintén „csont”-nak fordítja az *ecem* szót. A vers fordítása tehát az eredeti hébert követve máshol is a parallel Gen 50,25-höz igazítva.
- Ex 13,20:** *wajjisú*: Az ÚF a visszaadásában nem egységes. 1) „Elindul” (50x), 2) „Útnak indul” (7x), 3) „Fölkerekedik” (5x), „Továbbmegy” (1x). Ráadásul a „fölkerekedik” fordítás csak az Ex 13,20-ban fordul elő a Tórában, minden más eset azon kívül szerepel. Azaz: az ÚF ugyanazt a szót másképp fordítja a Tórában és azon kívül. A „fölkerekedik” fölösleges variáció, mindenütt az „útnak indul” változatra cseréltem, lásd: Ex 13,20 (ehhez lásd Ex 12,37: „útnak indul”); Józs 3,1; 9,17; 18,11; 2Kir 3,27.
- Ex 14,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Ex 14,5:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Ex 14,7:** *wekól rekeb micrajim*: előtte a *wáv* jelzi, hogy ez alatt a 600 feletti, további harci kocsikra gondol a szöveg, lásd LB, ZB, a Károli, a KatBib, az EÜ, a GutN és Noth. Vagy itt a *wáv* jelentése pontosító: „azaz”? – a *wáwnak* ehhez a funkciójához lásd lentebb, az Ex 34,19-nél.
- Ex 14,7:** *sális*: semmi köze a „három”-hoz (*sálós*): a szó azt jelenti: „katonatiszt, tiszt; kiváló harcos”, lásd az ÚF-t mindenütt máshol: 1Kir 9,22; 2Kir 7,2.17.19; 9,25; 10,25; 15,25 és az Ez 23,15.23. A szót Mózes énekében (Ex 15,4) maga az ÚF is „harcos”-nak fordítja! Lásd így az Ex 14,7-hez a ZB, hasonlóan a LB is. (ÚF = Károli, az EÜ és Noth).
- Ex 14,8:** *bőjád rámá*: szó szerint „felemelt kézzel”. Ez a héberben azonban nem a megadás, hanem az önbizalom és a biztonságérzet gesztusa. A kifejezés a Num 15,30-ban azt jelenti: „szándékosan, tudatosan”. A ZB és Noth szó szerint lefordítja: „felemet kézzel vonultak ki”, a ZB = ÚF, az EÜ pedig értelmezve fordít: „voll Zuversicht weiterzogen”. A kifejezés előfordul még a Num 33,3-ban, nyilvánvalóan ezt a verset idézve: ott az ÚF így fordítja: „Az Úr kezének oltalma alatt.” Erre javítva, hogy legalább a két hely szinkronban legyen egymással.
- Ex 14,12:** mindhárom helyen „Egyiptom” szerepel a szövegben. Nem kell a hébert simítani.
- Ex 14,16:** a kezét „kinyújtja”, lásd Ex 7,19; 8,2, és itt, a 14,21-ben.
- Ex 14,21:** nem „felé” (azaz „irányába”, lásd Ex 9,23), hanem „föle”, lásd 7,19; 8,2; 14,16.
- Ex 14,21:** *horbá*: „szárazföld” mint a tenger ellentéte, és „száraz, part”, mint a folyó ellentéte. A tengert nem lehet szárazzá tenni, csak kiszáritani, vagy a tengerfeneket szárazzá tenni.
- Ex 14,22:** „szárazon mentek be”: azaz nem volt vizes a ruhájuk? Nem!: *jabbásá*: „szárazföld”, a tenger ellentétéként. Azaz „a tenger közötti szárazföldön mentek”, lásd ZB és Noth: „auf trockenem Boden”, LB: „auf dem Trockenem”. *Láhem*: lényeges, le kell fordítani: „nekik, számukra”, itt: „mellettük”.
- Ex 14,23:** az „is” nincs a szövegben.
- Ex 14,25:** *szúr* Hífil: „letérít azt útról”, így a ZB. A BHS javítást javasol: olvassuk: *’ászár*: „megkötöz, megbilincsel”, azaz „fékez, megakaszt.” Így Noth és a LB, és kb. az ÚF is: a javaslat itt pontosít.

- Ex 14,25:** *nhg* Piél: itt eredményező, az ige alanya Isten: „csak nehezen engedi őket haladni”, lásd ZB, Noth, a Károli (!) és a LB. A javaslat talán kicsit szabadnak tűnik, de magyarosabb a Károlinál.
- Ex 14,26:** ugyanaz a nyelvtani szerkezet, mint az Ex 14,16-ban. És nem „felé” (azaz „irányába”, lásd Ex 9,23), hanem „fölé”, lásd 7,19; 8,2; 14,16.
- Ex 14,27:** nem „felé” (azaz „irányába”, lásd Ex 9,23), hanem „fölé”, lásd 7,19; 8,2; 14,16.
- Ex 14,29:** a vers csaknem szó szerint a 14,22 megismétlése, itt a szöveget annak javított változatához igazítva.
- Ex 14,30.31:** *mijjad*: a „kezeből”, lásd az Ex 3,8-nál.
- Ex 15,1:** *ásírá*: a zsoltárokból az ÚF: nem „énekelek”, hanem „éneklek”, lásd Zsolt 13,6; 89,2; 104,33, továbbá Ézs 5,1. A legközelebbi parallel azonban ehhez az ige-helyhez a Bír 5,3, Debóra énekének a kezdete, ott az ÚF: „éneket mondok” – ez jó, hiszen azt jelenti: „énekben beszélem el” – ahhoz igazítva.
- Ex 15,5:** *mecólá*: az ÚF-ban csak itt, és az ezt idéző Neh 9,11-ben „örvény”. Valójában „mélység, a tenger mélye, mély víz, mélységes tenger”, lásd az ÚF: Jón 2,4; Mik 7,19; Zsolt 68,23; 107,24; Jób 41,23. *kszm*: „elborít”, lásd 15,10.
- Ex 15,7:** *charónéká*: „harag”. Ez a *chárá* „izzani” igéből származik, s a vers második fele a tarlót megemésztő tűz képére épül, lásd a prófétai irodalomban a *qas* szó alatt. A javaslat a „kiküld/elszabadít” helyett ezért hozza a „fellángol” fordítást. Más javaslat: „kiereszted haragod lángját”, vagy: „ha elszabadul haragod, megemésztí őket, mint lángok a tarlót.”
- Ex 15,11:** „kicsoda olyan, mint te”: és jön egy háromtagú felsorolás, valójában birtokos szuffixumok nélkül (általános, himnikus stílus), lásd ZB, Károli és főleg a LB, amihez a legközelebb áll a szórendet kissé átvariáló, de így a mondat egységét megőrző javaslat (ÚF = Noth).
- Ex 15,13:** *náwe*: nem „legelő”, hanem „hajlék”, méghozzá nem a népé, hanem Istené, lásd Noth, ZB, LB és a Károli.
- Ex 15,15:** A héberben nagyon sok ige van arra, hogy „félni/megijedni”. Ezeket, amennyire lehet, érdemes következetesen másképp fordítani, hogy a héber nyelv gazdagságát visszaadjuk. A *bhl* ige jelentése: „megrémülni/rémüldözni”, így az ÚF: Gen 45,3; 1Sám 28,21; Zsolt 83,18; 104,29, vö. Jer 51,32.
- Ex 15,17:** *nahalá*: „örökség”, lásd a parallel Deut 32,9, ahol szintén az Úr örökségéről van szó: az ÚF ott jól fordít.
- Ex 15,17:** *lösibtóká* = „hogyan ott lakj” – azaz nem Izráelnek készítette lakóhelyül.
- Ex 15,18:** Itt és a Zsolt 45,18; 48,15; Neh 9,5; Dán 2,20-ban „örökkön örökké”, azaz az ÚF az Ószövetségben a két szót következetesen kötőjel nélkül, az Újszövetségben következetesen kötőjellel írja – ez utóbira kellene egységesíteni.
- Ex 15,19:** *jabbásá*: „szárazföld”, lásd részletesebben az Ex 14,22-nél.
- Ex 15,20:** *áchót*: „nővér”, lásd a Gen 30,1-nél.
- Ex 15,21:** nem „előttük”, szólózva énekelt, hanem *láhem*: „nekik” – azaz ő előénekelve „diktálta” az éneket, a többiek pedig énekelték ugyanazt utána, lásd a LB és a ZB.
- Ex 15,23:** *majim mimmára*: szó szerint: Márából való/származó víz, azaz „márai víz”. Így a vers stilisztikailag is simább, hiszen a Márá településnév nem ismétlődik háromszor.

- Ex 15,25:** a vers második felében alanyváltás történik, ezt a fordításban – a héber ellenére is – érdemes jelezni.
- Ex 15,26:** *hajjásár böéné jhwh*: Az ÚF kétféleképpen fordítja: „helyesnek tart / lát az ÚR”. Az utóbbi a gyakoribb, erre egységesítve.
- Ex 16,4:** a „mennyei kenyér” Krisztus. A manna az égből hullott. Az elképzelés mögött nyilván a hó vagy a harmat képe áll: ahogy az leszáll az égből, úgy szállt le a manna is.
- Ex 16,8:** „még ezt is” – nincs benne a szövegben (a Pentateuchos forrásai szövegének önkéntelen harmonizálását végzi itt is az ÚF).
- Ex 16,11:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Ex 16,13:** A harmat nem reggel esik, hanem éjszaka. És a harmat nem a táborra hullott (ott a fürjek voltak), hanem a tábor körüli területre. A héber szöveg szó szerint: „reggel pedig harmatnak üledéke/lerakódása volt körül a táboron”.
- Ex 16,15:** nincs ok arra, hogy az egyenes idézetet függőre változtassuk, lásd LB, ZB és a Károli.
- Ex 16,16:** a „vegyetek” nincs benne a szövegben. Ha már bővíteni kell a hébert, ne itt tegyük meg: az „adag” szó beillesztésével ugyanis oldhatjuk a nagyon tömör „*ís laaser beoholó tiqqáhú*” szerkezetet.
- Ex 16,19:** nincs ok arra, hogy az egyenes idézetet függőre változtassuk, lásd LB, ZB és a Károli.
- Ex 16,21:** „hasznavehetetlen lett” – akarja mondani a szöveg. Ezért nem „megolvadt”, hanem „szétolvadt”, lásd ZB és LB. Vagy jó még: „elolvadt”, mint a hó, lásd Károli.
- Ex 16,22:** ómerrel (16,18), vagy ómerral (16,23)? Ingadozik a történeten belül. Javítva „e”-re. *Lechem*: „kenyér” – itt érdemes meghagyni a fordításban ezt az elsődleges jelentést, lásd a LB, ZB és a Károli. Ez azért is fontos, mert az „ennivaló/élelem”-re a hébernek is van külön szava (*maakál*), és főleg azért, mert a „mennyei kenyér” kifejezés erre épül. Az Ex 16,32-ben az ÚF is „kenyeret” hoz.
- Ex 16,24:** ez a szöveg szó szerinti fordítása, ráadásul magyarosabb is.
- Ex 16,25:** az ÚF-ban rossz a mondathangsúly: nem az a lényeg, hogy még aznap az összeset elfogyasszák, hanem az a hangsúlyos, hogy azt, és nem friss mannát kell enniük.
- Ex 16,26:** Imperf., nem pedig jussiv., azaz nem parancsról van szó: aligha volt kötelező hat napon át mannát szedni. Az imperfectum itt is a héberben hiányzó segédigéket helyettesíti: „szabad szedni/szedhetitek”, lásd Noth fordítását. De másképp a LB, ZB és a Károli.
- Ex 16,27:** nem „a nép közül” mentek ki (ahogy a fák közül kimegy az ember a tisztásra), hanem „némelyek a népből”, lásd a LB és Noth (ÚF = ZB), és magát az ÚF-t a *min háám* szerkezet fordításaként: Gen 33,15: „néhányan a velem lévő emberek közül”, Ex 32,28: „elesett a népből mintegy ... ember”, Józs 4,2: „válasszatok ki a népből...”, Józs 7,4: „a népből x ember”, 2Sám 1,4: „sokan meghaltak a nép közül” stb.
- Ex 16,29:** *Lechem*: lásd a 16,22-nél. A vers helyes tagolásához lásd a LB, ZB és a Károli.
- Ex 16,29:** „Örök rendelkezés ez...” E szerkezetben 6x „-nál, -nél”, és 6x „-nak,, -nek”. Ez utóbbira egységesítve.

- Ex 16,32:** nincs ok arra, hogy az egyenes idézetet függőre változtassuk, lásd LB, ZB és a Károli.
- Ex 16,33:** *lömismeret*: „megőrzésre”, lásd magát az ÚF-t a 16,34-ben (ugyanígy az ÚF a Num 17,25-ben).
- Ex 16,34:** „Örök rendelkezés ez...”: lásd a 16,29-nél. Egyébként is a parallel 16,29-hez igazítva.
- Ex 16,35:** „Az ómer pedig az éfának a tizedrésze.” A mondat önálló vers a BHS-ben, a LB és a ZB-ben, de még a jó öreg Károliban is: az ÚF-ban lemaradt az elejéről a versszám.
- Ex 17,2:** *ríb*: „perbe száll”: jogi mellézköngéje van, hiszen ezt azt jelenti: „a bíróság előtt perre hív”. Ide viszont a „civakodik, veszekedik” jelentés jobban illik, azaz „perlekedik”, lásd az ÚF-t a Jób 40,2-ben és a Gen 26,20–22-ben, valamint a „perlekedés” főnevet itt, az Ex 17,7-ben.
- Ex 17,3:** A tartalmi kérdésekhez: a *sám* fordítása kimaradt („ott”), viszont nincs a héber szövegben a „most” szó megfelelője, a „jóság” szó pedig a héberben T.sz-ban áll.
- Ex 17,3:** *áláh* Hifil: valóban „felhozni”, de eddig az ÚF nem így fordította (kihoz, kijön, Egyiptomba sem lementek, hanem elmentek stb.).
- Ex 17,3:** A vers második felében alanyváltás történik (E.sz. 1. szem.-re vált), de a LB miatt nem lett módosítva (másképp a ZB és a Károli).
- Ex 17,3:** Stílárís javítás: a magyarban inkább így mondjuk: „szomjan/éhen pusztul/pusztít”.
- Ex 17,7:** a héber szöveg szerint két oka volt a névadásnak: a perlekedés és az istenkísértés, lásd LB, ZB és a Károli.
- Ex 17,9:** a *lánú* szó kimaradt a szövegből, lásd LB, ZB és a Károli.
- Ex 17,12:** *bó-hassemes*: lásd a Gen 15,12-nél.
- Ex 17,13:** *am*: speciális jelentése: „hadinép”, lásd így az ÚF-ban 94x önállóan ennek a szónak vagy bővített szerkezeteinek (*am haccábá*, *am hammilchámá*) fordításaként. Így az önálló *am* szó fordításaként az ÚF pl.: Num 21,23.33–35; Deut 2,32–33; Bír 7,3; 20,9 stb. A „had” máshol a *chajil* szó fordítása, lásd Ex 15,4, vagy az ÚF-ban csak költői szövegekben.
- Ex 17,14:** a vers két fele két külön mondat, s a második nem tárgyi mellékmondata az elsőnek, lásd a ZB, LB (ÚF = Károli).
- Ex 18,3:** az ÚF egyszerűen túl szabad, és a héberhez képest terjengős. A héber alapján pontosítva.
- Ex 18,10:** a versben háromszor szerepel a *jad*, mind a háromszor ugyanúgy kellene fordítani (ne javítsuk a héber szöveg stílusát).
- Ex 18,11:** *zúd* ige: Az ÚF négyféleképpen adja vissza: „dölyfös” (csak itt!), „kevély” (1x, Jer), „elbizakodott” (3x, csak a Deut), „gögös” (3x, csak Neh) (+ 1x: „szánt szándékkal”). Az ebből képzett *zéd* és *zádón* főnevek jelentése már szűkebb az ÚF-ban: 21x „kevély(ség)”, és 2x „elbizakodott(ság), 1x: „vakmerő”. Az alapjelentés az igei és a névszói változatnál is legyen tehát a „kevély / kevélynek lenni, kevélyen viselkedni”. Ahol a kontextus engedi, erre javítva. A „mind” szó nincs a héberben.

- Ex 18,12:** „bementek”: hová? Az áldozatot nem fedett helyen mutatták be, hanem a szentély udvarában: szent sátor még nincs, és templom sem volt akkor a helyen. Tehát: „odamentek, elmentek hozzá”. A mondatot az ÚF nem jól tagolja, lásd helyesen a ZB, LB és a Károli. (Azért is fontos a helyes tagolás, hogy ne-hogy előálljon az a képzet, hogy Áronék hazakísérték Jetrót, és ott áldoztak nála, az ő templomában.)
- Ex 18,16:** a *dábár* itt: dolog = „peres ügy”, lásd magát az ÚF-t: Ex 24,14: „vítás ügy”.
- Ex 18,16:** *réa*: ha nem „egymás”, akkor az ÚF-ban 41x „embertárs”, 30x „felebarát”. Viszont az *ách* fordítása is gyakran „embertárs”. Így a *réa* legyen mindenütt „felebarát”, részben az Újszövetség miatt is. Itt ráadásul bíraskodásról van szó, ahol a „felebarát” a másik jogi fél bevett megnevezése (lásd a Dekalógust), ezért is maradhat is itt (és nem egyszerűsítem pl. így: „ítéletet tartok közöttük”).
- Ex 18,17:** „...Mózesnek az apósa”: könnyű birtokos szerkezetnek tekinteni „Mózes apósa” értelemben. Ezért javítva.
- Ex 18,18:** *dábár*: „ügy, dolog”, itt: „feladat”.
- Ex 18,19:** a szuffigált imperfectum itt cohortativus értelemben áll, tehát óhajt, szándékot fejez ki. Lásd a ZB és a LB (ÚF = Károli).
- Ex 18,20:** *wet hammaasze*: kimaradt a fordításból, hozza viszont a LB, ZB és a Károli.
- Ex 18,21:** *jöré előhím + ís emet*: lásd a Neh 7,2-ben: „ő megbízhatóbb és istenfélőbb volt” sokaknál. A „megbízható” fordítást hozza szintén a ZB, az EÜ és Noth.
- Ex 18,21:** *beca*: „nyereség, haszon”, innen a speciális jelentése: „tisztességtelen nyereség”, „nyerészkedés, haszonlesés”, lásd ZB, LB és a Károli („haszonlesés”), ill. magát az ÚF-t az Ézs 57,17; Ez 22,13; Zsolt 119,36; Péld 28,16-ban („haszon”: Ézs 33,15; 56,11). Mivel eddig nem voltak vezetők ezek az emberek, így nem is lehet tudni róluk, hogy elfogadnak-e vesztegetést. A vesztegetés egyébként héberül: *sóchad*.
- Ex 18,22:** *wöháqél*: Hifil imperat. E.sz. 2. szem., ami miatta a *wönászóú* perfektumi alak is felszólító módba kerül: „Így könnyítsd a terheden, hadd hordozzák veled!”
- Ex 18,22:** *bekól ét*: „folyamatosan, mindig, állandóan” (mert ők ráértek, nem úgy, mint Mózes), lásd az ÚF-ban: „mindig”: Péld 17,17; Préd 9,8; „mindenkor”: 8x + „akármikor” (1x), „bármikor” (1x).
- Ex 18,25:** a *rásím* szó fordítatlanul maradt, lásd a javasolt megoldáshoz a LB, ZB és a Károli. Csaknem szó szerint megismétlődik a mondat a Deut 1,15-ben, ott is javítva.
- Ex 18,26:** a vers csaknem szó szerint az Ex 18,22 megismétlése: ahol tehát a héber egyezik, ott ahhoz igazítva.
- Ex 19,1:** A héber megfogalmazás a magyarban nagyon körülményes: a harmadik hónapban a kivonulás után, annak (tehát a harmadik hónapnak a legelső) ugyanazon a napján: magyarul: napra pontosan két hónappal később.
- Ex 19,3:** *qára + el* = az egyik lehetséges, ide jobban illő fordítása: „szólít”, lásd az ÚF-t: Lev 1,1; 1Sám 3,4; 16,8; Ez 9,3, és „megszólít”: 2Sám 15,2.
- Ex 19,4:** *élaj*: „magamhoz”, és nem egyszerűen „ide”. Lásd a ZB („ide magamhoz”) és a LB és a Károli („magamhoz”). Lényeges, mert a hegy Isten lakóhelye: ez elvész az ÚF-ból.

- Ex 19,6:** a *lí* „nekem, az enyém” szó fordítása kimaradt a szövegből, az ÚF ebben a LB-t követi. Hozza a szót „nekem” értelemben a ZB és a Károli. A javaslat legalább félig igyekszik a szövegbe ezt visszacsempészni („szent népem”). A „Papjaim királysága és szent népem lesztek” lenne a pontos fordítás, de ez nem szép, a „Papok királysága és szent nép lesztek nekem” pedig nem jó, mert a *lő* prepozíció itt minden bizonnyal nem részeshatározót jelöl, hanem birtokost.
- Ex 19,7:** Egyrészt az „előad” ma már félreérthető (hát színészként előadta?). Másrészt a *cáwá* „parancsolni” ige azt is jelentheti: „megbízni valakit valamivel”, „valakire valamit (üzenetként) rábízni”, lásd itt ZB, és máshol maga az ÚF: Józs 23,16; Ézs 10,6; JSir 2,17; Zsolt 111,9; 119,138, vö. még Ex 6,13 („odarendel”), Lev 25,21.
- Ex 19,10:** ugyanaz a bevezető formula áll az elején, mint a 9. versnek. Ne javítsuk a héber szöveg stílusát!
- Ex 19,12:** *hissámer löká / hissámörú lákem*: Vigyázz/atok, ne...; Vigyázz/atok: ne...; Vigyázz/atok, hogy ... ne ...”: lásd magát az ÚF-t: Gen 31,24.29; Ex 1028; 34,12; Deut 4,23; 6,12; 8,11; 11,16 stb.
- Ex 19,12:** *mót júmat*: lásd a Gen 26,11-nél.
- Ex 19,14:** A vers a ZB, LB és a Károli szerint már Mózes parancsának végrehajtásáról szól, ugyanígy Noth. Az ÚF-t támogatja viszont az EÜ és a JB, valamint a folytatás, a 15. vers, ezért nem lett javítva.
- Ex 19,16:** A héberben nagyon sok ige van arra, hogy „félteni/megijedni”. Ezeket, amennyire lehet, érdemes következetesen másképp fordítani, hogy a héber nyelv gazdagságát visszaadjuk. A *chárad* ige alapjelentése: „rengeni, reszketni” (lásd Ex 19,18), azaz „félteni” értelemben: „félelmében remegni / remegni kezdeni”. Így az Ex 19,16-hoz a ZB és Noth, és ehhez az ígéhez az ÚF: Gen 42,28; 1Sám 16,4; Hós 11,10.11; Jób 37,1.
- Ex 19,18:** *kibbán*: „olvasztókemence”, ráadásul egy állandósult szófordulat része, lásd magát az ÚF-t a Gen 19,28-ban. A fordítást ahhoz igazítva.
- Ex 19,21:** *dábar* = „szól hozzá”, *ámar* = „mondja neki”. Ahol a kontextus engedi, egységesítve.
- Ex 19,23:** *qádas Piél*: az Ex 19,10 idézete, a hegyre vonatkoztatva, ahogy a vers első fele az Ex 19,12-t idézi. Ahhoz igazítva, lásd a ZB és a LB, ahol a két vers szintén szinkronban van.
- Ex 20,2:** *hócétí-ká*: a suffixum itt fontos, ki kell emelni: „kihoztalak téged”, lásd maga az ÚF helyesen a parallel Deut 6,12; 13,11-ben.
- Ex 20,4:** *peszel*: Az ÚF indokolatlanul variálja – bibliai könyvenként vagy iratcsoportokként – a fordítását: „istenszobor” csak itt + a Deut 4 helyén, csak a Lev 26,1-ben „bálványisten”, mindenütt máshol „bálvány” (6x), „bálványszobor” (9x), lényegében csak a Bír 17–18-ban pedig: „faragott bálványszobor” (3x), „faragott bálvány” (4x), „faragott szobor” (3x). Egységesítve: a „(faragott) bálvány/bálványszobor” lett a preferált fordítás.
- Ex 20,5.6:** „ezer ízig, negyed ízig”: régies, helyesen maga az ÚF 1x, a Deut 7,9-ben: „ezer nemzedéken át”. Erre javítva mindenütt.
- Ex 20,7:** A javításhoz lásd LB, ZB és a Károli.

Ex 20,10: *bisáreká*: Az ÚF sehol másutt (kivéve a parallel Ex 20,10) nem fordítja már így: a bevett fordítás: „aki a lakóhelyeden él/van/lakik”, így 15x, lásd főleg az ÚF-t az alábbi parallel helyeken: Deut 12,18; 14,21.27.29; 16,11.14; 31,12. Ráadásul az ÚF itt félre is érthető: nem az egyének kapuira gondol a szöveg (a te házában élő), hanem az adott településen, de saját házában élő jövevényekre, lásd pl. idegen földön az ősatyákat.

Ex 20,11: *wajőkaddés ótó*: önálló mondat, ugyanígy javítva a Gen 2,3-ban is.

Ex 20,18: *ámád méráchóq*: jelentheti azt, hogy „távolabb megáll, ott marad állva távolabb”, lásd ÚF: Ex 2,4; 1Sám 26,13, így itt a ZB. De jelentheti azt is, hogy „hát-rebb áll, elhúzódik”, lásd ÚF: Zsolt 38,12. Itt az ÚF = Károli és LB.

Ex 20,22: ég / menny: lásd a Gen 1,1-nél.

Ex 20,23: az *ittí* szó itt nem lett lefordítva. A javaslatához lásd a ZB, de főleg a LB és a Károli. Az *ét* prep. egyik jelentése: „nálam, mellettem”, lásd az ÚF-t is: Ex 33,21; Bír 3,19; 4,11; 1Kir 9,26 stb.

Ex 20,25: 24. vers: „földből oltár”, itt: „kőből oltár”: a héberben ugyanaz a szerkezet.

Ex 20,26: *mizböchi*: „az én oltárom”, lásd ZB, LB és a Károli.

Ex 21,1: A *mispát* szó jelentése nagyon gazdag, hiszen a törvénykezés folyamatával és normáival kapcsolatban szinte mindent jelenthet, lásd az ÚF-ban: „jogszabály, végzés, előírás, rendelkezés, rendtartás, (előírt) tartozék, // törvénykezés, eljárás, per, ítélet, ítélelhozatal, ítélezés, ítélettartás, // törvény, törvényes, törvénytelen, igazság, igazságos, jogosság, jog, rend” – ezen kívül még „mód, szokás, kinézet, istentiszteleti mód stb.”, az úrim és tummím esetében pedig „döntés”.

A *mispát* szót az ÚF azonban a Gen-Deut-ban csak elvétele fordítja „törvény”-nek (Ex 15,25; Lev 24,22): itt a szinonimák felsorolása között szinte következetesen a „döntés” szóval adja vissza, lásd pl. „rendelkezések és döntések” (pl. Deut 4,1); „intelmek, rendelkezések és döntések” (Deut 4,45). Ezzel szemben a Tórán kívül a szónak teljesen bevett fordítása a „törvény”: méghozzá az egyes rendelkezések, de a Tóra utasításainak összessége értelemben is: Józs 24,25; 2Sám 22,23; Ézs 9,6; 32,1; Jer 4,2; Hós 2,21; Zsolt 81,5; 89,31; 106,3; Jób 34,17; Péld 2,8.20; 1Krón 22,13; Neh 1,7 stb. Különösen is szembeötlő, hogy Ezékiel könyvében szinte mindig „törvény” a fordítása, ráadásul ebben a könyvben – a Deut-hoz hasonlóan – rendre a *chuqqá* főnévvel áll párban. Így ugyanaz a héber szerkezet a Deut-ban: „rendelkezések és döntések”, Ezékielnél viszont: „rendelkezések és törvények”, ugyanígy az ÚF pl.: Józs 24,25.

Emiatt a SzGB úgy döntött, hogy ha a *mispát* szó jogszabályra, illetve jogszabály-gyűjteményre vonatkozik, akkor preferált fordítása általános értelemben „törvény”, egy konkrét paragrafus kapcsán pedig az „előírás / előírt”. A „döntés” megmarad az úrimmal kapcsolatban, illetve néhány egyéb helyen. Ugyancsak megmaradt néhány helyen, a papok beosztásával kapcsolatban a „rendtartás” fordítás.

Ex 21,3: az ÚF itt szó szerint követi a hébert, lásd ZB. Ám a szövege mégis félreérthető: a vers arról szól, hogyan kell elbocsátani a rabszolgát, ha nőtlenül lett rabszolga, és hogyan, ha a feleségével együtt lett azzá, lásd a vershez Noth magyarázatát. A javaslat ezt világossá teszi, lásd a LB.

- Ex 21,5:** nincs ok az egyenes idézetet függővé alakítani.
- Ex 21,6:** mind a kétszer ugyanaz a héber *jáca* ige, de maradhat, az ÚF = LB („állítsa oda”).
- Ex 21,7:** „elmenni” – amikor eladta, elmenni a gazdája házához? Nem, itt a 2. vers értelmében a rabszolgaság hat évének letelte után elmenni, azaz „elbocsátva lenni”, lásd LB és a ZB.
- Ex 21,7:** *ámá* jelenti a héberben a rabszolganőt, ez az *ebed* nőnemű párja (Ehhez lásd az Ex 2,5-nél). Ezt az ÚF az Ex 21-ben 4x fordítja „rabnő”-nek, 1x pedig „rabszolgá”-nak. A „rabnő” és a „rabszolga” fordítás mindenütt egységesítve „rabszolganő”-re.
- Ex 21,8:** A LB, a ZB és Noth is elfogadja a BHS szövegkritikai javítását, ami szerint a *ló’* „nem” szó itt inkább mint *ló* „neki, saját magának” olvasandó. Így érthető az első mondat végén a *bgd* „hűtlenné válik valakihez” ige használata (lásd egy asszonyról: Mal 2,14–16, egy barátról: Mal 2,10), és ez illik a 9–11. versek kontextusába is. Azaz: mi van, ha a rabszolganőt a gazda maga veszi el, és mi van akkor, ha ezt a fia teszi.
- Ex 21,9:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Ex 21,10:** *jiqqach-ló*: A héberben nem világos, hogy az apa a fiának, az apa magának vagy a fiú magának vesz másik feleséget. Az ÚF állást foglal az 1. variáció mellett, és ezzel a többi értelmezési lehetőséget kizárja, ugyanígy a Károli. Az itt javasolt megoldást hozza Noth, a LB és a ZB is. Ezen kívül fontos: „elvesz”, azaz még egy feleségre tesz szert – nem pedig „vesz”, azaz nem egy másik rabszolgát vásárol.
- Ex 21,11:** *chinnám*: „váltságdíj nélkül”, lásd magát az ÚF-t a 2. versben.
- Ex 21,11:** *én keszef*: „pénz nélkül”: nyomatékosabb, ha nem a váltságdíj jelzőjeként fordítjuk, lásd a LB és a Károli.
- Ex 21,12:** *mót júmat*: lásd a Gen 26,11-nél.
- Ex 21,13:** a *leká* fordítatlan maradt.
- Ex 21,19:** *hlk* Hitpaél: „járkál, ide-oda megy, valamit bejár”.
- Ex 21,21:** a jogban az „egy-két nap” és az „egy vagy két nap” nem ugyanaz.
- Ex 21,15–17:** *mót júmat*: lásd a Gen 26,11-nél.
- Ex 21,20:** *ámá*: „rabszolganő”, lásd az Ex 21,7-nél.
- Ex 21,26.27:** *ámá*: „rabszolganő”, lásd az Ex 21,7-nél.
- Ex 21,28.29:** *szql*: mindenütt máshol „megkövez”, + *wámét* esetén „halálra kövez”. Itt sem kell elmagyarázni, hogy mit jelent ez a kifejezés.
- Ex 21,29:** *ís ó issá*: „egy férfi vagy egy nő”, lásd maga az ÚF: Num 6,2; Deut 17,2; 29,17. Az ÚF amúgy is ezt a két szót állítja párba – egy versen belül összesen 52x.
- Ex 21,31:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Ex 21,32:** *ámá*: „rabszolganő”, lásd az Ex 21,7-nél.
- Ex 21,33:** *sór* = „marha”, „egy marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.
- Ex 21,34:** *baal*: „gazda” – a magyarban a földnek, háznak, kútnak is lehet gazdája.
- Ex 21,35:** ez a héber szöveg pontos fordítása, lásd a LB, a ZB és a Károli.
- Ex 21,37:** a héber külön szót használ egyes állatfajok esetében akkor, ha azok egy több egyedből álló csoportban vannak, és külön egy másik szót, ha egy darabról van szó. Így a *cón* azt jelenti: „juh és kecske vegyes nyája”. Az ÚF három helyen

ennek megfelelően így fordítja a szót: „juhféle”: Lev 1,2.10; 3,6; Num 15,3. Ennek a nyájnak egy tagja a sze. Ha fontosnak tartja tisztázni a héber, hogy juhról vagy kecskéről van-e szó, akkor pontosít: *szé-kőszábím* az „egy darab juh”, és *szé-izzím* az „egy darab kecske”. Azaz a *sze* nem „bárány” = „fiatal, még ki nem fejlett juh”, hanem „egy darab juh vagy kecske a nyájból”. A magyarban nincs összefoglaló szavunk erre (szemben a némettel, ami Kleinvieh-nek nevezi), így az a legegyszerűbb, ha összefoglalóan „juh”-nak fordítjuk, mert nálunk a nyáj ebből áll. Ez a fordítás (szemben a „bárány” fordítással) különösen is indokolt az állatfajok felsorolásában, s maga az ÚF is számtalanszor ezt hozza, lásd alig néhány verssel arrébb, az Ex 22,3.8-ban, és az alábbi eseteket: Ex 13,13; 34,19.20; Lev 22,28; 27,26; Deut 14,4; 22,1; Józs 6,21; Bír 6,4; 1Sám 14,34; 15,3; Ézs 7,25; 66,3; Zsolt 119,176 stb. Egy-két hely kivételével ennek alapján javítva az érintett versek. E vershez konkrétan lásd a LB és a ZB.

Ex 21,37: *sór* az ÚF a fordítását szükségtelenül variálja: 31x fordítja „ökör”-ek, 2x „tulok”-nak, 1x „szarvasmarhá”-nak, 21x pedig „marhá”-nak (pl.: Ex 34,19; Lev 22,23.28; 27,26; Deut 14,4; 18,3; 22,1; Bír 6,4). A héber külön szót használ egyes állatfajok esetében amikor több egyedből álló csoportban vannak, és külön egy másik szót, ha egy darabról van szó. Így a *báqár* azt jelenti: „marha-, szarvasmarha-csorda”. A *sór* ennek egy tagja, azaz „marha”: ez lehet borjú, tehén, bika vagy herélt bika, azaz ökör is, lásd a GesW. Azaz a *sór* helyes fordítása: „marha”. Ez a fordítás különösen is az állatfajták felsorolásában indokolt, ott maga az ÚF is sok esetben helyesen így fordítja; az „ökör” fordítás ebben az összefüggésben nem használható. Ugyancsak indokolt az áldozati állatok esetében javítani, mivel herélt állatot, azaz ökröt nem lehetett feláldozni.

Ex 22,3: *sór* = „marha”, „egy marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.

Ex 22,5: *sallém jösallém*: ugyanez szerepel a 22,2.13-ban is, ott a „teljes” szó nem szerepel a fordításában. A három helyet egységesen kell fordítani, így ez a vers a többségi formához lett igazítva.

Ex 22,5: *qóc*: az ÚF sehol másutt nem fordítja „sövény”-nek. De miért is lenne sövény? Miféle sövény? A szó jelentése: „tövis, tüske”, illetve „szűrős gaz, dudva”, ami gyakran a „gaz” szinonimája, amit elhordhat a szél, és ami a haszonnövény ellensége és ellentéte a mezőn, lásd Gen 3,18; 2Sám 23,6; Ézs 32,13; Jer 4,3. Az ÚF maga is fordítja így: „gaz”, lásd: Ézs 32,13; 33,12. A Zsolt 118,12-ban az ÚF: „égő bozót”-ot fordít. A javaslat ezt vette alapul, mert ez áll legközelebb a jelenlegi szöveghez. Azaz nem a nyírt, ápolt sövénybe kap bele a tűz, hanem a száraz gazba, aljnövényzetbe/bozótba, és az viszi el a tüzet az egyik mezőről a másikra. Így a ZB („Dorngestrüpp”), LB („Dorn”) és a Károli.

Ex 22,6.7: *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál. Itt ráadásul lásd a 22,8-at.

Ex 22,8: *sór* = „marha”, „egy marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.

Ex 22,8: *al kol abédá*: nem az előzőek összefoglalása, hanem kiegészítése: „és minden egyéb, itt fel nem sorolt dolog” értelemben. Ugyanígy a LB, ZB és a Károli.

Ex 22,8: *jösallém*: „kártérítést fizet”, lásd az ÚF-t e fejezetben: 22,2.5.10.13 + 21,34.

Ex 22,9: *sze* és *sór* = „egy juh” és „egy marha”, lásd az Ex 21,37-nél.

Ex 22,9.10: *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál. Itt ráadásul lásd a 22,8-at.

Ex 22,11: *jösallém*: „kártérítést fizet”, lásd az ÚF-t e fejezetben: 22,2.5.10.13 + 21,34.

- Ex 22,14:** A vers második fele az ÚF-ban jelenleg értelmetlen. Ha megdöglik egy bérelt állat, akkor a gazdájának csak a bérleti díjat kell kifizetni, de magát a megdögölt állatot nem?! Ezt biztosan nem jelentheti a szöveg. Az ÚF felé mutat a LB: ha bérelt állat volt, ami megdögölt, akkor a bérleti díjon felül kell a kárt megtéríteni. Meggyőzőbb a ZB és Noth fordítása: eszerint a *szákír* itt nem „bérelt állat”, hanem, mint mindenütt máshol, „napszámos”. Azaz ha egy napszámos más állatával dolgozik, és az megdöglik a kezei alatt úgy, hogy a gazda nincs jelen, akkor az állat árát levonják a béréből.
- Ex 22,15:** *bötullá*: „szűzleány”: ilyen magyar szó nincs, az ÚF-ban sem fordul sehol elő. Vagy csak „szűz” (így az ÚF számos helyen), vagy külön írva „szűz leány”. Itt mégis érdekesebb a „hajadon” fordítást választani, hiszen a hangsúly azon van, hogy a leány még nincs eljegyezve: az ÚF is „hajadon”-nak fordítja ugyanezt a *bötullá* szót a 16. versben. A két vers fordításának mindenképpen szinkronban kell lennie!
- Ex 22,18:** *mót júmat*: lásd a Gen 26,11-nél.
- Ex 22,20:** *jnh* Hifil: AZ ÚF sokféleképpen fordítja: „kegyetlen hozzá”: Ex 22,20; Lev 19,33, „kegyetlenkedik vele”: Ez 18,7.12.16, „nyomorgatja”: Deut 23,17; Jer 22,3; Ez 22,7; 45,8, „elnyomja”: Ez 22,29; Ézs 49,26 (és még 1x: „kiszorít”, 2x: „megcsal”). Statisztikailag a leggyakoribb a „nyomorgat” fordítás, erre egységesítve, ahol lehetett.
- Ex 22,25:** *bó-hassemes*: lásd a Gen 15,12-nél.
- Ex 22,25:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Ex 22,24:** Az *immák* szó fordítatlan maradt: lefordítja a ZB, LB és a Károli. A héber a *kő* prepozícióval összehasonlítja: „ne légy olyan, mint egy (külföldi) uzsorás!”. Így a ZB, LB és a Károli. Tartalmilag a vers nem csak az irreálisan magas kamat, azaz uzsora szedését tiltja, hanem bármiféle kamatot. Így a Noth, a ZB és a LB.
- Ex 22,26:** *ór*: „bőr”. *Szimlító lööró*: a bőret fedő felsőruha, lásd ZB és Noth (ÚF = LB).
- Ex 22,29:** Ez tartalmilag az előző vers folytatása: az emberi elsőszülött után az állatok elsőszülöttjéről szól. Ezt jelet valahogy jelezni, lásd a LB és a ZB és Noth („*ebenso, auch*” stb.), de a Károli is: „*hasonlóképpen*”.
- Ex 23,1:** *éd chámász*: máshol csak a Deut 19,16, ott maga az ÚF helyesen: „hamis tanú”. *Lihjót éd chámász*: „hamis tanúvá lenni, hamis tanúként viselkedni/vallani”. *Sít jádó im*: „valakivel összefogni”. Ugyanígy némi variációkkal Noth, a LB és a ZB. Azaz nem az összefogás okozza, hogy a gonosztól befolyásolva elvesztem objektivitásom és hamis tanú leszek (így az ÚF és a Károli), hanem tudatosan vállalom a hamis tanúzást, és ezzel segítem, támogatom a bűnöst.
- Ex 23,5:** A héberben szereplő *ázób taazób* „feltétlenül hagyd magára!” nyilván szövegromlás, az ÚF itt az *ázab* ige helyett helyesen az *azar* „segíteni” igét olvassa, ugyanígy Noth és a ZB. De ekkor még mindig nem világos: kire vonatkozik a szövegben az *immó* szó, azaz kinek kell segítséget nyújtani: a szárnak vagy a (mellette álló) gazdájának? A ZB szerint ez eldönthetetlen, mint sérült szöveget ezt szakaszt le sem fordítja (kipontozza). A LB és Noth szerint az *immó* szó a gazdára vonatkozik, azaz: „segíts a gazdával együtt” – nyilván a szárnak. De mit? Károli: megszabadulni a tehertől, hogy az állat így felállhasson (azán majd újra felmálházzák). Noth szerint „segíts vele a szárnak”. LB: „se-

gíts neki felsegíteni” – azaz „talpra állítani”. A javítás – a legkisebb változtatás elve alapján – ez utóbbi interpretációt igyekszik megjeleníteni. Teológiaiag is nagyon lényeges, hogy az *immó* „vele együtt” a fordításban érvényre jusson: Nem egyedül látom ugyanis a szamarat, nem is a cselédek vezetik, hanem maga a gyűlölt ellenség: ekkor a szamar kedvéért oda kell lépnem hozzá, és vele együtt kell segítenem felállni a szamárnak! Azaz valójában az ellenséggel való együttműködésről (is) szól a parancs.

Ex 23,8: *dábár*: itt nem „beszéd”, hanem „ügy, dolog”, lásd Noth, ZB, LB és Károli. *Szlf*: a parallel Deut 16,19-ben: „elferdít”, itt: „elcsavar”. A németben a „verdrehen” bevett kifejezés a törvény csűrésére-csavarására, a magyarban viszont nem: mindkét magyar megoldás e német ige fordítása. Egyik sem túl szerencsés: a magyarban egy ügyet „csűrnek-csavarnak”, illetve „félrevisznek”. A *szlf* ige másik jelentése: „meghiúsít” (ÚF: Péld 22,12) „romlásba dönt” (ÚF: Péld 21,12), „elbuktat” (ÚF: Péld 13,6), „félrevezet” (ÚF: Péld 19,3). Azaz a peres ügy elbuktatása, a jogos kereset zátonyra futtatása zajlik.

Ex 23,11: *nts*: „bevetetlenül hagy”, lásd magát az ÚF-t a Neh 10,32-ben. Ugyanígy ehhez a vershez Noth, a LB és a ZB: „nicht bestellen” (ÚF = Károli).

Ex 23,11: *chajjat hasszáde*: szárazföldi vadállat, akár mezei (nyúl, ürge, pocok), akár nem (őz, szarvas stb.), lásd a Gen 1,25-nél.

Ex 23,12: *sbt*: „megpihenni”, lásd az ÚF-ban a Gen 2,2–3, vö. Ex 34,21. *núach*: ez a „nyugodni; nyugta van”.

Ex 23,13: „*szád*”: E.sz. Ne simítsuk a héber szöveg egyenetlenségeit, még ha az ÚF = LB is. Egyes számot hoz a ZB és a Károli, és persze Noth. Ugyanebben a versben az összes német fordítás a *smr* igét a Nifalnak megfelelően fordítja: „Vigyázz / légy óvatos mindabban, amit meghagytam stb.” De ez nem lett javítva.

Ex 23,15: „Senki se jelenjék meg előttem üres kézzel!”: szó szerint ugyanez a héber szöveg áll az Ex 34,21b-ben és majdnem ugyanez a Deut 16,16-ban. A fordítás a szórendben azokhoz a versekhez igazítva. „Reggelre” – Ex 34,25 miatt lett „reggelig” (lásd a héber *ad* prepozíciót).

Ex 23,17: csaknem szó szerinti parallelje az Ex 34,23: a két vers egymáshoz lett igazítva.

Ex 23,18: a *zebach* és a *chag* végén lévő E.sz. 1. sz. birtokos szuffixumot az ÚF nem fordította, le, másképp a LB, ZB és a Károli.

Ex 23,20: a *kún* ige jelentése nem egészen ez, de nem lett változtatva a szövegen.

Ex 23,23: a kánaáni népek felsorolása: lásd az Ex 13,5-nél.

Ex 23,24: *ló tistachawe l... wló toobdém*: a szöveg szó szerint a második parancsolatot idézi az Ex 20,5-ből, ahhoz igazítva.

Ex 23,25: a szórend: „az Úr, a ti Isteneket”: a Tízparancsolat bevezetőjét idézi az Ex 20,2-ből, mint ahogy az előző vers a 2. parancsolatot! Ez nem árt, ha látszik. *Ábad* ige: tudatos kontraszt az előző vershez: ha ott „tisztel”, akkor itt is úgy kell fordítani. A kenyér és a víz szó végén szuffixum van, amit az ÚF nem fordított le: ezt pótolja a „téged” tárgy beillesztése, ami a végbement személyváltást is időben jelzi, a hébernek megfelelően.

Ex 23,26: a vers második fele egy hebraizmus, szó szerint a Károliból, de hasonlóan a ZB is. A kifejezés értelme: „teljessé teszem a neked előre megszabott napok számát”, azaz: „nem halsz meg idő előtt, fiatalon”.

- Ex 23,28:** a kánaáni népek felsorolása: lásd az Ex 13,5-nél.
- Ex 23,29.30:** Bár a héberben a *grs* ige végén a tárgyrag E.sz.-ú, jobb azt T.sz.-ra korrigálni (ZB és LB), mint egyszerűen elhagyni, a fordításban zavaró a tárgy hiánya. *Chajjat hasszáde*: „(szárazföldi) vadállat”, lásd a Gen 1,25-nél.
- Ex 23,31:** a *sít göbül* mondat hangsúlya nem az ige van: azaz éppen nem azon, hogy Isten határt szab a népének, azaz területüket behatárolja: a hangsúly azon van, hogy milyen messzire tolja ki ezt a határt. Azaz nem „kiszabja”, hanem „kiterjeszti”. Vagy: „Határodát a -tól -ig jelölöm ki...”
- Ex 23,33:** *jihje*: alanya a csapda, nem pedig a népek, lásd ZB, LB, Noth (ÚF = Károli). *Móqés*: csapda, a „tör” régies, és ezt a szót az ÚF csak itt fordítja így. *Jihje lö-móqés lö*: elég gyakori ebben az összefüggésben, lásd Ex 23,33, 34,12; Bír 2,3; 8,27; Zsolt 69,23: az ÚF a fordításukban indokolatlanul variál. Javaslat „csapda lesz nekik”, lásd az ÚF-t: Bír 8,27; 1Sám 18,21. Főleg az lenne teológiai okokból a fontos, hogy az Ex helyei a Bír 2,3-mal egybecsengjenek, hiszen a szöveg itt most arra utal előre. A vers tagolását Noth fordítása és az EÜ támogatja: a kétszer szereplő *kí* kötőszó miatt ugyanolyan erővel lehet megszakítani a mondatot a 3., mint a 4. negyed-vers előtt, s az érvelés logikája is ezt diktálja (ÚF = ZB és LB).
- Ex 24,2:** *ngs*: „odalépní, közelebb menni”, lásd magát az ÚF-t: Gen 18,23: „hozzálép”; Gen 27,21.22.26: „gyere közelebb”; Gen 27,27: „odamegy”; 29,10: „odalép” stb. A népre vonatkozó mondat önálló: itt ők most Áronékkal lettek szembeállítva: Mózes közel mehet – a vének felmehetnek, de nem közel – a nép fel sem mehet.
- Ex 24,3:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Ex 24,4:** Érdemes a verset két külön mondatra bontani, lásd a ZB. A *wajjaském babbóker* kifejezést maga az ÚF is gyakran fordítja így, lásd a Gen 22,3-nál.
- Ex 24,7:** a vers 2. fele a 3. vers 2. felének variációja: egységesítve a héber alapján.
- Ex 24,7:** a vers 2. fele szó szerint az Ex 19,8aa idézete – ahhoz igazítva.
- Ex 24,8:** *lágach*: „vette” – mint Jézus az úrvacsoránál a kenyeret és a bort, lásd az ÚF-t az 1Kor 11-ben.
- Ex 24,11:** az „ezekre” szó nincs a héberben, a fordításban is fölösleges.
- Ex 24,11:** a vers második fele az ÚF-ban félreértés: Nem azt mondja a szöveg: bár látták, továbbra is ehettek-ihattak, azaz életben maradtak. Nem. Lásd itt helyesen a Magyarázatos Bibliát: a vének Isten színe előtt ettek és ittak, vagyis közös (áldozati) lakomával pecsételték meg a szövetségkötést, ahogy ez emberek között is szokás, lásd Gen 26,30 (itt is: „ettek és ittak”); 31,54. „Amikor”: így a LB is.
- Ex 24,16:** Az ÚF azt sugallja, hogy a 12. versben elhangzott hívás előtt már hat napja felhő borította a helyet, és a 16. vers felmenetele azonos a 12. versben leírtakkal. Nem erről van szó: amikor Mózes felmegy (15. v.), onnantól kezdve hat napig Isten nem szól hozzá, csak a hetedik napon. Ugyanígy a LB, ZB, és Noth. A *qará* itt: „odahív magához, szólít”, lásd az Ex 3,4-nél.
- Ex 24,17:** magyartalan, hebraizáló, még ha a ZB is ezt hozza. A javasolt fordításhoz a LB áll a legközelebb, amennyiben a „szemeiben” kifejezést nem hozza. A „lát-

ványa” szó nem törölhető, ez jelzi, hogy nem közvetlenül magát a dicsőséget látták: ezt élő ember nem láthatja.

Ex 25,1: *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór:* lásd az Ex 6,10-nél.

Ex 25,1: a címfeliratban csak itt „sátor”, a következő két fejezet felirataiban: „hajlék”. Erre javítva.

Ex 25,2: *kol is aser:* az *is* itt általános alany (angol *men*), tehát helyesen: „mindenki/bárki, aki”, lásd magát az ÚF-t: Ex 35,21.22; Lev 22,3; Józs 1,18; 2Sám 15,4, vö. még Lev 21,18.21.

Ex 25,2: *nádab rúchó:* ugyanaz a szerkezet, mint az Ex 35,21.29-ben, ott így fordítja az ÚF: „akit a lelke arra hajt”. Amit az ÚF a 25,2-ben hoz, az a *nászá libbó* kifejezés fordítása az Ex 35,21.26; 36,2-ben. Ne keverjük a kettőt. Viszont stiláris okokból a „lelke hajt” helyett a „lelke ösztönöz” fordítás lenne a jobb.

Ex 25,3: az „össze” a 2. versben sem szerepel, itt sem indokolt. Mindkét helyen ugyanaz a *lqch* ige áll.

Ex 25,4: *sés:* „lenfonál”, mint előtte a karmazsin fonál és mögötte a kecskeszőr, amelyek egyaránt szövésre alkalmas anyagok: az Ex 35,35 mutatja majd, hogy ebből majd csak a mesterek készítenek szövetet. Helyesen hozza maga az ÚF is ugyanezt a felsorolást: Ex 28,5; 35,6.23-25.35; 38,23.

Ex 25,5: A *sittím* nem az észak-amerikai eredetű, hazánkban is elterjedt akácfa (= Robinia), hanem az Afrikában és a Sínai-félszigeten honos akácia, az Acacia különböző fajai: minden bizonnyal ezek közül is a legelterjedtebb fajról, a közönséges akáciáról lehet szó (Acacia raddiana), lásd a Neues Bibellexikont és a KBL-t (szakmailag helyesen, de az „akác” címszó alatt). A német fordítások az „Akatien „szóval nem tudják a különbséget érzékeltetni.

Ex 25,6: *qötóret:* „illatáldozat”. A *qötóret masszammím/szammím* fordításában az ÚF teljesen következtelen. A variációk: „jó illatú füstölés” / „jó illatú füstölőszer” / „áldozati fűszerféle” / „fűszerezett illatáldozat” / „illatszer” / „illatáldozat” / „jó illatú áldozat” / „illatos fűszerféle”. Javasolt preferált fordítás: 1.) „jó illatú illatáldozat” (még ha ez esetleg tautológiának is tűnik), ahol az alapanyag a hangsúlyos: 2.) „jó illatú füstölőszer”, lásd magát az ÚF-t: Ex 35,15.28; 39,38; 2Krón 2,3; 13,11.

Ex 25,6: *semen hamischá:* Fordításának variációi az ÚF-ban: 1.) „felkenéshez való olaj”: Ex 25,6; 37,29; 39,38; 40,9. 2.) „fölkenéshez való olaj”: Ex 35,8.15; Lev 8,2; Ex 35,28, 3.) „felkenésre való olaj”: Ex 29,7.21, 4.) „fölkenésre való olaja”: Ex 31,11; Lev 8,10.12.30; Num 4,16, 5.) „fölkenő olaj”: Lev 21,10. A jó megoldás a 2.), mert a fölkenés szertartásához használják, és mert az ö-zös formát preferálja az Ósz. Erre egységesítve mindenütt a fordítás.

Ex 25,7: *millúm:* nem „foglat”, hanem „borítás, berakás”, lásd LB, ZB és Noth (ÚF = Károli). A kérdéshez lásd még az Ex 28,17-nél is.

Ex 25,10.13: *sittím:* nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.

Ex 25,17: határozatlan névelő: lásd az ÚF-t a 23. versben.

Ex 25,21: a *milmaólá* fordítatlan maradt: „fölé, rá” – hangsúlyos, lásd LB és ZB és a Károli.

Ex 25,22: Az ÚF a meglehetősen bonyolult, többszörösen összetett mondatot két mondatra bontja, megismételve benne az igei állítmányt. Ha már bővítenünk kell

stiláris okokból a fordításban a szöveget, érdemes az „innen” szót is beilleszteni.

Ex 25,23: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.

Ex 25,23–40: *ászá*: a 25. fejezet elején: „készíts” – majd átvált az ÚF a „készíttess” fordításra, ráadásul úgy, hogy a szakaszban a többi ige nem kauzatív, hanem maga Mózes az alanya (így a 25. fejezetben a 24., 27., 28. és a 37. vers). Ez fordítási hiba és stiláris egyenetlenség is egyben. Javítva, mindenütt áttérve a „készíts” formára, így a LB, ZB és a Károli. Lásd ugyanezt a problémát végig az Ex 26–39-ben.

Ex 25,27: a parallel Ex 37,14 fordításához igazítva.

Ex 25,28: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.

Ex 25,36: kimaradt a fordításból a *mimennú*: „belőle” = azaz magából a gyertyatartóból, azaz a középső szárból. Lásd ZB, LB és a Károli (ez utóbbiban: „magából” = azaz a szárból).

Ex 25,39: maga a lámpatartó, és *et* = „-val, -vel” = vele együtt a tartozékok is, azaz a lámpatartó és minden tartozéka együtt készül egy talentumból. Helyesen maga az ÚF is a (nem szó szerint) parallel Ex 37,24-ben.

Ex 26–31: *ászá*: „készít”, lásd az Ex 25,23–40-nél.

Ex 26,1: a parallel Ex 36,8-hoz igazítva.

Ex 26,6: a parallel Ex 36,13-hoz igazítva és stilárisan javítva.

Ex 26,11: a vége a 26,6 átfogalmazott ismétlése.

Ex 26,12–13: a két vers szorosan összetartozik, s a 12. vers T.sz-ban megfogalmazott bevezetője a 12–13. versekre együtt érvényes. Így a LB és Noth. Részletek: *ódef*: „fölsleges rész”, itt: „ami túllóg”, *szárach*: „kiterjed, átlóg”, lásd az ÚF az Ez 17,6-ban: „terebélyesedik”. Így a ZB és a LB, a Károli és Noth. *Achóré*: a sátor hátulja, lásd LB, ZB és a Károli: csak így nincs tartalmi ellentmondásban a vers a 13. verssel (hátral a sátorlap fele, tehát 2 könyök lóg le, oldalt viszont csak egy könyök, lásd a 8. vers), *ciddé*: nem plur., hanem duális constructus, azaz a hajléknak csak a két hosszanti oldalára vonatkozik, a hátuljára és az elejére nem.

Ex 26,14: a parallel Ex 36,19-hez igazítva.

Ex 26,15: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.

Ex 26,18: a vers első fele a deszkákra vonatkozó egész szakasz felirata, tehát egészen a 25. versig, vagy legalábbis a 20. vers végéig. A vers második felében így a héberben nincs ige, de ugyanez a 20. vers szerkezete is, ott az ÚF beillesztette a „tégy” szót. Ez szükséges ide is.

Ex 26,20: A *lifat cáfón* helyes fordításához lásd *lifat negbá* a 18. versben.

Ex 26,22: Lásd ZB, LB és Noth. (ÚF = Károli)

Ex 26,26: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.

Ex 26,27: Lásd a LB, ZB és Noth.

Ex 26,28: *bén*: „között”: nem fizikailag közéjük ékelődve, hanem: kapcsolatot teremtve közöttük, lásd ZB, LB. Azaz nem minden deszka két oldalán fut végig egy-egy retesz, összekapcsolva mindig csak a két szomszédos deszkát, hanem a 20 deszkából álló oldalon fut végig öt retesz, azaz egy retesz így a deszkákon közepén keresztben egyszerre 4 deszkát kapcsol össze.

- Ex 26,16:** minden egyes deszka mérete ez: azaz vagy „minden deszka”, vagy „deszkák”.
- Ex 26,32:** *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.
- Ex 26,33:** *qeresz*: az ÚF-ban mindenütt máshol (8x, csak az Ex 26–39-ben) „kapocs” – akkor itt is legyen az.
- Ex 26,37:** *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.
- Ex 27,1:** *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.
- Ex 27,2:** a „vond be” az egész oltárra (és nem csak a szarvakra) vonatkozik, ezt érzékelteni kell.
- Ex 27,6:** az „is” nincs a szövegben.
- Ex 27,6:** *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.
- Ex 27,8:** *jaaszú*: T.sz. 3. szem., lásd ZB, és Noth (a LB itt lerövidíti a verset). „Deszkák” – T.sz., lásd magát az ÚF-t a parallel Ex 38,7 fordításában.
- Ex 27,18:** A héber szöveg romlott, lásd a BHS-t: a második „ötven” a „könyök” szó romlásaként állt elő. Elfogadja a javítását Noth és a LB, ugyanígy az EÜ (ÚF = ZB és a Károli). Másik probléma: a „szőnyeg/szőnyegfal” szó ugyan nincs a héber szövegben jelen, de az egész vers értelemszerűen arra vonatkozik: az udvarnak nincs magassága, és nem készül lenfonálból. A vers tehát itt az udvart határoló szőnyegfalról beszél. Érdeemes egy kis plusz szöveget beilleszteni a fordításba, az ÚF jelenleg zavaróan értelmetlen.
- Ex 27,21:** csaknem szó szerinti parallelje a Lev 24,3, de az ÚF-ban a kettőnek szinte semmi köze egymáshoz. Ezért egymáshoz lettek igazítva. *arak*: „elrendez”, itt: „gondoskodik róla” – azaz arról, hogy folyamatosan égjen. Az „ég” ige elkerülhetetlen kiegészítés a fordításhoz, lásd a Lev 24-nél a LB, a ZB és zárójelben Gerstenberger. Vagy: „üzemeltesse” – de ez csúnya.
- Ex 28,3:** A vers két fele között erős cezúra van, s hangsúlyos, hogy ezek a hozzáértők készítik el a ruhát. A javasolt megoldáshoz lásd Noth és a ZB. A LB tárgyi mellékmondatnak veszi a vers második felét: „..., hogy készítsék el...”, = Károli.
- Ex 28,3–4:** *lökahanó-lí*: szó szerint ugyanaz a 38,1.3.4-ben: a fordításuk egységesítve lett, lásd a ZB, LB és a Károli.
- Ex 28,6:** *ászú*: Qal perfektum T.sz. 3.szem., és nem imperat. T.sz. 2. szem., lásd ZB, LB és a Károli.
- Ex 28,7:** *wöchubbár*: nem célhatározói mellékmondat. Az egész vers kapcsán a javítás alapvetően a ZB-t követi, és egybevág a Károlival. De így részben a LB is: „amelyek rá vannak kapcsolva”.
- Ex 28,8:** *áfad* ige: máshol csak az Ex 29,5; Lev 8,7-ben, mindkét helyen ugyanebben az összefüggésben: az éfód övét / az éfódot az övével „felövezni”. Ehhez igazítva itt az *afudá* szó fordítása.
- Ex 28,11:** „vésd”, lásd a 8. versben az ÚF-t.
- Ex 28,12:** „emlékeztető kövekül” – nehézkes és magyartalan. A javaslat azon alapul, hogy az *abné zikkáron*... negyedvers előtt se kötőszó, se prepozíció, ami az előző mondatához tartozását jelezné és a feltételezett kapcsolat jellegét elárulná. Az akcentusok itt nem mérvadóak, az *atnách* mennyiségi alapon felezi a verset, megközelítőleg középen. A vers itt kínált tagolásához lásd a LB-t.

- Ex 28,14:** most „sodrott” vagy „fonott”? *Sarsörót háabótót*: a „zsinór-lánc”. Mivel a zsinór sodrással készül, legyen mindkét helyen sodrás.
- Ex 28,15:** *taaszennu*: Qal iimperfmperfect. E.sz. 2. szem. masc + nún energ. + suffixum E.sz. 3. szem. masc. azaz: „te készítetted azt”, lásd ZB, Noth és a Károli.
- Ex 28,17:** a „foglatat” szó nincs a versben (másképp a 20. vers, ott lesz szó a foglatatról), ráadásul szövetbe nem is lehet drágakövet belefoglalni. A *málé* ige itt azt jelenti: „tele rakni, beborítani; illetve: „beilleszteni, belefoglalni”, a *millúá* pedig azt, hogy „borítás, berakás”, lásd LB, ZB és Noth (ÚF = Károli).
- Ex 28,20:** *millúáh*: ugyanaz, mint a 17. versben. Azaz „aranyfoglatokkal készüljön a berakás”. A javaslatához lásd Noth és a ZB (ÚF = LB és a Károli).
- Ex 28,21:** a „tehát” nincs a héberben és nem is indokolt, mivel a hősén kapcsán a nevekről még nem volt szó. Összességében az ÚF itt szokatlan módon rövidíti és egyszerűsíti magát a héber szöveget. A javaslatot támogatja Noth, a ZB és a Károli.
- Ex 28,22:** a megfogalmazás részben a 28,14-et követi, azzal összhangba hozva.
- Ex 28,24:** az „arany” a „karika” esetében itt nincs a szövegben, lásd helyesen az ÚF-t a vers paralelljének, az Ex 39,17-nél.
- Ex 28,26:** nem a *ntn* ige van itt, mint az előző versben, hanem a *szít*.
- Ex 28,27:** itt viszont ugyanaz a *ntn* ige áll, mint a 25. versben.
- Ex 28,29:** *lözikkárón lifné jhwh*: idézet a 28,12-ből – ahhoz igazítva, lásd Noth, a ZB, LB és a Károli.
- Ex 28,30:** *jhwh*: nem „Isten”, hanem „ÚR”. És nem az Úr előtt hozza a döntést, hanem ott viseli állandóan: azaz mindig nála legyen, ha bemegy a templomba. Így a ZB, LB, Noth és a Károli. Ezen kívül a *mispát böné jisráél* birtokos szerkezet fordítása túl bő és túl szabad, szinte parafrázis.
- Ex 28,30:** *támíd*: ugyanaz a szó, mint az előző versben, ezért itt: „állandóan”.
- Ex 28,32:** itt ne a „szegély” szó szerepeljen, mert össze lehet téveszteni a palást alsó szegélyével, amiről a következő versek szólnak.
- Ex 28,33:** *súláv*: „szegélye”, szuffixummal.
- Ex 28,34:** az ÚF-tól szokatlan stílári egyszerűsítése a hébernek.
- Ex 28,36:** *qódes ladonáj*: „az Úr szent tulajdona”, lásd magát az ÚF-t: Lev 27,30.32; Ézs 23,18; Ez 48,14; Zak 14,21, és főleg Zak 14,20: itt is ez valamire ráírva.
- Ex 28,39:** Itt az ÚF (= LB = Károli) teljesen hibás: ahogy a vers elején a felirat helyesen interpretálja, itt új tárgyak készítésének elrendeléséről van szó, és a héber mondat szerkezet is teljesen az előző ruhadarabok elrendelésének mintáját követi. Így Noth és a ZB.
- Ex 28,41:** az *ittó* nem lett lefordítva: hozza a szót Noth, a ZB („mit ihm”), a LB („samt”) és a Károli. A vers vége a 28,3-at idézi, azzal összhangba hozva.
- Ex 28,42:** *erwá*: az ÚF-ban máshol csaknem mindenütt „szemérem”, lásd Gen 9,22k; Hós 2,11; Lev 18 és 20. Itt ez előtt a *bászár* „test, hús” szó áll: azaz „szemérem-test” (nemi szervet mégsem írhatunk...).
- Ex 28,43:** Az időhatározói mellékmondat központja: amikor a szentély körüli szolgálatukat teljesítik. Hol? A folytatás ennek két lehetőségét adja meg: akár bent a sátorban, akár kint előtte, az oltárnál. Így a ZB, LB, Noth (um ... zu), és talán a Károli is.

- Ex 28,43:** „Örök rendelkezés ez...” Az ÚF csak 5x hozza a „legyen” ige nélkül, 14x a „le-
gyen” igével. A többségi formához igazítja.
- Ex 29,3:** az *ótám* fordítatlan maradt, s stiláris okokból a tárgy a magyar szövegből is
hiányzik.
- Ex 29,4:** *qrb*: a parallel Ex 40,12 szövegéhez igazítva.
- Ex 29,7:** *semen hamischá*: „fölkénéshez való olaj”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Ex 29,10:** „vezettesd” – nem kauzatív, hiszen a 11. vers szerint a bikák levágását az ÚF
szerint is maga Mózes végzi. Lásd ZB, LB és Noth. (ÚF = Károli). A kérdéshez
lásd fentebb, az Ex 26–31-nél.
- Ex 29,12:** *jöszöd hammizbéach*: „az oltár alapja/lábazata/talpa”. Ide önteni az áldozati
állat véré: Az ÚF minden más helyen így fordítja: „az oltár aljára”, lásd Lev
4,18.30.34; 5,9; 8,15; 9,9. A fordítás itt is ezekhez az igehelyekhez igazítva. Kér-
dés viszont, hogy nem lenne-e jobb itt: „az oltár töve”, ahogy egy oszlopnak és
építménynek (ház, kerítés stb.) is töve van (lásd a német: Sockel).
- Ex 29,13–14:** Nem a hús elégetése a vétekáldozat, hanem amiről a 13. vers szól!
- Ex 29,13:** a parallel Num 8,13 fordításával szinkronba hozva.
- Ex 29,14:** *chattát hí*: állandó formula, maga az ÚF így fordítja: „Vétekáldozat ez.”, lásd
Lev 4,21.24; 5,9.12. Ehhez igazítva.
- Ex 29,16:** „vette a vért”, lásd az ÚF-t: Lev 8,15.
- Ex 29,17:** A birtokos szuffixumok nem lettek lefordítva (szemben a 13. verssel, itt van-
nak szuffixumok).
- Ex 29,17:** *ntch*: Az ige fordítása az ÚF-ban nem egységes: „vág / vagdal / szétvagdal
/ szétdarabol / földarabol”. A „vagdal” nem jó fordítás, mert az azt jelenti,
„vágással felapróz”, lásd a „vagdalt hús” kifejezést. Egy áldozati állatot nem
felvagdalunk, hanem darabjaira vágunk/bontunk. A *ntch lintácháw* fordítása
ezért legyen egységesen „darabjaira (fő)lvág”, a *ntch* ige, ha egyedül áll: „fől-
darabol”, lásd az ÚF: 1Sám 11,7; 1Kir 18,33.
- Ex 29,20:** *zrq*: itt is azt jelenti, hogy a vért az oltárra „hinteni”, lásd az ÚF-t ebben az
összefüggésben lényegében mindenütt máshol: Ex 24,6.8; 29,16; Lev 1,5.11;
3,2.8.13; 7,14; 8,19.24; 9,12.18; 17,6 stb. Így ehhez a vershez a ZB és a LB, és
maga az ÚF a parallel Lev 8,24-ben.
- Ex 29,20:** a héber szó szerint: „a kéz és a láb nagyujjai” – azaz „hüvelykujj” és „nagy lá-
bujj”. Az ÚF itt a „kéz” és a „láb” lefordításával hebraizmust hordoz (formális
megfeleltetés).
- Ex 29,20:** „a többi vért”: lásd magát az ÚF-t a parallel Lev 8,24-ben.
- Ex 29,21:** az *ittó* kétszer is szerepel a versben, nyilván fontos: az ÚF egyszer sem fordí-
totta (= LB). Másképp a ZB, Noth és a Károli.
- Ex 29,21:** *semen hamischá*: „fölkénéshez való olaj”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Ex 29,22:** *millúim*: „fölvatás”, áldozati állat előtti jelzőként: „fölvatásra szánt”, lásd
magát az ÚF-t: Ex 29,26.31 és ennek kiiktatott variációjaként: Ex 29,27.34.
- Ex 29,24:** Az ÚF félreérthető: még nem áldozzák fel a dolgokat, erről majd csak a kö-
vetkező vers szól. Itt csak felmutatásról („lóbálásról”) van még szó: ez egy kul-
tikus aktus, aminek során felmutatják az áldozatot Istennek. *tönúfá*: A Lev-ban
csaknem mindenütt „felmutatott áldozat” + *núf*: „felmutatott áldozatul felmu-
tat”, lásd Lev 7,30.34; 8,27.29; 9,21; 10,14.15 stb. Erre javítva itt is a szöveg.

- Ex 29,24:** *lifné adonáj*: „az Úr színe előtt”, mint mindenütt máshol és maga az ÚF is a parallel Lev 8,27-ben.
- Ex 29,25:** a vers vége a parallel Lev 8,28 fordításához igazítva.
- Ex 29,26:** *tönúfá*: A Lev-ban csaknem mindenütt „felmutatott áldozat” + *núf*: „felmutatott áldozatul felmutat”, lásd Lev 7,30.34; 8,27.29; 9,21; 10,14.15 stb. Erre javítottva itt is a szöveg. Lásd helyesen a szakasz fordítását maga az ÚF a parallel Lev 8,26-ban.
- Ex 29,28:** *törúmátám ladonáj*: „felajánlásuk ez az Úrnak” – E.sz.-ban a birtok, s nem az izraeliták áldozataira vonatkozik, hanem a felajánlásukra, lásd Noth, LB, ZB és a Károli.
- Ex 29,28:** *choq-ólám méét böné jisráél*: lásd hasonló kontextusban csaknem szó szerint az Ex 27,21-ben: ahhoz igazítva. A *méét* ilyen fordításához lásd még az ÚF-t: Num 3,9. Hasonlóan a ZB, a LB („bei”), ÚF = Noth (de ő: „Abgabe von den Israeliten”).
- Ex 29,29:** a 29,29–37 még a papok és az oltár fölszenteléséről szól: a LB és a ZB nem itt, hanem a 38. vers elején hoz új feliratot. Jogosan.
- Ex 29,34:** *millúim*: „fölvatás”, áldozati állat előtti jelzőként: „fölvatásra szánt”, lásd magát az ÚF-t: Ex 29,26.31 és ennek kiiktatott variációjaként: Ex 29,27.34.
- Ex 29,36:** *qds*: ugyanígy „fölszentel”, mint a következő versben.
- Ex 29,38:** Ide kell a 29. vers elejéről átrakni a címfeliratot.
- Ex 29,40:** „hozzáadni”, mert a 41. versben ez áll: „készíteni hozzá”.
- Ex 29,46:** *lösokní*: célhatározói mellékmondat: az egész kivonulás célja ez volt! Hogy népe között lakhasson sátrában. Így a LB, ZB és a Károli.
- Ex 30,1.5:** *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.
- Ex 30,7:** *qótóret*: „illatáldozat”. A *qótóret (hasz)szammím*: „jó illatú illatáldozat” vagy „jó illatú füstölőszer” – lásd az Ex 25,6-nál.
- Ex 30,11:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Ex 30,12:** A *pqd* és a *nászá rós* fordítását az ÚF indokolatlanul variálja. A *pqd* ige leggyakrabban ebben az összefüggésben így van fordítva: „számba vesz/a számba vettek”. Akkor legyen mindig így. A *nászá rós* fordítására a „névjegyzékbe vesz” nem jó, mert ez a *miszpar sémót* fordítása, lásd pl. Num 1,18–42. Az „összeírni” szó sem jó, mert így az ÚF a *szfr* igét fordítja esetenként, lásd Ézs 22,10; 33,18. Legyen tehát: „összeszámol”.
- Ex 30,17:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Ex 30,20:** az ’ó = „vagy” fordítatlan maradt, s emiatt a vers értelmetlen: az áldozatot a papok ugyanis nem a sátorban mutatják be.
- Ex 30,20:** az utolsó két tagmondat a héberben *lő* prepozícióval konstruált célhatározói mellékmondat. Így a vershez Noth, a ZB, és a Károli, s részben a LB is.
- Ex 30,21:** „Örök rendelkezés ez...” Az ÚF csak 5x hozza a „legyen” ige nélkül, 14x a „legyen” igével. És csak itt hozza jelen idejű igealakokkal. A többségi formához igazítva.
- Ex 30,22:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél. Ez a vers ráadásul itt szó szerint ugyanaz, mint a fejezetben a 11. és a 17. vers. Nem kell a hébert simítani.

- Ex 30,23:** a „pénz” szó nincs a héberben, az csak ennyit mond: „ötszázért”. Ám a következő versből kiderül, hogy sekelről van szó, lásd a „szent sekel” mellett a sekel szót fentebb, az ÚF-ban is a 13. versben. Tehát: itt sem „pénz” (ami gyerekesen hangzik), hanem sekel. Az első helyre be kell illeszteni, utána csak „ötszázért”, lásd a ZB és a Károli (a LB nem használja sehol a sekel szót, Lot-nak fordítja).
- Ex 30,23:** a „legkiválóbb balzsam” itt összefoglalás, amit aztán külön részletez a felsorolás, lásd Noth, a LB, ZB (lásd a plur. formát legelő), és a Károli, és lásd helyesen magát az ÚF-t itt, a 30,34 hasonló felsorolásánál.
- Ex 30,24:** nem önálló mondat, a „végy ... is” nincs is benne a szövegben: a vers egyszerűen az előző versben megkezdett felsorolás folytatása, lásd ZB, LB, Noth és a Károli.
- Ex 30,25:** *rqch*: „würzig”, ami a németben, „fűszeres”-t, de „illatos”-t is jelent, lásd a többől képzett egyéb névszókhoz az ÚF: *riqquchím*: „illatszer”: Ézs 57,9; *möruqqáchím*: „jó illatú”: 2Krn 16,14. Itt is a jó illaton van a hangsúly.
- Ex 30,25:** Az utolsó mondatban az „ilyen” nincs a héberben: e típusú záradékhoz lásd a 29,14.18.25.41; 30,10 verseket, és csaknem szó szerint ugyanezt a mondatot a 30,31-ben, ott az ÚF is helyesen. E vershez lásd ZB, Noth és a Károli.
- Ex 30,29:** az „így” nincs a szövegben.
- Ex 30,29:** A vers második fele a Károli magyar szövegének félreértésén alapulhat. Jól fordítja a verset Noth, a ZB és a LB is, de helyesen magyarázza a verset a Magyarázatos Bibliánk is (!): „Ha olyan valaki érinti meg ezeket, aki nincs felszentelve, az már nem térhet vissza minden további nélkül a mindennapi életbe” – mert a szentély tulajdona lesz.
- Ex 30,34:** a *szammím* nem fűszer, hanem „illatanyag, jó illatú anyag”, lásd az ÚF-ban is: *qötóret hassammím*: „jó illatú illatáldozat”, lásd az Ex 25,6-nál részletesebben. Ez már csak azért is fontos, mert a szó mai értelmében a felsorolt anyagok egyike sem nevezhető „fűszer”-nek: nem étel ízesítésére szolgál. Ezen kívül meglepő, hogy az ÚF itt parafrázál, és mindegyik alapanyagot ellátja egy szinonim jelzővel (illatos stb.), aminek a héberben „se színe, se szaga”. E kiszínezéseket mintha a Károliból átvett „fűszer” szó tette volna szükségessé: az ÚF így igyekszik az illatra helyezni a hangsúlyt. Ezeket az exegetikai bővítményeket érdemes lefaragni. S végül a *söchélet* nem borostyánkő, hanem kagylóhéjak (összetört) keveréke: lásd a GesW.
- Ex 30,35:** *qötóret*: itt: füstölőszer, lásd az ÚF-ban nagyon sok helyen és itt a címfeliratot. A kérdéshez lásd az Ex 25,6-nál.
- Ex 30,35:** *rqch*: csak 2x fordul elő az Ószövetségben, itt, és a 25. versben. A szó „keverék”-et jelent, lásd a 25. versben maga az ÚF is: „(olaj-)keverék”. Ehhez a vershez ugyanígy Noth és a ZB, akik a szót „Mischung”-nak fordítják, és a LB, ahol a „gemengt” fordítás áll. Ugyanígy fordít a Károli: „elegyítés”.
- Ex 30,37:** *qötóret*: itt: füstölőszer, lásd az ÚF-ban nagyon sok helyen és itt a címfeliratot. A kérdéshez lásd az Ex 25,6-nál.
- Ex 30,38:** *rúach*: „szagolni, az illatát élvezni”. Mellette a *bö* prepozíció: amit szagolni, aminek élvezni az illatát = amiben gyönyörködni: lásd Ézs 11,3; Ám 5,21, Lev 26,31. Az ÚF fordítóit itt az előző versekből az „illatszer” fordítás vihette félre. Helyesen Noth, a ZB, a LB (itt nem jó, de legalább nem is rossz a Károli).

- Ex 31,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Ex 31,2:** vagy „Júda törzséből” – névelő nélkül, vagy „a júdaiak törzséből”, névelővel. De keverve nem jó. Helyesen fordítja a kifejezést maga az ÚF is a parallel Ex 35,30-ban.
- Ex 31,3:** a parallel Ex 35,31-hez igazítva (és részben az előző vershez).
- Ex 31,5:** a „foglatat” szó nincs a versben (másképp a 28,20, ott lesz szó a foglatatról). A *málé* ige itt azt jelenti: „tele rakni, beborítani; illetve: beilleszteni, belefoglalni”, a *millúa* pedig azt, hogy „borítás, berakás”, lásd Noth, LB, ZB és (ÚF = Károli). A kérdéshez lásd az Ex 28,17-nél is. De gondoljunk bele: a mester csak megválni tudná a követ, de azokat beágyazni, berakni már nem? A szöveg nyilván nem erre gondol.
- Ex 31,11:** *qötóret:* „illatáldozat”. A *qötóret (hasz)szammím:* „jó illatú illatáldozat” vagy „jó illatú füstölőszer” – lásd részletesen az Ex 25,6-nál. S végül a „végül” szó nincs a szövegben, stiláris simítás, de nem igazán érzem szükségét.
- Ex 31,11:** *semen hamischá:* „fölkénéshez való olaj”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Ex 31,13:** *dabbér el böné jisráél lémór:* állandó kifejezés, aminek a fordítását az ÚF indokolatlanul variálja. A Lev 7,23.29; 23,34; Num 9,10 alapján, ahol lehetett, egy-egyesítve a fordítás (vö. még Lev 23,24).
- Ex 31,13:** *ládaat:* célhatározói mellékmondat rövidítése, érdemes meghagyni, mert nem magyartalan, lásd Noth, LB. ZB és a Károli. A „megszentelődők” participi-umos forma nem túl magyaros, fel kell oldani mellékmondattá, lásd a Károlit.
- Ex 31,14–15:** *mót júmat:* lásd a Gen 26,11-nél.
- Ex 31,17:** elől áll a *sábat* ige, ezt az ÚF a Gen 2,1–4-ben a „megpihen” igével. Most is így kell visszaadni. *Náfas* Nifal: tulajdonképpen „kifújja magát; liheg, levegőt vesz; kipihen magát”. Tehát ez lehetne a „megnyugszik”. Bizonyára a *sabbat* = „nyugalom napja”, *sábat* = „megnyugszik” kapcsolat indította az ÚF-t erre a megoldásra.
- Ex 31,18:** A mondatba illesztett közbevetés ez: *kökallótó lödabbér ittó.* Azaz a vers e nélkül így hangzik: „És átadta Mózesnek a Sínai-hegyen a bizonyosság...” Így Noth. A „Mózes-sel való beszéde” minden variációban elég nehézkes magyarul, bár lehet, hogy a javaslat túl szabadosnak tűnik. Ha a közbevetés ilyen fordítása nem fogadható el, akkor az alábbiak szerint kell a helyes szövegtagolást megjeleníteni: „Amikor befejezte Isten Mózes-sel való beszédét, a Sínai-hegyen átadta neki...” De ezt sem támogatja sem a LB, ZB, sem a Károli, csak Noth.
- Ex 32,1:** *qhl* Nifal: Az ÚF-ban: „összegyülekezik / összegyűl / odagyűl / egybegyűl”, valamint „köré sereglik” (Ez 38,7) és „összesereglik” (Jer 26,9). Ebben a versben a hangsúly a spontán összeverődésen van, tehát inkább „odasereglik”. Exkursus: az *al* prepozíció az ige mellett a Pentateuchosban mindenütt máshol „ellen” értelemben áll, lásd az ÚF-t: Num 16,3; 17,7; 20,2 (az egyetlen kivétel: Ez 38,7).
- Ex 32,1:** *álá* Hifil: valóban „felhozni”. De az ÚF az esetek többségében nem követi a hébert, és nem azt mondja, hogy „lemenni” Egyiptomba / „feljönni” Egyiptomból, lásd itt mindjárt a 4. verset: *álá* Hifil: „kihozott”. Vagy következetesen tegyük meg a különbséget, vagy – és talán ez lenne a jobb megoldás egyelőre – itt sem.

- Ex 32,4:** A 32,1-ben: *méerec micrajim* = „Egyiptomból” Itt: „Egyiptom földjéről”. Miért? Az ÚF e szerkezet fordításában máshol is ugyanilyen következetlen. Javaslat: ha a kifejezés Egyiptomot mint országot jelenti, akkor elég az „Egyiptom” fordítás, ha a területén is hangsúly van, akkor „Egyiptom földje/országa”.
- Ex 32,4:** ‘*álá* Hifil: „fökhöz” Egyiptomból, lásd maga az ÚF a 32,1-ben, ezen kívül 32,23; 33,1; Lev 11,35 stb., a Gen-Mal-ban összesen 13x.
- Ex 32,5:** „látva” – nem túl szép. Az „amikor” fordításhoz lásd Noth és a LB. Az egyenes idézetet nem kell itt sem függő idézetté alakítani, lásd a ZB, LB, Noth és a Károli.
- Ex 32,7:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Ex 32,7:** ‘*álá* Hifil: „fökhöz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- Ex 32,7:** A parallel Deut 9,12-höz igazítva, illetve ahol a héber eltér, attól távolítva.
- Ex 32,7:** *sáchat* Piél: nem „elromlik”, hanem erkölcsileg „megromlik”, lásd az ÚF-t helyesen a Deut 9,12; Hós 9,9-ben.
- Ex 32,8:** *méerec micrajim:* lásd az Ex 32,4-nél.
- Ex 32,8:** ‘*álá* Hifil: „fökhöz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- Ex 32,9:** Túl szabad a fordítás, az ÚF itt a Pentateuchos forrásainak illesztékét simítgatja.
- Ex 32,11:** *chárá qf + bö:* ugyanaz a szerkezet, mint a 10. versben – ugyanúgy is kell fordítani, lásd a 12. verset is. Ezen kívül a -*ká* szuffixum az *am* „nép” szó végén itt nagyon nyomatékos, hiszen Mózes ezzel utasítja vissza azt, hogy ez a nép az övé lenne (lásd a 7. versben). Ezért beillesztve a szövegbe.
- Ex 32,12:** *lámma:* „miért?” Ha meg lehet hagyni, hagyjuk meg. *lö + infinit.:* célhatározói mellékmondat, semmi nem indokolja, hogy átültessük múlt idejű mondatokká, lásd ZB, LB és a Károli. A *súb* ige alanya Isten, ezt érdemes érzékeltetni. S végül: *háráá:* határozott névelő a „veszedelem” előtt: ez az Isten által fentebb ismertetett tervre utal vissza.
- Ex 32,18:** *qól anót chalúsa:* „a legyőzöttek énekének hangja” – ennyi pontosan elég, az ÚF túlzásba viszi itt az interpretációt.
- Ex 32,19:** *qrb:* itt: „a közelébe érni”, lásd LB, ZB és Noth.
- Ex 32,23:** a 32,23b-nek szó szerint egyeznie kell a 32,1 parallel szakaszával.
- Ex 32,24:** A *hitpáráqú* itt imperat. T.sz. 2. masc., nem pedig az alakilag azzal megegyező perf. T.sz. 3.szem. masc., lásd az akcentusok mellett a LB, ZB, Noth és a Károli. A *mí* „Kicsoda?” kérdőszó ugyanúgy egy vonatkozó névmás funkcióját tölti itt be, mint a 26. és a 33. versben, lásd ott jól az ÚF-t.
- Ex 32,26:** A felhívásban nincs ige: ha lehet, a fordítást is anélkül kell megoldani. A „hozágyúlik” stílári okokból szokatlan, a héberben az *éláv* önálló szó, érdemes ezt követni.
- Ex 32,27:** az első felszólítás E.sz. 3. szem.-ben fordítva magyarosabb, ráadásul ezt hozza a LB, ZB, Noth és a Károli is.
- Ex 32,27:** Az *ábar:* „átmenni” + *súb:* „megismételni” = együtt jelenti azt, hogy: „bejárni”. E mögött a fordításban a „keresztül-kasul” már fölösleges ismétlés. (A német kénytelen körülírni: „zieht hin und her”, de a magyar nem.) Ha ragaszkodunk a „keresztül-kasul” elemhez, akkor mellé egy másik ige kell.
- Ex 32,30:** a *wóattá* nem lett lefordítva.

- Ex 32,31:** nem jó helyen van a mondathangsúly: nem az a bűn, hogy a bálvány aranyból készült, hanem az, hogy bálvány készült.
- Ex 32,34:** a *wöattá* nem lett lefordítva. Itt áll a két mondat szemben egymással, a 35. vers viszont „és”-sel kapcsolódik ehhez a vershez, lásd a LB, ZB.
- Ex 33,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Ex 33,1:** *áláh + mizze:* „felmegy” + „innen” = „továbbmegy/továbbindul (fölfelé, azaz a lent lévő Egyiptom felől a fent lévő Kánaán felé)”, lásd így helyesen az ÚF-t az Ex 33,15-ben.
- Ex 33,1:** *nisbatí + ámar / lémór:* nagyon körülményes itt. Ha az ige egyedül áll, akkor jogos így fordítani: „esküvel ígért vknek”. De ha utána egy idézet következik, akkor elég a „megesküdtem, hogy...”, lásd magát az ÚF az ősatyáknak tett eskü kapcsán: Deut 1,35; Józs 1,6, vö. Jer 11,5 és más összefüggésben: 1Sám 3,14; 1Kir 1,30.
- Ex 33,2:** a kánaáni népek felsorolása: lásd az Ex 13,5-nél.
- Ex 33,3,5:** *böqirböká:* „közötted” – ugyanaz a szó, mint az Ex 33,5-ben, lásd ott az ÚF-t. Vagy mindkét helyen „veled” (= LB), vagy mindkét helyen „közötted” (= ZB). Legyen: „veled/velük”.
- Ex 33,8:** nem „amint”, mert ez nem egy röpké pillanat, hanem „amíg” (így a héber), mert ez egy hosszabb gyaloglás lehetett, lásd a LB, ZB és a Károli.
- Ex 33,12:** *rőé:* ugyanaz, mint a 13. versben: ha lehet, ugyanúgy kell fordítani.
- Ex 33,12.13.16.17:** *mácá chén böéné xy:* lásd a Gen 30,27-nél.
- Ex 33,21:** Az „itt” nincs a héberben, de szükséges a helyes fordításhoz. Ám talán nem ide kell tenni, hanem az utolsó mondatba „ide” formájában, lásd Noth, a ZB és a LB („da”).
- Ex 34,3:** *áláh:* „felmenni”.
- Ex 34,3:** *múl:* „irányába, felé”, lásd az ÚF-t: Józs 8,33; 9,1, és e vershez a ZB, LB. Azaz az állatokat ne engedjék legelés közbe a hegy felé venni az irányt, nehogy felmenjenek. Tartalmilag persze az ÚF is ezt fejezi ki (bár annak egy kicsit tágabb a jelentése), így a javítás nem elengedhetetlen.
- Ex 34,5–6:** Az egyik legsúlyosabb fordítási hiba a könyvben. Alanyváltás van ugyanis a mondatban, amit az ÚF nem vesz figyelembe: az Úr leszáll, de Mózes lép oda mellé, ahogy erre Isten a 33,21-ben felszólította, és Mózes hívja segítségül az Úr nevét, ahogy a kultikus alkalmakkor hívni szokták az Istent, lásd a *wajiqrá böségm jhwh* formulát helyesen fordítva minden más helyen az ÚF-ban: Gen 12,8; 13,4; 21,33; 26,25. Így interpretálja a két verset Noth, a LB és a ZB is. (ÚF = Károli, lásd ott a rossz helyen álló kereszthivatkozást). Isten tehát csak a 6. versben kiáltja ki kétszer a nevét.
- Ex 34,7:** Az Ex 20,5–6 átírt idézete. Ahol a héber egyezik, a fordításnak is egyeznie kell. Ezért „fiai is”, és nem „fai”, „irgalom”, és nem „szeretet”. Vagy a Dekalógust is javíthatjuk – de a két versnek szinkronban kell maradnia.
- Ex 34,8:** *qádad:* az ÚF-ban mindenütt máshol „meghajol (és leborul)”, vagy bővítve: „a földig hajol (és leborul)”, vagy még tovább bővítve: „arccal a földig hajol (és leborul)”, így összesen 14x (pl. 1Sám 28,14; 1Kir 1,31; 2Krón 20,18; Num 22,31; Neh 8,6; Gen 24,26). Ehhez igazítva.
- Ex 34,9:** *mácá chén böéné xy:* lásd a Gen 30,27-nél.

- Ex 34,10:** *immák*: „veled” – félreérthető: nem Mózesen, hanem vele együtt, általa másokon. Ezért kell pontosítani.
- Ex 34,11:** *smr* + Isten parancsa: „megőriz”? Milyen értelemben? Az ÚF szinte soha nem fordítja így. Variációk: 1) „megjegyez, számon tart”, azaz „emlékezetében megőriz”: pl.: Gen 37,11; Ézs 42,20; Zsolt 103,3. 2) „teljesít, megtart”: pl.: 1Sám 13,13; 1Kir 11,10k; Ám 2,4 stb. Az utóbbi értelemben a ZB és a LB. Noth: „beachten”, azaz „ügyel”. Az ÚF talán inkább az 1. variációra gondolt, abban az értelemben pontosítva a szöveg. A *löká* itt nyomatékositás, ennek felel meg a javaslatban a „jól” szó.
- Ex 34,11:** a kánaáni népek felsorolása: lásd az Ex 13,5-nél.
- Ex 34,12:** *jihje lömqés lö*: elég gyakori ebben az összefüggésben, lásd Ex 23,33, 34,12; Bír 2,3; 8,27; Zsolt 69,23: az ÚF a fordításukban indokolatlanul variál. Javaslat „csapda lesz / válik nekik”, lásd az ÚF-t: Bír 8,27; 1Sám 18,21.
- Ex 34,13:** *ntc mizbéach*: máshol „lerombolni az oltárt”, lásd Deut 12,3; Bír 2,2; 6,30–32; 2Kir 23,12.15, és az ígét építmények összefüggésében még 15x.
- Ex 34,14:** a vers a második parancsolatot idézi az Ex 20,5-ből, lásd helyesen az ÚF-t a Zsolt 81,10-ben. Ahhoz igazítva.
- Ex 34,15:** *pen*: „nehogy, hogy ne”. Ez érzelmileg is telített, fokozott tilalom: érdemes érzékeltetni.
- Ex 34,18:** Csaknem szó szerinti parallelje ennek a versnek az Ex 23,15: ahol a héber egyezik, a magyar fordítás egymáshoz igazítva.
- Ex 34,19:** a „jóság” szó előtt ugyan wáw kötőszó áll, de itt „megpedig” pontosító értelemben, lásd a wáwnak ehhez a funkciójához az ÚF-t is: Deut 9,26 („népedet, örökségedet”); 11,1; 18,1 („tűzáldozatokból, az ő örökségéből”); (talán: Deut 19,5; Józs 22,30; 24,3); Józs 9,23 (a szolgák: a favágók és vízfordók); Bír 20,26 (Izrael fiai, a nép); 1Sám 15,9 (ÚF: „azaz”); Jer 31,9 (Izraelnek: Efraim); Zak 9,9 (a „szamárcsikó hátán” előtt), Préd 8,2; ezen kívül még pl. a Dán 1,3, lásd így ezt a verset a ZB, LB és Noth (ÚF = Károli), s így talán még: Deut 19,5; Józs 22,30; 24,3). A wáwnak ehhez a funkciójához lásd KUSTÁR: *Wáw Explicativum*. Azaz a vers csak és kizárólag az állatokról beszél, lásd a folytatást és a vers előtt az árpaaaratási ünnepet.
- Ex 34,21:** *sbt*: „megpihenni”, lásd az ÚF-ban a Gen 2,2–3.
- Ex 34,22:** a vers parallelje az Ex 23,16b: ahol a héber egyezik, a magyar fordítás is egymáshoz igazítva.
- Ex 34,23:** Csaknem szó szerinti parallelje ennek a versnek az Ex 23,17: ahol a héber egyezik, a magyar fordítás egymáshoz igazítva.
- Ex 34,24:** Részben az előző vershez igazítva, ahol ezt a héber szükségessé tette.
- Ex 34,24:** *ráchab* Hifil + *göbúl*: „kiterjeszti” a határt, nem „kiszélesíti” (a határázónát?), lásd maga az ÚF a parallel Deut 12,20-ban (előfordul még: Deut 19,8, Ám 1,13 – ezekben is javítva). És persze a *göbúl*: itt sem a szántó föld értelmében „határ”, a falu határa, hanem mint az ország határa, lásd részletesen az Ex 7,27-nél. Ezt érzékelteti a T.sz.
- Ex 34,24:** az *erec* itt nem „(termő-)föld”, hanem az „ország”: az idegen népek ezt vehetnék el, ha az ünnep alatt támadnának. Így a LB, ZB és Noth.

- Ex 34,25:** a vers első fele csaknem szó szerint egyezik az Ex 23,18-cal. Ahol a héber ezt szükségessé tette, ahhoz igazítva.
- Ex 34,26:** a vers szó szerint egyezik az Ex 23,19-cel. Annak a javított szövegéhez igazítva.
- Ex 34,30:** a *kol*: „mind, az összes” kimaradt. *ngs*: „odalépni, közelebb menni”, lásd magát az ÚF-t: Gen 18,23: „hozzálép”; Gen 27,21.22.26: „gyere közelebb”; Gen 27,27: „odamegy”; 29,10: „odalép” stb.
- Ex 34,32:** *ngs*: „odalépni, közelebb menni”, lásd a 34,30-nál.
- Ex 34,32:** *db*: „meghagy”? A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint „meghagy” szó azt jelenti: „(tennivalót) (távozása előtt) kiad, elrendel / (tudnivalót) valahol hagyva közöl, megad.” A szituáció itt most nem ez. Ráadásul törvényt nem nagyon szoktak meghagyni.
- Ex 34,34:** *bó*: „bemegy”. Itt fontos, mert Mózes a sátorba megy be, és majd onnan jön ki, lásd az ÚF-t a vers folytatásában és a 35. versben. Így a ZB, LB, Noth (ÚF = Károli).
- Ex 35,4:** A *dábár* „dolog” fordítása itt fölösleges: a *ze haddábár aser* szerkezetben maga az ÚF sem fordítja az alábbi helyeken: Ex 14,12; 16,16.32; Lev 8,5; Num 30,2; 36,6; Bír 20,9; 2Kir 11,5; 2Krón 23,4; Jer 38,21, lásd ehhez a vershez így a LB és a ZB.
- Ex 35,5:** a parallel Ex 25,2-höz igazítva.
- Ex 35,6:** a javítási javaslat visszavonva, de lásd az Ex 25,4-nél.
- Ex 35,7:** a parallel Ex 25,5-höz igazítva.
- Ex 35,7:** *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.
- Ex 35,8:** lásd magát az ÚF-t: Ex 35,15.28; 39,38; 2Krón 2,3; 13,11. Ennek a versnek ráadásul az Ex 25,6-tal szó szerinti szinkronban kell lennie.
- Ex 35,9:** a parallel Ex 25,7-hez igazítva (szó szerint ugyanaz, kivéve előtte a wáwot).
- Ex 35,10:** A *bákem* fordítatlan maradt – az ÚF a héberben jelen lévő személyváltást simítja.
- Ex 35,11:** a parallel Ex 26,7-hez igazítva (sátortető a hajlék fölött, ami maga is egy sátor).
- Ex 35,12.15.17:** A versben nincs benne a „Készítsétek el”, ez az ÚF betoldása, hogy felszabdálja a hosszú felsorolást – de a parallel Ex 39,33–41-ben maga az ÚF sem hozza, tehát innen is törlendő.
- Ex 35,21:** *nászá libbó*: „a szíve arra indít”: lásd így ugyanezt a szerkezetet az ÚF az Ex 25,2-ben és itt, a 35,29-ben.
- Ex 35,22:** A „függő” és a „boglár” ma már elég ritka és régies szavak. Az előbbi fülbevalót jelent, a másik arany ruhadísz vagy csatot.
- Ex 35,21:** *nádab rúchó*: „a lelke ösztönöz”, lásd az Ex 25,2-nél.
- Ex 35,23:** *kol is aser*: az *is* itt általános alany (angol *men*), tehát helyesen: „mindenki/ bárki, aki”, lásd magát az ÚF-t: Ex 35,21.22; Lev 22,3; Józs 1,18; 2Sám 15,4, vö. még Lev 21,18.21, s ugyanígy itt a LB és a ZB is.
- Ex 35,23:** A felsorolás szó szerint az Ex 25,4–5 átvétele –a fordításnak is szó szerint egyeznie kell.
- Ex 35,24:** *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.

- Ex 35,27:** *millúim*: nem „foglatat”, hanem „borítás, berakás”, lásd LB, ZB és Noth (ÚF = Károli). A kérdéshez lásd az Ex 28,17-nél.
- Ex 35,28:** A vers az Ex 25,6 csaknem szó szerinti parallelje, lásd ott jól az ÚF-t. Jól fordítja itt a szöveget a LB, a ZB és a Károli.
- Ex 35,29:** *nödábá*: névelő és suffixum nélkül, tehát a fordítása nem tárgyas, hanem alanyi ragozás. A templom kapcsán szerencsésebb itt az „önkéntes adomány” fordítás, lásd magát az ÚF-t a 2Krón 31,14-ben. Ezen kívül az „Izráel fiai” nem szerencsés (még ha szó szerinti fordítás is) az „asszonyok” összefüggésében. A javasolt megoldáshoz lásd a LB és a ZB.
- Ex 35,29:** *qötóret*: „illatáldozat”. *qötóret (hasz)szammím*: „jó illatú illatáldozat” vagy ha az alapanyag a hangsúlyos: „jó illatú füstölőszer”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Ex 35,29:** *nádab rúchó*: „a lelke ösztönöz”, lásd az Ex 25,2-nél.
- Ex 35,31:** a parallel Ex 31,3-hoz igazítva.
- Ex 35,33:** a parallel Ex 31,5 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 35,35:** *chrs*: fa- kő- és fémmunka is, a *chárás* főnevet az ÚF ennek megfelelően fordítja „kovács”-nak, „kőfaragó”-nak és „ács”-nak is. A legtöbbször „mesterember”-nek fordítja: ez is dolgozhat a kontextus alapján fémmel (Ézs 40,19) vagy fával (Ézs 40,20) is. Ezért ezt a gazdag jelentést kénytelenek vagyunk magyarul két szóval visszaadni: „fa- és fémmunkák” (a szent sátorhoz kövel nem kell dolgozni). *Chóséb*: az ÚF az Ex 26–39-ben „művészi szövés”-nek fordítja, a *róqém* szót pedig „művészi hímzés”-nek. A „kék és piros bíborból, karmazsin fonálból és lenfonálból” értelemszerűen csak erre az utóbbi két szakmára vonatkozik. A sort a takácsmunka (*órég*) zárja. S végül: a vers második fele (az atnách után) nem tagja a felsorolásnak, hanem összefoglaló záradék, lásd a LB és a ZB.
- Ex 36,1:** Ez a vers még a mesterek megbízásának része, az igék benne felszólító módban állnak, lásd a BHS szövegtagolását, a LB és a ZB-t. Ez így is logikus, hiszen a parancs végrehajtásáról majd csak a 2. és kk verstől kezdve olvasunk. Ugyanígy a Károli, aki a 36,1-et ezért egyenesen még a 35. fejezethez kapcsolja 36. versszám alatt.
- Ex 36,1:** *wöászá*: „elkészíti / készítse el”: ő maga, a többiek segítségével, és nem „készített / készíttesse el”, lásd a LB és a ZB: egyszerű nyomdahiba? Az *ís* szót itt „embert” jelent, lásd magát az ÚF-t ugyanehhez a szerkezethez a következő versben. S végül: nem „azokkal”, hanem „azokat”.
- Ex 36,2:** *lőqorbá el hammöláká laaszót ótách*: szó szerint: „a munkához való közeledésre elvégezni azt”. A javaslatához lásd a ZB-t és a Károli.
- Ex 36,3:** *törúmá*: nem „áldozat”, hiszen még nincs sátor, és így áldozatbemutatás sincs. A vers első fele miatt nyilvánvaló, hogy további alapanyagok adományozásáról van szó. A szó itt is azt jelenti, hogy „felajánlás”, lásd az ÚF-t ebben az összefüggésben: Ex 25,3 és 36,6.
- Ex 36,4:** *mimmölaktó aser hémmá ószím*: az ÚF-ban ez a mondat értelmetlen. A helyes fordítás: a *möläká*: itt: „munka”, lásd az ÚF-t a 36,7-ben, „a munkájából = -tól (*min* prep.) jött el, amit éppen (= participium) csinált”. Így a LB, ZB és a Károli.
- Ex 36,6:** *wajjőcaw Móse wajjaabírú qól*: szó szerint: „megparancsolta Mózes, és erre körbevitték a hírt” (= ZB és a Károli, ÚF = LB) = „Mózes parancsára kihirdették”.

Az *ód* fordítatlan maradt, pedig lényeges: „ne készítsen már / többé / ezentúl” (ZB, LB és a Károli). És végül: a *kálá* ige itt Nifalban áll, azaz nem „abbahagy”, hanem passzív: „abbahagyták vele”. A kontextus alapján is azon van a hangsúly, hogy a nép olyan bőkezűen adakozott, hogy csak Mózes kifejezett parancsára hagyták abba az adományok hordását. Így a ZB (ÚF = LB).

Ex 36,8: *wajjaaszú kol-chakam-léb bööszé hammöláká*: Szó szerint: „és elvégezte valamennyi hozzáértő ember a munkán dolgozók között”. A LB és a ZB is így értelmezi: többen dolgoztak a sátron, mint a „hozzaértők”. Így más az LXX is, aki itt az Áron vezette papokra gondol: ők voltak a segédmunkások (ÚF = Károli). A *bö* prepozíciónak eszközhatározói értelme is van: a hozzáértők a munkásokkal. A javaslatban a hozzáértőkön marad a hangsúly.

Ex 36,9: a parallel 26,2 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,12: a parallel Ex 26,5 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,13: a parallel Ex 26,6 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,14: a parallel Ex 26,7 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,15: a parallel Ex 26,8 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,16: a parallel Ex 26,9a-hoz igazítva.

Ex 36,18: a parallel Ex 26,11 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,20: a parallel Ex 26,15 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,21: a parallel Ex 26,16 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,22: a parallel Ex 26,17 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,23: a parallel Ex 26,18 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,24: a parallel Ex 26,19 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,25: a parallel Ex 26,20 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,27: a parallel Ex 26,22 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,28: a parallel Ex 26,23 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,29: a parallel Ex 26,24 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,30: a parallel Ex 26,25 szövegéhez igazítva.

Ex 36,31: a parallel Ex 26,26 szövegéhez igazítva.

Ex 36,32: a parallel Ex 26,27 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,33: a parallel Ex 26,28 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,34: a parallel Ex 26,29 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,35: a parallel Ex 26,31 javított szövegéhez igazítva.

Ex 36,36: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.

Ex 36,37: a parallel Ex 26,36 javított szövegéhez igazítva.

Ex 37,1: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.

Ex 37,3: helyesírásában a parallel Ex 25,12-höz igazítva.

Ex 37,4: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.

Ex 37,5: a parallel Ex 25,14 javított szövegéhez igazítva.

Ex 37,6: a parallel Ex 25,17 javított szövegéhez igazítva.

Ex 37,7: a parallel Ex 25,18 javított szövegéhez igazítva.

Ex 37,8: a parallel Ex 25,19 szövegéhez igazítva.

Ex 37,9: a parallel Ex 25,20 javított szövegéhez igazítva.

Ex 37,10: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.

Ex 37,11: a parallel Ex 25,24 javított szövegéhez igazítva.

- Ex 37,13: a parallel Ex 25,26 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 37,15: a parallel Ex 25,28-ban a vers vége más: ugyanaz, mint az előző, 37,14 vége. Ezt érzékeltetni kell, még ha a héber szöveg mögött esetleg szövegromlás is áll.
- Ex 37,15: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.
- Ex 37,16: a vers vége szó szerint egyezik a parallel Ex 25,29 végével, annak javított szövegéhez igazítva.
- Ex 37,17: a parallel Ex 25,31 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 37,18: a parallel Ex 25,32 szövegéhez igazítva.
- Ex 37,19: a parallel Ex 25,33 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 37,22: a parallel Ex 25,36 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 37,23: a Sg./3 fem. szuffixumok nem a mécsesekre, hanem a lámpatartóra vonatkoznak, lásd helyesen az ÚF-t a parallel Ex 25,38-ban.
- Ex 37,25: a parallel Ex 30,1–2 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 37,25: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.
- Ex 37,26: a parallel Ex 30,3 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 37,27: a parallel Ex 30,4 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 37,29: a parallel Ex 30,35 és 31,11 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 37,29: *semen hamischá*: „fölkenéshez való olaj”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Ex 38,1: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.
- Ex 38,2: a parallel Ex 27,2 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 38,5: részben a parallel Ex 27,4 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 38,6: *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.
- Ex 38,8: részben a parallel Ex 30,18 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 38,9–11: nem „könyöknyi”, hanem csak „könyök”, lásd magát az ÚF-t a párhuzamos Ex 27,9–11-ben és itt, a 38,13–14-ben.
- Ex 38,9: a parallel Ex 27,9 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 38,10: a parallel Ex 27,10 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 38,11: a parallel Ex 27,11 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 38,12: a megelőző Ex 28,11 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 38,15: nem „könyöknyi”, hanem csak „könyök”, lásd magát az ÚF-t a párhuzamos Ex 27,9–11-ben és itt, a 38,13–14-ben.
- Ex 38,17: a parallel Ex 27,10.17 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 38,18: az első mondat az ÚF-ban jelenleg értelmezhetetlen. Lásd magyarázatképpen a parallel Ex 27,16-ot – annak alapján javítva, lásd a ZB és a LB. A második mondathoz ugyancsak lásd a ZB és a LB-t.
- Ex 38,19: *chasuqéhem*: a parallel Ex 27,17 (*szábíb möchussáqím*) alapján nem „összekötő” (az itt mit jelentene?), hanem „összekötő huzal”. Ezt támogatja, hogy a ZB és a LB is itt a két ige hely megnevezett kifejezéseit ugyanúgy fordítja.
- Ex 38,21: a *pqd* Qal máshol valóban „számba vesz”, de itt csak körülményes fordítás keretében őrizhető meg.
- Ex 38,22: „a ... törzséből való xy”: lásd magát az ÚF-t a következő versben.
- Ex 38,23: a vers parallelje az Ex 35,35, amivel jórészt szó szerint egyezik. A *chárás*, *chó-séb* és *róqém* szavak fordításának indoklásához lásd ott.

- Ex 38,24:** A helyes verstagolást az *atnách* jelzi, az ÚF tévesen egy kijelentő mondatká kapcsolja össze a 24a-t és a 24b első három szavát. A javaslatához lásd a LB, ZB és a Károli.
- Ex 38,24.29:** A *tönúfá* az ÚF-ban néha „felajánlott; felajánlás”, lásd pl. Ex 30,15; Num 8,11.13, a *núf* pedig „felajánl”, a *hénif tönúfá* „ajándéku felajánl” (Num 8,15.21; Ex 35,22) – ezt követi a javaslat. (Az „ajándék” héberül: *minchá*.)
- Ex 38,30:** „el-készít” – perfektumi igealak, akár az előző két versben.
- Ex 39,3:** „művészi szövessel” – lásd a parallel Ex 28,6 javított szövegét.
- Ex 39,4:** a parallel Ex 28,7 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,5:** a parallel Ex 28,8 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,7:** a parallel Ex 28,12 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,9:** a parallel Ex 28,16 javított szövegéhez igazítva, és figyelembe véve az akcentusok kínálta helyes szövegtagolást.
- Ex 39,10:** a parallel Ex 28,17 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,13:** a parallel Ex 28,20 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,14:** a parallel Ex 28,21 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,15:** a parallel Ex 28,22 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,19:** a parallel Ex 28,26 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,20:** a parallel Ex 28,27 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,21:** a parallel Ex 28,28 javított szövegéhez igazítva. A *kaaser*-rel bevezetett mellékmondatból nem kell önálló mondatot csinálni, lásd magát az ÚF-t: 39,1.5.7.26.
- Ex 39,22:** a masszoréta szövegtagoláshoz igazítva.
- Ex 39,23:** a parallel Ex 28,32 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,26.29:** *kaaser ciwwá jhwh et Móse*: Szó szerint ugyanaz, mint a 39,1.5.7-ben – ugyanúgy is kell fordítani, lásd ezeken a helyeken az ÚF-t.
- Ex 39,30:** *qódes ladonáj*: „az Úr szent tulajdona”, lásd magát az ÚF-t: Lev 27,30.32; Ézs 23,18; Ez 48,14; Zak 14,21, és főleg Zak 14,20: itt is valamire ráírva. Egyébként a parallel Ex 28,36-hoz igazítva.
- Ex 39,33:** a „hajlék” itt az összefoglalás, ezt részletezi a folytatás. Az „egész fölszerelését” nem az utána vonatkozó tárgyakra vonatkozik, hanem az itt nem részletezett berendezési tárgyaira, lásd a ZB, LB és a Károli. Egyébként pedig a parallel Ex 35,11-hez igazítva, lásd a szuffixumokat ott is lefordítva.
- Ex 39,34:** *páróket hammászák*: ugyanúgy „függőkárpit”, ahogy az Ex 35,12-ben, ahol az ÚF is helyesen fordítja.
- Ex 39,35:** a parallel Ex 35,12 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,37:** a parallel Ex 35,14 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,38:** a parallel Ex 35,15 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,38:** *semen hamischá*: „fölkenéshez való olaj”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Ex 39,39:** a parallel Ex 35,16 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,40:** a parallel Ex 35,17 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,41:** a parallel Ex 35,19 javított szövegéhez igazítva.
- Ex 39,42:** a parallel Ex 39,32b javított szövegéhez igazítva.

- Ex 39,43:** *ászú ótách*: „ők elkészültek vele” – azaz a mesterek, akiket a végén majd Mózes megáld, lásd a ZB, LB és a Károli. Az „egészen” szó nincs benne a héberben, lásd a ZB, LB és a Károli.
- Ex 40,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Ex 40,3:** Súlyos fordítási hiba: a *pároket* nem a láda fedele (ez a *kappóret*), hanem a kárpit előtte, lásd Ex 26,31–35, e vershez tartalmilag pedig a parallel Ex 26,33-at és a 30,6-ot. Helyesen fordít itt a LB, a ZB és ismét Noth (ÚF = Károli). Szó szerint ugyanez a kifejezés jön elő a végrehajtás leírásában, az Ex 40,21-ben (*szákak al arón pároket*), ott az ÚF jól fordítja: „...a függőkárpitot, hogy eltakarják /vele/ a biztonság ládját”.
- Ex 40,4:** *árak*: „(gondosan) elrendez”, lásd a Gen 22,9-nél. Így itt a német fordítások és megközelítőleg a Károli is.
- Ex 40,4:** A méccsest fel kell tenni a tartóra, lásd az ÚF: Ex 25,37.
- Ex 40,5:** „Helyezd” – mint a parallel Ex 30,6-ban. Ugyanez a hely mutatja, hogy az oltár helye a kárpit túlsó oldalán van, nem a kárpit mögött, a láda előtt: a kettő között lóg a kárpit. A „kívülről” szónak nincs megfelelője a héberben, nem hozza a LB és a ZB sem, de talán szükséges tartalmi pontosítás.
- Ex 40,7:** a parallel Ex 30,18 (javított) szövegéhez igazítva.
- Ex 40,8:** „elrendezni az udvart” = benne rendet csinálni. Nem erre gondol a szöveg: felállítani a szőnyeg-kerítést körös-körül. És nincs külön egy kapu, amire rá lehetne teríteni egy függönyt: maga a függöny volt a kapu, lásd a héber birtokos szerkezetet: „Tedd fel az udvar kapujának függönyét!” Mindkét kérdésben lásd helyesen a LB, a ZB és Noth.
- Ex 40,9:** *semen hamischá*: „fölkénéshez való olaj”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál. És nem „megken”, hanem „fölkén”, lásd az ÚF-t: Ex 29,7; Lev 8,12.
- Ex 40,10kk:** nem „megken”, hanem fel/fölkén”, lásd „felkent főpap, király stb.”, és magát az ÚF-t a 40,12–15-ben.
- Ex 40,16–33:** Ugyanolyan, nem túl hosszú bekezdésekből áll a szöveg, mindegyiket az „ahogyan megparancsolta Mózesnek az Úr” formula zárja le. Érdemes ezeknek a bekezdéseknek a formai egységességét jobban megjeleníteni, pl. azzal, hogy nem szabadljuk fel versenként külön mondatokra őket, ha ez megoldható, illetve azzal, hogy mindegyiket az „Azután” formulával vezetjük be, és ezt a bekezdéseken belül nem használjuk.
- Ex 40,16:** Ugyanez a mondat szerkezet szerepel az Gen 6,22-ben, a fordítása ahhoz igazítva, részletesen lásd még a Num 1,54-nél.
- Ex 40,18:** Az igék alanya Mózes, akár az Ex 26–39-ben. És minden főnév végén van birtokos szuffixum. Így a vershez a LB, ZB és Noth.
- Ex 40,19.20:** Az igék alanya Mózes, akár az Ex 26–39-ben, lásd a LB, ZB és Noth. Ezen kívül a *milwálá* szó fordítatlan maradt.
- Ex 40,21.22.23:** Az igék alanya Mózes, akár az Ex 26–39-ben, lásd a LB, ZB és Noth.
- Ex 40,27:** *qótóret*: „illatáldozat”. *qótóret (hasz)szammím*: „jó illatú illatáldozat” vagy ha az alapanyag a hangsúlyos: „jó illatú füstölőszer”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Ex 40,33:** „elrendezni az udvart” = felállítani a szőnyeg-kerítését körös-körül, lásd a 40.8-nál.

- Ex 40,36–37:** ha pára vagy a köd „fölszáll”, az egyben azt is jelenti, hogy szétfoszlik. Ezért ez az ige nem szerencsés itt a felhő mellett (ÚF = Károli). Így a LB és a ZB is (sich erheben) és Noth (sich aufwaerts erheben).
- Ex 40,38:** A héber szöveg itt az *al* és a *bö* prepozíciókat használja: nappal a felhő a hajlék fölött (és nem –on, lásd maga az ÚF a parallel Num 9,14-ben és a ZB) volt (mert az a hajlékából nem látszana ki), de éjjel a tűz *benne* a hajlékban: így a LB, ZB, Noth (ÚF = Károli).
- Ex 40,38:** *bökol-maszéhem*: szó szerint ugyanaz, mint a 40,36 végén, ahhoz igazítva.

MÓZES HARMADIK KÖNYVE (Leviticus)

- Lev 1,2:** a hangsúly azon van: a *qorbán* csak állatáldozat lehet. Így a LB, ZB és Gerstenberger. Ugyanígy maga az ÚF-t a hasonló szerkezetű Lev 2,1-ben.
- Lev 1,2:** *dabbér el böné jisráél wöamartá aléhem*: állandó formula, a Lev-Num-ben 16x fordul elő. A fordításait az ÚF fölöslegesen variálja. A Num-ben előforduló 8 eset alapján ahol lehetett, egységesítve (lásd a Num 5,12; 6,2; 15,2.18.38; 33,51; 35,10).
- Lev 1,2:** nem „ha egy ember”, hanem „ha valaki”, lásd magát az ÚF-t helyesen a 2,1-ben. A 3. verstől ezt a verset részletezi az egész fejezet, ezért azok alpontjai elé (3., 10. és 14. vers) még a „valaki” megismétlése sem szükséges, lásd helyesen az ÚF-t ismét csak a 2. fejezetben.
- Lev 1,3:** a „csak” nincs a szövegben, és nem is szükséges, lásd LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 1,4:** *wönircá ló*: ez a 2. versben olvasható „hogyan kedvesen fogadja tőle az Úr” szerkezet passzív változata (*passivum divinum*): „hogyan kedvesen fogadtassék a javára”, lásd ZB, és némi körülírással a LB és Gerstenberger.
- Lev 1,4:** Az *áláv* a vers végén fordítatlan maradt, holott lényeges: az áldozó önmagáért szerez így engesztelést, lásd LB, LB és Gerstenberger.
- Lev 1,4:** „a fejével és a hájával együtt”: lásd maga az ÚF is az 1,12-ben.
- Lev 1,6:** *ntch*: „földarabol”, *ntch lintácháv*: „darabjaira (fö)l)vág” – lásd Ex 29,17-nél.
- Lev 1,7:** *arak*: „(gondosan) elrendez”, lásd Gen 22,9-nél. Így itt a ZB és Gerstenberger (*schichten*) (ÚF = Károli és a LB).
- Lev 1,10:** a „csak” nincs a szövegben, és nem is szükséges, lásd LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 1,11:** *dámó*: a birtokos szuffixum nem lett lefordítva: igaz, a LB és Gerstenberger sem fordítja, csak a ZB.
- Lev 1,12:** a parallel 1,8 részben javított szövegéket igazítva.
- Lev 1,12:** *ntch*: „földarabol”, *ntch lintácháv*: „darabjaira (fö)l)vág” – lásd Ex 29,17-nél.
- Lev 1,14:** a *ben* itt nem a madár kicsinyét jelöli (fióka), hanem az adott fajhoz tartozó egyed, lásd a héber *ben-cón* és *ben-báqár* kifejezéseket. Helyesen fordít itt a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 1,15:** *mlq*: a vers szerint a madár fejét le kell tépni, lásd egyhangúan a LB, ZB és Gerstenberger, és ugyanezt a *mlq* igét helyesen az ÚF a Lev 5,8-ban.
- Lev 1,17:** az *ótó* nem a madár szárnyaira vonatkozik, hanem a részletezés után összefoglalóan az egész madárra.
- Lev 2,2:** a *hakkóhén* a második mondatban csak egyszer szerepel.
- Lev 2,2:** *azkárá*: „emlékeztető áldozat”, lásd az ÚF-t a Num 5,26-ban (máshol csak itt, a Lev 2, 5, 6 és 24-ben). Analógia: a békeáldozatból bemutatott tűzáldozat, lásd Lev 3,2kk.
- Lev 2,3:** Az utolsó mondat nem a bemutatott áldozatra vonatkozik, hanem az abból a papoknak adott részre: szent, tehát csak ők ehetnek belőle stb. Helyesen Gerstenberger, a LB és a ZB (ÚF = Károli).
- Lev 2,8:** A vers első feléhez lásd helyesen Gerstenbergert.

- Lev 2,9:** *azkára*: lásd Lev 2,2-nél.
- Lev 2,10:** szó szerint azonos a 2,3-mal, annak a javított szövegéhez igazítva.
- Lev 2,10:** szó szerint: „semmi, ami kovással és semmi, ami mézzel”. Ugyanígy LB és a ZB és Gerstenberger.
- Lev 2,16:** *azkára*: lásd Lev 2,2-nél.
- Lev 3,1:** a „csak” nincs a szövegben, és nem is szükséges, lásd LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 3,3:** a *wáw* itt nem felsorolást jelöl, hanem tartalmi pontosítást: „még hozzá az összes kövérjét, ami...”, lásd a *wáwnak* ehhez a funkciójához Ex 34,19-nél.
- Lev 3,3:** *mökassze*: „borít”, lásd az ÚF-t a parallel Ex 29,13.22-ban.
- Lev 3,4:** a 3,4a még az előző versben megkezdett felsorolás folytatása, a „lefejteti” utasítás csak a máj hártájára vonatkozik, lásd a LB, ZB és Gerstenberger. Ehhez a vershez lásd a parallel Ex 29,13-at.
- Lev 3,6:** a „csak” nincs a szövegben, és nem is szükséges, lásd LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 3,5:** lásd a parallel 1,17-et.
- Lev 3,7:** a *kebesz* nyájon (*cón*) belül a juh, szemben a kecskével, lásd Lev 5,7-nél. Ezt világosan mutatja, hogy a 3,12 a juh után áttér a kecskére: az ÚF ott helyesen nem gödölyét / kecskegidát fordított.
- Lev 3,8:** a *dámó* szuffixuma nem lett lefordítva. Lefordítja: ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 3,9:** *mökassze*: „borít”, lásd az ÚF-t a parallel Ex 29,13.22-ban. A vers összességében is a parallel 3,3 javított szövegéhez igazítva.
- Lev 3,10:** A szó szerinti parallel 3,4 javított szövegéhez igazítva.
- Lev 3,11:** Az ÚF itt egyszerűen értelmetlen: a tűzáldozatnak az eledele? Itt a fordítók talán azt a gondolatot akarhatták a kiiktatni a szövegből, hogy az Úr az áldozattal táplálkozik. De ezt a Biblia egészének összefüggésében megmagyarázni, nem pedig negligálni kell.
- Lev 3,14:** a parallel 3,3.9 javított szövegéhez igazítva.
- Lev 3,15:** a parallel 3,4.10 javított szövegéhez igazítva.
- Lev 3,16:** a parallel 3,11 javított szövegéhez igazítva.
- Lev 3,17:** *bökól mósöbóteká*: a „lakóhelyeden” fordítást hagyjuk meg a *bisáreká* kifejezésnek! A *bökól mósöbóteká* kifejezést maga az ÚF is a „bárhon / mindenütt, ahol laktok” fordítással adja vissza: Ex 12,20; Lev 23,3. Ezekhez igazítva a többi helyet is.
- Lev 4,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Lev 4,2:** Nincs ok az egyenes idézetet függőre változtatni, lásd ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 4,7:** *qótóret*: „illatáldozat”. *qótóret (hasz)szammím*: „jó illatú illatáldozat” vagy ha az alapanyag a hangsúlyos: „jó illatú füstölőszer”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Lev 4,7:** nyilván a bika véreből azt, amit nem kent fel az oltárra, tehát a vér maradékát. Lásd LB, ZB és Gerstenberger, és magát az ÚF-t helyesen a 4,25.30.34-ben.
- Lev 4,8:** a vers második fele szó szerint a Lev 3,3.9.14 szövegét idézi – azok javított szövegéhez igazítva.
- Lev 4,9:** a vers második fele szó szerint a Lev 3,4.10.15 szövegét idézi – azok javított szövegéhez igazítva.
- Lev 4,18:** csaknem szó szerint a Lev 4,7 parallelje. Ahhoz igazítva.

- Lev 4,20:** a versben háromszor szerepel az *ászá* „tenni” ige, ezt az ismétlést nem kell stilárisan simítani.
- Lev 4,20:** A vers második felében a javítás LZ, ZB és Gerstenberger fordítását követi.
- Lev 4,26:** a *chelbó* végén a suffixum a bakra utal vissza, ezt érdemes lefordítani. A vers második fele a 4,20b variációja – annak javított szövegéhez igazítva.
- Lev 4,31:** A vers második fele a 4,20b variációja – annak javított szövegéhez igazítva.
- Lev 4,35:** A vers második fele a 4,20b variációja – annak javított szövegéhez igazítva.
- Lev 4,31:** a *chelbáh* végén a suffixum a kecskére utal vissza, ezt érdemes lefordítani. A vers második fele a 4,20b variációja – annak javított szövegéhez igazítva.
- Lev 4,32:** a *kebesz* a nyájon belül a juh, szemben a kecskével, lásd pl. a Lev 5,7-nél. Ezt világosan mutatja, hogy a 4,28-ban a kecskéről volt szó (az ÚF ott helyesen nem gödölyét / kecskegidát fordított), itt pedig ennek alternatívájaként a juhról. Lásd még a Lev 3,7-nél. Így a LB és a ZB („Schaf”, nem pedig „Lamm”) (ÚF = Gerstenberger).
- Lev 5,1:** A versben szereplő átkot egy bűntény kivizsgálása során mondják ki formálisan azokra, akik tudnak valamit, de nem hajlandók segíteni az igazságszolgáltatást. Azaz a „hallani az átkot” = „hallani a felhívást a tanúskodásra”. Így a MagyBib a vershez, de a LB, és főleg a ZB is (némileg másképp Gerstenberger: ő az átkot az igazságtalanul elítélre vonatkoztatja, akit egy néma tanú miatt átkoznak meg).
- Lev 5,1:** *nászá ávón:* lásd az ÚF-t helyesen az 5,17-ben, itt, ehhez a vershez ugyanígy a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 5,2:** *serec:* Lev 11,20–23 és Deut 14,19 szerint ide tartoznak a szárnyas rovarok is, Lev 11,29–42 szerint pedig olyan állatok is, mint a menyét, az egér és a gyík-félék, a csiga és a vakondok. Azaz semmiképpen nem jó a „féreg” fordítás (MÉKSZ= „megnyúlt, puha testű gerinctelen állat; apró, kártékony élősd; pondró, kukac”), de ugyanígy hibás az ÚF által a Lev 11,43.44; 22,5-ben kínált „csúszómászó” fordítás is (MÉKSZ= „a hullók osztályába tartozó állat”). A SzGB elfogadott javaslata: „kisebb / apróbb állatok”. Ennek alapján javítva: „kisebb állatok”.
- Lev 5,4:** *löhára ó löhétib:* a fordításához lásd a LB, ZB és Gerstenberger: akár kárt okozott másnak az elhamarkodott esküvel, akár nem, az bűnnek számít: azaz a hamis eskü önmagában is bűn, függetlenül az eskü következményeitől.
- Lev 5,4:** Eddig voltak a kázusok (5,1–3), most ezek összefoglalásaként: *löachat méélle:* „ezekből eggyel (is)” – azaz az 5,1–3-ban felsorol esetek bármelyikében. Így a ZB, de főleg a LB és Gerstenberger, és lásd az 5,13-at ismét csak ezek összefoglalásaként.
- Lev 5,6:** szó szerint: „egy nőtényt a nyájból: juhot vagy kecskét”. Ha a kecske nem gida = ÚF (márpedig nem az), akkor a juh sem bárány, lásd az 5,7-nél is.
- Lev 5,7:** a héber külön szót használ egyes állatfajok esetében akkor, ha azok egy több egyedből álló csoportban vannak, és külön egy másik szót, ha egy darabról van szó. Így a *cón* azt jelenti: juh és kecske vegyes nyája. Ennek a nyájnak egy tagja a sze. Ha fontosnak tartja tisztázni a héber, hogy juhról vagy kecskéről van-e szó, akkor pontosít: *szé-köszábím* az egy darab juh, és *szé-izzím* az egy darab kecske. Azaz a sze nem „bárány” = „fiatal, még ki nem fejlett juh”, hanem egy

darab „juh/kecske”. Mégis, az egyszerűség kedvéért a javaslat az, hogy a „juhra vagy kecskére” fordítás helyett egyszerűen utaljunk vissza a 6. versre: „ha nem telik neki erre”.

Lev 5,7: *ben-jóná*: lásd a Lev 1,14-nél. Helyesen fordít itt a LB, ZB és Gerstenberger.

Lev 5,8: Mit ne szakítson le? Ez az ÚF-ból nem derül ki. A héberben benne szerepel a *rós* „fej” szó, amit az ÚF nem fordít. Ezt pótolni kell.

Lev 5,10: *wökipper áláw hakkóhén*...: állandó formula, javítva a LB, ZB és Gerstenberger alapján, lásd így maga az ÚF a Lev 14,20-ban, lásd még a Lev 4,20b-nél.

Lev 5,10: *kammispát*: „előírás”, lásd maga az ÚF az áldozatokra vonatkozó előírások értelmében a Num 15,24; 29,18–37-ben. Így e vershez a ZB is. Ezzel a *mispát* fordításában fölösleges variációk is csökkennek. Itt a T.sz. talán érzékelteti, hogy ezek összességéről van most szó. Amúgy is: *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.

Lev 5,11: *ben-jóná*: lásd a Lev 1,14-nél. Helyesen fordít itt a LB, ZB és Gerstenberger.

Lev 5,12: *azkára*: lásd a Lev 2,2-nél.

Lev 5,13: *wökipper áláw hakkóhén*...: állandó formula, javítva a LB, ZB és Gerstenberger alapján, lásd így maga az ÚF a Lev 14,20-ban, lásd még a Lev 4,20b-nél.

Lev 5,14: *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.

Lev 5,15: *qodsé jhwh*: „az Úrnak szentelt adomány”, lásd a Lev 22-t.

Lev 5,15: Az ÚF értelmetlen: miért kell fölbecsültetni, ha nem azért, mert egy bizonyos értéket a kosnak el kell érnie? *érek*: „becsült érték”, lásd az ÚF-t a Lev 27-ben, hasonlóan itt a LB („értéke ... a te becslése szerint”), a ZB és Gerstenberger (értéke „körülbelül, ... körül”).

Lev 5,15: *böseqel haqqódes*: „a szent sekel szerint”, lásd így maga az ÚF az Ex 30,13.24; 38,24–26; Lev 27,3.25; Num 3,47.50 és a Num 7-ben, tehát lényegében mindegyik máshol.

Lev 5,16: *wökipper áláw hakkóhén*...: állandó formula, javítva a LB, ZB és Gerstenberger alapján, lásd így maga az ÚF a Lev 14,20-ban, lásd még a Lev 4,20b-nél.

Lev 5,17: Az ÚF itt meglepően szabatos: nem világos, hogy az *ászá* ígét miért kell „át-hágni” értelemben fordítani, a *micwá* itt miért nem „parancsolat”, mint bárhol másutt, és hogy miért marad ki az *aser ló téászéná* mellékmondat fordítása. A többi stiláris javítás. A vers javított szövegéhez lásd a LB, ZB és Gerstenberger.

Lev 5,18: Az *aser ságág* fordítatlan maradt. Azaz a héber szerint „a tévedésért, amit tévedésből követett el, és tudtán kívül”. Lásd ZB és a LB (ÚF = Gerstenberger).

Lev 5,18: *wökipper áláw hakkóhén*...: állandó formula, javítva a LB, ZB és Gerstenberger alapján, lásd így maga az ÚF a Lev 14,20-ban, lásd még a Lev 4,20b-nél.

Lev 5,18: *érek*: „becsült érték”, lásd a Lev 5,15-nél, itt: a „normál/szokásos becsértékben”, ugyanígy a vershez a ZB és Gerstenberger (ÚF = LB).

Lev 5,20: *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.

Lev 5,21: „kezébe adott” – jogi értelemben letétbe helyez valakinél valamit, lásd a ZB, LB és Gerstenberger (igaz, ő fordított sorrendben).

Lev 5,24: „akit megillet” – de kit illet meg? A héber szöveg világos: *laaser hú ló*: „akié az”, azaz „a tulajdonosának”. A többi helyen a vers a parallel Lev 5,16 fordításához lett igazítva, és még némi stiláris javítás is történt.

- Lev 5,25:** *érek*: „becsült érték”, lásd a Lev 5,15-nél, itt: a „normál/szokásos becsértékben”, ugyanígy a vershez a ZB és Gerstenberger (ÚF = LB).
- Lev 5,26:** *wökipper áláw hakkóhén*...: állandó formula, javítva a LB, ZB és Gerstenberger alapján, lásd így maga az ÚF a Lev 14,20-ban, lásd még a Lev 4,20b-nél.
- Lev 5,26:** *lőasmá báh*: az *ásam* ige jelentése itt ugyanaz, mint a 23. versben, lásd a LB, ZB és Gerstenberger („adóssá teszi magát”).
- Lev 6,2:** a *bó* a vers végén fordítatlan maradt, igaz, csak a LB fordítja le.
- Lev 6,6:** a parallel 6,5 javított szövegéhez igazítva.
- Lev 6,8:** *azkárá*: lásd a Lev 2,2-nél. Így e vershez a LB és Gerstenberger.
- Lev 6,11:** A vers második fele a Károli magyar szövegének félreértésén alapulhat (ott: 6,18). Jól fordítja a verset Gerstenberger, a ZB és a LB is, de helyesen magyarázza ugyanezt a rendelkezést az Ex 30,29-nél a Magyarázatos Bibliánk is (!): „Ha olyan valaki érinti meg ezeket, aki nincs felszentelve, az már nem térhet vissza minden további nélkül a mindennapi életbe” – mert a szentély tulajdona lesz. Lásd még az Ex 30,29-nél is.
- Lev 6,13:** *bőjóm himmásach ótó*: A héber szöveg szó szerinti fordítása nem zavaró és nem hebraizmus, lásd a ZB, LB és Gerstenberger, valamint magát az ÚF-t pl. a 7,35-ben. A kérdéshez lásd fentebb, a Gen 2,17-nél.
- Lev 6,14:** Az első mondathoz lásd a héber szövegtagolást, valamint a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 6,18:** Lásd az ÚF-ban a Lev 6,1.7 versek azonos szerkezetét és fordítását.
- Lev 6,20:** Lásd a 6,11-nél és még az Ex 30,29-nél is.
- Lev 6,22:** a *zákár* fordítatlan maradt. A javaslatához lásd a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 6,23:** *száraf + báés*: „tűzben elégetni”: valójában hebraizmus, mert a *száraf* nem csak azt jelenti, hogy „éget”, hanem azt is, hogy „mar, csíp”. Az ÚF eddig következetesen nem fordította le a „tűzben” szót, lásd pl. Ex 12,10; 29,14.34; 32,20; Lev 4,12; 7,17 stb. – ezután sem kell megtenni! E vershez lásd az ÚF megoldását a parallel Lev 7,17.19 stb-ben.
- Lev 7,2:** *zrq*: itt is azt jelenti, hogy a vért az oltárra „hinteni”, lásd az ÚF-t ebben az összefüggésben lényegében mindenütt máshol: Ex 24,6.8; 29,16; Lev 1,5.11; 3,2.8.13; 7,14; 8,19.24; 9,12.18; 17,6 stb. Így ehhez a vershez a ZB, a LB és Gerstenberger.
- Lev 7,3:** *mökassze*: „borít”, lásd az ÚF-t a parallel Ex 29,13.22-ban.
- Lev 7,3:** „ezüstsekel” ⇔ „sekel ezüst”, lásd a Gen 23,15-nél.
- Lev 7,4:** *aser al hakköszálím*: a kifejezést a *wáw* hiánya ellenére a kövérjére vonatkoztatja a ZB, LB és Gerstenberger is: „ami rajta (= a veséken), és ami a vékonyán van”. Ez így értelmes. A vese kapcsán ugyanis értelmetlen a „vékonya (MÉKSZ: „állat hasának a comb melletti része”) felől” helymeghatározás.
- Lev 7,6:** a *zákár* fordítatlan maradt, akár a 6,22-ben. A javaslatához lásd a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 7,6:** „ezüstsekel” ⇔ „sekel ezüst”, lásd a Gen 23,15-nél.
- Lev 7,8:** az *aser hiqrib* vonatkozó mellékmondat a mögötte álló *lakkóhén* miatt nem az áldozatra, hanem magára a papra vonatkozhat, lásd a hasonló 7,6 és 7,9 szövegét és jó fordítását az ÚF-ban, valamint ehhez a vershez a LB és a ZB. (Gerstenberger itt erősen egyszerűsíti a szöveget.) ÚF = Károli.

- Lev 7,12:** *tódá:* „hálaáldozat”, lásd a ZB, LB és Gerstenberger. A „még” a magyar fordításban egy „is” szót is indukálna: vagy azt is kitesszük (lásd a beérkezett javaslat), vagy a „még” szót is töröljük. Az utóbbira javítva.
- Lev 7,14:** *törúmá:* Az ÚF indokolatlanul variálja a fordítását. Az Ex és Deut-ban végig, és máshol is gyakran: „felajánlás, följajánlás, felajánlott, följajánlott (dolog)” – ez a leggyakoribb, összesen 44x. A Lev-ban „szent ajándék”: 7x, a Num-ben „ajándék”: 14x, ezen kívül „adomány” 3x, „felmutatott”: 1x, „áldozathozatal”: 1x, és Ezékielnél „(szent) terület”: 6x. Ahol lehet, a jó és többségi „felajánlás” szóra egységesítve.
- Lev 7,14:** a *mimmennú* fordítatlan maradt: ez egyértelműen az előző versek felsorolására utal vissza, erre épül az „egy-et-egy-et” fordítás. A *mikkol-qorbán* kifejezést úgy kell foirdítani, hogy világos legyen, szintén erre a felsorolásra vonatkozik.
- Lev 7,16:** „ezüstsekel” ⇔ „sekel ezüst”, lásd a Gen 23,15-nél.
- Lev 7,18:** Az áldozat az, ami nem válik javára annak, aki eszik belőle, és nem az evés nem válik javára. A héberben ez egyértelmű, lásd a le nem fordított *ótó* (*ham-maqríb ótó*) szót. Az „áldozat” szó beillesztése ezt pótolja.
- Lev 7,18:** A *rácá* ige kultikus szakkifejezésként azt jelenti: Isten az áldozatot „kedvesen fogadja, szívesen veszi, kedvét leli benne, gyönyörködik benne”. Az ÚF ezen a téren fölösleges variációk tömtelegét hozza. E vers fordítása ráadásul még félre is érthető: halálra kell ítélni, aki ezt a bűnt elkövetné? Nem erről van szó, a parallel kifejezés ezt egyértelműen mutatja. Így a kifejezéshez tartalmilag maga az ÚF a parallel Lev 22,23-ban, ehhez a vershez pedig a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 7,23:** nincs ok arra, hogy az egyenes idézetet függővé alakítsuk, lásd a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 7,23:** *keszeb:* „juh”, szemben az *éz* = „kecske”-vel; ez a két faj alkotja együtt a *cón*-t, azaz a „nyáj”-at. A részletes indoklást lásd az Ex 21,37-nél. Itt tehát a szó a mögötte álló „kecske” állatfajjal szemben a nyáját alkotó másik fajt jelöli, ez pedig a „juh”, és nem annak fiatal egyedei („bárányok”). A háziállatok felsorolásában amúgy is a marha és juh a megszokott.
- Lev 7,24:** a második mondat igéjének alanya T.sz. 2. szem.-ben áll, lásd LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 7,25:** *hannefes háókelet:* „az a lélek, aki eszik belőle”. Azaz nem okhatározó („mivel evett belőle”, hanem vonatkozó mellékmondat: „az, aki evett belőle”.
- Lev 7,26:** *bókól mósáb* + szuffixum: „mindenütt /sehol, ahol laktok” – részletesen lásd a Lev 23,14-nél.
- Lev 7,26:** *bóhéma:* nem fordítható itt állatnak, mert a madár is állat. A *bóhéma* a nagytű háziállat (Vieh), a „barom”. Itt a „madár” ellentétéként a „négylábú állat” fordítás lehet a jó.
- Lev 7,29:** nincs ok arra, hogy az egyenes idézetet függővé alakítsuk, lásd a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 7,32:** *törúmá:* „felajánlás” – lásd a Lev 7,14-nél. A birtokos szuffixum fordítatlan maradt, lásd a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 7,34:** *törúmá:* „felajánlás” – lásd a Lev 7,14-nél. A teljes szerkezethez lásd maga az ÚF a 10,14-nél.

- Lev 7,34:** *choq-ólám méét böné jiszráél*: lásd hasonló kontextusban csaknem szó szerint az Ex 27,21-ben: ahhoz igazítva. A *méét* ilyen fordításához lásd még az ÚF-t: Num 3,9. Hasonlóan ehhez a vershez a ZB, a LB („bei”), és ugyanígy Gerstenberger. Lásd az Ex 29,28-nál is.
- Lev 7,36:** *chuqqat ólám lödóróté-kem/-ám*: a szuffixum miatt ez a rendelkezés csak Izráelnek szól. Ezt fejezi ki, hogy maga az ÚF (a *lö* prepozíció hiánya ellenére is) helyesen így fordítja: „örök rendelkezés legyen ez nektek”, lásd Lev 6,11; 10,9; 24,3. Ennek alapján javítva. Ugyanígy Noth, a ZB, a LB és Gerstenberger.
- Lev 8,5:** *kaaser ciwwá jhwh ...*: „ahogyan megparancsolta x-nek az Úr” – egységesítve az ÚF Lev 16,34; 17,20-a és az Ex 7,6 javított fordítása alapján.
- Lev 8,5:** Mózes előbb röviden ismerteti a felszentelésre vonatkozó előírásokat (8,5), majd a folytatás tudósít ennek a végrehajtásáról, lásd így a vershez a ZB, LB, Gerstenberger és a Károli. A vers második feléhez lásd a parallel Ex 16,16.32; 35,4; Lev 9,6; 17,2; Num 30,2; 36,6.
- Lev 8,7:** mivel itt a papi ruhadarabok felöltéséről van szó, melyek elkészítését az Ex 28,4kk. rendelte el, ezért mindegyik ruhadarab elé határozott névelő szükséges, lásd maga az ÚF helyesen a 9. versben, ehhez a vershez pedig a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 8,10:** *semen hamischá*: „fölkenéshez való olaj”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Lev 8,11:** *másach*: nem „megken”, hanem „fölken”, lásd: *semen hammischá*: „fölkenéshez való olaj”, és magát az ÚF-t a 8,12-ben.
- Lev 8,12:** *semen hamischá*: „fölkenéshez való olaj”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Lev 8,13:** mivel itt a papi ruhadarabok felöltéséről van szó, melyek elkészítését az Ex 28,40 rendelte el, ezért mindegyik ruhadarab elé határozott névelő szükséges, lásd helyesen maga az ÚF a 9. versben, ehhez a vershez pedig a LB és Gerstenberger. Ezen kívül minden ruhadarabot érdemes stiláris okokból T.sz-ban fordítani, így maga az ÚF a „köntös” esetében.
- Lev 8,14:** A címfelirathoz lásd a Lev 6,12 előtti címfeliratot.
- Lev 8,15:** A bikát maga Mózes vágta le, lásd a Qal imperf. E.sz. 3. szem. igealakot, a parallel Ex 29,11-et és a LB, ZB és Gerstenberger fordítását (ÚF = Károli).
- Lev 8,16:** a parallel Ex 29,13 fordításához igazítva.
- Lev 8,17:** a felsorolás a „bika” szó részletezése, lásd ZB, a Károli és Gerstenberger (ÚF = LB). A *wáw* ezen funkciójához lásd az Ex 34,19-nél és a Lev 3,3-nál.
- Lev 8,19:** Maga Mózes az alany, lásd a Lev 8,15-nél.
- Lev 8,20:** *ntch*: „földarabol”, *ntch lintácháw*: „darabjaira (föl)vág” – lásd az Ex 29,17-nél.
- Lev 8,21:** a parallel Ex 29,17 szövegéhez igazítva.
- Lev 8,21:** A megszokott, bevett forma az ÚF-ban: „...-áldozat ez, kedves illatú tűzáldozat az Úrnak”, lásd Ex 29,18; Lev 1,9.13.17; 2,9; 3,5; 23,13.18; Num 15,10.13.14.24; 28,13. Erre javítva.
- Lev 8,22:** *millúim*: „fölvatás”, áldozati állat előtti jelzőként: „fölvatásra szánt”, lásd magát az ÚF-t: Ex 29,26.31 és ennek kiiktatott variációjaként: Ex 29,27.34.
- Lev 8,22:** *qrb* Hifil: „odavezet”, lásd a parallel Ex 29,10-ben és annak javított szövegében, és a Lev 8,6-ban.
- Lev 8,23:** a parallel Ex 29,20 fordításához igazítva.
- Lev 8,23–24:** „hüvelykujj” és „nagy lábujj”, lásd az Ex 29,20-nál.

- Lev 8,24:** *qrb* Hifil: „odavezet”, lásd a parallel Ex 29,10-ben és a Lev 8,6-ban. Egyébként a vers a parallel Ex 29,20 fordításához igazítva.
- Lev 8,25:** a parallel Ex 29,22 fordításához igazítva.
- Lev 8,26:** a parallel Ex 29,23 fordításához igazítva.
- Lev 8,27:** a parallel Ex 29,24 fordításához igazítva.
- Lev 8,28:** a *kaf* itt is „tenyér”, akár a 27. versben: a vers itt eltér a parallel Ex 29,25 szövegétől.
- Lev 8,28:** „...-áldozat ez, kedves illatú tűzáldozat az Úrnak”, lásd a Lev 8,21-nél.
- Lev 8,29:** *millúm*: „fölvatás”, áldozati állat előtti jelzőként: „fölvatásra szánt”, lásd magát az ÚF-t: Ex 29,26.31 és ennek kiiktatott variációjaként: Ex 29,27.34.
- Lev 8,29:** a parallel Ex 29,26 fordításához igazítva.
- Lev 8,30:** *semen hamischá*: „fölkénéshez való olaj”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál, minden másban (is) a parallel Ex 29,21 javított fordításához igazítva.
- Lev 8,35:** *sámar mismeret*: Ha a kifejezés a léviták munkájára vonatkozik, a fordításában az ÚF túl sok, fölösleges variációt hoz: 1) végzi a tennivalókat, 2) végzi a teendőket, 3) szolgálatra áll, 4) szolgál, 5) végzi a szolgálatot, 6) szolgálatra van rendelve, 7) szolgálatot teljesít, 8) teljesíti kötelességét. A „szolgál/szolgálat” fordítás kerülendő, hiszen ez a héber *abódá* fordítása lenne. Preferált fordítás: „végzi a tennivalókat”, lásd főleg a lévitákról szóló szakaszokban maga az ÚF is: pl. Lev 3,32.36.
- Lev 9,3:** a *kebesz* az a *cón* = „nyájon” belül a juh, szemben a kecskével, lásd pl. a Lev 5,7-nél. A juhot egyéves koráig nevezik báránynak, tehát itt - a „borjú” mellett – elfogadható a „bárány” fordítás.
- Lev 9,4:** *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.
- Lev 9,5:** *lifné adonáj*: A 9,4-ben: „az Úr előtt”, itt „az Úr színe előtt”.
- Lev 9,6:** A *dábár* „dolog” fordítása itt fölösleges: a ze *haddábár aser* szerkezetben maga az ÚF sem fordítja az alábbi helyeken: Ex 14,12; 16,16.32; Lev 8,5; Num 30,2; 36,6; Bír 20,9; 2Kir 11,5; 2Krón 23,4; Jer 38,21, lásd ehhez a vershez a LB és a ZB.
- Lev 9,6:** A második mondat nem időhatározói mellékmondat („amikor”), hanem célhatározói („azért, hogy”), lásd ismét a ZB és a LB, de hasonlóan a Károli is.
- Lev 9,7:** A *háám* nem illik az első mondatba, hiszen a második szerint is értük kell engesztelést végezni. Nyilván nem kétszer kell engesztelést végezni a népért. A BHS a Lev 16,6.11.17 és a Septuaginta alapján szövegromlást feltételez, és a „te házad népéért” olvasatot javasolja. Ezt elfogadja pl. a LB is („und dein Haus”). Nem fogadja el a javítást a Lev 16,24 és a Lev 4,3 alapján (= ÚF) a ZB és pl. Noth és Rendtorff (BK – AT).
- Lev 9,7:** *kaaser ciwwá adonáj*: Lásd helyesen maga az ÚF a 9,10-ben és sok más helyen.
- Lev 9,13:** *hárós*: nincs a végén szuffixum, és nem is szükséges stílárius okokból sem oda fordítani.
- Lev 9,14:** a *qereb* „bél” itt is E.sz.-ban áll, akár a parallel Lev 1,9.13-ban, lásd ott magát az ÚF-t.
- Lev 9,16:** *kammispát*: „előírás”, lásd maga az ÚF az áldozatokra vonatkozó előírások értelmében a Num 15,24; 29,18–37-ben. Így e vershez a ZB is. Ezzel a *mispát* fordításában fölösleges variációk is csökkennek. Itt a T.sz. talán érzékelteti,

hogy ezek összességéről van most szó. Amúgy is: *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.

Lev 9,16: *wajjaaszehá*: „elkészítette azt/bánik vele”: az áldozati állatra vonatkozik, nem magára a rítusra, lásd a ZB és a LB.

Lev 9,21: Az ÚF máshol mindig: „felmutatott áldozatul”, lásd pl. Lev 7,30.34.

Lev 9,22: *méaszót*: *ászá* és *min* prepozíció: lejött az áldozatok „csinálásától”, azaz: a lejjövetellel befejezte, lezárta azt. Az áldás tehát az aktus záró-mozzanata. A jelenlegi fordítás viszont összezavarja a kronológiai rendet. A javaslat mindenestre egyedi megoldás, ÚF = ZB, LB és Rendtorff. Alternatív megoldás: „és mivel befejezte..., lejött” // „majd lejött, befejezve ezzel a ...”

Lev 9,24: *jácá* és *millifné jhwh*: „tűz csapott ki...” – így maga az ÚF a Lev 10,2-ben.

Lev 10,1: *lifné adonáj*: itt „az Úr előtt”, a 10,2-ben pedig: „az Úr színe előtt”.

Lev 10,4.6: „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.

Lev 10,6: Utolsó mellékmondat: az ÚF túl körülményes, a javaslatához lásd a ZB és főleg a LB.

Lev 10,6: *rós*: itt „haj”, lásd maga az ÚF a parallel Lev 13,45; 21,10-ben.

Lev 10,12: *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.

Lev 10,14: *nittönú*: Nifal, azaz passzív: tehát az alanya az áldozati adományok, nem pedig Izráel fiai, így a ZB, LB és Rendtorff. Itt a 13. vers alapján passzívum divinumként értelmezve.

Lev 10,14.15: *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.

Lev 10,15: részben a parallel Lev 7,30 fordításához igazítva.

Lev 10,15: *kaaser ciwáw adonáj*: Lásd helyesen maga az ÚF a Lev 9,10-ben és sok más helyen.

Lev 10,17: a *lászét* és a *lökappér* igék alanya ugyanaz: Áron és fiai, lásd Rendtorff és a LB (a ZB itt nem értékelhető).

Lev 10,18: nem az a baj, hogy nem vitték be a vért, hiszen a Lev 4,22kk szerint a vezetők és a közemberek vétékáldozata esetén nem is kell megtenni! A baj, hogy nem ették meg a húst, amit pedig a Lev 6,17–22 előír. (Azzal, hogy Áron nem eszik belőle, a főpapért bemutatott áldozatnak is tekinti, mert bűnösnek érzi magát Nádáb és Abihú vétkében – ezt az áldozatot viszont valóban nem szabad megenni, lásd a Lev 4,10–12 és a 6,23-at együtt.)

Lev 11,5: *sáfán*: „szirti borz”, lásd a ZB, LB és Gerstenberger.

Lev 11,5.6.7: a *lákem* szó fordítatlan maradt. Lényeges, főleg a keresztyén olvasó számára (nekünk már nem tisztátalan). Így a LB, ZB és Gerstenberger, és maga az ÚF a 4. és 8. versben.

Lev 11,6: „körme”: a héberben ugyanaz, mint a fejezet többi versében – ugyanúgy kell fordítani.

Lev 11,10: *serec* = „kisebb állat”, lásd a Lev 5,2-nél.

Lev 11,10: *chajjá* = „(nagytestű) vadállat”, lásd a Gen 1,25-nél.

Lev 11,10: a *lákem* fordítatlan maradt, lefordítja a ZB, LB és Gerstenberger.

Lev 11,11: *jihjú*: felszólító jussiv, lásd a ZB (ÚF = LB). Gerstenberger ezt a mondatot nem közli.

Lev 11,12: a szórend és mondat szerkezet nagyjából ugyanaz, mint a 11,4–8 esetében.

Lev 11,20: *serec* = „kisebb állat”, lásd a Lev 5,2-nél.

- Lev 11,20:** a *lákem* fordítatlan maradt, lefordítja a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 11,20:** a szórend és mondat szerkezet nagyjából ugyanaz, mint a 11,4–8 esetében.
- Lev 11,21:** *serec* = „kisebb állat”, lásd a Lev 5,2-nél.
- Lev 11,21:** *körájim*: alapvetően „lábszár”, de a GesW és a K-B szerint is itt „ugróláb”. A szöveg itt azt mondja, hogy *mimmaal löragláv*: „a lábuk felső részén”, azaz itt nem lábszár, hanem erős, vastag comb, mint a szöcske hátsó lábain: Így a ZB, LB és Gerstenberger („Schenkel”). Mivel a szó duálisban áll, ezért két darabról van szó (: a két hátsó lábról), lásd LB.
- Lev 11,22:** *löminéhú*: „különféle”, lásd helyesen az ÚF-t a Gen 7,14-ben.
- Lev 11,22:** A sáskafajtákhoz lásd a ZB és hasonlóan némileg Gerstenberger is. (A LB átveszi fordítatlanul a héber szavakat.)
- Lev 11,23:** *serec* = „kisebb állat”, lásd a Lev 5,2-nél.
- Lev 11,23:** a *lákem* fordítatlan maradt, lefordítja a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 11,25:** „Aki csak” – így maga az ÚF a 27. versben.
- Lev 11,26:** a *lö* prepozíció a vers elején birtoklást fejez ki: azaz azoknak az állatoknak a teteme, amelyek...”, Így a LB és a ZB. (ÚF = Gerstenberger)
- Lev 11,27:** *chajjá*: „állat”.
- Lev 11,27.28:** a *lákem* fordítatlan maradt, lefordítja a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 11,29:** *serec* = „kisebb állat”, lásd a Lev 5,2-nél. *sárac*: „nyüzsögni”, lásd az ÚF-t Gen 1,20.21; 7,21; 8,17; Ez 47,9.
- Lev 11,31:** *serec* = „kisebb állat”, lásd a Lev 5,2-nél.
- Lev 11,31:** a *lákem* fordítatlan maradt, lefordítja a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 11,31:** a vers második fele lényegében szó szerint a 11,24b megismétlése: úgy is kell fordítani. De ott „tetem”, itt *bömótám*: „holtában = döglötten”, lásd így maga az ÚF a következő versben.
- Lev 11,36:** *wönógéa*: nem tárgyakra, hanem személyekre vonatkozik, lásd a ZB, LB és Gerstenberger. Az „abban” ugyan nincs a héberben, de a vers értelme ez: aki a kútban lévő tetemhez ér hozzá. Így, beillesztve a „darin” szó a LB-ben és a ZB-ben.
- Lev 11,40:** A két mondat szerkezete azonos. A kötőszó „de”, a „fölemel” jelen idő, lásd a parallel 11,25.28-ban maga az ÚF.
- Lev 11,41.42.43.44:** *serec* = „kisebb állat”, lásd a Lev 5,2-nél. *sárac*: „nyüzsögni”, lásd az ÚF-t Gen 1,20.21; 7,21; 8,17; Ez 47,9.
- Lev 11,45:** *áláh* Hifil: valóban „felhozni”, de eddig az ÚF nem így fordította (kihoz, kijön, Egyiptomba sem lementek, hanem elmentek stb.) – lásd az Ex 17,3-nál.
- Lev 11,45:** A 32,1-ben: *méerec micrajim* = „Egyiptomból” Itt: „Egyiptom földjéről”. Miért? Az ÚF e szerkezet fordításában máshol is ugyanilyen következetlen.
- Lev 11,46:** *sárac*: „nyüzsögni”, lásd az ÚF-t Gen 1,20.21; 7,21; 8,17; Ez 47,9. Tehát ne a *rmsz* igét fordítsuk itt így. A *chajjá*: „vadállat”, tehát legyen itt ez az „állat”, és a *nefes* az „élőlény”.
- Lev 11,46:** a *tóra* „törvény”: vagy „valaminek a törvénye” (így az ÚF: Lev 6,2.7.18; 7,1.11.37; Num 5,29; 6,13.21; 13,59), vagy „valamire vonatkozó törvény / ez a törvény vonatkozik ...” (így az ÚF: Lev 12,7; 14,2.32.54.57; 15,32), de az ÚF-ban csak itt „valamiről szóló törvény” – így az utóbbi ígéhelyekhez igazítva.
- Lev 11,47:** parallel a Lev 13,59: azzal szinkronba hozva.

- Lev 12,2:** *dabbér el böné jisráél lémor*: állandó kifejezés, aminek a fordítását az ÚF indokolatlanul variálja. A Lev 7,23.29; 23,34; Num 9,10 alapján egységesítve a fordítása, ahol lehetett (vö. még Lev 23,24).
- Lev 12,2:** *dótách*: a szuffixum fordítatlan maradt. Lefordítja a LB, ZB és Gerstenberger is.
- Lev 12,4:** *miqdás*: „szentély”, lásd maga az ÚF pl. Ez 8,6; 9,6; 11,16; 23,39 stb.; Dán 9,17; Ám 7,13; Zsolt 68,36; 96,6. Így ennél a versnél Gerstenberger, a ZB és a LB is.
- Lev 12,5:** *köniddátách*: a szuffixum fordítatlan maradt. Lefordítja a LB, ZB és Gerstenberger is.
- Lev 12,6:** *ben-jóná*: lásd a Lev 1,14-nél. Helyesen fordít itt a LB, ZB és Gerstenberger (lásd a Lev 1,14-nél is).
- Lev 12,6:** *ben-sáná*: az „esztendő” kissé népies, régies, ráadásul az ÚF maga is gyakran hozza áldozati állat kapcsán az „egyéves” fordítást, lásd Ex 12,5; 29,28; Lev 9,3; 23,18; Num 28,3; Ez 46,13, ráadásul a Num 7 listájában felváltva hozza a kettőt: az „egyéves” áll pl. a 7,17.23.29 versekben. Stilisztikus egyenlenségről van tehát szó, az „egyéves” formára egységesítve.
- Lev 12,8:** *álehá*: „őerte” – az „asszony” szó nincs a versben, és a beillesztése nem is szükséges, mert a kontextus alapján egyértelmű, hogy csak róla lehet szó.
- Lev 13,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémor*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Lev 13,7:** *figura etimologica*: nem „nyilvánvalóan”, hanem az előzetes diagnózis ellenére, váratlan és megdöbbentő módon. Lásd Gerstenberger: „doch”. Vagy a LB és ZB eljárása is követhető: ezek figyelmen kívül hagyják a figura etimologicát.
- Lev 13,10:** Lásd magát az ÚF-t a 13,3.5.6-nál.
- Lev 13,22:** *figura etimologica*: lásd a Lev 13,7-nél.
- Lev 13,25:** *cáraat hí bammikwá páráchá*: a parallel 13,20 fordításához igazítva.
- Lev 13,27:** *figura etimologica*: lásd a Lev 13,7-nél.
- Lev 13,29–37:** a szakáll miatt a „fej” itt nyilván a fej hajjal borított részét jelöli, lásd Gerstenberger. Így logikus, hogy a két esetet a szakasz együtt tárgyalja, és külön a bőr egyéb helyén keletkezett kiütésektől. A *széár* egyszerre jelenti a haját és a szőrt: ezt a magyarban csak kettős fordítással tudjuk érzékeltetni.
- Lev 13,33:** nőkről is szól a paragrafus! *glch*: a szőrt lenyírni: vonatkozik a szakállra és a hajra is! Lásd a hajra vonatkozólag pl. Num 6,9.18; 2Sám 14,26; Ez 44,20; nőről: Deut 21,12.
- Lev 13,35:** *figura etimologica*: lásd a Lev 13,7-nél.
- Lev 13,36:** ugyanaz a *pászá* ige, mint az előző versben és fentebb (13,5–8.22.23.27.28.32.34): ugyanúgy is kell fordítani.
- Lev 13,37:** A vers második fele a fejezetben található parallel kijelentésekhez lett jobban hozzáigazítva.
- Lev 13,39:** a parallel 13,20 fordításához igazítva.
- Lev 13,40:** a fejtető kopaszságát tárgyalja, szemben a következő verssel, ami a homlok tájékáét, lásd a ZB és Gerstenberger.
- Lev 13,41:** a vers szerkezete ugyanaz, mint az előző verssé: ahhoz igazítva.
- Lev 13,42:** a 13,40–41 javított szövegéhez és a parallel 13,20 fordításához igazítva.
- Lev 13,42:** „akkor” a deklaráció elején: a parallel 13,3.11.23.25.28.42.58 fordításához igazítva.

- Lev 13,43:** a 13,40–42 javított szövegéhez és a parallel 13,20 fordításához igazítva.
- Lev 13,44:** „akkor” a deklaráció elején: a parallel 13,3.11.23.25.28.42.58 fordításához igazítva.
- Lev 13,45:** *prm*: „megszaggat”, lásd maga az ÚF a parallel Lev 10,6-ben.
- Lev 13,46:** *bádád*: nem csak azt jelentheti, hogy „egyedül”, hanem azt is, hogy „elkülönítve, elhagyatottan”, lásd egy egész nyájról: Mik 7,14. Így ehhez a vershez a ZB. És lásd a későbbi korok lepratelepeit és az Újszövetséget: a leprások csapatokban élnek és laknak.
- Lev 13,51:** *hannega*: maga a kiütés, lásd ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 13,51:** ugyanaz a *pászá* „továbbterjed” ige, mint a 13,5–8.22.23.27.28.32.34.35.53.55-ben – a fordítás ahhoz igazítva.
- Lev 13,51:** nem egy konkrét bőrdarabról van szó, hanem mindenről, ami bőrből készült, lásd a LB, ZB és Gerstenberger. Egyébként a fordítás a fejezet parallel verseihez igazítva.
- Lev 13,52:** A vers végén ugyanaz a *szrf* ige áll, mint az elején. Ráadásul az „eltüzelni” igének van egy ide nem illő jelentése is: „fűtés céljából elégetni”, lásd „tüzelő”.
- Lev 13,55:** Ugyanaz a *szrf* ige áll, mint az 52. és 57. versben, lásd itt magát az ÚF-t. Ráadásul az „eltüzelni” igének van egy ide nem illő jelentése is: „fűtés céljából elégetni”, lásd „tüzelő”.
- Lev 13,57:** *ód*: itt „ismét”, így fordítja a szót maga az ÚF is pl. az alábbi helyeken: Gen 4,25; 24,20; Bír 13,8. Ehhez a vershez lásd így a LB, ZB és Gerstenberger: a ruha egyszer már tisztának tűnt, de ugyanazon később újabb foltok jelentkeznek.
- Lev 13,59:** parallelje a Lev 11,46–47: azzal szinkronba hozva.
- Lev 14,2:** *whúbá el hakkóhén*: Már a rendelkezések része, lásd a parallel Lev 13,2.9 és ehhez a vershez így a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 14,2:** „...vonatkozik a ...-re” – lásd az ÚF-t a parallel Lev 12,7; 14,32.57; 15,32.
- Lev 14,4:** „hüvelykujj” és „nagy lábujj”, lásd az Ex 29,20-nál.
- Lev 14,5:** *majim chajjím*: a forrás és a folyó friss vize, szemben a ciszterna álló/állott vizével. Az ÚF gyakran így fordítja: „forrásvíz” (Gen 26,19; Lev 14,5.50–52; 15,13, így az EÜ). Ez tehát – a Gen 26,19-et leszámítva – nem jó fordítás, mert a folyóból nyert friss vizet kizárja. Az ÚF máshol így fordítja: „folyóvíz” (Jer 2,13; 17,13; Zak 14,8), ami – a Zak 14,8-at leszámítva – megint nem jó: mert ez a forrásvizet zárja ki (ez valójában magyarul egyébként „folyó víz” kellene hogy legyen: olyan víz tehát, ami nem ciszternában áll! Így /külön írva/ Gerstenberger). Egy helyen, az Énekek 4,15-ben megmaradt a régies „élő víz” – ez hebraizmus, javítandó. A LB és a ZB a kifejezést „friss víz”-nek fordítja. Ez a legjobb – erre javítva mindenhol.
- Lev 14,5:** *el kólí cheresz al majim chajjím*: szó szerint ugyanez áll a 14,50-ben, ott az ÚF jól fordítja. A madár vérét a vízbe csurgatják, és ezzel végzik a megtisztítást, lásd a Num 19 tisztítóvizét is. Emiatt a következő versből az edény már el is maradhat: a lényeg a víz, amibe a vért csöpögtették. Így ehhez a vershez a ZB és Noth, és magyarázatában óvatosan Gerstenberger is, de minden bizonnyal így értelmezendő a LB és a Károli kissé dodonai fordítása is.
- Lev 14,5:** *al majim hachajjím*: lásd a 14,15-nél.

- Lev 14,7:** *sálach*: „elküld, elenged” + *al pöné hasszáde*: „a mezőre” = a kettő együtt: „engedje szabadon”. Tehát az *al pöné hasszáde* kifejezést nem kell még egyszer lefordítani. De ÚF = LB, ZB és Gerstenberger, ezért nem lett javítva.
- Lev 14,8:** A *széár* egyszerre jelenti a haját és a szőrt: ezt a magyarban csak kettős fordítással tudjuk érzékeltetni. Az *oholó* végén a szuffixum fordítatlan maradt, lásd a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 14,9:** „és mindenütt máshol is” – lásd így a ZB és a Károli, kérdőjellel Gerstenberger.
- Lev 14,10:** *ben-sáná*: „egyéves” – lásd a Lev 12,6-nál.
- Lev 14,12:** *tönúfá*: A Lev-ban csaknem mindenütt „felmutatott áldozat” + *núf*: „felmutatott áldozatul felmutat”, lásd Lev 7,30.34; 8,27.29; 9,21; 10,14.15 stb. Erre javítva itt is a szöveg. Ezen kívül mivel itt hím és nőstény bárányokról is szó volt, muszáj jelezni, hogy a héberben a bárány szó hímnemű formája szerepel, lásd a ZB és Gerstenberger.
- Lev 14,13:** *qódes qodásím hú*: „Igen szent ez (is)” – így az ÚF az esetek többségében, lásd Ex 30,10; Lev 6,10.18.22; 7,1.6; 27,28. Ehhez igazítva.
- Lev 14,15:** *kaf hakkóhén*: birtokos szerkezet. Azaz a „pap” itt nem a mondat alanya, hanem a „bal kéz” tulajdonosa: a saját kezébe kell öntenie az olajat, nem a megtisztulni akaró emberébe. Így a LB, a ZB és Gerstenberger, és helyesen, de nehézkesen a Károli is („a saját tenyerébe”), és ugyanígy maga az ÚF is a parallel 14,26-ban.
- Lev 14,17:** „hüvelykujj” és „nagy lábujj”, lásd az Ex 29,20-nál.
- Lev 14,18:** *wökipper áláw hakkóhén*...: állandó formula, javítva a LB, ZB és Gerstenberger alapján, lásd így maga az ÚF a Lev 14,20-ban, lásd még a Lev 4,20b-nél.
- Lev 14,20:** *álá* Hifíl: az áldozatot „felvinni” – azaz bemutatni, lásd *ólá*: „a felvitt” = „égőáldozat”. Így itt a LB, ZB és Gerstenberger (ÚF = Károli).
- Lev 14,22:** *ben-jóná*: lásd a Lev 1,14-nél. Helyesen fordít itt a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 14,24:** *tönúfá*: A Lev-ban csaknem mindenütt „felmutatott áldozat” + *núf*: „felmutatott áldozatul felmutat”, lásd Lev 7,30.34; 8,27.29; 9,21; 10,14.15 stb. Erre javítva itt is.
- Lev 14,25.28:** „hüvelykujj” és „nagy lábujj”, lásd az Ex 29,20-nál.
- Lev 14,28:** A parallel 14,17 fordításához igazítva.
- Lev 14,30:** *ben-jóná*: lásd a Lev 1,14-nél. Helyesen fordít itt a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 14,33:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Lev 14,34:** *aní nótén*: „én adok” – a cselekvő személye nem hangsúlyos, a névmás a mellette álló participium miatt szükséges. A participium itt is folyamatos cselekvést jelöl: „most dolgozom rajta” – tehát „adófélben vagyok”. Így maga az ÚF a Num 13,2; 15,2; Deut 32,52-ben. Így e vershez a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 14,39:** ugyanaz a *pászá* „továbbterjed” ige, mint a 13,5–8.22.23.27.28.32.34.35.53.55-ben – a fordítás ahhoz igazítva.
- Lev 14,41:** a meghatározó szó szerint ugyanaz, mint az előző versben, így a LB, a ZB és Gerstenberger.
- Lev 14,42:** a vakolat esetében a hangsúly a bevakoláson, nem a másik vakolaton van, lásd a LB, a ZB és Gerstenberger.
- Lev 14,43:** „betapaszt”, mint az előző versben.

- Lev 14,44:** „akkor” a deklaráció elején: a parallel 13,3.11.23.25.28.42.58 fordításához igazítva.
- Lev 14,45:** a helyhatározó szó szerint ugyanaz, mint 14,40–41-ben, ahhoz igazítva. Így a LB és a ZB.
- Lev 14,48:** *wöim*: Az előző esettel szembeállított lehetőség. Egyszerűbb és jobb a „De” kötőszó, lásd magát az ÚF-t az alábbi törvényekben: Ex 21,5.29; 22,11, és a Lev 13,7.12.21.22; 13,26 stb.
- Lev 14,48:** „kitapaszt”, vagy „betapaszt”, mint maga az ÚF a 14,42-ben.
- Lev 14,49:** *löhattér*: lásd a parallel *lammittachér* kifejezés előtt ugyanezt a prepozíciót a 14,4-ben.
- Lev 14,49:** *lâqach* – akár a parallel 14,4-ben, ott az ÚF: „hozzanak” = „hozat”.
- Lev 14,50.51.52:** *majim chajjím*: „friss víz”, lásd a Lev 14,5-nél.
- Lev 14,53.57:** *sálach al pöné hasszáde*: „engedje szabadon”. , lásd a Lev 14,7-nél.
- Lev 14,57:** A 14,56–57 szerkezete ugyanaz, mint a parallel Lev 11,46–47, lásd így a 11,47 és a 14,57 elején a *lô* + infinit. szerkezetet is. Itt a fordítás a 11,47-hez igazítva.
- Lev 15,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Lev 15,1–10:** nem „érint”, mert ez a kézzel való tudatos megérintés. Hanem: „hozzáér” – akár a kezével, akár nem, akár tudatosan, akár nem.
- Lev 15,13:** az „is” nincs a versben: két mellérendelt mondat sorolja fel a teendőket, lásd a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 15,13:** *majim chajjím*: „friss víz”, lásd a Lev 14,5-nél.
- Lev 15,14:** *ben-jóná*: lásd a Lev 1,14-nél. Helyesen fordít itt a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 15,15:** *wökipper álâw hakkóhén*...: állandó formula, javítva a LB, ZB és Gerstenberger alapján, lásd így maga az ÚF a Lev 14,20-ban, lásd még a Lev 4,20b-nél.
- Lev 15,16:** „de legyen tisztátalan estig” – így a 15,5–11, innentől kezdve viszont átvált: „és legyen...”
- Lev 15,18:** A „vele hál” régies kifejezés itt félreérthető: itt ugyanis nem történik nemi aktus, csak együtt alszanak az ágyban, lásd LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 15,25:** Lásd a ZB, és hasonlóan világosan a LB és Gerstenberger.
- Lev 15,26:** *kol hammiskáb* és *kol hakköli*: „minden fekvőhely” és „minden holmi”, lásd helyesen maga az ÚF a 15,4-ben, és így ehhez a vershez a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 15,29:** *ben-jóná*: lásd a Lev 1,14-nél. Helyesen fordít itt a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 15,30:** *wökipper álâw/álehá hakkóhén*...: állandó formula, javítva a LB, ZB és Gerstenberger alapján, lásd így maga az ÚF a Lev 14,20-ban, lásd még a Lev 4,20b-nél.
- Lev 16,1:** A „beszélt” nem hangsúlyos, ez a szokásos bevezető formula, csupán kiegészítve egy időhatározói mellékmondatral.
- Lev 16,2:** A szentélybe bemehet, sőt minden nap be is kell mennie. Csak a szentek szentjébe, tehát a kárpiton belülre nem mehet be akármikor. Lásd így a vershez a LB és Gerstenberger (a ZB kétértelmű). Legfeljebb: „a szentélybe a kárpit mögé”.
- Lev 16,3:** *par ben-báqár*: az ÚF-ban mindenütt máshol „bikaborjú”, lásd Ex 29,1; Lev 4,3.17; 23,18; Num 7–8 stb. Így ehhez a vershez a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 16,12:** az ÚF a „szenes serpenyő” szót mindenütt máshol egybeírja.

- Lev 16,12:** *qötóret*: „illatáldozat”. *qötóret (hasz)szammím*: „jó illatú illatáldozat” vagy ha az alapanyag a hangsúlyos: „jó illatú füstölőszer”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Lev 16,13:** *qötóret*: „illatáldozat”. *qötóret (hasz)szammím*: „jó illatú illatáldozat” vagy ha az alapanyag a hangsúlyos: „jó illatú füstölőszer”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál. Ebben a versben, akár a 16,12-ben, először az alapanyagról van szó, majd másodjára az áldozatról.
- Lev 16,14:** *al pöné*: nem „felé”, hanem „rá, a színére, a tetejére”, lásd a ZB és Gerstenberger és a Károli (ÚF = Noth és a LB). *Qédömá*: „elől, valaminek az eleje, elülső része”, lásd Gerstenberger és Noth. Duplán fordít a ZB is: „kelet felé, az elejére” (ÚF = Károli). Az egész verset magyarázza a következő vers, a 16,15! Lásd ott az ÚF-t.
- Lev 16,17:** *kappér böad*: nem „engesztelést végez” (= *kappér al*), hanem „engesztelést szerez”, lásd így maga az ÚF a 16,6.11-ban.
- Lev 16,22:** *erec gözérá*: „kietlen, lakhatatlan föld”, lásd így a LB (Wildnis), ZB (Öde) és Gerstenberger (eine wüste Gegend) és a Károli (kietlen). ÚF = kb. Noth.
- Lev 16,22:** *wösillach*: az alanya nem Áron (ÚF = EÜ), hanem vagy általános alany (LB, Gerstenberger), vagy inkább az az ember, akivel kiküldték a pusztába, lásd Noth, a ZB és helyesen a Károli. Azaz ez a mondat még nem összefoglalás, hanem a kiűzés utolsó mozzanata.
- Lev 16,24:** *kappér böad*: nem „engesztelést végez” (= *kappér al*), hanem „engesztelést szerez”, lásd így maga az ÚF a 16,6.11-ban.
- Lev 16,26:** *slch*: nem „elvisz”, hanem „kiküld”, azaz „kihajt, kikerget”, lásd így a ZB, Noth. ÚF = a LB és Gerstenberger és a Károli.
- Lev 16,27:** *szöír*: természetesen itt is „bak”, és nem „kos”: a 16,9.15-ben említett vétekáldozati bakról van szó, lásd így a LB, ZB, Gerstenberger és a Károli.
- Lev 16,29:** Az ÚF-tól szokatlan rövidítése és összevonása a héber szövegnek. Javítva a héber alapján, lásd a LB, ZB, Gerstenberger és a Károli.
- Lev 16,32:** *bigdé hakkódes*: ugyanaz a szerkezet, mint előtte a *bigdé habbád*, amit az ÚF maga is „gyolcsruhá”-nak fordít. Tehát akkor amaz „szent ruha”, lásd így ehhez a vershez a LB, ZB, Noth, Gerstenberger és a Károli, illetve maga az ÚF a Lev 16,4-ben, valamint korábban az Ex 28,2.4; 39,1-ben.
- Lev 16,33:** *miqdas haqqódes*: a „szent hely szentélye”, azaz a szentek szentje, lásd a LB, ZB, Gerstenberger és a Károli.
- Lev 16,34:** *wajjaasz*: az ige alanya Áron. A 16,2 szerint az egész rendelkezés neki szól. Beilleszti az Áron nevet ide a LB, a ZB. Nem illeszti be, de E.sz. 3. szem.-ben fordítja Noth, Gerstenberger és a Károli (ÚF = EÜ, lásd LXX).
- Lev 17,2:** *dabbér el böné jiszráél wóamartá aléhem*: állandó formula, fordítása egységesítve, lásd a Lev 1,2-nél.
- Lev 17,2:** a *dábár* „dolog” fordítása itt fölösleges: a *ze haddábár aser* szerkezetben maga az ÚF sem fordítja az alábbi helyeken: Ex 14,12; 16,16.32; Lev 8,5; Num 30,2; 36,6; Bír 20,9; 2Kir 11,5; 2Krón 23,4; Jer 38,21, lásd ehhez a vershez a LB és a ZB.
- Lev 17,3:** *keszeb*: „juh”, szemben az *éz* = „kecske”-vel; ez a két állatfaj alkotja együtt a *cón*-t, azaz a „nyáj”-at. A részletes indoklást lásd az Ex 21,37-nél. Itt tehát a mö-

götte álló „kecske” állatfajjal szemben a nyáját alkotó másik fajt jelöli, ez pedig a „juh”, és nem annak fiatal egyedei („bárányok”). A háziállatok felsorolásában amúgy is: marha és juh a megszokott.

Lev 17,4: *dám + lö*: parallelje a Num 35,27, lásd ott az ÚF: „vér terheli”. Ez jobb, ide is átemeltük. *wönikrat...*: szó szerint ez szerepel a 17,9 végén is: a két fordítás szinkronba hozva.

Lev 17,5: „véres áldozat”: az ÚF négy esettől eltekintve helyesen, egybe írja, lásd „égőáldozat, ételáldozat, békeáldozat, vétekáldozat”. (Így pl. Ex 10,25; 13,15; Lev 7,12, összesen 50x). Javítva: Lev 17,5.7; Ez 40,42.

Lev 17,5: *zábach zebach* „áldozatot ... áldozni”: kerülenrő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál. Helyesen: „áldozatot bemutatni”, így maga az ÚF a Tórán kívül szinte mindig, lásd Gen 31,54; 46,1; Ex 24,5; Bír 16,23; 1Sám 1,21; 2,13.19; 6,15; 11,15; 1Kir 8,62; Ézs 57,7; Zsolt 116,17; 2Krón 7,5.

Lev 17,7: „véresáldozat”, lásda Lev 17,5-nél, így egyébként a Lev a 17,8-ban maga az ÚF is.

Lev 17,7: „Örök rendelkezés ez...”, lásd a 16,29-nél.

Lev 17,8: *ólá + álá*: „égőáldozatot áldozni”: kerülendő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál. Helyesen és magyarosan: „égőáldozatot bemutat”, így maga az ÚF számtalan helyen, lásd pl. 1Krón 23,31; 21,24; 1Sám 10,8; 13,10; Ez 43,18; Ezsd 3,2.6.

Lev 17,12: *haggér haggár bötók...*: szó szerint ugyanaz, mint a 10. és a 13. versben, vö. 17,8. Ott jól van fordítva, itt nem. Javítva. E fordításhoz lásd még Lev 28,26; Num 15,26; 19,10; Józs 20,9 stb.

Lev 17,12: *cúd*: „elfog, elejt, zsákmányol, kihalász”, s az ÚF maga a Gen 27,3.5.33-ban így fordítja: „vadat lő”. A „fog” ige itt nem jó, mert vadat csak csapdával fog az ember: ha meglőtte íjjal vagy parittyával, eltalálta dárdával vagy hajítófával, akkor „vadat ejt/lő”. A „zsákmányol” szó a legtágabb a szinonimák közül: magában foglalja a csapdával vagy a fegyverrel való vadászatot is.

Lev 17,15: „de” – lásd a Lev 15,16-nál.

Lev 18,2: *dabbér el böné jisráél wöamartá aléhem*: állandó formula, fordítása egységesítve, lásd a Lev 1,2-nél.

Lev 18,4.5: *sámar*: törvényt, rendelkezést „megtart”, lásd maga az ÚF is számtalan helyen: Lev 19,19; 20,8.22; 22,31; 25,18; Deut 4,2.6; 5,1 stb.

Lev 18,4.5: *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.

Lev 18,7–17: „föl ne fedd! stb.”: a prohibitív parancs (ló + imperf.) szokatlan, régies fordítása: sem a tízparancsolat, sem a Leviticus egyéb parancsai nem ezt a formát követik.

Lev 18,9: *achá*: „nővér”: a közbeszédben „idősebb lánytestvér”. A kontextus alapján ezért itt bőven elég a „testvér”.

Lev 18,11: alakilag a 18,7.12-höz igazítva (kettőspont és a „mert” kötőszó törlése, aminek a héberben nincs itt sem megfelelője).

Lev 18,11: *achá*: itt elég annyi, hogy „testvér”, lásd a Lev 18,9-nél.

Lev 18,17: *lögallót...*: lásd az ÚF-t a 18,6.19-ben.

Lev 18,18: *achá*: itt elég annyi, hogy „testvér”, lásd a Lev 18,9-nél. Ezen kívül: „őket” helyett „az ilyeneket”, lásd 20,3.6.

- Lev 18,21:** „magzat”: ma már a szó elsődleges jelentése „az anyaméhben az embrióból a megszületésig fejlődő utód” (MÉKSZ), a „kisgyermek” jelentés lassan kopik. A LB, Gerstenberger: „gyermek”, ZB „utód”. Az első mondat a második módhatározója, lásd a LB.
- Lev 18,24:** *bökol-élle*: Az ÚF félreérthető: csak mindet megtenni bűn? Nem, már egy is bűn ezek közül! Így a LB, a ZB és Gerstenberger. Lásd maga az ÚF helyesen a 18,29-ben a *mikkol hattóébót háélle* szerkezetnél: „csak egyet is ezek közül az ... közül”
- Lev 18,25–27:** Az őslakókról mindhárom német fordításban múlt időben van már szó, lásd így maga az ÚF is a 18,28–30-ban. A Károli következetesen jövő időt hoz, az ÚF a kettőt keveri.
- Lev 18,25:** Az első mondat a 24. versben leírtak következménye.
- Lev 18,26:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Lev 18,26:** *mikkol hattóébót háélle*: szó szerint ugyanaz, mint a 18,29-ben, ott az ÚF helyesen fordítja. Így ehhez a vershez a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 18,27:** *tóébá*: „utálatosság”, lásd az ÚF maga a 18,22.29-ben.
- Lev 18,30:** *sámar et mismartí*: lásd magát az ÚF-t a Deut 11,1; Józs 22,3 fordításában. *sámar*: törvényt, rendelkezést „megtart”, lásd a Lev 18,4–5-nél.
- Lev 19,2:** *dabbér el böné jiszráél wóamartá aléhem*: állandó formula, fordítása egységesítve, lásd a Lev 1,2-nél.
- Lev 19,3:** *sabbat*: „szombat”, *sabbötótaj*: „az én szombatjaim”, lásd így maga az ÚF is a Lev 19,30-ban és a parallel Ex 31,13-ban. Ennek alapján javítva mindenhol (4x).
- Lev 19,5:** „áldozatot áldozni”: kerülendő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál és a Lev 17,5-nél.
- Lev 19,6:** *wóhannótár*: Nifal participium: „ami pedig megmarad”, lásd a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 19,7:** *rácá*: lásd a Lev 7,18-nál.
- Lev 19,8:** *awónó jisszá*: az előző verssel együtt ez is a Lev 7,18-ból származik: ugyanúgy kell fordítani. Így ehhez a vershez a LB, ZB és Gerstenberger is.
- Lev 19,11:** „megcsal” – itt: „csalással megkárosít, rászed, becsap”.
- Lev 19,13:** *ásaq*: fordításában az ÚF indokolatlanul sor variációt hoz: „kifoszt, elnyom, zsarol, megzsarol, nyomorgat, harácsol, kizsákmányol, sanyargat, kihasznál, hatalmaskodik”. Preferálandó fordítás az „elnyom” tő lett, ezt hozza az ÚF is a legtöbbször, összesen 16x. Ahol lehet, erre javítva. Támogatott variáció még a „sanyargat” (ide ez talán jobban illik), eltűrt a „zsarol/kizsarol”.
- Lev 19,13:** „ócsárol” – ezt a háta mögött is lehet. Itt inkább arról van szó, hogy a jelenlétében, kihasználva, hogy nem hallja, szidni őt. Rádásul a *qll* Piélt az ÚF maga is fordítja a „szidalmaz” szóval, lásd Ex 22,27.
- Lev 19,14:** a prohibitív parancs (*ló* + imperf.) szokatlan, régies fordítása: sem a tízparancsolat, sem a Leviticus egyéb parancsai nem ezt a formát követik.
- Lev 19,15:** *nászá pöné*: valaki jávára elfogultnak / személyválogatónak lenni! Az ÚF úgy is érthető, hogy „a gazdagnak kedvezve a szegényt eleve elutasítani”. Nem erről van szó, lásd így a LB, ZB és Gerstenberger is.
- Lev 19,17:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.

- Lev 19,18:** az ÚF itt némileg körülményes. A javaslat archaikusnak tűnhet, de mivel az ÚF-ban bevett formula az „Izráel fiai” = „e néphez tartozók” értelemben, így az védhető.
- Lev 19,20:** *necherefet löis*: „eljegyzett, más férfinak szánt”, lásd a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 19,22:** *wökipper áláw hakkóhén*...: állandó formula, javítva a LB, ZB és Gerstenberger alapján, lásd így maga az ÚF a Lev 14,20-ban, lásd még a Lev 4,20b-nél.
- Lev 19,26:** a gyakorító forma indokolatlan. Egyébként a prohibitív parancs (ló + imperf.) szokatlan, régies fordítása: sem a tízparancsolat, sem a Leviticus egyéb parancsai nem ezt a formát követik.
- Lev 19,26:** a *náchas* fő jelentése: „a jövőt kutatni, jósolni”, így a KBL, a GesW, és maga az ÚF a Gen 44,5.15-ben, illetve ugyanebben az értelemben „jelmagyarázást űzni”: Gen 30,27; 2Kir 21,6; 2Krán 33,6; és „jó jelnek venni valamit”: 1Kir 20,33. Más az ÚF-ban: „varázslást űzni”: Lev 19,26, „kuruzslást végezni”: Deut 18,10; 2Kir 17,17. Legyen egységesen „jelmagyarázást űzni”, illetve „jósolni/jósolgatni”. Ehhez a vershez ugyanígy a ZB (jelmagyarázást folytatni) és Würthwein (jósolni), az ÚF = ZB (varázsolni).
- Lev 19,26:** *ánan*: valójában ez a szó jelenti azt, hogy „varázsolni” – a jó hangzás kedvéért azonban a két ige a versben maradhat felcserélve.
- Lev 19,27:** a prohibitív parancs (ló + imperf.) szokatlan, régies fordítása: sem a Tízparancsolat, sem a Leviticus egyéb parancsai nem ezt a formát követik.
- Lev 19,28:** „bevagdos”, lásd az ÚF az egyetlen parallel Lev 21,5-ben.
- Lev 19,29:** a második mondat az első következménye: a lány prostituálása tenné tisztátalanná a földet. Így a LB, ZB, a Károli és némileg másképp ugyan, de Gerstenberger is.
- Lev 19,30:** *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél Gerstenberger, a ZB és a LB is.
- Lev 19,32:** a vers vége: a parallel 19,14 fordításához igazítva.
- Lev 19,33:** *jnh* Hifil: „nyomorgat”, lásd az Ex 22,20-nál.
- Lev 19,33:** „jövevényként tartózkodni”: az ÚF-ban máshol „köztetek”, lásd a 19,34-et, és pl. Ex 12,49; Lev 16,29; 17,8.10.13; 18,26; 25,45; Num 9,14 stb.
- Lev 19,36:** *cedeq*: ebben az összefüggésben „hiteles”, lásd a parallel Deut 25,13–15 és Ez 45,10, a „használjatok!” igével való fordításban pedig az Ez 45,1-hez igazítva.
- Lev 19,36:** „kihoztalak benneteket Egyiptomból” – így ugyanezt a mondatot az ÚF: Lev 25,38; 26,13; Num 15,41.
- Lev 19,37:** *sámar*: törvényt, rendelkezést „megtart”, lásd a Lev 18,4–5-nél.
- Lev 19,37:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Lev 20,2:** *mót júmat*: lásd a Gen 26,11-nél.
- Lev 20,3:** *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél.
- Lev 20,4:** a „mégis” nincs a szövegben, és nem is szükséges: a „pedig” eléggé jelzi a szembeállítást (a figura etimologica visszaadására, ha az ÚF annak szánta, a szó nem megfelelő).
- Lev 20,9:** *qll* Piél: itt „gyaláz”, mint maga az ÚF a parallel Ex 21,17-ben, lásd még a Gen 12,3-ban, és ahogy ezt az ÚF idézi a Mt 15,4-ben.

- Lev 20,17:** *achá:* itt elég annyi, hogy „testvér”, lásd a Lev 18,9-nél, továbbá: „őket” helyett „az ilyeneket”, lásd 20,3.6.
- Lev 20,22:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Lev 20,24:** a *jrs:* „megszerez, birtokba vesz /ad”. Az „örökölni” a honfoglalás viharos eseményeire nem nagyon illik, azon kívül a *nchl* fő fordítására foglalt. Így e vershez ZB és az első előfordulásánál a LB. „benneteket” – lásd az ÚF a 20,26-ban.
- Lev 20,25:** *böhémá:* itt a madár ellentétéként „négy lábú állat; négy lábú”, lásd a Lev 7,26-nál is így javítva.
- Lev 20,25:** *aser:* az állatokra vonatkozó vonatkozó mellékmondatot vezet be, lásd a ZB és a LB. A *lákem* fordítatlan maradt, pótolva, lásd a ZB és a LB.
- Lev 21,3:** „legközelebbi rokona” – lásd a Lev 25,25, Num 27,11: egy személyt terhelnek bizonyos kötelességek, ha ő a legközelebbi rokon.
- Lev 21,7:** a „meggyaláz” ugyan a szó szerinti fordítás, de az áldozatok védelme és méltósága miatt ez ma már elfogadhatatlan: az áldozat nem lesz a bünténnyel „gyalázatos”. Így a ZB, Gerstenberger és (tágítva a szó értelmét) a LB.
- Lev 21,8:** Az ÚF elfogadja a BHS szövegkritikai javítását, a LB, ZB és Noth nem (ÚF = Elliger).
- Lev 21,9:** a gyalázat elkövetése a paráznságban valósul meg: ezt jobban érzékeltetni kellene. „Apját meggyalázza” – félreérthető, itt nagyon jó a Károli). Helyesen maga az ÚF a parallel 21,15-ben.
- Lev 21,10:** *semen hamischá:* „fölkenéshez való olaj”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Lev 21,10:** *prm:* „megszaggat”, lásd magát az ÚF-t a szó szerint parallel Lev 10,6-ban.
- Lev 21,12:** *miqdás:* itt „szentély”, lásd Noth, a LB és a ZB és Gerstenberger.
- Lev 21,12:** *nézer:* „(olajjal való) odaszentelés / odaszentelt dolog”, lásd a Num 6-ban, s így e vershez a ZB, a LB és Noth (Gerstenberger egyszerűen nem fordítja). Így még Kustár, ThSzemle 2008/4, 211.
- Lev 21,14:** nem „meggyaláz”, lásd a Lev 21,7-nél.
- Lev 21,17:** így az ÚF: Dán 1,4;
- Lev 21,18:** *szárúa:* Lásd helyesen maga az ÚF az egyetlen parallelnél, a Lev 22,23-ban: „torz”, ehhez a vershez lásd a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 21,19:** nem az éppen most törésben szenvedő, hanem akinek rosszul forrtak össze a csontjai, ezért a teste némileg eltorzult, lásd Gerstenberger magyarázatát a szakaszhoz, és lásd ebben az értelemben a Lev 24,19–20.
- Lev 21,21:** a *kol* fordítatlan maradt. Lefordítja Noth, a ZB és Gerstenberger (ÚF = LB).
- Lev 21,24:** A vers keret a fejezet körül és csaknem szó szerint megismétli az 1. versből a bevezetőt. A fordításnak azzal a verssel kell tehát harmonizálnia, lásd a ZB, és némileg lazábban Gerstenberger és a LB.
- Lev 22,2–16:** *miqdás/qódes:* a kontextus alapján „szent dolog” helyett „szent adomány”, így Noth, a ZB, LB, Gerstenberger és a Károli.
- Lev 22,5:** *serec* = „kisebb állat”, lásd a Lev 5,2-nél.
- Lev 22,6:** „tisztátalan lesz” – lásd az ÚF a Lev 11,24kk-ben.
- Lev 22,7:** *bó-hassemes:* lásd a Gen 15,12-nél.
- Lev 22,9:** *sámar et mismartí:* lásd magát az ÚF-t a Deut 11,1; Józs 22,3 fordításában.
- Lev 22,11:** A vers első fele szó szerint: „De ha a pap megvásárol valakit: pénzen szerzett tulajdona az, ezért ehét belőle.” De a német fordítások az ÚF-t támogatják.

- Lev 22,12:** *törúma*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.
- Lev 22,13:** a *kol* fordítatlan maradt. Lefordítja a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 22,13:** lásd csaknem szó szerint ugyanezt a szerkezetet az ÚF-ban: Lev 27,31.
- Lev 22,18:** *dabbér el böné jiszráél wőámartá aléhem*: állandó formula, fordítása egységesítve, lásd a Lev 1,2-nél.
- Lev 22,18:** Az ÚF-ban itt szereplő fordítás a *haggér haggár bötók*... szerkezet fordítása. Itt viszont a *gúr* ige hiányzik. Ezért a parallel Deut 28,43 és az Ez 47,23 alapján javítva az „élő” jelzőre.
- Lev 22,18:** a vers második fele körülményes és alig érthető. A javaslatához lásd főleg a ZB.
- Lev 22,19:** *kebesz*: a *cón* = „nyájon” belül a juh, szemben a kecskével, lásd itt mögötte az ÚF-ban: „kecske”, nem pedig „gödölye / gida”.
- Lev 22,20:** *cón* = „nyáj”, ezen belül együtt a juh és a kecske. Tehát vagy „juhféle”, lásd maga az ÚF: Lev 1,2.10; 3,6; Num 15,3, vagy „juh és kecske”, itt ez utóbbira javítva.
- Lev 22,20:** a parallel 22,18–19-hez igazítva.
- Lev 22,22:** a tűzáldozat az égőáldozat szinonimája, a második parancsolat tehát ugyanarra vonatkozik, mint az első, lásd pl. Ex 29,18; 29,41–42, Lev 1,9.13.17, ehhez a vershez pedig lásd a LB, ZB, Gerstenberger és a Károli.
- Lev 22,23:** *sze* = „juh”, főleg az áldozati állatfajták listájában, lásd az Ex 21,37-nél. E vershez vö. az ÚF-t helyesen a 22,28-ban. E vershez lásd a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 22,23:** *ló jéráce*: a fordítása a parallel Lev 7,18; 19,7 javított szövegéhez igazítva, lásd ott, illetve itt a 22,20.21-et.
- Lev 22,27:** a vers végéhez lásd pl. az ÚF-ban a parallel Lev 3,14-et.
- Lev 22,29:** *zábach zebach*: „áldozatot áldozni”: kerülendő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál, a Lev 17,5-nél. Lásd a parallel Lev 19,5 javított szövegét is így.
- Lev 22,31:** *ászá*: törvényt „teljesít”, lásd maga az ÚF: Ex 23,22; Lev 19,37; 20,8.22; Num 15,39 stb.
- Lev 22,33:** „kihoztalak benneteket Egyiptomból” – így ugyanezt a mondatot az ÚF: Lev 25,38; 26,13; Num 15,41.
- Lev 23,2:** *dabbér el böné jiszráél wőámartá aléhem*: állandó formula, fordítása egységesítve, lásd a Lev 1,2-nél.
- Lev 23,2:** *miqrá*: „összejövétel”, lásd részletesen az Ex 12,16-nál. Így e vershez a ZB, a LB. *Qará miqrá*: „összejövételt egybehívni”. De legjobb esetben is nem „kihirdet”, hanem „meghirdet”.
- Lev 23,3:** *miqrá*: „összejövétel”, lásd részletesen az Ex 12,16-nál. *Miqrá qódes*: „szent összejövétel”. Így e vershez a ZB és a LB.
- Lev 23,3:** az Ex 20,8–10 és az Ex 35,2 parallelje: ahol a héber egyezik, a magyar fordítás is összehangolva.
- Lev 23,4:** *miqrá*: „összejövétel”, lásd részletesen az Ex 12,16-nál. *Miqrá qódes*: „szent összejövétel”. Így e vershez a ZB és a LB.
- Lev 23,7–8:** *miqrá*: „összejövétel”, lásd részletesen az Ex 12,16-nál. *Miqrá qódes*: „szent összejövétel”. Így e vershez a ZB és a LB.

- Lev 23,10:** *dabbér el böné jiszráél wöámartá aléhem*: állandó formula, fordítása egységesítve, lásd a Lev 1,2-nél.
- Lev 23,10:** *aní nótén*: a cselekvő személye nem hangsúlyos, lásd a Lev 14,34-nél.
- Lev 23,12:** *ben-sáná*: „egyéves” – lásd a Lev 12,6-nál.
- Lev 23,13:** *bölülá bassemen*: „olajjal gyúrt/gyúrva”, így maga az ÚF a parallel Lev 2,5; 7,10; 9,4; 14,10; Num 7,13–79 stb-ben.
- Lev 23,13:** *úminchát-ám/-ách/-ó*: „a hozzájuk tartozó...”, így maga az ÚF a parallel 23,18-ban, valamint a Lev 23,18; Num 6,15.17; 7,87; 15,24; 28–29; 1Krón 29,21-ben, összesen 26-szor. Fontos, hogy ez nem extra adomány, hanem a törvényben előírt hozzávaló.
- Lev 23,14:** „Örök rendelkezés ez...”, Az ÚF csak 5x hozza a „legyen” ige nélkül, 14x a „legyen” igével. A többségi formához igazítva.
- Lev 23,14:** *bökól mósáb* + szuffixum: „mindenütt /sehol, ahol laktok” – részletesen lásd a Lev 23,14-nél. Ehhez a vershez lásd itt, a 23,3-ban magát az ÚF-t is.
- Lev 23,17:** *tönúfá*: A Lev-ban csaknem mindenütt „felmutatott áldozat” + *núf*: „felmutatott áldozatul felmutat”, lásd Lev 7,30.34; 8,27.29; 9,21; 10,14.15 stb. és itt, a 23,20-ban is.
- Lev 23,18:** *ben-sáná*: „egyéves” – lásd a Lev 12,6-nál.
- Lev 23,20:** *tönúfá*: A Lev-ban csaknem mindenütt „felmutatott áldozat” + *núf*: „felmutatott áldozatul felmutat”, lásd Lev 7,30.34; 8,27.29; 9,21; 10,14.15 stb.
- Lev 23,21:** *bökól mósáb* + szuffixum: „mindenütt /sehol, ahol laktok” – részletesen lásd a Lev 23,14-nél.
- Lev 23,22:** a parallel Lev 19,9–10 javított fordításához igazítva.
- Lev 23,24:** *dabbér el böné jiszráél léómór*: állandó kifejezés, aminek a fordítását az ÚF indokolatlanul variálja. A Lev 7,23.29; 23,34; Num 9,10 alapján egységesítve a fordítása, ahol lehetett (vö. még Lev 23,24).
- Lev 23,24:** *törúá*: „kürtzengés”, lásd maga az ÚF a Num 29,1-ben.
- Lev 23,27** *miqrá*: „összejövetel”, lásd részletesen az Ex 12,16-nál. *Miqrá qódes*: „szent összejövetel”, így e vershez a ZB és a LB.
- Lev 23,30:** a parallel 28. vershez kell jobban hozzáigazítani: „semmiféle” – „bármiféle”.
- Lev 23,31:** *bökól mósáb* + szuffixum: „mindenütt /sehol, ahol laktok” – részletesen lásd a Lev 23,14-nél.
- Lev 23,34:** *szukkót*: „lombsátrak”, lásd maga az ÚF: Neh 8,14–17. Ez a pontos fordítás, lásd a német fordításokat és lexikonokat. Ennek alapján az ünnep neve: „a lombsátrak ünnepe”, lásd magát az ÚF-t félig így a Jn 7,2-ben.
- Lev 23,35.36:** *miqrá*: „összejövetel”, lásd részletesen az Ex 12,16-nál. *Miqrá qódes*: „szent összejövetel”. Így e vershez a ZB és a LB.
- Lev 23,37:** *miqrá*: „összejövetel”, lásd részletesen az Ex 12,16-nál. Így e vershez a ZB, a LB. *Qará miqrá*: „összejövetelt egybehívni”. De legjobb esetben is nem „kihirdet”, hanem „meghirdet”.
- Lev 23,39:** *’ák*: a törvénygyűjteményekben az egyes paragrafusok élén csak figyelemfelkeltésre, nyomatékosításra szolgál. Az ÚF ennek megfelelően a Tórában az alábbi szavakkal érzékelteti: „de” (9x), „csak” (2x), „pedig” (1x), „még” (1x), és egyáltalán nem fordítja le 6x: Ex 31,13; Lev 23,27 (vö. a 23,33-mal!), 27,26; 18,15; Num 31,22; Deut 12,22. Az ÚF sehol másutt nem adja vissza így: „De még ... is”.

- Így itt is fölöslegesen lefordítani, lásd főleg itt a Lev 23,27-et, valamint ehhez a vershez a LB és Gerstenberger, aki nem fordítja. A ZB: „aber”, Noth: „jedoch”. A javításban mégis szerepelhet a „pedig” szó, lásd az ÚF-ban: Deut 18,20.
- Lev 23,41:** *chuqqat ólám lödóróté-kem*: a szuffixum miatt ez a rendelkezés csak Izrá-
elnek szól. Ezt fejezi ki, hogy maga az ÚF (a *lö* prepozíció hiánya ellenére is)
helyesen így fordítja: „örök rendelkezés legyen ez nektek”, lásd Lev 6,11; 10,9;
24,3. Ennek alapján javítva. Ugyanígy Noth, a ZB, a LB és Gerstenberger.
- Lev 23,44:** a vers a 23,1 párja: ott hangzott el a parancs, itt konstatálja a könyv annak
a végrehajtását. Lásd ugyanígy a Lev 21 körüli keretet. *móadé jhwh + ámar /*
dábar: lásd magát az ÚF fordítását a parallel 23,1-ben!
- Lev 24,3:** csaknem szó szerinti parallelje az Ex 27,21, de az ÚF-ban a kettőnek szinte
semmi köze egymáshoz. Ezért egymáshoz lettek igazítva. *árak*: „elrendez”, itt:
„gondoskodik róla, ápol, üzemeltet, ellát stb.” – azaz arról, hogy folyamatosan
égjen. Az „ég” ige elkerülhetetlen kiegészítés a fordításhoz, egyébként azt hi-
hetnénk, hogy a mécsesnek nem meggyújtva kell az Úr előtt lennie – lásd a LB,
ZB és zárójelben Gerstenberger. Egyes szám – ahogy maga a héber és az ÚF
eredetileg az Ex 27,21-ben.
- Lev 24,4:** Az „ég” ige elkerülhetetlen kiegészítés a fordításhoz, hiszen a mécseseknek
égve kell állandóan az Úr előtt lennie – lásd a LB, ZB és zárójelben Gerstenber-
ger.
- Lev 24,7:** *azkára*: „emlékeztető áldozat”, lásd a Lev 2,2-nél. A tömjént nem mellé kell
tenni, hanem rá, lásd Noth, a LB, ZB és Gerstenberger. Az egész vershez lásd
ezt a verset és pl. a 2,9-et mint parallelt.
- Lev 24,8–9:** A hímnemű és a nőnemű igealakok és szuffixumok a héberben jelzik, hogy
mindig másról van szó: hol az asztal, hol az áldozat, hol a kenyér. A magyarban
kénytelenek vagyunk kiírni ezeket a szavakat. A német fordítások itt egyszerű-
sítene, vagy a nemek váltakozását nem veszik figyelembe.
- Lev 24,8:** *árak*: „(gondosan) elrendez”, lásd a Gen 22,9-nél. Itt az ige le nem fordított
szuffixuma E.sz. 3. szem. masc: azaz a *sulchán* „asztal” szóra vonatkozik: az
asztalt elrendezni = „megteríteni”, lásd maga az ÚF: „asztalt terít”: Ézs 25,1;
65,11; Zsolt 78,19; Péld 9,2. Így ehhez a vershez a ZB, LB („herrichten”, „zurich-
ten”), és hasonlóan Gerstenberger (zurüsten: az asztalt „felszerelni”).
- Lev 24,9:** *qódes qodásím hú*: a többségi „Igen szent ez (is)” fordításhoz igazítva, lásd a
Lev 14,13-nál.
- Lev 24,16:** *mót júmat*: lásd a Gen 26,11-nél.
- Lev 24,19–20:** *múm*: fogyatékos (az ÚF: „fogyatkozás”): olyan testi hiba, ami a pa-
pot szolgálatra, az állatot áldozatra alkalmatlanná teszi, lásd Lev 21,17–23;
22,20.21.25; Num 19,2; Deut 15,21; 17,1; 2Sám 14,25. Tehát nem ideiglenes sé-
rülésről, gyógyítható sebről van szó (testi sértés egy rúgás vagy egy pofon is!),
hanem maradandó, nem gyógyítható fogyatékoság előidézéséről. Ez fontos,
mert ezt tudva látjuk, hogy a *ius talionis* így sokkal behatároltabb, mint ahogy
azt az ÚF jelenleg sugallja!!! ÚF = LB, a többi német fordítás: „Schaden zufü-
gen” – „megkárosít, sérülést okoz”.
- Lev 24,20:** *seber*: nem maga a törés, hanem a gyógyulás után a rosszul összeforrt cson-
tok miatt keletkezett végtag-torzulás, lásd a Lev 21,19-ben.

- Lev 25,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Lev 25,2:** *dabbér el böné jisráél wöamartá aléhem:* állandó formula, fordítása egységesítve, lásd a Lev 1,2-nél.
- Lev 25,2:** *aní nótén:* a cselekvő személye nem hangsúlyos, lásd a Lev 14,34-nél.
- Lev 25,2:** A betakarítás a mezőre és a szőlőre egyaránt vonatkozik, lásd a ZB, Noth és Gerstenberger (LB: a gyümölcsfák termésére gondol).
- Lev 25,6:** Jelenleg ez és az előző vers látszólag ellentétben áll egymással. Valójában nincs ellentét, mert ez a vers a vadon növény, nem házasított növényekre és az erdei gyümölcsökre gondol, lásd Gerstenberger. Ezt érdemes egy további szó beiktatásával érzékeltetni, ha már a *sabbat háárec* kifejezést az ÚF amúgy is csak körülírással tudja visszaadni.
- Lev 25,7:** *chajjá:* „vadállat”, lásd itt a háziállat párjaként, s lásd e vershez a LB, ZB és Gerstenberger. A *kól* „minden” hangsúlyos, de nem lett lefordítva.
- Lev 25,10:** *dörór:* Az ÚF fölöslegesen variálja a fordítását: „fölszabadulás” (csak itt), „felszabadítás” (Jer 34,8; E 46,17), „szabadulás” (Ézs 61,1; Jer 34,15.17.17). A legjobb a „felszabadulás”, hiszen a rabszolgát „felszabadítják”, és a meghirdetés nekik, a rabszolgáknak, nem pedig a gazdáiknak szól, lásd maga az ÚF az itt idézett Lev 25,10-ben. Erre egységesítve: „felszabadulást hirdet”.
- Lev 25,11:** a *lákem* fordítatlan maradt, lefordítja a LB, a LB és Gerstenberger. *Nözírehá:* lásd az 5. versben: „metszetlen” – mindkét helyen ugyanúgy kell fordítani.
- Lev 25,14:** mi az az „eladni való”? (ÚF = Károli). Áru? Termék? Dolog? Itt elég: „eladni valamit”, lásd a ZB, a LB és Gerstenberger.
- Lev 25,14:** E.sz. / T.sz. 2. szem.-ben meg van szólítva az olvasó, lásd a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 25,14.17:** „megcsal”: régies az itt használt jelentése, itt: „becsap”.
- Lev 25,18:** *ászá:* törvényt, rendelkezést „teljesít” – lásd a Lev 22,31-nél. A vers helyes tagolásához lásd az atnácht, így a ZB és Gerstenberger.
- Lev 25,18:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Lev 25,25:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Lev 25,25:** *góél:* „megváltó”, lásd maga az ÚF: Jób 19,25; Zsolt 19,15; 78,35; Péld 23,11; Ézs 41,14; 43,14 stb.; Jer 50,34 (16x). Ez fontos, mert ez magyarázza meg a „Krisztus mint megváltó” gondolatát. Egyébként *gáal:* „kivált” (mint zálogot). Érthetetlen, hogy néhány helyen az ÚF Jézus miatt nem meri ezt a szót „megváltónak” fordítani: ilyen erővel a pásztort sem hívhatjuk pászternak, mivel Jézus a jó pásztor, a királyt sem királynak, mert Jézus is király, stb.
- Lev 25,25:** A „magának” szó nincs a héberben: a családnak veszi vissza, nem magának!
- Lev 25,27:** *chsb:* „beszámít, levon”, lásd a LB és Gerstenberger.
- Lev 25,27.28:** *súb laachuzzató:* nem fizikailag visszatér a földjére (talán el sem ment), hanem „ismét hozzájut a birtokához, a birtoka / annak tulajdonjoga visszaszáll rá”, lásd a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 25,28:** *haqqóne ótó:* „vevő”, lásd az ÚF a 25,30-ban. Hosszabb, de jó lenne még: „aki megvette azt”.
- Lev 25,29:** *jámím tihje göüllató:* „megszabott ideje van / legyen a visszaváltásának” – azaz a szöveg azt hangsúlyozza, hogy a visszaváltási jog időben behatárolt. Így a LB, ZB és Gerstenberger.

- Lev 25,32:** azaz nem vonatkozik rájuk a 25,29.
- Lev 25,33:** „az ő birtokát képező város” – kié? A héber itt biztosan romlott: a szuffixum csak a lévítákra vonatkozhat, lásd a LB, ZB és Gerstenberger. A fő probléma: a tagadószó a versből kieshetett, lásd a Vulgatát, ami még hozzá: így a BHS és mindenki más: LB, ZB és Gerstenberger. Tartalmilag ugyanígy Noth is: „És ha valaki egy lévítától vesz valamit, arra az érvényes:...” – azaz a lévita szerinte nem a vevő, hanem az eladó.
- Lev 25,34:** *achuzzat ólám*: lásd a parallel Gen 48,4 javított fordítását: Az „örökség” a *nachalá* szó fordítása, ezért lehetőleg kerülni kell itt az erre emlékeztető „örökös” jelzőt.
- Lev 25,35-36:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Lev 25,37:** *oklöká*: ugyanúgy szuffixum a végén, mint a *kaszpóká* végén – a két mondat teljesen párhuzamos a héberben.
- Lev 25,39:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Lev 25,39:** *abódat ábed*: nem „rabszolgamunka” (nehéz? amit a rabszolgák szoktak?), hanem „rabszolga szolgálata/szolgásga”, azaz nem mint rabszolga dolgozol neked, lásd így a LB, ZB és a Károli (ÚF = Noth és Gerstenberger).
- Lev 25,41:** *jácá*: „szabadon távozik”, lásd maga az ÚF hasonlóan a 25,54-ben, és „szabaddá válni” fordításban a 25,28.30.31.33-ban.
- Lev 25,41:** *achuzzá*: „birtok”, lásd maga az ÚF a Tórában 39 esetből 30-szor, a Genézisben előforduló 8 esetből 7x. Az „örökség” a *nachalá* szó fordítása.
- Lev 25,42:** a mondathangsúly azon van, hogy „kihozta” őket.
- Lev 25,44:** *ámá*: rabszolgánő, az *ebed* nőnemű párja. A magyar „szolgáló” nem rabszolga. Ezt az ÚF maga is 4x „rabnő”-nek, 1x pedig „rabszolgá”-nak fordítja. Ehhez a vershez lásd a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 25,44:** *bén*: itt nem „fiú”, hanem „gyermek”, hiszen az előző vers szerint nőkről is szó van, lásd a ZB, LB (Gerstenberger nem fordítja le). És persze nem a nemzetségek születtek az országban, hanem a gyermekek. Azaz: hiába született egy gyermek az országban, nem lett állampolgár, ugyanúgy zsellérnek számít, mint az országba költözött első nemzedék – tehát lehet rabszolga.
- Lev 25,45:** A közöttetek tartózkodó zsellérek gyermekei közül is vásárolhattok, meg a köztetek lakó nemzetségeikből azok közül is, akik az országotokban születtek: ezek a ti tulajdonotok lehetnek.
- Lev 25,47:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Lev 25,50:** „eladási ár”: amit most vissza kell fizetnie. Ebből levonják azt, amit ledolgozott. Munkája értékét a napszámos bérezése alapján kell kiszámítani. Így Noth és a LB, Gerstenberger és részben a LB is.
- Lev 25,52:** *chsb + lö*: nem „elszámol vele” (*chsb + im*), hanem „beszámítja neki”, lásd a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 25,55:** a parallel 25,42 javított szövegéhez igazítva.
- Lev 26,1:** A vers az első parancsolat, az Ex 20,4–5 parafrázisa. Azzal egyeznie kell! *Eli-lim*: ez a „bálvány” (Így az ÚF mindenütt máshol, lásd pl.: Lev 19,4; Ézs 2,8; 10,10.11; 19,3; Zsolt 96,5), ezzel ér véget az első mondat, lásd a ZB és a LB és Gerstenberger. A *peszel* szerepel az Ex 20,4-ben, ott a javított szövegben ÚF-ban: „bálványszobor” – de mivel itt a felsorolás részeként a „köszobor” pár-

- ja, itt a „faragott bálványszobor” a megfelelő fordítása, lásd így az ÚF a Deut 27,15-ben („faragott bálvány”); Bír 17–18-ban és a Náh 1,14-ben. Ez és a mögötte álló „oszlop” egy mondatba tartozik, lásd az akcentusokat, így a ZB, LB és Gerstenberger. S végül a *histachawe* is szerepel az Ex 20,5-ben, ott az ÚF: „ne imádd azokat!” – ehhez igazítva.
- Lev 26,2:** *sabbat*: „szombat”, *sabbtótaj*: „az én szombatjaim”, lásd a Lev 19,3-nál.
- Lev 26,3:** *ászá*: törvényt, rendelkezést „teljesít” – lásd a Lev 22,31-nél.
- Lev 26,3:** *gismé-kem*: a szó végén szuffixum fordítatlan maradt. Dativusként lefordítja a ZB, a LB és Gerstenberger is.
- Lev 26,5:** ha a *lákem* prepozíciót a cséplésnél lefordítjuk, akkor a szüretnél is le kell.
- Lev 26,13:** *ól*: az ÚF csaknem mindenütt „igá”-nak fordítja, különösen a szolgaság szimbólumaként, lásd Deut 21,3; 1Kir 12,4–14; Jer 27,8–12, és lásd főleg a parallel Ez 34,27-et. A „járom” az ÚF-ban egyébként a *mótá* szó fordítása, lásd Jer 27,2; 28,10.12; Ézs 58,6.9. Azaz itt: *mótót ullökem*: „igátok járma”.
- Lev 26,13:** *hálak* Hifil: itt nem „vezet”, hanem „okozza / lehetővé teszi, hogy úgy járjon”, lásd a LB, ZB és Gerstenberger is.
- Lev 26,14:** *ászá*: törvényt, rendelkezést „teljesít” – lásd a Lev 22,31-nél.
- Lev 26,15:** *micvá*: ugyanúgy „parancsolat”, mint az előző versben.
- Lev 26,15:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Lev 26,20:** *nátan + töbúá*: „meghozza termését”, tehát „termést hoz”, lásd maga az ÚF: Zsolt 85,13; Deut 11,17, vagy még egyszerűbben itt: „terem”.
- Lev 26,21:** *jszr*: „megfenyít”, ahogy maga az ÚF a 18. versben és majd erre visszautalva a 23. versben. A „megver” = *nkh*, lásd majd a 24. verstől.
- Lev 26,26:** „a kenyér botja”: az ÚF itt szó szerint lefordítja a hébert, akár a ZB és Noth. Gerstenberger ezt írja a kommentárjában a kifejezéshez: „»Brotstab«: das ist der Stock, an dem die Ringbrote zum Schutz gegen Mäuse aufgehaengt werden” – azaz: „»kenyér botja«: ez egy bot, amire a lapos kenyereket az egerek elleni védekezésért felakasztották.” Mint mi a falusi kamrában rúdra a kolbászt. Ezért kifejezőbb a „kenyértartó rúd” fordítás. A többes szám jelzi, hogy ez mindenkit, minden házat és kamrát érint. Interpretálva fordít viszont a LB: „Vorrat an Brot”: „a tartalék/bespájzolt kenyér”. Ugyanígy Gerstenberger is a kommentárjában: „Brotvorrat”. Ennek alapján elfogadható lenne a „tönkreteszem nálatok a félretett ételmet” fordítás is.
- Lev 26,30:** *krt*: „kettéhasít, felvág, fát kivág”, és csak átvitt értelemben, emberről, hogy „kiirt”. Itt a hangsúly a darabokra hasításon van, lásd más igékkel, de lényegében ugyanígy az ÚF-t: Ez 6,4.6; 2Krón 34,4.7.
- Lev 26,30:** Szó szerint „hulláitokat bálványaitok hullái mellé” – azaz az összetört bálványszobrok mellé: a szobor és az őt imádó együtt semmisül meg. A „holt bálvány” ide nem jó, mert az „élő Isten” ellentétéként a bálványok tehetetlenségét, de nem a fizikai tönkretételét sugallja. Így a LB és a ZB, akik az „istenek hulláit” fordítanak (ÚF = Gerstenberger).
- Lev 26,31:** *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ehhez a vershez a LB, ZB és Gerstenberger. *Chorbá*: „romhalmaz”, lásd az ÚF-t: 26,33.
- Lev 26,31:** *réach níchóach*: állandósult kifejezése a Lev 1–7 áldozati törvényeinek, az ÚF-ban: „kedves illat(-ú / - ul)”. Ez tehát nem az illatáldozat, hanem minden

- áldozati fajta felszálló füstje, lásd Lev 2,12; 3,16; 4,31; 6,14 stb. Így e vershez a ZB, a LB és Gerstenberger.
- Lev 26,31:** *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél Gerstenberger, a ZB és a LB is.
- Lev 26,31:** *rúach* Hifil: gazdag a jelentése: „gyönyörűségét leli” (ÚF: Ézs 11,3), „kien-gesztelhetőnek lenni” (ÚF: 1Sám 26,19), tagadva: „ki nem állni” (ÚF: Ám 5,21). De itt konkrétan: „illatot érezni / megérezni”, lásd az ÚF: Gen 8,21, és így e vershez a LB, ZB és Gerstenberger.
- Lev 26,32:** Stílus: „elpusztítani” nem lehet így vagy úgy: vagy elpusztult, vagy nem. Tartalom: a kronológiai rend a következő: 1) az ország elpusztul, 2) a zsidó nép helyére beköltöznek ellenségei, 3) ők látják majd a pusztítás nyomait és beleborzonganak. Ezt jobban kell érzékeltetni.
- Lev 26,33.38:** *gój*: ha lehet, „nép”. A „nemzet” inkább az *ám* szó fordítása.
- Lev 26,39:** *mqq*: „megrothad”? – az Ez 24,23; 33,10 ezt a verset idézi, és ott az ÚF az „elsorvad” ígét hozza – erre javítva itt és a Zak 14,12-ben is.
- Lev 26,40:** *máal maal*: Az ÚF indokolatlanul variálja a fordítását. Ezékiel könyvében csaknem következetesen így hozza: „hűtlenséget követ el valaki ellen” (4x), ugyanígy a Lev 5,21; Num 5,12; Józs 22,16.31 – ahol a kontextus engedte, ehhez igazítva.
- Lev 26,42:** *wöháárec ezkór*: ugyanaz a *zákar* „visszaemlékezni” ige, mint előtte kétszer a versben, lásd a ZB, Gerstenberger és a LB.
- Lev 26,43:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Lev 26,44:** *kí aní jhwh előhéhem*: állandó formula, lásd maga az ÚF: Ex 29,46; Ez 34,30, és főleg: Ez 28,26; 39,22; Zak 10,6.
- Lev 26,45:** *aní jhwh*: nem appozíció az előzőekhez, hanem egy állandó formula, lásd maga az ÚF: a Lev 18,5.6.21; 19,12.14 stb. helyeken.
- Lev 26,45:** *gój*: ha lehet, „nép”. A „nemzet” inkább az *ám* szó fordítása.
- Lev 26,46:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél. Itt, mivel mögötte a *tóra* szó áll, „előírás”.
- Lev 26,46:** *böhar-Színaq*: az ÚF mindenütt máshol: „a Sínai-hegyen”, lásd Ex 31,18; 34,32; Lev 7,38; 25,1; 27,34; Num 3,1; 28,6.
- Lev 27,2:** A vers nehezen érthető, a javasolt rekonstrukcióhoz lásd Noth, a LB, és részben a ZB is.
- Lev 27,3:** A vers elejéhez így Noth, a LB, Gerstenberger és részben a LB is.
- Lev 27,8:** Az ÚF itt menthetetlenül rossz. A javaslathoz lásd a ZB, a LB, Noth és Gerstenberger teljes egyhangúságban.
- Lev 27,9:** nem „szoktak adni” – az hogy lenne szent? Az ÚF itt értelmetlen. Hanem amit ténylegesen neki is adtak, már neki felajánlottak, de még nem tudták elvinni szentélybe, hogy fel is áldozzák. Lásd a ZB, a LB, Noth és Gerstenberger. És nem „szoktak bemutatni”, hanem: „be szabad mutatni”.
- Lev 27,12:** Nem azt kell felbecsülnie, hogy jó-e vagy rossz az állat (hiszen úgyszemint lesz feláldozva), hanem hogy mennyit ér, és az állat ellenértékeként mennyit kell a templom javára befizetni. A pap tehát valójában itt beárazza az állatot, akár a 27,8-ban az embereket. Így a ZB, Noth és Gerstenberger (ÚF = Károli és a LB).
- Lev 27,13:** a *gál* ige az ÚF-ban eddig: „visszavált”, lásd a Lev 25,25kk.

- Lev 27,13:** *chamísító*: itt és az egész fejezetben a parallel Lev 5,16 fordításához igazítva.
- Lev 27,14:** a parallel 27,12 javított szövegéhez igazítva.
- Lev 27,15:** Ha egyszer már Istennek szentelte, akkor nem marad a ház az övé, hanem újra az övé lesz, lásd a LB és a ZB. A *keszef* szó, ami itt a parallel 27,13-mal szemben szerepel a versben, „ár”, így részben maga az ÚF a 27,19-ben („becsár”, de helyette talán jobb a „becsült ár”). Egyébként a parallel 27,13 javított szövegéhez igazítva.
- Lev 27,18:** *chsb*: „kiszámít”, *keszef* itt: „vétélár”. A *gára* ige Nifalban van, tehát passzív, illetve általános alanyt fejez ki. Az ÚF jelenleg éppen az ellenkezőjét mondja, amit a héber, és ami logikus is: a föld értékét a már eltelt évek csökkentik, hiszen annak a termése nem az új tulajdonosé. A föld értékét a még hátralevő évek adják, hiszen azokban fog neki teremni a föld, lásd a 27,23. Így a ZB és a LB.
- Lev 27,19:** A parallel 27,15 javított szövegéhez igazítva.
- Lev 27,25:** *sekel*: itt is *sekel*: a szöveg megadja, hány gramm számítson egy szent *sekel*-nek. Így a LB, ZB és a vers a második feléhez Gerstenberger. De így maga az ÚF is a parallel Ex 30,13; Num 3,47-ben, és hasonlóan az Ez 45,12-ben.
- Lev 27,26:** A vers valójában tilalmat tartalmaz: ne akarja senki sem becsapni a papot vagy az Urat azzal, hogy felajánlásként olyan állatot szentel Istennek, ami amúgy is őt illetné. Lásd a ZB, LB és Gerstenberger.
- Lev 27,26:** *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél, és lásd így maga az ÚF is pl. a Lev 7,23; 17,3-ban.
- Lev 27,29:** *chrm*: „kiirtani”, lásd a szent háború összefüggésében nagyon sok helyen. Másik jelentése: „büntetésből kiirtásra ítélni/ítéltetni”, lásd az ÚF: Ex 22,19; Ezsd 10,8. Itt ezekről az emberekről van szó.
- Lev 27,29:** *mót júmat*: lásd a Gen 26,11-nél.
- Lev 27,31:** *chamísító*: „annak ötödrésze”: itt és az egész fejezetben a parallel Lev 5,16 fordításához igazítva.

MÓZES NEGYEDIK KÖNYVE (Numeri)

- Num 1,2:** *pqd* és a *nászá rós*: lásd Ex 30,12-nél. E vershez lásd magát az ÚF-t a parallel 1,22-ben.
- Num 1,16:** a fordításhoz nem illeszkedő jegyzet, törölve.
- Num 1,19:** a vers első fele még a 18. vershez tartozik, a vers második fele pedig az azt követő lista felirata, vagy legalábbis önálló mondat, lásd Noth és a ZB, LB.
- Num 1,48:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 1,49:** *pqd* és a *nászá rós*: lásd az Ex 30,12-nél, a *nászá rós* itt most: „hozzászámol”.
- Num 1,49:** *ak*: a törvénygyűjteményekben az egyes paragrafusok élén csak figyelemfelkeltésre, nyomatékosításra szolgál – lásd a Lev 23,39-nél. Itt sem kell lefordítani, lásd a LB, ZB (ÚF = Noth).
- Num 1,52:** *löcibótám*: „seregeik szerint”, nem pedig birtokos szerkezet része, lásd maga az ÚF: 1,3: „seregenként”. Így e vershez Noth és a ZB.
- Num 1,54:** ottfelajtott, a fordításhoz nem illeszkedő megjegyzés a lábjegyzetben. Törölve.
- Num 1,54:** a mondat csaknem szó szerint ugyanaz az alábbi helyeken: Gen 6,22; Ex 7,6; 12,28.50; 39,32b; 40,16; Num 1,54, lásd továbbá: Ex 39,32.42; Num 5,4; 8,22; 9,5 – a versek fordítása egymáshoz igazítva. A javaslat eközben az akcentusok szövegtagolását követi, tehát az *atnách* jelzi az első, rövidebb mondat végét, lásd ZB, Noth (az ÚF itt helytelenül a Károlit követi, a LB a verset lerövidíti).
- Num 2,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 2,3:** *qedem*: itt inkább „elől”, azaz a sátor eleje, bejárata felől, a kiemelt helyen, ezért kell a szövegbe utána a „napkelet” irányjelölés is: így Noth és a ZB.
- Num 2,3:** *mizrách*: a szó fordításában az ÚF nem egységes: a szó 74x fordul elő, ebből 25x fordítja „napkelet”-nek, az összes többi esetben simán „kelet”-nek. De e 25 esetből 12x a *mizrach hassemes* kifejezés áll: ezt valóban jogos lenne megkülönböztetni és „napkelet”-nek fordítani. A dolgot tovább bonyolítja, hogy az ÚF a *mizrach hassemes* kifejezést 6x simán „kelet”-nek fordítja, 4x pedig, ahol a *qédömá* szóval együtt szerepel, egyszerűen fordítatlanul hagyja. Ezért a *mizrách* szót alapvetően „kelet”-re lett javítva, csak költői szövegekben maradt néhol „napkelet”-nek stiláris okokból, a *mizrach hassemes* kifejezés viszont mindenütt „napkelet”-re változott.
- Num 2,3:** *hachóním*: „legyenek táborozók = táborozzanak”, lásd maga az ÚF a 2,5.12 stb.
- Num 2,10:** *löcibótám*: „seregeik szerint”, nem pedig birtokos szerkezet része, lásd maga az ÚF: 1,3: „seregenként”. Így e vershez Noth és a ZB.
- Num 2,14:** Ugyanaz a szerkezet, mint a 2,7 és a 2,22.29, ott az ÚF betoldotta a „következik” szót. A három parallel verssel szinkronba hozva.
- Num 2,17:** *lödigléhem*: ugyanaz a szerkezet, mint a *löcibótám*: „seregeik szerint”, annak egy variációja. Így e vershez a LB és Noth.
- Num 2,18:** *löcibótám*: „seregeik szerint”, nem pedig birtokos szerkezet része, lásd maga az ÚF: 1,3: „seregenként”. Így e vershez Noth és a ZB.

- Num 2,31:** *lödigléhem*: ugyanaz a szerkezet, mint a *löcibótám*: „seregeik szerint”, annak egy variációja. Így e vershez a LB és Noth.
- Num 2,32:** *löcibótám*: stiláris okokból javítva: „seregeik szerint”.
- Num 2,34:** (csaknem) szó szerint ismétlődő mondat, a fordítása egymáshoz igazítva – lásd a Num 1,54-nél.
- Num 3,5:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 3,5:** (csaknem) szó szerint ismétlődő mondat, a fordítása egymáshoz igazítva – lásd a Num 1,54-nél.
- Num 3,10:** *köhunná*: az ÚF sokféleképpen fordítja: „papok / papság / papi tiszt / papi tisztség / papi teendők / papi szolgálat”. De hasonló kontextusban az Ex 29,9; Num 18,1,7; Józs 18,7-ben „papi szolgálat” áll, így az ide is átvehető. Ugyanerre javítva az Ezsd 2,62 és Neh 7,64-ben is.
- Num 3,7–8:** *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat” – lásd a Lev 8,35-nél. Ehhez a két vershez lásd az ÚF találó megoldását a Num 18,3-ból.
- Num 3,9:** *nötúním*: Qal passzív participium: „odaadottak, átadottak”, így a LB és körülírással a ZB, és erősen egyszerűsítve, de a Károli is.
- Num 3,10:** *wöhazzár haqqáréb júmát*: ugyanaz a szerkezet, mint a Num 18,4-ben: ott jó a fordítás, hiszen a *qrb* ige a szent dolgokhoz való járulást, közeledést jelenti, lásd a 16,5-öt, és a parallel 1,51 (szó szerinti egyezés!); 17,5-höz és a 18,4-hoz magát az ÚF-t – a vers fordítása ezért ezekhez a helyekhez igazítva.
- Num 3,11.14:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 3,21kk:** A nemzetségnevek helyesírása így rossz: a magyar helyesírás szabályai szerint ugyanis ezeket kötőjel nélkül írjuk, pl.: „Csáki nemzetség”, tehát: „Libni nemzetség”.
- Num 3,24:** *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol (vö. Num 2). Nem kell a héber szöveget javítva a fordításban egy hivatalnok-rendszert kreálni: ez a szó több szinten is jelöli a vezetőt. Így a LB, ZB és Noth, aki szintén következetesen fordítja a szót.
- Num 3,38:** *wöhazzár haqqáréb júmát*: a parallel Num 18,4-hez igazítva, lásd a Num 3,10-nél.
- Num 3,44:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 3,25:** *óhel*: a hajlék sátor alakú teteje, lásd az Ex 35,11-nél.
- Num 3,28:** *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat” – lásd a Lev 8,35-nél.
- Num 3,30:** *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.
- Num 3,31:** *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat” – lásd részletesen a Lev 8,35-nél. E vershez lásd magát az ÚF-t is a parallel 3,25–26 fordításánál és a 3,32-nél.
- Num 3,35:** *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.
- Num 3,38:** a *qédómá* szó fordítatlan maradt, pótolva, lásd a ZB és a LB.
- Num 3,38:** *mizrách*: „kelet” – lásd a Num 2,3-nál.
- Num 3,38:** *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.
- Num 3,38:** *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél a ZB és a LB is.
- Num 3,39:** *pqd* és a *nászá rós*: lásd Ex 30,12-nél.

- Num 3,41:** ugyanazt a *kól* szót mindkétszer ugyanúgy kell fordítani. Az *aní jhwh* mondat egy közbevetés, így fordítja a ZB és a LB is, és lásd a parallel 3,45-öt is: nem kell tehát belesimítani a mondatba.
- Num 3,43:** A *pqd* ige itt fordítatlan maradt, lásd a ZB.
- Num 3,44:** *wajödabbér jhwh el móse léómór*: általában az ÚF így fordítja: „Azután így beszélt Mózeshez az Úr”, lásd pl. a Lev 22–25. Ahol a kontextus megengedi, ehhez a többségi formához igazítva a fordítása.
- Num 3,49:** „váltságpénz” – ilyen magyar szó nincs. Nem kell félni a „váltságdíj” szótól, ha azt ma már elég egyoldalúan is használjuk.
- Num 4,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léómór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 4,2:** *pqd* és a *nászá rós*: lásd Ex 30,12-nél.
- Num 4,5:** *pároket hammászák*: „függőkárpit”, lásd maga az ÚF: Ex 35,12; 40,21.
- Num 4,14:** a második *áláw* fordítatlan maradt, lefordítja a LB és a ZB.
- Num 4,16:** *semen hamischá*: „fölkénéshez való olaj”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- Num 4,16:** A vers azt hangsúlyozza, hogy egy áronita felügyeli a kehátiak feladatát: ezért fontos a vers elején a *wáwot* adversativumként, mint „de” visszaadni.
- Num 4,17.21:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léómór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 4,22:** *pqd* és a *nászá rós*: lásd az Ex 30,12-nél.
- Num 4,23:** a parallel 4,3 javított szövegéhez igazítva.
- Num 4,27:** *pqd*: Qalban a „számba vesz”, mint a Num-ben, vagy a hadsereggel kapcsolatban maga az ÚF: Józs 8,10; 1Sám 11,8; 13,15; 14,17. *bömismeret*: itt „felügyelet, vigyázás; ellenőrzés”, lásd a LB és a ZB, és maga az ÚF a Num 17,25-ben és az Ex 12,6; 16,23.32.33-ban. Éppen nem a bizalomról, hanem a szigorú ellenőrzésről szól a vers.
- Num 4,27:** *abódá*: „szolgálat”, akár a 4,23-ban. *böné haggérsúnní*: „a gérsóniak”, akár a következő versben.
- Num 4,28:** *mismeret*: itt is „felügyelet, vigyázás; ellenőrzés”, akár az előző versben, lásd a LB és a ZB („unter Leitung von” – vki vezetésével).
- Num 4,31:** *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél. Az ÚF itt tőle szokatlan módon egyszerűsíti a héber szöveget. Ehhez a ver-shez lásd a LB megoldását.
- Num 4,32:** A *pkd*: „számba vesz, összeszámol”, azaz itt: „összeír, leltárba vesz”.
- Num 4,32:** *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél. Itt a szerkezet lerövidíthető, lásd a LB és a ZB, s maga az ÚF.
- Num 4,33:** *abódá*: „szolgálat”, akár a 4,43-ban és a versben a második előfordulásánál maga az ÚF.
- Num 4,36:** A *pkd*: itt is „számba vesz”, mint (csaknem) mindenütt a könyvben, lásd a 4,27-nél is.
- Num 4,47:** az *abódá* „szolgálat” szó fordítatlan maradt, pedig elég hangsúlyos, hiszen egymás után 4x van jelen a tő a versben. Lefordítja a ZB és (Amt-ként) a LB is.
- Num 4,49:** *pqd*: itt: „számba vették őket a ...feladatra”. A német fordítások ezért itt a *pqd* ige másik jelentését hozzák: „megbíz, rendel, beoszt”. Ebbe az irányba mutat az *is is al abódátó wöel masszátó* pontos fordítása: „számba vették őket, mindenkit a maga ... feladata szerint / alapján”.
- Num 5,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léómór*: lásd az Ex 6,10-nél.

- Num 5,4:** a mondat csaknem szó szerint ugyanaz az alábbi helyeken: Ex 7,6; 12,28.50; Num 1,54, lásd továbbá: Ex 39,32.43; Num 5,4; 8,22; 9,5 – a versek fordítása egymáshoz igazítva, itt eközben az akcentusok szövegtagolását követve: az *atnách* jelzi az első, rövidebb mondat végét, lásd ZB és Noth (az ÚF itt helytelenül a Károlit követi).
- Num 5,5:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 5,6:** *ís ó issá:* „egy férfi vagy egy nő”, lásd maga az ÚF: Num 6,2; Deut 17,2; 29,17. Az ÚF amúgy is ezt a két szót állítja párba – egy versen belül összesen 52x.
- Num 5,6:** *máal maal:* a többségi „hűtlenséget követ el valaki ellen” fordításhoz igazítva, lásd a Lev 26,40-nél.
- Num 5,6–8:** a szakasz nem vissza nem fizetett adósságról szól, hanem károkozásról és az azért járó kártérítésről. Az *ásám* így itt nem „adósság”, hanem „kártérítés”.
- Num 5,8:** a *jökapper* ige alanya a pap, lásd a ZB és a LB.
- Num 5,9:** *lököl qodsé:* a *lö* itt: „céljából, -nak, -nek”, nem pedig a szent felajánlások egy részét jelöli, így Noth.
- Num 5,10:** a héber szöveg valószínűleg sérült. De az biztos, hogy a szent adományból semmi nem lehet azé, aki azt odaviszi: az ÚF jelenleg akár így is érthető. Ez a vers azt hangsúlyozza: amit egyszer odaadtak a papnak, az örökre a papé. Így egybehangzóan Noth, a ZB és a LB.
- Num 5,11:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 5,21:** valójában a vers azt mondja: tegye az Úr átok és eskü állandó elemévé a nő nevét: „Legyél olyan átkozott, mint xy, aki...”, lásd a referenciaként megadott Jer 29,22, és ehhez pozitív példaként még Ruth 4,12 – így Noth, a LB és a ZB is. A Károli tartalmilag tökéletes, de kissé nehézkes.
- Num 5,27:** *máal maal:* a többségi „hűtlenséget követ el valaki ellen” fordításhoz igazítva, lásd Lev 26,40-nél.
- Num 5,27:** a vers utolsó mondata a javított 5,21-hez igazítva, lásd részletesebben ott.
- Num 5,28:** eddig is képes volt: tehát nem most szerzi meg a képességet, hanem azt a víz miatt nem veszíti el, lásd a ZB („sie bleibt...”) és Noth („weiter”).
- Num 6,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 6,2:** *jaflí:* „különleges fogadalmat tesz”, lásd maga az ÚF: Lev 27,2. De ez a hely mutatja, hogy többféle különleges fogadalom is volt, ezt jelezni kell a fordításban.
- Num 6,3:** a *wökól* a *misrat* előtt fordítatlan maradt, pedig lényeges: semmilyen egyéb szóelőítalt sem ihat, lásd jól Noth, a ZB és a LB.
- Num 6,5:** A vers helyes tagolásához lásd az *atnách* alapján Noth, a ZB és a LB. A haj megnövesztése nem kötelesség, csak a nyírása tilos. A javasolt megoldáshoz lásd ismét Noth, a ZB és a LB.
- Num 6,7:** *áchót:* A Tórában bevett fordítása a szónak az ÚF-ban a „nővér” lánytestvér értelemben, ennek a párja a ma is használatos „fivér”. Erre egységesítve a szó (és a szópár) fordítása (nőtestvér: az Ószövetségben csak 3x).
- Num 6,9:** *nizró:* nem „názír”, hanem „az ő odaszentelése”, lásd maga az ÚF a *nzr* igét így a 6,5.12-ben. Ugyanígy e versnél Noth, a ZB és a LB.
- Num 6,10:** *ben-jóná:* lásd a Lev 1,14-nél. Helyesen fordít itt a LB, ZB és Noth.

- Num 6,12:** *nizró:* nem „názír”, hanem „az ő odaszentelése”, lásd maga az ÚF a *nzr* igét így a 6,5.12-ben. Ugyanígy e versnél Noth, a ZB és a LB. Itt kompromisszumos megoldás az előző versek alapján: „fejének odaszentelése” helyett: „a názír (odaszentelt) feje”.
- Num 6,12:** *ben-sáná:* „egyéves” – lásd a Lev 12,6-nál.
- Num 6,13:** A parallel Lev 5,29a-hoz és 6,21-hez igazítva.
- Num 6,14:** *ben-sáná:* „egyéves” – lásd a Lev 12,6-nál.
- Num 6,17:** nem „egy” kosárral, hanem azzal „a kosárral”, amiről a 15. versben volt szó. Határozott névelővel fordítja a szót a LB, a LB és Noth.
- Num 6,18–19:** *nizró:* nem „názír”, hanem „az ő odaszentelése”, és nem „a názír hajkoronája”, hanem „odaszentelt feje” lásd maga az ÚF a *nzr* igét így a 6,5.12-ben. Kompromisszumos megoldás ebben a versben: „a názír odaszentelt hajkoronája”. Ugyanígy e versnél hozza a „odaszentelt” szót Noth, a ZB és a LB.
- Num 6,20:** *chazé hattönúfá:* lásd maga az ÚF-t a Lev 10,14.15-nél: ahhoz igazítva.
- Num 6,20:** „szűgy”: csak itt, az ÚF mindenütt máshol, összesen 11x: „szegy”: erre javítva.
- Num 6,22:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 6,27:** szó szerint fordít itt a Károli: „Így tegyék az én nevemet Izráel fiaira”. A LB, a ZB és Noth is ezt hozza. Ez viszont magyartalan, hebraizmus, és nem felel meg a funkcionális ekvivalencia elvének. Az ÚF viszont túl szabad. Ráadásul azért sem jó, mert ez az áldás nem Isten nevében hangzik el, hiszen Istenről Egyes szám 3. személyben van benne szó. A javaslat afféle közbülső megoldás.
- Num 7,2:** a „törzsek fejedelmei, akik a számba vettek élén álltak” – ez közbevetés, talán lehetne jobban is érzékeltetni.
- Num 7,3:** *báqár:* „marha”, lásd a Gen 24,35-nél.
- Num 7,3:** *sór = „marha”, „1 db. marha a csordából”,* lásd az Ex 21,37-nél.
- Num 7,5:** *kőfi abódát-ám stb.:* ugyanaz a formula, mint a 7,7-ben és a 7,8-ban: azok fordításához igazítva.
- Num 7,8:** *sór = „marha”, „1 db. marha a csordából”,* lásd az Ex 21,37-nél.
- Num 7,11:** Az ÚF hebraizmust tartalmaz, feloldásához lásd LB, a ZB és Noth.
- Num 7,12:** *matte:* „törzs”, lásd helyesen az ÚF: Num 1, 2, 13 és annyi más helyen, és itt, a Num 7,2-ben.
- Num 7,15:** *ben-sáná:* „egyéves” – lásd a Lev 12,6-nál, és ebben a fejezetben magát az ÚF-t pl.: 7,17.23.29 stb.
- Num 7,21.27.33:** *ben-sáná:* „egyéves” – lásd a Lev 12,6-nál, és ebben a fejezetben magát az ÚF-t pl.: 7,17.23.29 stb.
- Num 7,35:** *sór = „marha”, „1 db. marha a csordából”,* lásd az Ex 21,37-nél.
- Num 7,39.45.51.57.63.69.75.81:** *ben-sáná:* „egyéves” – lásd a Lev 12,6-nál, és ebben a fejezetben magát az ÚF-t pl.: 7,17.23.29 stb.
- Num 7,85:** lásd a következő verset.
- Num 7,89:** a helyes szövegtagoláshoz lásd az akcentusokat, ugyanúgy a ZB. LB és Noth.
- Num 8,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 8,2–3:** *el-múl pöné:* a lámpatartónak nincs eleje és hátulja, csak hét karja. Viszont a mécésnek van eleje és hátulja, attól függően, hogy a láng melyik végén ég.

- Tehát itt a lényeg az, hogy a mécseseket úgy kell forgatni, hogy a láng elől égjen, és „bevilágítsák az előttük levő teret” – így maga az ÚF a tartalmilag parallel Ex 25,37-ben. Ehhez a vershez lásd valahogy így a LB és a ZB.
- Num 8,4:** *miqsá*: „ötvösmunka, ötvösmunkával”, lásd maga az ÚF a parallel Ex 25,31.36; 37,17.22-ben
- Num 8,5:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 8,11:** *tönúfá*: A Lev-ban csaknem mindenütt „felmutatott áldozat” + *núf*: „felmutatott áldozatul felmutat”, lásd Lev 7,30.34; 8,27.29; 9,21; 10,14.15 stb. Erre javítva.
- Num 8,13.15:** *tönúfá*: A Lev-ban csaknem mindenütt „felmutatott áldozat” + *núf*: „felmutatott áldozatul felmutat”, lásd Lev 7,30.34; 8,27.29; 9,21; 10,14.15 stb. Erre javítva. De itt nem „felmutat”, mert emberáldozatként félreérthető lenne: ezért maradt a „felajánl” ige.
- Num 8,16.19:** *nötúním*: Qal passzív participium: „odaadottak, átadottak”, így a LB és a Károli, és körülírással a ZB is, lásd még a 3,9-nél.
- Num 8,20:** a mondat csaknem szó szerint ugyanaz az alábbi helyeken: Ex 7,6; 12,28.50; Num 1,54, lásd továbbá: Ex 39,32.43; Num 5,4; 8,22; 9,5 – a versek fordítása egymáshoz igazítva.
- Num 8,21:** *tönúfá*: Lev-ban csaknem mindenütt „felmutatott áldozat” + *núf*: „felmutatott áldozatul felmutat”, lásd Lev 7,30.34; 8,27.29; 9,21; 10,14.15 stb. Erre javítva. De itt nem „felmutat”, mert emberáldozatként félreérthető lenne: maradt ezért a „felajánl” ige.
- Num 8,22:** a mondat csaknem szó szerint ugyanaz az alábbi helyeken: Ex 7,6; 12,28.50; Num 1,54, lásd továbbá: Ex 39,32.43; Num 5,4; 8,22; 9,5 – a versek fordítása egymáshoz igazítva.
- Num 8,23:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 8,25:** *úmbben*...: „és ötvenéves korától kezdve”, lásd Noth, a LB és a Károli (ÚF = ZB).
- Num 8,25:** *abad*: itt mindkétszer „szolgálatot végez”.
- Num 8,26:** *sámar mšmeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél. És a kifejezés itt már nem a nyugdíjas lévítára vonatkozik: neki már nincsenek kötelességei. Ő a testvéreinek segít azok kötelességének elvégzésében! Így Noth, a LB, ZB és a Károli.
- Num 8,26:** A vers első fele nem parancs, hanem engedmény: önkéntes alapon besegíthet, de erre nem kötelezhető, lásd Noth és a LB. Emiatt a *srt* igét itt jobb „be/segíteni” értelemben fordítani, lásd a LB, a ZB és a Károli (Noth: „bedienen” = „kiszolgál”). És végül: az *abad abódá* ugyanazt jelenti, mint az előző versekben: az ÚF azt sugallja, mintha az öreg csak alacsonyabb szintű szolgálatokat teljesíthetne – erre semmi sem utal a szövegben. A hangsúly azon van: önként igen, de kényszerből nem.
- Num 9,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 9,3:** *mšpát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Num 9,5:** A mondat második csaknem szó szerint ugyanaz az alábbi helyeken: Ex 7,6; 12,28.50; Num 1,54, lásd továbbá: Ex 39,32.43; Num 5,4; 8,22; 9,5 – a versek fordítása egymáshoz igazítva.

- Num 9,9:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léómór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 9,10:** nincs ok a függő idézetet egyenessé alakítani, lásd a ZB, a LB és Noth.
- Num 9,12:** a parallel Ex 12,46b fordításához igazítva.
- Num 9,12:** *jaaszú ótó:* a nota accusativi miatt itt nem „eljár”, hanem itt is „elkészíti azt”, ahogy a fentebbi versekben.
- Num 9,14:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd Ex 21,1-nél.
- Num 9,14:** a *lákem* fordítatlan maradt; lefordítja a ZB, a LB és Noth is.
- Num 9,15.16:** *kszh Piél:* a parallel Ex 40,34-ben maga az ÚF: „beborít”.
- Num 9,17.21–22:** Ha pára vagy a köd „fölszáll”, az egyben azt is jelenti, hogy szétfoszlik. Ezért ez az ige nem szerencsés itt a felhő mellett (ÚF = Károli). Így a LB és a ZB is (sich erheben) és Noth (sich aufwaerts erheben). Ennek alapján lett javítva az Ex 40,36–37, itt a vers ahhoz igazítva.
- Num 10,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léómór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 10,2:** *miqsá:* „ötvösmunka, ötvösmunkával”, lásd maga az ÚF az Ex 25,31.36; 37,17.22 stb.-ben. Itt a *záqéf* akcentus is leválasztja ezt a szót az ezüst szóról, s ugyanígy Noth és a ZB (ÚF = a Károli és a LB).
- Num 10,2:** a *löká* fordítatlan maradt. Szó szerint a héber: „legyenek neked azok ...-ra”. Azaz Mózes használja majd azokat. A német fordítások a Károlihoz hasonlóan mind lefordítják a prepozíciót, általában így: „neked szolgáljanak arra, hogy...” A javaslatához lásd főleg a LB.
- Num 10,5–7:** *törúáh:* nem „riadó”, hiszen a nép nem csatába készül vagy indul (MÉKSZ: „...készültségre vagy harcra szólító jel”). A szó hangos, zengő hangot jelöl, lásd maga az ÚF: „harsogó kürt”: Lev 25,9; „kürtzengés”: Num 29,1; „kürtölés”: Lev 23,24; „zeng/zengő”: Zsolt 27,6; 150,5; „ujjongó”: Zsolt 89,16. LB: „hangosan trombitálni”, ZB: „jelet adni”.
- Num 10,6:** *lömaszéhem:* a *lö* itt: „céljából”.
- Num 10,8:** „Örök rendelkezés ez...”: lásd az Ex 16,29-nél.
- Num 10,9:** *héria:* itt nem „riadót fújni”, hiszen a jel nem a népnek, hanem Istennek szól, és lásd már csak a 10,10 miatt is. A szó a *törúáh* főnévnek megfelelően azt jelenti: „hangos, zengő hangot adni”, lásd a 10,5–7-nél. Ám itt a „riadót fúj” jelentés elfogadható, lásd Hós 5,8; Jóel 2,1; 2Krón 13,2.
- Num 10,10:** A szuffixumok fordítatlanul maradtak. Lefordítja a ZB, a LB és Noth.
- Num 10,10:** *aní jhwh előhékem:* állandó formula, az ÚF mindenütt máshol így fordítja: „Én, az Úr vagyok a ti Istenetek!”, lásd pl. Ex 16,12; Lev 18,2.4.30; 19,3.4.10.25.31.34.36; 23,22.43; 25,17.
- Num 10,11:** ha pára vagy a köd „fölszáll”, az egyben azt is jelenti, hogy szétfoszlik. Ezért ez az ige nem szerencsés itt a felhő mellett (ÚF = Károli). Így a LB és a ZB is (sich erheben) és Noth (sich aufwaerts erheben). Ennek alapján lett javítva az Ex 40,36–37 és a Num 9,15kk, itt a vers ahhoz igazítva.
- Num 10,14:** A *cóbáo* végén a szuffixum fordítatlan maradt, és stiláris szempontból az „előtt” szó megismétlését jó lenne elkerülni (így a Károli, a LB és Noth is): a javaslatához lásd főleg a ZB.
- Num 10,15.16.19.20:** Az ÚF tőle szokatlanul egyszerűsíti és rövidíti a héber szöveget. Javítva a ZB, LB és Noth alapján. A stiláris javításhoz lásd a 10,14-nél.

- Num 10,21:** A szent sátrat Gérsón fiai szállítják, lásd a 3,25–26 és itt, a 10,17-ben: ők hamarabb indulnak. Kehát fiai szállítják a sátor berendezési tárgyait, lásd a 3,31. Azaz előbb mennek Gérsón fiai, és gyorsan felállítják a sátrat, mire Kehát fiai a felszereléssel megérkeznek. Így a ZB, LB, Noth és a Károli.
- Num 10,22:** Az ÚF tőle szokatlanul egyszerűsíti és rövidíti a héber szöveget. Itt még a *böné* szó is fordítatlan maradt. Javítva a ZB, LB és Noth alapján. A stiláris javításhoz lásd a 10,14-nél.
- Num 10,24.25.26.27:** Az ÚF tőle szokatlanul egyszerűsíti és rövidíti a héber szöveget. Javítva a ZB, LB és Noth alapján. A stiláris javításhoz lásd a 10,14-nél.
- Num 10,28:** *masze*: a *nászá* „felkerekedni” igéből, tehát „indulás, felkerekedés”, itt: „táborbontás” – hiszen nem a menetelésre, hanem csak az elindulásra vonatkozik. Így a LB, a ZB („elindulás”) és főleg Noth („Aufbruchsordnung”). A *böné* fordítatlan maradt.
- Num 10,30:** Az *éláv* fordítatlan maradt. Lefordítja a ZB, a Károli és Noth (ÚF = LB).
- Num 10,33:** *túr*: „kikémlel”, lásd az ÚF a Num 13–14-ben. Azaz nem „kijelöl”, hanem „kiszemel”, így maga az ÚF Istenről a parallel Deut 1,33-ban és az Ez 20,6-ban. De ez túl erős kifejezés: legyen felkutató, „keres”.
- Num 10,35:** *núsz*: a Tórában (Ex-Deut) a legtöbbször „menekül” (18x), lásd Ex 14,25.27; 21,13, és ebben az összefüggésben főleg Lev 26,17.36; Deut 28,7.25.
- Num 10,36:** *súbáh*: ez a *súb* „visszatérni” ige imperat. alakja, nem pedig a *jásab* „letelepedni” igéé. Így Noth, a LB és a ZB is, a JB, a GNB, valamint a Károli. Logikus lenne itt az ÚF olvasata, ami azonban csak a BHS szövegkritikai apparátusára támaszkodhat: ott viszont csak egy óvatos fortasse „talán” áll indoklásképpen a szövegjavítás mellett. Igaz, ÚF = EÜ, de ez nem elég erős támogatottság.
- Num 11,1:** *ánan*: „panaszkodni, panaszt tartani”, lásd a LB, ZB, Schmidt és helyesen a Károli. Ez azért is fontos, mert a 4. versben a *bákáh* ige lesz, ami tényleg azt jelenti, hogy „sírni, siránkozni”. A Hitpaél igetörzs itt a folyamatosságot és a kölcsönösséget fejezi ki, lásd *hálak* Hitpaél: „bejárni, ide-oda menni”.
- Num 11,1:** A *böözne jhwh* itt nem annyira azt fejezi ki, hogy a füle hallatára (ezt majd a vers második fele mondja), hanem hogy „lógtak az Úr fülén”, azaz folyamatosan ezzel zaklatták.
- Num 11,2:** *cáaq*: jogi értelemben mint bíróhoz valaki „segítségért kiált”, így maga az ÚF a 46 Qal alakból 12x, ebből az Exodusból 5x (14,10; 15,25; 17,4; 22,22.26), de pl. a Num 20,16-ban is. Ezek alapján javítva.
- Num 11,3:** Az „ezért” nincs a szövegben, nem hozza a LB, ZB és Schmidt.
- Num 11,4:** *hitawwá taawá*: hebraizmus: „kívánságot kívánni”, a Hitpaél itt is a folyamatosságot és egymás kölcsönös hergelését fejezi ki. A *gam* „is, szintén” a héberben hangsúlyos, le kell fordítani. A kérdés fordítása pontatlan: azt sugallja, hogy volt hús, csak nekik nem volt elég. Valójában a történet azt feltételezi, hogy húst egyáltalán nem ettek. Lásd a vershez a LB, ZB, a Károli és Schmidt.
- Num 11,5:** *chinnám*: „ingyen”, lásd a LB, ZB, a Károli és Schmidt.
- Num 11,8:** *sút*: valójában „bolyong, barangol, ide-oda mászkál”.
- Num 11,9:** az *áláv* fordítatlan maradt: a manna is „arra”, tehát a táborra hullott, a LB, ZB, a Károli és Schmidt.

- Num 11,10:** *lömispöchótaw*: „nemzetségenként, nemzetségeik szerint”, azaz valamennyi nemzetség. A hangsúly tehát a teljességen van, akár a népszámlálásnál, lásd a *lömispöchótám* kifejezést pl. a Num 1-ben. Így e vershez a ZB, LB (szó szerint fordítja a verset Schmidt és a Károli).
- Num 11,12:** *nisbattá*: „te ígértél oda”. A BHS ugyan jelzi, hogy számos jó szövegemlék egyes szám első személyben hozza az ígét, de a referencia-fordítások és -kommentárok egyike sem követi ebben. Azaz az ÚF egy erősen kisebbségi exegetikai döntést reprezentál. Megmarad a masszoréta szöveg mellett a ZB, LB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 11,16:** a *lí* fordítatlan maradt. Lefordítja a ZB, LB, Schmidt és a Károli.
- Num 11,17:** most hol van a lélek? Az emberben, vagy az emberen? A héber szerint az emberen (al: „-on, -en, -ön; -ra, -re”). Az ÚF baja az, hogy a kettőt kombinálja: Mózesben benne lakozik (11,17.25), de a 70 vénre a rászáll, azaz „rajtuk” van, lásd 11,25.26, s van, ahol a vénekkel kapcsolatban ügyesen elkeni a kérdést: 11,25.29 (pedig a héberben itt is: rajta). A német fordítások következetesen követik a hébert („rajta”), a Károli következetesen nem („benne”). Az ÚF máshol is mondja, hogy valakire rászáll a Lélek, tehát „rajta” van, lásd Bír 11,29; 1Sám 19,20; 2Kir 2,15 stb. Ennek alapján egységesítve itt a történetben.
- Num 11,18:** a parallel 11,4 javított szövegéhez igazítva.
- Num 11,21:** az „ez” mutató névmás nincs a szövegben. És a héber szerint az egész nép 600 ezer gyalogos, a többieket nem számolja hozzá – az ÚF itt exegézist visz a fordításba. Szó szerint fordítja a mondatot a LB, ZB, Schmidt és a Károli.
- Num 11,21:** *aser ánáki böqirbó*: az ÚF, akár a többi fordítás, a szó szerinti fordítást hozza, de ez hebraizmus: magyarosabb a megfordított perspektívájú „körülöttem” fordítás.
- Num 11,22:** *báqár*: „marha”, lásd a Gen 24,35-nél.
- Num 11,22:** az első *láhem* fordítatlan maradt. Lefordítja a LB, ZB, Schmidt és a Károli.
- Num 11,23:** az *attá* „most” fordítatlan maradt. Lefordítja a LB, ZB, Schmidt és a Károli.
- Num 11,23:** szó szerint: „rövid-e az Úr keze” – valamihez, tehát nem tudja megcsinálni. Ezért az „ehhez” a javaslatban. (Érdekes, hogy a német fordítások meghagyják a héber képies kifejezésmódját.)
- Num 11,25.26:** *aléhem*: „rajtuk” – lásd a 11,17-nél. És nem „nyugodott”, mert nem tartósan volt rajtuk, éppen ezt hangsúlyozza a vers. Csak „leszállt” – azaz a mozgó lélek nyugvó helyzetbe került, lásd a ZB.
- Num 11,29:** a *lí* fordítatlan maradt: ez jelzi, hogy a féltékenység Mózes védelmében történik. Ugyanez a szerkezet szerepel az 1Kir 19,14-ben, ott az ÚF: „buzgókodni az Úrért” – tartalmában ehhez igazítva egy kicsit.
- Num 11,29:** *aléhem*: „rajtuk” – lásd a 11,17-nél.
- Num 12,1:** A héberben a sorrend fordított, és nincs stiláris ok eltérni attól, lásd a ZB és a LB.
- Num 12,1:** *kús / kúsí*: „Etiópia / etióp”, lásd a Gen 2,13-nál.
- Num 12,4:** *pitóm*: Az ÚF-ban legtöbbször: „hirtelen”. Csak itt „mindjárt”, 1x „szempillantás alatt”, és 2x „hamar”. Tehát vagy a váratlanság a hangsúlyos, vagy a gyorsaság. Itt talán utóbbi (lásd ZB, LB, Noth, Schmidt).
- Num 12,10:** a javaslat kicsit bővíti a szöveget, de az ÚF az érthetlenségig tömör.

- Num 12,11:** „vétket vétkezni”: kerülendő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál.
- Num 12,13:** Az „ezért” nincs a héberben: ez az egyik lehetséges, de koránt sem egyetlen lehetséges logikai összefüggés a két vers között, lásd a német fordításokat.
- Num 13,1:** *wajədabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 13,2:** *nász:* „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél. Így ennél a versnél a ZB és Noth.
- Num Num 13,15:** az *erec* itt nem „föld”, hanem „ország” – kikémleni azt szokták (városok, hadsereg stb.).
- Num 13,17:** *háhár:* „hegyvidék”, lásd maga az ÚF a parallel Deut 1,24-ben.
- Num 13,18:** az *atnách* osztja fel a verset két külön kérdésre, lásd helyesen a LB, a ZB és Schmidt.
- Num 13,20:** *pörí:* kollektív singularis, tehát szabad T.sz-ban fordítani, lásd majd a 13,23-at. Az utolsó mondat stilárisan jóval egyszerűbb fordításához lásd a LB és a ZB, de a *jóm* szót „idő”-nek fordítja Schmidt is.
- Num 13,21:** *lebó chamát:* az ÚF szükségtelenül variálja: 1) „a hamáti út” (Num 13,21; 34,8; Józs 13,5; 1Kir 8,65; 2Kir 14,25; 2Krón 7,8), 2) „a Hamát felé vezető út” (Ez 47,20), 3) „a Hamátba vivő út” (Bír 3,3); 4) „a Hamátba vezető út” (1Krón 13,5). Ez az utóbbi a legpontosabb és a legérthetőbb. Erre javítva mindenütt. (Egyébként a ZB és Schmidt a K-B szótárral együtt Lebó-Hamát-ot egy településnévnek veszi: „A Lebó-Hamát melletti Rehóbig”, a LB és Noth továbbra is egy út megjelölésének.)
- Num 13,22:** Az „ivadék” szó ember kapcsán kerülendő.
- Num 13,25:** az *erec* itt nem „föld”, hanem inkább „ország” – kikémleni azt szokták (városok, hadsereg stb.).
- Num 13,26:** *pörí:* kollektív singularis, tehát szabad többes számban fordítani, lásd a 13,23-at. Az „is” (héberül *gam*) nincs a szövegben, és stilárisan sem szükséges a fordításba, lásd a ZB, LB és Schmidt.
- Num 13,27:** a *ló „neki”* fordítatlan maradt: a személyváltás amúgy is nyilvánvaló, hiszen a beszámolóban Mózeshez beszélnek. Lefordítja a ZB és Schmidt (a LB plur-ra javítja), és a Károli.
- Num 13,28:** a *gödólót mööd* nem a *böcúrót*, hanem előtte a *heárim* szó jelzője, lásd a ZB, LB, Noth, Schmidt és a Károli is, és magát az ÚF-t a parallel Józs 14,12-ben.
- Num 13,28:** *böcúrót:* „meg van erősítve” (= fallal van körülvéve), azaz „megerősített”, lásd maga az ÚF: Deut 3,5; Józs 14,12; Neh 9,25, és itt fentebb, a Num 13,19. Ez akkor is jó fordítás, ha az ÚF az *ír hammibcár* szerkezetet is „megerősítette város”-ként adja vissza.
- Num 13,28:** Az „ivadék” szó ember kapcsán kerülendő.
- Num 13,29:** a kánaáni népek felsorolása: lásd az Ex 13,5-nél.
- Num 13,31:** *álá:* itt katonai értelemben „felvonulni” valaki ellen, lásd a LB és a ZB.
- Num 13,32:** *lő + infinit.:* célhatározói mellékmondat, lásd a német fordításokat és a Károlit.
- Num 14,5:** *qahal adat jisráél:* máshol csak az Ex 12,6: a kifejezés ottani, magyarosabb fordítása átemelve ide is.
- Num 14,6:** a participium feloldásához mellékmondattá lásd a ZB, ZB és Schmidt.

- Num 14,7:** *lő* + infinit.: célhatározói mellékmondat, lásd a német fordításokat és a Károlit.
- Num 14,8:** az *ótánú* fordítatlan maradt, pedig elég hangsúlyos. A vers vége szó szerint: „nekünk adja azt: a tejjel ... földet” – ehhez igazítva.
- Num 14,9:** *ki lachménú hém:* szó szerint: „mert a mi kenyérünk (lesznek) ők”. De a hangsúly nem azon van, hogy Izráelt táplálják, sem azon, hogy elpusztulnak, hanem azon, hogy csak annyi ellenállást jelentenek, mint egy darab kenyér: legyőzni őket csupán annyi fáradságba kerül, mint megtörni egy kenyeret. Ráadásul a vers visszautal a 13,33-ra, ahol ehető sáskákról van szó: a kémek azt hitték, a kánaániak „benassolják” őket, mint az ízletes pirított sáskákat – ehelyett ők eszik majd meg a kánaániakat, mint a kenyeret. A javaslat jóval szabadabb, mint az ÚF, de talán mindezt kifejezésre juttatja.
- Num 14,9:** mellettük nincs senki, de Izráel mellett igen: a hangsúly ezen a szembeállításon van, lásd főleg a LB.
- Num 14,11:** *náac:* az ÚF sokszor fordítja úgy, hogy „utál, megutál”, de ide ez nem illik. Fordítja még úgy, hogy „gyaláz, csúfol”, ide ez sem megfelelő kifejezés. Fordítja úgy is, hogy „megvet” – itt ez sem tökéletes. Az utóbbi kettő alapján a „megvet” mellé és ide a „semmibe vesz” fordítás lenne” a megfelelő, ami egyéb helyre is alkalmazható lesz a későbbiekben. Lásd a GesW: „unter Verhöhnung verwerfen”, és a K-B-t: „unehrerbietig behandeln, verwerfen”, lásd hasonlóan Schmidt: „verächtlich behandeln”.
- Num 14,14:** *háárec:* Kánaán, és nem a földgolyó, lásd a német fordítások és a Károlit. Utána azonban alanyváltás történik: az egyiptomiaktól Kánaán népei hallották, hogy..., lásd a 15. verset. Így Schmidt és hasonlóan a LB is.
- Num 14,18:** Ex 20,5–6 átirat idézete. Ahol a héber egyezik, a fordításnak is egyeznie kell. Ezért „fiai is”, és nem „fiai”.
- Num 14,18:** „ezerzig, negyedig”: régies, helyesen maga az ÚF 1x, Deut 7,9-ben: „ezer nemzedéken át”. Erre javítva mindenütt.
- Num 14,20:** a kifejezés hebraizmus („szavaid szerint” – ahogy mondtad / kérted), lásd a LB. A többi fordítás formálisan fordít: ennek viszont jobb lenne a „a te szavaid szerint”.
- Num 14,23:** *náac:* itt is „semibe vesz”, lásd Num 14,11-nél.
- Num 14,24:** *millé acharé jhwh:* Az ÚF-ban máshol: „tökéletesen követ”: Num 14,24; 32,11.12; 1Kir 11,6, és: „hűséges marad”: Deut 1,36. A többségi forma nem jó, mert erkölcsi tökéletességet sugall, ami ugye nincs. Szó szerint: „kitöltötte a mögötte való helyet” = „szorosan mögötte maradt”. Javaslat: „hűségesen követ”, hasonlóan a ZB és a LB.
- Num 14,25:** Csupán itt, a Num 14-ben 3x „amálékig”, mindenütt máshol, összesen 13x „amálékig”, lásd pl. Gen 14,7; Bír 12,12; 1Sám 14,48. A többségi formára javítva e három helyen is.
- Num 14,26:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór:* lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 14,28:** *böoznaj:* nem „ellene”, hanem a „füle hallatára”, lásd az ÚF-t a 11,1-ben. A vers lényege: amit a nép mondott, hogy ti. a pusztában pusztul el, azt Isten beteljesíti rajtuk. Ezt kell a fordításnak kifejeznie.

- Num 14,30:** „felemeltem a kezem”: érdemes félig meghagyni, hiszen értjük: mi is felemelt kézzel teszünk esküt. Így a LB, Schmidt, Noth és a Károli.
- Num 14,31:** *lábaz jihje*: ugyanaz a szerkezet, mint az idézett 14,3-ban – ahhoz igazítva.
- Num 14,33:** *náfal pigréhem*: ugyanaz a szerkezet, mint a 14,29.32-ben, tehát „holtan elhullik”.
- Num 14,33:** *tmm*: „mind egy szálíg”, lásd maga az ÚF a parallel Deut 2,15-ben.
- Num 14,34:** *bömiszpar hajjámim*: „a napok száma szerint” – érthető és magyaros a szó szerinti fordítás is.
- Num 14,35:** *tmm*: „mind egy szálíg”, lásd maga az ÚF a parallel Deut 2,15-ben.
- Num 14,36.37:** a 13,32 javított szövegéhez igazítva (rossz hírét kelti).
- Num 14,40:** *háhár*: „hegyvidék”, lásd itt, a 13,29-ben és a parallel Deut 1,41.43.44-ben. *rós*: így csak „magaslat” lehet.
- Num 14,43:** nem „amálékiék”, hanem „amálékiak”, lásd a Num 14,25-nél.
- Num 14,44.45:** *háhár*: „hegyvidék”, lásd itt, a 13,29-ben és a parallel Deut 1,41.43.44-ben. *rós*: így csak „magaslat” lehet.
- Num 14,45:** nem „amálékiék”, hanem „amálékiak”, lásd a Num 14,25-nél.
- Num 15,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 15,2:** *bököl mósáb* + suffixum: „mindenütt /sehol, ahol laktok”, lásd a Lev 23,14-nél.
- Num 15,3:** *báqár*: „marha”, lásd a Gen 24,35-nél.
- Num 15,3:** a tárgyalt két áldozati fajta az égőáldozat és a véresáldozat. A vers folytatása azt adja meg, hogy ezt a kétfajta áldozatot milyen apropóból lehet bemutatni, lásd a német fordításokat.
- Num 15,4:** a helyes szövegtagoláshoz lásd az akcentusokat és a német fordításokat.
- Num 15,8:** *ben-báqár* = 1 db. marha a csordából, lásd Noth, Schmidt és a LB (ÚF = ZB).
- Num 15,8:** a tárgyalt két áldozati fajta az égőáldozat és a véresáldozat. A vers folytatása azt adja meg, hogy ezt a kétfajta áldozatot milyen apropóból lehet bemutatni, lásd a német fordításokat.
- Num 15,9:** *ben-báqár* = 1 db. marha a csordából, lásd Noth, Schmidt és a LB (ÚF = ZB).
- Num 15,11:** *sze* = „juh”, főleg az áldozati állatfajták listájában, a további indoklást lásd az Ex 21,37-nél. E vers közeli parallelje a Deut 14,4, ott az ÚF ugyanezt a felsorolást jól fordítja. Így itt ennél a versnél a Noth, a LB, ZB és majdnem így Schmidt is.
- Num 15,14:** egy jövevény nem élhet több generáción át. A *lödórótekem* helyes fordításához lásd maga az ÚF a Lev 22,3; Num 9,10 és itt, a 15,23-ban, s így e vershez az összes német fordítás.
- Num 15,15:** „Örök rendelkezés ez...”, Az ÚF csak 5x hozza a „legyen” ige nélkül, 14x a „legyen” igével. A többségi formához igazítva. Egyébként lásd az Ex 16,29-nél.
- Num 15,16:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél: itt az előtte álló *tórá* miatt „előírás”.
- Num 15,16:** a második *achat* is elég hangsúlyos, fontos lefordítani, lásd a ZB, a LB és Schmidt.
- Num 15,17:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 15,19.20.21:** *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.
- Num 15,22:** *dbr*: nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél.

- Num 15,25:** *kammispát*: „előírás”, lásd maga az ÚF az áldozatokra vonatkozó előírások értelmében a Num 29,18–37-ben. Így e vershez a ZB is. Ezzel a *mispát* fordításában főleg variációk is csökkennek. Itt a T.sz. talán érzékelteti, hogy ezek összességéről van most szó, lásd a Lev 5,10; 9,16 javított szövegében is. Amúgy is: *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Num 15,25:** Az áldozatok szuffixumát le kell, mert le is lehet fordítani, lásd a LB, ZB és a Károli.
- Num 15,27:** *bisgágá*: „nem szándékos véték”, + *chátá*: ezt „elkövetni”: talán így magyarosabb, és a 25. és a 28. vers fordításához is jobban igazodik.
- Num 15,27:** *ben-sáná*: „egyéves” – lásd a Lev 12,6-nál.
- Num 15,28:** *wökipper áláv hakkóhén*...: állandó formula, javítva a LB és a ZB alapján, lásd így maga az ÚF a Lev 14,20-ban, lásd még a Lev 4,20b-nél.
- Num 15,34:** *jéásze ló*: „mit tegyenek vele, mi történjék vele”, lásd a ZB, LB és Schmidt. De nem bírói döntésre vártak, hanem isteni kijelentésre. Eddig ugyanis ez nem volt leszabályozva.
- Num 15,35:** *mót júmat*: lásd a Gen 26,11-nél.
- Num 16,2:** *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.
- Num 16,2:** *ansé sém*: a „neves ember” régies, illetve hebraizmus. Helyesen: „elismert, tisztelt, közismert, híres, megbecsült”.
- Num 16,3:** Érdekes és az ÚF-tól szokatlan, hogy megcseréli a versen belül két mondat helyét, de elfogadható.
- Num 16,6:** Indokolatlanul átpakolja a szavakat a megszólításba, lásd a Károli és a német fordítások.
- Num 16,7:** a „holnap” már a tűzrakásra is vonatkozik, lásd a héber szöveg szórendjét és a 16–17. verseket.
- Num 16,10:** A személyváltás kiiktatásával az ÚF stílusosan a hébert simítja, ami nem megengedett.
- Num 16,16:** Az ÚF-tól szokatlan egyszerűsítése, lerövidítése a héber szövegnek. Ez nem megengedett, lásd a német fordításokat és a Károlit.
- Num 16,17:** Az ÚF-tól szokatlan egyszerűsítése, lerövidítése a héber szövegnek: az utolsó két szót stílusos okból elhagyta. Ez nem megengedett, lásd a német fordításokat és a Károlit. Ezen kívül a *lifné jhwh* ugyanaz itt is, mint a 16. versben.
- Num 16,20:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 16,22:** Érdekes és az ÚF-tól szokatlan, hogy megcseréli a versen belül két mondat helyét, de elfogadható.
- Num 16,22:** *kol-bászár*: „minden élőlény” / „minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél.
- Num 16,23:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 16,24:** nincs ok az egyenes idézetet függővé átalakítani.
- Num 16,27:** *taf*: „(karon ülő, kicsiny) gyermek”, lásd ehhez a vershez LB, ZB és Schmidt és a Károli, a szóhoz pedig maga az ÚF is: Gen 43,8; 45,19; Num 14,31; 31,17; Deut 1,39; illetve csaknem mindig, ha a családon belül a férfiak, a nők és a gyermekek külön fel vannak sorolva, lásd pl. Deut 29,10; 31,12; Józs 8,35; Jer 41,16; Eszter 3,13 stb. A „család/családtag” fordítás csak ott elfogadható, ahol a szó önállóan áll.
- Num 16,30:** *náac*: itt is „semmibe vesz”, lásd a Num 14,11-nél.

- Num 16,32:** *háarakús*: „vagyon”, lásd a német fordításokat és a 33. verset, valamint maga az ÚF: „szerzemény”: Gen 12,5; 31,18; 36,7, „vagyon”: Gen 15,14; 2Krón 21,14; 27,31; 28,1; 32,29, „javak”: Ezsd 1,4.6. A „jószág” szó, ami sok helyen szintén jó fordítás lehet, régen tényleg ezt jelentette, de ma már csak a háziállatokat értjük alatta (ÚF = Károli). Itt a szó a lehető legtagabb értelemben áll.
- Num 16,35:** *jácöä* és: lásd maga az ÚF a parallel Lev 10,2-ben.
- Num 17,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lékör*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 17,2:** *qádésú*: T.sz.: nem a tűzre vonatkozik (a szent tüzet éppen hogy nem lenne szabad szétszórni!), hanem a serpenyőkre, így a LB, ZB, Schmidt és a Károli.
- Num 17,3:** *hachattáim háélle bönaqsám*: „ezek, akik életükkel fizettek vétkükért” – így a LB, ZB, Schmidt, Noth és ebbe az irányba mutat a Károli is.
- Num 17,4:** *wajöraqqöüm*: az ige valójában t.sz. 3. szem., azaz nem maga a főpap kalapálta ki őket (ÚF = LB). A ZB, Schmidt általános alannyal fordítja. A kauzatív „ő verette (másokkal) azt”, ahogy a Károli hozza, még felvállalható kompromisszum, ha nem is teljesen pontos. Az ez lenne: „és vékonyra verték azokat...”
- Num 17,5:** a *ló* a vers végén csak Kórahra vonatkozik, így minden német fordítás és a Károli. Nem kell a héber szövegen stilárisan javítani.
- Num 17,6:** Talán a történet vonalvezetése így világosabb.
- Num 17,7:** *qhl* Nifal + *al* prepozíció: „egybegyűlni”, lásd az ÚF a 16,3-ban, vagy „összegyülekezni”, lásd az ÚF a 20,2-ban. Fölösleges variációk a fordításban.
- Num 17,9:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lékör*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 17,9:** a parallel 16,21 fordításához igazítva.
- Num 17,12:** *dbr*: nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél. Annál is inkább, mert itt személyesen közölte Áronnal a tennivalókat.
- Num 17,16:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lékör*: lásd Ex 6,10-nél.
- Num 17,17:** *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd Num 3,24-nél.
- Num 17,20:** *prch*: ugyan azt is jelentheti, hogy „kivirágzik”, de a 23. vers felsorolása világosan mutatja, hogy ide az ige másik jelentése kell: „kihajt, kiszökdül”. Így fordítja az igét maga az ÚF is Gen 40,10-ben, sőt: abból a 18 esetből, amikor növényekre vonatkozik, az ÚF csak 8x fordítja a (ki)virágzik” igével, a többi helyen „nő, virít, virul, burjánzik, fakad”. Így e vershez a LB, ZB, Schmidt és a Károli is.
- Num 17,21:** *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd Num 3,24-nél.
- Num 17,22:** *núach*: ugyanaz az ige, mint a parallel 17,19-ben: ugyanúgy kell a két helyen fordítani.
- Num 17,23:** *prch*: „kihajt”, lásd részletesen a 17,20-nál.
- Num 17,25:** *lömímeret*: fordításában a parallel Ex 16,34 és a javított Ex 16,33 fordításához igazítva.
- Num 17,26:** a csaknem szó szerinti parallel Ex 7,6 javított fordításához igazítva.
- Num 18,1:** az *itták* kétszer is szerepel a versben, de az ÚF nem fordítja – szemben a ZB, LB, Schmidt és Károli szövegével. De nem lett javítva.
- Num 18,1:** *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és Num 10,21-ben maga az ÚF is így.
- Num 18,2:** A fordítás itt teljesen használhatatlan; az egész vers lényegében a 16,9–10 kibővített parafrázisa. A *haqréb itták* fordítatlan maradt: a kifejezés itt is azt jelenti, hogy „vele együtt elé (= az Úr) járulni” (Noth, a ZB és Schmidt, lásd még a 16,5-höz és itt, a 18,3-hoz maga az ÚF). A *srt* ige itt is az alárendelt ki-

segítő szolgálatot jelöli, akár a 16,10 végén (Noth, a ZB és Schmidt). Végül a vers 2. fele nem szembeállítás, hiszen Lévi fiai is ott szolgálnak a sátor körül: a mondat azt hangsúlyozza, hogy egyedül nem mehetnek oda szolgálni, csak ha papok is vannak ott, akik őket felügyelik (Noth és Schmidt, a ZB pedig így is értelmezhető).

Num 18,3: *sámar mismeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél. Itt: „segít a tennivalókban”.

Num 18,3: Azaz: 1) segítenek a papoknak, és 2) ellátják a sátor körül a saját feladataikat is, a papok nélkül. Ezt kellene a fordításnak kifejezésre juttatni.

Num 18,4: *sámar mismeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.

Num 18,5: *sámar mismeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél. A *mismeret* a versben kétszer szerepel, és nagyon hangsúlyos, ezért nem szabad összevonással az egyiket kihagyni, lásd a ZB, a LB, Schmidt és a Károli, és ahogy a 18,3-ban maga az ÚF sem hagyta el az egyiket. Stílusosan simítható az ismétlést azzal, hogy a két szót egymástól a lehető legmesszebbre tesszük.

Num 18,6: a „kiválaszt” szót érdemes meghagyni a *bchr* ige fordításának, lásd ehhez a vershez a ZB, a LB és Schmidt (ÚF = Károli). A *lqch* legyen ebben az összefüggésben: „elkülönít” (= kivesz).

Num 18,6: a *lákem* fordítatlan maradt: a papoknak adott ajándékok ők.

Num 18,6: *nötúním*: lásd a Num 3,9; 8,16.19-nél: a vers másban is a parallel 8,19 szövegéhez igazítva. A helyes mondathangsúlyhoz lásd a következő versben az ehhez szánt ellentétet.

Num 18,7: *wöhazzár haqqáréb júmát*: a parallel Num 18,4 fordításához igazítva, lásd a Num 3,10-nél.

Num 18,8: A vers a Lev 7,28–36 kivonata, kulcsfogalmai ott sorra jelen vannak – de itt másképp fordítva. Ezért a vers fordítását ahhoz a szakaszhoz kell igazítani: *törúmá*: „felajánlás”, lásd Lev 7,32.34; *moschá / mischá*: „részesedés”, lásd Lev 7,35. A *mismeret* itt: „megőrzésre félretett dolog”, azaz az áldozat be nem mutatott és ki nem dobott része, lásd a 9. verset, ugyanígy Noth, Schmidt, és ehhez a vershez a GesW és a K-B szótár is. A javasolt fordítás azért is jobb, mint a jelenlegi, mert a javak „kezelésébe” a mi jogrendünkben azok elfogyasztása nemigen fér bele. Ezen kívül a vers ünnepélyes deklaráció jellegét érzékeltetni kell. S végül: a bevezető formula fordítása a *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór* „Azután így beszélt Mózeshez az Úr:” formulához lett igazítva.

Num 18,9: *qódes qodásím hú*: a többségi „Igen szent ez (is)” fordításhoz igazítva, lásd a Lev 14,13-nál.

Num 18,9: javítva a parallel Ex 30,13; Num 3,47 alapján, vö. még az Ez 45,12-öt is: lásd ezeken a helyeken magát az ÚF-t is helyesen.

Num 18,10: *böqódes haqqodásím*: „igen szent helyen”, azaz a szent területen, lásd a LB, ZB, Noth, Schmidt és a Károli.

Num 18,11: A vers plusz javadalmat hoz az előzőekhez képest, lásd a LB, ZB és a Károli.

Num 18,11: *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.

Num 18,12: *résítám*: „amit ők első termésként beadnak”, lásd a ZB, a LB, Schmidt (ÚF = Noth). És: a „színe-java” máshol csak 2x fordul még elő (2Sám 10,9 =

- 1Krón 19,9), mindenütt máshol, összesen 23x, a „legjava” szerepel, lásd pl. Gen 45,18.20; Ex 22,4; Deut 12,11.
- Num 18,15:** *peter rechem*: Az Ex 13,2.12.15-ben: aki/ami „megnyitja anyja méhét” – ehhez igazítva.
- Num 18,15:** *báádám úbaböhémá*: szó szerint a parallel Ex 13,2-ből való – annak a fordításához igazítva.
- Num 18,15:** *kol-bászár*: „minden élőlény” / „minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél.
- Num 18,16:** „ezüstsekel” ⇔ „sekel ezüst”, lásd a Gen 23,15-nél.
- Num 18,16:** *érek*: itt is „becsérték”, akár maga az ÚF a Lev 27-ben.
- Num 18,17:** Az ÚF szokatlan módon egyszerűsíti magát a héber szöveget, amikor az „elsősülött” szót kétszer kihagyja belőle. Másrészt a vers vége (*isse löréach...*) a parallel Ex 29,41; Lev 8,21.28 alapján javítva.
- Num 18,19:** *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél. Ezen kívül az ÚF az *ittóká* szót kétszer is fordítatlanul hagyta. Lefordítja a ZB, a LB, Schmidt és a Károli.
- Num 18,19:** *börít melach*: „Sószövetség”: a LB, a ZB, Noth és Schmidt a Károlihoz hasonlóan szó szerint lefordítja. Az ÚF a „só” szót a „megmaradó” jelzővel adja vissza: a só mint a tartósság szimbóluma.
- Num 18,20:** *chéleq*: az „osztályrész” régies, ma már alig érthető (az osztásnál / osztzkodásnál neki jutó rész). Maga az ÚF az ország felosztása kapcsán ugyanezt a szót „birtokrész”-nek fordítja: Józs 18,6.9, a 18,7-ben a lévíták kapcsán is ugyanígy. Máshol, a lévíták kapcsán „birtok”-nak: Deut 14,27.28; 18,1. A legjobb a „birtokrész” – erre javítva.
- Num 18,21:** A *hinné* jelzi, hogy itt egy ünnepélyes deklaráció következik, ezt érzékeltetni kell: az ÚF éppen nem ebbe az irányba mutat. Ezen kívül a *nátattí* perfektum itt nem múlt idő, hiszen Isten éppen most adja át ezeket a lévítáknak, lásd így a ZB, Noth és Schmidt (ÚF = LB és a Károli), és helyesen maga az ÚF a 24. versben.
- Num 18,22:** *nászá chét*: „bünt von/ vesz magára”, „bünt követ el”, lásd a ZB, LB, Noth, Schmidt és a Károli. Lásd a *nászá ávón* szerkezetet ugyanebben az értelemben, ehhez lásd a Lev 5,1-nél, valamint a következő versben, a Num 18,23-ban.
- Num 18,23:** „Örök rendelkezés ez...”: lásd az Ex 16,29-nél.
- Num 18,24:** *törúmá*: „felajánlás / felajánlott”: lásd a Lev 7,14-nél.
- Num 18,25:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 18,26:** *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.
- Num 18,26:** *méittám*: „tőlük, az övékéből”: fordítatlan maradt. Lefordítja a ZB, a LB, Schmidt és a Károli.
- Num 18,26:** A *mimennú* „abból” – mármint a beszédett tizedből: fordítatlan maradt. Lefordítja a ZB, a LB, Schmidt és a Károli, itt ezt a „tized-ük” végén lévő birtokos személyrag adja ezt vissza.
- Num 18,27.28:** *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.
- Num 18,28:** *mimennú*: „abból” – mármint a beszédett tizedből: fordítatlan maradt. Lefordítja a ZB, a LB, Schmidt és a Károli.
- Num 18,29:** *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.

- Num 18,29:** *kol törúmaj jhwh*: „a teljes, JHVH-nak szóló felajánlás”. A *kol* szót az ÚF nem fordítja, viszont hozza a ZB, LB, Schmidt.
- Num 18,32:** *nászá chét*: „bűnt von/ vesz magára”, „bűnt követ el”, lásd a ZB, LB, Noth és Schmidt és a Károli. Lásd a *nászá ávón* szerkezetet ugyanebben az értelemben, ehhez lásd a Lev 5,1-nél, valamint a következő versben, a Num 18,23-ban. *áláv*: „vele” – azaz a begyűjtött tizeddel. *mimennú*: „abból” – mármint a beszedett tizedből: fordítatlan maradt. Lefordítja a ZB, a LB, Schmidt és a Károli.
- Num 19,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémor*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 19,3:** *wöhócí*: Már ennek sem Eleázár az alanya, hanem általános alanyról van szó, akár a következő *wósáchat* igénél: így logikus, és így hozza a ZB, Noth és Schmidt (ÚF = LB és a Károli).
- Num 19,4:** *el nókach*: itt: „felé, irányába”, hiszen az egész aktus a táboron kívül, nem a szentély előtt zajlik: A szentély a tábor közepén áll. Így a ZB, LB, Noth und Schmidt és a Károli.
- Num 19,4:** *pöné óhel móéd*: „a kijelentés sátra elé / előtt”, lásd az ÚF maga is: Lev 9,5; Num 17,8, azaz az elülső, bejárati oldala felől. Így ennél a versnél a ZB (Vorderseite), Noth, Schmidt és a Károli (ÚF = LB).
- Num 19,7.8:** *wötámé ... ad-háereb*: lásd magát az ÚF-t a parallel Lev 15 számos helyén: ahhoz igazítva.
- Num 19,9:** *mismeret*: fordítatlan maradt. A szó itt azt jelenti: „felügyelet, vigyázás; megőrzés”, így maga az ÚF a Num 17,25-ben és az Ex 12,6; 16,23.32.33-ban; ehhez a vershez lásd a LB, a ZB, Noth, Schmidt. (A Károli lefordítja, de „szolgálat”-nak, ami itt téves.)
- Num 19,9:** *chattát hi*: állandó formula, önálló rövid nominális mondat, lásd maga az ÚF: „Vétékálodozat ez.” A Lev 4,21.24; 5,9.12-ben (és hasonlóan az Ex 29,14-ben). Ehhez igazítva. Így ehhez a vershez a LB, a ZB, Noth, Schmidt és a Károli. De lásd maga az ÚF is így a 19,17-ben.
- Num 19,10:** „Örök rendelkezés ez...”: lásd az Ex 16,29-nél.
- Num 19,10:** A vers második fele már új bekezdés, hiszen a következő szakasz felirata: ezért kell mögé pont helyett kettőspont. Így a ZB, a LB és Noth (ÚF = Schmidt és a Károli).
- Num 19,11:** *mét*: „halott”, ezt pontosítja utólag a *lökol nefes ádá*m: „bármely ember holtteste”. Így a ZB, Noth és hasonlóan Schmidt (ÚF = LB és a Károli). És nem „megérint” - ez szándékosságot feltételez -, hanem: „hozzáér” – ez a véletlenszerűséget is magában hordozza.
- Num 19,12:** *hitchattá*: a versben kétszer fordul elő, mind a kétszer ugyanúgy kell fordítani. Itt a rövidebb megoldás most jobb: „tisztító víz” – tehát „megtisztítja magát” még ha etimológiailag a „sich entsündigen” lenne is a tökéletes fordítás – ugyanígy fordítja a szót a következő versben az ÚF is.
- Num 19,12:** *mizrách hassemes*: „napkelet” – lásd a Num 2,3-nál.
- Num 19,13:** nem „megérint” - ez szándékosságot feltételez -, hanem: „hozzáér” – ez a véletlenszerűséget is magában hordozza.
- Num 19,13:** „halotthoz, egy meghalt ember holttestéhez”: A héber halmozza a szinonimákat, ezt nem szabad leegyszerűsíteni, lásd a ZB, Noth és Schmidt és a Károli (ÚF = LB). *Kí*: „mert” a folytatást az előzőek indoklásaként hozza, tehát ami

- mögötte áll, a kiirtandó emberre vonatkozik és a halálos ítéletet indokolja, lásd a LB, Noth, és főleg a ZB és Schmidt. (A Károli itt félmegoldást hoz.)
- Num 19,16:** nem „megérint” – ez szándékosságot feltételez –, hanem: „hozzaér” – ez a véletlenszerűséget is magában hordozza. Az ó „vagy” kötőszó lefordítása minden szó előtt szükségtelen, stiláris okokból mellőzhető.
- Num 19,17:** *lattámé*: a *lō* prepozíció itt is „-nak, -nek, részére, számára”, lásd pl. a LB és a ZB („für”).
- Num 19,18:** nem „megérint” – ez szándékosságot feltételez –, hanem: „hozzaér” – ez a véletlenszerűséget is magában hordozza. Az ó „vagy” kötőszó lefordítása minden szó előtt szükségtelen, stiláris okokból mellőzhető. És nem „ott vannak”: ez azt sugallja, hogy addig nem hagyhatták el a házat, és ott kellett megvárniuk a tisztító vizet. Erről nemigen lehetett szó, hiszen nyilván közben megtörtént a temetés. Így a ZB, Noth és Schmidt (ÚF = LB).
- Num 19,19:** *hitchattá*: lásd a 19,12-nél.
- Num 19,20:** *jitmá*: „tisztátalanná válik”: a hangsúly az állapotváltozáson van. *hitchattá*: lásd a 19,12-nél. Itt a hangsúly nem a szándékon van („nem akar” ÚF = LB), hanem a tisztító szertartás elmulasztásán. Azaz: „nem veti alá magát az eljárásnak”. Vagy: „nem tisztíttatja meg magát”.
- Num 19,21:** A vers első fele még a 20. vershez tartozik: az örök rendelkezés a halálos ítélet. A *láhem*, amit az ÚF nem fordított le, csakis rájuk vonatkozhat. Így mindenképp előtte Schmidt, lásd nála az irodalomkritikát, de két mondatra vágja a verset a ZB, Noth és a LB is (a LB *lákem*-et olvas itt). ÚF = Károli: a rendelkezést a folytatásra vonatkoztatja, bár a *láhem*-et a Károli is lefordítja.
- Num 19,21:** *wõtámé ... ad-háreb*: lásd magát az ÚF-t a parallel Lev 15 számos helyén: ahhoz igazítva, akár a 19,17-ben.
- Num 19,22:** a versben nem a tárgy – személy ellentétpár van jelen, hanem az „ő ér hozzá” – „őhozza ér más” ellentétpár.
- Num 20,3:** *rib*: a „perbe száll” kifejezésnek jogi melléköngéje van, ami ide nem illik. Itt „perlekedésről, veszekedésről” van szó. A „perlekedik” fordításhoz lásd az ÚF: Gen 26,20–22; Ézs 40,2. Az Ex 17,2-ben ugyanígy javítva.
- Num 20,5:** *álá* Hifil: „fölhoz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- Num 20,5:** *ló mökóm*: valójában az egész felsorolás előtt áll, és így nem csak a vetésre vonatkozik: szó szerit tehát: „nincs hely vetőmagnak, fügénk, szőlőnek stb.” Ennél magyarosabb a javasolt megoldás, ugyanígy a ZB, a LB és a többiek, de a Károli is.
- Num 20,7:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd Ex 6,10-nél.
- Num 20,8:** a német bibliák a *majim* birtokos szuffixumát lefordítják, de itt az mellőzhető.
- Num 20,12:** *lōhaqdíséni*: deklaratív Hifil, azaz „szentnek nyilvánít, a szentségéről bizonyosságot tesz, szentségét nyilvánosan megmutatja.” Így a német fordítások és a Károli is. Azaz Mózesék bűne: learatták maguknak a dicsőséget, lásd az előző vers: „mi” fakasztunk vizet, nem az Úr.
- Num 20,13:** a *bám*: nem „nekik”, hanem eszközhatározói értelemben „velük, általuk”, és nem a nép fiaira vonatkozik, hanem a „vizekre”: így a ZB, Noth és Schmidt, de nyilván a Károlit is így kell értelmezni (ÚF = LB).

- Num 20,13:** „és kihozott minket...” önálló mondat, így minden fordítás.
- Num 20,16:** *göbúl*: itt „terület” – lásd az Ex 7,27-nél, és maga az ÚF a következő versben, a 20,17.21-ben! Tehát vagy „a te területed/országod határán”, vagy „a te határodon”. De a(z ország-)határnak nincsen széle.
- Num 20,17:** „se” – stílusában a parallel Deut 2,27-hez igazítva.
- Num 20,18:** *bí*: szó szerint: „rajtam” (így Schmidt és lényegében a Károli), de ha ez túl erős, akkor „nálam” (így Noth és a ZB).
- Num 20,19:** Az ÚF stílusán simítja a hébert, mert elfedi az alanyváltást: másképp a Károli és a német fordítások zöme.
- Num 20,26:** *wöaharón jáászéf*: a 24. versben szereplő *jéászéf aharón el-ammáw* rövidebb formája: „elődei mellé kerül”, lásd a ZB, a LB, Schmidt és a Károli. Temezésről nincs szó a versben. Az ÚF-t annyiban lehet meghagyni, hogy a szórendet megcseréljük: elől álljon a „meghal” ige, utána, ennek magyarázataként az „elődei mellé kerül” formula.
- Num 20,27:** *kaaser ciwwá jhwh...*: „ahogyan megparancsolta x-nek az Úr” – egységesítve az ÚF Lev 16,34; 17,20-a és az Ex 7,6 javított fordítása alapján.
- Num 20,28:** Maga Mózes veszi le róla a ruhákat, lásd a LB, ZB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 20,29:** a hangsúly a siratás hosszán (és így a gyász nagyságán) van.
- Num 21,3:** az „ezek” nincs a héberben, és nem fordítja a ZB, LB, Noth és Schmidt, de a Károli sem.
- Num 21,5:** *’álá* Hifil: „fölhoz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- Num 21,6:** *mijjiszráél*: „Izráelből” – érthető, nem magyartalan, maradjon így, lásd a ZB, a LB és Schmidt.
- Num 21,8:** *száráf*: „mérges (kígyó)”, akár a 6. versben. A „rézkígyó” az *nöchas nöchóset*, lásd a 9. versben. Így a ZB, Noth, Schmidt és a Károli (ÚF = LB). És *szím*: „föl-tűz”, akár a 9. versben.
- Num 21,11:** *wajjisú*: „útnak indul”, lásd az Ex 13,20-nál (annak ellenére, hogy a „továbbmentek” fordítás a következő versekben valóban indokolt).
- Num 21,11:** *mizrách*: „kelet” – lásd a Num 2,3-nál.
- Num 21,13:** *göbúl*: itt „terület” – lásd az Ex 7,27-nél, és maga az ÚF a 20,17.21-ben. Ugyanígy ehhez a vershez a ZB, a LB és Schmidt (ÚF = Károli).
- Num 21,18:** Exegetikai probléma: A 18. vers vége így hangzik: *úmimidbár mattáná*: ezt fordítja az ÚF így: „a pusztából való ajándékot” = „a puszta ajándékát” (*mattáná*: a *nátan* „adni igéből”: „adott dolog, amit adtak; ajándék”). Viszont a ZB is ezt a két szót már a vándorlás kiindulópontjának veszi: „Und aus der Wüste (zogen sie) nach Mattana”, hasonlóan a LB, M. Noth és egyébként a Károli is.
- Num 21,20:** *haggaj*: „a völgy”. Tehát köznévi, nem pedig földrajzi név, így a LB, a ZB, Noth és Schmidt és a Károli.
- Num 21,24:** Az ÚF tőle szokatlan módon a hébert stilizálja. Az eredeti héber egyes számban beszél továbbra is Szíhónról, és az ország szó végén rá utaló birtokos szuffixum van: így a LB, a ZB, Noth, Schmidt és a Károli. Ezen kívül a *böné ammón* az „Ammón fiai”, nem „Ammón határa”, így a LB, ZB, Noth, Schmidt és a Károli.

- Num 21,25:** *háélle*: „ezek”, lásd a ZB, LB, Schmidt és a Károli. Ezen kívül nem „letelepedett”, hiszen ez azt sugallná, hogy egész Izráel letelepedett és nem ment tovább.
- Num 21,25:** a *kol* „összes” fordítatlan maradt. Lefordítja a ZB, LB, Schmidt és a Károli.
- Num 21,29:** *nátan*: az ige alanya maga Móáb, lásd a ZB, Noth, Schmidt és a Károli (LB = ÚF). A többi stiláris egyszerűsítés.
- Num 21,30:** a „minden” és a „-tól” nincs a héberben, az alany maga Hesbón, lásd az ÚF-ban a vers második felét: az is Hesbónt feltételezi tárgyként. Így ebben Noth, a ZB (ÚF = LB és Schmidt).
- Num 21,35:** *arcó*: a végén birtokos szuffixum: lefordítja a ZB, Noth, Schmidt és a Károli (ÚF = LB).
- Num 22,7:** *qőszámím*: valójában nem „varázslás”, hanem „jövendőmondás, jóslás”, lásd helyesen a német fordítások és a Károli. De tartalmilag megfelelő az ÚF fordítása. Az ÚF maga a 23,23-ban „igézet”-nek fordítja a szót.
- Num 22,7:** *wajjábóú*: nem magyartalan önálló mondatként lefordítani, viszont pontosabb.
- Num 22,11:** a *lí* fordítatlan maradt: lefordítja a ZB, Noth, Schmidt és a Károli (ÚF = LB). Ezen kívül nem „kiűz”, mert még nincsenek bent, hanem „elűz”, lásd a ZB, LB, Noth, Schmidt (ÚF = Károli).
- Num 22,14:** *qúm*: itt nem „fölkél”: Bálám még az ágyban beszélt volna velük? Nem, itt „fölkerekedtek”, azaz „elindultak”. Így a LB, ZB, Noth, Schmidt (ÚF = Károli).
- Num 22,14:** *máén*: „nem akarni, vonakodni”: az ÚF ezt nem fordította, pedig lényeges. Fordítja a ZB, LB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 22,15:** *méélle*: ez a „több”-re is vonatkozik, nem csak a „tekintélyesebb”-re, lásd a LB, ZB, Noth és Schmidt (ÚF = Károli).
- Num 22,17:** a *lí* fordítatlan maradt: lefordítja a ZB, Noth, Schmidt és a Károli (ÚF = LB). Ezen kívül nem „kiűz”, mert még nincsenek bent, hanem „elűz”, lásd a ZB, LB, Noth, Schmidt (ÚF = Károli).
- Num 22,18:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Num 22,19:** A vers első felét az ÚF túlszínezi, ami a sok rövid szó miatt stilisztikailag is aggályos.
- Num 22,20:** *adabbér*: nem „parancsol”, hanem „(meg)mond”, lásd magát az ÚF-t a parallel 22,35.38-ban. Így a ZB, LB, Schmidt (ÚF = Noth).
- Num 22,19:** *immí*: „velem”. Az ÚF kihagyta, pedig lényeges. Lefordítja a ZB, LB, Schmidt és a Károli.
- Num 22,21:** nem „megnyergel”, hanem „fölnyergel”, lásd maga az ÚF a parallel Gen 22,3-ban.
- Num 22,22:** *kí*: „mert, amiért”. Így fordítja a ZB, a LB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 22,28:** *ze sálós rőgálím*: lásd helyesen maga az ÚF a 22,32-ben. És a számár ezt a verés után kérdezi, nem közben, lásd a ZB, a LB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 22,32:** *járat hadderek lönegdí*: „helytelen az út előttem” – a németek: „a szememben”. A „szerintem” itt aligha jó, mert az angyal szájából túl kevés: nyilván nem akarja vitára bocsátani a kérdést. A mondat értelme: „Az akaratom ellen van ez az utad.” – lásd ugyanebben az értelemben a 34. verset.

- Num 22,34:** *kí:* „mert, mivel”: az ÚF nem fordítja, ami miatt a magyar szöveg is stilárisan döcögős.
- Num 22,34:** *jáda:* itt tulajdonképpen: „felismer, rájön”, így a német fordítások közül a ZB, Noth, igaz, ÚF = LB és Schmidt.
- Num 22,35:** *tödabbér:* nyomatékosabb a „mondhatod”, ami az imperfectumnál megengedett, lásd maga az ÚF a parallel 22,38-ban.
- Num 22,36:** a határnak van szélé? A 2. *göbül* inkább terület, lásd Noth és Schmidt. De ÚF = ZB és LB (Károli az első *göbült* fordítja vidéknek).
- Num 22,40:** *zbch:* „áldozni, áldozatot bemutatni”: így az összes német fordítás és kommentár: ZB, a LB, Noth és Schmidt, a kérdéshez lásd pl. ez utóbbi magyarázatát (ÚF = Károli).
- Num 23,1:** a *lí* mind a kétszer kimaradt a fordításból. Hozza a ZB, LB és Schmidt, és a Károli.
- Num 23,2:** *dbr:* nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél.
- Num 23,2:** a vers eleje a parallel 23,30 fordításához igazítva.
- Num 23,2:** *mizbéach:* Egyes számban áll, tehát ez történt valamennyi oltáron. Ezt jobban érzékeltetni kell, lásd a német fordításokat: ZB, a LB, Noth, Schmidt és a Károli, és helyesen maga az ÚF lentebb, a 23,4.14.30-ban – azokhoz igazítva.
- Num 23,3:** *qará:* itt is „találkozni”, akár a 23,4.15.16-ban és maga az ÚF az Ex 3,18-ban.
- Num 23,3:** *sefí:* „kopasz orom, hegytető”, lásd ZB, LB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 23,6:** *ólátó:* a végén birtokos szuffixum, lefordítja a ZB, LB, Schmidt és a Károli, de a parallel 23,17-ben maga az ÚF is.
- Num 23,7:** a bevezető mondat helyesírásához lásd a parallel 23,18; 24,5-ban.
- Num 23,7:** a *lí* fordítatlan maradt, lásd helyesen a 22,17 javított szövegében. Lefordítja itt a ZB, LB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 23,10:** a közelre mutató névmás nincs a versben, tehát nem „ez”, hanem „az” – így a ZB, LB, Schmidt, Noth és a Károli.
- Num 23,10:** *kámóhú:* E.sz., Izráelre vonatkozik, lásd a ZB, Noth, Schmidt és a Károli (ÚF = LB).
- Num 23,13:** a *lí* fordítatlan maradt, lásd helyesen a 22,17 javított szövegében. Lefordítja itt a ZB, LB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 23,15:** az alanyváltást jelezni kell, lásd a BHS és a BZ, LB (ÚF = Noth és Schmidt és a Károli).
- Num 23,16:** a parallel 23,5 szövegéhez igazítva, ahol a héber is szó szerint egyezik.
- Num 23,17:** a parallel 23,6 szövegéhez igazítva, ahol a héber is szó szerint egyezik.
- Num 23,18:** *qúm:* „felkelni”: az ÚF nem fordította, hozza viszont a ZB, LB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 23,22:** *rőém:* „vadmarha, nyársas antilop”. Az ÚF 7x „bivaly”-nak fordítja, csak a Deut 33,17-ben és a Num 23,22-ben van „bölény”-nek fordítva. Ráadásul a szó a parallel Num 24,8-ban is előfordul, ott maga az ÚF is: „bivaly”-t hoz. Javítva a többségi „bivaly”-ra.
- Num 23,24:** *chalílím:* „átdőföttek”, azaz akik csatában fegyver által estek el, illetve akiket csatában sebesítettek meg, lásd maga az ÚF a Gen 34,27, illetve Num 19,16-ban, vagy tágabb értelemben akit fegyverrel gyilkoltak meg, lásd az ÚF a Deut 21,1kk-ben. A szó csak itt áll a „préda” paralleljeként. A kérdés tehát az,

hogy költői szöveg végig megmarad-e a ragadozó hasonlatánál, így a szó itt a „préda” szinonimája („elejtett” vad/állat stb.), vagy a költő itt kilép a képből és Izráelről már mint népről és hadseregről beszél, azaz a szó itt az összes többi előfordulási helyének megfelelően a csatában megsebzetteket/ elesetteket jelöli. Talán az utóbbi a valószínűbb; a német fordításokkal ez összeegyeztethető.

Num 23,27: a lífordítatlan maradt, lásd helyesen a 22,17 javított szövegében. Lefordítja itt a ZB, LB, Noth, Schmidt és a Károli.

Num 23,29: a vers szó szerint megegyezik a 23,1-gyel: annak a javított fordításához igazítva.

Num 23,30: a vers fordítása a parallel 23,2 (javított) fordításához igazítva.

Num 24,4: *gálúj*: „leleplezett, kitakart”: tehát nem egyszerűen arról van szó, hogy Bá-lám fizikai értelemben nem csukta be a szemét, hanem arról, hogy a görög *apokaliüptein* értelmében lehullott / elvétetett a szemeiről a lepel, s így beláthat Isten világába, láthatja Isten látomásait. A német fordítások ezért így adják vissza: „enthüllt”.

Num 24,7: *dölí*: nem egyszerűen „vödör”, hanem a kút merítő vödre: amivel felhúzzák a vizet a kútból, lásd a ZB, Noth és Schmidt (ÚF = LB, Károli).

Num 24,7: *malkút*: nem „királyság” mint terület, hanem „királyi hatalom (Herrschaft)”, lásd a ZB, Noth és Schmidt (ÚF = LB és a Károli).

Num 24,8: Ha olyan erős Izráel, akkor hogyan tudná bárki is „szorongatni”? Erről nincs szó a héberben: a *carfő* név itt is ugyanúgy „ellenség”-et jelent, mint annyi más helyen, lásd maga az ÚF-t: Gen 14,20; Deut 33,7; Józs 5,13; 2Sám 24,13; Ézs 9,10 stb., lásd ehhez a vershez a német fordításokat: „seinen Feinde”.

Num 24,13: *dábar*: nem „meghagy”, hanem „mond”, lásd maga az ÚF a parallel 22,35-38-ban. Vagy legfeljebb „parancsol”, ahogy az ÚF a javítás előtt a 22,20-ban.

Num 24,14: *böacharít hajjámím*: Összesen 13x fordul elő, az ÚF négyféleképpen fordítja: 1: „az utolsó napokban”: Ézs 2,2; Mik 4,1; Ez 38,16; Hós 3,5. Ez rendben. 2: „az utolsó időben”: Jer 23,20; 30,24; 48,47; 49,39; Dán 10,14. Fölösleges, indokolatlan variáció az előbbihez, mind javítva. És van még két másik fordítási mód is: 3: „a messze jövőben”: Gen 49,1; Num 24,14. Szép, költői („messze jövőendővel vess össze jelenkort...”), de jobb: 4: „a távoli jövőben” – erre javítva.

Num 24,15: A helyesíráshoz lásd a parallel 24,3 elején. Egyébként is annak a versnek a javított szövegéhez igazítva.

Num 24,16: a parallel 24,4 javított szövegéhez igazítva. Az „ismeretet ismerni” hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál. Helyesen: „birtokolni / megkapni / elnyerni az ismeretet”. De nem lett javítva.

Num 24,17: „de nem közel” – valójában értelmezhetetlen: ki és mihez nem közel? Az értelem: amit látok, még nincs itt, nincs közel, de mégis, a kijelentésnek köszönhetően én már látom.

Num 24,17: „királyi pálcá” (= Károli) – az mi? Magyarul jogarnak hívják. Ráadásul egy pálcával nemigen lehet koponyákat bezúzni. A héberben a „királyi” jelző nincs is benne, ez a *sebet* „bot, jogar” szóhoz szánt pontosítás. Így a ZB, LB. Igaz, Schmidt: „Stab”, Noth: „Herrscherstab”.

- Num 24,18:** *ászá chajil*: még két helyen jön elő: Zsolt 60,14 és Zsolt 108,14. Itt az ÚF így fordítja: „hatalmas dolgokat visz véghez”. Erre javítva itt is. Egyébként a *chajil* nem „hatalmas” – azaz „nagy, óriási”, hanem: „erő, haderő; hatalom”. De mindegy, ezt nem érdemes javítani, a zsoldároknál az ÚF jó, elfogadható.
- Num 24,19:** a jelenlegi héber szöveg szinte az értelmezhetetlenségig sérült, lásd az egymásnak élesen ellentmondó fordításokat: Jákób valakit eltapos? Jákób valaki fölé kerül királyként? Király támad Jákóbból? – hogy csak a vers első felét nézzük. A második fele sem egyszerűbb, persze: miért éppen a városból menekült pusztítja el? Minden bizonnyal szövegromlás történt, lásd ehhez részben a BHS-t: *wajjérd mijjaakób*: a *mém* a *Jaakób* előtt az *Edóm* szó maradványa, aminek első fele a *jérd* vége miatt haplográfiaként esett ki: azaz az eredeti szöveg: *wajjért (Edóm) Jaakób*: „és eltapossa Edómot Jákób”. A vers második fele: a *méir* eredetileg vagy *széir* volt, vagy kiesett a *szin* a *mém* mögül: „és elpusztítja Széir menekültjeit / a menekülteket Széirből.”
- Num 24,25:** *qúm*: itt nem „fölkel”, hanem „fölkerekedik”, azaz „elindul”. Így a LB, a ZB, az EÜ és a JB. (Másképp Noth és Schmidt, akik szerint „fölkel”. (Talán lásd a 24,4-et: leborulva fogadta a látomásokat? De akkor Bálákkal még mindig fekve beszélgetne?)
- Num 25,2:** *zebach*: itt „áldozati lakoma” – lásd maga az ÚF is így fordítja a szót az 1Sám 9,12; 16,3-5; 20,6.29-ben, illetve használja ezt a kifejezést a Gen 31,54; 2Kón 30,22-ben is. A „lakoma” szó jobban érzékelteti itt az ünnepség jellegét.
- Num 25,2:** Az „ott” nincs a héberben, ha már kicsit bővítjük a szöveget, akkor jobb lenne helyette a „velük” beillesztése.
- Num 25,2:** *histachawe*: a Dekalógusban „ne imádd ... azokat”. Jelezni kell, hogy itt az első parancsolat megszegéséről van szó, lásd a Károli és a LB. Tehát vagy csak „imád”, vagy, hogy a testmozdulat is kifejezésre jusson, „leborulva imád”.
- Num 25,6:** Az ÚF azért rossz, mert utóidejűséget sugall: megjött a férfi a nővel, erre a nép összegyűlt a sátor köré sírni. Nem erről van szó. A két mondat valójában egyidejűséget fejez ki: ez éppen akkor történt, amikor a nép összegyűlve siratta a meghaltakat a szent sátor körül, lásd a ZB, LB, Noth, Schmidt (ÚF = Károli).
- Num 25,7:** Szó szerint: „és átdöfte mindkettőjüket, az izráeli embert és azt a nőt is a nő hasán / hasi részén.”
- Num 25,10:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 25,11:** *qáná*: „féltékenynek lenni, irigykedni”, lásd az ÚF-t: Gen 26,14; 30,1; 37,11; Num 5,14, és főleg Zsolt 37,1; Péld 3,31; 23,17; 24,1.19. Másik jelentése: „féltetni”, lásd az ÚF-t: 2Sám 21,2; Zak 1,14; 8,2, és főleg e vers paralellejeként: Ez 39,25: „féltő szeretetre indul”.
- Num 25,11:** múlt idejű a vers második fele is, ami a vers első feléből következik: Fineás érdeme, hogy Isten nem semmisítette meg a népet. Így a ZB, LB, és a két mondat egybekapcsolásával Noth és Schmidt. A két mondat összekapcsolása azért is indokolt, hogy világos legyen, a következő versben nem Izráelről, hanem Fineásról van szó.
- Num 25,12:** a *ló* fordítatlan maradt: fontos, mert a magyar szövegben ez is jelzi, hogy Fineásról, nem Izráelről van szó.

- Num 25,13:** *qáná*: „féltő szeretetre indulni”, lásd a 25,11-nél.
- Num 25,14:** *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.
- Num 25,14:** exegetikai probléma: ki volt a fejedelem? Az apa (ÚF = JB, Schmidt) vagy maga a fia (LB, Noth, az EÜ, a Károli, a katolikus Szentírás), ahogy azt a Bartha-féle Keresztyén Bibliai Lexikon is állítja? A ZB ügyesen nyitva hagyja ezt a kérdést. Alapelv: ha exegetikailag mindkettő felvállalható, akkor legyen szempont a magyar bibliák összhangja is. Ráadásul itt azért a többség a fiúra szavaz (zárójelben: az sem szerencsés, ha a KBL és az ÚF ellentmond egymásnak).
- Num 25,16:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 25,18:** A „cselt szöni” régies, ma már csak a „cselszövés” főnévi formát használjuk. A *nkl* igét az ÚF mindig másféleképpen fordítja: „csal”, „zúgolódik”, „összebeszél”, és itt: „cselt szö”. A német szótárak szerint a jelentése: „csaló, megtevesztő, aljas módon cselekedni / terveket szöni”. Magyarul: „ármánykodni, fondorlatot kieszelni / kitervelni, aljas cselt vetni.”
- Num 25,19–26,1:** Num 25,19 valójában a 26,1 bevezetője, attól tévesen elszakította egy *petúchá* és egy *vershatár*. A címfeliratot ezért már a 25,19 elé kell rakni, és a két verset közvetlenül egymás mögött hozni, lásd a német fordításokat, és a Károlit, aki majdnem jól a 25,19-et egyszerűen hozzácsapta, beleolvasztotta a 26,1-be.
- Num 26,3–4:** A két vers sérült, és rekonstrukció nélkül nem fordítható le. Az ÚF (és Schmidt és a Károli) a 3. verset tekinti jónak, de ehhez ebben a versben az *ótám*-ot kénytelen javítani és a 4. verset hosszasan kénytelen kiegészíteni: a „Számoljátok össze a népet” ugyanis nincs a héberben. A kevesebb változtatás elve alapján a többség a 3. versben a *wajödabbér* formát javítja „összeszámolni” értelemben, és a *léwört* törli a vers végéről: így ugyanis a 4. vershez már nem kell hozzányúlni. Így Noth, a ZB és a LB. A többséget és a kevesebb változtatást érdemes követni: ezt támogatja a parallel 26,63 is.
- Num 26,5kk:** A nemzetségnevek írását szinkronba kell hozni a Num 3 írásmódjával.
- Num 26,14:** Az eredetiben: „a simeóni nemzetségek”.
- Num 26,22:** A *mispöchót* természetesen itt is „nemzetség”, és nem „törzs”, akár a parallel 26,18.25 stb-ben.
- Num 26,35:** Ugyanaz a sematikus bevezető, mint eddig: a „pedig” nincs a masszoréta szövegben.
- Num 26,36:** Az ÚF a héber szöveget javíthatja. Nem kell, lásd a LB és a ZB.
- Num 26,42:** Az ÚF mindenféle szövegkritikai alap nélkül javítja a héber szöveget! Ez hiba. A vers első fele a megszokott bevezető formula, lásd az *éle* kiegészítéssel pl. a 26,35 elején. A végén a *mispöchót* itt is t.sz-ban áll, lásd a vers második feléhez a szó szerinti parallelt a 26,50 elején.
- Num 26,50:** A vers első fele nem a megszokott formula, hanem a 26,42 végével egyezik szó szerint. Ahhoz igazítva. Nem kell a hébert simítani!
- Num 26,52:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) léwór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 26,55:** A honfoglalásnál még nem „örökölnék (atyáiktól)”, hanem „megkapják az örökségüket” – amit ők örökölni adnak majd.
- Num 26,56:** *al-pí haggórál*: más, mint az 55. versben a *bögórál*: Az *al-pí* itt azt jelenti: „ahogy mondja, a szavára, a parancsára”. Magyarul: ami a sorsvetésben kijön.

- Num 26,57:** *lömispöchótám*: „nemzetségeik szerint” – mint mindenütt máshol a fejezetben. *Hallévi*: a névelő mutatja, hogy itt „lévíták”, így a LB és a ZB, Noth és Schmidt.
- Num 26,57:** Az első nemzetségnél ide is be kell illeszteni a „való” kifejezést, ahogy az ÚF ezt minden más törzsnél az első helyen megtette, és az utolsó elől ki kell venni az „és” kötőszót, mert azt az ÚF egyetlen másik törzsnél sem hozza.
- Num 26,59:** *áchót*: „nővér”, lásd a Gen 30,1-nél.
- Num 26,62:** A vers eleje az előző törzsi adatok végén álló összefoglalás formáját követi – ahhoz igazítva, lásd pl. a 41. verset. „Együtt számba venni”: időben egyszerre? Nem, a Hitpaél itt azt jelenti: „közjük beszámíttatni”, lásd helyesen a Károli, és a LB, és minden bizonnyal így kell érteni Nothot és Schmidtet is.
- Num 26,65:** egy téves és egy hiányzó referencia, javítva mindkettőt.
- Num 27,2:** *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.
- Num 27,4:** *achuzzá*: „birtok”, lásd maga az ÚF a Tórában 39 esetből 30x, a Genézisben előfordul 8 esetből 7x. Az „örökség” a *nachalá* szó fordítása. Ráadásul a keleti törzsek területe kapcsán maga az ÚF is helyesen „tulajdonnak” fordítja a szót a Józs 21,12.41; 22,4.9.19-ben és a Num 32,32-ben, de lásd még a Lev 14,34-ben is.
- Num 27,7:** „Igazat mondanak” – azaz nem hazudnak? Nem erről van szó: „igazuk van, helyesen beszélnek” stb.
- Num 27,7:** A *wáw* kötőszót a két utolsó mondat között nem kell lefordítani, hiszen az egyik mondat a másikat magyarázza. A *wáw* kötőszónak ehhez a funkciójához lásd az Ex 34,19-nél.
- Num 27,8–10:** *nachalátó*: a végén birtokos szuffixum: lefordítja a ZB, LB, Schmidt és a Károli.
- Num 27,11:** *nachalátó* és *liséro*: a végén birtokos szuffixum: lefordítja a ZB, LB, Schmidt és a Károli. A *járas* nem „örököl”, ez a *nchl*.
- Num 27,11:** *kaaser ciwwá jhwh et móse*: „ahogyan megparancsolta x-nek az Úr” – egységesítve az ÚF Lev 16,34; 17,20-a és az Ex 7,6 javított fordítása alapján.
- Num 27,12:** „Abírim-hegység”, ahogy maga az ÚF a parallel Deut 32,49-ben és a Num 33,47.48-ban.
- Num 27,13–14:** a parallel Num 20,12–13 javított szövegéhez igazítva.
- Num 27,13:** *neeszafelemmó*: Csak itt és a Num 31,2-ben „odakerül elődeihez”, mindenütt máshol „elődei mellé kerül”, lásd Gen 25,8.17; 35,29; 49,29.33; Num 20,24; Deut 32,50.50. A többségi formához igazítva.
- Num 27,14:** A vers második fele önálló magyarázó megjegyzés az előzőhöz, lásd a LB, ZB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 27,15:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 27,17:** *köcön aser én-láhem róe*: szó szerint ugyanez szerepel az 1Kir 22,17 par. 2Krn 18,16-ban: ott a fordítások szebb és nem ilyen régies. Azokhoz igazítva. Az ÚF is idézi ezeket a helyeket a Mt 9,36-ban és a Mk 6,34-ben, de ott a „nyáj” helyett „juhok” szerepel. A *cón* jelentheti ezt is, lásd itt a pluralis *láhem* alakot, úgyhogy ahhoz igazítva, lásd a ZB és a LB.
- Num 27,20:** A héber elég egyértelmű: Mózes a saját méltóságából (*méhódöká*) ad / ruház át a kézrátétel aktusával Józsuéra (*áláw*) valamennyit (de éppen hogy nem

az összeset, lásd a folytatást!). Így a ZB, LB, Noth és Schmidt, és nagyjából a Károli is – ez utóbbi indíthatta tévútra az ÚF-t.

Num 27,21: A sorsvetést nem Józsué, hanem neki Eleázár kéri majd: a *ló* ezt jelezné, ha az ÚF lefordította volna. És itt nem a beiktatás során kerül sor sorsvetésre, hanem majd a honfoglaló harcok során kell így eljárniuk: azaz Józsué minden csata előtt köteles lesz majd megkérdezni Eleázáron keresztül az Urat. Lásd az előző verset, amit ezért is kellett a héber alapján korrigálni: Józsuénak nem lesz akkora tekintélye, mint Mózesnek volt.

Num 27,21: az *úrím* az úrím, nyugodtan le lehet fordítani itt is, akár az ÚF által megadott referencia-helyeken.

Num 27,22: *kaaser ciwwá jhwh*...: „ahogyan megparancsolta x-nek az Úr” – egységesítve az ÚF Lev 16,34; 17,20-a és az Ex 7,6 javított fordítása alapján.

Num 27,23: *dbr*: nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél.

Num 28,1: *wajədabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.

Num 28,5: Az ételáldozat csak az állatáldozat kísérője, nem külön áldozat, lásd a következő versben az összegzést. Ezt jobban érzékeltetni lehet a két mondat összekapcsolásával és a héberben nem szereplő „mutass be” törlésével, lásd maga az ÚF helyesen a 28,9-ben.

Num 28,6: *hászujjá*: „volt elkészítve, bemutatva”: Minden német fordítás és kommentár úgy értelmezi, hogy a nép ezt mutatta be a Sínai-hegyen is, azaz a vers ezt a szokást a Sínai-hegyi gyakorlattal legitimálja, lásd a ZB, LB. Noth és Schmidt (ÚF = Károli).

Num 28,7: *sékár*: csaknem mindenütt máshol „részegítő ital”, azaz erősebb szesz, pálinka, így a ZB, Noth és Schmidt. A LB „bor”-t fordít. A BHS szerint a Pesitta és a Targum „óbor”-t fordít – hogy közel maradjunk az ÚF-hoz, ez lett alapul véve (ÚF = Károli).

Num 28,7: „hozzá tartozó” – lásd az ÚF-t a 28,15-ben.

Num 28,8: *issé réach níchóach ljhwh*: állandó kultikus formula, az ÚF eddig egységesen fordította, lásd Lev 1,13.17; 2,2.9; 3,5; 23,13.18; Num 15,10 – ezekhez igazítva.

Num 28,9: *ben/böné-sáná*: a fordítását az ÚF fölöslegesen variálja: hol „egyéves”, hol „esztendő”, és itt, csakis a Num 28–29 listáiban, harmadik variációként „egyesztendő” – egységesítve ez utóbbi is „egyéves”-re, lásd a Lev 12,6-nál.

Num 28,10: a héberben nominális mondat, a „be kell mutatni” nincs benne. Ezért közelebb áll az eredetihez a javaslat, lásd a német fordításokat és a Károlit.

Num 28,11–13: a versek összetartoznak, lásd a záró formulát a 13. vers végén. Ezért érdemes nem felszabdalni önálló mondatokra, főleg, mivel az „adatok” szó nincs is benne a héberben sem a 12., sem a 13. versben: ha e nélkül meg lehet oldani a fordítást, akkor jobb mellőzni őket. De ha az „adatok” szavakat meg is hagyjuk, akkor is formailag érdemes egy mondatná összegyűrni a verseket.

Num 28,14: így a LB, a ZB, Noth és Schmidt (ÚF = Károli).

Num 28,16: a dátumban az ÚF stílusosan egyszerűsíti a héber szöveget. Korrigálva.

Num 28,16: nem „kezdődik”, hanem „van”, így a ZB, LB, Noth és Schmidt. A szöveg ugyanis a páskát és a maccótót nem tekinti egy ünnepnek, hanem kettőnek, ami közvetlenül egymás után következik. Az ÚF a Deut 16-tal igyekszik harmónizálni a szöveget, amit megint csak nem szabad megtenni.

- Num 28,18:** *miqrá*: nem „(össze)gyülekezés”, hanem „összejövetel” – lásd az Ex 12,16-nál.
- Num 28,24:** *issé réach níchóach JHWH*: állandó kultikus formula, az ÚF eddig egységesen fordította, lásd Lev 1,13.17; 2,2.9; 3,5; 23,13.18; Num 15,10 – ezekhez igazítva.
- Num 28,25.26:** *miqrá*: nem „(össze)gyülekezés”, hanem „összejövetel” – lásd az Ex 12,16-nál.
- Num 28,29:** „adjatok”, mint a 28,20–21-ben.
- Num 28,31:** *wöniszkéhem*: „a hozzájuk tartozó italáldozat”, lásd az ÚF-t: Num 28,14.
- Num 29,11:** az ételáldozat csak az állandó égőáldozathoz tartozik, lásd a szó végén a sing. Fem. szuffixumot: így a LB, ZB, Noth és Schmidt és a Károli.
- Num 29,12:** *chag ljhwh*: „ünnepet az Úrnak”, lásd az ÚF a Deut 16,1.10, és ehhez a vershez a LB, ZB, Noth, Schmidt (ÚF = Károli).
- Num 29,39:** *nödábá*: itt is „önkéntes áldozat”, lásd az ÚF: Lev 7,16; 22,18.21.23; 23,8; Num 15,3; Deut 16,10 stb., a kérdéslez lásd az Ex 35,29-nél is.
- Num 29,39:** *neder*: itt is „fogadalmi áldozat”, lásd az ÚF: Lev 22,18.23; Deut 12,6.11.
- Num 30,3:** *ászar al nefes*: „önmegtartóztatásra kötelezi magát”, lásd mindenütt a folytatásban, és pl. a hasonló 30,11-ben.
- Num 30,4:** tényleg indokolt a vers végén megfordítani a héber szórendet? Hiszen nem leányként is lakhat apja házában: ha özvegyként oda visszatér – arra az esetre ez a rendelkezés nem vonatkozik, lásd a 10. verset. Megőrzi a héber szórendet a ZB, LB, Noth és Schmidt.
- Num 30,5–8:** fontos, hogy az azonos mondatokat / mondat-elemeket ugyanúgy fordítsuk: ne simítgassuk a héber szóismétléseit, ez a precíz jogi stílus kelléke nála. Tehát:
isszár: „vállalás”, *ászar al nefes*: „önmegtartóztatásra kötelezi magát”, *héní*: „ellentmond neki” – lásd maga az ÚF a 9. versben (és nem „ellene mond” stb.).
- Num 30,8:** *hecherís*: „ellenez”, akár maga az ÚF az 5. versben.
- Num 30,9:** a vers végéhez lásd a 30,13-at.
- Num 30,12:** a vers a 30,5 részben szó szerinti megismétlése – ennek a fordításból is ki kell derülnie.
- Num 30,15:** „egy teljes napig” – azaz 24 óráig? Nem erről van szó: annak a napnak a végéig, azaz másnapig, lásd a német fordításokat. A kifejezés egyetlen parallelje az 1Krón 16,23.
- Num 30,16:** a törvény itt sem a szándékot bünteti, hanem a tettet: azaz nem „akarja”, hanem érvénytelenné is teszi: így a ZB, LB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 31,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 31,2:** *neeszaf el-ammó*: a többségi „elődei mellé kerül” formához igazítva, lásd a Num 27,13-nál.
- Num 31,3:** A *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 31,3:** *wőjihjú*: t.sz. 3. szem. Így fordítja a LB, ZB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 31,6:** a második *laccábá*-t az ÚF nem fordította le: hozza a ZB, Noth és Schmidt és a Károli (ÚF = LB).

- Num 31,8:** *chalölé-chem*: genitivus subjektívus: a cselekvés alanyaként megjelöli Izráel fiait. A mellékmondatos szerkezet amúgy is magyarosabb. Így a ZB és Noth, Schmidt: genitivus objektívusként, de szintén lefordítja (ÚF = LB).
- Num 31,9:** *taf*: „(karon ülő, kicsiny) gyermek”, lásd a Num 16,27-nél.
- Num 31,9:** a felsorolt dolgok végén birtokos szuffixum van, ami lefordítható. Az „elzárkózól” ige mesterkelt, régies.
- Num 31,11:** *malqóach*: valóban jelentheti azt is, hogy „zsákmány” (így az ÚF: Ézs 49,24.25; Num 31,27), de itt, a 31,12-ben az ÚF így fordítja: „a megszerzett”. Ez ide is alkalmazható, erre javítva.
- Num 31,13:** *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.
- Num 31,14:** a csatából a férfi „hazatér”, lásd maga az ÚF: Num 27,17.21.
- Num 31,16:** *maal*: „hűtlenség”, így az ÚF három kivétellel mindenütt máshol (27x), míg „hítség”-nek csak itt fordítja. Indokolatlan az eltérés a többségi formától.
- Num 31,17:** a parallel Bír 21,12 fordítása alapján javítva.
- Num 31,18:** A *lákem* fordítatlan maradt, pedig lefordítható. Hozza a ZB és a LB is.
- Num 31,19:** A foglyok végén a birtokos szuffixum talán lefordítható.
- Num 31,21:** *aser ciwwá...*: szórendjében a megszokott formához igazítva.
- Num 31,25:** *wajjómer...*: szórendjében a megszokott formához igazítva.
- Num 31,26:** *pqd* és a *nászá rós*: lásd Ex 30,12-nél.
- Num 31,26:** *malqóach*: valóban jelentheti azt is, hogy „zsákmány” (így az ÚF: Ézs 49,24.25; Num 31,27), de itt, a 31,12-ben az ÚF így fordítja: „a megszerzett”. Javaslat: „az elfogott”.
- Num 31,28:** A referenciák közül törölve a fölösleges tartalmi magyarázat.
- Num 31,29:** *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.
- Num 31,29:** *mimmachacít-ám*: a szuffixum fontos a végén! Az ő felük, azaz a katonának adott fele a zsákmánynak. Lásd a LB, a ZB, Noth és Schmidt.
- Num 31,29:** A héberben alanyváltás történik, ezt nem szabad stílári okokból elsimítani! Lásd a ZB, Noth. A LB és Schmidt: egységesen Egyes számban hozza az igéket, lásd a BHS-t: tehát maximum így javítható a magyar fordításban is.
- Num 31,30:** *mikkol habböhémá*: már nem a felsorolás része, hanem összefoglalás, lásd a ZB, Noth, Schmidt (ÚF = LB és a Károli). A *böhémá* ugyanis a nagytetű emlős háziállatok összefoglaló neve.
- Num 31,30:** *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.
- Num 31,31:** *kaaser ciwwá jhwh...*: „ahogyan megparancsolta x-nek az Úr” – egységesítve az ÚF Lev 16,34; 17,20-a és az Ex 7,6 javított fordítása alapján.
- Num 31,32:** *malqóach*: valóban jelentheti azt is, hogy „zsákmány” (így az ÚF: Ézs 49,24.25; Num 31,27), de itt, a Num 31,11.26: „az elfogott / amit elfogtak”, 31,12: „a megszerzett”, lásd hasonlóan a ZB és a LB is.
- Num 31,41:** *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.
- Num 31,47:** *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.
- Num 31,47:** a referenciák közül törölve a fölösleges magyarázat.
- Num 31,49:** *pqd* és a *nászá rós*: lásd Ex 30,12-nél.

- Num 31,50:** *köli-záháb*: „arany dolog / tárgy”: itt összefoglalóan minden aranytárgy: a felsorolás aztán ezt részletezi, lásd a folytatást. Így a ZB. A többi fordítás „aranyedény”-nek fordítja, és a felsorolás részévé teszi. Az ÚF köztes, rossz megoldás: az „arany ékszer” a folytatásban felsoroltak gyűjtőneve, de mégis a lista élére, a felsorolás részévé teszi. Itt a ZB eljárása a helyes, lásd a *köli* szót ebben az értelemben, egyértelműen a felsorolás összefoglalásaként a következő versben.
- Num 31,50:** *ecádá*: „bokalánc”, lásd a ZB és Schmidt, valamint a K-B szótár.
- Num 31,51:** *kól köli maasse*: nem felsorolás az előző szakasz mögött, hisz nincs előtte *wáw*: ez a *hazzáháb* jelzője, így az összes német fordítás.
- Num 31,51:** *maasse*: „alkotás”, lásd: Ex 26,1.31; Deut 4,28; Ézs 29,16 stb., itt: „mesteri-en elkészített”, azaz „mestermű”, lásd a LB, Noth és Schmidt. A ZB a *köli* szót itt is külön lefordítja, akár az 50. versben, mint „mesteri ékszer”.
- Num 31,52:** *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.
- Num 31,53:** ebben a versben a közlegényekről van szó – szemben a századosokkal és az ezredekkel, akik a sok aranyat felajánlották, így az összes német fordítás. Az ÚF-ban jelenleg ez nem egyértelmű. A vers azt akarja mondani, hogy a közkatonák megtartották maguknak a zsákmányolt aranyat, azaz a tisztek nem tőlük szedték el, amit felajánlottak. A héber nem azt mondja, hogy „magának is” megtartott valamennyit (ÚF = Noth és a ZB), hanem azt, hogy a közkatonák mindent megtartottak maguknak, így a LB (nur für sich selber) Schmidt és a Károli, lásd a szakasz helyes értelmezéséhez Schmidt magyarázatát.
- Num 32,2:** *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.
- Num 32,5:** *achuzzá*: „birtok”, lásd a Num 24,7-nél. Nyilván nem véletlen, hogy a később elvesztett területekre a szerző nem az „örökség” szót használja.
- Num 32,5:** Az ÚF a kérdésen belül a két mondatot fölcserélte, de ez retorikai okokból elfogadható – ha a német fordítások meg is maradnak a héber sorrendje mellett.
- Num 32,7:** a szórendhez lásd helyesen maga az ÚF a 32,9-ben.
- Num 32,11–12:** *millé acharé jhwh*: „hűségesen követ”, lásd a Num 14,24-nél.
- Num 32,14:** az *anásím* fordítása itt fölösleges, csak a *chattáím* jelzőnek kínál kapcsolódási pontot.
- Num 32,15:** *löhaníchó*: „hagy, otthagyl”, a „bolyongani” mellőzhető értelmező betoldás. A *hazze* szót az ÚF nem fordította. Így a vershez a ZB, LB és Schmidt.
- Num 32,21:** a *lákem* fordítatlan maradt: „közületek, a tiétek” – ezt jelzi a birtokos személyrag a „fegyveres” szó végén. Hozza a prepozíciót a ZB, a LB, Schmidt és a Károli.
- Num 32,22:** *achuzzá*: „birtok”, lásd a Num 24,7-nél. Nyilván nem véletlen, hogy a később elvesztett területekre a szerző nem az „örökség” szót használja.
- Num 32,22:** *lifné jhwh*: a vers végén is azt jelenti, mint amit a vers belsejében, és mindenütt máshol.
- Num 32,26:** *taf*: „(karon ülő, kicsiny) gyermek”, lásd a Num 16,27-nél.
- Num 32,26:** *kól*: az összes, mind, lásd a ZB, LB és Schmidt.
- Num 32,27:** az ÚF egyszerűsíti a héber szöveget, amiben külön áll a „felfegyverezve a harcra” és a „csatába száll” kifejezés. Hozza mindkettőt a ZB, LB és Schmidt.

- Num 32,28:** a *láhem* szót az ÚF nem hozza, viszont lefordítja ZB, LB, Schmidt és a Károli.
- Num 32,29:** az ÚF egyszerűsíti a héber szöveget, ami itt Mózeset ismét megnevezi alanyként.
- Num 32,29:** *achuzzá*: „birtok”, lásd a Num 24,7-nél. Nyilván nem véletlen, hogy a később elvesztett területekre a szerző nem az „örökség” szót használja.
- Num 32,30:** *áchaz*: lásd *achuzzá*: „birtok”, lásd a kérdéshez pl. az előző versnél.
- Num 32,31:** *dbr*: nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél.
- Num 32,32:** *achuzzat nachaláténú*: mindkettőt le kell fordítani, lásd a Num 27,7 javított szövegét és itt a ZB, Noth, Schmidt és a Károli, a LB is, igaz, körülírással.
- Num 32,33:** A héber szöveg tényleg nem egyszerű, de talán: *göbúlót áré háárec szábíb*: „a föld városainak határai körös-körül”, előtt pedig a *háárec löárehá*: „azt a földet városaival együtt”. Így alapvetően Schmidt, lényegében majdnem ugyanígy Noth, a ZB, a LB és a Károli, csak ők a *szábíb*-ot a városokra vonatkoztatják: „az országban körös-körül”.
- Num 32,34:** Az „ott” nincs a versben és nem is szükséges, lásd a parallel 32,37-et és a német fordításokat.
- Num 33,1:** *löcibótám*: „seregeik szerint”, lásd maga az ÚF a Num 1,3-ben: „seregenként”. Így e vershez a ZB, Noth és Schmidt.
- Num 33,3:** *wajjiszóú*: „elindultak”, mind mindenütt máshol ebben a fejezetben.
- Num 33,3:** „Ramszesz”, lásd maga az ÚF a másik két helyen: Ex 1,11; 12,37.
- Num 33,5:** *wajjiszóú*: „elindultak”, mind mindenütt máshol ebben a fejezetben.
- Num 33,5:** „Ramszesz”, lásd maga az ÚF a másik két helyen: Gen 47,11; Ex 1,11; 12,37.
- Num 33,16–17:** Kibrót-Hattaavá a név a Num 11,34–35-ben szereplő Kibrót-Taavá névvel elős névváltozata, azzal egyeznie kell, lásd a német fordításokat.
- Num 33,38:** a *böechád lachódes* egyszerűen lefordíthatatlan maradt, hozza a ZB, LB és a Károli.
- Num 33,44:** Az *ijjé* az *ijjím* „romok” többes státusz konstruktusa, tehát nyelvtanilag lehetséges az „Abárím romjai” fordítás, ahogy azt a GNB hozza. De a településnév részének tekinti az *ijjé* előtagot a ZB, a LB, M. Noth és a Károli is. Viszont ezek (Noth kivételével) mind elhagyják a névelőt a *háabárím* előtt, ahogy maga az ÚF is számtalan hasonló településnév esetében. Ez javítva, a többi nem.
- Num 33,45:** Itt viszont az *ijjím* településnév szerepel, holott ugyanazt a szót várnánk, ami az előző vers végén áll. Ezt hozza a ZB és Noth is. Ez viszont valószínűleg az *ij-ím* rövidítés félreértéséből állt elő, amire az előző versben szereplő *ijjé-Háarábím* nevet rövidítették. Így korrigálja a településnevet a LB és a Károli is. Ennek alapján a javítása javasolt.
- Num 33,47–48:** „Abárím-hegység”, ahogy maga az ÚF a Deut 32,49-ben.
- Num 33,50:** *wajödabbér j jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 33,52:** *mippónékem*: „magatok előtt”, és nem „onnan”: így a német fordítások és a Károli.
- Num 33,52:** *kol-jósöbé*: „minden lakosát”: így a német fordítások és a Károli, és hasonlóan az ÚF is a parallel 33,55-ben.

- Num 33,54:** *hitnachalá*: „örökségül kioszt”, lásd a *nachalá* „örökség” főnevet. Így Noth, Schmidt és a ZB, és ugyanígy maga az ÚF is a vers végén, ahol ez az ige ismét előfordul (ÚF = LB és a Károli).
- Num 33,54:** „a kisebbnek pedig kisebb örökséget juttassatok” – ez is igei mondat, lásd a német fordításokat és a Károli.
- Num 33,54:** *lō* prepozíció: a törzsek „szerint”, lásd maga az ÚF a parallel Num 26,55-ben.
- Num 33,55:** *mippönékem*: „magatok elöl”, és nem „onnan”: így a német fordítások és a Károli.
- Num 34,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 34,3:** Az ÚF itt szinte érthetetlen. A vers a déli határról szól, aminek a legkeletibb pontja, a kiindulópont a Holt-tenger déli csücske: a folytatás innen kíséri végig a határt a Földközi-tengerig, tehát éppen nem kelet, hanem nyugat felé! Az első önálló mondat tehát egy summás kijelentés (a *pöat-negeb* ebben nem a „déli határ”, hiszen az a *göbül-negeb*: a *pöat-negeb* a déli határvidék), majd ezt követi a 34,3bkk-ben annak a részletezése. Így a ZB, a LB, Schmidt és lényegében Noth is (ÚF = Károli és részben Noth).
- Num 34,4:** *tócöótáw*: itt nem a határ „vége”, hanem a legszélső (itt a legdélebbi) pontja, fordulópontja, lásd maga az ÚF a Józs 18,12-ben. Így ehhez a vershez a ZB és a LB.
- Num 34,6:** a vers elején (lényegében) ugyanaz a formális bevezető, mint a 33,3b elején, és majd a 7. versben.
- Num 34,6–7:** „nagy tenger”: az ÚF-ban ingadozik a helyesírása. Így írva: Num 34,6.7; Józs 1,4; 23,4. De ha „Sós-tenger”, „Sás-tenger”, „Vörös-tenger”, akkor a Földközi-tenger is helyesen „Nagy-tenger”: így maga az ÚF is: Józs 9,1; 15,12.47; Ez 47,10.15.19.20; 48,28.
- Num 34,8:** *tócöót haggöbül*: itt nem a határ „vége”, hanem a legszélső (itt a legészakibb) pontja, fordulópontja, lásd maga az ÚF a Józs 18,12-ben. Így ehhez a vershez a LB.
- Num 34,8:** *lebó chamát*: „a Hamátba vezető út”, lásd a Num 13,21-nél.
- Num 34,8** A jegyzetek közötti tartalmi magyarázatot törölni kellene.
- Num 34,11:** *járad*: „lemegy, lefelé halad”: így kell fordítani másodjára is a versen belül.
- Num 34,11:** *ketef*: „magaslat, hegyhát”, lásd a ZB, LB, Noth és Schmidt (ÚF = Károli).
- Num 34,11–12:** a határ eddig nem valaminek ment, hanem valami felé. Erre javítva ebben a versben is.
- Num 34,13:** *hitnachalá*: „örökségül fel/kioszt”, lásd a Num 33,54-nél.
- Num 34,15:** *nachalátám*: lefordítja a birtokos szuffixumot a ZB, a LB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 34,16:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 34,17:** *hitnachalá*: „örökségül fel/kioszt”, lásd a Num 33,54-nél.
- Num 34,17:** a *lákem* fordítatlan maradt: lefordítja ZB, a LB, Noth és Schmidt is.
- Num 34,18:** A vers elején álló *wáw* jelzi, hogy ez a rendelkezés az előző vers szerves folytatása. Ezt érzékelteti a „melléjük” beillesztése, hasonlóan Noth és a LB („dazu”), a ZB („auch”), Schmidt („und”) és a Károli („mellétek”).
- Num 34,19–28:** a felsorolás sima nominatívusz, lásd az összes fordítást.

- Num 34,20:** a *böné* itt fordítatlan maradt, pedig az ÚF lefordítja a 22. és a 23kk. versben. Így ehhez a vershez a ZB: a többi fordítás sem itt, sem a 22. versben nem hozza.
- Num 34,22–28:** *nászi*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.
- Num 34,29:** *hitnachalá*: „örökségül fel/kioszt”, lásd a Num 33,54-nél.
- Num 34,29:** *böerec könaan*: nem az ige tárgya, hanem helyhatározó, lásd a ZB, LB, Noth, Schmidt és a Károli.
- Num 35,1:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 35,3:** *úmigrösé-hem*: a végén szuffixum, tehát a városok legelői. Így a ZB, Noth és Schmidt (ÚF = LB).
- Num 35,3:** *böhémá*: itt a „marha” túl szűk, hiszen a kecske, juh, szamár is *böhémá*: a régies „marha” = „vagyon” pedig ma már nem érthető. Legyen itt: „nyáj”.
- Num 35,5:** a „várostól kezdve” fogalmazás a 4. verssel nincsen szinkronban, mivel azt sugallja, hogy a „körös-körül” mégsem ezer, hanem kétezer könyöknyi a legelő, mivel a mérésnél a várostól kell kiindulni. Valójában a versben egy 2000 könyök oldalú négyzetről van szó, aminek a közepén van a város. *Mihhúc*: „kívül”, a „külső oldalán”, lásd Gen 6,14; Ex 25,11; 1Kir 7,9, „kívülről”: Ez 40,40; 46,2; *húc láir*: „a városon kívülre”, lásd 2Krón 33,15, *micchúc + lö*: Gen 19,16 + itt, Num 35,27: „a városon / határán kívül”, Deut 23,13: „a táboron kívül”.
- Num 35,8:** *hitnachalá*: „örökségül fel/kioszt”, lásd a *nachalá* „örökség” főnevet, ehhez lásd a Num 33,54-nél.
- Num 35,9:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Num 35,11:** a *lákem* kétszer is fordítatlan maradt a versben. Hozza a ZB, (egyszer a LB), Noth és Schmidt és a Károli, és maga az ÚF is a 13. versben.
- Num 35,12:** a *lákem* fordítatlan maradt a versben. Hozza a ZB, LB, Noth és Schmidt és a Károli, és maga az ÚF is a 13. versben.
- Num 35,16:** a „vasszerszám” túl szűk, a *kölí* általában eszközt, tárgyat is jelent, lásd maga az ÚF a parallel 35,18-ban.
- Num 35,19:** *böfigó*: „ha ráakad”: ZB, Noth és Schmidt és a Károli. „Ahol ráakad”: csak a LB és az ÚF.
- Num 35,20:** *bicdijjá*: „alattomosan, ártó szándékkal”, lásd a ZB, a LB, Noth és Schmidt, a GesW (ÚF = Károli). A kontextus előtte és utána is érzelmeket, ellenséges, ártó érzéseket sorol fel: ez is ilyesmit jelenthet. De lásd még a *cádá* igét: ÚF: „üldöz”: 1Sám 24,12; Ex 21,13: „szándékosan öl”.
- Num 35,22:** *bicdijjá*: lásd a 20. versnél.
- Num 35,23:** *bökol-eben*: lásd a BHS-t és ZB, LB, Noth és Schmidt (itt indoklás is) és a Károli.
- Num 35,23:** *böló röót*: „látás nélkül” – azaz „figyelmetlenül, figyelmetlenségből”.
- Num 35,24:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Num 35,25:** *núsz*: „menekülni”, lásd a következő versben maga az ÚF, itt pedig a ZB, LB stb.
- Num 35,26:** nem „amelybe”, hanem „ahova”, lásd a 25. versben.
- Num 35,29:** *löchuqqat mispát*: lásd a Num 27,11: ahhoz igazítva.
- Num 35,29:** *bökól mósáb + szuffixum*: „mindenütt /sehol, ahol laktok” – részletesen lásd a Lev 23,14-nél.

Num 35,31: *mót júmat*: lásd a Gen 26,11-nél.

Num 35,32: *núsz*: „menekülni”, lásd a következő versben maga az ÚF, itt pedig a ZB, LB stb.

Num 35,34: „ahol” – helyette „amelyen”, lásd az előző verset.

Num 36,1: *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.

Num 36,2: éppen az a probléma az, hogy a két parancs egymásnak ellentmond. Ezt jobban lehet érzékeltetni.

Num 36,5: „Igazat mondanak” – azaz nem hazudnak? Nem erről van szó: „igazuk van, helyesen beszélnek” stb., lásd a parallel Num 27,7 javított szövegét.

Num 36,8: *tihe löissá / lönásím*: „feleségül megy”, lásd a 3. és a 11–12. versben.

Num 36,13: *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.

MÓZES ÖTÖDIK KÖNYVE (Deuteronómium)

- Deut 1,1:** Az Arábá (határozott névelővel írva) egy jól behatárolható tájegység neve: ez az az árok, amiben a Jordán is végigfut, benne a Holt-tenger, és ami a Holt-tengertől dél felé, a Vörös-tengerig fut tovább. Ma is így hívják ennek a Holt-tengertől délre lévő szakaszát (al-Araba). Tájegység-névnek hozza a ZB és a LB is: a ZB átírja: „Arábá”, a LB értelmezve így adja vissza: „a Jordán völgy”, ami kissé pontatlan. A Keresztyén Bibliai Lexikon önálló szócikként mint tájegység-nevet hozza, és így feltünteti azt az ÚF egyik térképe is! Ha a Sefelá nevet átírva átveszi az ÚF (10x), akkor az Arábá esetében is meg kellene tennie. A Sefelá esetében egy értelmező kiegészítéssel hozza az ÚF: „Sefelá-alföld”. Ez hasznos és jó, az Arábánál is alkalmazandó: Mivel a Vörös-tengerbe futó árok-rendszeréről van szó, egy mélyföldről a kétoldalt futó hegyek között, ezért az „Arábá-völgy” lenne a megfelelő fordítás. Így ehhez a vershez a GesW, Rad, Veijola és a ZB (LB itt: „puszta”).
- Deut 1,2:** *har széir*: nem „hegy”, hanem „hegyvidék”, lásd a Gen 36,8–9-nél. Így ehhez a vershez a ZB, Rad, Veijola és a LB.
- Deut 1,7:** *haarábá*: „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, Rad, Veijola, ZB, LB.
- Deut 1,7:** a *nahar* „folyam” szót stiláris okokból Veijola, a ZB és a LB is elhagyja.
- Deut 1,8:** *nátan + lifné*: „kiszolgált nekik”, így az ÚF: 1Kir 8,46, illetve „hatalmába ad”, így az ÚF: Deut 7,2; Bír 11,9; Ézs 42,2, és hasonlóan a Deut 2,31-ben is: „neki ad”, Deut 2,33: „kezébe ad”. Azaz nem „megmutat = elé tár”. Így e vershez a ZB, LB (közvetítő megoldással), világosan Rad és Veijola. Legyen tehát: „ki-szolgált nekik”. A „hatalmába ad” inkább a *nátan böjádó* fordítása lehetne, hiszen a *jád*-ot az ÚF is gyakran fordítja hatalomnak.
- Deut 1,14:** *áná + ámar*: egyszerűen csak „felel / válaszol”, lásd maga az ÚF is helyesen pl.: Gen 24,50; 27,37; 31,31.43; Ex 4,1; 19,8; 24,3; Num 22,18; 23,12.26; és Deut 1,41.
- Deut 1,15:** Csaknem szó szerint az Ex 18,25 megismétlése, ahhoz hozzáigazítva. A *rásím* szó fordítatlanul maradt, lásd a javasolt megoldáshoz a LB, ZB és a Károli.
- Deut 1,17:** *hamispát lélóhím*: nem általában Isten ügye az ítélkezés: ezt hogy lehet éppen a bíráknak mondani? Az ÚF itt Rad fordítását követi (= Veijola). Nem, azt mondja a vers, hogy a bírák által meghozott ítélet Isten ítélete: ők Isten nevében bírászkodnak!
- Deut 1,20:** *har háemóri*: ugyanúgy kell fordítani, mint az előző versben: „hegyvidék”. Így a ZB, LB, Veijola és Rad (ÚF = Károli).
- Deut 1,21:** *nátan + lifné*: „kiszolgált nekik”, lásd a Deut 1,8-nál.
- Deut 1,21:** *jwhw előheká* stb.: „az ÚR, a te Istened”: az ÚF majdnem következetesen megcseréli a szórendet, és így hozza: „Istened, az ÚR”. Ehhez igazítva a hosszabb „Atyáid Istene, az Úr” forma is, lásd maga az ÚF pl. a Deut 4,1-ben vagy a 6,3-ban. Ám az ÚF gyakran meghagyja az eredeti szórendet, főleg, úgy tűnik, retorikai okokból, lásd pl. Deut 5,6kk; 6,4; 15,5. De képes egy versen belül is

- variálni a kettőt, lásd pl. Deut 11,12, és néha egymást követő versekben is változtatja, lásd 15,5kk.
- Deut 1,22:** a *lánú* „nekünk” fordítatlan maradt, hozzák a német fordítások. A *bó el háír* nem „bevonul” egy városba, hanem „meg/elérkezik egy városhoz”, így a német fordítások.
- Deut 1,23:** a *mikkem* fordítatlan maradt, hozzák a német fordítások.
- Deut 1,23:** A *kol* „minden” nincs a szövegben, és így talán magyarosabb is.
- Deut 1,24:** a *nachal* hímnemű, tehát az *ótách* prepozíció nem erre, hanem az előző versekben szereplő nőnemű *erec* „ország” szóra vonatkozik: ezt muszáj tehát itt kiírni: így a német fordítások is.
- Deut 1,28:** *böné anáqím*: Anák az ősatya. Ha Rúben = rúbeniek, akkor Anák = anákiak, lásd maga az ÚF a parallel „refáiak” kifejezéssel. Az „anákok” ugyan megszokottabb és talán gördülékenyebb, de nem jelzi, hogy itt egy nemzetségről van szó.
- Deut 1,30:** *ittökem*: ugyanúgy „értetek”, mint a *lákem*, csak a héber más ige mellett más vonzattal fejezi ki ugyanazt, lásd így a ZB, Rad és Veijola (ÚF = LB).
- Deut 1,33:** az ÚF itt nem fordítás, hanem parafrázis. Lásd helyesen a német fordításokat. Nem szabad így stílusosan és tartalmilag csiszolgatni a héber szöveget.
- Deut 1,33:** *túr*: „kikémlel”, lásd az ÚF a Num 13–14-ben. A „kiszemel” tartalmilag tehát jó, de számunkra Isten kapcsán túl antropomorf kifejezés. Legyen felkutat, „keres”, lásd a parallel Num 10,33 javított szövegét.
- Deut 1,33:** *látét laabótékem*: „hogya atyáitoknak adom”: így az összes német fordítás, lásd tartalmilag ugyanígy a Gen 13,15; 17,8; 32,15; Ex 6,4; és főleg Deut 10,11; 11,9.21; 30,20; 31,7; Józs 1,6; 21,43. Igaz, van olyan igehely is, miszerint: nekik ígérte meg, hogy Izráelnek adja: Deut 7,13; 26,3; 28,11.
- Deut 1,36:** *millé acharé jhwh*: „hűségesen követ”, lásd a Num 14,24-nél.
- Deut 1,38:** *ámad lifné*: nem most „ott áll mellette”, hanem: „a rendelkezésére áll”, mert az ő szolgálja, segítje. Így itt az összes német fordítás. Ennek felelne meg a „szolgálatodra áll”. Ha ez túl erős, akkor a „melletted szokott állni” kifejezés jelzi, hogy folyamatos ott-állásról van szó.
- Deut 1,38:** *nchl* Hifil: nem „kiosztja az örökséget”, hanem „örökségéhez juttat”, illetve tárgyas igeiként: „örökségül feloszt”.
- Deut 1,40:** a vers (csaknem) szó szerint a Num 14,25b idézete – ahol a héber egyezik, azzal szinkronba hozva, lásd e vers csaknem szó szerinti megismétlését a Deut 2,1-ben is.
- Deut 1,42:** *ló taalú wóló tilláchamú*: két külön mondat, így a LB, Rad és Veijola (ÚF = ZB).
- Deut 1,44:** a parallel Num 14,45 fordításához igazítva.
- Deut 2,1:** *har széír*: nem „hegy”, hanem „hegyvidék”, lásd a Gen 36,8–9-nél. Így ehhez a vershez a ZB, és a LB, Rad és Veijola.
- Deut 2,1:** *dbr*: nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél.
- Deut 2,3:** *har széír*: nem „hegy”, hanem „hegyvidék”, lásd a Gen 36,8–9-nél.
- Deut 2,4:** *ábar*: a párhuzamos Num 20,14kk-ben és itt, a 2,8-ban „vonul” – azzal összehangba hozva.

- Deut 2,4:** „De azért nagyon vigyázzatok”: úgy hangzik, mintha ezt mondaná: „legyetek óvatosak, mert árthatnak nektek”. Nem ezt mondja a vers: „Őrizkedjetek megtámadni őket!” „Tilos nektek megtámadni őket!”
- Deut 2,4:** a német fordítások rendre úgy hozzák, hogy Izráel átvonult Edóm területén! Lásd maga az ÚF is így a 2,29-ben.
- Deut 2,5:** *har széír*: nem „hegy”, hanem „hegyvidék”, lásd a Gen 36,8–9-nél.
- Deut 2,5:** formailag a parallel 2,9.19 (javított) szövegéhez és a parallel 2,24-hez igazítva.
- Deut 2,6:** a parallel 2,28-hoz jobban illik a „vesz” (lásd ott: „ad”), mint a „vásárol”, és egyszerűbb, gördülékenyebb is.
- Deut 2,8:** *haarábá*: „Arába-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, Rad, Veijola és a ZB, de a LB = ÚF.
- Deut 2,8:** *midderek*: „el az úttól”, azaz: nem rajta. Az Arába-völgy ugyanis Edóm területén megy át: ez lett volna a legrövidebb és legkényelmesebb út Kánaán felé: ezen nem mehettek, egyenesen északra, és voltak kénytelenek kelet felé kerülni egyet. Itt a német fordítások erősen ingadoznak, a javaslat von Rad fordítását és értelmezését követi.
- Deut 2,9:** a parallel 2,5.19 (javított) és a parallel 2,24 szövegéhez igazítva.
- Deut 2,10.11:** *böné anáqím*: „anákiai”, lásd a Deut 1,28-nál.
- Deut 2,12:** *mippönéhem*: az ÚF (= ZB) nem fordítja, hozzá viszont a LB, Rad és Veijola, és maga az ÚF is a parallel 2,22-ben.
- Deut 2,12:** „helyükbe” – így az ÚF a parallel 2,21.23-ban.
- Deut 2,12:** *jírásúm*: ugyanúgy „elfoglalták a birtokukat”, mint a parallel 2,21-ben (az elűzés után amúgy is nehéz valakit kiirtani).
- Deut 2,15:** *löhummám*: a „kiirtás” itt túl erős, hiszen negyven év alatt szép lassan, természetes halállal haltak meg. Maga az ÚF sem fordítja a *hmm* igét máshol így, lásd Eszt 9,24 („rettegésbe ejt”), Jer 51,34 („tönkretesz”).
- Deut 2,15:** „rajta volt a keze”: hebraizmus, szó szerinti fordítás. A magyarban ha valaki rajta tartja a kezét valakin, az jó, hiszen az a rossz, ha „leveszi a kezét róla”. Itt érzékeltetni kell, hogy ez egy nyomasztó, vesztes okozó „kézrátétel”.
- Deut 2,19:** a parallel 2,5.9 (javított) szövegéhez és a parallel 2,24-hez igazítva.
- Deut 2,21:** *smd* Hifíl: itt ugyanúgy „kiirt”, mint a parallel 2,12-ben és a 2,22.23-ban.
- Deut 2,21:** *böné anáqím*: „anákiai”, lásd a Deut 1,28-nál.
- Deut 2,22:** *wajjésőbú tachtám*: lásd a parallel 2,12.21.23-ban magát az ÚF-t. Emiatt az *ad hajjóm hazze* formulát önálló mondatná bővítve érdemes fordítani: ez az eljárás bevett az ÚF-ban, lásd Deut 10,8; Józs 8,28.29; 9,27 és Józs 10,27. A „még ma is” formához lásd Gen 26,33; Deut 3,14; Józs 15,63; 16,10.
- Deut 2,24:** a *röé* „íme” retorikailag megállást követel, hiszen ünnepélyes bevezetője az utána következő mondatnak. Így az összes német fordítás.
- Deut 2,25:** a „félelem” és a „rettegés” szavak szuffixummal vannak ellátva: „a tőled való félelem”, „a tőled való rettegés”. Ezt az „előtted” szó helyettesíti, illetve érzékelteti, így az összes német fordítás. Másrészt legyen a *nátan* itt is „kelt”, ahogy maga az ÚF a parallel Deut 11,25-ben.
- Deut 2,28:** *ábar böregel*: „gyalogszerral átvonulni”, lásd maga az ÚF a parallel Num 20,19-ben.

- Deut 2,31:** *háché*l rás: szó szerint a 2,24-ből, a fordítás ahhoz igazítva.
- Deut 2,31.33.36:** *nátan* + *lifné*: „kiszolgáltat neki”, lásd a Deut 1,8-nál.
- Deut 3,1:** a vers a 2,24 ismétlése: ahhoz igazítva.
- Deut 3,2–3:** az *am* itt is „hadinép”, akár a parallel 2,32–33-ban.
- Deut 3,4:** a parallel 2,34 javított szövegéhez igazítva.
- Deut 3,6:** a „mindenestül” nincs a szövegben, és a *chrm* részeként az ÚF sem fordította eddig, lásd a parallel 2,34. A német fordítások sem hozzák.
- Deut 3,8:** *mijjad*: állandósult összetételként egyszerűen csak „-tól, -től”, lásd maga az ÚF pl. Gen 9,5; 31,39; Ézs 1,12, és akár élettelen tárgyak esetében is: Jób 5,20. A „kezeből” tehát itt hebraizmus. Így a ZB, a LB és Rad (ÚF = Veijola).
- Deut 3,10:** az „elfoglaltuk” nincs a versben: a vers a 3,8 felsorolásának a folytatása, amit megszakított a 3,9 közbevetése.
- Deut 3,10:** *habásán*: magyarul névelő nélkül: „Básán”, akár „Erdély”, lásd csaknem mindenütt így maga az ÚF, pl. itt, a 3,14-ben is.
- Deut 3,11:** exegetikai probléma: a *barzel* szó „bazalt” jelentését a K-B3 szótár már nem hozza, és itt csupán a LB fordítja kőnek. Szarkofágnak pedig csak a LB és rajta kívül Rad, mindenki más vaságyról beszél (ZB, Veijola, JB, EÜ és a Károli). Őg királya volt az utolsó, akit megöltek, mondja a vers: ezért sem lehet bazalt síremléke: ki készítette ezt neki? Az izraeliek? De lásd Veijola magyarázatát: akár Izráel is eltemethette.
- Deut 3,11:** Egy biztos: őt is Izráel fiai ölték meg: tehát eszerint kell a vers elejét fordítani.
- Deut 3,13:** *habbásán*: magyarul névelő nélkül: „Básán”, akár „Erdély”, lásd csaknem mindenütt így az ÚF, pl. itt, a 3,14-ben is.
- Deut 3,16:** nem „Gileádból”: így ellentétben állna az előző verssel: „Gileádtól az Ar-nónig”: így a német fordítások és a Károli. A patak közepe a két törzs közötti határ; a „köztük” szó betoldása talán ezt egyértelművé teszi.
- Deut 3,17:** *Haarábá*: „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél.
- Deut 3,17:** *Haarábá*: „Arábá-völgy”, tehát a *jám-Haarábá*: az „Arábá-tenger” (a Holt-tenger másik neve), így ennél a versnél a GesW, a ZB, a LB, Rad és Veijola.
- Deut 3,17:** *mizrách*: az ÚF általában „napkelet”-nek fordítja, hogy megkülönböztesse a *qedem* „kelet” szótól. A végén *hé* locativus, azaz „napkelet felé”: az övék a terület a versben megadott határvonaltól, lásd a ZB és Rad. Tartalmilag a szó az egész versre vonatkozik: az itt megrajzolt határvonaltól kelet felé minden, lásd a ZB, Rad és a LB, és a parallel 4,49 eltérő szórendjében ugyanígy, de világosabban. (Másképp Veijola: a „kelet”-et csak a Piszgára vonatkoztatja.)
- Deut 3,17:** *tachat asdót happiszgá*: lásd magát az ÚF a szó szerinti parallel Deut 4,49-ben. Ahhoz igazítva.
- Deut 3,17:** A Piszga nem egyetlen hegy, hanem egy hegyvidék, lásd a KBL szócikkét, és e vershez pl. a LB: ezért nem lejtője, hanem lejtői vannak.
- Deut 3,21:** *cává*: itt is „(meg)parancsol”, lásd a német fordításokat (ez a 22. vers tartalmára vonatkozik). *Élle*: „ezek”, lásd így a ZB, LB, Rad és Veijola is.
- Deut 3,24:** *adonaj jhwh*: A zsidó hagyomány szerint a kiejtése *adonaj elóhím* „Uram, Istenem”, vagy „Úristen”. Ha a JHWH = Úr fordításban követjük őket, érdemes lenne megfontolni ezt is, főleg, hogy a tautológiát elkerüljük.

- Deut 3,24:** *chll:* „elkezd megmutatni” – hebraizmus, értelme szerint: „már megmutatnál belőle valamit / kaptam egy kis ízelítőt (de az egész szeretném látni)”.
- Deut 3,24:** *sámajim:* „ég” – lásd a Gen 1,1-nél.
- Deut 3,26:** az előidejűséget érzékeltetni kell: előbb a pusztában megharagudott, aztán itt, a Jordán mellett nem hallgatta meg Mózes könyörgését.
- Deut 3,27:** kinek a szemével lehet még szétnézni? Így az ÚF értelmetlen. A vers lényege: felmehet, és saját szemével megláthatja az országot, de oda nem kelhet át. Azaz ez Isten engedménye Mózes felé. Így a LB, Rad és Veijola („es” = das Land).
- Deut 3,27:** *hazze:* nyomatékot ad, le kell fordítani: „ezen” vagy „itt”, lásd a német fordításokat és a Károli. A Gen 32,11; Józs 1,2.11; 4,22-ben maga az ÚF is lefordítja „itt”-nek, egyedül itt nem fordítja le.
- Deut 3,28:** *erec:* ebben az összefüggésben az ÚF pl. a Gen 50,24; Ex 3,8; Num 20,12.24 stb.; Deut 1,8.21; Józs 1,2 és főleg a parallel Num 27,12-ban „föld”-et fordít, nem „ország”-ot.
- Deut 3,28:** *nchl* Hifil: „örökségül feloszt” – lásd a Deut 1,38-nál, és e vershez a ZB, Rad, Veijola és kissé pontatlanul a Károli (ÚF = LB).
- Deut 4,1:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 4,1:** *ászá:* törvényt „teljesít”, lásd a Lev 22,31-nél, és itt, maga az ÚF is a 4,6-ban.
- Deut 4,2:** *dábár:* itt nem „ige”, hanem „dolog, valami”: a legtöbb fordítás nem is fordítja le, lásd a ZB, LB és Veijola (ÚF = Rad, de a parallel 13,1-ben már Rad sem fordítja), és maga az ÚF is pl.: Józs 14,6.
- Deut 4,2:** részben a parallel Deut 13,1 fordításához igazítva.
- Deut 4,5:** *limmadtí:* jelen idő, lásd előtte a *hinné*-t és ugyanígy korábban az 1. versben és majd a 8.-ban. Így Veijola (másképp mindenesetre a ZB, Rad és a LB).
- Deut 4,5:** *löristách:* „birtokba vesz”, megszerez, lásd a ZB, LB, Veijola és Rad, és maga az ÚF a 4,14-ben.
- Deut 4,5:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 4,8:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél. Itt a mögötte álló *tórá* miatt: „előírás”.
- Deut 4,10:** a *lí* „nekem, hozzám” fordítatlan maradt, hozza a ZB, LB, Rad és Veijola.
- Deut 4,11:** *qrb:* itt „közel megy, odamegy”, lásd az összes német fordítást.
- Deut 4,12:** *ászá:* törvényt „teljesít”, lásd a Lev 22,31-nél, és itt, maga az ÚF is a 4,6-ban.
- Deut 4,14:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 4,14:** *ászá:* törvényt „teljesít”, lásd a Lev 22,31-nél, és itt, maga az ÚF is a 4,6-ban.
- Deut 4,16:** *peszel:* „(faragott) bálvány/bálványszobor”, lásd az Ex 20,4-nél. Itt „bálványszobor”, lásd a 2. parancsolt javított szövegét.
- Deut 4,16:** *szemel:* mindenütt máshol „bálvány” az ÚF-ban, lásd 2Krón 33,15; Ez 8,3.5.
- Deut 4,16:** *tómúnat:* fontos lefordítani, mert a Dekalógus parallel szakaszában is benne van, méghozzá lefordítva (Ex 20,4), lásd a ZB, Rad és Veijola.
- Deut 4,17:** itt a madár ellentétéként a hangsúly a „szárazföldi” jellegen van.
- Deut 4,19:** *kól cábá hassámajim:* lásd az ÚF-t a Gen 2,1-ben.
- Deut 4,19:** *histachawe + ábad:* a Dekalógus idézete, lásd Ex 20,5: „ne imádd és ne tiszteld azokat”. Lásd még maga az ÚF: Deut 7,16.

- Deut 4,19:** a *kól* kétszer is fordítatlan maradt, pedig lefordítható, lásd a ZB, LB, Rad és Veijola.
- Deut 4,20:** „Egyiptomból, a vaskohóból”: így maga az ÚF a parallel 1Kir 8,51; Jer 11,4-ben.
- Deut 4,20:** *ászá:* „csinál” – mert ez az Ex 20,4 idézete, ott pedig ez áll az ÚF-ban, helyesen maga az ÚF is a 4,25-ben.
- Deut 4,23:** *cáwá:* „parancsol”, mert ez a Tíz-parancsolatban van előírva.
- Deut 4,23.25:** *peszel:* „(faragott) bálvány/bálványszobor”, lásd az Ex 20,4-nél.
- Deut 4,26:** *jaarík jámím:* „hosszú ideig” élni, nem pedig „sokáig”, lásd maga az ÚF a parallel Deut 5,16.33; 6,2; 1,9; 17,20; 22,7; 25,15; 30,18; 32,47-ben is.
- Deut 4,27:** *púc* Hifil: „szétszéleszt”, lásd így maga az ÚF: Gen 11,8.9, illetve „elszéleszt”: Gen 49,7; Jer 23,1.2, és hasonló összefüggésben az Ez 12,15; 20,12; 22,15; 36,19; Neh 1,8. Lásd még „széledezik/szétszéled”: Ex 5,12; 1Sám 13,8. A „szétszór” a héber *nádach* fordítása, hagyjuk meg annak, lásd a Deut 30,1-nél.
- Deut 4,27:** alapvetően a *gój* a „nép”: ez fejezi ki a politikai és földrajzi alapú összetartozást. Az *am* jelenti a „nemzet”-et: ez fejezi ki ugyanis a vérségi alapú összetartozást. Ahol lehet, ezt jobb egységesíteni. Ahol nem, ott nem szabad erőltetni, de itt megoldható.
- Deut 4,27:** *ábad:* mivel a szöveg még itt is a Dekalógust idézi, ezért nem „szolgál”, hanem „tisztel”, lásd az Ex 20,5, és maga az ÚF: Deut 7,16; 8,19.
- Deut 4,28:** *maasze:* „alkotás”, lásd a paralleleket és itt így stílusosan a folytatás is gördülékenyebb.
- Deut 4,29:** *bökol löbáböká úbökol nafsöká:* a Deut 6,5 egyik variációja, azzal egyeznie kell: ha ott le van fordítva a suffixum, akkor itt is – vagy ha itt nincs, akkor ott sem kell. Az újszövetségi idézetei miatt érdemes meghagyni a szuffigált formákat.
- Deut 4,30:** *böacharít hajjámím:* lásd a Gen 49,1. Így ehhez a vershez a ZB, LB, Rad és Veijola.
- Deut 4,31:** *aser nisba laabótékem + börit:* máshol csak a Deut 8,18-ban, ott pontosabb és magyarosabb: ahhoz igazítva.
- Deut 4,32:** *sáal + lö: lajjámím és lömiqcé:* azaz időben és térben is mindenütt utána kell kérdezni, így helyesen a német fordítások.
- Deut 4,32:** *miqcé ... wöad miqcé ...:* hebraizmus. Vagy szó szerint fordítjuk: „az ég szélétől az ég széléig”, vagy ha beletesszük az „egyik – másik” fogalompárt, ami nincs a héberben, akkor elég: „egyik szélétől a másikig”. Ez utóbbi javasolt, lásd e téren maga az ÚF: Jer 12,12.
- Deut 4,33:** a „szólani” túl régies, és a vers fordítása túl szabados: alapul a parallel 4,12-t kell venni, és érdemes visszatérni a héber szórendjéhez.
- Deut 4,34:** *miqqereb gój:* E.sz.: ez Egyiptomra utal. Tehát nem Izráel kiválasztásáról van szó, hanem az egyiptomi szabadulásról.
- Deut 4,34:** *nóra:* „félelmetes”, lásd a Gen 28,17-nél.
- Deut 4,36:** *mittók háés:* „a tűz közepéből”, lásd maga az ÚF a 4,12.33-ban.
- Deut 4,37:** *kóchó:* a suffixum stílusos veszteség nélkül is lefordítható, lásd a ZB és a LB.
- Deut 4,38:** *sámajim:* „ég”, lásd a Gen 1,1-nél.

- Deut 4,40:** a vers a Deut 5,16 kifejezéseiből építkezik, tehát a *jaarik jámim* itt is „hosszú ideig”, nem pedig „sokáig”, lásd még az ÚF-t a Deut 5,33; 6,2; 1,9; 17,20; 22,7; 25,15; 30,18; 32,47-ben is.
- Deut 4,42:** *réa*: lásd az Ex 18,16-nál.
- Deut 4,44:** egy nagyon fontos úgy tartalmi egység kezdődik ezzel a verssel: a Törvény megismétlése lényegében itt kezdődik. Önálló címfelirat kell ezért elé, lásd a LB és a ZB is. E vers ennek a felirata: ezért is fontos, hogy önálló mondatnak fordítsuk, lásd megint a ZB és a LB, valamint Rad és Veijola is.
- Deut 4,45:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél: itt a 4,44-ben szereplő *tóra* miatt az utóbbi.
- Deut 4,46:** már nem lakik ott, hiszen megölték.
- Deut 4,47:** *éber hajjardén mizráchá*: lásd a parallel 4,49-t.
- Deut 4,48:** A Hermón nem egyetlen hegy, hanem egy három csúcsból álló hegyvidék, lásd a KBL szócikkét, és e vershez a ZB, Rad és Veijola (ÚF = LB).
- Deut 4,49:** *haarábá*: „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, a ZB, LB, de Noth = ÚF.
- Deut 4,49:** *haarábá*: „Arábá-völgy”, tehát a *jám-haarábá*: az „Arábá-tenger” (a Holt-tenger másik neve), így ennél a versnél a GesW, a ZB, a LB és Noth.
- Deut 4,49:** A Piszgá nem egy hegy, hanem egy hegyvidék, lásd a KBL szócikkét, és e vershez pl. a LB: ezért nem lejtője, hanem lejtői vannak.
- Deut 4,49:** *mizrách*: „kelet” – lásd a Num 2,3-nál.
- Deut 5,1:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 5,3:** az ÚF exegetál: a „csak” és az „is” nincs a héberben és a német fordítások nem is hozzák. De maradhat.
- Deut 5,4:** *mittók és*: lásd maga az ÚF a Deut 4,12.33-ben.
- Deut 5,6:** *hócéti-ká*: a szuffixum itt fontos, ki kell emelni: „kihoztalak téged”, lásd maga az ÚF helyesen a parallel Deut 6,12; 13,11-ben.
- Deut 5,8:** *peszel*: „(faragott) bálvány/bálványszobor”, lásd az Ex 20,4-nél.
- Deut 5,9–10:** „...ízig” helyett „... nemzedéken át”, lásd a Num 14,18-nál.
- Deut 5,11:** a parallel Ex 20,7 javított szövegéhez igazítva.
- Deut 5,13:** a parallel Ex 20,9 javított szövegéhez igazítva.
- Deut 5,14:** a parallel Ex 20,10 javított szövegéhez igazítva.
- Deut 5,14:** *ciwwöká*: fordításában az 5,15–16-ban szereplő fordításához igazítva.
- Deut 5,14:** *bisáreká*: Az ÚF (a parallel Ex 20,10-et kivéve) sehol másutt nem fordítja már így: a bevett fordítás: „aki a lakóhelyeden él/van/lakik”, így 15x, lásd főleg az ÚF-t az alábbi párhuzamos helyeken: Deut 12,18; 14,21.27.29; 16,11.14; 31,12. Ráadásul az ÚF itt félre is érthető: nem az egyének kapuira gondol a szöveg (a te házában élő), hanem az adott településen, de saját házában élő jövevényekre, lásd az ósatyákat.
- Deut 5,15:** „emlékezz” – lásd a parallel Deut 24,18.22-ben maga az ÚF.
- Deut 5,15:** a folytatás a Dekalógus bevezetőjét idézi (5,6) – annak javított szövegéhez igazítva.
- Deut 5,22.23:** *mittók és*: lásd helyesen maga az ÚF a Deut 4,12.33-ben.

- Deut 5,23:** nincs „-val, -vel”: nem velük együtt, hanem általuk: ők képviselték a népet, tehát valójában csak ők mentek oda a nép nevében. Így a ZB, LB, Rad és Veijola.
- Deut 5,24:** *mittók* és: lásd helyesen maga az ÚF a Deut 4,12.33-ben.
- Deut 5,24:** „az Úr, a mi Istenünk”: itt fontos, deklaratív szerepe van: ilyenkor az ÚF is megőrzi a héber szórendet.
- Deut 5,25:** *qól:* „hang”, és ide, a tremendum élményéhez is ez illik: így a ZB, LB, Rad és Veijola.
- Deut 5,26:** *bászár:* „test”, itt: „halandó”, lásd a ZB, Rad és Veijola (ÚF = LB).
- Deut 5,26:** *mittók* és: lásd helyesen maga az ÚF a Deut 4,12.33-ben.
- Deut 5,27:** a „csak” nincs a szövegben, és nem is fordítja a ZB, LB, Rad és Veijola sem.
- Deut 5,27:** *ászá:* törvényt „teljesít”, lásd a Lev 22,31-nél, és itt maga az ÚF pl. az 5,32-ben.
- Deut 5,31:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 5,31:** *micwá:* „parancsolat”, mint mindenütt máshol (kivéve pl. az 5,29-ben).
- Deut 5,31:** *amód pó immádi:* „maradt itt velem/mellettem”, így a német fordítások.
- Deut 5,32:** az ÚF gyakori hibája, hogy a névmás + participium szerkezetben hangsúlyosnak tekinti a névmási elemet: nem erről van szó: a szerkezet folyamatos, jelen idejű cselekvést fejez ki, az alany nem kap nyomatékot. Helyesen fordítja pl. maga az ÚF is a szerkezetet a 6,1-ben: „ahová átkeltek”, és még pontosabban pl. a 8,7-ben: „visz be most téged”, lásd szintén helyesen pl. a Deut 11,8.
- Deut 5,33:** az *etkem* fordítatlan maradt: hozzá a ZB, LB, Rad és Veijola.
- Deut 6,1:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 6,4:** nem egyezik a Mk 12,29-cel, pedig a Deut 6 ott szereplő fordítása nyelvtanilag helyes, és tartalmilag sem kifogásolható, lásd Veijola. De nem feltétlenül szükséges éppen itt (kizárólag e helyen) a harmonizáció.
- Deut 6,6:** a *léb „szív”* a héberben nem (csak) az érzelmek központja, hanem az értelem is: tehát nem a szívében őrzi, hanem az elméjében, az emlékezetében. Talán jobb lenne e „szíveld meg!” fordítás.
- Deut 6,10–11:** *nisba látét lák:* összetartozik: „megesküdött, hogy neked adja”, így mindenki: az akcentusok, a ZB, LB, Rad és Veijola. A folytatás stílusosan ehhez igazítva.
- Deut 6,13:** *ábad:* itt kultikus értelemben „áldozattal szolgálni”, azaz „tisztelni”, mint a Tízparancsolatban: „Ne imádd és ne tiszteld azokat”: itt az *ábad* áll, lásd Deut 5,9 par. Ex 20, lásd még maga az ÚF: Deut 7,16; 8,19. A német fordítások itt nem mértékadóak, mert azok a Dekalógusban is a „dienen” szót hozzák, akár csak itt. A vers tudatosan a Dekalógust idézi, lásd a 6,14kk-et: fontos lenne ezért, hogy azzal összhangban álljon.
- Deut 6,15:** az esetek túlnyomó többségében az ÚF így fordítja: „az Úr, a te Istened”, így összesen 29x, pl. Deut 4,24.29.31; 5,6.9; 6,5.13.15.24; 7,12 stb. Ehhez igazítva. (Így, ahogy itt: „az Úr, Istened”: összesen 12x az ÚF-ban.). Lásd így ebben a versben először maga az ÚF is.
- Deut 6,17:** *ciwwák:* a végén szuffixum: „nektek”. Nem szebb a szöveg nélküle. Lefordítja a ZB, LB, Rad és Veijola.
- Deut 6,20:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.

- Deut 6,21:** *máchár*: „holnap, a jövőben” – a német fordítások rendre lefordítják, de lettük jelen idejű ígéket hoznak, azaz a héberhez hasonlóan írják körül a jövő időt. Ám a magyarban a „majd” szó már kifejezi, hogy egy távoli időről van szó. És a döntő érv a javaslat mellett: a Józs 4,6 és a 4,21 a legközelebbi két parallelje ennek a helynek, ahol az ÚF maga is így (nem) fordítja. Ha tehát itt meghagyjuk az eredeti fordítást, akkor e két helyet javítani kell.
- Deut 6,23:** *lömaan hábí ótánú*: önálló mellékmondat, így az összes német fordítás. És a folytatás talán magyarosabb is így. Főleg azért, mert amikor ezt elmesélik a fiaknak, akkor ők már bent lesznek Kánaánban. Tehát nem bevisz, hanem „behoz”, „ide elhoz/elvezet”.
- Deut 6,23:** a vers elejét érdemes jobban kötni az előző versekhez, a „megparancsol” és „akkor” nem nagyon illik össze, ráadásul az összes német fordítás célhatározói mellékmondatnak fordítja a héber célhatározói mellékmondatot, s végül: a *chájá* ige itt „életben tart, megőrzi az életét”, lásd megint a német fordításokat.
- Deut 6,23:** *cödáqá tihje lánú*: ugyanaz a szerkezet, mint a Gen 15,6: *wajjachsöbehá ló cödáqá*: „És Isten ezt számította be neki igazságnak”. Ennek alapján a jó fordítás ez lenne: „És az számít majd nekünk igazságnak Istenünk, az Úr előtt, hogy / ha”. Így Rad és Veijola. De ez magyarul körülményes (ez igaz persze a Gen 15,6 fordítására is), és a Róm 2,13-hoz a jelenlegi fordítás illeszkedik, így nem lett megváltoztatva.
- Deut 7,1:** *adonáj elóheká*: az ÚF általában megfordítja a szórendet: legyen itt is így, lásd mindjárt a 7,2-ben is.
- Deut 7,1:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.
- Deut 7,1:** a kánaáni népek felsorolása: lásd az Ex 13,5-nél.
- Deut 7,3:** *hichattén + bö*: „összeházasodni valakivel”, így az ÚF, itt + Gen 34,9; Józs 23,12; Ezsd 9,14, mind ebben az összefüggésben. Ám itt az ÚF-t úgy lehet érteni: te se házasod velük össze, és a gyermekeidnek se engedd ezt meg. De a héber nem ezt jelenti, hanem azt: „házasság révén valakivel rokonságba kerülni”, lásd a német „sich verschwaegern”-t, így itt az összes fordítás. Az ÚF maga is helyesen, bár konkretizálva fordítja a szerkezetet az 1Sám 18,21–27; 1Kir 3,1-ben: „veje lesz valakinek”, 2Krón 18,1: „sógorává lesz”. Ennek ellenére itt mégsem kell javítani a szöveget, elég egy kettősponttal jelezni, hogy nem felsorolásról van szó, hanem a folytatás magyarázza az „összeházasodni” fogalmat. Így maga az ÚF is a Gen 34,9-ben!
- Deut 7,4:** az első mondatban alanyváltás történik, amit valahogy jelezni kell.
- Deut 7,4:** A második mondatban a T.sz.ról a szöveg átvált E.sz.-ra: ez a Deut egyik jellegzetessége, irodalmi rétegzettségének legfőbb formai bizonyítéka. Szabad ezt stílári okokból egyszerűen negligálni?! Megteszi a LB, de tartózkodik ettől a ZB, Rad és Veijola.
- Deut 7,5:** *ntc mizbéach*: máshol „lerombolni az oltárt”, lásd Deut 12,3; Bír 2,2; 6,30–32; 2Kir 23,12.15, és az ígét építmények összefüggésében még 15x.
- Deut 7,6:** *al pöné háadámá*: „a földön”, így maga az ÚF: Gen 6,1; Num 12,3: „a földön élő...”; 2Sám 14,7; 1Kir 8,40; 17,14; 18,1; 2Krón 6,31; Jer 25,33; 35,7.
- Deut 7,9:** az „is” nincs a szövegben.

- Deut 7,11.12:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 7,12:** *nisba*: lásd a Deut 4,31-nél.
- Deut 7,14:** „magtalan”: régies és félreérthető, mert a „mag” a spermára is vonatkozhat.
- Deut 7,23:** *nátan + lifné*: „kiszolgált nekik” – lásd a Deut 1,8-nál.
- Deut 7,23:** *möhúma*: a szó fordítását az ÚF indokolatlanul variálja: „zavar, rémület, zűrzavar, nyugtalanság, viszálykodás, gyötrelem”. 5x „zűrzavar”, többek között a Deut 28,20 és a 7,23 javított szövegében (az Úr bocsátja népe ellenségeire), valamint maga az ÚF az 1Sám 14,20-ban: erre javítva, ahol lehet.
- Deut 7,25:** a „sem” nincs a versben, de itt helyesen interpretálja a szöveget.
- Deut 7,25:** *peszel*: „(faragott) bálvány/bálványszobor”, lásd az Ex 20,4-nél.
- Deut 7,26:** a „se” nincs a versben, és itt nem is helyesen interpretálja a szöveget, lásd a német fordításokat.
- Deut 8,1:** *möcawwö-ká*: a suffixumot le lehet és le is kell fordítani, emberről az „elszaporodik” nem túl hízelgő, a „bemenvén” mesterként és még csak nem is gördülékenyebb, és a vers végén a hangsúly nem az „esküvel” szón van, hanem magán az ígéreten.
- Deut 8,7:** A hangsúly azon van, hogy ezek a források mindenütt felfakadnak, annyi van belőlük, tehát „hegyen-völgyön”, „lépten-nyomon” (egyébként a vers földrajzóra lenne, ami elmagyarázza, hol fakadnak a források). A participiumos vonatkozói mellékmondat ugyanakkor csak a forrásokra vonatkozik, a folyókra nem, legalábbis így a fordítások többsége, és talán az akcentusok is. Ám a német fordítások is az ÚF-hoz hasonlóan fordítanak.
- Deut 8,10:** a német fordítások felszólításnak értelmezik a vers második felét: „áldjad!”.
- Deut 8,11:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 8,11:** talán magyarosabb, és nem hebraizmus-gyanús, ha a *lőbilti sömör* „meg nem tartva” szerkezetet „megszegve” értelemben fordítjuk, lásd az angol *remember* „el ne feledd” fordítását. Így a ZB (a többi német fordítás = ÚF). Ugyanígy az ÚF néhol a *zákar* „emlékezni” igét így fordítja: „nem feledkezik meg róla”, lásd pl. Hós 9,9.
- Deut 8,13:** a kártevők szoktak „elszaporodni” (A MÉKSZ szerint a szó jelentése ma már pejoratív). A haszonállat „megszaporodik”, illetve „bőven van szaporulata”.
- Deut 8,14:** A vers a Dekalógus praeambulumát idézi, lásd Deut 5,6. Tehát itt is meg kell őrizni az eredeti szórendet, akár ott: „az Úr, a te Istened”.
- Deut 8,15:** a *löká* „neked” itt nagyon fontos, le kell fordítani, lásd a német fordításokat.
- Deut 8,17:** a parallel Deut 9,4 fordításához igazítva.
- Deut 8,18:** *wőzákartá*: „emlékezz”, azaz „folyamatosan, állandóan gondolkodj rá”.
- Deut 8,18:** a *kí* kötőszó leválasztja a vers folytatását az ige tárgyról: így az összes német fordítás.
- Deut 8,18:** „a gazdagság szerzése” = „gazdagodás”
- Deut 8,18:** *kajjóm hazze*: „ahogy ma is van”, azaz itt „mindmáig”, hasonlóan az ÚF az *ad hajjóm hazze* formulánál: Gen 32,33; Num 22,30; Deut 11,4.
- Deut 8,19:** *’abad + histachawe*: a második parancsolat idézése, lásd Deut 5,9: tehát itt is „tisztel” és „imád”.

- Deut 8,19:** *’abad* Hifil: „elpusztít, kipusztít”, lásd maga az ÚF: Deut 7,10.24; 9,3; 28,51.63; Józs 7,7 stb., és ebben az összefüggésben az ige Piéljét is számos helyen ugyanígy fordítja az ÚF.
- Deut 8,19:** *éqeb*: „mivel, mert, amiért”, így az összes német fordítás. Egyébként pedig a parallel 30,18 fordításához igazítva.
- Deut 9,1:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.
- Deut 9,1:** *járas et*: itt „elfoglalni a birtokát”, lásd helyesen maga az ÚF a Deut 2,21.22-ben, és ehhez a vershez a LB, ZB és Veijola (Rad: „elúzni”).
- Deut 9,1:** az erőd külön épület, a városnak erődítményei (megerősített védvonalai) vannak.
- Deut 9,2:** *böné-anáq*: „Anák fiai”, lásd maga az ÚF a Num 13,33-ban. Akkor az előtte álló *böné anáqím* is maradhat ez, bár pontosan „az anákiak fiai” lenne.
- Deut 9,5:** *jóres léb*: még háromszor fordul elő, az ÚF-ban: „tisztá szív”: Zsolt 119,7, vagy „őszinte szív”: Jób 33,3; 1Krn 29,17. Így ezek alapján javítva. De a *jásár* jelentése egyébként: „becsületes”, lásd maga az ÚF pl. 1Sám 29,6; Jób 1–2; 4,7; 8,6; Zsolt 11,7 és számos helyen. Így a „szív egyenessége” = „becsületesség”, lásd *jóres*: „becsület”: maga az ÚF: Zsolt 25,21.
- Deut 9,5:** *háqím dábar*: „teljesíti az ígéretet”, lásd maga az ÚF: Num 23,19; 2Krn 6,10; Neh 5,13 stb.; „beteljesít”: 1Sám 3,12; 1Kir 2,5; Zsolt 119,38; stb., „valóra vált”: Jer 29,10.
- Deut 9,5:** *nisba jhwh laabóteká*: az ÚF-ból a Deut 8,18 fordításához igazítva, és így egyszerűsítve.
- Deut 9,12:** a parallel Ex 32,8 szövegéhez igazítva.
- Deut 9,13:** a parallel Ex 32,9 (javított) szövegéhez igazítva.
- Deut 9,16:** a parallel Ex 32,8 szövegéhez igazítva.
- Deut 9,18:** *hára böéné jhwh*: mindenütt máshol „rossznak lát az ÚR”, lásd pl. Deut 4,25; 17,2; 32,29, az egész Bírák, majd 1Kir 11,6; 14,22; 15,26.34; 16,7 stb. stb.
- Deut 9,21:** ahol lehet és szükséges, a parallel Ex 32,20 szövegéhez igazítva.
- Deut 9,22:** *qácaf* Hifil: Az ÚF főlegesen variálja a szó fordítását. Legyen „haragra ingerel”, lásd maga az ÚF a Deut 9,7-ben (és „ingerel” a 9,8-ban).
- Deut 9,26:** *wönachalátö-ká*: a szuffixum itt nyomatékos, hiszen ez az érve Mózesnek: hiszen a te örökséged, ne pusztítsd hát el!
- Deut 9,27:** *qös*: itt a *qöse-óref* „kemény nyakú” kifejezés rövid alakja, ezért itt nem „kemény” (= erős, durva), hanem „nyakas” (= makacs, hajthatatlan, javíthatatlan). Így a német fordítások: ZB, LB, Rad és Veijola, és hasonlóan maga az ÚF az egyedül álló *qásá* ígéhez a Deut 10,16-ban („kemény nyakúnak lenni”).
- Deut 9,27:** *risáh*: „gonoszság”, akár a 9,4.5-ben.
- Deut 9,29:** *ammóká wönachalátöká*: helyesen fordítja az ÚF a parallel 9,26-ban: a wáw kötőszó itt nem kell a *nachalátöká* elé, lásd a jelenséghez az Ex 34,19-nél.
- Deut 10,1:** Ez a fejezet az előző folytatása, az Úr a közbenjárása után adta ezt az új parancsot. Ezt érzékeltetni lehet és kell, lásd maga az ÚF két helyen: Deut 5,5: „akkor” és 9,20: „ugyanakkor”.
- Deut 10,2:** a parallel Ex 25,10 és 34,1.4 (javított) szövegéhez igazítva.
- Deut 10,3:** *sittím*: nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.

- Deut 10,4:** „az előző íráshoz hasonlóan” – mit jelentene ez? Az „írás” itt valójában nem „írásmód/ betűtípus”, hanem „megírt szöveg”, és a *kő* nem „hasonló”, hanem „ugyanolyan, mint”. Így a K-B, a ZB (felírta ugyanazt, amit először), és Veijola („wie bei der ersten Niederschrift”). ÚF = Rad.
- Deut 10,6:** *böerót böné jaakán*: minden fordítás, és a GesW is egy állomáshely nevének tekinti, tehát a *böerót* szót sem fordítja le (ami egyébként nem „forrás”, hanem „kút”).
- Deut 10,6:** *mószér* a szótári forma, az *-áh* végződés hé locativus a végén, lásd a GesW, ugyanígy a ZB, LB és Veijola, lásd a következő versben helyesen a *gudgód* – *gudgódá* változatánál maga az ÚF is. (az ÚF itt = von Rad)
- Deut 10,9:** *chéleq*: „birtokrész” – lásd a Num 18,20-nál.
- Deut 10,10:** az „ezután” nincs a szövegben, és nem is szükséges.
- Deut 10,11:** *nisbatí + ámar / lémor*: nagyon körülményes itt. Ha az ige egyedül áll, akkor jogos így fordítani: „esküvel ígért xy-nak”. De ha utána egy idézet következik, akkor elég a „megesküdtem, hogy...”, lásd magát az ÚF az ősatyáknak tett eskü kapcsán: Deut 1,35; Józs 1,6, vö. Jer 11,5 és más összefüggésben: 1Sám 3,14; 1Kir 1,30.
- Deut 10,13:** *lismór*: még az előző versben megkezdett felsorolás tagja, lásd a ZB és a LB is.
- Deut 10,14:** „az Úr, a te Istened”, lásd a Deut 6,15-nél.
- Deut 10,14:** „minden, ami rajta van” – így maga az ÚF a parallel Neh 9,6-ban.
- Deut 10,17:** *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Deut 10,18:** az előző versben elkezdődött felsorolás folytatása, így az összes német fordítás.
- Deut 10,19:** „mert ti is jövevények voltatok Egyiptomban” – így maga az ÚF a szó szerint azonos Ex 22,20-ban, amit e vers idéz.
- Deut 10,20:** a parallel Deut 6,13 javított szövegéhez igazítva.
- Deut 10,21:** *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Deut 11,1:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás”, lásd Ex 21,1-nél.
- Deut 11,6:** *böqereb kol-jiszráél*: önálló helyhatározó: az elnyelésre, s nem a vagyonra vonatkozik (egész Izráel szeme láttára), így a ZB, LB, Veijola és a Károli (ÚF = Rad), és lásd a parallel Num 16,32-t is.
- Deut 11,6:** *pátach*: „megnyit”, lásd maga az ÚF a parallel Num 16,32-ben.
- Deut 11,8:** a *micwá* ugyan E.sz.-ban áll, de egyrészt az ÚF ettől függetlenül eddig mindig t.sz.-ban fordította, másrészt előtte a *kol* is t.sz.-ra utal: lásd ugyanazt a szerkezetet maga az ÚF is a 11,22-ben. Ezen kívül a vers kötődését az előző szakaszhoz jelezni kell = „hát”.
- Deut 11,10:** az ÚF pontos: a lábukkal hajtották a vízemelő gépeket. Csakhogy a magyarban ez nehezen érthető: „lábbal locsolni”? A hangsúly a taposáson, a fáradságos munkán van: a javaslat a funkcionális ekvivalenciába belefért, lásd a ZB és a LB is hasonlóan (ÚF = Veijola).
- Deut 11,12:** az ÚF itt stiláris okokból variálja az istennév két elemét? Lásd a problémához a Deut 1,2-nél.

- Deut 11,12:** *micwá:* „parancsolat”, mint mindenütt máshol ebben a könyvben és összefüggésben. Minden másban a héber alapján a parallel Deut 6,5 fordításához igazítva.
- Deut 11,14:** „korai” = túl korai? „kései” = túl kései? Ez persze a szó szerinti fordítás, de furcsán hangzik magyarul. Itt az őszi és a tavaszi esőről van szó, így fordítja a ZB is (a többiek = ÚF). Belefér a funkcionális megfeleltetésbe.
- Deut 11,15:** és te is ehetsz majd füvet, és azzal jóllakhatsz? Nem: az állat itt az előző versben elkezdett felsorolás vége: te majd mindezekből ehetsz, lásd a ZB és a LB (ÚF = Rad és Veijola).
- Deut 11,16:** *abad + histachawe:* a 2. parancsolat idézete (Deut 5,9a) – ahhoz igazítva.
- Deut 11,16:** „el ne hajoljatok” – érti ezt még valaki? A *szúr* ige abszolút, „abfallen” értelemben még: Jer 5,3: „lázong, lázadozik”, Zsolt 14,3: „elfordul (tőle)”, egyébként a *midderek* szóval: „letér arról az útról, melyet ...” Német fordítások mind: „abfallen”, azaz „hűtlennek lenni, elpártolni”. Javasolt ide a Zsolt 14,3 megoldása.
- Deut 11,17:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.
- Deut 11,18:** „ne vedd a szívedre”: ne bántódj, be törődj vele. A mondat a Deut 6,6 egyik variációja, emiatt ahhoz közelítve a fordítás. A vers második fele a 6,8 variációja, a fordítása ezért, ahol a héber ezt megköveteli, ahhoz igazítva.
- Deut 11,19:** *lödabbér bám:* itt módhatározói mellékmondat: „tanítsátok meg azzal, hogy...”, lásd az összes német fordítást (kivéve talán Rad). Ezt a legkisebb beavatkozás árán egy kettősponttal lehet érzékeltetni. A vers második fele egyébként szó szerint a 6,7b megismétlése: a fordításnak a két helyen egyeznie kell.
- Deut 11,20:** a parallel Deut 6,9 javított fordításához igazítva.
- Deut 11,21:** „hogya hosszú ideig élhess...” – lásd az ÚF a Deut 5,16-ban (ha a héber más is a két helyen). Ezen kívül a héberben az ige csak egyszer van kirakva: ha meg lehet úgy oldani a fordítást, akkor érdemes úgy megoldani, lásd a LB és a ZB.
- Deut 11,23:** *járas* Hifil: az ÚF ebben az összefüggésben legtöbbször „elűz”, illetve „kiűz előledek”, lásd Ex 34,24; Num 14,12; 21,32; 32,21.39; 33,52; 33,55; Deut 9,3–5; 18,12, s főleg lásd a csaknem szó szerint azonos parallel Deut 4,38; 7,17-et (és a Józs 3,10; 13,6.12.13; 14,12; 23,5.9.13; Bír 1; 2,21.23; 1Kir 14,24; 21,26; 2Kir 16,3 stb.). Egyébként: az ÚF sehol másutt nem fordítja „meghódoltat”-nak ezt az igét.
- Deut 11,23:** *járas* Qal: nem „meghódít”, hiszen ki kell őket irtani: helyesen: „elfoglalja birtokát”, így maga az ÚF: Deut 2,21.22.31, és e vershez a német fordítások: ZB, (hasonlóan a LB), Rad és Veijola.
- Deut 11,25:** a parallel Deut 2,25 (javított) fordításával szinkronba hozva.
- Deut 11,26:** a parallel Deut 30,15 fordításával jobban szinkronba hozva.
- Deut 11,27:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.
- Deut 11,27–28:** *jwhw + elóheká:* lásd a Deut 1,21-nél.
- Deut 11,30:** *haarábá:* „Arabá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, Noth, ZB, LB.
- Deut 11,30:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.
- Deut 12,1:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.

- Deut 12,1:** E.sz. / T.sz. váltakozása a versben: lásd a Deut 7,4-nél. Megőrzi az egyenetlenséget minden német fordítás.
- Deut 12,2:** *járas* + a népek: nem „meghódít”, hiszen ki kell őket irtani: helyesen: „elfoglalja birtokát”, így maga az ÚF: Deut 2,21.22.31.
- Deut 12,3:** *peszel*: „(faragott) bálvány/bálványszobor”, lásd az Ex 20,4-nél.
- Deut 12,4:** Nem a harmadik versben foglaltaktól (az oltár lerombolása stb.) kell óvni Izraelt, hanem a szöveg a 2. versben foglaltakkal állítja szembe a helyes istentiszteletet. Így a LB és az EÜ is.
- Deut 12,5:** „oda menjete, amelyet...” – magyartalan. Ha részben visszatérünk a héber szórendhez, és ezt a tagmondatot hátrateszük, akkor ez a hiba megszűnik, és a következő vershez is egyszerűbb az átmenet.
- Deut 12,7:** *számach*: „örvendezni”, lásd a Deut-ban mindenütt máshol maga az ÚF (12,12.18; 14,26; 16,11.14; 26,11; 27,7; 33,18).
- Deut 12,8–9:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél, és helyesen maga az ÚF is a 12,10-ben.
- Deut 12,9:** ez a vers nem azt magyarázza, hogy miért ne tegyenek úgy, hanem éppen fordítva: azt, hogy itt és most még miért tehetnek másképp.
- Deut 12,9:** *núach* Hifíl: „nyugalmat ad neki”, így maga az ÚF: Deut 3,20; Józs 1,13.15; 22,4; 1Krón 23,5; 2Krón 14,5, és a *min* prepozícióval, akár itt: Deut 12,9; 25,19; Józs 21,44; 23,1; 2Sám 7,1.11; 1Kir 5,18; 1Krón 22,9.18; 2Krón 14,6; 15,15; 20,30 – ahol szükséges volt, egymással szinkronba hozva a párhuzamos igehelyek (*misszábib*: „mindenfelől”, *mikkol-őjöbáw/-eká*: „ellenségeitől”, vagy ha egyedül áll ez utóbbi: „minden ellenségétől”).
- Deut 12,11:** „áldozataitok legjavát” – azaz nem kell az összeset odavinni? Nem erről van szó, hanem a dolgok legjavából felajánlott áldozatról, lásd a német fordításokat.
- Deut 12,11:** „fogadalmat fogadni”: kerülendő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál. A fogadalmi áldozatot „odaígérjük” (a „felajánlani” szó foglalt a *törúmá*-ra). Másképp, de szintén lekerüli a tautológiát a ZB.
- Deut 12,12:** *chéleq*: „birtokrész” – lásd a Num 18,20-nál.
- Deut 12,12:** *aser bisáreká, -kem*: ha egy társadalmi csoportra vonatkozik: „aki lakóhelyeden él /a lakóhelyeden élő”, lásd az ÚF-t: Deut 14,29; 16,11.14; 31,12.
- Deut 12,13.14:** „áldozatot áldozni”: kerülendő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál.
- Deut 12,14:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.
- Deut 12,15:** téves fordítás, lásd az ÚF-t helyesen a szó szerint egyező parallel helyen: Deut 15,22. Itt a fordítás ahhoz, illetve annak javított szövegéhez igazítva.
- Deut 12,17:** „fogadalmat fogadni”: kerülendő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál. A fogadalmi áldozatot „odaígérjük” (a „felajánlani” szó foglalt a *törúmá*-ra). Másképp, de szintén elkerüli a tautológiát a ZB.
- Deut 12,18:** *aser bisáreká*: „aki lakóhelyeden él /a lakóhelyeden élő”, lásd a Deut 12,12-nél.
- Deut 12,19:** *ázab*: ugyanaz az ige, mint a parallel Deut 14,27-ben: semmi sem indokolja, hogy a két helyen kétféleképpen fordítsuk.

- Deut 12,20–21:** *bökol awwat nafsöka*: itt másképp fordítva, mint a 12,15-ben: a német fordításokban egységes: a parallel 12,15 alapján javítva.
- Deut 12,21:** *lászúm et sömó sám*: a parallel Deut 12,5 alapján javítva (a Deut 12,21; 14,24; 1Kir 14,21; 2Krón 12,13-ban).
- Deut 12,21:** A mondathangsúly nem azon van, hogy „ehetsz”, hanem azon, hogy a „lakóhelyeden”, azaz nem kell felmenni Jeruzsálembe (szemben az áldozati lakomákkal).
- Deut 12,22:** a mondathangsúly azon van: ne úgy edd, mintha áldozati lakoma lenne, hanem úgy, mint a vadakat, amikből nem lehet áldozati lakomát készíteni.
- Deut 12,23:** a német fordítások a *nefes* szót itt „Leben, Lebenskraft”-ként adják vissza.
- Deut 12,25:** *ki taasze hattób wöhajjásár ...* : lásd helyesen a ZB és a LB is, vö. Deut 6,18.
- Deut 12,27:** a hangsúly azon van, hogy mindennek Jeruzsálemben, az egyetlen legitim oltáron kell megtörténnie (és nem annyira a technikai részleteken), lásd így a 18. verset, és lásd ezt, a 12,26-ot a 12,15–16 ellentétéként (bárhon eheted, a vérét a földre kell önteni). Így a ZB és a LB is, meg Veijola („Dort sollst du...”).
- Deut 12,28:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.
- Deut 12,28:** *ki taasze hattób wöhajjásár ...* : lásd helyesen a ZB és a LB is, vö. Deut 6,18.
- Deut 12,29:** *járas* + a népek: „elfoglalja birtokát”, lásd a Deut 12,2-nél, és ehhez a vershez a ZB és Veijola, hasonlóan a LB (Land einnehmen). (ÚF = Rad).
- Deut 12,29:** *mippáneka*: a „kiirt” igéhez tartozik, lásd a ZB, LB, Rad, Veijola.
- Deut 12,31:** itt az éles szembeállítás miatt hangsúlyos a névmás: *de ti ne!*
- Deut 13,1:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.
- Deut 13,1:** *dábár*: itt sem „ige”, hanem „dolog, valami”: a legtöbb fordítás nem is fordítja le, lásd a ZB, LB, Rad és Veijola; egyébként a vers a parallel Deut 13,1 javított fordításához igazítva.
- Deut 13,2:** „eléd ad”, azaz előre meghirdet, lásd a német fordításokat: „ankündigen”, és a folytatást.
- Deut 13,3:** *wönoobdém*: mivel a Dekalógus második parancsára utal, érdemes itt is meghagyni önálló mondatként, lásd ott: „ne tiszteld azokat”.
- Deut 13,4:** a vers második fele a Deut 6,5 parafrázisa: ahol szükséges és lehetséges, a fordítás ahhoz igazítva.
- Deut 13,5:** *micwá*: parancsolat, mint mindenütt máshol.
- Deut 13,6:** *dibber*: „beszédével, szavaival”: fontos, itt le kell fordítani, lásd a ZB, LB, Rad és Veijola.
- Deut 13,7:** „anyád fia” – fokozás az előzőekhez képest, hiszen a többnejűség korában voltak olyan testvérek, akiknek csak az apjuk volt közös, és voltak olyanok, akiknek az anyjuk is: ez utóbbiak nyilván szorosabb kapcsolatban voltak. Ezt érdemes megpróbálni érzékeltetni.
- Deut 13,7:** *éset chéqeka*: sokkal több, mint „kedvelt feleség”: szó szerint: „ölednek aszszonya”: akivel lefekszel, akivel rendszeres szexuális életet élsz: nyilván ő fokozott csábító erővel bír. Itt érdemes a ZB és a LB eufemisztikus, de mégis kifejezőbb megoldását követni (Hasonlóan Rad: „feleséged a kebleden”, Veijola szó szerint: „az öledben”).
- Deut 13,7:** *ló jádattá attá waabóteká*: a parallel Deut 28,36.64-hez igazítva.

- Deut 13,8:** *qöcé háárec*: az ÚF fölöslegesen variálja: hol a „föld vége”, hol a „föld határa”, a „föld kerekége”, hol a „föld széle”. Legyen a „föld széle”, lásd maga az ÚF: Deut 28,9; Zsolt 135,7; Ézs 42,10; 62,11; Jer 25,33, vö. még: Ézs 13,5; Deut 4,32.
- Deut 13,8:** *miqcé háárec wöad miqcé háárec*: hebraizmus. Vagy szó szerint fordítjuk: „a föld szélétől a föld széléig”, vagy ha beletesszük az „egyik – másik” fogalom-párt, ami nincs a héberben, akkor elég: „egyik szélétől a másikig”, lásd maga az ÚF a hasonló szerkezetnél a Jer 12,12-ben vagy lásd az ÚF-ban a parallel „az ég egyik szélétől a másikig” szerkezet, ehhez lásd a Deut 4,32-nél.
- Deut 13,11:** vers a Dekalógust idézi (Deut 5,6), ezért „az ÚR, a te Istened” a szórend itt is.
- Deut 13,16:** a második mondat tárgya maga a város, ezt a nőnemű ragozott prepozíció a héberben és a nőnemű névmás a németben világosan jelzi: a magyarban ezt csak a „város” szó megismétlésével lehet jelezni.
- Deut 13,16:** *böhemtách*: a város állatai: ezt érzékelteti a „benne” beillesztése. Lefordítja a szuffixumot a ZB, a LB és Veijola.
- Deut 13,17:** *ráchób*: egy város központi tere, „piactere”, lásd a ZB, LB és Veijola (ÚF = Rad).
- Deut 13,17:** „összes zsákmánya” – félreérthető.
- Deut 13,18:** *dábaq böjádáw*: az ÚF itt szó szerint fordít, de ez itt nem túl szerencsés, hebraizmus-jellege van, még ha Rad és a LB is hasonlóan hozza. A frázis jelentése: „valamit megtartani, valamihez ragaszkodni, valamit nem elengedni”, így a ZB és Veijola.
- Deut 13,19:** a Deut 12,25.28 ellenére is nem „cselekszed”, hanem „teszed”.
- Deut 13,19:** *hajjásár böéné jhwh*: „amit helyesnek lát az ÚR”, lásd az Ex 15,26-nál.
- Deut 14,1:** „az Úr, a te Istened”, lásd a Deut 6,15-nél.
- Deut 14,1:** *hitgaddéd*: „összevagdossa magát”, lásd az ÚF: 1Kir 18,28; Jer 16,6; Mik 4,14.
- Deut 14,1:** *qorchá*: *qorchá*: „kopaszság”, tehát „kopaszra nyír”, lásd az ÚF: Lev 21,5; Jer 47,5; 48,37; Ez 7,18; 27,31; Ám 8,10.
- Deut 14,2:** a vers csaknem szó szerint a Deut 7,6 megismétlése: ahol a héber egyezik, a fordítás ahhoz igazítva.
- Deut 14,4:** a bevezető formula a héber alapján a parallel Lev 11,2-höz igazítva.
- Deut 14,6:** csaknem szó szerint a Lev 11,3 megismétlése: ahhoz igazítva.
- Deut 14,7:** a Lev 11,4–5 (kivonatolt) megismétlése: ahhoz igazítva.
- Deut 14,8:** *támé hú lákem*: a Lev 11,4.5.7.38 állandó formulája, annak javított szövegéhez igazítva.
- Deut 14,8:** csaknem szó szerint a parallel Lev 11,7–8 (kivonatolt) megismétlése: annak javított fordításához igazítva.
- Deut 14,10:** *támé hú lákem*: a Lev 11,4.5.7.38 állandó formulája, annak javított szövegéhez igazítva.
- Deut 14,12:** a parallel Deut 14,4 és Lev 11,22 fordításához igazítva.
- Deut 14,14:** a parallel Lev 11,15 fordítása ide átvéve.
- Deut 14,19:** *serec* = „kisebb állat”, lásd a Lev 5,2-nél, és a parallel Lev 11,20 javított szövegében is.

- Deut 14,19:** *támé hú lákem*: a Lev 11,4-5-7.38 állandó formulája, annak javított szövegéhez igazítva.
- Deut 14,21:** *aser bisáreká*: „aki lakóhelyeden él /a lakóhelyeden élő”, lásd a Deut 12,12-nél.
- Deut 14,21:** a vers közepe az itt idézett Deut 7,6 fordításához igazítva.
- Deut 14,21:** a vers második fele a parallel Ex 23,19-hez igazítva („anyjának”).
- Deut 14,23:** „az Úr, a te Istened”, lásd a Deut 6,15-nél.
- Deut 14,24:** *lászúm et sömó sám*: a parallel Deut 12,5 alapján javítva, lásd a Deut 12,21-nél.
- Deut 14,26:** *sékár*: Az ÚF-ban 5x „szeszes ital”, de 9x „részegítő ital”, lásd Lev 10,9; Num 6,3; Bír 13,4-7.14; Péld 20,1; Jer 13,13; Zak 12,2 és Lk 1,15. A többségi formára javítva mindenütt.
- Deut 14,27:** *aser bisáreká*: „aki lakóhelyeden él /a lakóhelyeden élő”, lásd a Deut 12,12-nél.
- Deut 14,27.29:** *chéleq*: „birtokrész” – lásd a Num 18,20-nál.
- Deut 15,1:** *taasze*: felszólító mód, E.sz. 2. szem. Ha a *sömittá* itt, és csakis itt (vö. Deut 15,2.9; 31,10) nem „adósság-elengedés” („...tarts / hirdess adósság-elengedést!” = ZB, LB, Rad és Veijola), akkor legalább t.sz.
- Deut 15,2:** Az ÚF itt parafrázálva rövidíti a héber szöveget – amit nem szabad, főleg, hogy éppen a *sömittá* „adósság-elengedés” fogalmát magyarázó *sámat* igét hagyja ki a fordításból. Lásd helyesen a német fordításokat.
- Deut 15,2:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál. *Ngsz*: „behajt”.
- Deut 15,3:** *nágasz*: több, mint „követel”: „behajt” – főleg, ha a 2. versben is így javítva.
- Deut 15,4:** *jhwh elóheká*: semmi sem indokolja, hogy itt másképp fordítsuk, mint a következő versekben.
- Deut 15,5:** *micwá*: „parancsolat”, mint mindenütt máshol.
- Deut 15,5:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.
- Deut 15,7:** *ebjón*: ha először „elszegényedett”, akkor másodjára is.
- Deut 15,7:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.
- Deut 15,8:** *aser jechszar ló*: talán variáció vagy magyarázó glossza, számos szövegemlék nem hozza, lásd a BHS-t. Értelme talán az: bármiben is szenvedjen az illető hiányt: azaz ne mérlegeld a szegénység okát és jellegét (a kölcsön célját).
- Deut 15,11:** *ebjón*: itt kollektív singularis, szabad tehát t.sz-ban fordítani: az Újszövetség két helyen is t.sz-ban idézi, és így fordítja a ZB és Noth is.
- Deut 15,12:** „atyafi”: régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Deut 15,13:** *sálach*: legyen mind a kétszer „elbocsát”.
- Deut 15,16:** *éleká*: fordíthatatlan maradt. Hozza a ZB, LB.
- Deut 15,17:** *ebed olám*: lásd a parallel Ex 21,7-ben a hasonló *abádó löólám* szerkezetet, ott az ÚF: „örökös rabszolga”. Az *ebed* itt „rabszolga”, az *ámá* itt az *ebed* női formája, tehát „rabszolgánő”, lásd pl. a ZB.
- Deut 15,18:** Az ÚF itt egyszerűen értelmetlen. A javaslatához lásd a német fordításokat, így főleg a ZB, de tartalmilag hasonlóan a LB is.
- Deut 15,19:** az ÚF itt az Ex 13,2-vel harmonizál, holott a héber nem egyezik: ráadásul így a fordítás magyarosabb is.
- Deut 15,20:** „az Úr, a te Istened”, lásd a Deut 6,15-nél.

- Deut 15,21:** *múm*: a Lev-ban végig „fogyatkozás”, javítva „fogyatékoságra”, lásd Lev 21,17–23; 22,20–25; Num 19,2, és a parallel Deut 17,1.
- Deut 15,21:** *múm rá*: „súlyos fogyatékoság”, lásd a ZB, LB és Nielsen.
- Deut 15,21:** a hangsúly azon van, hogy otthon eheti meg, azaz nem viheti áldozatként a templomba, lásd a ZB, LB és Veijola.
- Deut 16,3:** *böchippázón*: összesen 3x fordul elő, itt és az Ézs 52,12; Ex 12,6. Mindkét helyen az ÚF így fordítja: „sietve”. A Deut 16,3 az Ex 12,6-ot idézi, tehát a két helyen a szó fordításának egyeznie kell. Ezért itt is javítva az Ex 12,6 alapján így: „sietve”. Ezen kívül: magyarul kenyeret eszünk a pörkölt~~höz~~, nem pedig a pörkölt *mellé*.
- Deut 16,4:** *göbúl*: „a te határodban”: kint a falu mellett, a határban? Nem, a szó itt is egy ország határait, illetve területét jelöli, lásd az Ex 7,27-nél, és ehhez a vershez a ZB, LB és Veijola.
- Deut 16,4:** A Dekalógussal szemben a héber szöveg itt nem hozza a *móláká* előtt a *kól* szót, azaz szó szerint: „ne végezz munkát!”. De ha elfogadjuk a BHS szövegkritikai javítását, és lefordítjuk a *kól* szót, akkor a fordításnak a Deut 5,14 fordításával szinkronban kell lennie, tehát „semmiféle”.
- Deut 16,6:** *bó-hassemes*: lásd a Gen 15,12-nél.
- Deut 16,10:** *jóbárekö-ká*: „téged” - szuffixumot itt nyomatékos, ezért érdemes lefordítani.
- Deut 16,12:** a vers első negyede szó szerint a Deut 5,15; 15,15; 24,18.22 eleje – azok szinkronba hozott fordításához igazítva.
- Deut 16,13:** *szukkót*: „a lombsátrak ünnepe”, lásd a Lev 23,34-nél.
- Deut 16,14:** *böchagge-ká*: a „te ünnepeden” – mondja a héber: elég lényeges itt a szuffixum, le kel, fordítani, lásd a ZB, LB és Veijola.
- Deut 16,15:** nem az Úr „előtt” – ez *lifné* lenne: ez az „Úrnak” tartott ünnep, lásd a német fordítások és ugyanezt a szerkezetet helyesen maga az ÚF az 1. és a 10. versben.
- Deut 16,15:** *jóbáreköká*: ez az utolsó betakarítási ünnep, s egyben az évváró ünnep is. Ezért az ige itt visszatekint az egész évre: a gazda annak örül, amit egész évben megkapott Istentől. Azaz múlt időben kell fordítani.
- Deut 16,16:** *szukkót*: „a lombsátrak ünnepe”, lásd a Lev 23,34-nél.
- Deut 16,19:** *dábár*: itt nem „beszéd”, hanem „ügy, dolog”, lásd Noth, ZB, LB és Károli. *Szlf*: Az ÚF itt: „elferdít”, az Ex 23,8-ban: „elcsavar”. A németben a „verdrehen” bevett kifejezés a törvény csűrésére-csavarására, a magyarban nem: mindkét magyar megoldás e német ige fordítása. Egyik sem túl szerencsés: egy ügyet „félrevisznek” a csűrés-csavarással. A *szlf* ige más jelentései: „meghiúsít” (ÚF: Péld 22,12) „romlásba dönt” (ÚF: Péld 21,12), „elbuktat” (ÚF: Péld 13,6). Azaz a peres ügy elbuktatása, a jogos kereset zátonyra futtatása zajlik.
- Deut 16,20:** a szituáció: a nép most birtokba veszi a honfoglalással. Utána állít bírakat, és ha igazságosan ítélkezik, akkor a nép életben marad és nem veszti el a neki adott országot – de mivel ezt megszegte, ezért jutott a fogságba, lásd a 16,21–22 és a 2Kir 17,10 kapcsolatát: így már maga az ÚF is – csak pontosítva. De másképp a *járas* ígéhez Noth, ZB és a LB: „hogyan birtokba vehesd” – azaz hogy befejeződjön a honfoglalás.

- Deut 16,21–22:** Mivel a szakasz halványan a 2. parancsolatot idézi, ezért „az Úr, a te Istened”, akár Dekalógusban, a Deut 5,6.9-ben.
- Deut 16,21–22:** a *löká* „magadnak” hangsúlyos, és maga az ÚF is lefordítja a parallel Deut 5,8 (ne csinálj magadnak...) és Lev 26,1; 2Kir 17,10-ben.
- Deut 17,1:** *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél, és magát az ÚF-t pl. a Deut 22,1-nél. Áldozni ugyan valóban csak bikát lehet, de ebben a versben a szónak nem a „kos” a párja, tehát a *sór* sem a hím marhát jelöli, hanem általában a szarvasmarhát mint állatfajt.
- Deut 17,2:** *ábar börit / micwá:* az „áthág” kifejezés régies, maga az ÚF: „megszeg”, lásd Hós 6,7; 8,1; Deut 26,13.
- Deut 17,3:** *ábad + histachawe:* a 2. parancsolat idézete (Deut 5,9a) – ahhoz igazítva.
- Deut 17,5:** *saar:* „városkapu”: ez itt fontos lenne, nehogy a ház kapujára gondoljon az olvasó.
- Deut 17,13:** mármint a kivégzés hírére hallják majd meg, és ez rettentően el másokat a hasonló kevély viselkedéstől.
- Deut 17,15:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Deut 17,19:** *sámar:* törvényt, rendelkezést „megtart”, lásd a Lev 18,4–5-nél.
- Deut 17,19:** két célhatározói mellékmondat, a másodikat sem kell önálló mondattá feloldani.
- Deut 17,19:** Mivel itt is a Dekalógusra utal a szöveg (ő és ne másféljen): ezért jobb az „Úr, az ő Istene” szórend.
- Deut 17,20:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél. A fordításnak ezen kívül a 17,15-tel egyeznie kell.
- Deut 18,1:** *chéleq:* „birtokrész” – lásd a Num 18,20-nál.
- Deut 18,5:** javítva a parallel 10,8; 21,5 fordítása alapján. Exegetikai probléma viszont, hogy a *báarak* ige itt nem szerepel, de lásd a BHS-t, és a 18,7-ben ugyanezt a *sárat bösém jwhw* szerkezetet sem az ÚF, sem a többi fordítás nem eszerint rekonstruálja. Vagy ott már így kell és lehet érteni, ezért ott nem szükséges a beavatkozás?
- Deut 18,5:** *bökol-awwat nafsó:* lásd helyesen az ÚF a parallel 12,15-ben (és az ennek alapján javított 12,20.21-ben), így a ZB (LM és Noth = ÚF). A jelenlegi szöveg támadható: meg kellene vizsgálni, hogy tényleg teljes szívéből akar-e, és csak akkor jöhetne?
- Deut 18,8:** az „örökség” itt nem jó, mert a héberben nem a *nachalá* szerepel: az ÚF jelenleg ellentétben áll a 18,1–2-vel. *Háábót:* az atyáktól örökölt vagyon, de nyilván csak ingóságok, és nem ingatlan. De mivel az „atyai” mint jelző eleve az örökség képzetét tükrözi, ezért helyettesítve a „családi” jelzővel.
- Deut 18,10:** *bóká:* „benned, közötted”: ha lehet, a fordításában meg kell őrizni az E.sz.-ot.
- Deut 18,10:** Összefoglalva: az itt szereplő négy igéből az utolsó három ugyanebben a sorrendben áll a 2Krón 33,6-ban, ott az ÚF jól fordítja, itt lényegében ahhoz lett hozzáigazítva. Részleteiben:
- Deut 18,10:** a *qászam* fő jelentése: „(jelekből) jósolni”, így maga az ÚF: Jer 27,9; 29,8; Ez 13,6.9.23; 21,26.27.28.34; 22,28; Mik 3,6.7.11; a GesW, ehhez a vershez pedig a LB, von Rad, de a Károli is (ÚF= ZB).

- Deut 18,10:** *náchas*: „jelmagyarázást űzni / jelmagyarázó”, lásd a Lev 19,26.
- Deut 18,10:** *ánan* fő jelentése: „varázsolni, varázslást űzni”, lásd maga az ÚF: 2Krán 33,6, illetve a GesW.
- Deut 18,10:** *kásaf* fő jelentése: „igézni”, lásd maga az ÚF: 2Krán 33,6.
- Deut 18,12:** *ótám*: „őket”: ez nem a varázslókra stb. vonatkozik, hanem a 9. versben szereplő „népek”-re. A javaslatához lásd Noth, ZB.
- Deut 18,14:** *járas* + a népek: „elfoglalja birtokát”, lásd a Deut 12,2-nél, és ehhez a vershez a ZB.
- Deut 18,14:** *gój*: általában is „nép”, de itt főleg mivel a 18,9-ben is annak volt fordítva.
- Deut 18,14:** *qászam*: „(jelekből) jósolni”, lásd a Deut 18,10-nél.
- Deut 18,14:** *ánan* fő jelentése: „varázsolni, varázslást űzni”, lásd a GesW.
- Deut 18,15.18:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Deut 18,19:** *ánóki edrós*: itt hangsúlyos a személyes névmás.
- Deut 18,22:** A héberben nagyon sok ige van erre: „félni/megijedni”. Ezeket, amennyire lehet, érdemes következetesen másképp fordítani, hogy a héber nyelv gazdagságát visszaadjuk. A *gúr* III. ige jelentése: „tart valamitől, aggódik valami miatt”, így az ÚF: Deut 1,17; 32,27; Hós 10,5.
- Deut 19,3:** ez nem a *kún* „megszilárdít” ige (ÚF = LB és Noth), hanem a *kún* „kimér, lemér, megmér” ige (ZB). Azaz: úgy kell felosztani az országot három körzetre, hogy mindenki a hozzá lehető legközelebbi városba menekülhessen, lásd később a 6. verset.
- Deut 19,3:** *rácach*: valóban „gyilkol”, de köztük vannak azok is, akik nem szándékosan öltek embert, tehát nem „gyilkoltak”, hanem balesetből kifolyólag halált okoztak.
- Deut 19,4.5:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Deut 19,8:** *ráchab* Hifil + *góbúl*: „kiterjeszti a határait”, lásd az Ex 34,24-nél.
- Deut 19,8–9:** a két vers határán egy hosszabb közbevetés áll, ami arra vonatkozik: mikor adja Isten a népnek teljesen az országot: ezt érdemes lenne gondolatjelek közé tenni, különben az olvasó elvész a hosszú mondat szerkezetben.
- Deut 19,9:** a vers a Deut 6,5-öt idézi „szeresd az Urat, a te Istenedet” – ehhez igazítva a szórend itt is.
- Deut 19,9:** *laaszótáh*: a végén a szuffixum a *micwá*-ra vonatkozik, tehát a mögötte álló vonatkozó mellékmondat a *tismór* ígére is érvényes.
- Deut 19,9:** *háélle*: „e(z)”, és nem „a(z)”.
- Deut 19,11:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál. Itt ráadásul lásd: 19,14.
- Deut 19,13:** „jól van dolga (a mostani huszárnak...)”: kissé régies és népies. Az igei változat, a *jítáb lóká* fordításaként viszont a „jó dolga van / hogy jó dolgod legyen” az ÚF-ban a Deut-ban bevett formula: ehhez igazítva.
- Deut 19,14:** *aser tinchal*...: nem az egyes izraeli ember örökségére vonatkozik, hanem Kánaán földjére, amit Izrael kap meg a honfoglalás során örökségül, lásd a német fordításokat.
- Deut 19,15:** a *dábár* itt nem „ügy” (mit jelentene az, hogy „érvényes egy ügy”? = LB), hanem „szó”: a bíróé, tehát „ítélet”, lásd így Noth és a ZB, lásd hasonlóan a parallel Num 35,30b.

- Deut 20,1:** a Dekalógus bevezetőjét (Deut 5,6) idézi a héber – a fordításnak egyeznie kell.
- Deut 20,1:** *‘álá* Hifil: „fölkhoz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- Deut 20,5,9:** *sótér*: itt is „előljáró”, mint itt, a 20,8-ban, és az Ex 5 kivételével lényegében mindenütt máshol (Lásd Num 11,16; Deut 1,15; 16,18; 20,8; 31,28; Józs 1,10; 3,2; 8,33; 23,2; 24,1, 1Krón 23,4; 26,29; 27,1; 2Krón 26,11; 34,13; Péld 6,7).
- Deut 20,11:** *lâmasz*: valójában nem „adót fizet”, hanem „robotol”, azaz „köteles robotmunkát teljesíteni” – de a lényeg az ÚF is kifizeti, s talán ma érthetőbb is már.
- Deut 20,12:** *cárar*: itt „megostromol”, lásd a ZB, LB és Noth, és maga az ÚF a parallel 28,52-ben: „ostrom alá vesz”.
- Deut 20,16:** *gój* = „nép”, *ám* = „nemzet”.
- Deut 20,17:** a kánaáni népek felsorolása: lásd az Ex 13,5-nél.
- Deut 20,19:** *cárar*: itt „megostromol”, lásd e vershez a ZB és Noth.
- Deut 20,19:** *hilláchém* (+ *al*): „legyőz”, lásd maga az ÚF az Ézs 7,1; 2Kir 16,5-ben, és így ehhez a vershez Noth is.
- Deut 20,20:** *ászá immöká milchámá*: „háborút csinált veled” – azaz ő a hibás, mert nem adta meg magát, a háborút „ő csinálta”.
- Deut 21,1:** nem „ott”, hanem „kint”: a lényeg az, hogy nem a városban.
- Deut 21,4:** a *hahú* fordítatlan maradt.
- Deut 21,5:** lásd a parallel 17,8-at.
- Deut 21,6:** a *kól* szó fordítatlan maradt.
- Deut 21,7:** *áná* + *amar*: „megszólal és mond”: a szó szerinti fordítása hebraizmus, lásd a Deut 1,14-nél. Ezen kívül helyesen maga az ÚF is pl. a Deut 25,9-ben és 26,5-ben, két hasonló, hivatalos proklamáció összefüggésében.
- Deut 21,8:** *al tittén*: „ne számítsd be bűnül neki”, azaz „ne ródd fel neki”. Az ÚF itt nehezen értelmezhető.
- Deut 21,8:** *haddám*: itt „vérontás”, lásd a ZB és a LB („Blutschuld”).
- Deut 21,9:** a vers első fele a Deut 19,13 szoros parallelje: *biér haddám hannáqí* Izraelből: ott az az eljárás van, ha megtalálják a gyilkost, itt, ha nem. *Bôqirbeká*: lásd a szintén parallel 21,21-ben.
- Deut 21,14:** *amar* Hitpaél: csak a Deut 21,14 és 24,7-ben: LB és ZB: „rabszolgaként kezelni”, KBL: „kereskedni, eladni”, von Rad helyesen: „szabadságától megfosztani”.
- Deut 21,19:** *író / mökómó*: szuffixum a két szó végén: legalább az elsőnél érdemes viszszaadni, lásd a német fordításokat.
- Deut 21,22:** *chét mispat-mávet*: „halálos ítélet vétke” = olyan bűn, amiért halál az ítélet: a „főbenjáró bűn” itt kevés. Lásd maga az ÚF: *mispat-mávet*: Deut 19,6: „méltó a halálra”; Jer 26,11.26: „halálra kell ítélni”.
- Deut 21,23:** *niblátó*: szuffixum a szó végén, lefordítható és le is fordítandó.
- Deut 21,23:** *figura etimologica*: az ÚF és a német fordítások sokszor nem is hozzák: itt az „okvetlenül” kissé túl erős.
- Deut 22,22:** „Így takarítsd ki a gonoszt” – állandó formula, lásd az ÚF: Deut 13,6; 17,7; 19,19; 21,21; 24,7 – ehhez igazítva, de fontos: itt a „gonosz” elvont fogalom, nem maga a bűnös ember, lásd a Miatyánkot („szabadítsd meg a gonosztól”).
- Deut 22,24:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.

- Deut 22,24:** „Így takarítsd ki a gonoszt” – lásd a 22,22-nél.
- Deut 22,26:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Deut 23,12:** *bó-hassemes*: lásd a Gen 15,12-nél.
- Deut 23,20.21:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Deut 23,25.26:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Deut 24,1–4:** *sálach*: válással kapcsolatban az ÚF mindenütt máshol így fordítja: aszszonyt „elbocsát”, lásd Lev 21,14; 22,13; Num 30,10; Deut 22,19.29; Ez 44,22; 1Krón 8,8; Ezsd 10,3.10.19; Neh 13,23; Jer 3,1.8; Mt 5,31.32; 19,7–9 és paralleljei.
- Deut 24,7:** *ámar* Hitpaél: „szabadságától megfosztani”, lásd a Deut 21,14-nél. Az „eladni” előtt a wáv „vagy” értelemben áll, lásd a ZB, LB (ÚF = Rad), és ugyanígy a parallel Ex 21,16-ban az ÚF is.
- Deut 24,8:** *sámar* + *ászá* törvény vagy utasítás esetén: „megtart” és „teljesít”, lásd a Lev 22,31-nél és az ÚF-t rengeteg helyen.
- Deut 24,12:** *baabót-ó*: a végén a szuffixum nem lett lefordítva, pótolva, lásd a ZB, LB és Rad.
- Deut 24,13:** *szalmá*: „felsőruha”, lásd maga az ÚF a parallel Ex 22,26-ban.
- Deut 24,13:** *bó-hassemes*: lásd a Gen 15,12-nél. Itt előtte *kő* prepozíció, ami egyidejűséget fejez ki, lásd a ZB és a LB.
- Deut 24,14:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Deut 24,14:** *aser bisáreká*: „aki lakóhelyeden él /a lakóhelyeden élő”, lásd a Deut 12,12-nél.
- Deut 24,15:** *wöló jiqrá áleká...*: egyszerűen egy tagadott mondat, akárhogy nézzük: így a ZB, a LB és Rad.
- Deut 24,19:** az „aratni való” ugyan pontos, de az „aratás” mellett hebraizmus és némileg vicces is a „sütnivaló” miatt.
- Deut 24,20:** „szedegess” – mármint nem a földről, hanem a fáról, lásd a német fordításokat és a GesW.
- Deut 24,20.21:** *jihje lö*: ugyanaz a szerkezet, mint a 19. versben – úgy is kell fordítani.
- Deut 25,3:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Deut 25,5:** *hachúcá*: „kint, kívül”, itt most: „a családon kívül”: fordítatlan maradt, hozza a ZB, a LB és Rad is.
- Deut 25,5:** *wőjibbömách*: (*jbm* Piél perf.) „lépjen vele sógorházasságra”, lásd a ZB, LB és Rad.
- Deut 25,7:** *jabbömí*: (*jbm* Piél infinit. + szuffix.) „sógorházasságra lépni velem”, lásd a ZB, LB és Rad.
- Deut 25,8:** az egyenes idézetet az ÚF függőbe fordította – de nem lett javítva.
- Deut 25,10:** „lehúzott szandálú”: „mezítlábas”, lásd így a ZB, LB és Rad is.
- Deut 25,16:** *adonáj előheká*: az előző versben szereplő fordításához igazítva, az ÚF többségi megoldásának megfelelően megfordítva az eredeti szórendet.
- Deut 25,18:** *bóká kol-*: fordítatlan maradt, hozza a ZB, a LB és Rad is.
- Deut 25,18:** *wöló járé előhím*: itt nem a Jhwh-hit hiányát rója fel, hanem általában az istenfélelem és emberszeretet hiányát: ezt fejezi ki a magyar „Istent nem ismerni” szólás. És be kell illeszteni a mondat megfelelő helyére, lásd a ZB és von Rad (ÚF = LB: a végén hozza).
- Deut 25,19:** *núach* Hifíl: „nyugalmat ad neki”, lásd Deut 12,9-nél.

- Deut 26,1:** névmás + participium: lásd Deut 5,32-nél.
- Deut 26,2:** a *kol* „mindenből” fordítatlan maradt, hozza a ZB, a LB és Rad is – igaz, ehhez a tagmondatokat kissé át kellene rendezni.
- Deut 26,3:** *ladonáj elóhe-ká kí*: szó szerint: „az Úrnak, a te Istenednek, hogy...”. Így fordítja a hébert mind a három német fordítás. A BHS azonban jelzi, hogy itt másolási hibáról, a *kaf* dittográfiájáról lehet szó (amit talán a következő vers is motivált), tehát az eredeti szöveg: *ladonáj elóhaj kí...*: „az Úrnak, az én Istenednek, hogy...”, lásd a 14. versben. Az ÚF jelenleg a kettő között lavíroz, fordításának szövegkritikai alapja azonban nincsen. De ha már „Úr Isten”, akkor a Gen 2 alapján a helyesírása: „Úristen”.
- Deut 26,5:** „arámi/arám”: Az ÚF-ban a bevett, többségi forma a rövidebb „arám, arámok, arámul”, lásd nem az ország nevéként, hanem jelzőként pl.: Gen 31,20.24; 2Sám 8,5.6; 2Kir 5,2; 6,23; 7,6.10; 8,28.29; 9,14; 2Kir 24,2; 1Krón 7,14; Ám 1,5; Dán 2,4. Csak a Deut 26,5; 2Sám 15,8; 2Kir 5,20; Ézs 7,4.5-ben, tehát összesen 5x fordul elő a MÉKSZ és a magyar helyesírási szótárak által egyébként helyesenként feltüntetett „arámi” forma. Maradjon a megszokott és többségi „arám, arámul” forma – így javítva ez az öt eset.
- Deut 26,6:** *abódá qásá*: a parallel Ex 1,14-ben is szerepel, ott „kemény munka”: az ÚF sehol másutt nem nevezi az egyiptomi szolgáskodást rabszolgamunkában (kivéve: Deut 15,15, a rabszolgák törvényében).
- Deut 26,7:** a parallel Num 20,17 fordításához igazítva.
- Deut 26,8:** *mórá gödóla*: önálló elem, lásd az akcentusokat, a német fordításokat és magát az ÚF-t, ami a Deut 4,34-ben helyesen fordítja „nagy és félelmetes tett”-nek, a Deut 34,12-ben pedig „nagy és félelmetes dolog”-nak. Az előbbire javítva mindenütt: Deut 26,8; 34,12; Jer 32,21; Zsolt 9,21.
- Deut 26,10:** „amelyet te adtál...”: ez nem a termésre, hanem a földre vonatkozik! Hiszen az egész hitvallás azt beszéli el, hogy hogyan kapta meg Izrael ezt az országot. Ugyanígy a ZB, a LB és Rad. Ezt magyarul csak egy kis körülírással lehet kifejezni.
- Deut 26,11:** *böqirböká*: nem „nálad” = a te házában, hanem „közötted”, a nép között, de a saját házában.
- Deut 26,11:** az ÚF itt az „örvendezz” szót a héberrel szemben megismétli, nyilván értelmi okokból: nem lett javítva, pedig talán elhagyható.
- Deut 26,14:** *civvítá-ní*: a szuffixum itt fontos, hiszen jelzi, hogy a vallásos ember a Mózes korosztályának adott parancsot magára nézve is kötelezőnek tartja: ezt Isten neki is adta / parancsolta.
- Deut 26,14:** *sámajim*: „ég” – lásd a Gen 1,1-nél. Az ÚF-ban (igaz, a héberben is) bizonytalan, hogy az eskü mire is vonatkozik, de talán nem az áldásra, hanem az ország adására, ahogy annyi más helyen is a Deut-ban.
- Deut 26,16:** Itt az egész 12–26 záradéka kezdődik, ezt egy önálló címfelirattal jelezni kell, lásd a ZB és a LB is.
- Deut 26,16:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 26,16:** „teljes szívedből és teljes lelkedből” – a héber szó szerint a Deut 6,5-öt idézi – ahhoz igazítva.
- Deut 27,2:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.

- Deut 27,3:** törvénynek nem „igéje” van, hanem rendelkezése, paragrafusa vagy „szava” (így maga az ÚF a 27,8-ban), és felírni valamit „az utolsó szóig” lehet.
- Deut 27,3:** *adonáj elóhé abóteká:* a szórend az ÚF megszokott (fordított) szórendjéhez igazítva.
- Deut 27,5:** egyrészt a héber külön kiemeli, hogy ez *mizbéach abáním* = „kőoltár” – ezért az oltár helyett a „kőoltár” a szövegben. Másrészt rossz a mondathangsúly: ne vassal faragd ki – hanem fával vagy kővel? Nem, az oltárnak faragatlan kövek-ből kell készülnie, lásd az Ex 20,25 előírását.
- Deut 27,5:** nem terméskő, hanem „faragatlan kő”, lásd a ZB, LB és Rad.
- Deut 27,9:** innen el kell hagyni a címfeliratot, mert úgy tűnik, mintha a 27,11–26-ra vonatkozna – pedig nem, hanem a 28–29. fejezetet vezeti be. Nem hoz itt feliratot a ZB és a LB sem.
- Deut 27,10:** *hajjóm:* „ma”, ahogy eddig is ebben a fejezetben.
- Deut 27,10:** *möcawwö-ká:* a szuffixum egyes számú szuffixum áll a végén, lásd így a ZB, a LB és Rad.
- Deut 27,11:** a 14. vers elől ide át kell tenni a címfeliratot, hiszen már itt is az Ébál-Garizím dolgokról van szó. Így a ZB és a LB is.
- Deut 27,11:** *cáwá:* „megparancsol, parancsot ad”. Ennyi.
- Deut 27,14:** a vers elől át kell tenni a címfeliratot a 11. vers elé, hiszen már ott is az Ébál-Garizím dolgokról van szó. Így a ZB és a LB is.
- Deut 27,14:** Nem jó a mondathangsúly: eddig még senki nem beszélt: a törzsek majd a léviták szavaira fognak áment mondani, lásd a folytatást.
- Deut 27,15:** Minden más átok participiumos, ez nem: a különbséget érdemes egy kicsit még jobban kiemelni (nehogy fordítási következetlenségnek tűnjön csak az eltérés).
- Deut 27,16:** „vagy”, akár az ÚF a parallel Ex 21,17-ben.
- Deut 27,17:** *góbúl:* nem „határkő”, hanem csak „határ”, így maga az ÚF a parallel Deut 19,14; Péld 22,28-ban. Így itt a német fordítások is.
- Deut 27,22:** Ha a kontextus alapján az olvasónak evidens, hogy ez a parancs férfiaknak szól, akkor majd az is evidens lesz, hogy a „testvér” itt csakis lánytestvért jelenthet: ezt a vers második fele aztán majd ki is mondja. A „nővér” itt megtevéstő, hiszen ma ezen szinte mindig az idősebb lánytestvért értjük (azaz a húgunkkal lehet?). A kérdéshez lásd a Lev 18,9-nél.
- Deut 27,26:** *ászá:* törvénnyel kapcsolatban: „teljesít”, lásd a Lev 22,31-nél.
- Deut 28,1.2:** „az Úr, a te lstened”, lásd a Deut 6,15-nél. A 2. vers egyébként a parallel 28,15 fordításához igazítva („kísérni fognak téged”).
- Deut 28,4:** *cón:* nem csak a juh, hanem a kecske is ide tartozik, lásd az Ex 21,37-nél.
- Deut 28,4:** *pörí admátöká:* maga az ÚF a parallel 28,11-ben és 30,9-ben így fordítja: „földed termése” – ehhez igazítva, mert az *adámá*-t a Genézisben sem javítottuk végül „termőföldre”, s mert a *pörí* szó ugyan háromszor ismétlődik a versben, de úgysem lehet mind a három helyen ugyanúgy fordítani.
- Deut 28,8:** névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.
- Deut 28,10:** *gój:* „nép”, *am:* „nemzet”.
- Deut 28,11:** *hótír lötóbá:* „elhalmoz javakkal”: az ÚF nem fordította le a *lötóbá* szót.
- Deut 28,12:** a *lóká* fordítatlan maradt.

- Deut 28,12:** „magad”: a parallel Deut 15,6 fordításához igazítva.
- Deut 28,12:** „idejében”: azaz nem elkésve? Nem: a szükséges, a megfelelő időben, magyarul: amikor szükséges.
- Deut 28,13:** „az Úr, a te Istened”, lásd a Deut 6,15-nél.
- Deut 28,13:** *rós + zánáb*: szó szerint „fej + farok”: „fejjé tesz téged, nem pedig farokká”, így szó szerint a német fordítások. Az értelem ugyanaz, mint a magyar „a farok csóválja a kutyát” szólásban: a fej irányít, a farok mozog. Ennek jobban megfelel a „vezér/úr + szolga” fordítás, főleg, hogy az „elsőkből lesznek az utolsók” újszövetségi igehellyel ne teremtsünk a magyar fordításban ellentmondást.
- Deut 28,14:** *ábad* + más isten: a Dekalógus, a Deut 5,9 idézete, ott: „ne tiszteld azokat!”
- Deut 28,15:** „az Úr, a te Istened”, lásd a Deut 6,15-nél.
- Deut 28,18:** a parallel 28,4 javított szövegéhez igazítva, lásd ott.
- Deut 28,20:** *mippöné róa maalölékem*: állandó kifejezés, az ÚF-ban a legtöbbször „gonosz tetteid miatt” (5x) / „gazzetteid miatt” (4x) / „gonosz tetteid miatt” (5x), de ahogy itt, csak a Zsolt 28,4-ben még. Preferált forma, amire javítandó: „gonosz tetteitek miatt”.
- Deut 28,21:** *dábaq*: „ragaszt, ráragaszt” – az igének ez az elsődleges jelentése tökéletesen illik ide, hiszen ezek „ragályos” betegségek. Ugyanígy egyébként a ZB, a LB és Rad is, és a parallel 28,60-ban egyébként maga az ÚF is.
- Deut 28,22:** *ábad*: a 28,20-ban az ÚF: „elpusztulsz”, itt „kipusztulsz”. Legyen „elpusztulsz”.
- Deut 28,33:** a parallel 28,4 javított szövegéhez igazítva, lásd ott.
- Deut 28,33:** *gój*: „nép”, *am*: „nemzet”.
- Deut 28,36:** *ábad*: „tisztelsz”, lásd maga az ÚF az itt idézett Deut 13,3-7-ben. De itt, a büntetés összefüggésébe talán mégis jobban illik a „szolgálni” fordítás.
- Deut 28,37:** *gój*: „nép”, *am*: „nemzet”.
- Deut 28,40:** *göbúl*: itt sem a falu határa, hanem országhatár, illetve az ország területe, lásd a német fordításokat.
- Deut 28,44:** a parallel 28,13 javított szövegéhez igazítva, lásd ott.
- Deut 28,45:** a parallel 28,15-höz igazítva.
- Deut 28,48:** *chászar*: „szűkölködni”, lásd az ÚF: Zsolt 23,1.
- Deut 28,49:** *gój*: „nép”, *am*: „nemzet”.
- Deut 28,51:** a *löká* fordítatlan maradt, viszont a felsorolt termékek mögött a héberben nincs szuffixum: az ÚF itt stilárisan simítja a hébert.
- Deut 28,51:** *pörí admátöká*: lásd a parallel 28,4-nél.
- Deut 28,51:** *cón*: lásd a parallel 28,4-nél.
- Deut 28,52:** A második mondat a héberben szó szerint ismétli az első elejét – ennek a fordításból is ki kell derülnie.
- Deut 28,52:** *habböcurót*: „megerősített, katonailag kiépített” – ezt talán jobban kifejezi az „erőssé tett”, mert jelzi, hogy a nép saját építményében bízik.
- Deut 28,53:** „idejében” – helyesen: „idején”, lásd a parallel 28,55.57.
- Deut 28,55:** a vers vége a parallel 28,53 javított fordításához igazítva.
- Deut 28,57:** a vers második fele – az elhagyott *kól* kivételével – szó szerint a 28,55b megismétlése – ennek a fordításból is látszania kell.
- Deut 28,58:** *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.

- Deut 28,59:** a „csodálatos” a köznyelvben „gyönyörű”, pedig itt azt jelentené: „ritka, különleges, felfoghatatlan”. A negatív tartalom miatt itt a „döbbenetes, megdöbbenő” a jó szó.
- Deut 28,62:** a vers vége átvált E.sz. 2. szem.-re – ezt nem szabad elsimítani, lásd a ZB, LB és Rad.
- Deut 28,64:** *qôcé háárec:* a „föld széle”, lásd a Deut 13,8-nál.
- Deut 28,64:** *miqcé háárec wôad miqcé háárec:* hebraizmus, helyesen „egyik szélétől a másikig”, lásd a Deut 13,8-nál.
- Deut 28,64:** *púc* Hifil: „szétszéleszt / elszéleszt”, lásd a Deut 4,27-nél.
- Deut 28,64:** *gój:* „nép”, *am:* „nemzet”. Minden más kérdésben a parallel 38,36 javított fordításához igazítva.
- Deut 28,65:** *râga* Hifil: „nyugalmat lel/adni / hozni”, lásd maga az ÚF: Jer 31,2; 50,34 (ezen kívül: Jób 26,12: „lecsillapítja” a tengert; Ézs 34,14: „megpihen”).
- Deut 28,65:** *mánóach lokaf-ragleká:* nyugóhely a talpadnak = ahol megállhatsz, ahonnan nem kell tovább szaladnod. Tehát a hangsúly nem a hely kicsinységén van (talpodnak elég = „talpalatnyi hely”), hanem a véglegességen, ahonnan nem kell ismét menekülni, még tovább vándorolni, lásd a ZB, LB és Rad is.
- Deut 28,68:** *ámartí:* a versben a héber átvált E.sz. 1. szem.-re – ezt nem szabad elsimítani, lásd a ZB, LB és Rad.
- Deut 29,1:** „egész Izráel”: névelő nélkül, lásd maga az ÚF: Deut 1,1.
- Deut 29,5:** *sékár:* „részegítő ital”, lásd a Deut 14,26-nál.
- Deut 29,7:** „rúbeniek”, lásd maga az ÚF helyesen pl. a Deut 3,12.16; Józs 1,12; 12,6; 13,8-ban, összesen 13x. „a”-val csak a Deut 29,7-ben és az 1Krn 12,38-ban.
- Deut 29,7:** *hamônassí:* „manassébeliek”, lásd maga az ÚF: Deut 4,43; 1Krn 12,20.
- Deut 29,9:** *sótér:* itt is „előljáró”, lásd a Deut 20,5-nél.
- Deut 29,9:** *adonáj előhékem:* Mindenütt máshol: „az ÚR, a ti Istenetek”. Erre javítva.
- Deut 29,11:** *adonáj előhékem:* az ÚF egy versen belül variálja a szórendet.
- Deut 29,11.13.18:** az *álá* alapjelentése valóban az, hogy „átok”, s ez ebben a fejezetben és a folytatásban is előjön majd. Ám itt a szó a ZB, a GesW és Rad szerint „(ön)átokkal (=) esküvel megerősített szerződés / megállapodás”, ugyanígy a Károli: „esküvéses kötés”, a LB szerint pedig „eskü alatt megkötött (szövettség)”. Maga az ÚF is „eskü”-nek fordítja a szót a Gen 24,41; Ez 16,59-ben: az utóbbi helyen a szó szintén a szövetség szinonimája: az Ez 17,16.18.19-ben, ahol szintén a *börít* szóval áll együtt, az ÚF egyenesen így fordítja a szót: „hűségeskü”. Ez 17,13 (*hébi böálá*): „hűségesküt tétet vele”. A Gen 26,28-ban a szó az ÚF szerint: „esküvel fogadott megállapodás”. Ide tehát az „átok” helyett a „hűségeskü” illene: már csak azért is, mert a következő vers éppen hogy nem fenyegetőzik, hanem ígér, s a 18. vers pedig jelenleg egyenesen ellentmondásos: nyilvánvaló ugyanis, hogy az *álá* az átkok mellett az áldásokat is tartalmazza.
- Deut 29,17:** *ábad* + istenek: „tisztel”, lásd a Dekalógust.
- Deut 29,17:** *háhém:* távolra mutató névmás: „azok a népek”.
- Deut 29,17:** *láleket:* nem fizikai értelemben elmegy, hanem „elkezd”, lásd maga az ÚF a parallel 29,25-ben!

- Deut 29,17:** *páná méim*: nyilván nem aznap fordul el (ez a szó szerinti jelentés), hanem aznap nem fordul oda, távol marad tőle. – vagy a *hajjóm*: nyilván nem „ma”, hanem „a mai nap után, mátol kezdve: az átkokkal is fenyegető szövetség megkötése után”.
- Deut 29,18:** az *álá* itt kollektív singularis (eltérő értelmezés: lásd a 28,11-nél), lásd a 29,19-ban maga az ÚF is, ennek az „igéi” az egyes átkok: azaz *dibré álá*: „átkok”. A vers második fele (*lömaan...*) inkább a megátalkodott ember cinikus szavaihoz tartozik: csak nem pusztít el engem („kiszáradt föld”) Isten, hiszen akkor az igazakat („öntözött föld”) is el kellene velem együtt pusztítania!
- Deut 29,19:** az *ábá* „akarni, hajlandónak leni” és a *ló* „neki” nem lett lefordítva.
- Deut 29,19:** *ásan*: „föllángol”, lásd mag az ÚF a Zsolt 74,1-ben.
- Deut 29,21:** *aser jáqúmú méacharékem*: akik utánatok keletkeznek, állnak elő, lásd a ZB, LB.
- Deut 29,23:** a *kól haggójim* nem lehet az előző versben szereplő fiak és jövevények összefoglalása, lásd világosan a LB.
- Deut 29,23:** a parallel Jer 22,9-hez igazítva.
- Deut 29,25:** *chálaq*: a német fordítások és Károli egységesen Istent tekintik az ige alanyának: Isten osztotta ki, hogy melyik nép melyik istent szolgálja: Izráelnek csak magát osztotta. Lásd a szoros parallelt: Deut 4,19, ugyanezzel a *chálaq* igével: az asztrális isteneket az Úr a többi népnek osztotta ki / hagyta meg.
- Deut 30,1:** *nádach* Hifil: Jeremiásnál mindenütt „szétszór”, lásd a tartalmilag is szoros parallelt képező Jer 8,3; 16,1,5; 23,2.3.8; 24,9; 27,10; 29,14.18 stb., összesen 12x (+1: marcangol), ugyanígy ugyanebben az összefüggésben a Dán 9,7. Erre javítva itt és még 3 helyen.
- Deut 30,2:** a Deut 6,5 kifejezését idézi – ahhoz igazítva.
- Deut 30,3:** *gój*: „nép”, *am*: „nemzet”.
- Deut 30,3:** *púc* Hifil: „szétszéleszt / elszéleszt”, lásd a Deut 4,27-nél.
- Deut 30,4:** *nádach* Hifil: „szétszór”, lásd a Deut 30,1-nél.
- Deut 30,5:** a „megszaporít” kissé régies és emberekkel kapcsolatban furcsa, ráadásul a Gen 1,28-ban a *rábá* fordítása a „sokasodik”. Erre javítva.
- Deut 30,6:** a vers a Deut 6,5-öt is idézi: a szórend ahhoz igazítva, lásd maga az ÚF is a 30,20-ban.
- Deut 30,8:** a *súb* igét a német fordítások másképp fordítják, de az ÚF a helyes.
- Deut 30,9:** *hótír lötóbá*: fölösleget csinál a javaknak: „elhalmoz javakkal”: az ÚF nem fordította le a *lötóbá* szót: lásd ugyanígy a 28,11-nél.
- Deut 30,9:** *szúsz*: „örömét leli”, lásd maga az ÚF a parallel 28,63-ban.
- Deut 30,10:** az utolsó mellékmondat a Deut 6,5 idézete – ahhoz igazítva.
- Deut 30,11:** névmás + participium: az alany nem hangsúlyos, lásd a Deut 1,2-nél.
- Deut 30,11:** *niflét*: „túl nehéz”, lásd Rad és a ZB (ÚF = Károli).
- Deut 30,15:** ahol lehetett, a parallel Deut 11,26 fordításával összhangba hozva.
- Deut 30,16:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 30,16:** „szeresd az Urat”, a te Istenedet: a Deut 6,5 idézete, a szórend ahhoz igazítva.
- Deut 30,16:** *rábá*: a „megszaporít” kissé régies és emberekkel kapcsolatban furcsa, ráadásul a Gen 1,28-ban a *rábá* fordítása a „sokasodik”. Erre javítva.

- Deut 30,16:** névmás + participium: egyidejűség, jelen idejű folyamatos cselekvés, lásd a Deut 1,2-nél, és maga az ÚF helyesen a 30,18-ban.
- Deut 30,17:** „imád + tisztel”: a Dekalógus (Deut 5,9) idézete, ahhoz igazítva.
- Deut 31,1:** szó szerint: „És elment Mózes, és elmondta mindezeket egész Izráelnek” – így a Károli, a LB és a ZB. Azonban így nem illeszkedik az előzőekhez. A BHS jelzi, hogy a *wajjélek* helyett a qumráni kéziratok és az LXX a *wajjökál* „és befejezte” igealakot hozza, ami lényegében egy metatéziszist feltételez a jelenlegi masszoréta szövegben. Itt az „ezeket a szavakat” az egész Deut 4–30-ra vonatkozik. Így Rad. A „folytatta” az ÚF-ban egy kísérllet a kontextus alapján (vagy erre gondoltak: „továbbment a beszédben?”), de tulajdonképpen akár maradhat is.
- Deut 31,3:** *járas* + a népek: „elfoglalja birtokát”, lásd a Deut 12,2-nél, és ehhez a vershez a ZB (Rad: „elűz”, LB: „országukat elfoglalod”).
- Deut 31,3:** *millőfánéká:* „előled”: fordítatlan maradt.
- Deut 31,3:** *lőfánéká:* E.sz. 2. szem., tehát „előtted”.
- Deut 31,5:** *nátan + lifné:* „kiszolgálta”, lásd a Deut 1,8-nál.
- Deut 31,6:** *hálak immák:* vele megy a csatába, azaz „vele vonul”, lásd a ZB és a LB is.
- Deut 31,6.8:** *ráfá* Hifil: az *ázab* az „elhagy”, ez: „cserben hagy”, lásd maga az ÚF a Deut 4,31; Józs 10,6 (itt a teljes forma: + *jad*).; és a parallel 1Krán 28,20 (+ Józs 1,5: „elmarad mellőle”).
- Deut 31,10:** *szukkót:* „a lombsátrak ünnepe”, lásd a Lev 23,34-nél.
- Deut 31,12:** *sáma + jáda:* lásd helyesen a következő versben.
- Deut 31,13:** *előhé-kem:* „a ti Istenetek” – nincs ok a szuffixum javítására, lásd maga az ÚF az előző versben, itt pedig a ZB, a LB és Rad.
- Deut 31,20:** *héfér:* ismét E.sz., akár a vers eleje.
- Deut 31,27:** a parallel Deut 9,7 fordításához igazítva.
- Deut 31,29:** *böacharít hajjámím:* lásd a Gen 49,1.
- Deut 31,29:** *sáchat* Piél: nem „elromlik”, hanem erkölcsileg „megromlik”, lásd az ÚF-t helyesen a Deut 9,12; Hós 9,9-ben.
- Deut 32,4:** a *kí* „mert” fordítatlan maradt, elfedve ezzel a vers prózai jellegét.
- Deut 32,5:** *sáchat* Piél: nem „elromlik”, hanem erkölcsileg „megromlik”, lásd az ÚF-t helyesen a Deut 9,12; Hós 9,9-ben.
- Deut 32,6:** *am:* „nemzet”, *gój:* „nép”.
- Deut 32,6:** *gámal:* „megfizet”, de „valamit viszonz, megad, leró” értelemben. A „fizetni” itt talán félreérthető, lásd a ZB és a LB is.
- Deut 32,7:** *bín:* „megért, felfog”, azaz itt: „átgondol”.
- Deut 32,8:** *náchal* Hifil: „örökséget osztani / örökségül adni”, lásd a ZB és a ZB, és maga az ÚF az egész Deut-ban.
- Deut 32,8:** *párad:* ez az ige szerepel a Gen 10-ben „szétágazni” értelemben (10,5.32): az emberiség népekre való szétágazását írja le, hasonlóan a Gen 25,23 és a Bír 4,11. A szöveg itt egyértelműen erre utal. Azaz nem „szétosztani”: kinek? Nem, szétágasztani, azaz „népekre felosztani” az emberiséget. A Gen 13,9.11.14: Lót és Ábrahám „szétválása”. Hasonlóan e vershez a ZB és a LB („egymástól elválasztotta őket”).
- Deut 32,8:** *am:* „nemzet”, *gój:* „nép”.

- Deut 32,8:** *göbül*: itt az országhatár, tehát minden nép „területét” (így a LB és a LB), azaz „hazáját”. Az ApCsel 17,26 alapján kissé magyarázva: „lakóhelyének határa”.
- Deut 32,9:** a *kí* a vers elején nincs rendben, hiszen semmit nem indokol. Valójában az egész 8. vers időhatározói mellékmondatok sora, és ez, a 9. vers a főmondat, a lényeg, a csattanó: így Rad fordítása és az EÜ.
- Deut 32,11:** a vers második fele már az Úrról és Izráelről szól, lásd az összes német fordítást.
- Deut 32,16:** *qána*: „féltékenynek lenni”, Piélben: „féltékennyé tenni”, lásd az ÚF-t: Gen 26,14; 30,1; 37,11; Num 5,14, és főleg Zsolt 37,1; Péld 3,31; 23,17; 24,1.19. Így e vershez a ZB és a LB is.
- Deut 32,17:** *abóté-kem*: lefordítja a szuffixumot a ZB, LB is, Rad korrigál T.sz. 3. szem.-re.
- Deut 32,21:** *hebel*: „hiábavaló dolog” = „bálvány”, lásd a ZB és a LB is.
- Deut 32,22:** A *Seol* szót az ÚF 45-ször fordítja így: „a holtak/halottak hazája”, ezen felül 12 helyen úgy, hogy „sír”, 4 alkalommal úgy, hogy „halál”, de csak itt hagyja egyetlen egyszer fordítás nélkül, és írja „Seól”-nak. A többségi formához igazítva.
- Deut 32,22:** *jöbül*: „termés” mindenütt máshol az ÚF-ban: Lev 26,4.20; Deut 11,17; Bír 6,4; Ez 34,27 stb.
- Deut 32,23:** az ember virágszirmokat szór, de nem nyilvesszőket. A második fele a versnek: „nyilaimat mind elhasználom rájuk”.
- Deut 32,24:** *mázeh*: erőtlennek, gyengének lenni, lásd a LB és a ZB.
- Deut 32,36:** a héberben szó szerint azonos Zsolt 135,14-hez igazítva.
- Deut 32,40:** ez egy esküformula bevezető része, lásd a Dán 12,7-ban (és a köznyelvben: az életemre esküszöm, hogy...). Így e vershez a LB, az EÜ, és félig Rad is.
- Deut 32,42:** *chicaj*: t.sz. – logikus, hiszen ez a „nyilvessző”.
- Deut 32,43:** *admátó ammó*: lásd a BHS-t: a jobb és régebbi szövegemlékek birtokos szerkezetbe kapcsolják a két szót: „népének földje”, így az összes német fordítás. Az ÚF megoldását csak a Pesitta és a Targumok támogatják.
- Deut 32,43:** *kipper*: „engesztelést végezni”, lásd az Ex-Num-ben szinte mindenütt. Ide ez illik jobban, hiszen előtte vérengzésről, azaz áldozatok leöléséről van szó.
- Deut 32,45:** *dábar*: „mondani” + *kálá*: „befejezni” = „elmondani, végigmondani”. Így helyesen maga az ÚF is a Bír 15,17-ben. Tehát nem „végig elmondani”, ez már tautológia. A *dábár* itt nem kap külön nyomatékot, lásd helyesen a LB.
- Deut 32,48:** *wajödabbér jhwh el móse (wöel aharón) lémór*: lásd az Ex 6,10-nél.
- Deut 32,49:** *aní nótén*: a cselekvő nem hangsúlyos, lásd a Lev 14,34-nél és itt, az 52. versben.
- Deut 32,51:** a parallel Num 20,12–13 javított szövegéhez igazítva.
- Deut 32,51:** *meribat qádés*: formálisan ugyan birtokos szerkezet, de csak azt akarja mondani: a qádési Meribá, így a ZB (és hasonlóan a LB és Rad is, bár ők Meribá-t lefordítják): ezzel szemben az ÚF azt a benyomást kelti, mintha ez egy külön és állandó településnév lenne.

- Deut 33,2:** probléma I: *mérőbíbót qódes*: a ZB, LB és Rad szerint olvass *meribat-qádés*, azaz „a kádési Meribából”. ÚF = Károli és az EÜ. Szövegkritikai javítást az ÚF maga is végez, pl. a következő versben.
- Deut 33,2:** probléma II: *ésdát*: e nem létező szó helyett olvass a Vulgatával, a Samaritánussal és a Bombergiánával + a qérével: *dat*-ot (két szóban írva): a „tanúság” (= „törvény”) lángja”, így a ZB, LB és az EÜ (Rad szerint lefordíthatatlan). Ugyan- így a Károli is!
- Deut 33,6:** ZB: „de maradjon kevés a száma!”
- Deut 33,7:** A ZB, LB a *jád*-ot „hatalom”-nak fordítja, a *ráb*-ot nem a *ríb* „perelni, harcol- ni”, hanem a *rábab* „nagynak, soknak lenni” igének veszi, s így az alábbi fordí- tást kapja: „hatalmát tedd nagygyá / erősítsd meg neki!” Viszont az ÚF = EÜ és Rad. Károli: „az ő keze elégséges legyen néki”.
- Deut 33,8:** *ríb*: „perbe hív”: azaz tanúként vagy védőként beidézi, hogy az illető segít- sen neki, lásd Jób 13,8: „Isten mellett perbe szállni”, Bír 6,31: „perelni Baalért”, Ézs 1,17: „védeni / perelni az özvegy peres ügyét”. Így tulajdonképpen az ÚF helyes lenne, de félreérthető, mintha Isten itt megvádolná, perre hívná Lévit. A *ríb* igét az előző versben maga az ÚF is így fordította: „harcol” – ezért itt is erre javítva, így már egyértelmű a vers. Talán még egyértelműbb a „segítségül hívtad” fordítás.
- Deut 33,9:** A vers elején a héberben egyenes idézet áll: „Nem láttam őt!”, ezt vezeti be a „mondta” szó. Tehát vagy hozzuk az egyenes idézetet (lásd a javaslatot, és így Rad, a ZB, LB, az EÜ és a Károli), vagy elhagyjuk a „mondta” szót: „Aki nem nézett apjára, se anyjára”.
- Deut 33,10:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 33,10:** *tóráh*: „útmutatás”, főleg itt, a *mispát* szinonimájaként.
- Deut 33,11:** a *qúm* ige a vers végén is azt jelenti, mint az elején: „valaki ellen felkelni, valakire rátámadni”. És nem megelőző csapásról van szó, hanem az ismételt támadásról, így a ZB és az EÜ (és talán Rad is: „nimmer”).
- Deut 33,12:** *jáhíd*: nem csak azt jelenti, hogy „kedves, szerelmes”, hanem azt is, hogy „kedvelt, kis kedvenc”, lásd Izsákról a Gen 22-ben: ő Ábrahám „kedvence”. Itt is nyilván az apa-fiú kép a leírás alapja: ahogy Jákóbnak is Benjámin volt (József eltűnése után) a kedvence, úgy Istennek is.
- Deut 33,12:** a héber itt nagyon gazdag és költői: a *kátéf / kötéfá* jelenti ugyanis az em- ber vállait és a hegyhátat is, a szuffixum a szó végén egyszerre vonatkozhat Istenre, de Benjáminra is. Azaz kettős a jelentés: 1) Benjámin „(a saját) hegy- hátai között lakik” 2) „Isten vállai között = keblén lakik”, lásd így a ZB. Ezt a kettős fordítás próbálja visszaadni. Így a költői kép megmarad az „apa kedvenc kisfia” témánál.
- Deut 33,13:** Itt az ÚF a BHS és Rad szövegkritikai javításait követi – szemben a ZB és a LB megoldásával. A *mittál* esetében azonban a javítás fölösleges, s ettől még a Gen 49,25-tel sem romlik el a párhuzam: csak itt a szöveg konkrétizál, mert megnevezi a harmatot mint ajándékot.
- Deut 33,17:** *rőém*: „vadmarha, nyársas antilop”. Az ÚF 7x „bivaly”-nak fordítja, csak a Deut 33,17-ben van „bölény”-nek fordítva. Javítva.

- Deut 33,19:** *záchach zebach*: mindenütt máshol: „áldozatot bemutatni”, lásd pl. Gen 31,54; 46,1; Ex 24,5; Bír 16,23; 1Sám 1,21; 2,13.19; 6,15; 11,15; 1Kir 8,62; Ézs 57,7; Zsolt 116,17; 2Krón 7,5. Ide is ez illik, mert a jelenlegi szövegben az „áldozatot hozni” túl általános, és nem csak kultikusan érthető.
- Deut 33,21:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Deut 33,22:** *köfír*: nem „oroszlánkölők”, ami ártalmatlan, hanem fiatal, nemileg már érett hím, amit emiatt a falkából kiközösítettek, s ezért egyedül (vagy néhány másik hímrel) vadászik, míg saját háremre nem tesz szert. Így e vershez a ZB, LB és Rad.
- Deut 33,23:** *járas*: „birtokolni, birtokba venni”, tehát: „az ő birtoka”.
- Deut 33,27:** *möóná*: „menedékhely”, lásd Rad, a ZB és a LB.
- Deut 34,7:** „meghomályosodik a szem” – hebraizmus, lásd a Gen 27,1-nél.
- Deut 34,9:** *kaaser ciwwá adonáj et Móse*: egységesítve a fordítása, lásd az Ex 39,26 és a Lev 8,5-nél.
- Deut 34,11:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- Deut 34,12:** *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Deut 34,12:** *mórá gödóla*: „nagy ésfélelmetes tettek”, lásd a Deut 26,8-nál.

JÓZSUÉ KÖNYVE

Józs 1,2: névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.

Józs 1,2: a *láhem* nincs lefordítva: hozza viszont a LB és a ZB is. Ennek ellenére nem lett pótolva.

Józs 1,3: a parallel Deut 11,24 (és részben Józs 14,9) fordításához igazítva.

Józs 1,4: Helyesen „Nagy-tenger”, lásd a Num 34,6–7-nél.

Józs 1,5: az *ázab* az „elhagy”, a *ráfá* Hifil: „cserben hagy”, lásd maga az ÚF a Deut 4,31; Józs 10,6 (itt a teljes forma: + *jad*) és a parallel 1Krón 28,20. Ugyanígy javítva a parallel Deut 31,6.8-ban.

Józs 1,7: *chazaq weemác*: mindenütt máshol „Légy erős és bátor!” a szórend (6x), ehhez igazítva. Nem cseréli meg a szórendet itt a ZB és a LB sem.

Józs 1,7: *sámar*: törvényt, rendelkezést „megtart”, lásd a Lev 18,4–5-nél.

Józs 1,7: *ászá*: „teljesít” – lásd a Lev 22,31-nél.

Józs 1,7: *kókól*: fordítatlan maradt. Hozza a ZB és a LB. Maga az ÚF is lefordítja a 8. versben.

Józs 1,8: *sámar*: törvényt, rendelkezést „megtart”, lásd a Lev 18,4–5-nél.

Józs 1,8: *ászá*: „teljesít” – lásd a Lev 22,31-nél.

Józs 1,8: *wöhágítá bó jómám wálajlá*: ugyanaz a szerkezet, mint a Zsolt 1,2-ben (és a Zsolt 119,97-ben), mégis másképp fordítva. A két helyet muszáj harmonizálni. Onnan ide átvéve az „elmélkedik róla” kifejezés.

Józs 1,11: névmás + participium: lásd a Deut 5,32-nél.

Józs 1,13: a *dábár* lefordítása itt fölösleges, lásd sok más helyen maga az ÚF is, ahol „dolgot” jelent, lásd az Ex 35,4-nél (már csak azért is, mert ígét nem is lehet megparancsolni). Nem hozza a ZB sem (ÚF = LB).

Józs 1,14: *jásab*: itt: „maradni”, lásd a LB és a ZB. „Letelepedni” majd a férfiakkal fog-nak, addig csak rájuk várnak.

Józs 1,16: a parallel Ex 19,8 fordításához igazítva.

Józs 2,1: az „és ott lefeküdtek” furcsa, meg félre is érthető.

Józs 2,2: *lachpór et háárec*: a parallel 2,3 fordításához igazítva.

Józs 2,9: *émat-kem*: „a ti rettegésetek, a tőletek való rettegés”: lefordítja a szuffixumot a ZB és a LB is.

Józs 2,9: *námógú kol-jósöbé háárec mippöné xy*: a parallel 2,24 jobb fordításához igazítva.

Józs 2,11: *sámajim*: „ég”, lásd a Gen 1,1-nél. És „fenn”, mint a parallel Deut 4,39-ben.

Józs 2,12: *cheszed*: ebben az összefüggésben „irgalom”, lásd maga az ÚF a parallel Bír 1,24-ben.

Józs 2,13: *áchót*: A Tórában bevett fordítása a szónak az ÚF-ban a „nővér” lánytestvér értelemben, ennek a párja a ma is használatos „fivér”. Erre egységesítve a szó (és a szópár) fordítása. (nőtestvér: az Ószövetségben csak 3 helyen).

Józs 2,13: *kol aser láhem*: nem állat, és nem élettelen tárgy: itt emberekről, a felsoroltak hozzátartozóiról van szó, lásd ehhez a vershez a ZB.

Józs 2,14: *ászá cheszed weemet*: „szeretettel és hűséggel (max.: hűségesen) bánni”, lásd a parallel Gen 24,49; 47,29 javított szövegét. A *cheszed weemet* soha nem „hűség és igazság”, hanem mindig „szeretet és hűség”, így maga az ÚF 11 he-

lyen a 13-ból. De a *cheszed* ebben az összefüggésben „irgalom”, lásd maga az ÚF a parallel Bír 1,24-ben.

Józs 2,15: nem csak kronológiai a kapcsolat, hanem oksági is: mivel megesküdtek, ezért segített nekik.

Józs 2,15: nem „várfal”, hanem „városfal”. És nem a fal-nál lakott, hanem rajta, így házának ablaka a városfalban volt! Így a ZB és a LB (Valójában a lakása benne volt a falban: ebben a korban kazettás várfalakat építettek, azaz két párhuzamos fal, köztük támpillérek és rekeszek: egy ilyen rekesz volt az ő lakása.)

Józs 2,16: az utolsó ige értelme megengedő: utána már biztonságban visszatérhettek. Ezzel a módosítással egyben a parallel Gen 19,2-höz is közelítve lett.

Józs 2,16.21: a „kötél” itt túlzás, „zsinór, zsinag, madzag” az, amiről szó lehet, lásd a ZB és a GesW („Schnur”).

Józs 3,1: *wajjisú:* lásd az Ex 13,20-nál. Viszont az „induljatok el a helyetekről” kifejezésnek jó fordítása a „kerekedjete föl”, így a 3,3-ban maradt ez a szó a fordításban.

Józs 3,3: *nászá:* „fölv teszi a lábát”, lásd a 3,6; 6,6. Vagy ott is „fölemel”? Máshol a fejezetben pedig „visz”, ezért nem szükséges szinkronizálni.

Józs 3,4: *derek:* exegetikai probléma: még a javított szövegnek is csak akkor van itt értelme, ha a *derek* szó itt nem „utat”, hanem „irányt” jelent (vö. maga az ÚF pl.: Józs 8,15; 10,10; 1Sám 13,17; 1Kir 19,43; 2Kir 3,20: „felé / felől”): mutatja az irányt, merre kell mennetek, mert még soha nem jártatok erre felé. De nem lett javítva.

Józs 3,7: a Józs 4,14 szerint ezen a napon az Úr naggyá is tette. Tehát nem „elkezdte naggyá tenni”, hogy majd évek múlva befejezze: az „elkezdeni” itt azt jelenti: nagysága ma kezdődik, azaz máttól kezdve lesz nagy. Ez igaz annak ellenére is, hogy a LB és az ÚF szó szerint fordít = ÚF.

Józs 3,7: *giddal böéné:* „a szemében”: lásd a parallel 4,14-ben: azzal szinkronba hozva.

Józs 3,8: tautológia: „odaérni a folyó vizéhez” – ez önmagában is azt jelenti, hogy a víz széléhez.

Józs 3,16: *jám-haarábá:* az „Arába-tenger” (a Holt-tenger másik neve), lásd a Deut 1,1 és 3,17-nél. Így ennél a versnél a ZB is (a LB nem fordítja le).

Józs 3,16: „akár egy gát” – harmonizálva a parallel 3,13 javított szövegével – amúgy stiláris okokból is jobb, hogy hátrakerült a mellékmondat végére.

Józs 4,8: *wajjannichúm:* a parallel 4,3 fordításához igazítva – már csak azért is, mert a kövek végső helye majd Gilgálban lesz, lásd a 3,20-ban.

Józs 4,9: *héqím:* „felállítat”, lásd a parallel 4,20-ban maga az ÚF is.

Józs 4,12: nem a módhatározón, hanem az igén van a mondathangsúly.

Józs 4,16: „bizonyosság ládája”: a Tórában végig kisbetűvel írva (pl. Ex 16,34; 25,22), akár a „bizonyosság sátra”, javítva.

Józs 4,17: nincs ok függővé alakítani az egyenes idézetet, lásd a ZB és a LB.

Józs 4,18: *al-kol-gödótáw:* lásd a 3,15-ben: ahhoz igazítva. Így a két vers párhuzamához a ZB és a LB is.

Józs 4,18: *áláh:* itt „kijönni”, akár a 16. és a 18. versben.

Józs 4,22: *jáda* Hifil: „tudat, okoz, hogy tud”: megmond, megtanít, felvilágosít. De talán az „elmagyaráz” is jó.

- Józs 5,1:** a parallel 2,11a fordításához igazítva.
- Józs 5,2:** körülményes és pontatlan, mivel a *löká* „magadnak” nincs lefordítva, ráadásul ütközik a folytatással, amiben az ÚF szerint is maga Józsué végezte a körülméletést. Így e vershez a ZB és a LB is.
- Józs 5,3:** a *ló* fordítatlan maradt. Hozza a ZB és a LB is.
- Józs 5,4–5:** Nem szabad a 4. verset lezárni egy ponttal, mert az így nem adja meg a megígért magyarázatot arra, miért kellett Józsuénak a népet körülméletnie.
- Józs 5,6–7:** a két vers kötéséhez lásd a ZB-t.
- Józs 5,8:** a *tachtáw* fordítatlan maradt. Hozza így a ZB és a LB.
- Józs 5,10:** *ászá happenszach*: „páskát tartani, megtartani a páskát”, lásd maga az ÚF az Ex-Num és a Józs 5,10 kivételével mindenhol: Deut 16,1; 2Kir 23,21–23; 2Kón 30,1–2.5; 35,1.16–19. Ehhez igazítva.
- Józs 5,14:** a *wajistáchú* nem lett lefordítva, hozza a ZB és a LB is.
- Józs 6,3.7:** *szábab*: „körüljár”, lásd a ZB és a LB, és maga az ÚF is a következő versben. Már csak azért is, mert nem lehet egyszerre valamit körülvenni és körbe is járni.
- Józs 6,8:** LB és ZB: időhatározói mellékmondat az első: „Miatán / Amikor Józsué elmondta ezt a népnek,...”. ÚF = Hertzberg.
- Józs 6,10:** *waharíótem*: A 6,16 alapján: „Akkor aztán kiáltozzatok!” - fordítatlan maradt, lefordítja a ZB és a LB is.
- Józs 6,21:** *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.
- Józs 6,22:** a parallel 2,2 javított szövegéhez igazítva, lásd a ZB és a LB is.
- Józs 6,22.23.25:** „mindent, ami az övé”: ezek élő emberek, a rokonai, lásd a ZB és 2,18-at és a 6,23-at, ahol már egész nemzetségről van szó. ÚF = LB.
- Józs 6,26:** *sába* Hifil: Műveltető: nem Józsué esküszik, hanem ő esketi meg erre az egész népet, lásd a ZB és a LB is.
- Józs 7,1:** *maal*: „hütlenség”, így az ÚF három kivétellel mindenütt máshol (27x). „hiba”: csak itt fordítja így. A verset csaknem szó szerint megismétli a 22,20, ott az ÚF jól fordítja a szerkezetet – ahhoz igazítva. A „város” szó nincs a szövegben.
- Józs 7,4.5:** *ansé háaj*: Az ÚF Józs 8,20.21-ben így fordítja: „ajbeliek” – ahhoz igazítva.
- Józs 7,5:** *mászasz léb*: a 2,11 stb-ben „megdermed a szív”. Ha itt ezt meg akarjuk őrizni (konzisztencia), akkor a funkcionális ekvivalencia értelmében „megdermed a szíve, és olyan lesz, mint a kő”. De maradhat az eredeti is.
- Józs 7,7:** Semmi sem jelzi a feltételezett egyidejűséget! Estig úgy maradnak, és akkor szólal meg, nem pedig a hamuszórás közben jajveszékél, lásd a LB és a LB.
- Józs 7,8:** „megháttrál”: visszavonul, hátrafelé visszamegy. A héber: „tarkóját mutatja az ellenségnek”. Ez több: elfut előle, „megfutamodik”. (A LB és a ZB szó szerint fordítja a hébert.)
- Józs 7,10:** névmás + participium: folyamatos cselekvés: „most vagy leborulva” azaz: „ott fekszel”. Egyébként a 7,6-hoz igazítva. Így a ZB és a LB is.
- Józs 7,11:** *ábar bórít / micwá*: az „áthág” régies, maga az ÚF: „megszeg”, lásd Hós 6,7; 8,1; Deut 26,13.
- Józs 7,11:** a *gam* fordítása főlölesleges a „lopás” előtt is: nem két bűnről van szó, hanem egynek a részletezéséről, lásd a ZB és a LB.

- Józs 7,12:** „meghátrál”: visszavonul, hátrafelé visszamegy. A héber: „tarkóját mutatja az ellenségnek”. Ez több: elfut előle, „megfutamodik”. (A LB és a ZB szó szerint fordítja a hébert.)
- Józs 7,13:** *kó ámar jhwh*: a próféciák szokásos bevezetője, a fordítása: „Így szól az Úr,...”.
- Józs 7,13:** *bőkirböká*: „közötted”, lásd a *miqqirbökem* „közületek” a vers végén.
- Józs 7,14:** végig ugyanaz a *qárab* ige, a fordítását nem kell variálni.
- Józs 7,15:** *ábar börit / micwá*: az „áthág” régies, maga az ÚF: „megszeg”, lásd Hós 6,7; 8,1; Deut 26,13.
- Józs 7,17:** a folytatás mutatja, hogy nem minden férfit, hanem csak családonként egyet-egyet: az adott család majd csak utána sorakozik fel. A szöveg ezért biztosan nincsen rendben. A LB itt „családokat” fordít, lásd a BHS-t és Herzberget, és ez következik a 7,14-ben megadott menetervből is. A „családfő” kompromisszum a „férfi” és a „család” között – azért is, mert a vers végén a sorsvetés egyértelműen egy konkrét szem.-re esett.
- Józs 7,20:** névmás + ragozott igealak: itt nyomatékos az alany! Lásd a ZB és Herzberg (ÚF = LB).
- Józs 7,24:** *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.
- Józs 7,24.26:** „Ákór-völgy”, lásd maga az ÚF: Józs 15,7.
- Józs 8,1:** a parallel 1,9-hez igazítva.
- Józs 8,2:** azaz az emberek kivételével minden. Ezt érdemes a „holmi” szó beillesztésével érzékeltetni.
- Józs 8,2.4:** Exegetikai probléma: A héber azt mondja, hogy a „város mögött” – azaz a városkapuval ellentétes oldalon. Ez valóban a nyugati oldal is lehetett: mindegyre az olvasó jelenleg az ÚF-ból nem jön rá, miért éppen a várostól nyugatra kellett lesben állni. A ZB és a LB: „a város (háta) mögött” – ez jobb lenne ide. A 8,9 adja majd meg ténylegesen az égtájat.
- Józs 8,14:** *haarábá*: „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, a ZB, LB.
- Józs 8,14:** *móéd*: „kijelölt hely”? Ki jelölte ki? Nem, ez az a hely, amire Izráel számított, ahová kicsalta őket.
- Józs 8,15:** *derek*: itt helyesen: „felé, irányába”. Ugyanígy a Józs 10,10-be is (lásd még: 1Sám 13,17).
- Józs 8,17:** „kivonulni valaki ellen”: csatába bocsátkozni egy felsorakozott ellenséggel szemben - ez nem illik az üldözöttek hajkurálására.
- Józs 8,24:** *kőkallót*: „miután befejezték a lemészárlást” – valójában elég annyi: „miután lemészárolták”: a héber ugyanis nem tudja külön kifejezni a perfektumi, befejezett cselekvést, ezért „segédigeként” használja erre a *kálá* igét, lásd a ZB és a LB, és maga az ÚF pl. a Józs 10,20-ban vagy a Bír 15,17-ben.
- Józs 8,24:** *wajjakkú ótách*: „kardélre hányták azt” – nőnem, azaz a várost. Az „ott lakók” nem szerencsés, hiszen a vers elején ez már szerepelt, és a magyar fordításban az ismétlés tartalmilag kissé zavart kelt.
- Józs 8,25:** Az ÚF itt tőle szokatlan módon egyszerűsíti a hébert, és a vers második felét: *kol ansé háaj*: „Aj összes emberét / lakóját” nem fordítja, illetve az előzőekkel részben összevonja. Javítva a LB és a ZB alapján.

Józs 8,27: azaz az emberek kivételével minden, amelyet érdemes a „holmi” szó beillesztésével érzékeltetni.

Józs 8,29: *bó-hassemes*: lásd a Gen 15,12-nél.

Józs 8,31: *álá + ólá*: helyesen: „égőáldozatot bemutatni”, lásd a Lev 17,8-nál.

Józs 8,33: a hegyek helyesírásához lásd a Deut 11,29-nél.

Józs 8,35: *wöhaggér hahólék böqirbám*: ez most nem a szokásos formula „a köztetek élő jövevény”: akik köztük járnak, azaz akik velük járnak, jöttek, akik csatlakoztak hozzájuk. LB és a BZ: „akik velük jöttek/vándoroltak”.

Józs 9,4: a *gam hémmá* fordítatlan maradt. Fordítja a ZB és a LB.

Józs 9,10: nem Astárotban bánt úgy velük, hanem az volt Óg fővárosa.

Józs 9,12: *jácá + hálak el*: „kijönni + (el)menni hozzá” = „elindulni hozzá”.

Józs 9,15: „népközösség”? ENSZ? Nem, az *édá* egyszerűen „közösség” máshol is az ÚF-ban, például itt, a 9,18-ban.

Józs 9,15–21: *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.

Józs 9,17: *wajjiszu*: lásd az Ex 13,20-nál.

Józs 9,20: *nisba söbúá*: kiiktatandó hebraizmus, lásd a Gen 26,3-nál.

Józs 9,21: nincs ok az egyenes idézetet függővé alakítani, lásd a LB és Herzberg.

Józs 9,22: a „megcsal” ebben az összefüggésben már régies.

Józs 9,22: Józsué szavaiba ágyazva egy egyenes idézet – ha lehet, érdemes megtartani.

Józs 9,23: *elóhaj*: „Isten-em” – a szuffixum nem lett lefordítva, viszont hozza a ZB és a LB.

Józs 9,24: *cáwá*: parancsolni, megparancsolni”, mint mindenütt máshol, így a ZB, a LB és Herzberg: csak így logikus a gibeóniak mentegetőzése: ők a parancs végrehajtását igyekeztek kijátszani, nem Isten ígértét! (És ki lehet játszani Isten ígértét?)

Józs 10,5: *wajjiláçamú álehá*: a Józs 19,47 és az 1Sám 23,1 alapján javítva (+ vö. még a Bír 11,4-et is).

Józs 10,6: *álá*: „fölvonul”, akár a következő versben.

Józs 10,11: itt a „lemészárol” túl erős, a csatára ezt nem mondjuk. Lemészárolni fegyvertelen, civil lakosságot szoktak.

Józs 10,12: *nátan + lifné*: „kiszolgált nekik”, lásd a Deut 1,8-nál.

Józs 10,12: a *bajjóm* „azon a napon” itt nyomatékos, retorikailag is fontos a szó szerinti fordítása.

Józs 10,13: *kőjóm*: a kö prepozíció: „csaknem, majdnem, kb.”, lásd a ZB és a LB.

Józs 10,18: *al pí*: nem „rá”, hanem „elé”, lásd a ZB és a LB.

Józs 10,27: *bó-hassemes*: lásd a Gen 15,12-nél.

Józs 10,27: *al pí*: nem „rá”, hanem „elé”, lásd a ZB és a LB.

Józs 10,29: *wajjiláçamú álehá*: a Józs 19,47 és az 1Sám 23,1 alapján javítva (+ vö. még a Bír 11,4-et is).

Józs 10,30: csaknem szó szerint a 10,28 megismétlése: ahhoz igazítva.

Józs 10,31: a 10,29 egy variációja: ahhoz igazítva.

Józs 10,31: *wajjiláçamú álehá*: a Józs 19,47 és az 1Sám 23,1 alapján javítva (+ vö. még a Bír 11,4-et is).

Józs 10,32: a 10,28 egy variációja: ahhoz igazítva.

- Józs 10,33:** szó szerint „addig verte őket, amíg ...” de akkor nem stimmel a Hifil igealak. A javasolt fordítás a legegyszerűbb megoldás.
- Józs 10,34:** *wajjiláchamú álehá:* a Józs 19,47 és az 1Sám 23,1 alapján javítva (+ vö. még a Bír 11,4-et is).
- Józs 10,35:** a 10,28 és a 10,32 egy variációja: ahhoz igazítva.
- Józs 10,36:** *wajjiláchamú álehá:* a Józs 19,47 és az 1Sám 23,1 alapján javítva (+ vö. még a Bír 11,4-et is).
- Józs 10,37:** az előző versek elemeiből összeépítve: azokhoz igazítva.
- Józs 10,38:** *wajjiláchamú álehá:* az 1Sám 23,1 alapján javítva, akár végig a fejezetben.
- Józs 10,39:** az előző versek elemeiből összeépítve (lásd főleg a 10,28-at és a 10,37-et): azokhoz igazítva.
- Józs 10,40:** *nösámá:* itt „lélek”, lásd maga az ÚF a parallel 11,14-ben és az itt részben idézett Deut 20,16-ban, valamint a szintén parallel 1Kir 15,29-ben.
- Józs 10,40–41:** leverni lázadást szoktak: itt ő a támadó, tehát: „megver” vagy „legyőz”.
- Józs 11,2:** *haarábá:* „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, ZB, LB.
- Józs 11,4:** a „nép” ugyan szó szerint az *am* fordítása, de legjobb esetben is „hadinép”. A ló és a szekér ellentétéként azonban itt az „ember” kifejezésen van a hangsúly.
- Józs 11,5:** a királyok nem „egyesülnek”, legfeljebb a királyságok vagy a seregeik.
- Józs 11,6:** *töaqqér:* a kauzativ fordítása a 10,9 fordításához igazítva.
- Józs 11,7:** a *náfal* + *al:* „ráesik = ráveti magát” erősebb, mint a „megtámad” (ami ráadásul a *láchan* Nifal fordítása).
- Józs 11,10:** a „főváros” a *rós* = „fő” miatt ugyan szellemes megoldás, de biztosan anakronizmus. Fővárosa egy államnak van, nem államoknak, és főleg nem város-államoknak.
- Józs 11,11:** a 10,28kk párhuzamos szakaszaihoz igazítva.
- Józs 11,11:** *nösámá:* itt „lélek”, lásd maga az ÚF a parallel 11,14-ben és az itt részben idézett Deut 20,16-ban, valamint a szintén parallel 1Kir 15,29-ben.
- Józs 11,12:** a „neki” nincs a szövegben, és nem is szükséges ez a kis kiegészítés, lásd a ZB és a LB.
- Józs 11,14:** a parallel 8,2.27 fordításához igazítva.
- Józs 11,14:** *nösámá:* itt „lélek”, lásd maga az ÚF a parallel 11,14-ben és az itt részben idézett Deut 20,16-ban, valamint a szintén parallel 1Kir 15,29-ben.
- Józs 11,15:** *móse abdó:* az ÚF a szórendet indokolatlanul variálja.
- Józs 11,16:** *haarábá:* „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, ZB, LB.
- Józs 11,17:** A Hermón nem hegy, hanem hegység, lásd maga az ÚF: 12,5; 13,5.11. Így e vershez a ZB és a LB.
- Józs 11,21–22:** *böné anáqím:* „anákiak”, lásd a Deut 1,28-nál.
- Józs 11,23:** *nachalá:* itt is „örökség”, lásd a Deut-ban végig, és e vershez a ZB (ÚF = LB).
- Józs 12,1:** a javított mondat szerkezetéhez lásd maga az ÚF a parallel 12,7-ben.
- Józs 12,1:** leverni lázadást szoktak: itt ő a támadó, tehát: „megver” vagy „legyőz”.
- Józs 12,1:** *haarábá:* „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, ZB, LB.
- Józs 12,1:** A Hermón nem hegy, hanem hegység, lásd maga az ÚF: 12,5; 13,5.11.

Józs 12,3: *haarábá:* „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, ZB, LB.

Józs 12,3: *haarábá:* „Arábá-völgy”, tehát a *jám-haarábá:* az „Arábá-tenger” (a Holt-tenger másik neve). Így ehhez a vershez a GesW, ZB, LB.

Józs 12,3: Bét-Jesimót: ez a Bét-Hajjesimót városnév egyik variációja, arra javítva.

Józs 12,3: *jám-kinneret:* „Kinneret-tó”, lásd maga az ÚF a Num 34,11-ben.

Józs 12,4: emberre nézve a „maradék” kissé bántó.

Józs 12,6.7: leverni lázadást szoktak: itt ő a támadó: „megver” vagy „legyőz”, lásd maga az ÚF pl. a 13,21-ben.

Józs 12,8: *haarábá:* „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, ZB, LB.

Józs 12,9: nem a király volt Bétel mellett, hanem a város.

Józs 12,24: lásd a 12,16-nál.

Józs 13,1: *záqén ubá bajjámím:* összesen 4x fordul elő, az ÚF háromféleképpen fordítja. A Gen 24,1 és 1Kir 1,1 a legszebb és a többségi forma, ezekhez igazítva a Józs 13,1; 23,1.

Józs 13,3: *szóráním:* a Józs 13,3 és a Bír 3,3 kivételével az ÚF-ban mindig: „városfejedelem”, lásd pl. Bír 16,5.8 stb.; 1Sám 5,8.11; 6,4; 7,7 stb. Javítva.

Józs 13,3: A Sihór nem város, hanem egy patak vagy egy csatorna, lásd a GesW és világosan a LB.

Józs 13,3: Egyiptomtól keletre a Sínai-félsziget van. A Sihór Egyiptomtól keletre található.

Józs 13,5: *lebó chamát:* „a Hamátba vezető út”, lásd részletesen a Num 13,21-nél.

Józs 13,5: *mizrách hassemes:* „napkelet” – lásd a Num 2,3-nál.

Józs 13,7: egy országot nem elosztunk, hanem fel, így maga az ÚF is a 13,8-ban.

Józs 13,9: *médóbá:* előtte egy *mém* haplográfia miatt kiesett, lásd a BHS, a LB és a ZB.

Józs 13,12: *járas:* nem „elűz”, hanem „elfoglalja birtokát”, lásd a Deut 9,1-nél.

Józs 13,13: a város neve Maaká, lásd maga az ÚF: 2Sám 10,6.8; 1Krón 19,6 (+ Aram-Maaká: 1Krón 19,7)

Józs 13,14: a parallel 13,33 fordításához igazítva a héber alapján.

Józs 13,15: csaknem szó szerint egyezik a 13,24.29-cel: azokhoz igazítva.

Józs 13,16: *al médóbá:* másolási hiba, eredetileg *ad médóbá*, lásd a BHS, a LB és a ZB.

Józs 13,22: a parallel Num 31,8 javított szövegéhez igazítva.

Józs 13,23: az első *göbúl* az „határ”, nem pedig „terület”, lásd a ZB és a LB is: itt adja meg a leírás a terület észak-nyugati határát, amiről eddig még nem volt szó (lásd a térképet: nem Rúbené a Jordán vidéke!).

Józs 13,25: ugyanaz a bevezető formula, mit a 13,16 elején: ahhoz igazítva.

Józs 13,25: *al-pöné:* „valamitől keletre”, lásd maga az ÚF a 13,3-ban, így e vershez a LB és a ZB is.

Józs 13,27: *jeter:* tényleg „maradék”, de itt abban az értelemben: „ami nem Rúbennek lett kiosztva”, lásd a 13,21: övé (csaknem) az egész, de egy kis rész belőle Gádnak jutott.

Józs 13,27: *jám-kinneret:* „Kinneret-tó”, lásd maga az ÚF a Num 34,11-ben.

Józs 13,28: Ugyanaz a záróformula, mint a 13,23-ban: legyen akkor itt is önálló mondat (ahogy a 13,31b is az).

Józs 13,30: *chawwót jáír:* „Jáír sátorfalvai”, lásd az ÚF mindenütt máshol, összesen 5x.

Józs 13,32: *arbót móáb:* Mindenütt máshol, összesen 11x, „Móáb síksága” – ehhez igazítva.

Józs 13,32: A mondathangsúly azon van, hogy „Mózes”: azaz ezeket a területeket még Mózes kiosztotta halála előtt – szemben a 14. fejezettel, ahol arról lesz szó, hogy mit osztott ki Józsué.

Józs 13,32: *élle:* könnyítésképpen kiegészítve: „ezeket a területeket”, lásd a ZB és a LB.

Józs 13,33: a vers második fele T.sz., lásd a ZB és a LB.

Józs 14,1: *náchal:* itt inkább „örökségül kioszt”.

Józs 14,4: *chéleq:* „birtokrész” – lásd a Num 18,20-nál.

Józs 14,7: *kaaser im-löbábí:* az ÚF bár átveszi a héberből a „szív” szót, mégis nagyon félrevezető: a héberben ugyanis a szív nem (elsősorban) az érzelmek központja (ez a máj), hanem az akarati és intellektuális tevékenysége is: Éppen a többi kém tett jelentés „szíve szerint”, azaz az érzelmeire hallgatva: Józsué és Káléb volt tárgyilagos, okos, objektív. Így a német fordítások, legalábbis hasonlóan. Ők így fordítják: „legjobb tudásom szerint”.

Józs 14,8,9: *millé acharé jhwh:* „hűségesen követ”, lásd a Num 14,24-nél.

Józs 14,9: *dárák regel bó:* „utat jár benne a lába”, azaz „bejár”, alaposan megnéz. Azaz éppen nem a „betoppan, hozzáérinti a lábát, amihez csak hozzáért a lába” stb. De a LB és a ZB kb. = ÚF.

Józs 14,12: *anáqím:* Anák az ősatya. Ha Rúben = rúbeniek, akkor Anák = anákiak.

Józs 14,12: Egységesítsünk: *mibcár:* „megerősített”, *becúráh / mecúráh:* „erődített”, ez utóbbihoz maga az ÚF is pl. Ézs 36,1; 2Kir 18,13; 2Krn 11,10; 11,23.

Józs 14,14: *millé acharé jhwh:* „hűségesen követ”, lásd a Num 14,24-nél.

Józs 14,15: *anáqím:* Anák az ősatya. Ha Rúben = rúbeniek, akkor Anák = anákiak.

Józs 14,15: a vers második fele szó szerint megismétli a Józs 11,23b-t: ahhoz igazítva.

Józs 15,3: nyilván nem a városon megy át a határ, lásd ZB, LB.

Józs 15,4: a *jihje* itt jussiv. értelemben áll, tehát „legyen”, lásd a ZB, LB (Hertzberg: kijelentő mód, de jövő idő).

Józs 15,6: mit keresne egy rúbeni város itt, Júda északi határán? Bóhan egy rúbeni ember volt, róla neveztek el egy sziklát, lásd a ZB és a LB.

Józs 15,7: hogy lehet egy hágó a pataktól délre? Gilgál van a pataktól délre, a hágóval szemben, lásd a ZB, és maga az ÚF is helyesen a paralel 18,17-ben. ÚF = LB.

Józs 15,7: *haggilgál:* másolási hiba, Gilgál nem itt van. A párhuzamos 18,17-ben helyesen Gelílot szerepel, erre javítja itt is a BHS, a LB és Hertzberg is (ÚF = ZB).

Józs 15,9: helyesen: „Efróni-hegyvidék”.

Józs 15,13: „Anák apjának városa”: lásd Hertzberg, a ZB és a LB is, ugyanígy a Károli, de maga az ÚF is a paralel Józs 21,11-ben!

Józs 15,13: *chéleq:* „birtokrész” – lásd a Num 18,20-nál.

Józs 15,14: Az „ivadék” szó ember kapcsán kerülendő.

Józs 15,32: *wóhacréhem:* „és azok falvai” – talán így világosabb legyen, hogy nincsenek a városokba beleszámolva.

Józs 15,57: A város neve Gíbea – ahogy az ismert benjámini városé is. Csak itt és az 1Krn 2,49-ben fordul elő, az ÚF mindkét helyen, talán hogy az ismertebb várostól megkülönböztesse, á-val írja a végén (az eredeti hébernek megfelelő-

en): „Gibeá”. Csakhogy: ha meg akarjuk különböztetni, akkor érdemes helyesen átírni: azaz „Gibá”. Ha meg nem akarjuk megkülönböztetni, akkor legyen ez is „Gibeá”).

Józs 16,1: A vers szövege sérült, rekonstrukció nélkül nem lehet lefordítani. Az ÚF megpróbálja, de a kapott szöveg nem kielégítő, s ráadásul a 2. versbe kellett ezért a héberben nem szereplő „határ” szót beilleszteni. Egyszerűbb és meggyőzőbb ezt a szót már az 1. versbe beilleszteni, lásd a LB és Hertzberg.

Józs 16,1: *hammidbár*: a LB szerint ezen keresztül megy a határ, Hertzberg és a ZB szerint viszont ez még Jerikó vizeinek a jelzője: „Jerikótól keletre, a pusztában” – az akcentusok ellenére is ez a jobb, lásd az *óle* szóhoz a BHS-t.

Józs 16,1: *górál*: itt nem a sorsvetés, hanem a „kisorsolt rész”, a „nyeremény”, lásd így helyesen a ZB és a LB ellen is Hertzberg, és maga az ÚF is (!) a Józs 17,17-ben és a Bír 1,3-ban (itt: „a nekem kisorsolt terület”). A 17,1 is csak így lesz majd értelmes.

Józs 16,1: nem hegység, hanem hegyvidék, lásd maga az ÚF a parallel 18,12-ben.

Józs 16,2: itt már nincs szükség az ÚF által beillesztet „határ” szóra.

Józs 16,2–3: a *göbúl* itt „terület”, lásd a ZB, LB és Hertzberg: ezek kánaáni városállamok, relatív autonómiával: a törzsek határa az ő területükön megy át.

Józs 16,4: a 16,1–3 lezárása, tehát a címfeliratnak majd csak az 5. vers előtt kell következnie, lásd a ZB, és így tagolja a szöveget Hertzberg is.

Józs 16,6: Dehogyan megy át a városon! *ábar ótó*: „elmegy mellette”, lásd a ZB. Hertzberg és a ZB másképp értelmezi, de azok sem támogatják az ÚF-t.

Józs 16,7: „felé”, mint mindenütt máshol.

Józs 16,9: „kihasít”: úgy hangzik, mintha határ menti városokat foglaltak volna el tőlük. Nem, ezek az örökség belsejében, nekik adott „enklávék”, lásd Hertzberg, a ZB és a LB.

Józs 16,10: *lömasz-óbéd*: az ÚF-ban a Gen 49,15-ben ugyanígy, az 1Kir 9,21-ben „kényszermunkás”. Ez utóbbi ide talán jobb, a költői Gen 49-ben maradhat.

Józs 17,1: *górál*: itt nem sorsvetés, hanem „kisorsolt rész”, lásd a 16,1-nél.

Józs 17,2: érdemes kiegészíteni a szöveget azzal, hogy mi is jutott nekik, lásd a ZB, és a LB.

Józs 17,4: *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.

Józs 17,7: Eddig a határvonal leírásában az igék jelen időben álltak, lásd a Józs 15–16-ot, és itt is már a 9. verset.

Józs 17,7: az *al pöné* itt nem „kelet” – ez topográfiailag nem is lenne helyes – hanem az eredeti jelentésének megfelelően: „átellenben vele, szemben vele”, lásd a ZB és Hertzberg (ÚF = LB), és így e szerkezethez maga az ÚF is pl. a Józs 18,14-ben.

Józs 17,11: a három dombvonulat csak Megiddóra vonatkozik, ezért pontosítva.

Józs 17,13: lásd a 16,10-nél.

Józs 17,13: *wöhórés ló jórísú*: a parallel Bír 1,21.28.32 fordításához igazítva.

Józs 17,16: a *kol* fordítatlan maradt, pótolva.

Józs 18,2: *nachalá-tám*: szuffixum a végén, így a tárgy határozott.

Józs 18,2: a „maradt” itt furcsa, hiszen itt a többség a maradék. A javaslatához lásd a ZB és a LB-t.

- Józs 18,4:** *hábá:* „hozni”, lásd a ZB, LB („fogjatok”) és Hertzberg.
- Józs 18,4:** *bó:* itt a kontextus alapján „visszajönni”, lásd maga az ÚF helyesen a parallel 18,9-ben.
- Józs 18,5:** *hithallöqú:* nem perf. T.sz. 3. szem., hanem imperat. T.sz. 2. szem., lásd a ZB, LB (ÚF = Hertzberg).
- Józs 18,5:** a *pó* „itt” fordítatlan maradt: a héber kétszer is mondja, hogy „itt/ide”: *hénna* és *pó*, lásd így a ZB és a LB.
- Józs 18,6:** természetesen nem a jegyzéket sorsolja ki, hanem a hét örökrészt.
- Józs 18,7:** „Manassé-törzs”: mindenütt máshol, és a többi törzs kapcsán is az ÚF: „Manassé törzse”. Így csak itt, és a Józs 22,10–21-ben. Javítva.
- Józs 18,8:** *hahólökím:* valójában nem „Amikor elindultak”, hanem „azoknak, akik elindultak”, így a ZB. De az ÚF = LB és Hertzberg.
- Józs 18,9:** város – birtokrész: nem felsorolás, a héberben nincs is wáw közöttük. Az azonos prepozíció a két szó előtt mást jelöl: a városokat írják össze, de a hét örökrész szerinti bontásban, lásd a ZB és a LB, de Hertzberg is.
- Józs 18,10:** *machlōqót:* az a „beosztás”, amit a férfiak feljegyzései alapján maguk a törzsek készítettek, lásd 18,5: a hét törzs határát tehát nem Józsúé jelölte ki, hanem maguk a törzsek. Józsúé az így felosztott hét területet sorsolja ki egy-egy törzsnek. A vers ezt az eljárást írja le, illetve hangsúlyozza. Így a ZB és még világosabban Hertzberg (ÚF = LB).
- Józs 18,13:** *járad:* nem „leszáll”, hanem „lemegy”, lásd maga az ÚF a parallel 16,3-ban.
- Józs 18,17:** lásd a parallel 15,6-nál.
- Józs 18,18:** *haarábá:* „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, ZB, LB.
- Józs 18,20:** *lōmispōchótám:* lásd így maga az ÚF a parallel 18,21.28; 19,8.16.31.39.
- Józs 19,1:** *lōmispōchótéhem:* javítva a parallel 18,11; 19,10.17.24.32.40 alapján.
- Józs 19,9:** *chéleq:* „birtokrész” – lásd a Num 18,20-nál.
- Józs 19,9:** *rab méhem:* „túl nagy”, lásd a ZB, LB és Hertzberg.
- Józs 19,12:** *mizrách hassemes:* „napkelet” – lásd a Num 2,3-nál: itt a *qédōmá* variációja.
- Józs 19,13:** szövegromlás a versben, a BHS alapján javítandó, lásd a ZB, LB és Hertzberg is.
- Józs 19,23:** *lōmispōchótám:* lásd így maga az ÚF a parallel 18,21.28; 19,8.16.31.39-ben.
- Józs 19,27:** *mizrách hassemes:* „napkelet” – lásd a Num 2,3-nál.
- Józs 19,27:** *pága + bö:* „érinti”, lásd maga az ÚF például a 26. versben.
- Józs 19,29:** *ír mibcár:* máshol az ÚF-ban: „megerősített város”, lásd pl. mindjárt itt, a 19,35-ben, vagy a 14,12-ben.
- Józs 19,29:** „és a tengernél végződik”, ez a lezárása a leírásnak, lásd 15,4.11; 16,3; 17,9. Utána még városok: ezt az ÚF máshol az „Ott van még” formulával vezeti be, lásd 19,15: az utolsó két város már ennek a listának a része, tehát ezt a formulát a következő versből át kell venni ide: így a vershez a ZB, a LB és Hertzberg.
- Józs 19,34:** *mizrách hassemes:* „napkelet” – lásd a Num 2,3-nál.
- Józs 19,39:** nominális mondat, a „lett” itt fölösleges, lásd maga az ÚF a parallel 19,16.23.31.48-ban.
- Józs 19,42:** szövegromlás: Saalabbim azonos a Bír 1,34; 1Kir 4,9-ben is szereplő Saalbím-mel, javítandó, lásd a BHS, Hertzberg és a LB (ÚF = ZB).

Józs 19,48: *lömispöchtám*: lásd maga az ÚF a parallel 18,21.28; 19,8.16.31.39.

Józs 19,50: máshol a mondathangsúly.

Józs 20,3: *bisgága*: „nem szándékos(an)”, lásd az ÚF mindenütt máshol, pl. a Lev 4-ben, és főleg a parallel Num 35,11.15-ben.

Józs 20,3: *góél dám*: nem „bárki, aki bosszút akar állni”: ez jogi kategória, a család egy meghatározott tagja, akinek ez joga és kötelessége, lásd maga az ÚF a parallel Num 35,12-ben és itt, a 20,5-ben. A vers második fele amúgy is a parallel Num 35,12b szabad idézete: ahhoz igazítva.

Józs 20,4: *böözne*: „a füle hallatára”: azaz másoknak, de úgy, hogy ők is hallják? Nem, maguk a vének hoznak döntést. A *böözne* itt azt jelenti, hogy „személyesen nekik”, azaz ők hallhatják, kihallgathatják, és nem hallomás alapján ítélnék. Így a ZB és a LB is, amik a „vének előtt” formulával hozzák. Ennek megfelelő alternatíva: „ismertesse ügyét a város vénei előtt / tárja ügyét a város vénei elé”. Az ÚF egyébként maga is érzi, hogy nem szabad szó szerint lefordítani, s egyszerűen a „-nak,- nek” toldalékkal adja vissza a kifejezést pl. az alábbi helyeken: Gen 50,4; Ex 10,2; 11,2; Num 11,18, vagy az „előtt” határozószóval: Ex 24,7.

Józs 20,5: *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.

Józs 20,9: *bisgága*: „nem szándékos(an)”, lásd az ÚF mindenütt máshol, pl. a Lev 4-ben, és főleg a parallel Num 35,11.15-ben.

Józs 21,2: *ú migröséhem*: a végén szuffixum: a városok legelői. Így a ZB és a LB is, és maga az ÚF a 21,8-ban.

Józs 21,13kk: *migrásehá*: defectiva írásmóddal van ugyan írva, de a szó T.sz-ban áll: a város legelői: több van nekik, lásd maga az ÚF a Józs 21,3.8-ban, és a parallel 1Krón 6,42kk-ben. Így ehhez a vershez a LB is (ZB és Hertzberg: „Weideland”, azaz kollektív singularis)

Józs 21,26: lásd helyesen maga az ÚF a parallel 21,19.41-ben.

Józs 21,33: lásd helyesen maga az ÚF a parallel 21,19.41-ben.

Józs 21,42: legelők, így T.sz-ban. Lásd itt a ZB is.

Józs 21,45: a parallel Józs 23,14; 1Kir 8,56 fordításához igazítva.

Józs 22,2: *sámar*: törvényt, rendelkezést „megtart”, lásd a Lev 18,4–5-nél.

Józs 22,3: a *mismeret* szó fordítatlan maradt, a fordításához lásd a Deut 11,1; Lev 18,30; 22,9.

Józs 22,3: a *ze* itt fordítatlan maradt, pedig ez a honfoglalás hosszú idejére utal: hozza a ZB és a LB is.

Józs 22,5: *micwá*: „parancsolat”, mint mindenütt a Deut-ban. És itt kollektív singularis, azaz itt pluralisban fordítandó, mint annyi más helyen maga az ÚF a Deut-ban.

Józs 22,5: „szeresd az Urat...” és „teljes szívetekből...” – a Deut 6,5-ből vett idézet, a héber alapján ahhoz igazítva.

Józs 22,10: „Manassé törzse”, lásd a Józs 18,7-nél.

Józs 22,10: még mielőtt átkeltek volna a Jordánon: ezt segít kifejezni a „még” betoldása, lásd a LB és hasonlóan Hertzberg.

Józs 22,11.13: „Manassé törzse”, lásd a Józs 18,7-nél.

Józs 22,14: *nászí*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.

Józs 22,14: a fordítás indoklásához lásd a parallel Num 1,4-et és 1,16-ot.

Józs 22,15: „Manassé törzse”, lásd a Józs 18,7-nél.

Józs 22,20: Így a LB, ZB és Hertzberg. Ez már csak azért is az egyetlen jó fordítás, mert az ÚF jelenleg azt állítja, hogy Ákán is Aj első ostroma alatt esett el.

Józs 22,21: „Manassé törzse”, lásd a Józs 18,7-nél.

Józs 22,23: a héberben: „az Úr az istenek istene”, így a ZB, ÚF = LB és Hertzberg.

Józs 22,27.28: *éd*: „tanú”, akár a parallel Gen 31,48.52-ben.

Józs 22,28: *dóróté-nú*: szuffixum a végén, és így talán magyarosabb is. Ugyanígy a ZB, LB és Hertzberg.

Józs 22,29: itt alternatívákat sorol föl a szöveg, ezért a wáw jelentése „vagy”: a törzsek azt bizonygatják, hogy semmiféle áldozatot nem terveztek azon bemutatni.

Józs 22,30: *nászi*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.

Józs 22,30: *wórásé*: a wáw itteni funkciójához lásd az Ex 34,19-nél. Így itt a ZB és a LB és fentebb, a 22,14 (ÚF = Hertzberg).

Józs 22,32: *nászi*: „fejedelem”, mint mindenütt máshol, lásd a Num 3,24-nél.

Józs 22,34: *éd*: „tanú”, akár a parallel Gen 31,48.52-ben.

Józs 23,1: *záqén ubá bajjámím*: Lásd a Józs 13,1-nél.

Józs 23,1: *núach* Hifíl: „nyugalmat ad neki”, lásd a Deut 12,9-nél.

Józs 23,2: *záqantí bátil bajjámím*: bár ez ragozott, igei forma, lásd a parallel Józs 13,1-nél.

Józs 23,6: *sámar*: törvényt, rendelkezést „megtart”, lásd a Lev 18,4–5-nél.

Józs 23,6: *ászá*: törvényt „teljesít” – lásd a Lev 22,31-nél.

Józs 23,7: *ábad + histachawe*: a 2. parancsolat idézete (Deut 5,9a) – ahhoz igazítva.

Józs 23,10: a parallel Deut 32,30-hoz igazítva.

Józs 23,16: *ábad + histachawe*: a 2. parancsolat idézete (Deut 5,9a) – ahhoz igazítva.

Józs 24,1: a címfeliratot meg kell változtatni, hogy az „országgyűlés” szó kikerüljön belőle: az maximum egy népgyűlés, de nem parlament volt (lásd a ZB).

Józs 24,1: *sófét*: „bíra”, akár a parallel Józs 23,2-ben.

Józs 24,1: az *Izráel* szó a fordításból másodjára kimaradt, hozza a ZB és a LB is.

Józs 24,3: *wáettén*: a wáw itt „mégpedig” pontosító értelemben áll, lásd e funkciójához az Ex 34,19-nél: Izsák, majd Ézsau és Jákób, abból pedig két nép: ez feji ki a „megsokasítottam” állítást. Ezért a kettőspont.

Józs 24,9.11: *nilláchém + bö*: ugyanaz, mint a 24,8-ban, annak a javított fordításához igazítva: „harcba száll”.

Józs 24,13: *jága*: „fáradozni, vesződni valamivel”: azaz amit már mások betörték, bekerítettek, betelepítettek stb., azaz termelésre alkalmassá tettek. Így a ZB, a LB és Hertzberg.

Józs 24,14: *bötámím*: máshol csak a Zsolt 84,12-ben, ott az ÚF: „feddhetetlenül” – ez jobb, mert a tökéletesség csak ideál.

Józs 24,14: *beemet*: a parallel 1Sám 12,24-ben maga az ÚF: „híven” – ez kissé régies, tehát „hűségesen”. A jó hangzás kedvéért a két módhatározó a fordításban felcserélve.

Józs 24,15: névmás + participium: jelen idejű, folyamatos cselekvés, lásd a Deut 5,23-nál; ezt talán lehet a „most” beillesztésével érzékeltetni.

Józs 24,16: *áná + ámar*: egyszerűen csak „felel / válaszol”, lásd a Deut 1,14-nél.

Józs 24,17: *álá* Hifíl: „fölhoz”, lásd az Ex 32,4-nél.

- Józs 24,17:** *adonáj elóhénú*: a nagy *sömát* idézik a Deut 6,4-ből, ezt kombinálja a Dekalógus praeambulumával a Deut 5,6-ból! A fordítás ahhoz igazítva.
- Józs 24,17:** *bökol-hadderek*: nem „minden úton”, hanem a pusztai vándorlás *egész* útján, azaz egész ideje alatt, lásd a ZB, LB és Hertzberg. És nem „megőriz” (nem rossz, de félreérthető: nem enged letérni róla?), hanem „vigyáz rá”.
- Józs 24,18:** a *jóséb háárec* a singularis ellenére sem csak az emóriakra vonatkozik, ahogy a mögötte álló *mippönékem* sem. A német fordítások itt úgyesen kétértelműek.
- Józs 24,23:** *nátá* Hifil + *léb* + *el*: állandósult kifejezés, az ÚF itt a *nátá* igét szinte mindig a „hajlítani” igével adja vissza, lásd az istenekről szóló paralelleket: 1Kir 8,58 és főleg az 1Kir 11,2.3.4-et.
- Józs 24,25:** ide nem kell önálló címirat, ezt kiváltja a megváltoztatott felirat a 16. vers előtt, lásd a ZB (a többi a 16 előtt sem hoz címet).
- Józs 24,25:** *szím chók umispát*: szó szerint az Ex 15,25-ben, ott helyesen maga az ÚF is T.sz-ban hozza a főneveket (kollektív singularis) – ennek alapján javítva itt is. Tartalmi parallel az 1Kir 23,3, ahonnan kiderül, hogy Józsué Sikemben nem új törvényeket adott a népnek, hanem a Tórát ismertette a néppel, és fogadtatta el vele. Ennek alapján javítva itt a szöveg.
- Józs 24,26:** *széfet hattórá*: „törvénykönyv”, lásd az ÚF pl. : Deut 28,61; 29,20; 30,10; Józs 1,8; 8,33; 2Kir 22,8.11. A *széfer tórat móse*: „Mózes törvénykönyve” az ÚF-ban, lásd Józs 8,31; 2Kir 14,6; Neh 8,1. De „az ÚR törvénykönyve” is ismert, lásd az ÚF-ban: 2Krón 17,9; „Isten törvénykönyve”: Neh 8,18, vö. 9,3. Tehát mindezek alapján itt „Isten törvénykönyve”.
- Józs 24,26:** *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, így ehhez a vershez a ZB, LB és Hertzberg.
- Józs 24,27:** *éd* = „tanú”, akár a parallel Gen 31,48.52-ben és a Józs 22,27.28.34 javított szövegében, lásd e vershez a ZB, a LB és Hertzberg.
- Józs 24,31:** a héber alapján parallel Bír 2,7-hez igazítva.
- Józs 24,32:** az *ecem* itt is „csont”, akár az itt idézett Gen 50,25-ben maga az ÚF is (holttestnek akkor az már aligha lehetett nevezhető, főleg ha a 430 évre vonatkoztatjuk). Így e vershez a ZB, a LB és Hertzberg.
- Józs 24,32:** *kesztá*: egy régi súlymérték, tehát nem egy pénzérme, lásd a Gen 33,19-nél.

BÍRÁK KÖNYVE

- Bír 1,6–7:** „hüvelykujj” és „nagy lábujj”, lásd az Ex 29,20-nál.
- Bír 1,15:** a helyesírásban is a parallel Józs 15,19-hez igazítva (vessző).
- Bír 1,16:** *qéní*: „a kéniek”, lásd a ZB, LB, vagy „a keni”: Hertzberg, lásd a parallel Bír 4,11.
A héber szövegben a szó elől kieshetett a névelő, lásd a BHS-t.
- Bír 1,21:** a parallel 1,28.32 és Józs 17,13-hoz igazítva.
- Bír 1,28:** a parallel 1,21.32 és Józs 17,13-hoz igazítva.
- Bír 1,32:** az 1,27-hoz és a parallel 1,28.32; Józs 17,13-hoz igazítva.
- Bír 1,33:** a *láhem* fordítatlan maradt, hozzá a ZB és Hertzberg (ÚF = LB).
- Bír 2,3:** *jihje lömóqés lö*: „csapda lesz nekik”, lásd az Ex 34,12-nél.
- Bír 2,4:** a *dábár* fordítása itt valójában fölösleges.
- Bír 2,7:** a héber alapján a parallel Józs 24,31 javított fordításához igazítva.
- Bír 2,9:** a parallel Józs 24,30-hoz igazítva.
- Bír 2,9:** a város neve a Józs 19,50; 24,30-ban Kimnat-Szerach, sok kézirat, néhány fordítás itt is ezt hozza. A *heresz* a *szerach* mássalhangzóinak visszafelé olvasásaként állt elő. A BHS alapján a javítását javasolt, még akkor is, ha a német referencia-fordítások ezt nem teszik meg.
- Bír 2,10:** *hammaasze*: nincs a végén szuffixum, nem is fordít oda egyet a ZB és a LB sem.
- Bír 2,13:** *háastárót*: Astarte istennő neve T.sz-ban, így helyesen maga az ÚF a Bír 10,6; 1Sám 7,4; 12,20-ban.
- Bír 2,14:** *mákar + böjad*: állandó formula, az ÚF eddig így fordította: „odaad”: 2,14; 3,8; vagy így: „odaad valaki kezébe”: 4,2 (lásd ez utóbbihoz a parallel *nátan + böjad* szerkezetet ugyanebben a funkcióban), Bír 10,7: „a hatalmába adta őket”; 1Sám 12,9: „eladta neki (Siserának!)”, Egységesítve erre: „kiszolgáltatta őket neki”.
- Bír 2,14:** *őjöbé-hem*: a végén szuffixum: lefordítja a ZB, a LB és Hertzberg.
- Bír 2,16:** ugyanaz a *sószím* „fosztogató” szó, mint a 14. versben.
- Bír 2,19:** *ábad + histachae*: „tisztel + imád”, akár a Dekalógusban – ahhoz igazítva, lásd „imádták”: maga az ÚF fentebb, a 12. versben.
- Bír 2,20:** „Ilyenkor”: nem minden alkalommal mondta ezt, hanem egy idő után, megelégtelve hűtlenségeiket egyszer csak így döntött, lásd a ZB, a LB és Hertzberg, akik ezzel a verssel új bekezdést is kezdenek.
- Bír 2,20:** folyamatos és jelen idő: „nem hallgat rám”, lásd a LB.
- Bír 2,21:** így Hertzberg és a LB alapján.
- Bír 3,1:** így adja vissza a le nem fordított *kól* szót a ZB és a LB is.
- Bír 3,3:** *lebó chamát*: „a Hamátba vezető út”, lásd részletesen a Num 13,21-nél.
- Bír 3,3:** *szóráním*: a Józs 13,3 és a Bír 3,3 kivételével az ÚF-ban mindig: „városfejedelem”, lásd pl. Bír 16,5.8 stb.; 1Sám 5,8.11; 6,4; 7,7 stb. Javítva.
- Bír 3,4:** *cáwá micwá*: „parancsot parancsolni”: kiktatandó hebraizmus, lásd a Gen 26,3-nál. Így e vershez a ZB és Hertzberg (ÚF = LB).
- Bír 3,5:** a kánaáni népek felsorolása: lásd az Ex 13,5-nél.
- Bír 3,6:** *ábad*: a fordítása itt az idézett Deut 7,3–4 fordításához igazítva.
- Bír 3,8:** *mákar + böjad*: lásd a Bír 2,14-nél.

- Bír 3,8:** az Arám itt jelző, legyen á-val, hogy lássuk, az arámok egyik településéről van szó.
- Bír 3,9:** *wajjicaqú böné jiszról el jhwh*: ennek az állandó formulának fordítását az ÚF indokolatlanul variálja. Egységesítve.
- Bír 3,11:** ugyanaz a formula, mint az 5,31 és a 8,28-ban: ezek alapján javítva.
- Bír 3,11:** *wajjámot (xy) wajjiqábér bö + város*: ugyanaz a formula szerepel a 8,32; 10,2; 10,5-ben és a 12,7.10.12.15-ben, és félig a 3,1-ben. Az ÚF a 12. fejezetben egységesen fordítja, de ez nem egyezik a többi helyen szereplő fordítással. Egységesítve: „Azután meghalt xy, és eltemették itt meg itt”.
- Bír 3,15:** *wajjicaqú / wajjizaqú böné jiszról el jhwh*: ennek az állandó formulának fordítását az ÚF indokolatlanul variálja. Egységesítve.
- Bír 3,16:** *gómer orkáh*: a hossza egy könyök = „egykönyöknyi”. Ezzel tökéletesen le van fordítva. A „hosszú” szót azért sem szabad a fordításban hagyni, mivel azt sugallja, hogy ez a kard az átlagosnál hosszabb volt: éppen ellenkezőleg: ez egy rövid tör, a szokott méretnél jóval kisebb. Igazából még az is elmenne talán: „egy kétélű rövid, egykönyöknyi kardot”.
- Bír 3,18:** *kálá*: a héber nem tudja külön kifejezni a perfektumi, befejezett cselekvést, ezért „segédigeként” használja erre a *kálá* igét, lásd maga az ÚF pl. a Józs 10,20-ban vagy a Bír 15,17-ben. Így ehhez a vershez a ZB, LB és Hertzberg.
- Bír 3,18:** *ám*: itt általános alany, és biztosan nem a becsméről „népség” értelemben áll, lásd a német fordításokat.
- Bír 3,20:** Éhúd szavait az ÚF túl szabadon adja vissza. Pontosítva.
- Bír 3,21:** az ÚF itt túl szabadon adja vissza a verset: a „ruhája alá” egyszerűen nem szerepel a héberben. Máshol az ÚF szó szerint lefordítja a szerkezetet: „kinyújtotta a kezét”, lásd a Gen 22,10-ben. Az itteni megoldáshoz lásd maga az ÚF-t a Bír 15,15-ben: „utánanyúlt”.
- Bír 3,25:** *énennú*: a szuffixum magára a királyra vonatkozik: ő „nem volt kinyitó”, lásd a ZB (ÚF = Hertzberg és a LB).
- Bír 3,25:** *arcá*: „lent”: az emeleten vagyunk, tehát nem föld, hanem padló.
- Bír 3,26:** a *málat* ige kétszer fordul elő, lehet és szükséges egyféleképpen fordítani.
- Bír 3,27:** *har efracim*: „Efraim hegyvidéke”, mint mindenütt máshol.
- Bír 3,28:** a „gyorsan” nincs a szövegben.
- Bír 3,30:** *wajjámot (xy) wajjiqábér bö + város*: lásd a Bír 3,11-nél.
- Bír 4,2:** *mákar + böjad*: lásd a Bír 2,14-nél.
- Bír 4,3:** *wajjicaqú / wajjizaqú böné jiszról el jhwh*: ennek az állandó formulának fordítását az ÚF indokolatlanul variálja. Egységesítve.
- Bír 4,5:** *har efracim*: „Efraim hegyvidéke”, mint mindenütt máshol.
- Bír 4,9:** Kedes-be: így maga a következő vers, és itt a német fordítások.
- Bír 4,11:** lásd a qerét: ez ugyanaz a tölgyfa, mint amit a Józs 19,33 is említ: az ottani fordításhoz igazítva – a német fordítások ellenére is.
- Bír 4,13:** az ÚF-ban máshol mindig egybe írva: „hadinép” – lásd az Ex 17,13-nál.
- Bír 4,15:** *rekeb*: a harci kocsiból álló sereg, *merkábá*: egy darab harci kocsi. Nem két külön jármű: tehát ugyanúgy kell fordítani.
- Bír 4,15:** futni csak gyalog lehet: a csatából megfutamodik, illetve gyalog menekül az ember.

- Bír 4,18:** a parallel 4,22 fordításához igazítva.
- Bír 4,20:** a *petach* itt is „ajtó, bejárat”, lásd a német fordításokat.
- Bír 4,21:** Ekkor – mikor? Amikor beszélt vele? Nem, miután elaludt – ezt érzékeltetni kell.
- Bír 5,2:** az ÚF fordításának sehol másutt nincs nyoma. Viszont a ZB és Hertzberg is ezt hozza: „a fejedelmek vállalják fejedelmi szerepüket”, így még a Károli is. A LB más, de nem az ÚF, és inkább a javaslatához, mint az ÚF-hoz áll közelebb a Kat-Bib is („Ti, akik Izráelből önként veszélynek tettétek ki magatokat,...”). E vers tartalmához lásd a 9. verset is.
- Bír 5,12:** *úsabé sebjóká:* „ejtsd foglyul a te foglyaidat” – azaz fogj el mindenkit, akinek ez a sorsa / akit akarsz!, lásd a KatBib: „s fogd meg foglyaidat!”, és hasonlóan a ZB: „vezesd a fogságba a te foglyaidat!” A LB itt a BHS szövegrekonstrukcióját követi: „ejtsd foglyul fogva tartóidat!” De, hogy közelebb maradjunk az ÚF-hoz, legyen ez: „fogd el foglyaidat,...!”
- Bír 5,19:** az „ugyancsak” nincs a szövegben, a költő sor két tagja ugyanarról beszél, lásd a ZB, a LB és Hertzberg (áz = akkoriban).
- Bír 5,28:** „késlekedik” + „jön” = „késik”. Ennyi. Az ÚF itt a két ige külön lefordításával (formális megfeleltetés) a kéttagú parallelizmust is elrontja, mert hármásra bővíti.
- Bír 5,28:** *paam:* „lépés”: a lovak patájának csattogása: a ZB és a LB, a kerék zörgése: Hertzberg. Tehát mindenképpen: valami hallható jele a közeledtének. Így teljes a parallelizmus: nem is látja és nem is hallja a fiát.
- Bír 6,4:** ha „Hamátba vezető út”, akkor itt is hasonlóan.
- Bír 6,5:** *én miszpár:* így maga az ÚF a parallel 7,12-ben és az 1Krón 22,16-ban. A sáskák + *lárób* szerkezetéhez, amit itt az ÚF túlbonyolít, lásd szintén a parallel 7,12 fordítását.
- Bír 6,6:** *wajjicaqú böné jisrál el jhwh:* ennek az állandó formulának fordítását az ÚF indokolatlanul variálja. Egységesítve.
- Bír 6,8:** ‘*álá* Hifil: „fölhöz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- Bír 6,8:** mivel itt a szöveg a Dekalógus preambuluma idézi (Deut 5,6), ezért itt is „Egyiptom földje” a jó fordítás.
- Bír 6,9:** a *kol* nem lett lefordítva: hozza a ZB, LB és Hertzberg is.
- Bír 6,12:** *wajjérá éláw:* „megjelent neki”, lásd maga az ÚF: Gen 18,1; 26,2.24; Ex 3,2 stb.
- Bír 6,13:** ‘*álá* Hifil: „fölhöz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- Bír 6,15:** *dal:* itt azt jelenti, hogy „gyenge”, lásd maga az ÚF pl. 2Sám 3,1; 13,4 („levert”); Gen 41,9 („hitvány”), így e vershez a ZB, LB és Hertzberg.
- Bír 6,15:** *cöíráh:* itt „legfiatalabb”, nem pedig méretre a legkisebb, lásd a ZB, LB és Hertzberg.
- Bír 6,18:** *jásab:* itt is azt jelenti, hogy „maradni”, lásd a ZB, LB és Hertzberg.
- Bír 6,19:** *maccót:* T.sz., lásd maga az ÚF a 20. versben.
- Bír 6,22:** Az ÚF-tól szokatlan rövidítése a héber szövegnek.
- Bír 6,25:** *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.
- Bír 6,27:** nem a létszámon van a mondathangsúly.
- Bír 6,28:** „imént”? Nem, *bánúj:* egy „felépített” – azaz újonnan épített.
- Bír 6,29:** lásd maga az ÚF a Bír 10,8-ban.

Bír 6,29: *wajjómörú*: ennek is a város lakói az alanya. Azaz ők maguk nyomoztak, és a végén ők maguk mondták, azaz állapították meg, ki volt a tettes. Így a német fordítások. Mert ha az egész város nyomoz, azaz senki sem tud semmit, akkor ugyan ki mondta volna meg, hogy ki volt az elkövető?

Bír 6,31: „szembeszállni” a támadóval lehet, de itt nem Jóás a támadó. Itt egyszerűen azt jelenti a héber kifejezés: ott álltak vele/körülötte, köré sereglettek, lásd a ZB, LB és Hertzberg.

Bír 7,2: *rab + min*: comparativus: „nagyobb annál”, hogy, azaz „túl sok ahhoz, hogy”.

Bír 7,3: *böözne*: itt: „előttük”, lásd a Józs 20,4-nél. Így a vershez a ZB (Hertzberg körülír, a LB = ÚF).

Bír 7,4: a *kol* kimaradt a fordításból.

Bír 7,6: A 6. vers a héberben nincs rendben, mert így a jelenlegi szöveg ellentmondásos. Akkor most ki hogy ivott? És kit választott ki Gedeon? Ez nem érthető. A probléma az, hogy a 6. versben a „kezüket a szájukhoz emelve” szavak másolási hiba miatt rossz helyre kerültek. Ebből indul ki, és a javaslatnak megfelelően rekonstruálja az eredeti szöveget a BHS, Hertzberg és a LB is, akik a megfelelő helyre átrakják, valamint a JB is, ami a rossz helyre került szavakat egyszerűen törli.

Mi szól emellett a rekonstrukció mellett?

1) Az 5. vers szerint voltak, akik nekihasaltak a víznek, és közvetlenül a nyelvükkel lefetyelték be a vizet. Rájuk az eredeti héber következetesen a *láqaq* „nyaldos” igét használja, tehát ők a „nyaldosók”. Velük szemben voltak azok, akik csak letérdeltek, és úgy „ittak”. Rájuk a héber a *sátáh* „inni” igét használja. Legyenek ők a „térdelők”. Az 5. versből világos, hogy a „nyaldosók” és a „térdelők” nem lehetnek azonosak. Eddig az ÚF-ban is ez található.

2) A 7. versben a héber szöveg rendben van: eszerint 300-an voltak a „nyaldosók”. Ám ez az ÚF-ból nem derül ki, mert az itt, és nem a 6. versben rekonstruál, módosít, hiszen a *láqaq* igét az 5. verssel szemben nem „nyaldosni”, hanem „szürcsölni” értelemben fordítja, és ezzel, az eredeti héber szöveget megváltoztatva, a 300-as adatot átviszi a „nyaldosókról” a nem nyaldosókra (szürcsölőkre), akik nyilván csak a „térdeplők” lehetnének. Pedig a héber szerint a „nyaldosók” voltak 300-an, és nem a „térdeplők”!

3) A 6. vers azt állítja, hogy a „nyaldosók” voltak 300-an – ezt az ÚF ismét elfedi, mert a *láqaq* igét itt is „szürcsölni” igével fordítja. A 6. vers ezen kívül azt is világosan mondja, hogy ez a 300 ember nem az, akik letérdelve „ivott” – hanem az, aki „szürcsölt”, tehát az 5. vers szerint kutya módjára nekihasalt a víznek.

4) Mindebből az következik, hogy a 6. versben a „szájához emelte a vizet” kifejezés csakis a térdeplőkre vonatkozhat.

Ez már csak azért is logikus, mivel aki nekifekszik a víznek, az a két kezével támaszkodik, tehát nem tudja szájához emelni a vizet, míg a térdeplő nem tud lefetyelni, tehát kénytelen a kezével a szájához emelni a vizet. Persze ha az ember nagyon akarja, sokféle testtartás elképzelhető...

Nyilvánvaló, hogy térdelni és a vizet a szájunkhoz emelni az ivásnak Izráelben is az előkelőbb formája lehetett, mely több önfegyelmet igényelt. Tehát

a „térdeplők” voltak a fegyelmezettebbek és a szívósak, a kutyamód „nyaldósók” a kevésbé fegyelmezettek és kitartóak.

Azaz mit akar mondani a szöveg? Isten nem a háromszáz legfegyelmezettebb embert választja ki magának, ahogy azt a Károli és az ÚF miatt gondolni szoktuk, hanem a 300 türelmetlent, a legkevésbé fegyelmezettet, vagyis a legsilányabbat! Ez illik az egész fejezetbe. Hiszen az egész válogatás célja nem egy „elit-kommandó” toborzása, hanem annak a nyilvánvalóvá tétele, hogy a győzelmet Izrael nem a saját erejének köszönheti: ezért előbb a létszám drasztikus csökkentése, majd a „selejt”-en kívül mindenki más hazaküldése is.

De ezen a ponton nem teljes a konszenzus, mert a ZB lefordítja szó szerint a sérült héber szöveget, ugyanígy a KatBib is. De, ahogy láttuk, legalább akkor ennek az értelmezésnek a támogatottsága a referencia-fordítások között.

Bír 7,7: *lāqāq*: lásd a 7,5-ben.

Bír 7,12: állandó formula, az ÚF-ban mindenütt máshol „homok”, lásd Gen 32,13; 41,49; Józs 11,4 + még 7x. „Föveny” csak itt és a nem éppen parallel Hab 1,9-ben.

Bír 7,17: névmás + participium: az alany nem nyomatékos, lásd a Deut 1,2-nél.

Bír 7,22: *cerédá*, a héberben itt másolási hiba történt, lásd a BHS-t, az 1Kir 11,26 alapján. Ugyanígy a ZB, LB és Hertzberg.

Bír 7,24: a *lāhem* fordítatlan maradt, itt a jelentése: „előlük”, lásd a ZB, hasonlóan a LB és Hertzberg.

Bír 8,1: *rib*: lásd a Gen 26,20–22-nél. Ráadásul itt nem jogi vitáról van szó, hanem perlekedésről, azaz civakodásról, veszekedésről.

Bír 8,9: *sálóm*: testi épség, egészség, boldogság, siker: ez mind benne van a szó jelentésében. Így itt inkább „épségben”, lásd a német fordításokat és a Gen 28,20 javított szövegét.

Bír 8,14.15: *ansé szukkót*: máshol a történetben: „X lakói” – itt az ÚF a hébert egyszerűsíti.

Bír 8,21: *qúm* + egy mozgást kifejező ige: lásd a Gen 28,2-nél. Ugyanígy javítva a Jer 18,2, ahol a „Menj el!” áll, azaz a *qúm* igét fordítatlanul maradt. A „Rajta!” fordítás a Bír 8,20-ban nem rossz, és ide, a 21. versbe is illik: erre javítva.

Bír 8,31: *píleges*: „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.

Bír 9,2–3: *böozné*: itt: „előttük”, lásd a Józs 20,4-nél. Így a vershez a ZB (LB = ÚF). Hertzberg itt „nachdrücklich”, lásd a javított szöveg is hasonlóan a Num 11,1-nél.

Itt mindenesetre a sutyorogni, a „hírt / üzenetet titokban, fülbe súgva terjeszteni” jelentésárnyalat is benne lehet a szerkezetben: „Terjesszétek ezt Sikem polgárai között”, lásd hasonlóan talán az 1Sám 18,23-ban is.

Bír 9,2: a *kol* kétszer is fordítatlan maradt, mindkétszer hozza a ZB és a LB is.

Bír 9,6: A sikemi szent fa a Gen 35,4; Józs 24,26-ben az ÚF szerint „cserfa” (ami a tölgy egyik fajtája). A héber *élá* / *élón* szavak egyszerűen nagy fát jelentenek, az ÚF maga is fordítja mindkettőt tölgynek és csernek is. Az ÚF tehát valójában nem hibás itt. De hogy az olvasót ne zavarjuk meg, aki esetleg nem tudja, hogy a cser az egyben tölgy is, simítsuk itt a szöveget a két parallelhez. A ZB pl. mindhárom helyen ugyanazt a „Therebint” szót hozza, a LB mindhárom helyen az „Eiche” szót.

Bír 9,12: a bevezető formula ugyanaz, mint a 9. (és a 13.) versben: egymáshoz igazítva.

- Bír 9,12:** a bevezető formula ugyanaz, mint a 10. vers elején, ahhoz igazítva: itt az ismétlődés szükségese és jó.
- Bír 9,13:** a bevezető formula ugyanaz, mint a 9. és a 11. versben: egymáshoz igazítva.
- Bír 9,18:** *hajjóm*: fordítatlan marad, viszont a 19. versben lefordítja az ÚF.
- Bír 9,18:** *amátó*: a végén a szuffixum, ami Gedeonra utal, fordítatlan maradt.
- Bír 9,28:** *anáchnú*: a „mi” hangsúlyos, le kell fordítani.
- Bír 9,29:** a *wajjómer* helyett komoly szövegelemlek a *wáómar* E.sz. 1. szem. igealakot hozzák, lásd a BHS-t. Ez illik ide, hiszen a 30. vers mutatja, hogy ő csak hűbörög, szájal, és Abímeleket csak Sikem helytartója értesíti a lázításáról. Így a ZB, LB és Hertzberg is.
- Bír 9,33:** *wöháám aser ittó*: „a hadinép, amely vele van” – kimaradt a fordításból.
- Bír 9,41:** *wajjése*: talán eredetileg *wajjasob*: „és visszatért” – mert ez illik ide, és mert ezt hozza az Lxx is. Így a ZB és Hertzberg. ÚF = LB.
- Bír 9,46:** *cöríach*: „boltív, boltíves helyiség”: ez lehet egy külön nagyterem, torony, de lehet föld alatti pince, börtön, bányakna is, lásd a ZB és a LB („Gewölbe”), Hertzberg: „börtön” (ÚF: „rejtekhely: valami föld alatti helyiség, „óvóhely”) A szó máshol csupán 1Sám 13,6-ban jön elő, ott az ÚF szerint „sziklahasadék”. Mivel itt felgyújtják, inkább egy nagy terem, lásd a K-B: „eine Räumlichkeit im Innern des Tempels, oder speziell ein unterirdischer Raum, Krypta, nach »Turm«.. Talán legjobb lenne a „belső terem” fordítás.
- Bír 9,48:** *ám*: eddig a történetben végig „sereg”-nek fordította az ÚF – maradjunk akkor ennél. Egyébként „a vele levő hadinép”.
- Bír 9,49:** *gam-kol-háám*: fordítatlan maradt.
- Bír 9,49:** *szókó*: a végén szuffixum, lásd a szövegkritikai apparátust is. Azaz: „mindenki a maga ágát” – azaz: „magának”.
- Bír 9,49:** *cöríach*: lásd a 9,46-nál.
- Bír 10,2.5:** *wajjámot* (xy) *wajjiqábér bö* + város: lásd a Bír 3,11-nél.
- Bír 10,6:** Ha az „Isten” szó nem személynévként, hanem köznévként T.sz-ban áll, akkor az ÚF mindenütt máshol névelőt tesz elé, lásd „a Baalok” formát. Ehhez igazítva.
- Bír 10,6:** Több birtokos esetén a birtokot csupán egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Bír 10,7:** *mákar* + *bőjad*: lásd a Bír 2,14-nél.
- Bír 10,8:** *et-kol-böné jiszráél aser*: így fordítja a ZB, a LB és Hertzberg. Merthogy a héber ezt jelenti.
- Bír 10,9:** *cárar*: „körbefog, összeköt, összeszorít, szorongat”.
- Bír 10,11–12:** az ÚF főlegesen átváriálja a mondat szerkezetet, főleg a 12. versben.
- Bír 10,16:** *abad*: itt is „tisztelet”, hiszen a szöveg itt visszakapcsolódik a 10,6-hoz.
- Bír 10,18:** *chálal*: itt nem „elkezd”, hanem „bele mer kezdeni / vágni”, lásd a ZB.
- Bír 11,3:** az *immó* nem lett lefordítva.
- Bír 11,10:** „legyen a hallója” – azaz legyen a tanú, így a ZB és a LB is.
- Bír 11,17:** a parallel Num 20,17 fordításához igazítva.
- Bír 11,19:** a parallel Num 21,21 fordításához igazítva.
- Bír 11,20:** *jachzá*: a parallel Num 21,23 alapján helyesen: „Jahac”, így a ZB és a LB is (a végén hé locativus).

- Bír 11,20–21:** *ám:* „hadinép”, lásd maga az ÚF a parallel Num 21,23-ban – egyébként lásd az Ex 17,13-nál.
- Bír 11,22:** a *kól* itt – szemben az előző verssel, ahol körülményes, és mégsem – itt kimaradt. Ha már valahol elhagynánk, akkor inkább az előző versből.
- Bír 11,31:** nem „bármi”, hanem „bárki”: eleve emberáldozatot ígért meg, lásd a ZB és a KatBib is (!). (ÚF = Hertzberg és a LB). Mert mire számított volna? Hogy a kutyája, a kecskéje vagy a tehene megy elé? A győztesek elé az asszonyok mennek ki (vö. 1Sám 18,6–7), ő ezt nagyon is tudta. Lásd a kérdéshez KUSTÁR: *Jefte*.
- Bír 11,33:** ha „Hamátba vezető út”, akkor itt is hasonlóan.
- Bír 11,34:** *jöchidá:* igaz, hogy a végén nőnemű végződés, de a szó azt jelenti: „egyetlen, kedvenc”, lásd a Gen 22-ben Izsákról. Tartalmilag nagyon is megengedett a „gyermek” fordítás, ami stilisztikailag is kívánatos. Így a ZB és a LB is.
- Bír 12,15:** Amálék nem Efraim területével határos, tehát ez nem lehet az „amáléki hegyvidék”. Egyetlen hegyről lehet szó, ami egy amálékiról kapta a nevét, lásd Hertzberg és a ZB (ÚF = LB).
- Bír 13,5:** *názír:* „názír” – ezt az ÚF szakkifejezésként átírja és hozza a Num 6-ban. Ott názírról és názír fogadalomról van szó. Akkor itt is legyen „názír” a *názír* fordítása.
- Bír 13,6:** *bó’* „bemenni, odamenni valamihez”.
- Bír 13,7:** *názír:* lásd a 13,5-nél.
- Bír 13,7:** *mibbeten:* a parallel 13,5-ben az ÚF helyesen: „már anyja méhében (is)”. Erre javítva, lásd így a ZB, LB és Hertzberg is.
- Bír 13,8:** *átar:* „imádkozik”.
- Bír 13,9:** *qól:* „hang” – tehát ha lehet a fordításban „szó”, akkor lehet „kérés” is.
- Bír 13,12:** *ma-jihje mispat-hannaar:* lásd paralleljeként a 2Kir 1,7: *me mispat háís:* itt az ÚF helyesen: „Milyen volt a külseje annak az embernek?”. De itt mégis lehet a *mispát* szót tágabb értelemben venni: milyen szabályok vonatkoznak majd rá? Maradhat tehát az ÚF.
- Bír 13,14:** *tismór:* imperfectum E.sz. 3. szem. nőnem: azaz nem Sámson, majd, hanem Mánóach felesége! Így az összes német fordítás. Mivel a magyarban nincsenek nyelvtani nemek, csak kiegészítéssel tudjuk kifejezni.
- Bír 13,21:** a vers első fele egy közbevetette megjegyzés, ami megszakítja a jelenetet. Mánóach a csodából értette meg, még ott, rögtön, hogy egy angyal volt az – ezért nyugtathatja az asszony azokkal a szavakkal. De nem lett módosítva.
- Bír 13,25:** „Dán tábora”: névelő nélkül, lásd az egyetlen parallel helyen maga az ÚF is helyesen: Bír 18,12.
- Bír 14,2–3:** lásd a Gen 34,4-nél.
- Bír 14,5:** *kőfir:* nem „kölyök” oroszán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Így e vershez a ZB, LB és Hertzberg.
- Bír 14,7:** az utolsó mondat nem okhatározói, hanem következtetői: miután elbeszélgett vele, tetszet meg (még jobban) neki. Így a német fordítások is.
- Bír 14,15:** a masszoréta szövegben az időrend kissé felborult, ebben a versben a negyedik napról lehet szó, lásd a BHS-t és az összes német fordítást. A héberben a *hassöbii* és a *harröbii* között egyetlen betű az eltérés, tehát másolási hiba is lehet a jelenlegi szöveg.

- Bír 14,15:** *pattí*: „rászed”, lásd maga az ÚF a parallel 16,5-ben. Így a fordítatlan maradt *lánú* is már visszaadható.
- Bír 14,16.17:** *báká + al*: „valakire ráborulva sírni”, lásd helyesen az ÚF-t a Gen 50,1-ben, és a hasonló szerkezetet a Gen 45,14-ben. Így ehhez a vershez Hertzberg. A LB és a ZB datívusznak fordítja: „neki” sírdogálni. Maga az ÚF a 17. versben lefordítja így: „előtte”.
- Bír 14,17:** *hachída*: az ÚF túlbonyolítja, elég a „megfejtés”, lásd a ZB és Hertzberg.
- Bír 15,5:** *qámót / qámá*: egyszerűen „gabona / gabonaföld”, lásd maga az ÚF pl. Deut 23,26. Így e vershez a ZB, a LB és Hertzberg.
- Bír 15,6:** *löméréé-hú*: a végén suffixum, lefordítja a ZB, a LB és Hertzberg.
- Bír 15,8:** a „lakik” talán túlzás, bár a *jásab* pontos fordítása. De a szinonim *sákan* igét az ÚF sokszor fordítja így: „tanyázni”, lásd pl. Gen 16,12; 25,18; Bír 5,17; Jób 37,8. Ennek alapján itt is elfogadható lehetne a „tanyát ver” fordítás.
- Bír 15,10.11:** *ís/ansé jöhúdá*: „júdaiak”, lásd maga az ÚF: 1Sám 17,52; 2Sám 19,17.43.44; 20,4, 2Krón 13,15; 20,27, összesen 52x. A „júdabeliek” forma az egész ÚF-ban csak 5x: itt kétszer + 1Sám 11,8; 17,1; 2Krón 20,24. A többségi formához igazítva.
- Bír 15,17:** Az ÚF soha nem szokta a névadatoló mondák esetében a héber név helyett annak a magyar fordítását beírni. Itt sem kell. A hely neve „Rámat-Lehi”, lásd Rámat-Hammicpe a Józs 13,26-ban. Így e vershez a ZB, LB és Hertzberg.
- Bír 15,19:** Az ÚF soha nem szokta a névadatoló mondák esetében a héber név helyett annak a magyar fordítását beírni. Itt sem kell. A hely neve tehát „Kóré-forrás”, lásd az ÚF-ban: Semes-forrás, Rógél-forrás: Józs 15,7; 18,15.16; 1Kir 1,9 (igaz, Sárkány-forrás is van: Neh 2,13). Így e vershez a ZB, viszont ÚF = LB és Hertzberg.
- Bír 16,3:** *sákab*: itt eufemizmus: a nővel feküdt az ágyban éjfélig. Ráadásul a magyar így esetlen, bár szó szerinti fordítás. A javaslat egyszerre szebb, és talán sejtelmesebb is, az eufemizmusnak megfelelően. És a csel az, hogy Sámson nem várta meg a reggelt, így az öröket meg tudta lepni. Ezért a szembeállítás.
- Bír 16,5:** *júkal + lö*: „legyőzni, bírni vele”, így maga az ÚF pl. Gen 32,26; Num 13,30; 1Sám 17,9; Jer 1,19. Így ehhez a vershez a ZB, LB és Hertzberg.
- Bír 16,17:** *mibbeten immí*: a parallel 13,5-ben: *mibbeten*, ott az ÚF helyesen: „már anyja méhében (is)”. Erre javítva, lásd így a ZB, LB és Hertzberg is.
- Bír 16,19:** *seba machlöfót rósó*: ugyanez szerepel a 13. versben is, a fordítás ahhoz igazítva: Sámson haja hét hajfonatba volt összefonva: mint a hetet, tehát az egész haját levágatta, nem csak hét fűtöcskét. Így a vershez a LB, ZB és Hertzberg is.
- Bír 16,19:** *löannótó*: ZB, LB és Hertzberg: „elbánni vele”, akár a 16,6-ban: tehát pajkosan próbálgatta az erejét.
- Bír 16,19–20:** vers utolsó mondata egy közbevetés, az ÚF ezt elfedi a Delila szó befűzésével.
- Bír 16,21:** „foglyok háza” = magyarul „börtön”, így ZB, LB és Hertzberg.
- Bír 16,22:** *széár*: szörzet. A haj: *szöar rós*: azaz „fejszőr”. Tehát nem „a fején a haj”, hanem egyszerűen „a haja”. Azaz az ÚF (és a német fordítások) szövege itt egy kiiktatandó hebraizmus (formális megfeleltetés).

- Bír 16,23:** *zebach*: itt inkább „áldozati lakoma” – lásd maga az ÚF is így fordítja a szót az 1Sám 9,12; 16,3-5; 20,6.29-ben, illetve használja ezt a kifejezést a Gen 31,54; 2Krón 30,22-ben is. Az örvendezés és a megrészegedés („jókedvük támadt”) világosan mutatja, hogy itt is erről van szó. A német fordítások itt megőrzik az „áldozatot bemutatni” fordítást, viszont a *szimchá* szót egyöntetűen „öröm-ünnep”-nek fordítják – a végeredmény tehát ugyanaz.
- Bír 16,25:** „foglyok háza” = magyarul „börtön”, így ZB, LB és Hertzberg.
- Bír 16,25:** *wajjőcachék lifnéchem*: „és ő bohózkodott előttük”: Az ÚF azt sugallja, hogy Sámson megalázására nem került sor, mert ő már az előtt kidöntötte az oszlopokat. Nem így a héber és a német fordítások: megtörtént, és csak a produkció után állították az oszlopok közé, lásd a 27. versben maga az ÚF is. A javaslat megőrzi az ÚF-ból, amit lehet, de ezt a tényt is kifejezi.
- Bír 16,27:** a *kól* fordítatlan maradt, hozza a ZB, a LB és Hertzberg.
- Bír 16,28:** az *achat* szó nem lett lefordítva. Ez azonban az akcentusok szerint nem a folytatáshoz tartozik („a két szemem közül az egyikért” = ZB és Hertzberg), hanem a bosszú szóhoz: „egy bosszút”, azaz „egy utolsó bosszút”, így a LB és a Károli.
- Bír 16,30:** az egész nép természetesen nem volt a házban: az *am* itt vagy azt jelenti, hogy „tömeg, sokaság”, vagy a fejedelmekkel szemben az egyszerű embereket.
- Bír 17,7:** a jelenlegi szöveg szerint nem az ifjú volt júdai, hanem Betlehembben júdaiak között élt. De ő maga lévita.
- Bír 17,8–9:** *gúr*: „jövevényként tartózkodni valahol” – így a ZB és Hertzberg (ÚF = LB). Így az ige fordításához maga az ÚF pl. a Ruth 1,1-ben. A 9. versben – a 8. után – talán elég a „letelepedhetek”.
- Bír 17,12:** a parallel 18,4-hez igazítva.
- Bír 18,3:** minden német fordítás szerint ez a jelenet már a házban történik, miután ott szállást vettek: a lévita hangját a szentélyből hallhatták, oda tértek be, és ő ott kérdezte meg nekik Istent (lásd a 18,14: több házból álló épületegyüttesben lakik Míká). A „felfigyel a hangjára”: a kiejtésére, a dialektusára, így a ZB. De az ÚF sem lehetetlen.
- Bír 18,6:** *lék/lökú lősalóm*: „Menj el / menjetek békével!”, lásd az Ex 4,18-nál.
- Bír 18,8:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Bír 18,11:** *wajjiszu*: lásd az Ex 13,20-nál.
- Bír 18,14:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Bír 18,14:** *löraggés*: „kikémlelni”, így a Num-Józs. A 18,2-ben a szinonima miatt elfogadható, hogy másképp van fordítva.
- Bír 18,14:** *áná + ámar*: egyszerűen csak „felel / válaszol”, lásd a Deut 1,14-nél.
- Bír 18,15:** a *bajit* mindkét esetben ház, lásd a 18,14: Míkának több háza állt itt egymás mellett.
- Bír 18,17:** *löraggés*: „kikémlelni”, így a Num-Józs. A 18,2-ben a szinonima miatt elfogadható, hogy másképp van fordítva.
- Bír 18,17,18:** *peszel*: „faragott bálványszobor”, így maga az ÚF ebben a történetben: 17,3.4; 18,14 – ehhez igazítva.

- Bír 18,20:** *wajjítáb léb hakkóhén*: LB (és hasonlóan érthető Hertzberg is): „tetszett neki a dolog”; ZB és a Károli: „örült neki”.
- Bír 18,20:** *peszel*: „faragott bálványszobor”, így maga az ÚF ebben a történetben: 17,3.4; 18,14 – ehhez igazítva.
- Bír 18,24:** Míká neve a versben nem szerepel, és a beillesztése nem is indokolt, a kontextusból evidens, hogy ő beszél.
- Bír 18,24:** „Mit akarsz?” Míká idézi itt őket. De mivel az ÚF itt sem használ idézőjelet, így stiláris okokból indokolt lenne a „mit akarok” formát használni.
- Bír 18,24:** az *éláw* fordítatlan maradt.
- Bír 18,26:** az ÚF itt átpakolt részletek a versen belül.
- Bír 18,29:** *abíhem*: a parallel Józs 19,47 fordításához igazítva.
- Bír 18,29:** *wóúlám*...: a vers második fele (a városnevet leszámítva) szó szerint egyezik a Gen 28,19-cel: ahhoz igazítva.
- Bír 18,30:** *peszel*: „faragott bálványszobor”, így maga az ÚF ebben a történetben: 17,3.4; 18,14 – ehhez igazítva.
- Bír 18,30:** Ezen a helyen ingadozik a szöveghagyomány, és a héber kéziratokban a Manassé szóban a nún megemelve szerepel. Mózeset hoz a főszövegben: ZB, a LB, a KatBib. Manassét hoz a főszövegben: Károli, a SZIB. A Gérsóm viszont Mózes, nem pedig Manassé fia, így biztos, hogy ez az eredeti forma, lásd KUSTÁR: *A héber Ószövetség szövege*, 72. Javaslat: szerepeljen a főszövegben Mózes, és a vers kapjon egy jegyzetet = ZB, LB.
- Bír 18,31:** *peszel*: „faragott bálványszobor”, így maga az ÚF ebben a történetben: 17,3.4; 18,14 – ehhez igazítva.
- Bír 19,2:** *záná*: a ZB, LB és Hertzberg egyhangúan a Septuaginta és a BHS olvasatát fogadják el, ami itt egy *záná* II igével számol „haragudni, megharagudni” értelemben. A KatBib a közvetítő fordítást hozza: „elhagyta őt”.
- Bír 19,2.4.5:** *naará*: „fiatal nő, leány”, tehát „fiatalasszony”, lásd Hertzberg, a ZB és a LB is.
- Bír 19,6:** *jachdáv*: „együtt” – nem lett lefordítva. Hozza Hertzberg, a ZB és a LB is.
- Bír 19,6:** *hóel-ná*: „dönts úgy / gondold meg magad” – nem lett lefordítva. Hozza a ZB és Hertzberg is.
- Bír 19,4–6.8–9:** *naará*: „fiatal nő, leány”, tehát „fiatalasszony”, lásd Hertzberg, a ZB és a LB.
- Bír 19,16:** az ÚF itt tömörít, ami nem is szép. A javaslatához lásd Hertzberg, a ZB és a ZB is.
- Bír 19,18:** *bét-jhwh*: mindhárom német fordítás egyetért a BHS-sel, és itt a *betí* „a házamba / haza” olvasatot fogadja el, lásd így még az LXX (a héber másolók a *jódot* tévesen a *jhwh* név rövidítésének nézhették).
- Bír 19,19:** a suffixum nem lett lefordítva.
- Bír 19,22:** *jáda*: itt eufemizmus, a szexuális aktus körbeírására. Így a parallel Gen 19,5 fordításának javított szövegében is. Így maga az ÚF is ebben a történetben, a 25. versben.
- Bír 19,23:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Bír 19,23:** a parallel Gen 19,7 fordításához igazítva.
- Bír 19,24:** a parallel Gen 19,8 fordításához igazítva.

- Bír 19,26:** az „és ott maradt” nincs a héberben, de szükséges itt a fordítást kiegészíteni. Akkor viszont már érdemes olyan kiegészítést találni, ami érzékelteti, hogy az asszony holtan rogyott össze, és a holtteste feküdt az ajtó előtt.
- Bír 19,27:** *nófelet*: a participium jelen idejű folyamatos cselekvést fejez ki.
- Bír 19,27:** *jádehá*: mind a két keze, a főnév dualisban áll.
- Bír 19,30:** *áláh* Hifil: „feljön” – lásd így javítva az exodus összefüggésében máshol is.
- Bír 20,1:** *édá*: itt is „közösség”, mint mindenütt a Pentateuchosban. A népközösség „népek közössége” (ENSZ stb.) lenne, tehát tartalmilag sem jó fordítás.
- Bír 20,4:** az „ott” kiegészítést hozza a LB és a ZB is.
- Bír 20,6:** *ntch*: „földarabol”, *ntch lintácháw*: „darabjaira (föl)vág” – lásd az Ex 29,17-nél és a parallel 1Sám 11,7-ben maga az ÚF.
- Bír 20,11:** a *chabérím* „összefogva, együttesen, közösen” fordítatlan maradt. Hozza a LB, ZB és Hertzberg.
- Bír 20,13:** a *wöattá*: „de most / most azért” fordítatlan maradt, hozza a ZB, a LB és Hertzberg.
- Bír 20,13:** „Így takarítsd ki” – állandó formulája a Deut-nak, lásd Deut 17,12; 19,19; 22,21.22.24; 24,7 – ehhez igazítva, hiszen a vers ezeket idézi.
- Bír 20,15:** *pqd Qal*: „számba vész”, lásd a Num 4,27-nél. Hogy a Qal formától megkülönböztessük, a Hitpaél fordítása legyen: „összeszámol”.
- Bír 20,16:** *ám*: itt is „hadinép”, mint annyi más helyen az ÚF-ban – lásd az Ex 17,13-nál.
- Bír 20,17:** *pqd Hitpaél*: „összeszámol”, lásd a Bír 20,15-nél.
- Bír 20,21.25:** *sáchat*: „elpusztít” (lásd így az igét egyedül a 35. versben) + *arcá* „a földre” = „leterít”. A „földre” külön lefordítása tehát itt már tautológia.
- Bír 20,30:** *áarak*: „csatarendbe állni”, akár a parallel 20,20-ban.
- Bír 20,31:** „szembe” – lásd maga az ÚF a 25. versben.
- Bír 20,33:** nem világos teljesen a héber szöveg, de úgy tűnik, hogy itt a színből menekülő központi (az összes izraeli) csapattestről van szó, ami majd szembefordul az üldözőkkel.
- Bír 20,35:** *sóléf chereb*: a parallel 20,25 fordításához igazítva.
- Bír 20,41:** *bhl*: lásd az Ex 15,15-nél.
- Bír 20,43:** *mizrách hassemes*: „napkelet” – lásd a Num 2,3-nál.
- Bír 20,48:** mit még az emberen és az állatokon kívül? A héberben itt nincs is *wáw* kötőszó – tehát vegyük a folytatást pontosításnak (a héber szöveg itt kétségtelenül elég zavaros, lásd a BHS-t).
- Bír 21,1:** itt sincs kényszerítő ok az egyenes idézetet függővé alakítani.
- Bír 21,1–3:** Úgy tűnik a fordításokból (plusquamperfect: előidejűség) és a 20,1-re való keresztthivatkozásokból, hogy a német fordítások szerint ez az eskü még a csata előtt történt: a csata után már nem gyűltek össze Micpában, hanem csak Bételben.
- Bír 21,5:** *mót júmat*: lásd a Gen 26,11-nél.
- Bír 21,9:** *pqd Hitpaél*: „összeszámol”, lásd a Bír 20,15-nél.
- Bír 21,10.13.16:** *édá*: itt is „közösség”, mint mindenütt a Pentateuchosban. A népközösség „népek közössége” (ENSZ stb.) lenne, tehát tartalmilag sem jó fordítás.
- Bír 21,19:** *mizrách hassemes*: „napkelet” – lásd a Num 2,3-nál.

Bír 21,21: *Ís istó:* „ki-ki a maga feleségét”, azaz „magának feleségül”. Lásd a ZB, a LB és Hertzberg.

Bír 21,22: a szuffixumok nem lettek lefordítva.

Bír 21,22: „magatoktól” – így Hertzberg és a ZB.

Bír 21,25: az interpunkcióban is a parallel 17,6-hoz igazítva.

RUTH KÖNYVE

Ruth 1,5: a héber szerint „gyermeke” – így a ZB és Hertzberg (ÚF = LB).

Ruth 1,7: Időhatározói értelemben kapcsolja a második mondatot a következő vers elé a ZB és a LB is. Talán így szebb is a szöveg.

Ruth 1,9–10.14: a hangos sírás alanya a két meny, lásd a ZB, és főleg Hertzberg és a LB.

Ruth 1,17: *béní úbénék*: „engem és téged” (Hertzberg és a LB), – azaz kétirányú a függőség, nem csak egyirányú. Elmenne még az egyszerűbb „bennünket” (ZB) is, bár az nem olyan ünnepélyes.

Ruth 1,17: szó szerint: „abbahagyta beszélni vele /rábeszélni őt”. Talán a javaslatból jobban kiderül, hogy ez szóbeli „erőltetés” volt.

Ruth 1,19: *wattómarná*: T.sz. nőnemű az igealak: tehát a város asszonyai: így az „asszony” szó beiktatásával a ZB, a LB és Hertzberg is. Fontos (a feminista exegézis miatt is). A következő versben is csak nőket szólít meg Naomi, lásd ott is a „hívjak” ige nőnemű formáját.

Ruth 1,20: „keserű sors” – az 1,13 javított fordításához igazítva. Ez a *hémír lí*: „keserűséget okozott nekem, keserűvé tette nekem” héber szövegbe is bőven belefér.

Ruth 1,21: *ánáh*: az ígét egyik német fordítás sem „megaláz”, hanem „ellene szól” értelemben fordítja. De itt az ÚF a jó.

Ruth 1,21: *mőléh*: szó szerint: „gazdagon, telve” mentem el... Az ÚF itt beleviszi a fordításba a magyarázatot: szabad ezt ennyire? Ha igen, akkor az 1,14-be is bele kellene illeszteni „Orpá búcsúzóul/elköszönve megcsókolta őt”.

Ruth 2,2: *lágat*: „szedegetni”, akár a 2,3-ban, vagy „tallózni” mind a két helyen.

Ruth 2,6: *naaráh*: névelő nélkül, tehát „egy fiatalasszony”, lásd a ZB és a LB. Bár a folytatásból kiderül, hogy Boáz már hallott róla, de ezt itt a szolgálka még nyilván nem tudja.

Ruth 2,6: *hassábá*: a *súb* eddig a történetben: „visszatérni”, lásd 1,15, és főleg a parallel 1,22-t. Így e vershez a ZB is. Jó még a „jött” (hiszen csak Naomi jött vissza, ő csak eljött ide), de semmiképpen sem „megjött”.

Ruth 2,8: *naarótaj*: nőnemű T.sz., akár a következő versben az *aharéhen*: Azaz a legények vágják a gabonát, utána a nők, a leányok kévébe szedik: Ruth pedig ők utánuk szedeget. Fontos, mert ez áll a héberben, s hogy nehogy az a kényszerképzelet legyen az olvasónak, hogy Ruth az egyetlen nő az aratók táborában. Így ehhez a vershez Hertzberg, a ZB és a LB is.

Ruth 2,11: „apróra” elbeszélték: ebben a jelentésben sehol sem használja az ÚF a szót, ez népies, régies. A „részletesen” szót viszont ismeri és használja, lásd az Ap-Csel 21,19; Zsid 9,5.

Ruth 2,14: *millechem*: a „kenyér**ből**” – azaz a szolgálknak szánt kenyérből! Ezt még jobban kifejezné a „vegyél a kenyérből” fordítás.

Ruth 2,14: az alanyváltás jelölésére itt főlöszleg „az asszony” kifejezés betoldása, mert a magyar olvasóban a férfi-női viszonyt nyomatékosítja már itt is. Az „ő” névmás itt bőven elegendő.

- Ruth 2,14:** „sőt még hagyott is”: ez pontos fordítása a Hifilnek. Csakhogy ő ezt a maradékot elcsomagolja és hazaviszi, lásd a 2,18. Ezt igyekszik a javaslat érzékelteni.
- Ruth 2,15:** Itt a héberben a *klm* ige szerepel, aminek a GesW szerint Hifilben két jelentése van: 1) „megszégyenít, megaláz, gyaláz, szid”, lásd így az ÚF:1Sám 20,34 és Jób 19,3. – Az ÚF itt is nyilván ebből a jelentésből indult ki. 2) „bánt, bántalmaz”, és a szótár ide a Ruth 2,15-öt és az 1Sám 25,7-t sorolja be. Az utóbbi helyen az ÚF is úgy fordítja, hogy „nem bántottuk őket”. Tehát legyen itt is: „ne bántásatok!”
- Ruth 2,18:** *bó’*: „bemenni”.
- Ruth 2,20:** az ÚF elfedi, hogy a szakasz itt a Lev 25,25.47–49 rendelkezését idézi. A Lev 25,25-ben mindkét, itteni jogi fogalom szerepel, a fordítás ahhoz igazítva: *qá-rób*: „legközelebbi rokon”, *góél*: „megváltó” – ez utóbbi pontosítva / tompítva a „családunk megváltója” formával. De ha el akarjuk kerülni a „megváltó” szó használatát, akkor a Lev 25-tel a „legközelebbi rokon” szóval teremtsünk nyilvánvalóbb kapcsolatot.
- Ruth 3,2:** *zaráh*: az ÚF a parallel Jer 4,11-ben ezt hozza: „szelel”, a kérdéshez lásd ott. Mivel ma ezek már kevesek álétal ismert szakkifejezések, érdemes lenne körülírni a munkafolyamatot.
- Ruth 3,7:** Az alanyváltást (amit a héberben az ige neve önmagában jelez), nem „az asszony” szó, hanem Ruth nevének a beillesztésével érdemes jelölni.
- Ruth 3,8:** szó szerint: „és íme, egy nő feküdt a lábainál”. Az „észrevesz” tágabb jelentésű, s ezért jobb ide.
- Ruth 3,9:** *qá-rób*, *góél*: lásd a 2,20-nál.
- Ruth 3,13:** szó szerint „megváltani téged” – ez, hogy Ruth irányába vállalják a kötelezettségeket, a suffixummal jelezve van, de ez eltűnik az ÚF-ból. Hozza a ZB és a LB is.
- Ruth 4,1:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Ruth 4,3:** *chéleq*: „birtokrész”, lásd a Num 18,20-nál.
- Ruth 4,6.8:** *góél*: lásd a 2,20-nál.
- Ruth 4,9:** *qánáh*: itt is „megvesz”, akár az előző versekben.
- Ruth 4,10:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Ruth 4,15:** Hertzberg = ÚF: a perfektumi alakot jussiv. értelemben fordítja. A LB és a ZB itt kijelentő mondatokat hoz.
- Ruth 4,15:** *wajjöhí-ló löómenet*: „és ő lett a dajkája”, lásd Hertzberg, a ZB és LB. Azaz többről van szó, mint alkalmi babusgatásról: hivatalosan is dada, illetve szinte „nevelőanya” lett, lásd a folytatást.
- Ruth 4,18:** *tóldót*: „nemzetsége”, lásd maga az ÚF a parallel Gen 5,1; 10,32; 11,10.27; 25,12.13.19; 36,1.9-ben.

SÁMUEL ELSŐ KÖNYVE

- 1Sám 1,11:** az „erős” jelző nincs a héberben, az ÚF talán figura etimologica-nak nézte a *nádar neder* formulát. Nem hossza a jelzőt a ZB és a LB sem.
- 1Sám 1,11:** a *wattómar* itt valójában csak a *lémór* funkciójának megfelelően az egyenes idézet bevezetésére szolgál. A magyarban, ahogy a héberben is, a fogadalom megtétele és a szólás nem két külön aktus, hanem egy és ugyanaz. Tehát az ÚF itt formálisan fordít, s hebraizmust hordoz.
- 1Sám 1,14:** *histakkér: sákar* Hitpaél: „részegként viselkedni”, lásd a ZB. Itt most a hosszú néma imára vonatkozik, ezért a talán kissé szabadnak tűnő javaslat (De: ÚF = LB).
- 1Sám 1,14:** szó szerint: „Távolítsd el a mámorodat magadról!” Azaz a *hészír* „eltávolít” nem jelenti azt, hogy „kijózanodni”, csak a *jajin* „mámor” szóval együtt – ezért azt nem kell külön is lefordítani.
- 1Sám 1,15:** *sékár:* „részegítő ital”, lásd a Deut 14,26-nál.
- 1Sám 1,26:** *ché nafsóká:* „az életedre mondom / esküszöm” – magyarul így komikus. A SzGB döntése alapján a megfelelő magyar formulával helyettesítjük: „életemre mondom / esküszöm”.
- 1Sám 1,28:** *wögam ánokí:* „Ezért én is” – azaz válaszul Isten tette: Mivel ő is megadta a kérést, ezért most Anna is megadja, amit ígért. Ez fontos! A „viszont” éppen hogy nem ezt fejezi ki. (úgy hangzik, mintha ezt mondaná: „Nekem nem kell, visszahoztam!”)
- 1Sám 1,28:** *his’íl (sá’al* Hifíl): Máshol csak az Ex 12,36-ban, ott az ÚF helyesen: „hajlott a kérésre” – de még pontosabban nem csak hajlott, hanem „engedett a kérésnek”, teljesítette a kérést: hiszen odaadták Izraelnek az elkért kincseket. Itt is ezt jelenti a szó: Anna „enged – a saját – kérésének” – azaz teljesíti a kérése során elhangzott fogadalmát. Ezt csak némi körülírással lehet érzékeltetni.
- 1Sám 1,28:** *sám:* kérdés, hogy itt nem idői értelemben áll-e a szó (így a GesW): azaz „akkor”. De a német bibliákban itt „ott” áll.
- 1Sám 2,1:** *böjahwe:* az „örvendezni az Úrban” – mit is jelent? Hebraizmus és kánaáni szakzsargon. A *böjahwe* formulát helyesen fordítja az ÚF rögtön a parallel felsorban, amikor eszközhatározói értelemben veszi, és feloldja a szerkezetet, amennyiben Jhwht teszi meg az ige alanyává. Pontosan ezt kell a parallel első negyedversben is tenni!
- 1Sám 2,1:** *rámá qarni:* szó szerint: „felemelte szarvamat”. Ez részben az erőadás (így a 2,10), de egyben a tekintély és a tisztelet biztosításának gesztusa. Ennek jobban megfelel a „felemelni az arcát/fejét” kifejezés: a csüggedt, erőtlén vagy megszégyenült embert ismét tekintélyéhez visszasegíteni.
- 1Sám 2,1:** a „felnyílik a szája” nem túl hízeltgő megfogalmazás, van némi negatív csengetése is.
- 1Sám 2,4:** *kásal:* „megbotlik”, lásd maga az ÚF a parallel És 40,30-ban. Itt most imperfectumi értelemben: „botladozik”. Az „elesett” nem jó, mert a csatában meghaltra is gondolhat az ember.

- 1Sám 2,6:** a parallel Deut 32,39 fordításához nem igazodik. A vers helyesírásához lásd a következő verset.
- 1Sám 2,8:** *náchal*: „örökségül ad/juttat”, lásd a Deut-ban. Fontos, mert az „örökkévalóság” mozzanata benne van, ami jelenleg az ÚF-ból hiányzik.
- 1Sám 2,12–13:** a 13. vers első fele még a 12. vers folytatása, lásd Hertzberg, a ZB és a LB is.
- 1Sám 2,13:** *mispát hakkóhaním*: szó szerint a Deut 18,3-at idézi, ott az ÚF: „a papok törvényes járandósága a néptől”, és lásd a *mispát* szót „bér, jutalom, járandóság” értelemben még: Ézs 49,3; Jób 31,13. (Így a GesW). Tehát a javaslat (a LB alapján): „sem azzal, hogy a papoknak a törvény szerint mi járt volna a néptől...”
- 1Sám 2,13:** *naar hakkóhén*: melyik pap szolgálja? A főpapé? Mert egyébként több pap is van, Élinek is kettő. A kifejezés jelentése itt inkább „papi szolgál”, azaz „templomszolgá”. De ZB és LB = ÚF.
- 1Sám 2,14:** *habbáim*: „akik odajártak”, lásd Hertzberg, a ZB és a LB is. – Az ÚF is talán ugyanezt akarja mondani.
- 1Sám 2,15:** *naar hakkóhén*: inkább „templomszolgá” lehet, lásd a 2,13-nál.
- 1Sám 2,33:** lásd a LB, Hertzberg, de részleteiben így a ZB is.
- 1Sám 2,34:** lásd Hertzberg, a LB és a ZB is.
- 1Sám 3,2:** „elhomályosodik a szem” – hebraizmus, mert az *ajin* itt valójában: „tekintet”: a szem nem lesz homályos, hanem a tekintet, a látás lesz az. A szem az meggyengül, lásd maga az ÚF a Zak 11,17-ben: „megvakul a jobb szeme”. Ráadásul itt úgy is lehet érteni, mintha az álmoságtól homályosodott volna meg a szeme, vagy ahogy a Jób 17,7-ben az ÚF helyesen fordítja, az indulattól valaki tekintete. Nem: itt „megvakulni kezdett a szeme” – már alig látott. Ezért nem kell a fordításba az „elkezdett” szó.
- 1Sám 3,17:** úgy, ahogy eltitkol? Azaz akkor segítsen meg, ha eltitkolod? Ez így értelmetlen. A héber valójában azt mondja: „Ezt meg ezt tegye veled az Isten, ha... „Ennél szebbnek tűnt, ha a dinamikus ekvivalencia elve alapján ezt a kilátásba helyezett csapásokra vonatkoztatjuk, és negatív megfogalmazásra váltunk: „Ne segítsen meg, ha...”
- 1Sám 3,19:** „engedni földre hullani igéiből” – bár érthető, valójában nem hebraizmus.
- 1Sám 3,21:** egyszerűen ez áll a héberben. Lásd így Hertzberg, a ZB és a LB is. A vers tehát valójában arról szól, hogy ettől kezdve lett Sámuelből próféta.
- 1Sám 4,1:** az első mondat még a 3. fejezethez tartozik, tehát a címfelirat a vers két fele közé kel hogy kerüljön, lásd a ZB és a LB (Meg Hertzberg is, de ő az LXX alapján „rekonstruál”).
- 1Sám 4,4:** „kerúbokon trónoló”, lásd maga az ÚF: Zsolt 80,2, 99,1. Így a német fordítások is.
- 1Sám 4,12:** *waadámá al-rósó*: javítva a 2Sám 1,2 alapján.
- 1Sám 4,16:** *núsz*: „menekül, elmenekül”, lásd a ZB és a ZB is, és a 17. versben maga az ÚF is („megfutamodott”) (fut = *rúc*).
- 1Sám 5,6:** *góbúl*: itt is „terület”, lásd az Ex 7,27-nél. A „határ” itt: a város körüli szántómező?
- 1Sám 5,9.11:** *möhúma*: „zűrzavar”, lásd a Deut 7,23-nál. Így ehhez a vershez a ZB is.

- 1Sám 6,5:** a „fekély” és az „egész” szó végén birtokos szuffixumok vannak, lásd a ZB és a LB is (de az egérről áttéve a földre).
- 1Sám 6,7:** *ól:* itt is „iga”, ahogy az ÚF-ban majdnem mindenütt, lásd főleg a parallel Num 19,2-t.
- 1Sám 6,18:** Így a vers tagolásához a ZB és a LB is.
- 1Sám 6,19:** Exegetikai probléma: a héber szöveg szerint a „kukkoló” hetven emberen felül megvert még ötvenezer embert is. Ezt a szövegrészt csak néhány masz-szoréta kézirat nem hozza, viszont már a régi verziókban is szerepel. Lefordítja a ZB is, igaz, egy lábjegyzetben ezt hagyományozási hibának tekinti, és ÚF = LB.
- 1Sám 6,19.20:** az *ansé* szó fordítása fölösleges, lásd maga az ÚF pl. a 7,1-ben.
- 1Sám 7,4:** Ha az isten neve T.sz-ban áll, akkor az ÚF mindenütt máshol névelőt tesz elé, lásd „a Baalok” formát. Ehhez igazítva.
- 1Sám 7,6:** nem Izráel fiainak, mondjuk a filiszteusokkal szemben, hanem a nép tagjai között, peres ügyekben.
- 1Sám 7,11:** *mittachat:* az ÚF nem fordította le: azaz nem egészen Bét-Kárig, csak annak az aljáig, az alatta lévő területekig, lásd a LB és a ZB is.
- 1Sám 7,12:** *ad-hénná:* nem idői értelemben (ÚF), hanem térben: egészen idáig elsegített, egészen idáig üldözhattük őket. Így a ZB és a LB is.
- 1Sám 7,17:** *szábab:* „körbemenni, körüljárni”, itt: tenni egy körutat.
- 1Sám 8,8:** *máasz:* itt „elvet”, lásd maga az ÚF a parallel 1Sám 10,19-ben.
- 1Sám 8,8:** *áláh* Hifil: „fölkhozni”, az ÚF más helyeken is megkülönbözteti a *hóci* „kihozni” igétől.
- 1Sám 8,14:** *ebed:* itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél. A „hivatalnok” ennek csak egy részhalma: a tábornok, a tanácsos, a pap, az udvari próféta nem „hivatalnok”.
- 1Sám 8,15:** *ebed:* itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél. Így a *szárisz* lett a „hivatalnok” („eunuch”).
- 1Sám 8,16:** *tób:* tényleg jelentheti azt is, hogy „szép”, de a fizikai munka összefüggésében itt a hangsúly a fizikai erőn, a munkára való alkalmasságon („jó” munkaerő) van. Így a ZB és a LB is („a legjobb...”).
- 1Sám 8,18:** ugyanaz a *záaq* ige, mint a „bíró-sémában”, a Bír 3-ban: ott „segítségért kiáltani”. A párhuzam tudatos: a király ugyanolyan elnyomó lesz, mint azok az idegenek, akik miatt a bírák korábban Istenhez kiáltottak segítségért. De akkor volt szabadító – mert volt bíra –, de most nem lesz szabadító, mert nincs többé bíra.
- 1Sám 8,19:** a parallel 1Sám 12,12 fordításához igazítva.
- 1Sám 8,22:** *sáma + böqól:* „hallgat a szavára”: Valójában hebraizmus (formális megfeleltetés), főleg, mivel szó szerint: „hallgat a hangjára”. Magyarosan: „hallgat rá”.
- 1Sám 8,22:** *ansé jisráél:* helyesen: „az izráeliek”, lásd így maga az ÚF az 1Sám 7,11; 17,52; 31,1.7-ben. De ugyanilyen szerkezetben maga az ÚF máshol is: *ansé qirjat jeáírm:* „kirjat-jeárimiak”: 1Sám 7,1; *ís/ansé jöhúdá:* „júdaiak”, lásd a Bír 15,10-nél.

- 1Sám 9,6:** *derek*: gyakran az ÚF szerint sem „út”, hanem az irány jelölésére szolgál: valami „felé”, lásd a Józs 8,15-nél.
- 1Sám 9,8:** „ezüstsekél” ⇔ „sekél ezüst”, lásd a Gen 23,15-nél.
- 1Sám 9,10:** *lőnaaró*: a végén birtokos szuffixum: ezt maga az ÚF is lefordítja a 9,7.22-ben, s így e vershez a ZB és a LB is.
- 1Sám 9,10:** *aser sám*: „ahol volt” – ez a pontos és a tágabb: mert nem tudjuk, Sámuel ott lakott-e, vagy csak a körútja során éppen abban a városban tartózkodott, lásd a 12. verset. Így a ZB és a LB is (ÚF = Hertzberg).
- 1Sám 9,13:** *alú*: valóban az a pontos fordítása, hogy „menjetek föl!” Csakhogy ez nem az áldozóhalomra vonatkozik, ahová Sámuel is „fölmegy”, hanem a városra, ahová szintén egy dombra kell fölmenni, lásd a 9,11 és a 9,14. Talán így ez egyértelműbb.
- 1Sám 9,14:** *bötók háír*: a „város” szó kétszer szerepel a héberben: Az ÚF eddig nem simított a stílusban a hébert, itt sem szabad megtenni. Viszont a vers második felét lehet egyszerűsíteni, hiszen evidens, hogy Sámuel kifelé megy a városból.
- 1Sám 9,16:** a parallel Ex 2,23; 3,7 fordításához igazítva.
- 1Sám 9,19:** Sámuel nem előreküldi Saul, mintha ő majd csak később akarna utánuk menni: már ő is éppen oda tartott, lásd a 14. verset. Tehát Sámuel hívja őt, hogy menjen fel vele: ám a leendő királyt udvariasan előre engedi. Lásd így a 22. verset is.
- 1Sám 9,22:** „áldozati lakoma”, lásd maga az ÚF a 9,12-ben, és még máshol is, lásd a Num 25,2-nél.
- 1Sám 9,27:** *döbar elóhím*: „Isten igéje”, lásd maga az ÚF is az 1Kir 12,22; 1Krón 17,3-ban, és főleg ahogy a prófétai könyvekben a *döbar jhw* az ÚF-ban végig „az ÚR igéje”.
- 1Sám 10,1:** „fölkén”, lásd az Ex 25,6-nál.
- 1Sám 10,12:** *ís missám*: „egy onnan való ember”, lásd a ZB és a LB is.
- 1Sám 10,16:** a figura etimologica itt a csodálkozást fejezi ki: „Hát nem megmondta nekünk? /Bizony, megmondta nekünk! / Képzeld, hát nem megmondta nekünk”. De mit jelentene itt az, hogy „határozottan megmondta?” Egyszerűbb akkor nem fordítani a figurát, lásd a ZB és a LB.
- 1Sám 10,18:** *álá Hifíl*: „fölhöz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- 1Sám 10,18:** „megment valaki kezéből”: ezt a magyar érti – túlzásba vitt dinamikus ekvivalencia.
- 1Sám 10,22:** itt semmit nem segít a stíluson, ha függő idézetté alakítjuk az egyenes idézetet.
- 1Sám 11,4:** *böozné*: itt: „elöttük”, lásd a Józs 20,4-nél. E versnél egyszerű datívuszt hoz a ZB, a LB pedig a „vor” prepozíciót.
- 1Sám 11,8:** *ís/ansé jöhúdá*: „júdaiak”, lásd a Bír 15,10-nél.
- 1Sám 11,9:** *chóm hajjóm*: a déli hőség idején, lásd a Gen 18,1-nél. Így ehhez a vershez a LB.
- 1Sám 11,11:** *chóm hajjóm*: a déli hőség idején, lásd a Gen 18,1-nél. *ad*: „-ig”, azaz „annak a kezdetéig”. Így ehhez a vershez a LB és Gerstenberg is.
- 1Sám 11,15:** *ansé jiszdél*: „az izráliek”, lásd az 1Sám 8,22-nél.
- 1Sám 12,3:** *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.

- 1Sám 12,5:** „a kezemben” – hebraizmus (ott, helyben, hogy találtak volna bármit is a kezében?) Helyesen: „nálam” - vagy még szabadabban, az elnyomásra is vonatkoztatva: „ellenem”.
- 1Sám 12,6:** ‘álá Hifil: „fölhoz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- 1Sám 12,7:** c: „bírói döntést hozni, ítélezni”, Nifalban, ahogy itt: „perbe szállni, egymás ellen a törvény elé menni, törvénykezni”, lásd maga az ÚF: Zsolt 109,7; Ez 20,35.36, illetve „vitatkozik”, azaz „perel”: Péld 29,9, „ítéletet tartani”: Ézs 66,16; Jer 2,35; 25,35; Ez 17,20; Jóel 4,2; 2Krón 22,8. Sámuel tehát itt perre hívja a népet, és megdorgálja őket, leleplezve előttük hálátlanságukat. Így a GesW is a vershez. Így helyesen a LB, a ZB és Hertzberg itt a Septuagintát követi („an-sagen”).
- 1Sám 12,9:** *sákach et jhwh*: „elfeledkezni az Úrról”, lásd maga az ÚF: Deut 8,11.14.19; Ézs 17,10; Jer 2,32, és a parallel Bír 3,7-ben, illetve „megfeledkezik az Úrról”, lásd Deut 6,12 (és Ézs 49,14.15). Az „elfelejteni” forma csak költői szövegekben jön elő, lásd Jer és Hós.
- 1Sám 12,9:** *mákar + böjad*: lásd a Bír 2,14-nél.
- 1Sám 12,10:** Ha az isten neve T.sz.-ban áll, akkor az ÚF mindenütt máshol névelőt tesz elé, lásd „a Baalok” formát. Ehhez igazítva.
- 1Sám 12,12:** a parallel 1Sám 8,19 (javított) fordításával szinkronba hozva.
- 1Sám 12,20.24:** a parallel Deut 6,5 fordításához igazítva.
- 1Sám 13,7:** A vers első feléhez lásd a ZB és a LB. (ez az előző versben leírt menekülés folytatása)
- 1Sám 13,7:** *chárad*: „(félelmében) remegni / remegni kezdeni”, lásd az Ex 19,16-nál.
- 1Sám 13,11:** *móéd*: Javítva az Ex 23,15; 34,18 alapján.
- 1Sám 13,13:** a „királyság” alatt a hétköznapi szóhasználatban inkább területet, egy országot értünk. Bár a MÉKSZ szerint az elsődleges jelentés „a királyi méltóság, tisztség”. Így akár maradhat is az ÚF.
- 1Sám 13,14:** *ciwwö-ká*: a szuffixumot le lehet és le is kell fordítani, ahogy a Deut-ban van.
- 1Sám 13,15.16:** *ám*: itt is „hadinép”, akár a fejezet elején.
- 1Sám 13,17:** *jácá*: „kimenni, kivonulni”, így a ZB és a LB.
- 1Sám 13,19:** *pen*: „nehogy!” a GesW: „beim Ausdrucke einer Besorgnis” – itt is erről van szó.
- 1Sám 13,21:** *pócírá*: „ár”, lásd a K-B₃, és a ZB, LB és Hertzberg. *pím*: „kétharmad sekel”, lásd a K-B₃, a LB és Hertzberg (a ZB átveszi a héber szót mértékegységként: „egy pím volt az ára...”).
- 1Sám 14,3:** valójában pontatlan a szövegtagolás: Ahijjá, aki az éfódot viselte, aki ... az ÚR silói papjának a fia.” Így a ZB, LB és Hertzberg.
- 1Sám 14,8:** *óbórim*: a participium itt folyamatos imperfectumi cselekvést jelöl: „átmenő félben leszünk”. Így logikus, hiszen a következő versekből kiderül, hogy még nem értek oda hozzájuk, és útközben mutatták meg magukat nekik. Így Hertzberg.
- 1Sám 14,12:** *ansé hammaccábá*: „az előőrs emberei”, azaz „tagjai”. Nincs arról szó, hogy „ezek közül néhány”. Így a ZB, LB és Hertzberg is.

- 1Sám 14,12:** *wönódiá etkem dábár*: szó szerint: „hadd tanítsunk meg benneteket egy dologra!” valójában olyasmit jelenthet: „majd móresre tanítunk benneteket!”, de ennél obszcurább jelentés sem kizárt (*jáda*: „tudni, ismerni; vele háltni”)
- 1Sám 14,13:** valójában: „földre hullottak Jónátán előtt /Jónátán leterítette őket (nyilván megsebezve, harcképtelenné téve őket), mögötte álló fegyverhordozója pedig megadta nekik a kegyelemdőfést” – így a ZB, LB és Hertzberg is.
- 1Sám 14,14:** Romlott és nehéz a szöveg, az ÚF-ban pedig a „fél barázda” teljesen érthetetlen. *köbachaci*: „a fele” + *bölkö maaná*: „barázda, barázda-forduló”, *cemed*: „egy pár befogott ökör”, *száde*: „mező”. A német fordítások és a KatBib alapján készült a javaslat. A szöveg a terület kicsinyiségét hangsúlyozza, nem a nagyságát – ezt is figyelembe kell venni.
- 1Sám 14,17:** a *páqad* itt: „létszámmellenőrzést tartani, összeszámolni az embereket, számba venni, névsort olvasni”.
- 1Sám 14,21:** A vers utolsó tagmondatához lásd a német fordításokat.
- 1Sám 14,28:** „szent esküt tétetett”: A „szent” nincs a héberben, az ÚF a figura etimologicát akarja így érzékeltetni, Hertzberget követve. Ez azonban helytelen eljárás: a figura etimologica nem az eskü különleges voltát fejezi ki, hanem a cselekvés megtörténtét hangsúlyozza, lásd a ZB és a LB.
- 1Sám 14,28:** Az eskü szövegében a katona szó szerint idézi Sault a 24. versből – a fordítás ahhoz igazítva.
- 1Sám 14,29:** *ákar*: „bajba visz, megront”, lásd a Gen 34,30-nál.
- 1Sám 14,30:** „jót evett” – a „jót” nincs a héberben, az ÚF a figura etimologicát akarja így érzékeltetni, Hertzberget követve. Ez azonban helytelen eljárás: a figura etimologica nem az evés nagyságát / mennyiségét fejezi ki, hanem a cselekvés megtörténtét hangsúlyozza, lásd a ZB és a LB.
- 1Sám 14,32–34:** A vér Istennek járó áldozat, amit fel kell fogni, és egy szent helyen, egy oltár mellett, az oltárra kell hinteni. A *sáchat arcá* azt jelenti „a földre levágni”, a mozgás irányát kifejező *hé locativus* a vérre utal: „a vért a földre csurgatva levágni”. Az *ákal al-haddám* nem azt jelenti (bár jelenthetné azt is, lásd Deut 16,3), hogy „a vérrel együtt megenni” (a Deut 16,3 alapján legfeljebb azt jelenthetné: a vérhez húst ettek – és nem fordítva), hanem azt: „a kiömlött vér fölött”, azaz „azzal egy helyen”. Így a vershez Hertzberg és a LB is (ZB = ÚF). Azaz a nép bűne nem az, hogy vért evett, hanem hogy a vért nem mutatta be Istennek szóló áldozatul az oltáron, hanem a földre csurgatta. Ezért és csak így érthető Saul intézkedése: a nagy kő, illetve oltár a vér bemutatására szolgál.
- 1Sám 14,33:** *hajjóm*: fordítatlan maradt. Itt azt jelenti: most, gyorsan, rögtön”, lásd Hertzberg; igaz, nem hozza a ZB és a LB sem.
- 1Sám 14,33:** *élaj*: az ÚF duplán fordítja: vagy „ide”, vagy „hozzám”.Maga az ÚF is gyakran fordítja csak így: „ide” – erre javítva.
- 1Sám 14,34:** *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.
- 1Sám 14,36:** az „elé” kultikus értelemben: *al póné*. Itt nem ez áll, ezért fordítsuk más-képpen!
- 1Sám 14,37:** *bajjóm hahú*: „azon a napon, aznap”, így a ZB, LB és Hertzberg.
- 1Sám 14,41:** így a szöveg helyes tagolásához a ZB, LB és Hertzberg is.

- 1Sám 14,41:** *jácá:* szó szerint „kijön”, ahogy valaki kikerül egy perből, egy megmértetésből.
- 1Sám 14,47:** itt új tartalmi egység indul, egy felirattal le kellene a szakaszt az előzményekről választani (lásd a LB).
- 1Sám 15,3:** *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.
- 1Sám 15,4:** *pqđ Qal:* „számba vesz”, lásd a Num 4,27-nél.
- 1Sám 15,9:** ugyanaz a *cháram* ige áll a vers végén kétszer: ugyanúgy is kell fordítani. Ne simítsuk stílusán a héber szöveget!
- 1Sám 15,10:** *wajöhí döbar-jhwh el-xy:* állandó formula, a prófétai kijelentés bevezető formulája: „Így szólt az Úr igéje xy-hoz”, lásd maga az ÚF lényegében mindenütt máshol: 1Kír 6,11; 16,1; 17,2.8; 21,17.28 és Jer 1,4 stb. stb.
- 1Sám 15,11.13:** *db:* nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél. Így e vershez a ZB és a LB is.
- 1Sám 15,15:** ez szó szerinti fordítás, és talán szebb is.
- 1Sám 15,16:** így a német fordítások.
- 1Sám 15,19:** a 14,32 alapján javítva.
- 1Sám 15,32:** *szúr:* eltér, elmegy, itt: elkerül. Így Hertzberg és a ZB.
- 1Sám 16,1:** a *lí* „nekem, magamnak” fordítatlan maradt.
- 1Sám 16,2:** *eglat-báqár:* az ÚF mindenütt máshol így fordítja: „üsző”, lásd Deut 21,3; Ézs 7,21.
- 1Sám 16,3:** Miért a szembeállítás? A „de” itt kötésnek nem jó.
- 1Sám 16,5:** a *zábach* mind a kétszer *zábach*.
- 1Sám 16,6:** A *neged jhwh* azt jelenti: „Az Úr előtt”, így a német fordítások is.
- 1Sám 16,10:** Az ÚF félreérthető: Isainak nem hét fia volt összesen: tehát nem vezethette oda „mind a hét” fiát.
- 1Sám 16,12:** *sálach:* itt nem üzenetet küld, hanem „érte küld”.
- 1Sám 16,13:** *böqereb:* itt is „között”, lásd a német fordítások.
- 1Sám 16,17:** *abádáw:* a végén birtokos szuffixum, amit le lehet és le is kell fordítani, lásd a ZB, a LB és Hertzberg.
- 1Sám 16,17:** a *lí* „nekem” nem lett lefordítva, hozza a ZB és Hertzberg (ÚF = LB).
- 1Sám 16,19:** nem „most éppen ott van”, hanem „ott szokott lenni”, ő szokott az állatokra vigyázni. Ezzel azonosítják be egyértelműen a fiút.
- 1Sám 16,21–22:** *ámad + lifné:* valaki előtt szolgálatra készen állni, „valakit szolgálni, valakihez szolgálatra elszegődni”, lásd a GesW-t, valamint itt és a parallel Deut 1,38-nál a német fordításokat.
- 1Sám 16,23:** az első esetben a „gonosz” jelző nincs benne a szövegben.
- 1Sám 17,1:** nem „júdabeli”, hanem „júdai” – a város Júda törzsi területén van.
- 1Sám 17,3:** *ís/ansé jöhúdá:* „júdaiak”, lásd a Bír 15,10-nél.
- 1Sám 17,10:** nagyon tömör a héber, Hertzberg zárójelben próbálja ezt feloldani. Az értelem ez: „Csúffá teszem azzal, hogy ezt mondom: ... – mert senki sem mer ellenem kiállni.”
- 1Sám 17,11:** azért „beszéd”-nek nevezni a szavait erős túlzás lenne. Lásd a ZB és Hertzberg (ÚF = LB).
- 1Sám 17,12:** azért még csak férfinak kell tekintenünk, nem? Az *ís* itt inkább általános alany: „a többiek, az emberek”. A német fordítások hajlanak a „Kriegsleute” = „katona” fordításra is.

- 1Sám 17,13:** Az ÚF lényegesen leegyszerűsíti itt a héber szöveget. Nem kell, így a stílár-
is váltás is megmaradhat, ami a héberben is jelen van.
- 1Sám 17,17:** *lāqach*: „fogni, venni” + *rúc*: futni, Hifilben: „elfuttatni”, azaz: „elfutni vele,
gyorsan elvinni”. Így a ZB, a LB és Hertzberg is.
- 1Sám 17,18:** *arubbá*: valójában „zálog”. Itt egy olyan személyes tárgyat jelöl, amely bi-
zonyítja, hogy ott vannak és élnek, illetve hogy a hírnök elvégezte a rábízott
feladatot.
- 1Sám 17,23:** *is habbénim*: a parallel 17,4 fordításához igazítva.
- 1Sám 17,26–27:** *ma-jéásze láls*: szó szerint: „mit csinálnak majd annak az embernek”
– azaz mit tesznek érte, mit adnak neki, lásd így a LB, és részben a ZB is (ÚF =
Hertzberg).
- 1Sám 17,28:** *zúd*: a preferálandó fordítás a „kevély / kevélynek lenni, kevélyen viselked-
ni”, lásd az Ex 18,11-nél. Ám ide az ÚF-ban 5x szereplő „elbizakodott/elbizako-
dottság” fordítás illik talán a legjobban.
- 1Sám 17,30:** *wajjómer kaddábár hazze*: az alanya Dávid, lásd Hertzberg, a ZB és a LB is.
Akkor viszont a *wajjómer* nem „mond”, hanem „kérdez”, mint a 26. versben.
- 1Sám 17,31:** *sáma* Nifal: toleratív Nifal: „hallatszódik, elterjed”.
- 1Sám 17,32:** „emiatt”? Az *áláw* Góliátra vonatkozik!
- 1Sám 17,34:** *sze* = „egy darab juh”, lásd az Ex 21,37-nél, és magát az ÚF-t pl. az Sám
14,34-nél.
- 1Sám 17,39:** *nászá*: az alapjelentése tényleg az, hogy „megpróbálni”, de itt inkább
„próbálgatni, gyakorolni, hozzáedződni, benne kipróbálnak lenni”. Hertzberg
és a ZB itt ennek alapján: „hozzászokva lenni”.
- 1Sám 17,41:** *nószé haccinná*: ugyanaz, mint a 17,7-ben, tehát itt is „pajzshordozó”.
- 1Sám 17,47:** a *hazze* fordítatlan maradt.
- 1Sám 17,48:** a héber szöveg sérült, a „csatasor” szó előtt jelenleg nem áll semmilyen
prepozíció. ÚF = LB: Dávid a csatasorBÓL fut elő. De akkor eddig honnan tár-
gyalt vele? A LB és Hertzberg szerint viszont „von”: a csatasor-TÓL futott a
filiszteus elé, ami a jó megoldást jelenti.
- 1Sám 17,50:** az elbeszélés folyamatosságát megszakító közbevetés – ezért a gondolat-
jel előtte és mögötte.
- 1Sám 17,52:** ha „Hamátba vezető út”, akkor itt is hasonlóan.
- 1Sám 17,55:** *ché nafsóká*: „az életemre mondom / esküszöm”, lásd az 1Sám 1,26-nál.
- 1Sám 18,6:** *szimchá*: itt „örömkialtás, ujjongás”, lásd a ZB, LB és Hertzberg is.
- 1Sám 18,6:** „leverés” – csúnya, magyartalan: *méhakkót*: megverésükből, magyarul:
„győztesen”.
- 1Sám 18,11:** Itt sem indokolt az egyenes idézetet függővé átalakítani, lásd a ZB. LB és
Hertzberg.
- 1Sám 18,21:** *bistajim* „másodjára”: már az idézet része, lásd az akcentusok, a ZB, LB és
Hertzberg.
- 1Sám 18,22:** *abádáw*: mind a kétszer szuffixum a végén, amit le lehet és le is kell for-
dítani.
- 1Sám 18,22:** *et kol haddöbárím haélle*: egyszerűen csak „mindezeket”, lásd maga az ÚF:
1Sám 19,7.
- 1Sám 18,27:** itt az „előbőr” miatt „férfi”.

- 1Sám 18,30:** *ebed*: itt „udvari ember”, mint mindenütt a fejezetben, és lásd az Ex 5,21-nél.
- 1Sám 19,5:** *bödám náqí*: a *bö* itt nem „ellen” (ÚF = Hertzberg), hanem „-val, -vel”, azaz az ártatlan vérrrel, annak kiontásával bűnössé teszi magát. Így a ZB és a LB is.
- 1Sám 19,7:** *wajjöhí löfánáw*: a német fordítások egyhangúlag Dávidra vonatkoztatják: „ismét színe előtt szolgálhatott, mint azelőtt”.
- 1Sám 19,10:** Az utolsó két szó már a következő vershez tartozik, lásd Hertzberg és a LB. (ÚF = ZB).
- 1Sám 19,11:** *babóqer*: nem „reggelre”, hanem „reggel”. Így az összes német fordítás, és ezt támogatja a kontextus is: az emberek megnézték az alvó Dávidot, de nem végeztek ott rögtön vele.
- 1Sám 19,13:** *möraasótáw*: itt nem azt jelenti, hogy „a feje alá”, hanem hogy „(oda) a fejéhez”, a „feje mellé”, lásd magát az ÚF-t: 1Sám 26,7.11.16: korsz és lándzsa az alvó Saul feje mellett, 1Kir 19,6: lángos és víz az alvó Illés fejénél. Míkál a kecskeszőr-párnát nem a szobor feje alá tette, hanem a szobor elé, a fejéhez, hogy a szobába bepillantó katonák az alvó Dávid fejének, illetve hajának nézék a párnát. Így a ZB, LB és Hertzberg is.
- 1Sám 19,13:** *beged*: nincs a végén szuffixum, tehát nem Míkál ruhája: inkább a Dávidé lehet, de lényegtelen: egy betakart embernek kellett látszania.
- 1Sám 19,15:** az egyenes idézet függővé lett alakítva.
- 1Sám 19,16:** *möraasótáw*: „a fejénél” – részletesen lásd a 19,13-nál.
- 1Sám 19,20:** helyesen az ÚF mindhárom német fordítással szemben: *omé aléhem*: nem az „élükön”, hanem „mellettük” (azok ugyanis a földön fetrengtek, lásd a 24. verset).
- 1Sám 20,3:** *ché nafsöká*: „az életemre mondom / esküszöm”, lásd az 1Sám 1,26-nál.
- 1Sám 20,6:** a figura etimologica itt sem a cselekvés nagyságát / mennyiségét fejezi ki, hanem annak megtörténtét hangsúlyozza.
- 1Sám 20,7:** a *ráá* itt „romlás, pusztulás”, így a ZB, és hasonlóan Hertzberg is. Az ÚF is jó, melyet a LB is támogat.
- 1Sám 20,8:** *ászítá cheszed*: „csinálj hűséget, bánj hűségesen” – azaz: tégy valamit a megmentésemért! Így a ZB.
- 1Sám 20,9:** a figura etimologica itt sem a cselekvés nagyságát / mennyiségét fejezi ki, hanem annak megtörténtét hangsúlyozza. (Az ÚF ráadásul még félreérthető is: Biztosan? Ha bizonytalan, akkor nem szól a barátjának?) Egyébként szó szerint idézi Dávidot a 7. versből, csak a *lábó áleká* „hogy eljöjjön rád” taggal egészíti ki. Ennek megfelelően a fordítás a 7. vershez igazítva.
- 1Sám 20,13:** *wögállítá et oznóká*: „és kitakarom a füleidet” – azaz egy titkot elárul, meg-súg, valakinek valamit a „tudtára / tudomására hoz”. Így a vers nincs is ellentétben a 20. verstől kezdődő, íjászkodó titkos üzengetéssel.
- 1Sám 20,14:** Lásd a LB és a ZB.
- 1Sám 20,19:** *sálas*: lásd a *hassólísít*-hez maga az ÚF így a 12. versben. Így e vershez a ZB, és Hertzberg (ÚF = LB).
- 1Sám 20,21:** *naar*: fiú. Így a ZB, a LB és Hertzberg.
- 1Sám 20,21:** *mimmöká*: a német fordítások és a Károli egybehangzóan: „tőled felém”, köztünk, azaz az előreküldött fiú „mögött”.

- 1Sám 20,22:** *elem:* nagyobb fiú, legény, suhanc.
- 1Sám 20,26:** itt sem szabad az egyenes idézetet függőre váltani, hiszen a király belső vívódását olyan szépen adja vissza!
- 1Sám 20,27:** Matematikailag sem stimmel az ÚF, lásd Saul kérdését. Így a vershez a ZB, a LB és Hertzberg is.
- 1Sám 20,35–41:** *naar:* fiú. Így a ZB, a LB és Hertzberg.
- 1Sám 20,39:** egyrészt a *jáda* jelentése: „tudni”, másrészt így az ÚF csonka: érteni a helyzetet?
- 1Sám 20,40:** az *aser ló* fordítatlan maradt. Hozza a ZB („aki az övé”), LB és Hertzberg („aki vele volt”).
- 1Sám 20,42:** *lék/lökú lősalóm:* „Menj el / menjetek békével!”, lásd az Ex 4,18-nál.
- 1Sám 20,42:** Az ÚF, ha belegondolunk, valójában értelmetlen. És téves is, mert Dávidék erre nem esküdtek meg. Szövege a LB alapján javítható a legkisebb beavatkozással. Hertzberg és a ZB másképp értelmezi a verset, így az egy teljesen más fordítást követelne: „mindketten megesküdünk, hogy az Úr közöttünk áll majd (Hertzberg) / összeköt bennünket (ZB) örökre.”
- 1Sám 21,2:** *chárad:* „(félelmében) remegni / remegni kezdeni”, lásd az Ex 19,16-nál.
- 1Sám 21,2:** a *ló* fordítatlan marad.
- 1Sám 21,8:** *necám:* „elzárva, bezárva, elkülönítve”. Így a ZB, a LB és Hertzberg is. Hertzberg egy vezeklés miatti elzárásra gondol, a ZB viszont a kereszthivatkozásával a poklosság miatti próbaidős elkülönítésre. Ez utóbbi a helyes. Erre egyébként utal az ÚF is Lev 13-ra való kereszthivatkozásával. Igaz, a menedékvárosokra való utalással (Ex 21) egy másik értelmezést is felvillant. De mivel Dóég később szabadon visszatér Saulhoz (22,9), így ez utóbbi mégsem valószínű. Így törölve az erre való referenciát, és mivel egy kereszthivatkozás nem alkalmas a helyes értelmezés kifejezéséhez (még ha fel is lapoznák), javítva a fordítást.
- 1Sám 21,8:** *ebed:* itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- 1Sám 21,11:** *wajibchar wajjábó:* „elmenekült és ment” = „hozzá menekült”.
- 1Sám 21,13:** *szím et dábár bilbábó:* „szívére veszi a dolgot”, azaz „komolyan veszi, aggodik miatta”.
- 1Sám 22,6:** *sáma:* itt „meghallani”, azaz: tudomást szerezni róla. Így a LB.
- 1Sám 22,6:** *nóda:* *jáda* Nifal: ismertté válni, azaz „felismerni”. Így a ZB és Hertzberg (a LB ugyanebben az értelemben körülír).
- 1Sám 22,7:** Az ÚF szerint itt Saul az eddigi jóságára emlékezteti embereit: arra, hogy mindent neki köszönhetnek, ezért hálával tartoznak. Ha maradunk ennél az interpretációnál, akkor az igéket múlt időbe kell tenni. De a német fordítások szerint itt Saul árulással gyanúsítja meg az embereit: azzal, hogy Dávid hamar lefizette őket, illetve vagyont és rangot ígért nekik. Ebben az esetben a következő vers így indul: „hogy összeesküdtek ellenem...”.
- 1Sám 22,10:** Dávid nevét nyilvánvalóan nem szabad az udvarban kiejteni, lásd az előző verseket. Ráadásul a név nem is szerepel ebben a versben – akkor ne is illeszkedik bele!
- 1Sám 22,10:** a *ló* „neki, érte, kérésére, ügyében, érdekében” – kérdezte meg az Urat. Ez lényeges információ, valahogy le kell fordítani, lásd maga az ÚF a parallel 13. versben! Vagy: „vele kapcsolatban”, ahogy a 15. versben az ÚF.

- 1Sám 22,15:** *szím dábár böabdó:* „egy dolgot szolgájára helyez” – „valamivel vádolja”, „valamit felró neki”. Itt a névelő hiánya azt fejezi ki „semmit sem, semmivel sem”, lásd a ZB és Hertzberg. Azaz ez a mondat már nem a megkérdéses vádjára vonatkozik (ahogy az ÚF-ban és a LB-ben), azt már visszautasította a pap: itt egyéb vádakról van szó.
- 1Sám 22,16:** a mondat tartalmilag szembenáll az előző verssel, tehát „de”. És a vers végén az eredeti hébert követő fordítás kifejezőbb, szebb.
- 1Sám 22,17:** *gálá et oznáw:* nem „Dávidot leleplezni”, hanem Saul „fülét kitakarni”, azaz valamit a fülébe súgni, a tudomására hozni, lásd így Hertzberg és félig megőrizve a hebraizmust a LB is (ÚF = ZB).
- 1Sám 22,19:** *sze* = „juh”, főleg az egyes állatfajták listájában, lásd részletesebben az Ex 21,37-nél. A *sór* = „marha”, lásd az indoklást ugyanott.
- 1Sám 23,3:** *af-kí:* „Csakugyan...?” lásd maga az ÚF a Gen 3,1-ben.
- 1Sám 23,5:** az utolsó mondathoz, ami egy tartalmi summa, lásd egybehangzóan a német fordításokat.
- 1Sám 23,7:** *nágad:* mindenütt máshol „jelent”, lásd ugyanehhez a passzív formához maga az ÚF a 13. versben.
- 1Sám 23,7:** *ír dölátajim úböriach:* „kapuval (dualis: két ajtószárnyból álló egyetlen kapu) és zárral (keresztgerendaként az ajtószárnyak mögött) városa”. A *böriach* máshol az ÚF-ban: „zár”, lásd Deut 3,5; Bír 16,5; Jer 49,31 stb. az ÚF itt fölöslegesen elszakad a hébertől, ami sokkal kifejezőbb és kortörténetileg korrektebb. Az ÚF egyébként itt részben a Károlit követi.
- 1Sám 23,14:** nem egy darab hegy, a *har* szó itt „hegyvidék”-et jelent, lásd a német fordításokat.
- 1Sám 23,22–23:** *jáda:* itt „kiismer”, azaz felderít, kikutat, lásd az eufemizmust.
- 1Sám 23,28:** *szela:* „szikla”: ezt érdemes lefordítani, még ha ezt a ZB és a LB sem teszi, hogy jelezzük, egy szikla (lásd Hertzberg magyarázatát), nem pedig egy város nevééről van szó.
- 1Sám 24,3:** a *kól* fordítatlan maradt: azaz minden törzsből válogatta őket.
- 1Sám 24,5:** *ansé Dávid:* birtokos szerkezet, tehát az ő emberei.
- 1Sám 24,8:** *sásza Piél:* „szétszaggat, szétmarcangol”, tehát a „lebeszél” itt enyhén eufemisztikus, lásd a GesW-t és a német fordításokat.
- 1Sám 24,9:** *adóni hammelek:* Az ÚF nem egységesen fordítja a király megszólításaként: 21x, kizárólag az 1–2Sámuelben ez áll: „uram, királyom”, és 21x, de ebből csak 5 alkalommal 1–2Sámuelben ez: „uram, (a) király”. Ez meg nem engedhető inkonzisztencia. Az első formára egységesítve („uram, királyom”).
- 1Sám 24,9:** a parallel 1Sám 28,14; 1Kir 1,31; 2Krón 20,18 fordításához igazítva: „földig”.
- 1Sám 24,12:** *cádáh:* „leselkedni utána, lesben áll ellene”, lásd a Num 35,20-nál és itt a német fordításokat.
- 1Sám 24,14:** a példabeszéd értelmét a jézusi logion adja vissza a legfrappánsabban: „Gyümölcseiről ismeritek meg a fát!” Azaz aki elkövet egy gonoszságot, az a maga is gonosznak minősül, ezért az igaz soha, semmilyen körülmények között nem tehet ilyet. Azaz: „Csak gonosztól jöhet a gonoszság, hát nem emelek rád kezet!”

- 1Sám 24,21:** a szakasz az 1Sám 13,13–14-et idézi: Saulnak mondta Sámuel, hogy a királysága nem lesz „maradandó” – most Saul felismeri, hogy azt Dávid teszi majd azzá. Így e vershez a ZB, a LB és Hertzberg is („Bestand haben”).
- 1Sám 24,22:** az *acharaj* „utánam” fordítatlan maradt, hozza a ZB, a LB és Hertzberg is, mind a három a javaslat értelmében („utánam, ha már nem leszek”).
- 1Sám 25,4:** a birtokos szuffixumokat le kell fordítani.
- 1Sám 25,8:** *mácá chén böéné xy*: Felszólító módban: „Nézz jóindulattal rá!” Ugyanez a szerkezet áll az 1Sám 1,18-ban, lásd ott az ÚF-t.
- 1Sám 25,14:** A vers második fele egyenes idézet, lásd a következő verset!
- 1Sám 25,19:** a birtokos szuffixumokat le kell fordítani.
- 1Sám 25,22:** A 3,17-ben ugyanez az esküforma szerepel, ott erre javítva: „Ne segítsen téged az Isten se most, se ezután, ha...”. Ennek itt ez felelne meg: „Ne segítse Isten Dávidot ellenségeivel szemben se most, se ezután, ha reggelre egy férfit is meghagyok mindabból, ami az övé!” Hasonlóan a KatBib is. („Segítse meg az isten Dávid ellenségeit, ha...”).
- 1Sám 25,22:** szó szerint: „ami a falra vizek”. ÚF: ez kutya. A német fordítások: „férfi”. De ugyanígy maga az ÚF is az 1Kir 14,10; 16,11-ben: „férfiutód” / férfit.
- 1Sám 25,26:** *ché nafsóká*: „az életemre mondom / esküszöm”, lásd az 1Sám 1,26-nál.
- 1Sám 25,29:** *cörór*: az ÚF-ban máshol „zacskó”: Gen 42,35; Péld 7,20; Jób 14,17; „erszény”: Hag 1,6; „köteg”: itt és az Énekek 1,13. A parittya esetében arról a bőrzacskóról (*kaf*: „marok”) van szó, amibe a kilövéshez a követ illesztik: vagyis az egyik bőrzacskó tényleges oltalmat jelent, a másik csak álbiztonságot.
- 1Sám 25,34:** szó szerint: „ami a falra vizek”. ÚF: ez kutya. A német fordítások: „férfi”. Lásd a 22. versnél is. De ugyanígy maga az ÚF is az 1Kir 14,10; 16,11-ben: „férfiutód/férfi”.
- 1Sám 25,35:** *mijjad*: itt prepozícióként állandósult értelmében: „tőle”. (Nyilván nem az asszony szedte le egyenként a szamarokról a kétszáz kenyeret és adta Dávid kezébe.)
- 1Sám 25,37:** a formális / funkcionális ekvivalencia ragyogó példája: a héberben a szív az elme központja (is). Tehát nem a szíve halt meg benne (infarktus), ahogy az ÚF értelmezi, hanem az elméje bénult le: agyvérzést kapott.
- 1Sám 25,39:** *ráb et ríb*: „perelte peremet”: azaz helyettem perelt.
- 1Sám 26,1:** itt (is) kifejezőbb, ha megőrizzük az egyenes idézetet, lásd a német fordításokat.
- 1Sám 26,6:** *áná + ámar*: egyszerűen csak „felel / válaszol”, lásd a Deut 1,14-nél.
- 1Sám 26,15:** *achad háám*: „egyvalaki a nép közül”: Dávid itt még nem fedi fel magát. Így a német fordítások.
- 1Sám 26,18:** *ma-bőjádí ráá*: „miféle gonoszság van a kezemben?” – azaz mit tervezek, mire készülök, mivel árthatnék stb. (Így Hertzberg, a ZB és a LB szó szerint fordít.)
- 1Sám 26,21.24:** „drága volt a szemében” – azaz: „megkímélte”.
- 1Sám 27,10:** Ez a vers nem egy konkrét betörés utáni számonkérésről szól, hanem összefoglalva több, egymást követő betörést foglal össze a szerző, lásd a német fordításokat.

- 1Sám 27,10:** Talán itt is szebb a szöveg, ha legalább félig (a második esetben) megőriz-
zük az egyenes idézetet.
- 1Sám 27,12:** *heemín*: itt beálló értelemben: „elkezdett bízni benne”, azaz „bizalmába
fogadta”, így mindhárom német fordítás.
- 1Sám 28,1:** *qábac et machane laccábá*: „összegyűjteni a táborokat egy seregbe” – ma-
gyarul: „összevonni a csapatokat”. Az ÚF tautologikusan fordít, de fölösle-
gesen: vagy szó szerint „a táborokat egy seregbe”, vagy csak „a seregeket”. Így
a ZB, és a LB is.
- 1Sám 28,2:** a csata egész idejére, azaz nem örökre, hanem „erre az időre”.
- 1Sám 28,5:** *chárad*: „(félélmében) remegni / remegni kezdeni”, lásd az Ex 19,16-nál.
Itt „a szív nagyon megremeg”: azaz hevesen (és szabálytalanul) kezd el verni/
kalapálni.
- 1Sám 28,7:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- 1Sám 28,11:** *álá* Hifil: „felhoz”, ti. a sírgödörből, a Seólból. De a magyarban vagy „meg-
idéz” egy halottat, vagy „felhoz/előhív/felhív”. Felidézni egy emléket szoktunk.
- 1Sám 28,12:** *rámá*: a „megcsal” jelentés régies, itt: „rászed, becsap”.
- 1Sám 28,15:** *álá* Hifil: „felhoz”, ti. a sírgödörből, a Seólból. De a magyarban vagy „meg-
idéz” egy halottat, vagy „felhoz/előhív/felhív”. Felidézni egy emléket szoktunk.
- 1Sám 28,21:** a *sáma* másodjára is „hallgat rá”, így talán egyszerűbb is a magyar.
- 1Sám 28,23.25:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- 1Sám 29,3:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- 1Sám 29,7:** *lék/lökú lősálóm*: „Menj el / menjetek békével!”, lásd az Ex 4,18-nál.
- 1Sám 30,8:** két külön tárgy: a rablókat éri utol, és az övéit szabadítja ki. Ezt valahogy
érzékelteni kell.
- 1Sám 30,13:** a magyarban a ragszolgának „gazdája” van.
- 1Sám 30,14:** részben a parallel 1Sám 27,10 javított szövegéhez igazítva.
- 1Sám 30,15:** a magyarban a ragszolgának „gazdája” van.
- 1Sám 30,15:** *szágar*: „ki/visszaszolgált”.
- 1Sám 30,16:** *chágag*: „ünnepet tart, ünnepel”, lásd a ZB és a LB. „Táncol”: így az ÚF-val:
Hertzberg.
- 1Sám 30,23:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Sám 31,1:** *chálíl*: nem „sebesült”, hanem „ledőfött, halálra sebzett, elesett”, lásd a ZB,
LB és Hertzberg, és a 31,8-ban maga az ÚF: „elesett”.
- 1Sám 31,3:** az előző versben arról volt szó, hogy üldözték őt és a fiai, *dábak*: a nyomá-
ban voltak, őt üldözték, rá vadásztak. Ráadásul már folyik a csata körülötte,
nyilván, mert felismerték: ezután találják meg az íjászok? Nem, a *mácá* itt azt
jelenti, hogy „eltalál”, lásd Hertzbergnél, még akkor is, ha az ÚF-t a ZB és LB
is támogatja.
- 1Sám 31,4:** *dáqar*: mindkétszer ugyanazt jelenti: „leszúr”.
- 1Sám 31,5:** a szuffixumot le lehet és le is kell fordítani.
- 1Sám 31,10:** *astárot*: Astarte istennő neve a héberben névelő nélkül és T.sz.-ban áll.
A ZB és a KatBib T.sz.-ban fordítja a nevet, miszerint ez a templom több Astarte
nevű istennő közös szentélye, ami nyilván nem lehetetlen. Ez ellen szól viszont
az, hogy a szó előtt nincs névelő. A UBS Handbook szerint nem feltétlenül va-
lódi T.sz.-ról van szó: elképzelhető, hogy a héberben szereplő forma Astarte

nevének kicsúfolt/szándékosan elferdített formája, így ez a templom is egyetlen istennőé volt. Ugyanezt a felfogás tükrözi a LB és a JerBib is (személynév és E.sz.: „Astarte temploma”), és talán így kell értelmezni Hertzberg fordítását is (Astartetempel), így ez utóbbi értelmezést érdemes elfogadni.

1Sám 31,13: *háesel*: a névelő mutatja, hogy ez nem egy a sok tamariszkuszfa közül, hanem Jábés egy bizonyos híres, az olvasó előtt is nyilván ismert tamariszkuszfája, így a ZB, a LB és Hertzberg is.

SÁMUEL MÁSODIK KÖNYVE

- 2Sám 1,4:** semmi sem indokolja, hogy az egyenes idézetet függővé alakítsuk, lásd itt a ZB és a LB.
- 2Sám 1,7:** *qará + el*: nem egyszerűen „kiált”, hanem „odahívja magához”; ha ez sok, akkor „odakiált neki”.
- 2Sám 1,16:** *dámó börósó*: hebraizmus, amit az ÚF maga is feloldott a Józs 2,19-ben: a kifejezés jelentése: maga okozza a veszét, csak maga hibás a bajért, ami éri. Szó sincs tehát itt a bosszút álló, visszatérő kiontott vérről. A Józs 2,19 alapján javítva.
- 2Sám 1,17:** *qíná*: „siratóének”, lásd helyesen maga az ÚF a feliratban.
- 2Sám 1,21:** *szádé törúmót*: az ÚF talán túlbonyolítja, a *törúmá* itt „áldozat”, azaz csatában elesett halott.
- 2Sám 1,21:** *al-tal wöal-mátár alékem*: nominális mondat. De ha már igével kiegészítjük a fordításban, akkor a parallelizmus membrorum megőrzése érdekében mindkét mondatot ki kell egészíteni.
- 2Sám 1,25:** *ék*: a héber siratóének formai jellegzetessége, lásd JSir 1,1 és 2,1-ben: „Jaj, de ...” Erre kell javítani itt is! Ezen kívül (ma már) az állat hullik el, az ember „elesik”.
- 2Sám 1,25:** *chálal*: „sebesült, halálra sebzett, elesett” – ide egy másik magyar szó kell, mint a parallel *náfal* fordítására.
- 2Sám 1,27:** *ék*: a héber siratóének formai jellegzetessége, lásd JSir 1,1 és 2,1-ben: „Jaj, de...”, Erre kell javítani itt is! Ezen kívül (ma már) az állat hullik el, az ember „elesik”.
- 2Sám 2,7:** *libné-chajil*: a *bén* „fiú” szó egy csoporthoz tartozást fejez ki, tehát „az erőfiai” = „erősek”. A „férfi” szó tehát fölösleges.
- 2Sám 2,10:** *málak*: ugyan a *melek* „király” szóval függ össze, de igeként: „uralkodni”.
- 2Sám 2,14:** nem az összes legény, hanem, ahogy a folytatás mutatja, csak néhány.
- 2Sám 2,16:** A *haccúrim* eredetileg *haccúdím* lehetett, lásd a Septuagintát és az etimológiát: a hely neve ugyanis a héber *cúd* „oldal” szóval függ össze (a legények egymás „oldalába” döftek). Így a JB és kommentárjában Hertzberg, de így a jegyzetében a ZB és a LB is (bár a főszövegben a hely nevét nem javítják). A héberben a *dálet* és a *rés* meglehetősen hasonlítanak egymáshoz, így a másolási hiba nagyon könnyen megtörténhetett. Mivel nekünk nem célunk a LB és a ZB eljárását követve ilyen típusú exegetikai/szövegkritikai megjegyzéseket fűzni a fordításhoz, ezért jelenítsük meg a rekonstruált szöveget a főszövegben. Érdemes elolvasni tájékozódásul a MagyBib megjegyzését is a szakaszhoz, ami lényegében ugyanezt mondja: „Helkat-Haccúrim azt jelenti 'sziklák földje', ez valószínűleg elírás az 'oldalak földje' helyett”. A KatBib-ban szereplő „Hősök mezeje” a Vulgata „ager Robustorum” szabad fordításának eredménye, pótmegoldással kísérletezik a GNB („Kardok mezeje”), a GutN pedig lefordítja a jelenlegi hébert: „Sziklák mezeje”.
- 2Sám 2,16:** *ansé jiszáél*: „az izráeliek”, lásd az 1Sám 8,22-nél.
- 2Sám 2,19:** *nátá láleket*: szó szerint: „nem hajlította menését”.
- 2Sám 2,25:** nem „megálltak”, hanem „felálltak” – tudniillik csatarendbe, alakzatba.

- 2Sám 2,27:** a „te” névmás a héberben nem szerepel, és az alany az igealak esetében sem hangsúlyos.
- 2Sám 2,29:** *arábá:* „Arábá-völgy”, lásd a Deut 1,1-nél, és ehhez a vershez is a ZB és a LB.
- 2Sám 3,7:** *píleges:* „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 2Sám 3,23:** az egyenes idézetet itt sem kell függővé alakítani, főleg a benne szereplő „itt” szó miatt.
- 2Sám 3,29:** az ember nem hullik el, csak az állat.
- 2Sám 3,31:** *szaq:* „zsákruha”, mint az ÚF-ban annyi más helyen, lásd pl. Gen 37,34; 2Sám 21,10; 1Kir 20,31.32; 21,27 stb. összesen 23x + a Jel 11,3-ban is. Így „zsák”-nak fordítva csupán 6x az Ószövetségben, és 2x az Újszövetségben: 1Kron 21,16; Neh 9,1; Eszt 4,2; Ézs 22,12; 58,5; Mt 11,21; Lk 10,13. Mindenütt javítandó.
- 2Sám 3,35:** *bó-hassemes:* lásd a Gen 15,12-nél.
- 2Sám 4,1:** *bhl:* lásd az Ex 15,15-nél. Ehhez a vershez lásd ZB és LB.
- 2Sám 4,5:** *kőchóm hajjóm:* lásd a Gen 18,1-nél.
- 2Sám 4,7:** *haarábá:* „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, a ZB és a LB.
- 2Sám 4,8:** „ellenséged, aki az életedre tört” – ezt Saulról mondják, nem Ísbósetről, lásd a ZB, a LB és Hertzberg is. A magyar itt kénytelen kissé a szórenden változtatni, hogy ezt kifejezhesse (ÚF = Károli).
- 2Sám 4,10:** az utolsó mondat fordítása bizonytalan, lásd a ZB, LB és Hertzberg teljesen eltérő megoldásait. Ezért az ÚF is maradhatna – de talán ez pontosabb: a *lő* prepozíció itt a hírhezó szándékát fejezi ki: ő remélte, hogy jutalmat kap a hírért.
- 2Sám 5,13:** *píleges:* „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 2Sám 5,14:** a *ló* „neki” fordítatlan maradt.
- 2Sám 5,25:** *bóaká:* lásd a Num 13,21-nél.
- 2Sám 6,1:** *báchúr:* „válogatott harcos; ifjú, ereje teljében lévő férfi”. Az ÚF itt félreérthető. Lásd helyesen maga az ÚF-t a 10,7-ben: „a legvitézebbek”.
- 2Sám 6,2:** „kerúbokon trónoló”, lásd maga az ÚF: Zsolt 80,2, 99,1. Így a német fordítások is.
- 2Sám 6,17:** *lifné adonáj:* itt kultikus értelemben áll, tehát „az ÚR színe előtt”, mint a 6,16-ban és a Lev-ban.
- 2Sám 6,18:** *kálá* + infinit.: a befejezett perfektumi cselekvés kifejezésére szolgál, lásd a Józs 8,24 + Bír 3,18-nál.
- 2Sám 6,20:** *amhót abádáw:* az *ebed* itt is „udvari ember”, akiknek szolgálói vannak. Az *ámá* itt is „szolgálóleány”, mint az SzGB döntése alapján mindenütt máshol. A kettős birtokos szerkezetet a suffixum fordítatlanul hagyása igyekszik la- zítani.
- 2Sám 7,1:** az ÚF formálisan követi a hébert, de a suffixum elhagyása jobban hangsú- lyozza a szöveg mondanivalóját: Dávid már palotában lakik, az ÚR még nem.
- 2Sám 7,6–7:** *hithallék:* „ide-oda járkálni, vándorolni”: értsd: a pusztai vándorlás alatt, majd a honfoglalás után szenthelyről szenthelyre. Lásd így a ZB és a LB is.
- 2Sám 7,7:** *aser ciwwítí:* a „törzs” szóra vonatkozik: a Deuteronomista Történeti Mű szerint Isten minden bíra idején az adott bíra törzsét jelölte ki a nép pásztó- rolására, a törzsek így szépen „demokratikus rotációban” irányították Izráelt.

Ezért sem kérhetett Isten magának házat: Izráelt ugyanis mindig másik törzs irányította, tehát a sátor is mindig az adott törzshöz költözött. Így e vershez a ZB és a LB is. Ez utóbbi (LB) és Hertzberg a „törzs” helyett a „bíra” szót hozták – ennek az olvasatnak ugyan nincs szövegkritikai alapja, de elfogadhatjuk, mivel így az olvasó azonnal tudja, hogy a bírák koráról beszél a szöveg. Az ÚR = a szent sátor vándorlását is pontosíthatjuk, nehogy a pusztai vándorlás időszaka kára gondoljon: „Amíg Izráel fiai között vándoroltam, mondtam-e egy szóval is Izráel bármelyik bírájának, amelyet népem, Izráel pásztoraül rendeltem: Miért nem építtetek nekem egy házat cédrusfából?”

2Sám 7,11: *núach* Hifil: „nyugalmat ad neki”, lásd a Deut 12,9-nél.

2Sám 7,23: *nórá:* „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.

2Sám 7,23: a vers eléggé sérült és értelmetlen, de a Sg. 2 szuffixumok egyértelműek. Erre tekintettel simítva a szöveg.

2Sám 8,2: a parallel 1Krón 18,2 alapján a héberhez igazítva.

2Sám 8,6: a parallel 8,2 fordításához igazítva.

2Sám 8,6: Dávid neve az első mondatból kimaradt.

2Sám 9,10: a megtermelt javak Mefibóset családjának és szolgálainak, azaz „házának/háza népének” a bevétele lesz, lásd így a Septuaginta, értelmezve (lásd a BHS-ben). Itt érdemes ezt a kis pontosítást a héber szöveggel szemben követni, hogy a látszólagos ellentmondást kiktassuk a szövegből (még ha a ZB és a LB = ÚF is).

2Sám 10,2–4: *ebed:* itt is inkább „udvari ember” – nyilván a királyi udvar előkelőségei.

2Sám 10,3: „kifürkész”: a parallel 1Krón 19,3-hoz igazítva.

2Sám 10,14: *méal böné ammón:* „az ellenük vívott háborúból, a rájuk támadásból”: tágabb értelemben az egész hadjáratra vonatkozik, s nem csak a csata utáni üldözésre, amiről a szöveg nem mond semmit. Így e vershez a ZB és a LB is.

2Sám 11,11: *ché nafsóká:* „az életemre mondom / esküszöm”, lásd az 1Sám 1,26-nál.

2Sám 12,12: *kí:* gyakran csak nyomatékosításra szolgál: itt is, lásd így a ZB (LB = ÚF).

2Sám 12,16: *bá:* „bement” – tudniillik haza lefeküdni, a hálószobájába.

2Sám 13,14: *sáma + böqól xy:* hebraizmus a *qól* szót itt külön lefordítani, valójában egyszerűen: „hallgatni rá”. Ha Istenről van szó, ünnepélyesebb a „hallgatnia szavára” kifejezés, de emberek esetében érdemes, ahol lehet, a magyarosabb formára cserélni.

2Sám 13,19: *qára + beged:* „ruháját megszaggatja”, így az ÚF mindenütt máshol (így csak itt és a 13,31-ben).

2Sám 13,24: *ebed:* itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.

2Sám 13,31: *qára + beged:* „ruháját megszaggatja”, így az ÚF mindenütt máshol (így csak itt és a 13,19-ben).

2Sám 13,36: *ebed:* itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.

2Sám 13,37: *kol-hajjámím:* „minden nap, egész idő alatt = állandóan, folyamatosan, szüntelen”.

2Sám 14,11: az ÚF szó szerint fordítja a hébert, ami viszont hebraizmus: a funkcionális ekvivalencia a megfelelő magyar szólást követeli ide.

2Sám 14,12: *adóni hammelek:* „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.

2Sám 14,19: *ché nafsóká:* „az életemre mondom / esküszöm”, lásd az 1Sám 1,26-nál.

- 2Sám 14,26:** *miqqéc jámím lajjámím*: ugyan csak itt fordul elő, de a jelentése nem „évről évre” (bár ÚF = LB), hanem „időnként, egy idő múlva, rendszeresen”, lásd a LB és Hertzberg.
- 2Sám 14,26:** *gáláh*: „nyírni, megnyírni”; *gáláh et rósó*: „megnyiratkozni” – ez evidens, hogy a hajra vonatkozik. A „fej” lefordítása itt tehát hebraizmus (formális megfeleltetés).
- 2Sám 14,31:** *el absálóm habbajtá*: „Absolonhoz az ő házába” – azaz hozzá, a lakására: a javaslat fontos, mert magyarosabb és a következő mondat tárgyát is megadja.
- 2Sám 15,8:** *ábad*: itt is kultikus értelemben „áldozattal szolgálni”, lásd az Ex 3,12-nél.
- 2Sám 15,8:** arám / arámi: lásd a Deut 26,5-nél.
- 2Sám 15,12:** Absolon neve csak egyszer szerepel a héberben, és megismétlése a magyarban is fölösleges.
- 2Sám 15,14:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél. Mögüle a birtokos szuffixum lemaradt, pótolva, lásd a ZB és a LB.
- 2Sám 15,15:** *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél. A király / Dávid szóval birtokos szerkezetben egyszerűen csak ennyi: „a király / Dávid emberei”.
- 2Sám 15,15:** *adóni hammelek*: „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 2Sám 15,16:** *píleges*: „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 2Sám 15,18:** a 600-as számadat csak a gátiakra vonatkozik, lásd a versfelező *atnáchot*, valamint a ZB, a LB és Hertzberg is.
- 2Sám 15,20:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 2Sám 15,21:** „az életemre mondom / esküszöm”, lásd az 1Sám 1,26-nál.
- 2Sám 15,32:** *qára*: a ruhát „megszaggatni” szokták az ÚF szerint.
- 2Sám 16,5:** *bá ad-bachúrím*: „elérkezett odáig” – azaz nem „megérkezett oda”, hiszen nem ment be a városba: a folytatás is világosan mutatja, hogy a menet elhalad a város mellett: ezért jön ki onnan Simei, és kíséri a menetet végig a város mellett, lásd pl. a 13. verset. Így világosan Hertzberg.
- 2Sám 16,6.11:** *ebed*: „a király / Dávid emberei”, lásd a 2Sám 15,15-nél.
- 2Sám 16,14:** a szövegkritikai jellegű lábjegyzet érdemes törölni: ilyen alapon ugyanis versek tucatjai, ha nem százai kaphatnának lábjegyzetet.
- 2Sám 16,14:** A „Jordánhoz” érkeztek, hiszen azon majd csak a 17,22 szerint kelnek át. Így Hertzberg és a LB is, a ZB nem hozza a szövegkorrekciót.
- 2Sám 16,21.22:** *píleges*: „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 2Sám 17,2–3:** *am*: itt is inkább „hadinép”, lásd a LB, vagy esetleg degradálóan: „sokaság”.
- 2Sám 17,12:** nem a meglepetésen van a hangsúly: egy akkora hadseregnél, aminek az összegyűjtését Hújas tanácsolja, ez eleve képtelenség is lenne: a hangsúly a túlerőn van: ahogy a harmat mindent beterít, úgy fogja a túlerő elborítani Dávid táborát.
- 2Sám 17,13:** nagyzóló hengegésről van szó, ami a fizikai túlerőt hangsúlyozza, nem pedig reális parancsról!
- 2Sám 17,16.22:** *am*: itt is inkább „hadinép”.
- 2Sám 17,28:** *miskán*: szó szerint „ágy” – azaz ami a lefekvéshez kell. Ha már a kiegészítőire vonatkoztatjuk a szót, akkor inkább takaró, mint ágynemű, így az LXX alapján Hertzberg (ZB és a LB: „Bett”).

- 2Sám 17,29:** *am:* itt is inkább „hadinép”.
- 2Sám 18,1:** *pqd Qal:* „számba vesz”, lásd a Num 4,27-nél.
- 2Sám 18,3:** „velünk nem törődnek”: ki az alany? Absolon serege? Nem, a T.sz. 3. szem. itt általános alanyt fejez ki. A nép itt a maga jelentéktelenségét állítja szembe a király fontosságával, de nem Absolon, hanem a saját szemszögéből.
- 2Sám 18,9:** *ebed:* „a király / Dávid emberei”, lásd a 2Sám 15,15-nél.
- 2Sám 18,16:** *am:* itt is inkább „hadinép”.
- 2Sám 18,29.32:** *naar Absálóm:* „az a fiú, Absolon”, lásd maga az ÚF többször a fejezet elején.
- 2Sám 19,6:** *píleges:* „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 2Sám 19,12:** az utolsó mondat is az idézet része, nem pedig közbevetés.
- 2Sám 19,13:** *ís/ansé jöhúdá:* „júdaiak”, lásd a Bír 15,10-nél.
- 2Sám 19,15:** *ebed:* „a király / Dávid emberei”, lásd a 2Sám 15,15-nél.
- 2Sám 19,36.38:** *adóni hammelek:* „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 2Sám 20,3:** *píleges:* „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 2Sám 20,6:** *mibcár:* „megerősített”, *becúráh / mecúráh:* „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- 2Sám 21,1:** a címfelirat jelenleg nagyon félrevezető, a javaslatához lásd a ZB.
- 2Sám 21,2:** *qáná:* itt inkább azt jelenti, hogy „buzgólkodni”, lásd maga az ÚF az 1Kir 19,10.14-ben. Így e vershez a ZB is.
- 2Sám 21,6:** *anásím:* itt hangsúlyos, hogy férfiakról van szó, lásd így a ZB, a LB és Hertzberg.
- 2Sám 21,8:** *lágach:* itt „lefogat, elfogat”.
- 2Sám 21,10:** azaz a zsákruhából egy kis sátrat tákolt *láh:* „magának”, és ebben lakott a holttestek mellett, úgy vigyázott rájuk. Tehát nem a holttesteket terítette be. Így a LB, és még világosabban a ZB és Hertzberg.
- 2Sám 21,11:** *píleges:* „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 2Sám 21,15.22:** *ebed:* „a király/Dávid emberei”, lásd a 2Sám 15,15-nél.
- 2Sám 22,22:** *méelőhaj:* a birtokos szuffixum lényeges, le kell fordítani: így a ZB és a LB is.
- 2Sám 22,28:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- 2Sám 22,43:** az első ige is jelen időben áll, lásd a ZB, LB és a parallel Zsolt 18,43-ban maga az ÚF is.
- 2Sám 22,51:** a vers nem önálló mondat, hanem participiumos mellékmondat, ami az ÚR himnikus jellemzésére szolgál. Ennek megfelelően vonatkozó mellékmondatként kell visszaadni, lásd így helyesen a LB és a ZB. A probléma az, hogy a JHWH az előző versben megszólításként szerepel, amihez a Sg. 3.sz. participiumok csak nehezen illeszthetők – nyilván ezért járt el éppen így az ÚF. A két vers szoros összekapcsolása talán fontosabb, ezért a javaslat a participiumos szerkezetet, funkciójának megfelelően, átteszi E.sz. 2. szem.-be.
- 2Sám 23,5:** *ki ló jacmíach:* a jelenlegi fordítás egy szövegkritikai rekonstrukción alapszik, melynek során a *ló* szót előbb néhány kézirat alapján *bí*-re, majd a *bí*-t a *ló* alapján *bó*-ra javították: azaz *bó jacmíach:* „benne/belőle sarjad”. A Hifil, és ezért kauzatív *jacmíach* alanya azonban JHWH, lásd a ZB és a LB is, akik a jelenlegi masszoréta szöveget fordítják. Őket követi a javítás.

- 2Sám 23,15:** ez nem parancs, hanem csak egy méla sóhaj, amikor Dávid visszaemlékszik szülővárosának kedvelt, hűs vizű ciszternájára. Ha valóban elvárta volna, hogy vizet hozzanak neki, akkor a végén nem öntötte volna ki azt áldozatnak.
- 2Sám 23,18–19:** Hertzberg, a ZB és a LB is szövegromlást feltételez, és a „három” helyett „harminc”-at olvas: ők a 13. versben szereplő harminc vezér. Ez így logikus, különben a 19. vers értelmetlen.
- 2Sám 24,7:** *mibcar-cór*: lásd mindhárom német fordítást.
- 2Sám 24,16:** a parallel 1Krón 21,15 fordításához igazítva.
- 2Sám 24,17:** a participium itt (is) egyidejűséget fejezhet ki: éppen munka közben látta az angyalt: innen érthető a felfakadt könnyörgés.
- 2Sám 24,22:** *báqár*: „marha”, lásd a Gen 24,35-nél.
- 2Sám 24,22.24:** *ólá*: itt is „égőáldozat”, mint mindenütt máshol és a parallel 1Krón 21,23-ban.
- 2Sám 24,24:** a sekel ekkor még súlymérték: az ezüsből nem vertek még pénzért, ahogy azt az ÚF jelenleg sugallja. Így e vershez a ZB és a LB is.

A KIRÁLYOK ELSŐ KÖNYVE

- 1Kir 1,2:** *adóni hammelek:* „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 1Kir 1,4:** *sárat:* valóban „szolgálni”, de itt inkább „gondozni, gondját viselni”.
- 1Kir 1,9:** *zábach:* itt inkább „áldozati lakomát tartani / rendezni”, lásd Num 25,2-nél.
- 1Kir 1,13:** *adóni hammelek:* „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 1Kir 1,15:** *sárat:* valóban „szolgálni”, de itt inkább „gondozni, gondját viselni”.
- 1Kir 1,17:** „az Úr, a te Istened”, lásd a Deut 6,15-nél. De ha túl sok a versben a „te”, akkor legyen: „Istened, az ÚR”, ahogy sok-sok helyen a Deut-ban.
- 1Kir 1,18:** *adóni hammelek:* „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 1Kir 1,19:** *zábach:* itt inkább „áldozati lakomát tartani / rendezni”, lásd Num 25,2-nél.
- 1Kir 1,20.21.24:** *adóni hammelek:* „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 1Kir 1,25:** *zábach:* itt inkább „áldozati lakomát tartani / rendezni”, lásd Num 25,2-nél.
- 1Kir 1,27:** *adóni hammelek:* „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 1Kir 1,28:** *áná + ámar:* egyszerűen csak „felel / válaszol”, lásd a Deut 1,14-nél.
- 1Kir 1,30:** *nisba + léwór:* a *léwór* külön fordítása fölösleges, hebraizmus, hiszen csak az egyenes idézet kezdetét hivatott jelölni. A magyar is így mondja: „Esküszöm, hogy...”
- 1Kir 1,33:** *ebed:* „a király/Dávid emberei”, lásd a 2Sám 15,15-nél.
- 1Kir 1,36:** *áná + ámar:* egyszerűen csak „felel / válaszol”, lásd a Deut 1,14-nél.
- 1Kir 1,36.38:** *adóni hammelek:* „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 1Kir 1,48:** *wógam káká ámar:* „még ezt is mondta / még imígyen is beszélt”. Így a ZB és Würthwein.
- 1Kir 1,52:** az ÚF formálisan fordítja a hébert, ami viszont hebraizmus: a funkcionális ekvivalencia a megfelelő magyar szólást követeli ide (hasonlóan javítva a 2Sám 14,11-ben).
- 1Kir 2,3:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- 1Kir 2,5:** A Septuaginta egyes kéziratái és a Vetus Latina az öv és a saru szavak birtokos szuffixumát E.sz. 1. szem.-ben fordította, azaz Jóáb Dávid öltözetét mocskolta be vérrel. Így Würthwein is, de sem a ZB, sem a LB nem tér el a masszoréta szövegtől.
- 1Kir 2,6.9:** *seól:* „a holtak hazája”, lásd a Deut 32,22-nél.
- 1Kir 2,23:** *léwór:* a szót itt is csak az egyenes idézet bevezetésére szolgál, nem kell lefordítani, lásd a ZB és Würthwein is.
- 1Kir 2,32:** *dámó al rósó:* ugyanaz, mint a *dámó bőrósó:* hebraizmus, amit az ÚF maga is helyesen oldott fel a Józs 2,19-ben. A kifejezés jelentése: maga okozza a vesztét, csak maga hibás a bajért, ami éri, lásd még a jelenlegi fordításban is világosan ebben az értelemben a 2,37-ben. A jelenlegi fordítás amúgy sem jó: Hogy kérhetné az Isten büntetését, amikor most küld el valakit meggyilkolni őt?
- 1Kir 2,33:** a „fejére” kétszeri lefordítása valójában hebraizmus, hiszen a héber alapvetően nem tud birtokos szerkezetet képezni két birtokossal (kivétel is van persze, lásd pl. Dán 8,20), s ezért az esetek túlnyomó többségében a birtokot kénytelen minden birtokos elé kitenni. A fordításban viszont a magyar nyelv szabályai szerint kell eljárni, lásd így néha maga az ÚF is, pl.: Jer 5,11; 7,34; 13,11; 16,9;

- 19,1,9; 21,7; 22,25; 31,31; 32,30; 32,44; 33,7,20; 34,19; 35,11; Abd 19. Ez tehát még akkor is igaz, ha a ZB és a LB ezt a típusú hebraizmust sehol nem oldja fel.
- 1Kir 2,37:** *dámó al rósó*: lásd a 2,32-nél, és itt még a jelenlegi fordításban is világosan itt a kontextus alapján.
- 1Kir 2,38:** *jásab*: itt azt jelenti inkább: „maradni, tartózkodni” – hiszen a folytatásban sem arról van szó, hogy elköltözött, hanem arról, hogy engedély nélkül elhagyta a várost.
- 1Kir 2,38:** *adóni hammelek*: „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 1Kir 2,43:** *cáwá micwá*: „parancsot parancsolni”: kiktatandó hebraizmus, lásd a Gen 26,3-nál, lásd itt a ZB és Würthwein (ÚF = LB).
- 1Kir 2,44:** „visszahárítani a fejére a gonoszságot” – hebraizmus, magyarul: „megfizetni a gonoszságáért”.
- 1Kir 3,4:** a parallel 2Krn 1,6 egyszerűbb fordításához igazítva.
- 1Kir 3,11:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél. Itt miért nem fordította le az ÚF? Kompromisszum: „törvényemnek” – utalva így Istenre.
- 1Kir 3,14:** *micwá*: itt is „parancsolat”, ahogy mindenütt a Tórában: a szöveg nem Isten aktuális parancsaira, hanem a Törvény = a Tóra rendelkezéseire gondol itt. Így a ZB és a LB is.
- 1Kir 3,15:** *ebed*: itt is inkább „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- 1Kir 5,3:** dehogy sovány! *Báqár rőf*: „legeltetett marha”, azaz amit a legelőn tartanak, nem pedig istállóban hizlalnak. A „rideg” nem jó szó erre, hiszen az mást jelent (télen sem hajtják be az istállóba).
- 1Kir 5,6:** a negyvenezer másolási hiba lehet a „négyezer”-ből, lásd a parallel 2Krn 9,25-öt. Az *urwót szúszím* jelentése: „egy fogatra való ló”, lásd a LB, illetve az istállóban egy ilyen fogat számára elkülönített „lakrész”, lásd Würthwein és a ZB.
- 1Kir 5,6:** A *párás* itt, és talán az esetek zömében nem „lovass”-t jelent, hiszen a lovasság mint katonai alakulat csak a perzsákkal jelenik meg, hanem a harci kocsi legénységét (esetenként a lovakat is beleértve): az asszír rendszerben ez kocsinként 3 embert jelentett (hajtó, íjász és pajzsos). Fontos azonban hangsúlyozni: a K-B szerint a szó jelenthet lovat, fogatot, lovast, kocsihajtót, kocsi-legénységet is. A fordításokban a vers körül egyébként elég nagy a találgatás: Würthwein szerint a *párás* itt maga a szekér előtti ló, a ZB szerint a hátszló. De ha itt elfogadjuk a „harci kocsi személyzete” jelentést, akkor a számadat (4.000x3 = 12.000) helyes. Így egyedül, de egyedül elfogadhatóan a LB. A jelenlegi ÚF-hoz is ez áll egyébként a legközelebb.
- 1Kir 5,10:** a *kol* fordítatlan maradt.
- 1Kir 5,11:** a héber azt mondja: *szábíb*: azaz Izráel körül, a szomszédos népek között. Az ÚF itt ezt nem fordítja, ezzel eltúlozva Salamon bölcsességének hírét. Így a ZB és a LB is.
- 1Kir 5,18:** *jwhh előhaj*: visszatérve a héber szórendhez, lásd a problémához a Deut-ban.
- 1Kir 5,32:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- 1Kir 5,32:** A vers utolsó mondata önálló mondat, az egész fejezet összefoglaló záradéka, bár a német fordítások az ÚF-t támogatják.

- 1Kir 6,5–6:** *jácia:* „oldalszárny” („Anbau”), *célá:* „oldalkamra”.
- 1Kir 6,8:** *célá:* „oldalkamra”.
- 1Kir 6,8:** *hattíkoná* („középső”): szövegromlás, eredetileg *hattachtóná* „alsó” állhatott itt, lásd a BHS-t, valamint Würthwein, a ZB és a LB is.
- 1Kir 6,9:** lásd maga az ÚF a parallel 6,14-ben.
- 1Kir 6,10:** *jácia:* „oldalszárny” („Anbau”).
- 1Kir 6,10:** emeletenként ilyen magas, lásd Würthwein.
- 1Kir 6,14–15:** lásd maga az ÚF a parallel 6,9-ben.
- 1Kir 6,17:** Így a LB.
- 1Kir 6,20:** a *lifné* szövegkritikailag bizonytalan, a BHS a törlését javasolja. Nem hozza a ZB sem.
- 1Kir 6,21–22:** az aranyláncot nem vonják be ismét arannyal! A *wajöcappéhu* végén a *-hú* sg. masc. suffixum nem is vonatkozhat a feminin *rattúqót* „láncok” szóra, csak a *bajit* „templom”-ra. Így a ZB és a LB is.
- 1Kir 6,24:** így helyesen a ZB, a LB és Würthwein is, lásd a 27. verset is.
- 1Kir 6,29,32:** a „dombormű” nem része a felsorolásnak: olyan domborműveket készítettek, amit a folytatás hoz, lásd így világosan a 35. vers. Lásd így e versekhez Würthwein és a LB.
- 1Kir 6,34:** *ústé daltót:* „két ajtó” – vagy „két ajtószárny”? A probléma meglehetősen összetett, lásd röviden Würthwein, 68. A lényeg: feltételezhetünk egy dupla-ajtót, ahol mindkét ajtó két-két táblából áll (így a ZB és a LB is): ez a kevésbé valószínű, hiszen az, hogy egy ajtó a tengelyén forog, nem lehetett ritkaság. A másik lehetőség, hogy egyetlen ajtóról van szó, aminek a két szárnya két-két táblából áll, azaz a két ajtószárny közepén összehajtható, akár a spaletta (Így a fordításában Würthwein), vagy a nagy táblákból közepén ki van vágva egy kisebb ajtó (egy nagy, kétszárnyas kapun közepén egy kisebb, szintén kétszárnyas ajtó, lásd Würthweinnál az irodalom). Az ÚF a két lehetőséget keveri, létrehozva egy lehetetlen harmadik megoldást.
- 1Kir 6,37:** lásd a 61-ben és a 6,35-ben.
- 1Kir 7,20:** a vers szövege bizonytalan, de lásd a végéhez a BHS-t, valamint a ZB és a LB-t is.
- 1Kir 7,23.24.39.44:** „öntött tenger” – a német fordítások ugyan szó szerint lefordítják, de a szó jelentése itt „medence”, lásd maga az ÚF a Jer 27,19; 1Krón 8,8-ban, és itt, 1Kir 7-ben következetesen a KatBib.
- 1Kir 7,27.30.38.43:** ezek a 2Krón 4,6 szerint nem mosdásra, hanem mosásra, mosogatóra szolgáltak. A papok a nagy medencében mosakodtak, ld. Ex 40,7.11.30–32. Tehát „mosóállvány” és „mosófazék”.
- 1Kir 8,5:** *jimmánú:* „kiszámol”, azaz „kikalkulál, megsaccol”: így Würthwein, a ZB és a LB is („berechnen”).
- 1Kir 8,5:** *bócétám:* az ő kijövetelükkor, azaz az alany a nép.
- 1Kir 8,5.21:** *erec micrajim:* egyszerűen csak „Egyiptomból”, lásd az Ex 32,4-nél.
- 1Kir 8,22:** *párasz kaf:* nem a karok szétválásáról, hanem a nyitott tenyér felmutatásáról van szó: ez volt az imádság gesztusa. Tulajdonképpen tehát: „tenyereit az ég felé emelte/ az égre emelte”. Tehát nem „kiterjeszt”, mint egy szárnyat, hanem „kitár”.

- 1Kir 8,23:** vagy „teljes szívükből” (lásd a 48. versben), vagy „teljes szívvel”, lásd az ÚF-ban a Deut 6,5-öt és annak variációt.
- 1Kir 8,28.29:** *hitpallél töfillá:* „imádságot imádkozni”: igazából kerülenrő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál. De nem lett javítva.
- 1Kir 8,28:** a parallel 2Krón 6,19 fordításához igazítva a szórenddel.
- 1Kir 8,38:** *párasz kaf:* „kitárja karjait”, lásd az 1Kir 8,22-nél.
- 1Kir 8,52:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- 1Kir 8,54:** *párasz kaf:* „kitárja karjait”, lásd az 1Kir 8,22-nél. Ezen kívül az ÚF-t úgy lehet érteni, mintha Salamon most, felállva tárta volna ki a karjait. Nem, valójában az egész imádságot így mondta el.
- 1Kir 8,56:** a parallel Józs 21,45; 23,14 fordításához igazítva.
- 1Kir 8,58:** *nátá Hifil + léb + el:* „hajlítani”, lásd a Józs 24,23-nál.
- 1Kir 8,58:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- 1Kir 8,58:** *cáwá micwá:* „parancsot parancsolni”: kiktatandó hebraizmus, lásd a Gen 26,3-nál.
- 1Kir 8,58:** *bökol derek:* állandósult deuteronomiumi formula, s az ÚF mindenütt máshol „mindenben azon az úton”-nak fordítja, lásd: Deut 10,12; 11,22; Józs 22,5.
- 1Kir 8,59:** *döbar-jóm böjómó =* „napi adag/mennyiség”, lásd az ÚF-t az Ex 5,19; 16,4-ben, és ehhez a vershez hasonlóan az összes német fordítás.
- 1Kir 8,61:** ez az a Deut 6,5 remiszcenciája, a szórendben ezért ahhoz igazítva.
- 1Kir 8,64:** a parallel 2Krón 7,7 fordításához igazítva az igekötő.
- 1Kir 8,65:** *lebó chamát:* „a Hamátba vezető út”, lásd részletesen a Num 13,21-nél.
- 1Kir 9,3:** *chánan töchinná:* „könnyörgést könyörögni”: kerülenrő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál. Így itt Würthwein és a LB (ÚF = ZB).
- 1Kir 9,3:** a parallel 2Krón 7,16 fordításával összhangba hozva.
- 1Kir 9,4:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- 1Kir 9,6:** *chuqqá:* mint mindenütt máshol itt is „rendelkezés”.
- 1Kir 9,7:** a parallel Deut 28,37 (javított) fordításához igazítva.
- 1Kir 9,8:** a parallel Deut 29,23-hoz igazítva.
- 1Kir 9,9:** a parallel Jer 22,9-hez igazítva.
- 1Kir 9,13:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Kir 9,19:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál. Tartalmilag ezt támasztja alá itt a parallel 10,26 is, ahol nyilvánvaló, hogy a lovak és a kocsik egy városban vannak.
- 1Kir 9,19:** *páras:* a szó itt sem „lovast” jelent (ZB: „a lovasság városa”), lásd az 1Kir 5,6-nál, viszont nem is (csak) a harci kocsi legénységét (ahogy az 5,6-ban), hanem a harci kocsik lovait (is), lásd így Würthwein és LB: „a lovak/fogatok városa”.
- 1Kir 9,20:** a kánaáni népek felsorolása: lásd az Ex 13,5-nél.
- 1Kir 9,22:** *páras:* nem „lovast”, hanem a harci kocsi legénysége, lásd az 1Kir 5,6-nál. Ehhez a vershez Würthwein és LB: „a lovak/fogatok”, ZB: „a lovasság”.
- 1Kir 10,8:** a parallel 2Krón 9,7-hez igazítva.
- 1Kir 10,12:** *kén:* valóban „így, olyan”, de ezt a mennyiségre vonatkoztatja mindhárom német fordítás.

- 1Kir 10,26:** *párás:* nem „lovas”, hanem a harci kocsi legénysége, lásd az 1Kir 5,6-nál. Így e vershez Würthwein és LB, de itt még a ZB is.
- 1Kir 10,28:** *úmiqwé:* a wáw kötőszó itt nem copulativum, hanem „mégpedig” pontosító értelemben áll, lásd a wáwnak ehhez a funkciójához az Ex 34,19-nél. Így e vershez Würthwein. Viszont ÚF = LB és ZB.
- 1Kir 10,29:** *merkábá:* „harci kocsi”, ahogy az ÚF-ban szinte mindenütt máshol.
- 1Kir 11,2-4:** *nátá* Hifil + *léb* + *el:* „hajlítani”, lásd a Józs 24,23-nál.
- 1Kir 11,4:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- 1Kir 11,6:** *millé acharé jhwh:* „hűségesen követ”, lásd a Num 14,24-nél.
- 1Kir 11,14:** Az „ivadék” szó ember kapcsán kerülendő.
- 1Kir 11,17:** *ebed:* „a király/Dávid emberei”, lásd a 2Sám 15,15-nél.
- 1Kir 11,18:** a parallel 2Krón 23,17 fordításával összhangba hozva.
- 1Kir 11,26:** *ebed:* „a király/Dávid emberei”, lásd a 2Sám 15,15-nél.
- 1Kir 11,28:** *szébel:* nem „robot”, hanem „kényszermunka”.
- 1Kir 11,33:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- 1Kir 11,33:** *ászá:* törvényt, rendelkezést „teljesít”, lásd a Lev 22,31-nél.
- 1Kir 11,34:** *sámar:* törvényt, rendelkezést „megtart”, lásd a Lev 18,4-5-nél.
- 1Kir 11,43:** állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.
- 1Kir 12,2:** Óvatos kísérlet, így a ZB, ami a vers közepét közbevetésként kezeli, és értelmileg ugyanígy értelmezi.
- 1Kir 12,8:** „tanácsot tanácsolni”: kerülni a hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál. Feloldja itt a ZB és a LB is. Magához a vershez lásd egyébként az ÚF sokkal magyarosabb megoldását a 13. versben, ahol pedig a héber szó szerint egyezik az itteni szöveggel.
- 1Kir 12,8:** „szolgálatába álltak” – ez a 12,6 ellentéte: a vének már Salamont is szolgálták, az ifjak csak az ő idejében kezdték a szolgálatot.
- 1Kir 12,12:** a függővé alakított idézet dőcög, így érdemes a héberhez visszaigazítani.
- 1Kir 12,25:** „Efraim hegyvidéke”: ez a bevett fordítása.
- 1Kir 12,26:** *attá:* „most”, „most még”. Az ÚF mintha óhajtó mondatot hozna.
- 1Kir 12,28:** *álá* Hifil: „fölhoz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- 1Kir 12,32:** „ünnepet csinálni” = „ünnepet megtartani”, lásd maga az ÚF a Deut 16,1-ben. Itt valójában az egy hónappal később megtartott lombátrák ünnepéről lehet szó, lásd Lev 23,34.
- 1Kir 12,32:** *aser ászá:* „az áldozóhalmokat megalapítani, létrehozni”, nem pedig „berendezni”.
- 1Kir 13,8-9:** *lechem:* itt a lehető legtagabb értelemben: „ennivaló, valami (ehető)/semmi”. Így a ZB és Würthwein is (ÚF = LB). Így egyébként maga az ÚF is az 1Kir 21,4-ben: „nem eszel semmit”, lásd még az ÚF-t: Dám 10,3.
- 1Kir 13,9:** fontos, hogy a *bidbar* „igéje által” szót külön is lefordítsuk! Még akkor is, ha a hébernek megfelelően a magyar szöveg ezzel egy kissé körülményesebb is lesz.
- 1Kir 13,15-16:** *lechem:* a legtagabb értelemben: „ennivaló, valami (ehető)”. Lásd a 13,8-9-nél.
- 1Kir 13,17:** *bidbar:* „igéje által”, lásd a 13,9-nél.

- 1Kir 13,18–19.22:** *lechem*: a legtágabb értelemben: „ennivaló, valami (ehető)”. lásd a 13,8–9-nél.
- 1Kir 13,22:** *dbr*: nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél.
- 1Kir 13,26:** a vers végén *döbar jhwh*: „az ÚR igéje”, mint mindenütt máshol a prófétai könyvekben.
- 1Kir 13,34:** a *dábár* „dolog” fordítása itt fölösleges: a *ze haddábár aser* szerkezetben maga az ÚF sem fordítja az alábbi helyeken: Ex 14,12; 16,16.32; Lev 8,5; Num 30,2; 36,6; Bír 20,9; 2Kir 11,5; 2Krn 23,4; Jer 38,21, lásd ehhez a vershez a LB és a ZB. Ugyanez érvényes az előző versre is, bár ott a német fordítások hozzáák külön a szót.
- 1Kir 14,2.4:** *qúm*: „felkelni, elindulni”, mint ebben az összefüggésben mindenütt más-hol.
- 1Kir 14,6:** *qól raglechá*: „lábának hangja” = „léptei”.
- 1Kir 14,6:** *qásá*: „kemény üzenet”, lásd a ZB és Würthwein.
- 1Kir 14,20:** állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.
- 1Kir 14,21:** *lászúm et sömó sám*: a parallel Deut 12,5 alapján javítva, lásd a Deut 12,21-nél.
- 1Kir 14,21:** *wösém immó xy (min-xx)*: állandó formula, maga az ÚF összesen gx így: „Anyjának a neve xy volt, z-ból/z-ból származott”, lásd pl. 1Kir 15,2.10. Erre egységesítve, ahol lehetett.
- 1Kir 14,26:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- 1Kir 14,31:** *wösém immó xy (min-xx)*: állandó formula, egységesítve, lásd az 1Kir 14,21-nél.
- 1Kir 15,3.11:** „ősatyja, Dávid”: így maga az ÚF, lásd 1Kir 15,24; 2Kir 14,3; 16,2; 22,2.
- 1Kir 15,13:** *kárat*: itt „szétvág, összetör”, lásd a ZB, a LB (Würthwein: „eltávolítottatta”).
- 1Kir 15,16:** *melek jisráél*: lásd szó szerint a következő versben.
- 1Kir 15,18:** *ebed*: itt inkább „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- 1Kir 15,20:** az ÚF ugyan pontosan írja át a nevet, de a szöveg itt Kinneret vidékére gondol, lásd Józs 11,2; 19,35. Így Würthwein és a LB is (ÚF = ZB).
- 1Kir 15,30:** *káasz kaasz/kiszá*: kiiktatandó hebraizmus, lásd a Gen 26,3-nál.
- 1Kir 15,32:** a 15,16 javított szövegéhez igazítva.
- 1Kir 16,10:** állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.
- 1Kir 16,13.26:** *hebel*: „hiábavaló dolog” = „bálvány”, lásd a Deut 32,21-nél és itt Würthwein, a ZB és a LB is.
- 1Kir 16,33:** nem többet, hanem azt az egy bizonyos szobrot, aminek a sorsáról a Királyok könyveiben még majd többször is olvasunk, lásd 2Kir 13,6. (A héberben névelővel áll a szó, tehát valójában egy konkrét, közsímet szoborról van szó.)
- 1Kir 17,9:** *jásab*: itt „maradni”, lásd a ZB és a LB is.
- 1Kir 17,12:** *máóg*: „zsemle”, kis cipő (a megmaradt tésztaból sütött apró kenyér). De csak nyelviileg lett egyszerűsítve a szöveg.
- 1Kir 17,12:** *waaszítíhú*: „hogya megcsináljam azt” – azaz a kis lisztet és olajat. De mivel így az ige a fára is vonatkozhat, érdemesebb a „kisütöm azt” igével fordítani: ebben benne van az is, hogy miért gyűjti a fát hozzá.
- 1Kir 18,4:** *böhakrít*: „a kiiktásukban volt”, azaz itt: „arra törekedett”, így a ZB.

- 1Kir 18,10:** „az Úr, a te lstened”, lásd a Deut 6,15-nél.
- 1Kir 18,17.18:** *ákar:* „bajba visz, megront”, lásd a Gen 34,30-nál.
- 1Kir 18,23:** *nátach:* „földarabol”, lásd maga az ÚF a 33. versben.
- 1Kir 18,45:** *wajöhí ad-kó ad-kó:* „és történt addig-addig...” Ez a királyra vonatkozhat: „addig-addig késlekedett, míg... mégiscsak elázott.” Mert nem hitt Illésnek. De a javaslat új, a német fordítások egyszerűen csak tömörebbek, mint az ÚF. (EÜ: „Es dauerte nicht lange, da...” = JB, GNB).
- 1Kir 19,19:** Elizeus itt még nem utód, hanem csak tanítvány: ezért módosítva a cím.
- 1Kir 19,19:** *cemed:* itt is „pár”, akár a 21. versben maga az ÚF. Amúgy is jobb ez, mert az igára a hébernek külön szava van, s mert a szövegből egyáltalán nem világos, hogy 12 ökör húzott egy ekét, vagy 12 ekével szántott egy-egy pár ökör (a 23. vers alapján, azaz mert sokan voltak ott, inkább ez utóbbi a valószínű).
- 1Kir 19,20:** csonka a héber mondat, de így a német fordítások.
- 1Kir 20,4:** *adóni hammelek:* „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 1Kir 20,6:** *ebed:* itt inkább „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- 1Kir 20,7:** *rá'áh:* itt inkább „belát”.
- 1Kir 20,7:** *ráá:* itt inkább „romlás, pusztulás, a veszte valakinek”.
- 1Kir 20,15:** *pqd Qal:* „számba vesz”, lásd a Num 4,27-nél; a vers többi részéhez lásd mindhárom német fordítást.
- 1Kir 20,20:** *párás:* nem „lovass”, hanem a harci kocsi legénysége, lásd az 1Kir 5,6-nál, ehhez a vershez a LB, és mindenek előtt Würthwein. Azaz csak ő menekült meg, úgy, hogy kifogta kocsija elől a lovakat, és azokon, váltott lovakkal menekült.
- 1Kir 20,22:** a *lék* fordítatlan maradt.
- 1Kir 20,22:** *hitchazzéq:* „szedd össze erődet”. ZB: „Fasse Mut” (szedd össze a bátorságod), Würthwein: „erweis dich als mutig” (légy bátor), és a LB: „rüste dich” (készülj, fegyverkezz!). A lényeg: ez nem a csata folytatására, hanem a jövő évi támadásra való felkészülésre vonatkozik.
- 1Kir 20,23:** *ebed:* itt inkább „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- 1Kir 20,26:** *pqd Qal:* „számba vesz”, lásd a Num 4,27-nél.
- 1Kir 20,27:** *pqd Hitpaél:* „összeszámol”, lásd a Bír 20,15-nél.
- 1Kir 20,30:** lásd a 20,16-nál.
- 1Kir 20,33:** *háanásím:* csupán az általános alany kifejezésére szolgál, elég az „azok”.
- 1Kir 20,33:** *al-hammerkába:* természetesen saját maga mellé, nem egy külön harci kocsira. Ezt jobban kellene érzékeltetni, lásd főleg Würthweint.
- 1Kir 20,39:** *nafsöká tachat nafsó:* az ÚF úgy hangzik, mintha halálbüntetéssel fenyegetnék az embert. Nem: a fogoly, ha nem vigyáznak rá, elszökik: ekkor az őrzőnek kell a helyébe lépnie: az ő lelke a megszökött ember lelkének helyébe. Így a LB és még világosabban Würthwein (ÚF = ZB).
- 1Kir 21,6:** a versben vagy mind a két idézet függővé alakítjuk, vagy az egyiket sem (így a német fordítások). De keverni a két megoldást nem szerencsés. A legkisebb változtatás elvét követve itt jobb az első lehetőség.
- 1Kir 21,6:** „pénzért adni” – magyarul: „eladni”.
- 1Kir 21,11:** a héberben sincs ott az „és”, de nem is illik oda: maga a levél volt csak az üzenet. Így a német fordítások.
- 1Kir 21,15:** „pénzért adni” – magyarul: „eladni”.

- 1Kir 21,22:** *káasz kaasz/kiszá:* kiittatandó hebraizmus, lásd a Gen 26,3-nál.
- 1Kir 21,26:** maga a bálványimádás az utálatosság, lásd a héber *lō* + infinitívuszos szerkezetet és az összes német fordítást.
- 1Kir 22,1:** *sálóm:* „béke”, *jásab:* „lakni, maradni”. Lásd főleg Würthwein.
- 1Kir 22,3:** *ebed:* itt inkább „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél és maga az ÚF a 9. versben.
- 1Kir 22,4:** *párás:* nem „lovass”, hanem a harci kocsi legénysége, lásd az 1Kir 5,6-nál, ehhez a vershez a LB, és Würthwein mellet még a ZB is, ami gyakran = ÚF.
- 1Kir 22,4:** a parallel 2Kir 3,7 jobban sikerült fordításához igazítva.
- 1Kir 22,9:** A *szárisz* fordításában az ÚF nem egységes. A variációk: 1) „főember”: 9x (Gen és 2Kir), 2) „udvari ember”: 12x (főleg Sám-Kir), 3) „udvarmester”: 8x (csak 1Kir 18,17 + Dán: főudvarmester), 4) „háremőr”: 9x (csak Eszter), ezen kívül: „tiszt”, „udvari szolga”, „udvarnagy”, illetve „herélt”. Az „*udvari ember*” nem jó, mert ez a héber *ebed* egyik fordítása. A „*főember*” is maradhatna, bár régies. A többi esetre legjobb lenne az „*udvarnok*”, de talán a legjobb a „miniszter”, hiszen a *szárisz* meglehetősen magas rangú személy. ZB: „eunuch”, a LB: „kamarás”, ez utóbbi: „bizalmas udvari, rendszerint az uralkodó személye körüli szolgálót teljesítő nemes”. A *rab-szárisz* legyen egységesen „*udvarmester*”, de nem „főudvarmester”, mivel udvarmester az udvarban csak egy van, aki parancsol az udvarnokoknak.
- 1Kir 22,13:** *dábár:* itt több, mint „beszéd”, itt prófétai „ige”. Ha ez nem nyer támogatást, akkor nyelvtanilag simítsuk a körülményes megfogalmazást, az „ige” szó kihagyásával: alternatíva a szövegben.
- 1Kir 22,17:** Az ÚF idézi a Mt 9,36-ban és a Mk 6,34-ben, de ott a „nyáj” helyett „juhok” szerepel. A *cón* jelenti ezt is, lásd itt a plur. *láhem* alakot, úgyhogy itt és a parallel 2Kron 18,16-ban a fordítás az Újszövetséghez igazítva, lásd a ZB.
- 1Kir 22,27:** *sálóm:* itt fizikai sértetlenség, épség, lásd e vershez Würthwein és a ZB (ÚF = LB).
- 1Kir 22,28:** *simú ammím kullám:* tudatos és szó szerinti idézete a Mikeás 1,2-nek, azaz Mikeás könyve első szavai ezek. Egy hagyomány azonosítja a két prófétát, hiszen a héberben ugyanaz a nevük. Nehéz eldönteni, hogy össze kell-e hangolni a két vers fordítását, vagy sem: Würthwein, a ZB és a LB is ezt megteszi, amennyiben a mondatot mindkét helyen ugyanúgy fordítja, holott a Mik 1,2 ide nyilvánvalóan nem annyira illik.
- 1Kir 22,32:** *ámar:* itt (is) „gondol”, lásd a ZB és Würthwein (ÚF = ZB).
- 1Kir 22,36–37:** A 37. vers első mondata még a kiáltás része, ami indokolja, hogy miért vetnek véget hirtelen az ostromnak. Így a két vershez Würthwein és a LB (ZB = ÚF).
- 1Kir 22,38:** „felnyal”, ahogy az idézett 21,19-ben.
- 1Kir 22,40:** állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.
- 1Kir 22,40:** „Azután xy pihenni tért őseihez” – így maga az ÚF az 1Kir 2,10; 11,43; 14,20.31; 15,8.24; 16,6.28-ban – ehhez igazítva.
- 1Kir 22,42:** *wösém immó xy (min-xx):* állandó formula, egységesítve, lásd az 1Kir 14,21-nél.
- 1Kir 22,51:** állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.
- 1Kir 22,51:** „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.
- 1Kir 22,53:** *hára böéné jhwh:* „rossznak lát az ÚR”, lásd a Deut 9,18-nál.
- 1Kir 22,54:** a bosszantás nem a felsorolás része, hanem összefoglalás (előtte eszközháztározói mellékmondat), bár a német fordítások az ÚF-t támogatják.

A KIRÁLYOK MÁSODIK KÖNYVE

- 2Kir 1,8:** az *ís* nem hangsúlyos, az általános alanyt fejezi ki: „valaki, egyvalaki szőrruhában”. Így a LB.
- 2Kir 1,9–15:** *szar-chamissím*: a százados alatt eggyel, tehát „hadnagy”: így az ÚF maga is egyetlen helyen, az Ézs 3,3-ban. Erre javítva mindenütt.
- 2Kir 1,17:** *döbar jhwh*: ez ige, „az Úr igéje”, mint a prófétai könyvek annyi-annyi helyén.
- 2Kir 2,1:** Magában a történetben mindenütt „magához ragadja” – a címfelirat ehhez igazítva.
- 2Kir 2,2.4.6:** *ché nafsöká*: „az életemre mondom / esküszöm”, lásd az 1Sám 1,26-nál.
- 2Kir 2,15:** *aser bíríchó*: „jerikói”, lásd helyesen maga az ÚF a 2,5-ben. (Ha egyszer követék őket a Jordánig, akkor amúgy sem lehettek Jerikóban.) A német fordítások itt = ÚF.
- 2Kir 2,17:** *ad-bós*: „a szegyenig / ameddig büdös nem lett neki” – tehát az ÚF sem szó szerint fordít.
- 2Kir 2,23:** A *naar* szó az egészen kicsiny gyermektől a felnőtt legényig jelölheti a fiúkat, lásd Ex 2,6: a kosárban megtalált Mózes *naar*, Bír 13,5.7: az újszülött Sámson egy *naar*, 1Sám 1,22: a még el nem választott kis Sámuel egy *naar*, 1Sám 4,21: az egynapos Íkábód egy *naar*, 2Sám 12,16: Betsabé csecsemője is *naar* stb., lásd a GesW. A ZB és LB itt egyhangúlag így fordítanak: „kleine Knaben”.
- 2Kir 3,2:** *habbaal*: eddig névelővel volt átírva: „a Baal”, itt névelő nélkül. El kell dönten, hogy személynévnek vagy köznévnékné tekintjük.
- 2Kir 3,6:** *pqd Qal*: „számba vesz”, lásd a Num 4,27-nél. Itt „megszámlál” is lehet, lásd az ÚF-t: 2Sám 24,2.4.
- 2Kir 3,7:** *párás*: nem „lovas”, hanem a harci kocsi legénysége, lásd az 1Kir 5,6-nál, ehhez a vershez a LB, és Würthwein mellet még a ZB is, ami gyakran = ÚF.
- 2Kir 3,11:** *ebed*: itt inkább „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.
- 2Kir 3,11:** „vizet önt a kezére” = „szolgál”.
- 2Kir 3,17:** az ellátásra szolgáló juhok (nyáj), meg a harci lovak (jószág). Würthwein és a LB azonban a *miqne* „nyáj” szót javítja a BHS és a parallel 9. vers alapján *ma-chane* „sereg”-re, a különbség egyetlen betű. De az ZB = ÚF.
- 2Kir 3,21:** *wámáláh*: „és afölött” – tudniillik életkorban a hadkötelesség fölött voltak, lásd így a ZB és a LB.
- 2Kir 3,25:** „kő” = itt „kőfal”? A német fordítások is csak találgatnak, de az ÚF megoldása nem túl szerencsés. A ZB és Würthwein egyszerűen törli a szót: „míg csak XY maradt meg”, lásd a BHS-t, ami itt az *abánehá* helyett *löbadáh* szót javasolja.
- 2Kir 4,3:** *min-hahúc*: a *húc* itt inkább azt jelenti „utca”, tehát: „az utcából”.
- 2Kir 4,18:** *gidél*: nem felnőtt, azaz „felnőtt lett”, hanem nő, azaz nagyobb lett. Hiszen még gyermek, amikor ez történik, lásd a folytatást.
- 2Kir 4,18:** *dbr*: nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél.
- 2Kir 4,20:** *wajjése*: nem „fekszik”, hanem „ül”, így mindhárom német fordítás.
- 2Kir 4,22.24:** *naar*: eddig, de ezután sehol másutt sem fordította az ÚF „szolgalegény”-nek. A szó kissé népies. Eddig vagy „szolga”, vagy „legény” volt. Legyen „szolga”.
- 2Kir 4,30:** *ché nafsöká*: „az életemre mondom / esküszöm”, lásd az 1Sám 1,26-nál.

- 2Kir 4,34:** *sákab al:* „ráfeküdni”, így az összes német fordítás, és így a logika.
- 2Kir 4,35:** „ráhajolt”, akár a parallel 34. versben.
- 2Kir 4,37:** *jácá:* „kimenni”, tudniillik Elizeus szobájából. Ez mégiscsak az ő háza volt: hova ment volna el a gyermekkel?
- 2Kir 4,40.41:** nem „kimerték”, mert ez azt jelentené, hogy a fazékban nem maradt több. De nem ez történt, lásd a folytatást. Tehát csak „merítették/szedtek belőle”.
- 2Kir 4,41:** *rá:* itt „gonosz,rontást okozó”, tehát „ártalmas” – így Würthwein és a ZB, a LB: „Böses” = „gonosz”.
- 2Kir 4,44:** „ahogyan megmondta az ÚR” – állandó formula az ÚF-ban, lásd Ex 7,13.22; 8,11.15; Bír 2,15; Jer 27,13; 48,8.
- 2Kir 5,1:** *melek arám:* „Arám királya”, ahogy „Izrael királya” stb., lásd maga az ÚF az 1Kir 15,18; 20,1.20kk; 22,3 stb., 2Kir 5,5-ben (és pl. a 6,8.11.24-ben). A többségi formához igazítva.
- 2Kir 5,2:** *sifchá / áamá:* „szolgálóleány”, lásd a SzGB döntését.
- 2Kir 5,7:** a parallel 1Kir 20,7 javított szövegéhez igazítva.
- 2Kir 5,13:** Így Würthwein és a ZB (ÚF = LB).
- 2Kir 5,17:** nincs ok-okozati összefüggés! Viszont az ajándék fejében kérte volna a földet, most ajándék elutasítása ellenére is kéri. Így Würthwein és a LB (ÚF = ZB).
- 2Kir 5,18:** vagy „bocsássa meg, hogy leborulok”, vagy: „engedje meg, hogy leborulhassak.”
- 2Kir 5,20:** *arám / arámi:* lásd a Deut 26,5-nél, és itt, az 5,2-ben az „arám” formát.
- 2Kir 5,26:** *sifchá / áamá:* „szolgálóleány”, lásd a SzGB döntését.
- 2Kir 5,27:** Az „ivadék” szó ember kapcsán kerülendő.
- 2Kir 6,12.26:** *adóni hammelek:* „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 2Kir 6,32:** mind a három német fordítás: „maga előtt”.
- 2Kir 7,1:** a széá mint ürmérték nem szerepel a függelékebe, abba fel kell venni.
- 2Kir 7,4:** *jásab:* ugyan tényleg jelenti azt is, hogy „ülni”, de mind a három német fordítás: „maradni”.
- 2Kir 7,4:** *wönippölá:* nem jelenti azt, hogy „lopózni” – a folytatás is feltételezi, hogy az arámok döntenek a sorsukról: tehát úgy mennek át, hogy találkoznak velük. Ők át akarnak szökni az ellenséghez, lásd mindhárom német fordítást. Legfeljebb „átlopózni”, azaz nem az arámok, hanem az izraeliek elől bujkálva átmenni.
- 2Kir 7,11:** az első mondat alanyának a három német fordítás nem a leprásokat, hanem a kapuőröket tekinti: itt már ők kiabálnak, viszont a *wajjagidú* alanyának már megint másokat tekint Würthwein és a LB is: a hír tehát szájról szájra terjed: poklosok – örök – városlakók – palota.
- 2Kir 7,13:** a szuffixum nem lett lefordítva.
- 2Kir 7,13:** *bách:* a nőnemű alak a „város”-ra vonatkozik, így a német fordítások.
- 2Kir 8,1:** Az ÚF a komikum határát súrolja: hát persze, hogy bekövetkezik, ha megmondta, és ha ő támasztja! A javaslatához lásd Würthwein. A ZB a mondatot közbevetett megerősítésnek értelmezi az elbeszélő szájából (ez lehetséges, de körülményes fordítást eredményez), a LB pedig egyszerűen ignorálja a *wógam-bá* szavakat.

- 2Kir 8,5: *adóni hammelek*: „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- 2Kir 8,6: *dbr*: nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél.
- 2Kir 8,6: *szárisz*: „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- 2Kir 8,12: így a német fordítások.
- 2Kir 8,24: „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.
- 2Kir 8,25: *málak*: „uralkodni kezdett”, lásd maga az ÚF: pl. a 8,16-ban.
- 2Kir 8,26: *wösém immó xy (min-xx)*: állandó formula, egységesítve, lásd az 1Kir 14,21-nél.
- 2Kir 8,27: *hára böéné jhwh*: „rossznak lát az ÚR”, lásd a Deut 9,18-nál.
- 2Kir 8,28: lásd a 2Kir 5,1-nél.
- 2Kir 8,28–29: „Hazáél, Arám királya” – így maga az ÚF: 2Kir 12,18.19; 13,22.24.
- 2Kir 9,1: *chágar motnqjim*: állandó formula, az ÚF a parallel 2Kir 4,29-ben így fordítja: „Övezd fel derekadat!” Ugyanígy Ex 12,11. Ehhez igazítva.
- 2Kir 9,11: *ebed*: itt inkább „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél, sőt itt talán egyenesen: „alattvaló”.
- 2Kir 9,12: *seger*: valóban „hazugság”, de annak ezer formája és fokozata van. Ami Jéhú itt tesz, az nem valótlanság állítása, hanem az igazság elhallgatása, mellébeszélés. A hébernek nincs erre külön szava, de a magyar tudja érzékeltetni. Így a ZB: „Ausflüchte!” = „Kifogások!”. Talán a helyzet hangulatát a „Lárifári!” adná vissza a leginkább.
- 2Kir 9,13: *tachtaw*: hebraizmus az „alá”, magyarul „(a lábai) elé”.
- 2Kir 9,14: A várost nem „védelmezzük”, hanem „védjük”, lásd a „védő” főnevet is.
- 2Kir 9,14.15: „Arám királya”: lásd az 5,1-nél.
- 2Kir 9,15: *hálak + nágad* = „menni és elmondani” = „hírt vinni”.
- 2Kir 9,15: *im-jés nafsökem*: „Ha van lelketek” – értsd: *immánú* „velem”: azaz „ha velem vagytok”. ZB és LB: „ha egyetértetek velem” = ÚF. De ide ez nem illik: Jéhú nem a véleményüket kéri, hanem a hűségüket! (Würthwein egyenesen fenyegetést lát a mondatban: „Ha kedves az életetek”.)
- 2Kir 9,20: *wöhamminháq*: az ÚF duplán fordítja: „aki jön, úgy hajt”.
- 2Kir 9,20: Itt muszáj a héber alapján egyenes idézetet hozni (ha a 18. versben meg is hagyhatjuk a függő formát).
- 2Kir 9,23: Kissé furcsa, hogy valaki a harci kocsival együtt „futásnak ered”.
- 2Kir 9,24: *bén zöróaw*: „a karjai között” – magyarul a „hátán”, így Würthwein és a ZB (LB: „a karjai /és nem a lapockái/ között”).
- 2Kir 9,24: *wajjécé millibbó*: „kijött a szívéből”, azaz a nyílvevő elől kijött belőle, lásd a ZB és Würthwein. (ÚF = LB).
- 2Kir 9,25: *rakab*: itt nem „lovagol”, hanem „kocsit hajt”, a *cemed* pedig nem „egy más mellett”, hanem „iga/egy párba fogott ló” = harci kocsi, lásd a GesW, a ZB, a LB és Würthwein is, valamint a folytatásban Jéhút, aki híres volt eszeveszett kocsizásairól.
- 2Kir 9,27: Kissé furcsa, hogy valaki a harci kocsival együtt „futásnak ered”.
- 2Kir 9,27: *merkábá*: „harci kocsi”, ahogy az ÚF-ban szinte mindenütt máshol.
- 2Kir 9,27: *ebed*: „a király / Dávid emberei”, lásd a 2Sám 15,15-nél.
- 2Kir 9,30: nem „kinézett”, hanem ott ült és várta Jéhút, lásd a folytatást.
- 2Kir 9,31: Mind a három német fordítás úgy értelmezi a szöveget, hogy a nő Zimrinek nevezi Jéhút. Előtte a *hasálóm* ugyanaz, mint a 9,17.18-ban. A nő, ha ügyetle-

nül is, egyezkedni akar Jéhúval, ezért festette ki magát, és ezért nem menekült.

2Kir 9,32: *szárisz:* „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.

2Kir 9,33: *wajjirmöszenná:* az ige E.sz. 3. szem.-ű, bár a verziók pluralisban olvassák: az alany tehát Jéhú: elé dobták a nőt, ő meg a harci kocsijával egyszerűen áthajtott rajta, a saját lovai taposták meg a hulláját. De a német fordítások az ÚF-t támogatják.

2Kir 10,9: *caddiqím:* itt „ártatlan”, lásd mindhárom német fordítást.

2Kir 10,12: az ÚF megint duplán fordít: *wöhú ... baddárek:* „ő volt az úton” – tehát vagy „útban xy felé”, vagy „éppen xy-nál járt” – de nem a kettő együtt.

2Kir 10,25: *kökallótó:* a végén a suffixum mindhárom német fordítás szerint magára Jéhúra utal: mink király ő maga végezte az áldozat bemutatását! Ezen kívül nem csak az előkészítésről van szó, hanem megtörtént az áldozatbemutatás, így megint mindhárom német fordítás.

2Kir 10,30: „...ízig” helyett „... nemzedéken át”, lásd a Num 14,18-nál.

2Kir 10,30: *hétíb:* valamit alaposan, rendesen, maradéktalanul megcsinálni”, lásd maga az ÚF helyesen a 2Kir 11,18-ban: „teljesen lerombol”. Teológiai is szerencsésebb lenne az erkölcsi értékítéletként is értelmezhető jelzőt mennyiségjelzőre cserélni.

2Kir 10,32: a *gebúl* szó itt sem „határ(vonal)”-t jelent, hanem „(behatárolt) terület”-et, lásd a következő vers felsorolását: az nem a határvidék, hanem az ország belseje. Így itt a ZB és a LB is, sőt a KatBib is: azaz, a mögötte álló verssel ennek megfelelően összefűzve (vö. KatBib): „mert Hazáél megverte őt Izráelnek mindazon a területein” (33) amelyek a Jordántól napkeletre voltak: Gileád...”

2Kir 10,33: *hamönassí:* „manassébeliek”, lásd maga az ÚF: Deut 4,43.

2Kir 10,35: állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.

2Kir 10,35: „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.

2Kir 11,1: Az „ivadék” szó ember kapcsán kerülendő.

2Kir 11,4: „századparancsnok” – az nem a „százados”? A szó az ÚF-ban csak ebben a történetben fordul elő, mindenütt máshol „százados”, lásd Num 31,14.48.52.54; Deut 1,15; 1Sám 22,7; 18,13 még 7x az Ószövetség, és sokszor az Úsz is. Itt, az első előfordulásánál mindenesetre ennek egy variációja áll, hogy jelezze, komoly csapatok felett álló tisztekről van szó.

2Kir 11,5.7: *sabbat* = „szombat”, lásd a SzGB döntését.

2Kir 11,7: *hammelek:* a héberben a hímnem egyértelműen jelzi, hogy nem Ataljá királynőről, hanem az ifjú Jóásról van szó, de ez a magyarban nem teljesen világos. Talán indokolt lenne itt a „királyfi” fordítás – főleg, mivel majd csak most fogják megkoronázni.

2Kir 11,9–10: „százados” – lásd a 2Kir 11,4-nél.

2Kir 11,14: *háammúd:* határozott névelővel, tehát az emelvény, amelyen a király mindig is állni szokott!

2Kir 11,15: „százados” – lásd a 11,4-nél.

2Kir 11,15: itt sem indokolja semmi, hogy az egyenes idézetet függővé alakítsuk.

2Kir 11,16: *wajjászímú lách jádajim:* „kezet tettek rá”. De az események sorában ez előrébb áll, és a tömegből való eltávolítására vonatkozik, így mindhárom né-

met fordítás. Az ÚF tehát indokolatlanul teszi hátrébb ezt a kifejezést, mert ő „kezet emel rá” = „rátámad”-nak értelmezi. A kifejezés azonban azt jelenti, hogy „megragad” (Würthwein: „letartóztat”), azaz hogy erőszakkal távolítják el, lásd a ZB és a LB: „Hand legen auf sie”: „megfogva kivezet”.

2Kir 11,19: „százados” – lásd a 11,4-nél.

2Kir 12,2: *wösém immó xy (min-xx)*: állandó formula, egységesítve, lásd az 1Kir 14,21-nél.

2Kir 12,3: *hajjásár böéné jhwh*: „amit helyesnek lát az ÚR”, lásd az Ex 15,26-nál, s így a Királyok könyvében a 2Kir 12,3; 22,2 kivételével mindenütt máshol: 1Kir 11,33-38; 14,8; 15,5.11; 22,43; 2Kir 10,30; 14,3; 15,3.34; 18,3.

2Kir 12,4: *ód háám mözabböchím úmőqattörím bábámót*: állandó dtr. formula. Az ÚF maga az 1Kir 22,44-ben pontosabban és szebben fordítja: ahhoz igazítva mindenütt.

2Kir 12,13: a parallel 2Kir 22,6 fordításához igazítva.

2Kir 12,19: *qódes*: a kontextus alapján „szent dolog” helyett „szent adomány”, így a Lev 22,2–16-hoz Noth, a ZB, LB és Gerstenberger (és a Károli), ehhez a vershez pedig a LB és Würthwein, és másodjára maga az ÚF is. Ennek alapján a *qádas* igét érdemes lenne exegetikailag körülmagyarázni, lásd a javaslatot.

2Kir 13,4: *láchac*: az exodus és a bírák összefüggésében szerepel, ott az ÚF-ban mindig „sanyargat”, lásd pl. Ex 3,9; Bír 4,3; 10,12. A vers ezen kívül csaknem szó szerint az Ex 3,9 szövegét ismétli: ott is a *láchac* + *láchac* szerkezet szerepel, ott maga az ÚF is felismeri a hebraizmust és jól (azaz nem duplán) fordít: ahhoz igazítva ebben a versben is.

2Kir 13,7: *párás*: nem „lovas”, hanem a harci kocsi legénysége, lásd az 1Kir 5,6-nál, ehhez a vershez így a LB és Würthwein.

2Kir 13,8: „Izráel királyainak történetéről szóló könyv” – így az ÚF a 2Kir 13,8 és 15,21 kivételével mindenütt máshol.

2Kir 13,9.13: „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.

2Kir 13,22: *láchac*: „sanyargat”, lásd a 13,4-nél.

2Kir 13,24: állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.

2Kir 14,4: *ód háám mözabböchím úmőqattörím bábámót*: állandó dtr. formula. Az ÚF maga az 1Kir 22,44-ben pontosabban és szebben fordítja: ahhoz igazítva mindenütt, lásd 2Kir 12,4; 14,4; 15,4.35 (itt csak részben).

2Kir 14,5: *náká* Hifil: ebben a kontextusban „kivégeztet”, lásd maga az ÚF pl. Jer 29,21.

2Kir 14,6: az idézett Deut 24,16 javított szövegéhez igazítva.

2Kir 14,7: az „Így van ez még ma is” a város nevére vonatkozik, lásd a ZB, a LB és Würthwein is.

2Kir 14,8: Kissé furcsa itt a „szembeszállni egymással” kifejezés, hiszen szembeszállni a védekező szokott a támadóval: ezt kölcsönösen nemigen lehet.

2Kir 14,16: állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.

2Kir 14,16: „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.

2Kir 14,25: *lebó chamát*: „a Hamátba vezető út”, lásd részletesen a Num 13,21-nél.

2Kir 14,25: *haarábá*: „Arábá-völgy”, tehát a *jám-haarábá*: az „Arábá-tenger” (a Holt-tenger másik neve). Így ehhez a vershez a GesW és a ZB (a LB és Würthwein itt egyszerűen „Sós-tenger”-t fordít).

2Kir 14,29: állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.

- 2Kir 14,29:** „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.
- 2Kir 15,3:** „ahogyan ... tette”: lásd maga az ÚF: 2Kir 15,34; 24,9.19.
- 2Kir 15,4:** a szó szerinti parallel, az 1Kir 22,44 fordításához igazítva.
- 2Kir 15,7:** állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.
- 2Kir 15,7:** „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.
- 2Kir 15,12:** Az itt idézett 1Kir 10,30 fordításához igazítva, mivel a héber szó szerint egyezik a két helyen, illetve ki kell tenni az idézőjelet.
- 2Kir 15,16:** „felhasogat”, lásd a parallel 2Kir 8,12-ben és a Hós 14,1; Ám 1,13-ban maga az ÚF.
- 2Kir 15,20:** „ezüstsekel” ⇒ „sekel ezüst”, lásd a Gen 23,15-nél.
- 2Kir 15,21:** „Izrael királyainak történetéről szóló könyv” – így az ÚF a 2Kir 13,8 és 15,21 kivételével mindenütt máshol.
- 2Kir 15,22:** „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.
- 2Kir 15,25:** A Remaljá rövid formához, ugyanennél a királynál lásd Ézs 7,1kk.
- 2Kir 15,33:** *wösém immó xy (min-xx)*: állandó formula, egységesítve, lásd az 1Kir 14,21-nél.
- 2Kir 15,35:** a szó szerinti parallel, az 1Kir 22,44 fordításához igazítva.
- 2Kir 15,38:** „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.
- 2Kir 16,7:** Több birtokos esetén a birtokot csupán egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- 2Kir 16,9:** *wajjaglehá:* „és fogságba hurcolta azt” – mármint az egész várost, lásd így a ZB, a LB és Würthwein is, és maga az ÚF is Izraellel kapcsolatban a 17,6-ban.
- 2Kir 16,11:** *aser sálach:* két német fordítás nem a maketre vonatkoztatja – ez jogos, hiszen a király az előző vers szerint egyéb leírásokat is küldött: szerintük itt a *sálach* a „megüzen, utasít” jelentésben áll, lásd a ZB: „vorgegeben hatte” = „megszabta”, LB: „(Weisung) gesand hatte”. Az ÚF itt megközelítőleg azonos a LB-vel.
- 2Kir 16,15:** *úminchátám/ách/ó:* „a hozzájuk tartozó...”, így maga az ÚF a Lev 23,18; Num 6,15; 7,87; 28–29-ben. Fontos, hogy ez nem extra adomány, hanem a törvényben előírt hozzávaló.
- 2Kir 16,15:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- 2Kir 16,17:** „mosóállvány” és „mosófazék”, lásd az 1Kir 7,27-nél.
- 2Kir 16,19:** állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.
- 2Kir 16,19:** „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.
- 2Kir 17,3:** *ebed:* itt inkább „alattvaló”, lásd a ZB, a LB, de Würthwein is, nála „vazallus”.
- 2Kir 17,9:** *ír mibcár:* „megerősített város”, lásd a Num 32,17; Józs 10,20; 19,35 stb.-ben, összesen 10x. A vers vége a városok teljességét akarja körülírni: a legkisebttől a legerősebbig mindenütt megtalálható a bálványimádás. Ezt érdemes egy kis körülírással érzékeltetni.
- 2Kir 17,13:** „Útjaitokról”: a parallel Jer 18,11 fordításához igazítva.
- 2Kir 17,13:** *sámar:* törvényt, rendelkezést „megtart”, lásd a Lev 18,4–5-nél.
- 2Kir 17,13:** *tórá:* itt nem „törvény”, hiszen a próféták által Isten nem ad törvényt. Ide a szó másik jelentése illik, az „utasítás”.

- 2Kir 17,14:** az ÚF még a héberhez képest is túlbonyolítja a dolgot. A javaslatához lásd Würthweint és a ZB-t (de még a LB sem ismételi fölöslegesen a héberhez képest, ahogy ezt az ÚF teszi). Ráadásul az Ószövetségben mindenütt máshol az engedetlen nép jelzője a „kemény nyakú” (egyelőre így, külön írva) – erre is érdemes lenne utalni a fordításban.
- 2Kir 17,15:** *hebel*: „hiábavaló dolog” = „bálvány”, lásd a Deut 32,21-nél és itt Würthwein, a ZB és a LB is.
- 2Kir 17,17:** *qászam*: „(jelekből) jósolni”, lásd a Deut 18,10-nél, így ehhez a vershez Würthwein, a LB és a ZB is.
- 2Kir 17,17:** *náchas*: „jelmagyarázást űzni / jelmagyarázó”, lásd a Lev 19,26. Ehhez a vershez ugyanígy a ZB (jelmagyarázást folytatni) és Würthwein („jósolni”), ÚF = ZB („varázsolni”).
- 2Kir 17,19:** *sámar*: törvényt, rendelkezést „megtart”, lásd a Lev 18,4–5-nél.
- 2Kir 17,20:** Az „ivadék” szó ember kapcsán kerülendő.
- 2Kir 17,33:** *mispát* = „szokás, mód”, lásd az ÚF: Józs 6,15; Bír 18,7; 1Sám 27,11; 30,25; 1Kir 18,28; 2Kir 11,14.
- 2Kir 17,34:** *mispát* = először: „szokás, mód”, lásd az ÚF: Józs 6,15; Bír 18,7; 1Sám 27,11; 30,25; 1Kir 18,28; 2Kir 11,14. Így e vershez a ZB, a LB és Würthwein is. A *mispát* másodszer: „törvény” értelemben: „előírás”. Így a ZB és a LB.
- 2Kir 17,37:** *mispát*: „törvény” vagy, és itt a tóra miatt ez a jó, „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél. Így e vershez a ZB, a LB és Würthwein is.
- 2Kir 17,40:** *mispát* = „szokás, mód”, lásd az ÚF: Józs 6,15; Bír 18,7; 1Sám 27,11; 30,25; 1Kir 18,28; 2Kir 11,14. Így e vershez a ZB, a LB és Würthwein is.
- 2Kir 18,2:** *wösém immó xy (min-xx)*: állandó formula, egységesítve, lásd az 1Kir 14,21-nél.
- 2Kir 18,3:** „ősatya, Dávid”: így maga az ÚF, lásd 1Kir 15,24; 2Kir 14,3; 16,2; 22,2.
- 2Kir 18,3:** „ahogyan ... tette”: lásd maga az ÚF: 2Kir 15,34; 24,9.19.
- 2Kir 18,4:** az utolsó mondat vagy önálló, magyarázó megjegyzés, akkor érdemes önálló mondatként, még egy kicsit bővítve is fordítani. Vagy a mondat a bűn leírásának folytatása: akkor nem az a bűn, hogy így nevezték, hanem hogy nevet adtak neki, illetve a név révén őt istenként szölongatták, a *qará* + *lő* ezt az értelmhez megengedi. A német fordítások az ÚF-t támogatják, illetve ennek megfelelően az első javaslatot.
- 2Kir 18,6:** *cáwá micwót*: „parancsot parancsolni”: kerülni ró hebraizmus, lásd a Gen 26,3-nál. Helyesen feloldja ezt a ZB, és részben Würthwein is.
- 2Kir 18,8:** *ír mibcár*: „megerősített város”, lásd a Num 32,17; Józs 10,20; 19,35 stb.-ben, összesen 10x. (Az erősített város a héber *mácórá/becúrá* szavak fordítására lett fenntartva, lásd pl. a 18,13-ban).
- 2Kir 18,12:** *ábar börít / micwá*: az „áthág” régies; maga az ÚF is fordítja másképp, mint „megszeg”, lásd Hós 6,7; 8,1; Deut 26,13.
- 2Kir 18,13:** a vessző törlésével a parallel Ézs 36,1-hez igazítva.
- 2Kir 18,16:** az ÚF megint duplán fordítja a „borít” szótövet, hiszen a héber csak így fogalmaz: „a király szétvágatta az ajtókat és ..., melyeket a király arannyal beborított...”. Ha tehát az első tagmondatban már hozzuk a „borítás” kifejezést, akkor később nem szükséges, mivel a mondat így a magyarban sokkal gördülékenyebbé is válik.

- 2Kir 18,16:** a parallel Ézs 7,3 fordításához igazítva.
- 2Kir 18,20:** az ÚF itt felborítja a héber mondat szerkezetet, de ami kijön így belőle, az értelmetlen: hát persze hogy ész és erő kell hozzá! Az asszírok éppen azt állítják, hogy a király csak üres szavakban bíz, „esze és ereje” viszont nincs ahhoz, hogy meg is nyerje a háborút. Így Würthwein, a LB és a ZB is: „Már üres szavak is elegendek észnek és erőnek a csatához”.
- 2Kir 18,23:** A ló minden bizonnyal itt is a harci kocsik elé fogott lovakat jelenti, a *rókéb* pedig nem lovas, hanem „kocsihajtó”, nyelvileg ez lehetséges, lásd a *rákab* igét: „kocsira száll, kocsit hajt” értelemben az ÚF-ban pl.: 1Kir 18,45; 2Kir 9,16; Jer 17,25; 2,4; 51,21 (hajtó), és a német fordítások alapján javított 2Kir 9,25. Így még sértőbb az ajánlat, mivel kétezer harci ménhez csupán ezer embert kellene Ezékiásnak kiállítani. Ezt támogatja egyébként a kontextus is: a következő versben Egyiptom szekereiről és az azokhoz való lovakról lesz szó. De a német fordítások mind az ÚF-t támogatják.
- 2Kir 18,23:** *wöettöná:* E.sz. 1. szem., lásd maga az ÚF a parallel Ézs 36,8-ban.
- 2Kir 18,24:** *párás:* nem „lovas”, hanem a harci kocsi legénysége, lásd az 1Kir 5,6-nál, ehhez a vershez így Würthwein és a LB (ZB = ÚF). A lovakban való bizalomhoz lásd Ézs 31,3.
- 2Kir 19,1:** „majd”: a parallel Ézs 37,1 fordításához igazítva vele.
- 2Kir 19,2:** A két vesszőt az ÚF a parallel Ézs 37,2-ben nem hozza.
- 2Kir 19,5–6:** *ebed:* itt is inkább „(udvari) ember”, „a király / Dávid emberei”, lásd az Ex 5,21-nél és a 2Sám 15,15-nél.
- 2Kir 19,13:** a többszörös birtokos szerkezet fordítása valójában hebraizmus, de a szöveg költői jellege itt most elviseli.
- 2Kir 19,15:** a központosításban a parallel Ézs 36,15-höz igazítva.
- 2Kir 19,15:** „kerúbokon trónoló”, lásd maga az ÚF: Zsolt 80,2, 99,1. Így a német fordítások is.
- 2Kir 19,15:** „ég és föld”, lásd a Gen 1,1-nél, és maga az ÚF a parallel Ézs 37,16-ban.
- 2Kir 19,18:** az ÚF ebben az összefüggésben (csaknem) mindenütt máshol: „csinál-mány”. A SzGB döntése alapján erre lett javítva.
- 2Kir 19,20:** a parallel Ézs 37-ben az ÚF itt egy új címfelirattal új szakaszt indít: a feliratot ezért ide is át kell emelni onnan.
- 2Kir 19,20:** „Szanhérib, Asszíria királya” - így hozza az ÚF a szórendet a parallel Ézs 36,1-ben és a 2Kir 18,13-ban is.
- 2Kir 19,25:** *mibcár:* „megerősített”, *becúrah / mecúrah:* „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- 2Kir 19,26:** A héberben nagyon sok ige van erre: „félni/megijedni”. Ezeket, amennyire lehet, érdemes következetesen másképp fordítani, hogy a héber nyelv gazdagságát visszaadjuk. A *chtt* ige jelentése: „megretten”, így az ÚF: Ézs 8,9; Abd 9, és a Nifal Deut 1,21; 31,8 stb.; 1Sám 17,11 stb.
- 2Kir 19,28:** „azon”: a parallel Ézs 37,29 alapján kiegészítve.
- 2Kir 19,29:** „jelet”: a parallel Ézs 37,30 alapján javítva.
- 2Kir 19,31:** a szó szerinti parallel, az Ézs 9,1 szebb fordításához igazítva.
- 2Kir 19,32:** *szólóla:* „(ostrom-)sánc”, így maga az ÚF: 2Sám 20,15; Jer 32,24; 33,4; Ez 4,2; 17,17 stb. (azaz a 2Kir 19,32; Ézs 37,33 és a Jer 6,6 kivételével mindenütt máshol: ezeken a helyeken „töltés”).

- 2Kir 19,33:** a gondolatjellel a parallel Ézs 37,34 fordításához igazítva.
- 2Kir 19,37:** *ararát*: ugyanaz a földrajzi név, mint a Gen 8,4-ben: azaz „Ararát”.
- 2Kir 20,2:** a parallel Ézs 38,2 fordításához igazítva az eleje.
- 2Kir 20,2:** hebraizmus: „arcát” = „arccal”, azaz teljes testével, nem csak a fejével.
De nem vészes az ÚF sem.
- 2Kir 20,3:** *hithallék lifné adonáj*: „az ÚR színe előtt járni”, lásd a Gen 17,-nél.
- 2Kir 20,4:** *háér*: ilyen szó nincs. Vagy *háír*, „a város”, a helyes olvasat, így egyedül a Károli és az ÚF, vagy a szokatlan punktációval eszközölt javításnak megfelelően *hácér*: „udvar”, így az összes német fordítás.
- 2Kir 20,5:** „ősatya, Dávid”: így maga az ÚF, lásd 1Kir 15,24; 2Kir 14,3; 16,2; 22,2.
- 2Kir 20,12:** a gyógyuláshoz szoktak volt gratulálni, lásd Würthweint, az összes német fordítást, és a parallel Jób 42,11-et.
- 2Kir 20,18:** *szárisz*: „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél. De itt talán a régies, de kissé megvetőbb „udvaronc” még jobb lenne.
- 2Kir 20,21:** „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.
- 2Kir 21,3:** *asérá*: „Aséra-szobor”, lásd maga az ÚF Ahábnál, az 1Kir 16,33-ban! Így e vershez a ZB és a LB is. Ugyanígy javítva a parallel 2Krón 33,3-ban is.
- 2Kir 21,4:** a parallel 2Krón 33,4 fordításához igazítva, mert tartalmilag helyesen interpretál.
- 2Kir 21,7:** az itt szabadon idézett 1Kir 9,3 fordításához igazítva.
- 2Kir 21,7:** *Asérá*: Itt konkrétan az istennő neve, illetve bálványa: helyesen ugyanerről a szoborról maga az ÚF is a 2Kir 23,6-ban! Tehát: „Asérá szobra”, lásd így e vershez a ZB és a LB is.
- 2Kir 21,8:** nem a pusztai vándorlás folytatásáról van szó, hanem az ország elvesztéséről, lásd a szabadon itt idézett 2Sám 7,10 és a német fordítások, valamint a *núd* igét „bolyongó, hontalan” értelemben a Káin büntetésében. Az ÚF stílusban is hibás: „újból továbbvándorolni” – mert egyszer már továbbvándorolt? A héber szó szerint: „Én nem teszem ismét / többé hontalanná / bujdosóvá Izráelt arról a földről, amelyet...”.
- 2Kir 21,8:** *ászá + törvény*: „teljesít”, lásd a Lev 22,31-nél.
- 2Kir 21,9:** *smd* Hifil: itt ugyanúgy „kiirt”, mint a Deut 2,12.22.23-ban.
- 2Kir 21,12:** részben az itt idézett Jer 19,3 fordításához igazítva, a két vers a héber alapján szinkronba hozva.
- 2Kir 21,15:** *hára böéné jhwh*: „rossznak lát az ÚR”, lásd a Deut 9,18-nál.
- 2Kir 21,15:** *jácá*: a 2Kir 21,15; Num 33,1 és 2Krón 5,10 kivételével az exodus összefüggésében mindig, azaz 12x: „kijöttek”. Az ÚF a „kivonul” igét a hadsereg csatába vonulására használja. Szoros paralel a Bír 19,30.
- 2Kir 21,18:** állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.
- 2Kir 21,18:** „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.
- 2Kir 22,1:** *wösém immó xy (min-xx)*: állandó formula, egységesítve, lásd az 1Kir 14,21-nél.
- 2Kir 22,2:** *hajjásár böéné jhwh*: „amit helyesnek lát az ÚR”, lásd az Ex 15,26-nál, s így a Királyok könyvében a 2Kir 12,3; 22,2 kivételével mindenütt máshol: 1Kir 11,33-38; 14,8; 15,5.11; 22,43; 2Kir 10,30; 14,3; 15,3-34; 18,3.
- 2Kir 22,5:** a szakkifejezések a héberben szó szerint a 2Kir 12,12-ből valók, a két versnek szinkronban kell lennie egymással.

- 2Kir 22,6:** a részben szó szerint parallel 2Kir 12,12b-13 fordításához igazítva.
- 2Kir 22,7:** a részben szó szerint parallel 2Kir 12,16 (javított) fordításához igazítva.
- 2Kir 22,9:** a szak kifejezés a héberben szó szerint a 2Kir 12,12-ből és a 22,5-ből való, a verseknek szinkronban kell lennie egymással.
- 2Kir 22,13:** a parallel 2Kron 34,21 fordításához is igazítva.
- 2Kir 22,14:** „őriző”: régies, a parallel 2Kron 34,22 alapján javítva.
- 2Kir 22,19:** a parallel 2Kron 34,27 fordításához igazítva.
- 2Kir 22,20:** *ószífká:* a kauzatív Hifílt érdemesebb kissé körülírni, hogy világos legyen, itt nem az idő előtti halál fenyegetéséről, hanem kegyelemről van szó.
- 2Kir 22,20:** „nem kell meglátnod” – így Würthwein is.
- 2Kir 23,3:** *ammúd:* egy pódium az udvaron, amire a király szokott kiállni, lásd helyesen maga az ÚF a 2Kir 11,14-ben és a parallel 2Kron 23,13-ban, s így ehhez a vershez a ZB és Würthwein és a Károli (ÚF = LB).
- 2Kir 23,4:** *kóhané hammisne:* Valójában a kifejezés csak itt és a 2Kir 25,18 par. Jer 52,24-ben fordul elő, ráadásul ugyanebben a felsorolásban, ám e két helyen E.sz.-ban, és a kifejezés a főpap helyettesét jelöli. Így a Targúm itt is, és ennek alapján a LB és Würthwein is. E mellett a korrekció mellett szól, hogy másodrendű papokról egyébként nem tudunk, és említésük itt, a két vezető pap között teljesen érthetetlen lenne.
- 2Kir 23,4:** fentebb a Baal név előtt mindig névelő állt. Egységesíteni kell, lásd mindjárt pl. a következő versben is.
- 2Kir 23,6:** ha az utolsó két ige kauzatív, akkor az első is.
- 2Kir 23,7:** hogy lett az Asérá-ból itt napisten? Minden német fordítás a hébert követ, ahogy a Károli is.
- 2Kir 23,8:** *ntc mizbéach:* máshol „lerombolni az oltárt”, lásd Deut 12,3; Bír 2,2; 6,30–32; 2Kir 23,12.15, és az ígét építmények összefüggésében még 15x.
- 2Kir 23,9:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 2Kir 23,11:** *szárisz:* „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- 2Kir 23,11:** *liská:* a templom külső oldalfalának kamrái, az ÚF-ban mindenütt máshol „kamra”, mégha léviták és papok lakószobájának is van berendezve, lásd pl. Jer 35,2.4; 36,10; Ez 40,17, és Ezékiel könyvében végig, továbbá Ezsd 8,29; 10,6; Neh 10,38kk; 13,4kk stb.
- 2Kir 23,12:** a *bisté* szó fordítatlan maradt, hozza mindhárom német fordítás és a Károli is.
- 2Kir 23,19:** a *kol* fordítatlan maradt.
- 2Kir 23,22:** *sáfat et jisráél:* A Bírák könyvében maga az ÚF mindig így: „Izráel bírāja lett / (ő) volt Izráel bírāja”, lásd Bír 3,10; 4,4; 10,2.3; 12,7.8 stb.
- 2Kir 23,25:** az itt idézett Deut 6,5 fordításához igazítva.
- 2Kir 23,26:** *káasz kaasz/kiszá:* kiiktatandó hebraizmus, lásd a Gen 26,3-nál.
- 2Kir 23,27:** *hészír méal pánaj:* a szöveg itt a 2Kir 17,18.20.23 szövegét idézi, summázza, tehát azzal egyeznie kell, ezért a „színem elől”. A két szakasznak szinkronban kell lennie.
- 2Kir 23,30:** *ebed:* itt is inkább „(udvari) ember”, lásd az Ex 5,21-nél és a 2Sám 15,15-nél.
- 2Kir 24,1:** *ebed:* itt „alattvaló”, lásd a ZB, a LB és Würthwein is (ő: „vazallus”).
- 2Kir 24,2:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.

- 2Kir 24,3:** *al-pí-jhwh*: „az ÚR parancsára”, lásd maga az ÚF Num 3,39-51; 4,37-45-49; 33,2, valamint „Az ÚR parancsa szerint”: Ex 17,1; Num 4,41; 9,18.20.23; 10,13 stb., Józs 19,50 (+ „az ÚR akarata szerint”: Deut 34,5).
- 2Kir 24,3:** *méal pánáw*: a szöveg itt a 2Kir 17,18.20.23 szövegét idézi, summázza, akár a 23,27-ben, tehát azzal egyeznie kell, ezért a „szíнем elől”.
- 2Kir 24,6:** állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.
- 2Kir 24,6:** „Azután xy pihenni tért őseihez”: egységesítve, lásd az 1Kir 22,40-nél.
- 2Kir 24,20:** *méal pánáw*: lásd a 24,3-nál.
- 2Kir 25,1:** a parallel Jer 52,3-mal szinkronba hozva.
- 2Kir 25,3:** a 2Kir verziójában a hónap sorszáma nem szerepel, s azt nem hozza a ZB sem, igaz, ÚF = LB, a Károli pedig dőlt betűvel javít.
- 2Kir 25,4:** *haarábá*: „Arábá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, a ZB, LB.
- 2Kir 25,5:** nem azért érték utol, mert korábban szétszóródtak, hanem amikor utolérték, akkor a kísérek magára hagyták a királyt, így a német fordítások is.
- 2Kir 25,6:** ez a pontos fordítás, lásd a LB: a fordítások a szöveget indokolatlanul a parallel Jer 52-höz igazítják itt (de csak ebben, a hiányzó szövegrészben már nem). A következő versben is T.sz-ban állnak az igék, ott az ÚF pontosan és hűen fordít.
- 2Kir 25,7:** „a szeme láttára”, lásd a parallel Jer 52,10. Minden másban a parallel Jer 39,7 fordításához igazítva: az igék alanya a király.
- 2Kir 25,7:** *Babilonba*: így itt minden német fordítás (Babel), és a parallel Jer 52,11-ben maga az ÚF is.
- 2Kir 25,8:** a parallel Jer 52,12-vel stilárisan és tartalmilag is szinkronba hozva.
- 2Kir 25,11:** *jeter háám*: összefoglalás, amit a folytatásban két csoportra bontva részletez. Így a ZB is és talán a LB is.
- 2Kir 25,11:** *hehámón*: ide nem illik, csak nehezen értelmezhető. A parallel Jer 52,15-ben *heámón* áll, ami „kézműves”-t jelent. Ezek alapján javítja itt a szöveget a LB és Würthwein is, a parallel Jer 52,15-ben így maga a ZB is.
- 2Kir 25,13.16:** „mosóállvány”, lásd az 1Kir 7,27-nél.
- 2Kir 25,18:** három ajtóőr volt (ez egy magasabb beosztás, egyfajta felügyelő), ezekből mindhármát elvitte, így minden német fordítás és a Károli.
- 2Kir 25,21:** *náká* Hifil: ebben a kontextusban „kivégeztet”, lásd maga az ÚF pl. Jer 29,21.
- 2Kir 25,23:** *páqad* Hifil, akár az előző versben, tehát „kinevez” itt is.
- 2Kir 25,23:** „mégpedig” – a parallel Jer 40,8 fordításából ide is átemelve.
- 2Kir 25,23:** *hammaakátí*: nem személynév, lásd a névelőt: azt jelenti: „a maakái (ember)” – nyilván egy ismert, idegen származású valaki. Így mindhárom német fordítás, csak a LB határozatlan névelővel.
- 2Kir 25,24:** *méabdé*: „szolgáitól”. Komoly szövegemlékek a *méabód* olvasatot támogatják: „szolgálatától”, lásd a BHS-t, s így Würthwein és a LB, meg a Károli is. Tehát: „Ne féljetek Babilonnak szolgálni”. Az ÚF = ZB.
- 2Kir 25,29:** *wösinná*: az ige alanya Jójákín, lásd a német fordításokat és talán a Károli is.
- 2Kir 25,29:** megengedő értelemben fordítja az igéket a LB és Würthwein is.

A KRÓNIKÁK ELSŐ KÖNYVE

- 1Krón 1,6:** A forrás-szövegben, a Gen 10 nemzetségtáblájának fordításában a „voltak” szó sem itt, sem a folytatásban nem szerepel.
- 1Krón 1,7:** A Gen 10,4-ben Tarsís és Dódáním, helyes megoldás, az itteni két forma másolási hibaként állt elő (bár a LB mindkét helyen Rodaminom hoz).
- 1Krón 1,9:** helytelen névátírás, ez „Sába”, lásd a Gen 10,7-nél.
- 1Krón 1,19:** a vers szó szerint követi a Gen 10,25-öt: a fordításnak is azt kell tennie.
- 1Krón 1,20:** lásd maga az ÚF a parallel Gen 10,26-ban.
- 1Krón 1,22:** helytelen névátírás, az í a héberben hosszú, így maga az ÚF a parallel Gen 10,28-ban.
- 1Krón 1,22:** helytelen névátírás, ez „Sába”, lásd a Gen 10,7-nél.
- 1Krón 1,22:** *Ébál:* a parallel Gen 10,28-ban Óbál, így itt pl. a ZB is, de a LB = ÚF.
- 1Krón 1,29:** a parallel Gen 10,13 fordításához igazítva.
- 1Krón 1,30:** a parallel Gen 10,14–15 fordításához igazítva.
- 1Krón 1,32:** *píleges:* „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 1Krón 1,32:** helytelen névátírás, ez „Sába”, lásd a Gen 10,7-nél.
- 1Krón 1,33:** a parallel Gen 25,4 fordításához igazítva.
- 1Krón 1,35–36:** helytelen névátírás, az í a héberben hosszú, így maga az ÚF a parallel Gen 36,10kk-ben.
- 1Krón 1,36:** a parallel Gen 36,12 és a Septuaginta alapján javítva.
- 1Krón 1,38:** a parallel Gen 36,20–21 fordításához igazítva.
- 1Krón 1,39:** az í hosszú, egyébként a parallel Gen 36,22 fordításához igazítva (Timna: az „a” a helyes).
- 1Krón 1,50:** a parallel Gen 36,39-hez igazítva.
- 1Krón 2,3:** *bat-súa:* nem személynév, hanem „Súa leánya”, így a Károli, a ZB és a LB is, de a parallel Gen 38,2 is.
- 1Krón 2,3:** a forrás, a Gen 38,7 fordításához igazítva.
- 1Krón 2,5:** formailag a többi vershez igazítva, Hámúl hosszú ú, lásd a hébert és a Gen 46,12-ben az ÚF-t.
- 1Krón 2,6:** a forrás, a Józs 7,1 javított szövegéhez igazítva.
- 1Krón 2,10:** *nászí:* itt is „fejedelem”, akár a Num-ben mindenütt, és ahogy a forrásszövegben, a Num 2,3-ban maga az ÚF is. Lásd a Num 3,24-nél.
- 1Krón 2,16:** formai igazítás a többi vershez, lásd pl. 2,6.
- 1Krón 2,20:** *Úrí:* helytelen névátírás, lásd maga az ÚF: Ex 31,2.
- 1Krón 2,24:** *efrátai:* az ÚF-ban (majdnem) mindenütt máshol „Efrátában / efrátai”, lásd pl. Gen 35,16.19; 48,7; 1Sám 17,12 stb. Ennek alapján javítva itt is.
- 1Krón 2,25:** a szöveg sérült, Ahijjá a feleségének a neve, lásd a következő verset. Javítja a szöveget az LXX alapján a ZB is.
- 1Krón 2,28.30.31.42:** Formai igazítás a többi vershez.
- 1Krón 2,46.48:** *píleges:* „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 1Krón 2,52:** *hací:* héberül: „a fele”, a *hammönuchótí:* „a menuhótiak, a Menuhót nemzetség”. Lásd így a ZB, a LB és a Károli is.

- 1Krón 2,52:** Az 54. versben szereplő Hammánachti torzult formája: a két vers ugyanannak a nemzetségnek a két feléről beszél, lásd így a LB és Rudolph (ÚF = ZB). Ők Mánahat lakói, lásd Rudolph a 8,6-nál, s ott egy azonos nevű város nevét kiírva.
- 1Krón 2,52:** *hároe*: másolási hibaként előállt szöveg, helyesen a 4,2 alapján: Reájá, lásd így Rudolph és a LB (ÚF = ZB).
- 1Krón 2,53:** Az első név összefoglalás, aztán jön a részletezés, lásd a ZB, LB és a Károli.
- 1Krón 2,53:** „*córiak*”: lásd az 54. versben és a 4,2-ben.
- 1Krón 2,54:** *hací*: héberül: „a fele”, a *hammanachti*: „a manahtiak, a Manahti nemzetség”. Így a ZB, a LB és a Károli is. Ez az 52. versben említett fél törzs másik fele, így a LB és Rudolph is (ÚF = ZB).
- 1Krón 2,54:** *haccóri*: Ők az 53. versben emlegetett córi nemzetség, lásd Rudolph, aki a BHS alapján elé teszi: *biltí*: „nem”, vagy a LB, aki ezt nem teszi elé („ők is ...-iak”). ÚF = ZB.
- 1Krón 2,54:** Atrót-Bét-Jóáb: egyetlen név, lásd Rudolph, a LB és a LB is (ÚF = Károli).
- 1Krón 2,55:** *abí*: itt is „atyja”, mint fentebb a fejezetben.
- 1Krón 3,9:** *píleges*: „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 1Krón 3,23:** *chizkijjá*: mivel ez nem az ismert Ezékiás király, ide is a név héberes formája kell.
- 1Krón 4,1:** Formai igazítás, lásd a 2. fejezetet.
- 1Krón 4,6:** A *ló „neki”* fordítása kimaradt.
- 1Krón 4,18:** *hajjohudijá*: „a júdai”, így az összes német fordítás (ÚF = Károli), és lásd maga az ÚF a hasonló 1Krón 7,14-ben.
- 1Krón 4,22:** *Lechem*: a „Betlehem” név rövid(ült) formája, kiírja a nevet Rudolph és a ZB is.
- 1Krón 4,35:** az ÚF ilyenkor „unokát” szokott megadni. Ehhez igazítva.
- 1Krón 4,38:** *nászi*: „fejedelem”, és *mispáchá*: „nemzetség”, mint mindenütt máshol (pl. az 5,6–7-ben), lásd az előbbi a Num 3,24-nél.
- 1Krón 5,1:** érdemes József nevét kitenni, mert egyáltalán nem világos, hogy a hirtelen E.sz.-ra váltó szöveg rá, nem pedig már Rúbenre vonatkozik.
- 1Krón 5,2:** Dávid háza, tehát határozott névelővel, így a Károli, a ZB és a LB („itt: „fejedelemség”) is.
- 1Krón 5,9.10:** *mizrách*: „kelet” – lásd a Num 2,3-nál.
- 1Krón 5,10:** *wajjippölú böjádám*: „elestek a kezük által” – azaz ők irtották ki őket, így a ZB és a LB, és Rudolph is.
- 1Krón 5,18:** „Manassé törzs”: mindenütt máshol, és a többi törzs kapcsán is az ÚF: „Manassé törzse”. Így csak itt, a Józs 22,10–21-ben és a Józs 18,7-ben pedig Manassé-törzs”. Javítva.
- 1Krón 5,21:** *nefes*: itt nem „élő”, hanem a létszámnál ahogy a magyar is azt mondja: „115 lélek”, azaz „115 fő” – itt tehát nem is kell lefordítani.
- 1Krón 6,12–14:** A szöveg sérült, Sámuel a lista végéről lemaradt. Hogy sérült a szöveg, az is bizonyítja, hogy a következő versben Sámuel elsőszülöttjének a neve sem szerepel. Ha az ÚF ott rekonstruálja a szöveget, akkor itt is meg kell tennie, lásd a LB és Rudolph (vagy ott sem, ahogy a ZB teszi).

- 1Krón 6,17:** így Rudolph és nagyjából a LB is (ÚF = Károli és a ZB). De a 16. vers a vezetőkről szól, ezek pedig az alájuk beosztott énekesekről. Ezért meggyőzőbb Rudolph és a ZB.
- 1Krón 6,46:** a héber szöveg sérült, Rudolph és a LB rekonstruálja a parallel Józs 21,5 alapján, a ZB viszont nem, ez = ÚF.
- 1Krón 6,51–52:** lényegében így az összes német fordítás, lásd ehhez a Józs 21,20kk-et.
- 1Krón 7,4:** *tólodót*: „névjegyzék”, lásd a ZB és a LB is, és maga az ÚF a 7,9-ben: „származási jegyzék”. A többi ebből következik.
- 1Krón 7,14:** *píleges*: „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 1Krón 7,31:** minden német fordítás követi a *qerét*, azaz *jóddal*: „Birzajit” (ÚF = Károli).
- 1Krón 7,40:** *nászl*: itt is „fejedelem”, mint mindenütt másutt, lásd a Num 3,24-nél és itt az összes német fordítást. Viszont *rós*: itt: „a legjobb, a legkiválóbb”, lásd Rudolph és a ZB.
- 1Krón 8,12:** formai igazítás.
- 1Krón 8,28:** így a német fordítások.
- 1Krón 8,32:** *neged achékem*: helyhatározó!! „testvéreikkel szemben” – a városban. Így a LB és a ZB is. (Rudolph: „testvéreikhez hasonlóan / mint a testvéreik”, ami héberül a *köneged* lenne.)
- 1Krón 8,38:** *bórkörú*: a *bórkóró* „elsőszülöttje” sérült formájaként állhatott elő egy név kiesése miatt. Ezt a nevet még hozza a Septuaginta: Azarjá. Így a BHS és Rudolph, így a következő vers is, de az ÚF = ZB és LB is. Lásd a parallel 9,44-ben is.
- 1Krón 9,2:** az „izráeli” itt azt jelenti: nem papi személy, laikus!
- 1Krón 9,18:** *mizrách*: „kelet” – lásd a Num 2,3-nál.
- 1Krón 9,18:** „még most is ott vannak/szolgálnak”: így a német fordítások.
- 1Krón 9,25:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Krón 9,28:** *úméhem*: érdemes megismételni, kik is ők, olyan rég volt róluk szó: a 22. versben.
- 1Krón 9,29:** *bószem /böszámím*: „balzsam”, akár maga az ÚF a parallel Ex 25,6; 30,23; 35,8.28; lásd még ugyanígy Ez 27,22, 1Kir 10,2.25; 2Kir 30,13 stb.
- 1Krón 9,30:** *mirkahat*: „kenet”, lásd 2Krón 16,14 + *merqáchá*: „illatos növény”: Énekek 5,13. Így lett illatos kenet. ZB: „Salbenmischung”, LB: „Salböl”.
- 1Krón 9,30:** *lechem hammaakeret*: kultikus szakkifejezés: „sorba rakott kenyér”, lásd maga az ÚF: 1Krón 23,29; Neh 10,34, és a *sulchan maareket* kifejezésben is az ÚF: 1Krón 28,16; 2Krón 29,18.
- 1Krón 9,33:** A szöveg nincs rendben, hiszen mit keresnének az énekesek a kamrákban? Nekik nem ott, hanem a szentélyben kell énekelni, lásd a parallelként megadott Zsolt 134. Sokféle rekonstrukció létezik. A legvalószínűbb, hogy a *keré*-ben szereplő *pötírím* helyes, és elvont főnévként azt jelenti: „felmentés, pihenő” (lásd 2Krón 23,8), a *lalövíjjím* mögött pedig haplográfia miatt a *lóláhem* kiesésével kell számolni, így Rudolph és a BHS. (LB és ZB: „a kamrákban minden teendő alól fel voltak mentve” – még ez is valószínűbb, mint az ÚF.)
- 1Krón 9,38:** a parallel 8,32 javított szövegéhez igazítva. (A Simám az ottani Simá névből állt elő másolási hibaként, javítandó, lásd a ZB; a 41. versben az ÚF is javít a parallel 8,35 alapján egy másik nevet!)
- 1Krón 9,41:** formai igazítás.

- 1Krón 9,44:** *bókörú:* a *bókóró* „elsőszülöttje” sérült formája lehet, lásd a 8,38-nál.
- 1Krón 10,1–13:** a parallel 1Sám 31-hez igazítva.
- 1Krón 11,1–9:** a parallel 2Sám 5 javított fordításához igazítva.
- 1Krón 11,10–47:** a parallel 2Sám 28,8–29 javított fordításához igazítva.
- 1Krón 12,4:** *gibbór:* itt ugyanúgy „vitéz”, mint a 11,10–11-ben.
- 1Krón 12,20:** a ZB, a Károli és a KatBib egyféleképpen, a LB másféleképpen fordít, de egyik sem az ÚF-t.
- 1Krón 12,22:** a héber csak ennyit mond: *al-haggödúd* „a csapatok élén / felett”. Ez magyarul is érthető és elég.
- 1Krón 12,28:** ha „Lévi – lévita”, akkor „Áron – áronita”, lásd az egyházi szóhasználatban rögzült, de az ÚF-ban eddig nem szerepelt formát.
- 1Krón 12,30:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Krón 12,38:** „rúbeniek”, lásd a Deut 29,7-nél.
- 1Krón 12,39:** *léb echád:* „egy akarattal”, így maga az ÚF a parallel 2Krón 30,12-ben.
- 1Krón 12,40:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Krón 13,2,3:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Krón 13,5–14:** a parallel 2Sám 6 fordításával összhangba hozva.
- 1Krón 13,6:** így a KatBib és a LB, de hasonlóan a ZB is: az „Úr” szó külön tartása fontos ugyanis.
- 1Krón 13,6:** „kerúbokon trónoló”, lásd maga az ÚF: Zsolt 80,2, 99,1. Így a német fordítások is.
- 1Krón 14,2:** a héber más, az ÚF mégis harmonizál a forrással. Széttartva.
- 1Krón 14,4:** szöveghiány, pótolva.
- 1Krón 14,8:** a címfelirat a 2Sám 5,17-hez igazítva.
- 1Krón 14,9,12:** *bőjad:* egyszerűen csak „által”, mint annyi más helyen.
- 1Krón 15,5–12:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Krón 15,13:** *dáras:* itt „hozzá törekszik”.
- 1Krón 15,16:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Krón 15,27:** így minden más fordítás.
- 1Krón 16,4:** a 16,1 elől célszerű lenne ide átenni a címfeliratot, hiszen itt kezdődik az új tartalmi egység. Így a KatBib is. ÚF = LB, ZB. Ez már csak azért is indokolt lenne, mert az itt idézett 2Sám 6,12–19 történet a 16,3-mal ér véget.
- 1Krón 16,7:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Krón 16,10:** a parallel Zsolt 105,3-hoz igazítva.
- 1Krón 16,13–14:** a parallel Zsolt 105,6–7-hoz igazítva.
- 1Krón 16,17:** a parallel Zsolt 105,10-hoz igazítva.
- 1Krón 16,18:** a parallel Zsolt 105,11-hoz igazítva.
- 1Krón 16,19:** a parallel Zsolt 105,12-hoz igazítva.
- 1Krón 16,24:** a parallel Zsolt 96,3-hoz igazítva.
- 1Krón 16,25:** *nórá:* „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- 1Krón 16,32:** a parallel Zsolt 96,12-höz igazítva.
- 1Krón 16,37:** *ách:* itt is „rokonság”, akár az itt idézett 16,7-ben.
- 1Krón 16,38,39:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Krón 17,3kk:** A parallel 2Sám 7 fordításához igazítva.

- 1Krón 17,17:** A héber szöveg itt sérült, lényegében értelmezhetetlen, így nincs konszenzus a fordítások között sem, hacsak nem annyi: Dávid szerint Isten nagy becsben tartja őt. A javaslat saját, nem támogatott, és a *rááh* Qal Hifilként való olvasására épül: „és megmutattad nekem azt az embert, akit még nálam is magasabb méltóságra emelsz!”
- 1Krón 17,21:** *nórá:* „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- 1Krón 17,21:** *ammóká:* már itt megtörténik az alanyváltás. Előtte a *lögárés* infinit. áll, amit már szintén lehet – és a logika szerint kell is – E.sz. 2. szem.-ben fordítani.
- 1Krón 18:** a parallel 2Sám 8 fordításához igazítva.
- 1Krón 19:** a párhuzamos 2Sám 10 fordításához igazítva.
- 1Krón 19,1.6:** semmi sem indokolja, hogy a fejezetben a 6. vers előtt egy új felirat szerepeljen, egyetlen más fordítás sem szakítja meg ott a 2Sám 10 szövegét. Tartalmilag a fejezet élén álló feliratnak egyeznie kell a 2Sám 10 feliratával.
- 1Krón 19,9:** a „segítségére” nincs a héberben, így igazítsuk az ammóniak T.sz.ához.
- 1Krón 20,1–3:** A parallel 2Sám 12,26–31 fordításához igazítva.
- 1Krón 20,3:** „balta”: mert más héber szó szerepel, mint a 2Sám-ben.
- 1Krón 20,4–8:** A parallel 2Sám 21,18–22 (javított) fordításához igazítva.
- 1Krón 20,4.6.8:** Az „ivadék” szó ember kapcsán kerülendő.
- 1Krón 21,6:** *pqd* Qal: „számba vesz”, lásd a Num 4,27-nél.
- 1Krón 21,15:** *köhaschít:* a *kö* itt egyidejűséget fejez ki, azaz éppen csak megkezdte az angyal a pusztítást, így a ZB, a GutN is, tartalmilag hasonlóan (a 2Sám-lal harmonizálva) a KatBib is.
- 1Krón 21,16:** *szaq:* „zsákruha”, lásd a 2Sám 3,31-nél.
- 1Krón 21,30:** *löfánáw:* az ÚF-ban szereplő „Isten” szó nincs a héberben, ez magyarázó kiegészítés. Ám a szó valójában nem rá, hanem az oltárra vonatkozik, lásd a KatBib, a LB, a ZB és a GutN is!
- 1Krón 22,1:** ez még az előző fejezet vége, lásd a LB-t (az ÚF beosztása megegyezik a többi Bibliáéval).
- 1Krón 22,9:** *núach* Hifil: „nyugalmat ad neki”, lásd a Deut 12,9-nél.
- 1Krón 22,12:** így a KatBib is, az „adjon ész” – olyan, mintha most idióta volna. A Károli sem ezt a szót használja („értelmet és bölcsességet” – az 1Kir 3,12-vel harmonizálva).
- 1Krón 22,17:** *szar:* itt is „főember”, mint annyi más helyen. (Ráadásul az ÚF a Krónikákban a *száré jisráél* fordítását indokolatlanul variálja is.)
- 1Krón 22,19:** a héber ezt mondja: „adjátok szíveteket és lelketeket a keresésére” – azaz elég ennyi: „keressétek szívvel-lélekkel!”
- 1Krón 22,19:** *qúm:* a 22,16 javított fordításához igazítva.
- 1Krón 23,2:** *szar:* itt is „főember”, mint annyi más helyen.
- 1Krón 23,13:** *qódes haqqodásím:* minden fordítás a Szentek Szentjére vonatkoztatja, lásd főleg a KatBib és a Károli exegetikai döntését – ahhoz igazítva.
- 1Krón 23,13:** *qátar:* az illatáldozat, így a KatBib, a Károli és a ZB is (lásd Ex 30), ÚF = LB.
- 1Krón 23,14:** így a többi fordítás.
- 1Krón 23,22:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Krón 23,24:** *pqd* Qal: „számba vesz”, lásd a Num 4,27-nél. Itt a szó fordítatlan maradt.
- 1Krón 23,25:** az itt idézett Zsolt 132,14-hez igazítva.

- 1Krón 23,25–32:** az egész szakasz Dávidtól származó idézet, a 27. vers pedig a narrátor pontosító közbevetése, így a Károli, a KatBib és a LB, a ZB szerint pedig az idézet a 29. vers végén ér véget. Tehát az ÚF-t nem támogatja semmi. Nyelvileg nehezen eldönthető a dolog, mert infinitívusok vannak csak a szövegben, nem ragozott igealakok – de a kontextus ezt diktálja, illetve a Tórával szembeni rendelkezés legitimálása is csak akkor adott, ha Dávid maga rendeli ezt el itt.
- 1Krón 23,31:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás, előírt” – lásd az Ex 21,1-nél.
- 1Krón 23,32:** *sámar mismeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.
- 1Krón 24,2:** az itt idézett Num 3,4 fordításához igazítva.
- 1Krón 24,3:** Minden referenciafordítás egyetért abban, hogy Dávid itt nem Cádókot és Ahímeleket osztja be, hanem az ő bevonásukkal Eleázár és Ítmár fiait, lásd a 6. verset.
- 1Krón 24,22:** Vagy az eredeti hébert követve „jichárik”-ra kellene javítani, így minden más fordítás, vagy az í törlésével Jichár-ra javítjuk a nevet, az 1Krón 5,28 alapján (így a KatBib is) – ez utóbbi megoldás jelenti a kisebb változtatást.
- 1Krón 25,2–3:** Itt is, akár az 1. versben, a *nábí* „próféta”, illetve ennek igei alakja áll. Az ÚF itt szembe megy az összes többi fordítással, ahol egyértelműen kiderül, hogy a Krónikás a lévítákat a próféták utódjainak tekinti, lásd az 5. verset! Ezért igazítva e két vers az 1. vershez.
- 1Krón 25,5:** Így értelmezi a héber szöveget a LB, a ZB, és a KatBib is. ÚF = kb. a Károli.
- 1Krón 25,6:** a héber mondat szerkezet bonyolult, a könnyebbség érdekében a nevet átteszi az apjuk szó mellé a LB és a KatBib is. A ZB egy gondolatjel közbeiktatásával jelzi az összetartozásukat – de ez a bonyolultabb megoldás.
- 1Krón 25,7:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Krón 25,8:** *sámar mismeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.
- 1Krón 26,12:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- 1Krón 26,13:** azaz a családok méretére nem voltak tekintettel.
- 1Krón 26,16–18:** Az utolsó mondat a következő két vers felsorolását vezeti be, lásd a LB és a ZB is.
- 1Krón 26,22:** vagy „a jehiéliek fiai”, vagy „Jehiél fiai”, de a kettő együtt helytelen, lásd a nevet az 1Krón 23,8; 29,8-ban.
- 1Krón 26,32:** *hamönassí*: „manassébeliek”, lásd maga az ÚF: Deut 4,43.
- 1Krón 27,17:** ha „Lévi – lévita”, akkor „Áron – áronita”, lásd az egyházi szóhasználatban rögzült, de az ÚF-ban eddig nem szerepelt formát.
- 1Krón 27,23:** állandó kifejezés, az ÚF-ban ez a bevett fordítása – ehhez igazítva.
- 1Krón 27,29:** *báqár*: „marha”, lásd a Gen 24,35-nél.
- 1Krón 28,1:** *szárisz*: „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- 1Krón 28,1:** *szar*: itt is „főember”, mint annyi más helyen.
- 1Krón 28,7:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- 1Krón 28,9:** a *jécer* a „szándék”, a *machsóbót* a „gondolat”, tehát a két szót meg kell cserélni. De itt az utóbbit inkább „indulatnak” kellene fordítani, lásd a ZB („Trachten”), hasonlóan a LB: „Trachten der Gedanken”.
- 1Krón 28,20:** „légyszerős és bátor!” – így valamennyi parallel helyen maga az ÚF is.

- 1Krón 29,1:** *habbír*: „hajlék” vagy „templom”: így a KatBib, a ZB és a LB is.
- 1Krón 29,2:** a parallel 5. vers fordításához igazítva.
- 1Krón 29,3:** Így, sokkal érthetőbben a Károli, a KatBib és a ZB is.
- 1Krón 29,5:** *hajjóm*: fordítatlan maradt, pedig minden más fordítás hozza.
- 1Krón 29,10:** Itt ugyan valóban a *bárák* „áldani” ige szerepel, de ezt itt a ZB és a LB is „loben” = „dicsérni, magasztalni, dicsőíteni” értelemben fordítja, a Károli pedig így: „hálákat adni”. Az ÚF jelenlegi szövege mindenesetre suta.
- 1Krón 29,18:** a *jécer* a „szándék”, a *machsöbót* a „gondolat”, tehát a két szót meg kell cserélni. De itt a gondolat helyett az „indulat” lenne a megfelelőbb, lásd a ZB („Trachten”), hasonlóan a LB: „Trachten der Gedanken”.
- 1Krón 29,19:** *habbír*: „hajlék” vagy „templom”: így a KatBib, a ZB és a LB is, ahogy a 29,1-ben is.
- 1Krón 29,19:** *böléb sálém*: „tiszt szívből”, így maga az ÚF (majdnem) mindenütt más-hol.
- 1Krón 29,19:** a „vigye véghez” nem a törvényre, hanem az építkezésre vonatkozik, lásd a ZB, egyértelműen a KatBib, és talán a LB is.
- 1Krón 29,22:** a parallel Deut 12,7 fordításához igazítva.
- 1Krón 29,27:** a parallel 1Kir 2,11 fordításához igazítva.
- 1Krón 29,28:** állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.

A KRÓNIKÁK MÁSODIK KÖNYVE

- 2Krón 1,1:** Itt is van forrásszöveg, erre itt is kell hivatkozni.
- 2Krón 1,2:** *wajjisch*: „küldött”, azaz „üzent” nekik, illetve tartalmilag: „összehívta őket”. Az ÚF itt suta.
- 2Krón 1,7:** a parallel 1Kir 3 fordításához igazítva a felkiáltójellel.
- 2Krón 1,14:** itt is van forrásszöveg, erre itt is kell hivatkozni.
- 2Krón 1,14–17:** a parallel 1Kir 10,26–29 fordításához igazítva.
- 2Krón 1,17:** „ezüstsekel” ⇒ „sekel ezüst”, lásd a Gen 23,15-nél.
- 2Krón 2,3:** *qōtoret*: „illatáldozat”. *qōtoret (hasz)szammím*: „jó illatú illatáldozat” vagy ha az alapanyag a hangsúlyos: „jó illatú füstölőszer”, lásd részletesen az Ex 25,6-nál.
- 2Krón 2,11:** „ég és föld”, lásd a Gen 1,1-nél. Minden másban a parallel 1Kir 8,21-hez is igazítva.
- 2Krón 2,12:** Hírá, ahogy a parallel 1Kir 7,13kk-ben is. A héber Tírusz királyát is Húrá-nak nevezi itt, a Krónikákban. Ha ezt Hírára javítjuk, akkor a mester nevét is javítani kell.
- 2Krón 3,7–10:** „bevonat”, lásd a parallel 1Kir 6,20–22.28-ban.
- 2Krón 3,16:** „készített”, lásd az itt idézett 1Kir 7,16–18-ban.
- 2Krón 4,2–5:** a parallel 1Kir 7,23–26 fordításához igazítva.
- 2Krón 4,6:** a parallel 1Kir 7,38 fordításához igazítva.
- 2Krón 4,10:** a parallel 1Kir 7,23 fordításához igazítva.
- 2Krón 4,11:** Hírá, ahogy a parallel 1Kir 7,40kk-ben is. A héber Tírusz királyát is Húrá-nak nevezi itt, a Krónikákban. Ha ezt Hírára javítjuk, akkor a mester nevét is javítani kell.
- 2Krón 4,14–16:** a parallel 1Kir 7,43–45 fordításához igazítva.
- 2Krón 4,18–19:** a parallel 1Kir 7,47–48 fordításához igazítva.
- 2Krón 4,22:** a parallel 1Kir 7,50 fordításához igazítva.
- 2Krón 5,6:** a parallel 1Kir 8,5 fordításához igazítva.
- 2Krón 5,8:** a parallel 1Kir 8,7 fordításához igazítva.
- 2Krón 5,10:** a parallel 1Kir 8,9 fordításához igazítva, illetve a *nátan* ige pontos fordításával a két szöveg közötti eltérést is megjelenítve.
- 2Krón 6,2:** a parallel 1Kir 8,13 fordításához igazítva.
- 2Krón 6,4:** a parallel 1Kir 8,15 fordításához igazítva.
- 2Krón 6,5:** a parallel 1Kir 8,16 fordításához igazítva.
- 2Krón 6,7:** a parallel 1Kir 8,17 fordításához igazítva.
- 2Krón 6,8:** a parallel 1Kir 8,18 fordításához igazítva.
- 2Krón 6,10:** a parallel 1Kir 8,20 fordításához igazítva.
- 2Krón 6,12:** *párasz kaf*: „kitárja karjait”, lásd az 1Kir 8,22-nél.
- 2Krón 6,12:** a parallel 1Kir 8,22 fordításához igazítva.
- 2Krón 6,14–22:** a parallel 1Kir 8,23–31 fordításához igazítva.
- 2Krón 6,41:** a „szabadítás” végén sincs a héberben birtokos szuffixum, de szükséges – ugyanezért illesztve azt a „jó” szó mögé is, lásd a KatBib.
- 2Krón 7,1:** a parallel 1Kir 8,54 fordításához igazítva.

- 2Krn 7,6:** a *mismeret* itt nem „szolgálat”, hanem „örhely”, „hely”, lásd a ZB és a vers folytatása: a papok itt csak trombitálnak! ÚF = KatBib, a Károli és a LB.
- 2Krn 7,8:** a parallel 1Kir 8,65 fordításához igazítva.
- 2Krn 7,11–12:** a parallel 1Kir 9,1–2 fordításához igazítva.
- 2Krn 7,14:** az itt idézett, parallel Jer 14,9 fordításához igazítva.
- 2Krn 7,15:** az *attá* „most” szó itt nem időhatározó, hanem csak nyomatékosító szó, így a ZB és a LB is, de a KatBib is.
- 2Krn 7,16:** a parallel 1Kir 9,3 fordításával összhangba hozva.
- 2Krn 7,17–19:** a parallel 1Kir 9,4–6 fordításához igazítva.
- 2Krn 7,20:** az itt idézett Jer 1,10 fordításához igazítva.
- 2Krn 7,21–22:** a parallel 1Kir 9,8–9 fordításához igazítva.
- 2Krn 8,1:** a parallel 1Kir 9,10 fordításához igazítva.
- 2Krn 8,6–9:** a parallel 1Kir 9,19–22 fordításához igazítva.
- 2Krn 8,12:** a parallel 1Kir 9,25 fordításához igazítva.
- 2Krn 8,13:** *szukkót*: „a lombsátrak ünnepe”, lásd a Lev 23,34-nél.
- 2Krn 8,13:** *sabbat*: a Krónikákban már „szombat”, lásd a parallel 1Krn 23,31-et.
- 2Krn 8,13:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél, de itt lehet „rendtartás”, lásd mag az ÚF: 1Krn 6,17; 24,19.
- 2Krn 8,14:** *sámar mismeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél. A *mismeret* tehát itt: „tennivaló”.
- 2Krn 8,14:** ezen kívül a minden nap a felsorolás része, lásd a Num 26–29 előírásait.
- 2Krn 8,17:** a parallel 1Kir 9,26 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 9,1–28:** a parallel 1Kir 10,1–28 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 9,29–31:** a parallel 1Kir 11,41–43 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 10,1–4:** a parallel 1Kir 12,1–4 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 10,7–18:** a parallel 1Kir 12,7–18 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 11,1:** a parallel 1Kir 12,21 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 11,4:** a parallel 1Kir 12,24 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 11,21:** *píleges*: „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- 2Krn 12,2:** a parallel 1Kir 14,25 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 12,3:** *kús / kúsi*: „Etiópia / etióp”, lásd a Gen 2,13-nál.
- 2Krn 12,4:** *mibcár*: „megerősített”, *becúráh / mecúráh*: „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- 2Krn 12,6:** *szar*: itt is „főember”, mint annyi más helyen.
- 2Krn 12,9:** a parallel 1Kir 14,26 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 12,13:** a parallel 1Kir 14,21 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 12,15:** a parallel 1Kir 14,30 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 12,16:** a parallel 1Kir 14,31 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 13,1:** a parallel 1Kir 15,1 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 13,2:** a parallel 1Kir 15,2 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krn 13,5:** *bőrít melach*: a parallel Num 18,19 fordításához igazítva.
- 2Krn 13,11:** *sámar mismeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.
- 2Krn 13,17:** *chálál*: „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15; 28,8 stb.
- 2Krn 13,23:** állandó záró formula, lásd pl. 1Kir 14,31; 15,8.24; 16,6. Ezekhez igazítva.

- 2Krón 13,23:** a parallel 1Kir 15,8 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 14,1:** a parallel 1Kir 15,11 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 14,5:** *mibcár*: „megerősített”, *becúráh / mecúráh*: „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- 2Krón 15,2:** lásd az akcentusokat a helyes szövegtagoláshoz: Júda Benjáminnal tartozik össze, nem pedig Ászával.
- 2Krón 15,3:** *mispát*: „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- 2Krón 15,4:** a „nélkül” prepozíció kétszeri lefordítása valójában hebraizmus.
- 2Krón 15,5:** a parallel Zak 8,10 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 15,17–18:** a parallel 1Kir 15,14–15 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 16,2–3:** a parallel 1Kir 15,18–19 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 16,5–6:** a parallel 1Kir 15,21–22 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 17,2:** *mibcár*: „megerősített”, *becúráh / mecúráh*: „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- 2Krón 17,3:** „ősatyja, Dávid”: így maga az ÚF, lásd 1Kir 15,24; 2Kir 14,3; 16,2; 22,2.
- 2Krón 17,3:** nem Dávid korábbi útja, hanem az út, amelyen korábban, azaz Jósáfát előtt Dávid is járt, így a ZB, a LB. ÚF = KatBib és a Károli, az ÚF még a kereszthivatkozást is a Károliból vette át. Rudolph és az EÜ is az ÚF-t támogatja. De ez azért nem valószínű, mert a Krónikás sehol másutt nem utal Dávid egyetlen bűnére sem – furcsa lenne, ha itt megtenné.
- 2Krón 17,17:** nem külön íjászok és külön pajzsosok, hanem ugyanaz a katona volt fölszerelve pajzzsal és íjjal is, lásd 2Krón 14,7.
- 2Krón 18,3–34:** a parallel 1Kir 22,4–35 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 19,5:** *mibcár*: „megerősített”, *becúráh / mecúráh*: „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- 2Krón 19,8:** „peres ügy”, lásd maga az ÚF lentebb, a 10. versben.
- 2Krón 19,11:** *sótér*: itt is „előljáró”, lásd a Deut 20,5-nél.
- 2Krón 20,6:** *wöattá mósél bökól*: a parallel 1Krón 29,12 fordításához igazítva.
- 2Krón 20,14:** A parallel 15,1 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 20,24:** *ís/ansé jöhúdá*: „júdaiak”, lásd a Bír 15,10-nél.
- 2Krón 20,25:** *nácal* Piélje: „zsákmányt szerez” lásd az ÚF javított szövegét: Ex 3,22; 12,36.
- 2Krón 20,26:** Az ÚF ilyen helyzetben nem szokta a neveket lefordítani – itt sem kell megtenni, így a ZB és a KatBib is. Egy jegyzet elég. ÚF = LB.
- 2Krón 20,31:** a parallel 1Kir 22,42 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 21,1:** a parallel 1Kir 22,51 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 21,3:** *mibcár*: „megerősített”, *becúráh / mecúráh*: „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- 2Krón 21,20:** a parallel 2Kir 8,17 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 22,2–6:** a parallel 2Kir 8,26–29 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 22,10–12:** a parallel 2Kir 11,1–3 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 23,1:** „százados” – lásd a 2Kir 11,4-nél.
- 2Krón 23,4:** a parallel 2Kir 11,5 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 23,6:** *sámar mismeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél. A vers egyéb részleteihez lásd a LB és a ZB.

- 2Krón 23,6:** *sámar mismeret* II: lásd magát az ÚF-t a Deut 11,1 fordításában (hasonlóan a Lev 18,30; 22,9-ben).
- 2Krón 23,7–10:** a parallel 2Kir 11,8–11 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 23,10:** *selach*: GesW: egy dárda-szerű hajítófegyver, lásd a szó etimológiáját: a főnév a *sálach* „elküld, elhajít” igéből származik. A GesW szerint a jelentése „Wurfspiess”, ami magyarul „gerely”, a dárdánál némileg kisebb és könnyebb szúró- és hajítófegyver. Az ÚF egy helyen, a 2Krón 32,5-ben a „hajítófegyver” fordítást hozza, két helyen a „dárda” fordítást (2Krón 23,10; Jób 36,12), két helyen a „kopja” fordítást (Neh 4,11.17), és két helyen általánosságban „fegyver”-nek fordítja (Jób 33,18; Jóel 2,8). A MÉKSZ szerint azonban a kopja és a lándzsa nem hajító-, hanem csak szúrófegyver, a „lándzsa” szó ráadásul a héberben más. A *selach* lehetne „gerely”, illetve ahol a kontextus megengedi, maradjon az általános „fegyver” fordítás.
- 2Krón 23,11–15:** a parallel 2Kir 11,12–16 javított szövegéhez igazítva.
- 2Krón 23,17:** a parallel 2Kir 11,18 fordításával összhangba hozva.
- 2Krón 23,18:** a *számach* ige jelentése ebben a kultikus összefüggésben „örvendezni”, lásd maga az ÚF a Deut-ban (pl. 16,11). Ezen kívül a szövegtagoláshoz lásd az akcentusokat.
- 2Krón 23,20:** a parallel 2Kir 11,19 fordításához igazítva.
- 2Krón 24,1:** a parallel 2Kir 12,1–2 fordításához igazítva.
- 2Krón 24,6:** a parallel 2Kir 12,8 fordításához igazítva.
- 2Krón 24,11:** a parallel 2Kir 12,11 fordításához igazítva.
- 2Krón 24,20:** *kó ámar*: Ebben az összefüggésben mindig: „így szól (az ÚR).”
- 2Krón 24,25–27:** a parallel 2Kir 12,21–22 fordításához igazítva.
- 2Krón 25,1:** a parallel 2Kir 14,2 fordításához igazítva.
- 2Krón 25,3–4:** a parallel 2Kir 14,5–6 fordításához igazítva.
- 2Krón 25,5:** *pqd Qal*: „számba vesz”, lásd a Num 4,27-nél.
- 2Krón 25,17–27:** a parallel 2Kir 14,8–19 fordításához igazítva.
- 2Krón 26,1:** a parallel 2Kir 14,21 fordításához igazítva.
- 2Krón 26,4:** a parallel 2Kir 15,3 fordításához igazítva.
- 2Krón 26,6.7:** a többszörös birtokos szerkezet esetében a birtok többszöri lefordítása valójában hebraizmus.
- 2Krón 26,10:** Sefélá-alföld, lásd lentebb, és itt így a ZB is.
- 2Krón 26,19:** *miqteret*: máshol csak az Ez 8,11-ben, ott így van fordítva. Ehhez igazítva.
- 2Krón 26,23:** a parallel 2Kir 15,7 fordításához igazítva.
- 2Krón 27,1–3:** a parallel 2Kir 15,33–35 fordításához igazítva.
- 2Krón 27,7–9:** a parallel 2Kir 15,36.33.38 fordításához igazítva.
- 2Krón 28,1:** a parallel 2Kir 16,2 fordításához igazítva.
- 2Krón 28,3–4:** a parallel 2Kir 16,3–4 fordításához igazítva.
- 2Krón 28,12:** „a fent nevezett férfiak”, azaz akikről a 12. versben volt szó: így a LB, a KatBib és a ZB is.
- 2Krón 28,19:** *máal maal*: a többségi „hűtlenséget követ el valaki ellen” fordításhoz igazítva, lásd a Lev 26,40-nél.
- 2Krón 28,26–27:** a parallel 2Kir 16,19 fordításához igazítva.
- 2Krón 29,1–2:** a parallel 2Kir 18,2–3 fordításához igazítva.

- 2Krón 29,10:** *charón app-jahwe*: „izzó harag”, lásd az ÚF csaknem mindenütt máshol (22x), így viszont csak 4x, lásd maga az ÚF itt, a 2Krón 28,11.13-ban is.
- 2Krón 30,8:** *charón app*: „izzó harag”, lásd a 2Krón 29,10-nél.
- 2Krón 31,6:** *báqár*: „marha”, lásd a Gen 24,35-nél.
- 2Krón 31,11:** *db*: nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél.
- 2Krón 31,16:** *sámar mismeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél. A vers egyéb részleteihez lásd a LB és a ZB.
- 2Krón 31,20:** *hajjásár böéné jhwh*: „amit helyesnek lát az ÚR”, lásd az Ex 15,26-nál és a 2Kir 12,3; 22,2-nél.
- 2Kón 32,1:** a parallel 2Kir 18,13 fordításához igazítva.
- 2Kón 32,4:** *melek / malké assúr*: birtokos szerkezettel fordította eddig is az ÚF, eddig is erre javítottuk csaknem mindenütt.
- 2Kón 32,5:** *selach*: „gerely”, lásd a 2Krón 23,10-nél.
- 2Kón 32,7:** *melek / malké assúr*: birtokos szerkezettel fordította eddig is az ÚF, eddig is erre javítottuk csaknem mindenütt.
- 2Kón 32,9:** *ebed*: itt is inkább „(udvari) ember”, lásd az Ex 5,21-nél és a 2Sám 15,15-nél.
- 2Kón 32,10:** *kó ámar xy*: ez a próféciák bevezetőjéből is ismert követ-formula, mindig így kell fordítani.
- 2Kón 32,12:** a parallel 2Kir 18,22 fordításához igazítva.
- 2Kón 32,16:** *ebed*: itt is inkább „(udvari) ember”, lásd az Ex 5,21-nél és a 2Sám 15,15-nél.
- 2Kón 32,18:** A héberben nagyon sok ige van erre: „félni/megijedni”. Ezeket, amennyire lehet, érdemes következetesen másképp fordítani, hogy a héber nyelv gazdagságát visszaadjuk. A *bhl* ige jelentése: „megréműlni/rémüldözni”, Piélben: „megrémiteni”, így az ÚF: Gen 45,3; 1Sám 28,21; Zsolt 83,18; 104,29; vö. Jer 51,32, a Piélhez: Zsolt 2,5; 83,16; Dán 11,44.
- 2Krón 32,21:** a parallel 2Ki 19,37 fordításához igazítva.
- 2Krón 32,29:** *báqár*: „marha”, lásd a Gen 24,35-nél.
- 2Krón 32,32:** az Ézs 1,1 fordításával összhangba hozva a névelő törlésével.
- 2Krón 32,33:** a parallel 2Kir 20,21 fordításához igazítva.
- 2Krón 33,2–9:** a parallel 2Kir 21,2–9 fordításához igazítva.
- 2Krón 33,14:** *mibcár*: „megerősített”, *becúráh / mecúráh*: „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- 2Krón 33,20:** a parallel 2Kir 21,17–18 fordításához igazítva.
- 2Krón 33,22:** a parallel 2Kir 21,20 fordításához igazítva.
- 2Krón 34,1–2:** a parallel 2Kir 22,1–2 fordításához igazítva.
- 2Krón 34,3:** „ősatyja, Dávid”: így maga az ÚF, lásd 1Kir 15,24; 2Kir 14,3; 16,2; 22,2.
- 2Krón 34,3–4.7:** *asérá*: „Aséra-szobor”, lásd maga az ÚF Ahábnál, az 1Kir 16,33-ban! Így e vershez a ZB és a LB is, és lásd az ÚF-ban paralelként megadott 33,3-ban is.
- 2Krón 34,10:** a parallel 2Kir 22,5 fordításához igazítva.
- 2Krón 34,16:** *abdeká*: „a te szolgálád” – ez az udvari stílus, máshol is erre javítva.
- 2Krón 34,18–28:** a parallel 2Kir 22,10–20 fordításához igazítva.
- 2Krón 34,29–31:** a parallel 2Kir 23,1–3 fordításához igazítva.
- 2Krón 35,4:** a *kótáb* és a *miktáb* variációk feltehetőleg csak másolási hibaként álltak elő: ugyanúgy fordítja a két szót a ZB és a LB is. Ez esetben tehát itt birtokos szerkezet két birtokossal: kiiktatandó hebraizmus, lásd az 1Kir 2,33-nál.

- 2Krón 35,7–9.12:** *báqár*: „marha”, lásd a Gen 24,35-nél.
- 2Krón 35,11:** „lenyúz”: a parallel 29,34 fordításához igazítva.
- 2Krón 35,18–19:** a parallel 2Kir 23,22–23 fordításához igazítva.
- 2Krón 36,1:** a parallel 2Kir 23,30 fordításához igazítva.
- 2Krón 36,4–5:** a parallel 2Kir 23,34–35 fordításához igazítva.
- 2Krón 36,8:** a parallel 2Kir 24,5–6 fordításához igazítva.
- 2Krón 36,9:** a parallel 2Kir 24,8–9 fordításához igazítva.
- 2Krón 36,10:** a parallel 2Kir 24,17 fordításához igazítva.
- 2Krón 36,14:** *máal maal*: a többségi „hűtlenséget követ el valaki ellen” fordításhoz igazítva, lásd a Lev 26,40-nél. „Egyre” amúgy sem lehet hűtlenebbé lenni.
- 2Krón 36,17:** *álá*: felmegy, Hifílben „felhoz”, az ellenség amúgy is mindig „felvonul”.
- 2Krón 36,21:** az itt idézett Lev 26,34 fordításához jobban hozzáigazítva.
- 2Krón 36,22:** az itt idézett Ezsd 1,1 javított szövegéhez igazítva.

EZSDRÁS KÖNYVE

- Ezsd 1,4:** *nödábá*: A templom kapcsán szerencsésebb az „önkéntes adomány” fordítás, lásd magát az ÚF-t a 2Krón 31,14-ben, illetve itt a *hitnaddéb* alak fordítását az 1,6-ban.
- Ezsd 1,8–9:** *miszpár*: a GesW szerint itt és az 1Krón 11,11-ben „Aufzaehlung, Verzeichnis”, azaz „felsorolás, lista, jegyzék”. Ez akkor is helyes, ha a ZB és a LB is = ÚF.
- Ezsd 2,2:** a nevek listája előtti „-val, -vel” prepozíció az egész listára vonatkozik, lásd a ZB és a LB is: ők a vezetők, aztán jön a köznép.
- Ezsd 2,2:** *miszpár*: „felsorolás, lista, jegyzék”, lásd az 1,8-nál.
- Ezsd 2,25:** A Kirjat-Árím a Kirjat-Jeárím módosult (sérült?) formája, s a LB javítja is (ÚF = ZB), lásd a héberben a parallel Neh 7,29-ben.
- Ezsd 2,31:** javítva a parallel Neh 7,34 alapján.
- Ezsd 2,40:** *libné*: másolási hiba lehetett, a szó elejére a *lámed* az előző szó utolsó betűjének dittográfiajaként kerülhetett oda, lásd a BHS-t. Emellett szól, hogy a Biblia Jésuát és Kadmiélt rendre egy harmadik lévitával, Bánival, illetve Binnújjal említi együtt, lásd Neh 9,4-5; és Neh 10,10; 12,8. Így fordítja a KatBib és a LB is, ÚF = Károli és a ZB.
- Ezsd 2,55:** a nevek előtt a névelőt az ÚF sem szokta máshol lefordítani, de lásd a parallel Neh 7,57-ben a héberben is névelő nélkül.
- Ezsd 2,62:** *köhunná*: az ÚF sokféleképpen fordítja: „papok / papság / papi tiszt / papi tisztség / papi teendők / papi szolgálat”. De hasonló kontextusban az Ex 29,9; Num 18,1.7; Józs 18,7-ben „papi szolgálat” áll, így ide is inkább ez illik.
- Ezsd 2,65:** az *ámá* itt az *ebed* nő párja, tehát vagy ez „rabszolgánő”, lásd az Ex 2,5-nél és sok helyütt javítva a Tórában, vagy az *ebed* „szolga”, lásd a „szolga és szolgálóleány” párt számtalan helyen a Szentírásban. Az utóbbi lenne itt a jobb.
- Ezsd 2,68:** *nödábá*: itt „önkéntes adomány” lásd az Ezsd 1,4-nél.
- Ezsd 3,3:** az oltárt csak a régi helyén állíthatták föl, hiszen ezt mondja a Tóra. A félelem nem ezt indokolja: a félelem ellenére megkezdték rajta az áldozatbemutatást.
- Ezsd 3,4:** *szukkót*: „a lombsátrak ünnepe”, lásd a Lev 23,34-nél.
- Ezsd 3,4:** *döbar-jóm böjómó* = „napi adag/mennyiség”, lásd az ÚF-t az Ex 5,19; 16,4-ben.
- Ezsd 3,9:** Jészua / Jósua / Jehósua: ugyanannak a névnek a variációi, lásd a főpapot Ezsdrás könyvében: Jészua, Zakariás könyvében viszont: Jósua.
- Ezsd 3,9:** *úbánáv böné jöhúdá*: nyilvánvaló a szövegromlás, hiszen mit keresnének a júdaiak itt, a léviták között? A BHS jelzi, hogy a szakasz a két másik testvér nevéből állt elő: ők Bání és Hódavjá, lásd a Neh 2,40-ben. Így javítja a szöveget a LB, de a magyar KatBib is. ÚF = ZB és a Károli. A kommentárírók közül így Galling (ATD), Gunneweg (KzAT), Rudolph (HzAT) és Coggins (CBC) is. Tehát a szakirodalomban teljes a konszenzus.
- Ezsd 4,10:** javítva az arámiban csaknem szó szerint azonos, a 4,17-ben szereplő szerkezet fordítása alapján.
- Ezsd 4,15:** „történetek könyve” = magyarul: „krónika”.
- Ezsd 4,17:** megváltozott a címfelirat, lásd a 21. vers: „további parancsig” tiltja meg, azaz „felfüggeszti”, így a KatBib is.

- Ezsd 4,19:** Szó szerint: „Parancsot adtam, és utána néztek, és úgy találták”, lásd a ZB, kicsit simítva: „Parancsomra utána néztek, és úgy találták, hogy...” – így a LB és a KatBib. ÚF = Károli.
- Ezsd 4,22:** *szöga:* „nagyra nő”, de azt is jelenti: „valami nagy előáll”, lásd a ZB és a LB is: „grosser Schaden entsteht” – ide ez illik, mert eddig még nem érte kár a kincs-tárat. (Ebbe az irányba mutat a KatBib is).
- Ezsd 6,10:** a *níach* fő az áldozat jelzőjeként az Ex-Num könyvében „kedves illat”, lásd a Lev 26,31-nél. Ehhez igazítva.
- Ezsd 6,11:** így a Károli, a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ezsd 6,12:** *dí sakkin sönéh tammá* = héberül: *lösakkén sómó sám*, amit az ÚF a Deut-ban mindig így fordít: „hogyan ott lakják az ő neve”, lásd Deut 12,11; 14,23; 16,2.6.11; 26,2. Másképp, az Ezsd 6,12-höz hasonlóan fordítja a Neh 1,9-ben is. Tehát vagy a Deut-ban mindenütt átjavítjuk ennek a versnek alapján, vagy itt a Deut-hoz igazítjuk, hogy az olvasó lássa, itt a király rendelete a zsidó törvénye-
ket idézi. Az utóbbi egyszerűbb megoldás.
- Ezsd 6,14:** valójában az arám szöveg Isten esetében is ugyanazt a *taam* „parancs” főnevet használja, mint a perzsa királyok esetében: isten parancsa a királyok paran-
csában ért célba. Így a ZB és a LB is. De nem lett javítva.
- Ezsd 7,10:** *mispát:* „törvény” vagy „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Ezsd 7,12:** törölve a téves helyre tett jegyzet, aminek a 6,22 mellett lenne a helye.
- Ezsd 7,16:** *nödábá:* itt „önkéntes adomány” lásd az Ezsd 1,4-nél. Másrészt nem a temp-
lomnak adományozzák, hanem annak a javára.
- Ezsd 7,18:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Ezsd 7,26:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Ezsd 7,28:** *szaré-hammelek haggibórim:* a *gibbór* itt vagy „hivatásos katona”, vagy „ha-
talmatlan, befolyásos”, az utóbbi szerint a ZB és a LB is: „maechtigen Obersten” = „nagyhatalmú tiszt”, lásd a KatBib: „nagybefolyású udvari tiszt”.
- Ezsd 8,18:** *szekele:* „hozzaértő, tapasztalt”, lásd a ZB („kundig”). ÚF = LB.
- Ezsd 8,25:** *törúmá:* „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.
- Ezsd 8,25:** *sáqal:* itt is „kimér”, akár a következő versben.
- Ezsd 8,26:** *al-jád xy:* lásd helyesen maga az ÚF a 33. versben.
- Ezsd 8,28:** *nödábá:* itt „önkéntes adomány” lásd az Ezsd 1,4-nél.
- Ezsd 8,29.30:** *sáqal:* itt is „kimér”, akár a következő versben.
- Ezsd 8,31:** az akcentusokkal szemben az *ójéb* külön áll, viszont az *óréb al-hadderek* „útonálló” tartozik össze, így a ZB és a LB is.
- Ezsd 8,33:** az *im* prepozíciót mindkét esetben lehet és kell ugyanúgy fordítani. A többi
stilisztikus javítás.
- Ezsd 9,1:** a kánaáni népek felsorolása: lásd az Ex 13,5-nél.
- Ezsd 9,3:** *dábár:* itt sem kell lefordítani, lásd az Ex 35,4-nél. Így a LB és a ZB is.
- Ezsd 9,6:** *niklamti lóhárím:* „szégyellem rád emelni”, azaz nem mer rá sem nézni, így a
ZB, a LB és a KatBib is, de a Károli is.
- Ezsd 9,12:** a vers három idézet egybeszerkesztése: Deut 7,3; 23,7 és 1Krón 28,8: ahol a
héber ezt megkövetelte, egymáshoz igazítva.
- Ezsd 9,14–15:** *pölétá:* „megmenekültek”, ahogy eddig a fejezetben (8.13. v.)

- Ezsd 10,1:** *jádah* Hitpaél: nem „hitvallást tenni”, hanem „bünt megvallani”, lásd az ÚF: Lev 5,5; 16,21; 26,40; Num 5,7; Neh 1,6; 9,2k.
- Ezsd 10,3:** az *écá* itt sem a „tanács”-ot mint a másnak adott ötletet jelenti, hanem a tanácskozás eredményeként megszületett „döntés”-t, a „terv”-et, a „végzés”-t, lásd maga az ÚF-ban is „terv”: 2Kir 18,20; Zsolt 14,6; 20,5; 33,10; Péld 20,5; Ézs 8,10; 14,26; 29,15; 30,1; 47,13; Jer 18,23; 49,7.30; Ez 11,2; Hós 10,6; Neh 4,9 stb.; „szándék”: Ezsd 4,5; „végzés”: Ézs 19,17. Lásd ehhez a vershez a ZB és a GesW is. Lásd a kérdéshez a 10,8-nál is.
- Ezsd 10,6:** a „kenyér” és a „víz” itt a legtagabb értelemben „étel” és „ital”, hiszen a szöveg azt akarja mondani, hogy semmit (!) sem evett és ivott. Így egyébként maga az ÚF is az 1Kir 21,4-ben: „nem eszel semmit”.
- Ezsd 10,8:** *écá*: itt sem „tanács”, hanem a tanácskozás eredménye, azaz „tanácsvégzés” (de ez régies), azaz „döntés, határozat”, lásd a 10,3-nál. Így a ZB („Beschluss”) és a LB is („Ratschluss”), és a KatBib is: „határozat”, meg a GesW.
- Ezsd 10,14:** *ámad lö*: valaki nevében, valakiért állni, tehát „valakit képviselni”. Így a ZB és a LB is.
- Ezsd 10,14:** *charón app*: „izzó harag”, lásd a 2Krón 29,10-nél.
- Ezsd 10,14:** *löittím mözummáním*: T.sz., tehát „megszabott időpontok”. Azaz több. Tehát: nem egyszerre járul eléjük az egész nép, hanem minden városból az érintettek külön, az ő számukra megszabott időben, az adott város vénei és bírái társaságában. Így a 16–17. vers kronológiai adatai. Így a ZB és a LB is.
- Ezsd 10,23:** Jehúdá = Júda: lásd a 10,42-nél.
- Ezsd 10,42:** Jószéf = József: itt miért nem a magyarosodott forma szerepel, ha e listában egyébként Eleázár (25. v., és nem Elázár), Manassé (30.32. v., és nem Menasse) Simeon (31. v., és nem Simón), Simei (33.38. v., és nem Simí) áll? És miért szerepel ebben a listában a héberes Jehúdá a Júda helyett? (23. v.). Az ÚF eljárása itt nem következetes.

NEHÉMIÁS KÖNYVE

- Neh 1,2:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Neh 1,3:** *sám bammōdíná*: az ÚF duplán fordítja a *sám* névmást: vagy „ott”, vagy „abban”.
- Neh 1,5:** *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Neh 1,5:** részben az itt idézett Ex 20,6 fordításához igazítva.
- Neh 1,6:** *chátá chattót*: „vétket vétkezni”: kerülenrő hebraizmus, lásd a Gen 26,3-nál. ÚF = ZB, de a LB is feloldja itt a hebraizmust.
- Neh 1,8:** *púc* Hifil: „szétszéleszt”, lásd a Deut 4,27-nél.
- Neh 1,9:** a vers csaknem szó szerint idézi a Deut 30,4-et: a fordítás ahhoz igazítva.
- Neh 1,9:** *lösakkén sōmí sám*: állandó formula, a parallel Deut 12,11; 14,23; 16,2.6.11; 26,2 alapján javítva.
- Neh 1,10:** a vers a Deut 9,26-ot is idézi, lásd *pádítá*. Ott egyértelműen az egyiptomi fogságból való „kiváltásról” van szó, így ott az ÚF – ezt valahogy itt is érzékeltetni lehetne.
- Neh 1,10:** *bőjádeká chazáká*: „erős kezed”, lásd maga az ÚF az itt idézett Deut 9,26-ban (ott szuffixum nélkül áll), és ugyanehhez a szuffigált *bőjádeká hachazáqá* formához maga az ÚF a parallel Deut 3,24; 11,2-ben.
- Neh 1,11:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Neh 2,8:** *kőjad-elóhím hattóbá + al*: ugyanez a szerkezet szerepel az Ezsd 7,9-ben is, ahhoz igazítva.
- Neh 2,8:** téves referencia, a parallel ige hely a 7,9 (a 7,6 is hasonló, de ott a *hattóbá* jelző nem szerepel, ezért jogos másképp fordítani).
- Neh 2,9:** *szar*: „vezér”, *szar chájl*: „hadsereg-vezér”, azaz „katonatiszt”. Így a ZB és a LB is, hasonlóan a KatBib is. Az ÚF a *chájl* szót a „lovások”-ra is vonatkoztatja, ami nem felel meg a hébernek.
- Neh 2,10:** *ebed*: itt is inkább „(udvari) ember”, lásd az Ex 5,21-nél és a 2Sám 15,15-nél. Így ennél a versnél a ZB is. ÚF = LB. Legyen itt „hivatalnok”, esetleg „titkár”.
- Neh 2,13:** a parallel 1,3 fordításához igazítva.
- Neh 2,16:** *jeter ószé hammōláká*: így a ZB és a LB alapján, de hasonlóan a KatBib is.
- Neh 2,16–17:** előtte nem mondott semmit, utána azonban már igen: így hallgatólagoosan a LB, kicsit világosabban a 17. versben is a ZB, és főleg a KatBib.
- Neh 2,18:** *jőchazzéq jád*: „megerősíti a kezét” = nekifeszül, erővel, lendülettel nekilát.
- Neh 2,19:** szó szerint: Miféle dolog az, amit tesztek? / tenni akartok?
- Neh 2,19:** *ebed*: itt inkább „hivatalnok”, lásd a Neh 2,10-nél.
- Neh 3,1:** *ách*: csak itt „szolgatárs” – holott az egyik elsődleges jelentése, a „rokon” is illik ide, lásd az Ex 2,11-nél. A LB és a ZB „testvér”-t hoz, a KatBib az ÚF-t követi.
- Neh 3,1:** *hamméá*: a név elől el kel hagyni a névelőt a fordításban, lásd a ZB és a LB is.
- Neh 3,1:** azaz ők túlteljesítették az adagjukat, és miután elkészültek, újabb szakaszokat vállaltak, építettek és szentelték föl, így főleg a LB.
- Neh 3,1:** *daltótáw*: szuffixummal a végén, ezt adja vissza a „rá” szó.
- Neh 3,3:** *hasszōnáá*: a név elől el kel hagyni a névelőt a fordításban, lásd a ZB és a LB is.

- Neh 3,4:** a „javítgat” nem jó szó, hiszen ímmel-ámmal végzett munkára utal, illetve azt sugallja, hogy a fal nem lett kész e tevékenység hatására, csak egy kicsit ki lett csinósítva. A ZB „bessern” = „javít”, a LB: „bauen”: „épít”, a KatBib: „épített”. Tehát vagy „dolgozott”, vagy körülírással: „építette a falat”.
- Neh 3,5:** *addiréhem*: szuffixum van a végén, amit le lehet nyugodtan fordítani, lásd a ZB, és a LB.
- Neh 3,5:** *adónéhem*: ez Istenre vonatkozik, amit valahogy jelezni kellene.
- Neh 3,8:** Így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Neh 3,12:** *hallóchés*: a név elől el kel hagyni a névelőt a fordításban.
- Neh 3,17:** *löfilkó*: az ő kerületének részét, ami az ő kerületéhez tartozott, lásd a ZB, a LB. A KatBib itt az ÚF-t követi.
- Neh 3,21:** *Hakkóc*: a név elől el kel hagyni a névelőt a fordításban, lásd a ZB. Itt mindenestre a LB és a KatBib = ÚF.
- Neh 3,25:** *eljón*: az ÚF-ban mindenütt máshol „felső”, így itt a ZB és a LB, és a KatBib is. Az ÚF itt a 3,27-tel harmonizál. Az más kérdés, hogy mire vonatkozik a jelző: a toronyra? Így az ÚF és a LB. A palotára? Így a ZB és a KatBib.
- Neh 3,28:** „Ló-kapu”: így a ZB, a LB és a KatBib is (annak ellenére ez a jó, hogy a héberben tényleg T.sz-ban áll a *szúsz* szó). Mert ha birtokos szerkezet marad, akkor az összes kapunév is megváltozhatna: „Víz-kapu” stb.
- Neh 3,30:** *niská*: „kamra”, lásd Neh 12,44 (ÚF: „raktár”); és főleg de leginkább a 13,7: „kamra” – amit magának lakószobának berendez (máshol csak e két helyen): ez a templom egyik kamrája. Lásd még a parallel *liská* szót a templom leírásában, a papoknak berendezett kis „kamra” értelemben, „kamrá”-nak fordítva, pl. Jer 35,2.4; 36,10; Ez 40,17, és Ezékiel könyvében végig, Ezsd 8,29; 10,6; Neh 10,38kk; 13,4kk stb. Itt „Kammer”-t hoz a ZB és a LB is. Itt most a két héber szó fordítását nem lehet és nem érdemes két magyar szinonimával szétartani.
- Neh 3,31–32:** *alijjat happinná*: javítva a legközelebbi parallel, a 2Sám 19,1 fordítása alapján. (Ez a városfalra ráépített lakóhelyiség.)
- Neh 3,33:** *chárá ló*: mindenütt máshol az ÚF-ban: „haragra gerjed / lobban / indul”, lásd maga az ÚF a 4,1-ben.
- Neh 3,36:** *sibjá*: nőnemű, elvont főnév: „fogság, deportálás”. Így a ZB („Gefangenschaft”), és hasonlóan a ZB („ahová fogságba hurcolják őket”). KatBib is hasonlóan: „rabság földjén”.
- Neh 4,6:** *eclám*: az ő szomszédságukban, azaz az idegen népek mellett, lásd így a ZB és a LB is, meg a KatBib is.
- Neh 4,6:** A vers szövege sérül, lásd a BHS-t. Ám a ZB, a LB, az EÜ és a KatBib is abban az értelemben rekonstruálja, hogy a vidéki zsidóság figyelmezteti a készülődő veszélyre a jeruzsálemieket. Ha a részletekben el is térnek, ebben egyeznek, szemben az ÚF-val. Ez a logikus olvasat: Nehémiás innen szerez tudomást a titkos tervről, és szervezi meg a védelmet a folytatásban. Erre javítva, hallgatólagosan a *tásúbú* igét *násíb*-ra javítva.
- Neh 4,7:** *máqóm*: ugyan valóban „hely”, de ez nem segíti az olvasót, érdemes feloldani és megadni, hogy milyen helyre gondol a szöveg.
- Neh 4,7:** *hereb*: itt része a felsorolásnak, tehát nem „fegyver”, hanem „kard”, így a ZB, LB és a KatBib is.

- Neh 4,8:** *nóra:* „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Neh 4,11:** *selach:* „gerely”, lásd a 2Krn 23,10-nél.
- Neh 4,16:** „ugyanakkor”: nem „azt is”, hanem „ugyanebben az időpontban”. Ezt jobban kifejezi az „ugyanekkor”.
- Neh 4,17:** *selach:* „gerely”, lásd a 2Krn 23,10-nél. Itt még ráadásul szuffixuma is van, azt is le kell fordítani, főleg hogy így gördülékenyebb a magyar is.
- Neh 5,6:** *zaaqa:* „segélykiáltás”, „Hilferuf” a törvény előtt, lásd a ZB és a LB is, azaz nem „panaszkodás” – ez negatív tartalmú – hanem „panasz”, ahogy a bíró előtt valaki „panaszt tesz”. A vers itt nem fölösleges szóismétlést hoz: a *haddöbárím haélle* – ezek a dolgok, amiről panaszkodnak. Azaz a vers azt akarja mondani, hogy Nehémiás csak a panaszukból értesült a problémáról – és természetesen nem rájuk haragudott meg, ahogy az ÚF sugallja, hanem a hitelezőkre.
- Neh 5,14:** az ÚF itt szó szerint fordítja a szöveget, de a funkcionális ekvivalencia értelmében a „kenyér evése” itt a járandóság, jövedelem felvétele.
- Neh 5,15:** „ezüstsekel” ⇔ „sekel ezüst”, lásd a Gen 23,15-nél.
- Neh 6,1:** *heemíd haddaltót:* lásd maga az ÚF szövegben a parallel 7,1-ben.
- Neh 7,3:** *wöad hám ómódím:* „amíg ők vannak állva” – mit jelentene? A héber szöveg sérült, lásd a BHS-t. A ZB = ÚF, megpróbálja lefordítani, a kapuőrökre vonatkoztatva. Azaz: még az ő szolgálati idejükben csukják be a kapukat, aztán ők távoznak, és helyüket a várfalakra állított jeruzsálemi civil őrseg veszi át. Ám a LB, az EÜ és a KatBib is a mondatot a napra vonatkoztatja: „amíg a nap még fennáll”, azaz még napnyugta előtt.
- Neh 7,3:** „állanak” – régies kifejezés.
- Neh 7,3:** nem a „házuk előtt”, az utcán, hanem fenn a várfalon, a saját házukkal szemben – hogy ne kelljen az őrseg miatt a város túlsó felébe elsétálniuk.
- Neh 7,4:** a feliratot már itt hozza a ZB, a LB és az EÜ is, és a KatBib is.
- Neh 7,6–7:** a parallel Ezsd 2,1–2 javított szövegéhez igazítva. Így itt a ZB és a LB is.
- Neh 7,7:** Nehúm: csak másolási hiba, lásd az Ezsd 2,2-ben helyesen: Rehúm.
- Neh 7,26:** a parallel Ezsd 2,22 fordításához igazítva.
- Neh 7,28:** a parallel Ezsd 2,24 fordításához igazítva.
- Neh 7,30:** lásd a parallel Ezsd 2,26-nál.
- Neh 7,38:** a parallel Ezsd 2,35 fordításához igazítva.
- Neh 7,39:** a parallel Ezsd 2,36 fordításához igazítva.
- Neh 7,43:** lásd a parallel Ezsd 2,40-nél az indoklást.
- Neh 7,54–57:** egyszerű másolási hiba, lásd a BHS-t.
- Neh 7,61:** a parallel Ezsd 2,59 javított fordításához igazítva.
- Neh 7,63:** a parallel Ezsd 2,61 javított fordításához igazítva.
- Neh 7,64:** a parallel Ezsd 2,62 javított fordításához igazítva.
- Neh 7,67:** a parallel Ezsd 2,65 javított fordításához igazítva.
- Neh 7,72:** a parallel Ezsd 2,70 javított fordításához igazítva.
- Neh 8,1.4:** „írástudó”: itt nem jelző, „aki tudott írni-olvasni” értelemben, hanem egy hivatás, „a törvény ismerője” értelemben, lásd az újszövetségi használatát: „az írástudók”.
- Neh 8,9:** „akik magyaráztak a népnek” – ugyan pontosan adja vissza a hébert, ügyelve arra, hogy az az ige álljon itt is, de tárgy nélkül, mint a 7. versben, de a ma-

gyarban ez suta, sőt pejoratív is a „ne magyarázz nekem” kifejezés miatt. Vagy illesszük be ide is a tárgyat, ami értelemszerűen itt van a kontextusban (lásd a 7. v.), vagy kövessük a német fordításokat, amik itt az „unterweisen” „tanítani, oktatni” igét hozzák.

Neh 8,9: „írástudó”: itt nem jelző, hanem egy hivatás, lásd a 8,1-nél.

Neh 8,10: szó szerint: „egyetek zsírosat, igyatok édeset”, így pl. a KatBib. De ha már elmozdult az ÚF a funkcionális ekvivalencia jegyében, akkor mehetünk tovább: a hangsúly ugyanis az ünnepi, finom lakomán van.

Neh 8,10: *chedwá*: „örvendezés” inkább, lásd maga az ÚF a referenciaként megadott Deut 16,14 + 16,11-ben.

Neh 8,10: *máó*: inkább „támasz, menedék”, lásd a ZB. A nép a törvény átkaitól megrettenve fél, hogy utoléri Isten jogos büntetése. A lévíták azzal vigasztalják őket, hogy a törvény betartása, a kultusz gyakorlása megmenti őket ettől. Tehát nem az a kérdés, hogy mi hozza vissza az életkedvüket, hanem hogy mi menti meg őket az ítélettől.

Neh 8,13: „írástudó”: itt nem jelző, hanem egy szakma, lásd a 8,1-nél.

Neh 8,16: „a kapu tere” = hebraizmus, magyarul: „a kapu előtti tér”.

Neh 8,16: Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.

Neh 8,18: *aceret*: a hét napig tartó ünnepet lezáró „ünnepnap”, így maga az ÚF a parallel Lev 23,36; Deut 16,8-ban, amire a Neh könyve itt hivatkozik: vagy e két helyen is „záróünnepre” javítjuk a szó fordítását, vagy itt is ugyanaz áll, mint azon a két helyen, tehát „ünnepnap”. A német fordítások sehol nem hoznak „záróünnepet”, így az utóbbi megoldás lenne a jobb.

Neh 8,18: *mispát*: itt a Tóra egyik utasítása, tehát nyugodtan jöhet a „törvény” fordítás, lásd az Ex 21,1-nél.

Neh 9,1: *szaq*: „zsákruha”, lásd a 2Sám 3,31-nél.

Neh 9,2: *zera jisráél*: „Izráel utódai” – ennyi. Az ÚF itt túlbonyolítja a fordítást.

Neh 9,3: „vallást tenni” – régies kifejezés: vagy „hitvallást / bűnvallást tesz”, vagy „megvallja hitét / bűnét”.

Neh 9,3: *wajjikreú*: nem maga a nép, hanem nekik a lévíták: az alanyváltást jelezni kell, lásd a ZB és a LB is.

Neh 9,3: *böszéfer*: nem az egész törvényt, hanem a törvény-ből, lásd a ZB, LB és a KatBib is.

Neh 9,3: *mitwaddím úmistachawím*: a két participium folyamatosságot, állandóságot fejez ki: azaz a nap negyedrészn át váltogatta egymást a hitvallás és a leborulás. Így annak ellenére, hogy ezt nem fejezi ki egyik fordítás sem. ÚF = ZB, LB és KatBib.

Neh 9,5: *jahwe elóhe-ká, -kem*: ha lehet, térjünk vissza a héber szórendhez, így már a Deut-ban is. Így itt a ZB, a LB és a KatBib is.

Neh 9,8: a kánaáni népek fölsorolása: lásd az Ex 13,5-nél.

Neh 9,9: az itt idézett Ex 3,7 javított fordításához igazítva.

Neh 9,10: *zúd*: „kevély / kevélynek lenni, kevélyen viselkedni”, lásd az Ex 18,11-nél.

Neh 9,10: *ebed*: itt „udvari ember”, lásd az Ex 5,21-nél.

- Neh 9,11:** ugyanaz a *báqa'* ige, mint az Ex 14,16-ban, ahol az ÚF azt „kettéhasít”-nak fordítja – ha lehet, ugyanúgy kellene fordítani mindkét helyen, lásd a ZB és részben a ZB is.
- Neh 9,13:** *tóra:* „útmutatás”.
- Neh 9,16:** *zúd:* „kevély / kevélynek lenni, kevélyen viselkedni”, lásd az Ex 18,11-nél.
- Neh 9,16.17:** *qásáh et óref:* „megmakacsolja magát”, lásd az ÚF a Jer 7,26; 19,15-ben.
- Neh 9,17:** *márá:* az ÚF máshol: „engedetlen”, „lázong/lázad/lázadozik”, lásd csak Qal-ban pl. Deut 21,18.20; Ézs 50,5; 63,10; Siralmak 1,20 3,42; és Num 20,10; Zsolt 78,8, és főleg itt, a 9,26-ban (igaz, ott Hifilben). Ám a LB és a ZB is itt szövegromlást feltételez, és a BHS-t követve a *bömirjám* helyett a *bömicrájim* „Egyiptomba” szót olvassa, a különbség egyetlen betű (kiesése).
- Neh 9,17:** a vers vége jobban az itt idézett Ex 34,6 fordításához igazítva.
- Neh 9,18:** *álá* Hifil: „fölhoz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- Neh 9,21:** „és nem szakadt le rólatok a ruha”: az itt idézett, parallel Deut 8,4; 29,4 fordításához igazítva.
- Neh 9,23:** az itt idézett Gen 22,17 javított szövegéhez igazítva.
- Neh 9,25:** *mibcár:* „megerősített”, *becúrah / mecúrah:* „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- Neh 9,25:** a felsorolás csaknem szó szerint a Deut 6,10–11-et követi – ahhoz igazítva.
- Neh 9,29:** *zúd:* „kevély / kevélynek lenni, kevélyen viselkedni”, lásd az Ex 18,11-nél.
- Neh 9,29:** *qásáh et óref:* „megmakacsolja magát”, lásd az ÚF a Jer 7,26; 19,15-ben.
- Neh 9,32:** *nóra:* „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Neh 9,33:** így a német fordítások.
- Neh 9,37:** *böhémá:* a SzGB döntése alapján „jószág”.
- Neh 10,8:** n-nel a végén, lásd a hébert és a ZB, a LB meg a KatBib, de még helyesen a Károli is.
- Neh 10,25:** a nevek előtt a névelőt nem fordítjuk, lásd itt a LB és a ZB is. (Mert értelmes, beszédes nevek: tehát vagy lefordítjuk, és akkor jogos a névelő, vagy nem fordítjuk le, de akkor elhagyjuk a névelőt).
- Neh 10,29:** szó szerint: „aki a ...népektől elkülönült Isten törvényéhez” – ezért lett összevonva egy mondatná.
- Neh 10,30:** *mispát:* „törvény” vagy ahogy itt, a *tóra* miatt is, „előírás” – lásd az Ex 21,1-nél.
- Neh 10,31:** a héber majdnem szó szerint a Deut 7,3-at idézi: ahhoz igazítva.
- Neh 10,31–32:** *ammé háárec:* „az országban élő népek”, itt egyértelműen a pogány, nem zsidó lakosságot jelöli. De legalábbis a két versben ugyanúgy kellene fordítani.
- Neh 10,32:** *nátas:* az itt idézett Ex 23,11 fordításához igazítva.
- Neh 10,34:** „állandó étel- és égőáldozat”: ezt minden nap be kellett mutatni, lásd a Num 28,1–8. Az ünnepnapokon ezen felül voltak még külön áldozatok, lásd a Num 28–29-ben a folytatást. Az *ülöolat hattámím, hassabbatón* stb. tehát felsorolás: a mindennapi = állandó, a szombati stb. égőáldozat. Így e vershez a ZB és a LB is, és némi kiegészítéssel élve helyesen a Károli is.
- Neh 10,34:** *lökkappér + al:* „engesztelést szerezni valaki-ért”, így maga az ÚF a Lev-ban végig, lásd pl. 8,15.34; 10,17; 14,21.
- Neh 10,35:** így talán érthetőbb.

- Neh 10,38:** *résít arisztóténú:* lásd az itt idézett Num 15,20–21-ben kétszer is – ahhoz igazítva.
- Neh 10,39:** ha „Lévi – lévita”, akkor „Áron – áronita”, lásd az egyházi szóhasználatban rögzült, de az ÚF-ban eddig nem szerepelt formát.
- Neh 11,4:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Neh 11,9:** a nevek előtt a névelőt nem fordítjuk, lásd itt a LB és a ZB is.
- Neh 11,14:** a nevek előtt a névelőt nem fordítjuk, még akkor sem, ha ezen a helyen kivételesen a LB és a ZB is hozza a névelőt.
- Neh 11,20:** *nachalá:* „örökség”, lásd szinte mindenütt a Num-Józs-ban a törzseknek jutott terület megjelöléseként. A hazatérés a könyv szerint új honfoglalás!
- Neh 12,22:** ugyanígy fordítja a pontosító közbevetést a ZB és a LB is.
- Neh 12,23:** *dibré hajjámím:* „a napok dolgai = események”, *széfer dibré hajjámím:* „a napok dolgainak könyve = krónika”. Az ÚF túlragozza.
- Neh 12,24:** *mismár löummat mismár:* „egyik szolgáló csoport szemben a másikkal”, így a ZB, kicsit szabadabban, hiszen itt éneklő csoportokról van szó, „kórusnak” fordítva az ismétlődő szót a LB.
- Neh 12,25:** *sóa'rim:* „kapusok”, lásd a ZB és a LB is.
- Neh 12,26:** „Ezsdrás, az írástudó” – lásd a Neh 8,1-nél.
- Neh 12,35:** ugyanígy a ZB és a LB is.
- Neh 12,43:** *számach:* A Deut előírja a templomban való „örvendezést”, ráadásul a családdal, a fiakkal és a leányokkal együtt, lásd a Deut 12,7.12.18; 16,11.14 stb., ahol az ÚF-ban (majdnem) mindig az „örvendez” ige szerepel. Mivel a szöveg itt azt hangsúlyozza, hogy a nép betöltötte ezt a parancsot, ezért muszáj itt is az „örvendez” igét hozni.
- Neh 12,44:** A ZB és a LB is hoz a vers elején egy önálló feliratot, ami helyes, mivel a 12,44–47 már nem a fal felavatásáról szól.
- Neh 12,45:** *sámar mismeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.
- Neh 12,45:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál: a *mismeret*-et tehát elég egyszer lefordítani.
- Neh 12,47:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál: a *bímé* „idejében” szót magyarra tehát elég egyszer lefordítani.
- Neh 12,47:** *mánáh:* Ez a szó a bemutatott áldozatból a papoknak jutó részt jelöli. Az ÚF pontos, a Lev-ban is csak „rész”-nek fordítja az ÚF. Ám ott mindig az áldozat-bemutatás összefüggésében áll a szó (pl. 7,33), így evidens, hogy mire vonatkozik; itt viszont ez nem egyértelmű: ezért érdemes kibővíteni a szöveget az „áldozatokból” beillesztésével, lásd így a LB is. A *miqdás* ezzel szemben mást jelent: a templomban beszolgáltatandó javakat (tized, első termés stb.), amiről a Neh 10,36kk is szól). Ezért bővítve a referenciák listája.
- Neh 13,5:** *törúmá:* „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.
- Neh 13,11.17.25:** *ríb:* „perel, perlekedik, veszekedik, civakodik”. Az ÚF a Neh 5,7-ben így fordítja: „felelősségre von”. Ez erre helyre is tökéletesen illik, úgyhogy ide is átemeltem, lásd e vershez a ZB (ÚF = LB).
- Neh 13,26:** nem „idegen nő”, hanem „idegen asszony”, lásd maga az ÚF az itt idézett 1Kir 11,1.8-ban.
- Neh 13,30:** *mismeret:* a lévíták kapcsán: „tennivaló”, lásd a Lev 8,35-nél.

ESZTER KÖNYVE

- Eszter 1,6:** az ÚF túlbonyolítja, lásd a ZB és a LB jóval áttekinthetőbb, egyszerűbb megoldásait.
- Eszter 1,8:** *ónész:* a fordítások két úton haladnak: vagy „ne erőltessenek” – így az ÚF és a ZB. De ez mit jelent? Ne kínálgassanak? Amikor a király a legjobb borokat ingyen osztja a népnek? Ez értelmetlen. A másik megoldás, hogy az ige itt azt jelenti, „egy szabályt / mértéket rákényszerít”, azaz „korlátoz”. Így a LB és pl. a GNB. Ez a legmeggyőzőbb. Egészen más úton jár Gerlemann, aki a *sötijjá* szót nem „ivás”-nak, hanem „lakoma, ünnep” értelemben veszi, és az *ánasz* igét így: „a protokoll rákényszeríteni, rendre utasítani, korlátozni (az ünnepségen)”. Ez is inkább a második fordítást erősíti/támogatja.
- Eszter 1,10.12.15:** *szárisz:* „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- Eszter 2,3:** *szárisz:* „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- Eszter 2,13:** a mondat arra vonatkozik, hogy a leány bármilyen ruhát és ékszert kérhetett, ő maga szabta meg az öltözetét.
- Eszter 2,14:** *szárisz:* „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- Eszter 2,14:** *píleges:* „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.
- Eszter 2,15.21:** *szárisz:* „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- Eszter 2,23:** *dibré hajjámím:* a bibliai Krónikák könyvének is ez a címe. Ez tehát „évkönyv, esemény-naptár, krónika”. (Gerlemann: „Tagebuch”)
- Eszter 3,7:** „napról napra”: úgy hangzik, mintha hónapokon keresztül minden nap sor-sot vetettek volna. Nem: Kisorsolták, hogy melyik hónap hányadik napján számoljanak le a zsidókkal, lásd a 3,13-ban. Így a német fordítások.
- Eszter 3,7:** *hú-chódes:* pontosító, magyarázó glossza, maga az ÚF a 3,13; 8,9.12; 9,1-ben így: „vagyis...” – ehhez igazítva. (de „azaz” még a 2,16-ban)
- Eszter 4,2:** *saq:* „zsákruha”, lásd a 2Sám 3,31-nél. A „zsákba öltözve” egyenlő azzal, hogy „zsákruhában”, így a ZB és Gerlemann (ÚF = LB).
- Eszter 4,2:** az *én lábó* nem csak Mordokajra vonatkozik, hanem általános tilalmat fejez ki: „senkinek sem volt szabad belépnie”, így a LB, a ZB és a KatBib is.
- Eszter 4,3:** *máqóm:* „hely” + *aser:* „aki” = „ahová (csak)”. Így az összes német fordítás, és helyesen maga az ÚF is a Gen 39,20; 40,3; Ez 6,13-ban.
- Eszter 4,4:** *naará:* „szolgálóleány”, így a SzGB döntése alapján.
- Eszter 4,5:** *szárisz:* az előző versben elfogadható a „háremőr”, de itt a király emberéről van szó, akit a királyné mellé rendelt: ez tehát egy „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- Eszter 4,6:** *saar-hammelek:* ugyanaz, mint a 4,2-ben 2x is, azzal nem árt, ha egyezik.
- Eszter 4,8:** *patseget:* „másolat”, „Abschrift”, így a ZB, LB és Gerlemann is (a törvény írott szövege egyébként a levéltárban lehetett).
- Eszter 4,9:** lásd a parallel 4,12-ben maga az ÚF.
- Eszter 4,16:** *naará:* „szolgálóleány”, így a SzGB döntése alapján.
- Eszter 5,8:** *mácá chén böéné xy:* lásd a Gen 30,27-nél.
- Eszter 5,13:** a vers második feléhez így mindhárom német fordítás, az első feléhez lásd Gerlemann.

- Eszter 6,1:** *dibré hajjámím*: a bibliai Krónikák könyvének is ez a címe. Ez tehát „évkönyv, esemény-naptár, krónika”. (Gerlemann: „Tagebuch”)
- Eszter 6,2:** *szárisz*: „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- Eszter 6,9–11:** az „öltöny” ma mást jelent, de lásd maga az ÚF a 8. versben helyesen: „öltözet”. Legyen itt akkor egyszerűen „ruha”.
- Eszter 6,10:** így mindhárom német fordítás itt is.
- Eszter 6,13:** Ez van a héberben, és így mindhárom német fordítás. Annyiban más a javaslat, hogy az „elkezdeni elesni” kifejezést a „megtántorodni” értelemben fordítja.
- Eszter 6,14:** *szárisz*: „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél, de itt talán tényleg jó a háremőr is.
- Eszter 7,3:** *mácá chén böéné xy*: lásd a Gen 30,27-nél.
- Eszter 7,9:** *szárisz*: „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- Eszter 8,5:** *mácá chén böéné / lifné xy*: „elnyerni valaki jóindulatát”, lásd a 7,3-nál.
- Eszter 8,15:** az ÚF itt értelmetlen: a vászon már maga egy szövet, abból nem szőnek semmit. A bíbor egy festék, illetve azzal megfestett, kész anyag, tehát abból sem szőnek.
- Eszter 8,17:** *máqóm*: „hely” + *aser*: „aki” = „ahová (csak)”. Így itt az összes német fordítás, és helyesen maga az ÚF is a Gen 39,20; 40,3; Ez 6,13-ban.
- Eszter 9,19:** *ászá* + ünnepnap: „megtartani/tartani”, lásd pl. Deut 16,1, és itt, a 21. versben maga az ÚF.
- Eszter 9,29:** *hassénít*: csak egy púrim-rendelet volt, az előző, a második levélben, amit a folytatás idéz, csak annak a megtartását nyomatékosítják. Így Gerlemann és a LB. Az ÚF (= ZB) valójában egy nem létező harmadik levelet is feltételez (amiben megerősítik a második levél tartalmát).
- Eszter 9,31:** ugyanaz a *qúm* ige szerepel itt is, mint a vers elején.
- Eszter 10,3:** *sálóm*: itt is több, mint „béke”: jólét, boldogulás, megelégedettség, lásd a német fordításokat.

JÓB KÖNYVE

- Jób 1,3:** *cemed-báqár*: szó szerint megismétlődik a felsorolása Jób „jóvátételénél”, a 42,12-ben, s ebben a *cemed-báqár* kifejezés is. Ezt érzékeltetni kell: a forítás itt a 42,12-höz igazítva.
- Jób 1,4:** *bét és jómó*: nem Jób házában, hanem mindegyik fiú a saját házában, ahol él, lásd az 5. és a 13. verset. Így a ZB és a LB is.
- Jób 1,4:** *áchót*: A Tórában bevett fordítása a szónak az ÚF-ban a „nővér” lánytestvér értelemben, ennek a párja a ma is használatos „fivér”. Erre egységesítve.
- Jób 1,11:** a *kol* fordítatlan maradt.
- Jób 1,13:** a helyhatározó mindkét igére vonatkozik.
- Jób 1,14:** a hangsúly azon van, hogy minden állat éppen kint volt a mezőn.
- Jób 1,15:** helytelen névátírás, ez „Sába”, tehát „sábaiak”, lásd a Gen 10,7-nél.
- Jób 2,11:** a vers hangsúlyozottan lakóhelyről beszél, tehát várnánk, hogy a fordítás az eredeti hébernek megfelelően felsorolja ezeket a városokat: így a ZB és a LB is.
- Jób 3,5:** *cal-máwet* = „homály”. A héberben nincs összetett szó. Ma már tudjuk, hogy a *calmút* egy akkád jövevényszó, ami sötétséget, árnyékot jelent. Így a hagyományos „halál árnyéka” fordítás a masszoréta punktáció ellenére sem elfogadható. Így már ennél a versnél a ZB és a LB is, de a Jób 28,3-ban maga az ÚF is.
- Jób 3,8:** *jóm*: itt is „nap”, nem pedig „nappal”. A többi stiláris javítás.
- Jób 3,8:** *liwjátán*: ha már nem a héber kiejtés szerint írjuk át, akkor maradjon a hagyományos, Thomas Hobbestől és Adytól is ismert „Leviatán” forma, így az Osiris helyesírási szótár is. De legyen nagybetű, névelő nélkül (mert személynév).
- Jób 3,16:** *néfel*: nem „koraszülött”, hiszen az életképes gyermek is lehet: ez „Fehlgeburt”, azaz elvetélt magzat, aki eleve holtan születik, így a német fordítások.
- Jób 3,16:** „meglátja a világosságot”, magyarul: „világra jön”.
- Jób 3,26:** a vers második feléhez lásd így a LB.
- Jób 4,5:** *láá* Hifíl: így a LB és a ZB is.
- Jób 4,6:** *derek*: itt nyilván „életút, életmód”, azaz élet. Talán érdemes itt a képies beszédet feloldani.
- Jób 4,8:** ugyanazt – ők ketten, az egyik azt, mint a másik? Nem: mindenki azt, amit elvetettek. Ez az ÚF-ból nem nagyon világos.
- Jób 4,10:** *nittáú*: a vers végén lévő ige mindhárom kifejezésre (ordítás, üvöltés, fogak) vonatkozik, tehát ezek is „elvesznek”, így a LB és a ZB is, lásd a következő verset is.
- Jób 4,10:** *kőfir*: nem „kölyök” oroszlán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Így e vershez a ZB, LB és Rad.
- Jób 4,12:** az ÚF itt értelmetlen. A ZB és a LB is egyértelműen arról beszél, hogy Elifáz meghallotta a szavakat, hiszen a 17. verstől idézi is, amit akkor hallott.
- Jób 5,5:** „aratás” helyett „(learatott) termés”, esetleg „gabona”. Tartalmi kérdés: a ZB és a LB szerint is a *jıqqáchéhú* alanya nem az ostoba, hanem a szegény: ő szedi ki az ostoba gabonáját még a tövisek közül is, azaz ahová az igyekezet eldugni. Ebben az értelemben módosítva, lásd a KatBib és főleg a Károli.
- Jób 5,8:** Itt Elifáz ad tanácsot Jóbnak, így feltételes módban beszél, így a ZB és a LB is.
- Jób 5,13:** *écá*: a jelentése itt inkább „terv, szándék”, mint „tanács”, lásd az Ezsd 10,3-nál.

- Jób 5,22:** *chajjat háárec*: „vadállat”, lásd a Gen 1,25. „vad” = „vadászott állat”, tehát a szarvas és az őz is vad.
- Jób 5,23:** Ha a fordításban az első mondat sem egy előző, békétlen állapot megváltozására utal, akkor a második sem, lásd főleg a ZB.
- Jób 5,24:** *chátá*: itt „hiányolni, hiányt szenvedni”, lásd a GesW, a ZB, a LB, a KatBib és a Károli is.
- Jób 5,26:** „idejében”: azaz nem túl későn? Éppen ellenkezőleg: nem túl korán, nem ideje előtt, hanem amikor itt az ideje.
- Jób 6,2:** az „igazán” nincs a szövegben, a figura etimologica fordításaként sem elfogadható, lásd a ZB és a LB. Jób itt védekezik, nem támad, lásd a következő verset.
- Jób 6,15:** „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.
- Jób 6,19:** helytelen névátírás, ez „Sába”, tehát „sábaiak”, lásd a Gen 10,7-nél.
- Jób 6,21:** *ló*: „nem”. A héber szöveg: „Így lettetek most ti is nemmé” – az ÚF ezt próbálja finomítani. De egyszerűbb a *lí* „nekem” romlott formájaként felfogni, lásd a *ló* „neki” *qeré* alapján Fohrer, a ZB és a LB is.
- Jób 6,22:** *sóchad*: valóban számtalan helyen „vesztegetés”, de az alapjelentése: „(el)lenszolgáltatás reményében adott) ajándék”, lásd maga az ÚF: 1Kir 15,19; Ézs 45,13; 2Kir 16,8. Sem a ZB, sem a LB, sem Fohrer, sem a Károli, sem a KatBib nem beszél itt megvesztegetésről, és ez az ÚF-ban sem szerencsés.
- Jób 6,22:** Így a ZB és a LB alapján.
- Jób 7,13:** *nászá*: itt „hordoz, átvállal, enyhít”, így a ZB és a LB is.
- Jób 7,14:** *chtt*: „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál.
- Jób 7,16:** *máasz*: itt nem annyira „megvet”, hanem „elvet” = „eldob, elutasít”, így a ZB és a LB is.
- Jób 7,19:** *ráfáh*: „békén / nyugton hagy”, lásd a GesW, a LB, LB és Fohrer is, de tartalmilag a Károli is.
- Jób 7,19:** „amíg a nyálam lenyelem” – ez a szó szerinti fordítás, de a funkcionális ekvivalencia elve alapján az „egy nyálnyelésnyi idő” = „egy szempillantás”, így a ZB és a LB („für einen Atemzug”), ÚF = Károli és Fohrer.
- Jób 8,6:** *jáír*: szó szerint: „felébred” – az imádság hangjaira. Így a ZB és a LB is (Fohrer: „sich regen”: megmozdul). Az alvó isten képzele talán sokolláné az olvasót, tehát másképp kell érzékeltetni, hogy egy ideiglenes elfordulás végéről beszél a szöveg.
- Jób 8,6:** *sillém*: „kiegészít, helyreállít”, így Fohrer, a ZB és a LB is.
- Jób 8,12:** *ló jiqqátéf*: még olyan friss, hogy nem alkalmas a vágásra, a betakarításra, így a ZB, a LB és Fohrer is (ÚF = Károli).
- Jób 8,22:** a bűnösök nem csak hajléktalanok lesznek, hanem megsemmisülnek.
- Jób 9,4:** a vers elején álló jelzők Istenre vonatkoznak, így az összes német fordítás, de a Károli is.
- Jób 9,6:** így a német fordítások.
- Jób 9,13:** Rahab: az ÚF a Zsolt 89,11; Ézs 51,9-ben személynévként átírja: akkor itt is így kell tenni. Ugyanígy a Jób 26,12-ben is.
- Jób 9,35:** így a LB és a ZB, a vers szó szerinti fordításához lásd a Károlit.
- Jób 10,3:** *ásaq*: preferált fordítása az „elnyom”, elfogadott még a „sanyargat”, lásd a Lev 19,13-nál.

- Jób 10,3:** *écá:* a szó jelentése itt is inkább „terv, szándék”, mint „tanács”, lásd az Ezsd 10,3-nál. Lásd e vershez a ZB és itt a ZB is.
- Jób 10,15–17:** lásd a ZB és a LB-t, valamint a KatBib.
- Jób 10,21–22:** *cal-máwet* = „homály”, lásd a Jób 3,5-nél.
- Jób 11,6:** *túsíjjá:* „értelem”, *kiflajim:* „dupla, kétszeres” = „túl sok az emberi értelem számára”, így a ZB és a LB is.
- Jób 11,10:** *wőjaqhíl:* valóban a *qáhál* „gyülekezet, gyűlés” szó derivátuma, de itt a bírák, illetve a vének gyűléséről van szó a városkapuban, a „bírótság elé állításról”, így a ZB és a LB is.
- Jób 12,4:** így a ZB alapján, de félig a LB is így, amennyiben a második mondat alanyának szintén Jóbot tekintik.
- Jób 12,7:** *böhémá:* „jószág”, így a SzGB döntése alapján.
- Jób 12,10:** a héberben egyszerű birtokos szerkezet, az „adott” jelző nincs a héberben, ráadásul antropológiai spekulációkra ad alapot.
- Jób 12,10:** *kol-bászár:* „minden élőlény” / „minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél.
- Jób 12,11–12:** tagadó választ feltételező költői kérdések, lásd a ZB és a LB, de a Károli is.
- Jób 12,11:** a parallel 34,3 fordításához igazítva.
- Jób 12,13:** érdemes kitenni az „Isten” szót, hiszen meglehetősen régen volt már róla szó, lásd így a LB is.
- Jób 12,18:** azaz a királyok foglyai kiszabadulnak, s helyettük maguk a királyok kerülnek fogságba, lásd Fohrer az adott helyen, valamint a ZB és a LB is.
- Jób 13,16:** *jösúa:* „szabadítás, üdvösség”, lásd a ZB és a LB is: azaz neki az is elég, ha Isten elé állhat, ez maga igazolná, hogy ő nem istentelen.
- Jób 13,21:** a 20. versben Jób két dolgot kért Istentől, és a héber két mondatot hoz ebben a versben: szerencsétlen dolog ebből hármat csinálni. Még azt lehetne az olvasó, hogy Jób nem tud számolni.
- Jób 14,3:** *ótí:* „engem” – az ÚF szó szerint a hébert fordítja. Ám a régi verziók itt 3. szem.-ű szuffixumot hoznak, így a BHS, a ZB és Fohrer, meg a KatBib is.
- Jób 14,11:** Édesvízről van szó: az embert hiába locsolják, nem kel új életre. Lásd a *jám* szót „tó” értelemben: „Galileai tenger” stb.
- Jób 14,18:** a héber szórend szerint: „ledől és szétomlik”. Azaz minden hegy sorsa ez, nem kérdés, hogy leomlik-e.
- Jób 15,8:** *szód:* „tanácskozás, tanácstestület, tanácsdöntés”. Itt inkább „tanácskozás”, lásd a ZB és a LB is (ÚF = KatBib).
- Jób 15,12:** *léb:* a héberben nem csupán az érzelem, hanem az értelem központja is, tehát a tudati tevékenységé. Ezért itt nem szabad „szív” szóval fordítani.
- Jób 15,13:** *rúach:* nem csak lélek, hanem sok helyen „(heves) indulat, düh”, lásd a GesW, maga az ÚF pl.: Péld 25,28; Bír 8,3; Ézs 25,4; Péld 16,32, és így ehhez a vershez a ZB és a LB is.
- Jób 15,23:** *nákón böjádó:* „szilárdan a kezében van” – azaz: nem kerülheti el.
- Jób 15,24:** így a LB és a ZB is, no meg a logika.
- Jób 15,30:** *rúach píw:* „szájának szele/lehelete”, így az Ézs 11,4, és ehhez a vershez a ZB és a LB is.
- Jób 15,32:** már kizöldült, de most elszárad. Így a ZB és a LB is.

- Jób 15,33:** önálló mondat, nem az előző vers folytatása, hiszen az lombról, ez meg gyümölcsről és virágról beszél. Így a LB és a ZB is.
- Jób 15,35:** *mirmá:* ugyan valóban „csalás”, de nem ők csálnak meg másokat, hanem ők fognak megcsaladni, azaz csalódni, lásd a parallel Zsolt 7,15-ben maga az ÚF, ahol a héberben a *seger* „hazugság” szót maga is „csalódás”-nak fordítja.
- Jób 16,13:** *rabbáw:* Fohrer, a ZB és a LB szerint is „lövések”: azaz nem íjászok, hanem „nyilvesszők”. A *szábab* itt azt jelentheti, hogy körös-körül, „minden felől érkezik”.
- Jób 16,16:** *cal-máwet* = „homály”, lásd a Jób 3,5-nél.
- Jób 16,19:** *száhad:* „kezes, közbenjáró”, lásd a német fordításokat.
- Jób 16,20:** *dálaf:* ÚF = Fohrer: „fáradtnak lenni”. De a ZB, a LB, a Károli és a KatBib is a „könnyezni” jelentést feltételezi, ez a többség.
- Jób 16,21:** *réa:* „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Jób 17,3:** az ÚF duplán fordít, a héber szó szerint: „tedd le a kezességet értem magadnál!”, igaz, az *orbéni* Qal imperat.-nak is tekinthető egy igei tárgyraggal. De a ZB, a LB és Fohrer is így hozza, ahogy a javaslat, meg a Károli is.
- Jób 17,5:** *réa:* „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Jób 17,5:** *chéleq:* „osztzkodás, zsákmányosztás”, lásd a ZB, a LB és Fohrer, ott további részletek: A szólás-mondás Istenről beszél, aki nem létező javaival henceg, miközben gyermekei éhen vesznek (ÚF = Károli).
- Jób 17,14:** *áchót:* „nővér”, lásd a Gen 30,1-nél.
- Jób 18,2:** Az ÚF itt lényegében értelmetlen, bár a héber tényleg nem könnyű. A megoldást Fohrer kínálja: *qincé:* „vég, határ”, ugyanígy a ZB. Azaz éppen nem az a baj, hogy túl sokat beszélnek a barátok eddig, hanem hogy túl finoman, egy határt át nem lépve. Jóbot még nem nevezték bűnösnek. *Dibbér:* itt „vitatkozní”, akár maga az ÚF is az 1Kir 3,22-ben.
- Jób 18,7:** *écá:* a szó jelentése itt is inkább „terv, szándék”, mint „tanács”, lásd az Ezsd 10,3-nál. Lásd e vershez Fohrer, a ZB és itt a LB is.
- Jób 18,13:** *bökör hammávet:* „a halál elsőszülöttje”: a betegség megszemélyesítése, egy betegség-démoné, aki Mezopotámiában is az alvilág istenének a gyermeke, lásd Fohrer.
- Jób 18,14:** *jinnátég:* „kitépetik”, lásd a ZB és a LB is hasonlóan.
- Jób 18,14:** *cáad:* „lépni”, Hifílben: „erre kényszeríteni”, ZB és LB: „odahajt”, ahogy a foglyot hajtják.
- Jób 19,10:** az ÚF nyilván az olvasót akarta segíteni a két félvers megcserélésével. Ez azonban a költői összefüggésben szükségtelen, lásd a német fordításokat és a Károlit.
- Jób 19,15:** *ámá / sifchá:* „szolgálóleány”, így a SzGB döntése.
- Jób 19,20:** a vers első felében az ÚF szó szerint lefordítja a héber kifejezést, ám a funkcionális ekvivalencia elve alapján a mondat azt jelenti: „csupa csont és bőr vagyok”. A vers második felében a *hitmallét* ige azt jelenti, „kopasznak lenni”, lásd Fohrer és a ZB, ami itt nem a fejre (ZB), hanem a fogakra vonatkozik. Fohrer szerint a „bőr” szót az ajkakra vonatkoztatja, de inkább az ínyre vonatkozhat a szó: ez illik is a parallel félsorhoz. A javaslatához lásd egyedül a KatBib.

- Mások a „bőrrel és foggal megmenekülni” kifejezést a „nem maradt más, csak a pusztá életem” értelemben fordítják, így értelmezhető a Károli is.
- Jób 19,21:** A felirat egy ma már feladott krisztológiai interpretációt sugall, ezért megváltoztatva.
- Jób 19,22:** szó szerint: „miért nem laktatok még jól a testemmel?” – azaz miért nem hagyjátok már abba a marcangolásomat? A jelenlegi fordítás mintha azt sugallná, hogy nem elégednek meg a testi kínjaival, a lelkét is gyötörni akarják.
- Jób 19,26:** hagyományosan a testi feltámadásra vonatkoztatják a verset, ám a *mib-böszári* nem „testemben”, hanem „testem nélkül”, lásd a ZB, a LB, a Károli, Fohrer. (A KatBib a Vulgatát követve teljesen átfogalmazza ezt a verset, ahogy az előzőt is.). Így a Dán 12 előtt az Ószövetség, lásd mindenek előtt a parallel Zsolt 73,23–26-ot.
- Jób 20,10:** *tásébná:* „visszaad, visszafizet”, lásd Fohrer, a ZB, a LB és a Károli, meg a KatBib is, ugyanígy a 18. vers.
- Jób 20,11:** funkcionális ekvivalencia: nálunk nem a csont az erő lakóhelye, hanem az izom, a végtagok izma.
- Jób 20,18:** *súb:* „visszaad, visszafizet”, lásd Fohrer, a ZB, a KatBib és a Károli, ugyanígy a 10. vers.
- Jób 20,18:** „cserével nyert” – azaz összevásárolt (cserekereskedelem!).
- Jób 20,22:** *ámél:* nem „nyomorultak”, hanem elvont főnévként: „nyomorúság”, lásd a ZB, a LB, Fohrer, a KatBib és a Károli.
- Jób 20,23:** a vers igéinek alanya az előző versben szereplő hímnemű *ámél* is lehet; ám a ZB és a LB szerint is ez Isten, és ezt a szót be is toldják a fordításba.
- Jób 20,26:** *kol chósek támúl licpúnáv:* „teljes sötétség borítja majd kincseként” - így a ZB, Fohrer, és a LB meg a KatBib is (ÚF = Károli).
- Jób 20,26:** *ló nuppách:* „nincs felszítva” – így a LB és a KatBib – Fohrer és a ZB általánosan fogalmaz: „nem szított fel senki”.
- Jób 20,26:** *jéra sádíd bööholó:* így Fohrer, a LB és a Károli.
- Jób 21,6:** *bhl:* lásd az Ex 15,15-nél.
- Jób 21,8:** Az „ivadék” szó emberrel kapcsolatban kerülendő.
- Jób 21,17–18:** Ezek költői kérdések, amik továbbra is Isten igazságtalanságát bizonyítják, lásd Fohrer, a ZB, a LB (?), és szépen a KatBib is.
- Jób 21,19:** A vers első fele ugyanúgy költői kérdés, mint a 17–18. versek, illetve a barátok egyik érvének az idézete, lásd Fohrer, a ZB, a LB (?), és szépen a KatBib is.
- Jób 21,19:** *jáda:* itt „megtapasztal”, lásd Fohrer, a LB és a ZB is („spüren”).
- Jób 21,20:** ez követelés, nem megállapítás, lásd a német fordításokat.
- Jób 21,22:** A vers első fele ugyanúgy költői kérdés, mint a 17–18. és a 19. versek, illetve a barátok egyik érvének az idézete. Másképp némileg Fohrer és a ZB, akik így értelmezik a verset: „Hát nekem kell kioktatni Isten...” Tartalmilag ez is a javaslatot támogatja. A LB és a KatBib itt = ÚF.
- Jób 21,25:** Mert nem tehettem, mert nem adatott meg neki.
- Jób 21,30:** Így Fohrer, a ZB, a LB, a Károli és a KatBib is. Ezen kívül a héber E.sz.-ot használ, akár a következő versben, ahol szintén róla lesz szó.
- Jób 21,32:** az ÚF is lehetséges, lásd a ZB. A fordítások egy része ezt a verset is a pompás temetésre vonatkoztatja, lásd a folytatást, más részük már az utána való

eseményekre: sírja nem marad őrizetlen, azt gondozzák, mindig törődnek vele stb.

Jób 21,33: *nachal*: „folyóág” – itt a sírgödör költői körülírása, lásd Fohrer, a ZB és a LB („Grab”) és a Károli. A folytatás a nagy, pompás temetési menetre vonatkozik.

Jób 21,34: *maal*: „hütlenség”, lásd maga az ÚF Ezsd 9,2.4; 10,6, azaz az Ószövetségben máshol mindenütt. A német fordításokban: „Trug”: csalás, ámtítás.

Jób 21,34: *Nisar*: „marad” – „ez marad belőle” (így a német fordítások), viszont inkább: ez marad az alján, „ez a veleje, a magva, a lényege”.

Jób 22,6: „atyafi”: Régies kifejezés, lásd az Ex 2,11-nél.

Jób 22,18: Az utolsó mondat egy kegyes elhatárolódás az itt idézett gondolattól.

Jób 22,19: Mit látva? Hogy telve a házuk minden jóval? Nem! A következő ítéletet, amiről a folytatás szól. Így a ZB, a LB (és Fohrer: szerint a 17. versben leírt pusztulást).

Jób 22,23–25: Így a ZB, és hasonlóan Fohrer és a ZB is (de ők a *tibbáne* igét így fordítják: „ha megalázod magad”, ugyanígy a KatBib).

Jób 22,25: *tóáfót*: „szarv, csúcs” – azaz „csúcsminőség, tiszta”. Ezt fejezi ki a „csillogó, ragyogó”, lásd a ZB. (A LB: „felhalmozott”, hasonlóan a KatBib: „bőségben”).

Jób 23,13: Így a ZB, és a Károli.

Jób 23,15–16: *bhl*: lásd az Ex 15,15-nél.

Jób 24,4: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Jób 24,8: *mibbölí*: „nélkül”, mert nincs: azaz áznak, mert még egy barlangjuk sincs, ahová a vihar elől behúzódhatnának. Így Fohrer és a LB. Másképp a ZB: sziklához lapulnak, mert nincs más menedékük, így a Károli és a KatBib.

Jób 24,9: *al*: olvasd: *úl* „csecsemő”, így Fohrer, a ZB, a ZB is (ÚF = Károli).

Jób 24,13: Így a ZB és a LB is.

Jób 24,14: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Jób 24,24: felemelkedik – alászáll / lehanyatlik, így kívánja az ellentét.

Jób 25,2: Szó szerint: „A hatalom és a rettegés azé, aki békeséget teremt az ő magasságában”. A magasság szuffixumát helyettesíti a „fent”, és a felsorolás is visszaállítva a vers elején a héber és a német fordítások és a Károli alapján, de meghagyva az értelmező „Isten” betoldást.

Jób 26,6: *abdón*: a föld alatti vizek alatti mélység, valójában az alvilág. LB és ZB: „Abgrund”. Az ÚF fordítását indokolatlanul variálja: hol „romlás”, hol pedig „az enyészet / az elmúlás / a pusztulás helye”. Legyen egységesen: „az enyészet helye”, lásd maga az ÚF: Zsolt 88,12.

Jób 26,7: Így a német fordítások.

Jób 26,12: *rága*: „fölriaszt”, mint mindenütt máshol, és a megadott parallel helyen, az Ézs 51,15-ben maga az ÚF is.

Jób 26,12: Rahab: az ÚF a Zsolt 89,11; Ézs 51,9-ben személynévként átírja: akkor itt is így kell tenni.

Jób 26,13: *báriach*: „gyors”, lásd részletesen Fohrer, és a német fordításokban is helyesen: „flüchtig”, de maga az ÚF helyesen a parallelként megadott Ézs 27,1-ben: Leviatán, a „gyors kigyó”.

Jób 26,14: *raam göbúrótaw*: „hatalmas tetteinek mennydörgése”: így Fohrer, a ZB, de hasonlóan a LB is. *hitbónán*: „felfogni”, így Fohrer, a ZB és a ZB is. Mindkettő-

höz így a Károli is. Azaz: azt a keveset sem tudjuk felfogni, amit a teremtett világon keresztül láthatunk Isten hatalmából: hátha még annak teljességében láthatnánk hatalmát!

Jób 27,11: az első igealak cohortativus, tehát óhajtó mód, így a ZB és a LB is. Egyéb-ként pedig Isten hatalmára nem lehet senkit megtanítani (csak arról tanítást adni).

Jób 27,15: a vers első felében a gyermekek maradékáról van szó, a második felében a bűnös özvegyeiről, lásd az E.sz. 3. szem. birtokos szuffixumot a szó végén (többnejűség van!).

Jób 27,16–17: a *chómer* egyik, ideillőbb jelentése: „agyag/vályogtéglá”, a *kín* ige azt is jelenti: „egymásra rakni, megszilárdítani”. Így a vershez a ZB és főleg a LB.

Jób 27,18: *szukká:* „lombsátor”, mint az ünnep neve, hiszen ugyanaz a szó, ami itt is még inkább kifejezi a sátor ideiglenes jellegét.

Jób 27,19: így mindhárom német fordítás.

Jób 28,4: szó szerint: „elfelejtik őket, senki sem jár rajtuk”.

Jób 28,19: *kús / kúsf:* „Etiópia / etióp”, lásd a Gen 2,13-nál.

Jób 28,22: *abdón:* „az enyészet helye”, lásd a Jób 26,6-nál.

Jób 29,11: Szó szerint: „amelyik fül hallott, amelyik szem látott...” Egyszerűen csak „aki”-val helyettesítendő.

Jób 29,11: *úd:* „tanúskodni valaki mellett”, tágabb értelemben: valakiről elismerően nyilatkozni, jól mondani róla, bizonyosságot tenni róla – hasonlóan a Károli is.

Jób 29,12: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Jób 29,14: *wajjilbáséni:* valószínűleg a szógatszám ellenére is már a második félvershez tartozik: a süveg és a palást szó végén az ÚF-val szemben nincs birtokos szuffixum, a javaslatához lásd mindenek előtt Fohrer és a KatBib is. ÚF = Károli. Ha a szó mégis az első félvershez tartozna, akkor bizonyára inkább olyasmit jelent, mint: „és tökéletesen illett rám, teljesen betakart stb.” A ZB és a LB a *lábastí* szót főnévnek javítja / tekinti, és mint „öltözet” fordítja, így nincs két ige a fél-sorban: „Igazságot öltöttem magamra mint ruhát, ...”.

Jób 29,19: kollektív singularis: nem egy ágdarab, hanem a fa ágai, lombja.

Jób 29,20: *chádas:* „újnak lenni”, itt: „újnak megmaradni”, azaz nem öregedni, frissnek maradni, így a német fordítások („frisch bleiben”).

Jób 29,20: *chálaf:* „megújul”, azaz újra és újra megfeszül. Így a német fordítások is.

Jób 29,24: a probléma a *ló* szó. Ha ez valóban tagadószó és a szöveg eredeti része, akkor így kell fordítani: „Csak nevettem azokon, akik nem hittek (nekem), arcom derűjét nem tudták elvenni” – így a ZB. De törli a tagadószt, illetve hallgatóságosan mellőzi a LB és Fohrer is: „ha rájuk nevettem, menten bízni / hinni kezdtek, ...” Egyedi a KatBib megoldása: „Ha rájuk nevettem, el se hitték...”. A szó talán a *haló* kérdőszó romlott/rövidített formája: „nemde?”, ami lényegében a LB és Fohrer megoldása. Az ÚF mindenképpen javítandó.

Jób 30,7: *chárúl:* nem „csalán”, hanem valamilyen nagyobb lágyszárú gyom, ami alatt ülni is lehet, lásd a ZB és a LB is. Fohrer Dillmant idézi és követi, aki a bogács egyike fajtájára gondol, ami Palesztinában egy méternél is nagyobbra bokrosodik, így az árnyékába lehetett húzódní. A csalán itt semmiképpen nem jó.

- Jób 30,8:** *böné böli sém*: a *sém* itt nem „jóhír” (ÚF és a Károli = akiknek nincs jó híre), hanem ismertség, hírnév, tehát ismert, megbecsült, fontos, tagadó formában tehát egy „niemand”, így a KatBib. (A német fordítások egyszerűen lefordítják: „namlose Leute / Leute ohne Namen”).
- Jób 30,13:** *nátasz*: a *nátac* „eltép, elszakít, felszaggat” ige mellékformája, lásd Fohrer. Azaz a sima ösvény földjét feltúrják, hogy nehezebb legyen járni, illetve könnyebb legyen megbotlani.
- Jób 30,13:** *jáal*: „használni, segíteni”, illetve „valamit elérni, hasznot húzni belőle”.
- Jób 30,13:** *ózér*: A BHS szerint rövegromlás eredménye, az eredeti ige *ócér*: „abbahagyat”. Így az összes német fordítás: „aufhalten /Einhalt gebieten /abhalten”. A Károli is jó, az a *lámó* prepozíciót javítja: „nincsen segítség ellenük” – érdeemes lenne ezt átvenni.
- Jób 30,14:** *sóáh*: „pusztulás” (így Fohrer), illetve „romok, romhalmaz”, így a ZB és a LB. Az egész vers mögött egy bevett város képe áll: a várfalat átszakították, a leomlott falakon át özönlik be az ellenség. Ezért a magyarázó kis betoldás.
- Jób 30,15:** hasonlatról van szó, lásd *kárúach*: „akár a szél”; a *tirdóf* ige alanya a „rémület”. Lásd így a német fordításokat.
- Jób 30,18–19:** egy birkózó képe áll a két vers mögött: az ellenfél ruháját megragadja, majd átkarolja a derekát, és végül földhöz vágja. A héber szó szerint: „megragad a ruhámnál, átkarol (átövez), akár az alsóruhám széle/korca”: az alsóruha itt egy derékon szorosan megkötött alsószoknya – ez lett „magyarosítva” egy kicsit. A Károli a 18. versben jobb, legalábbis a második mondatban. A 18. vershez így az összes német fordítás, csak a LB kicsit más a vers első felében.
- Jób 30,20:** az eredeti szövegben ott állt a tagadószó, lásd a BHS-t, és így fordítja a szöveget Fohrer, a ZB és a ZB is, no meg a Vulgata alapján a KatBib is.
- Jób 30,27:** funkcionális ekvivalencia: „forr a bensőm” = a forrás itt a mozgást, a bugyogást fejezi ki: „minden felkavarodott bennem, nyugtalan vagyok”. A „forr” kifejezés azért is kerülendő, mert ehhez a magyar gondolkodás a dühöt és a haragot köti.
- Jób 30,28:** *baqqáhál*: „a gyülekezetben”, így az összes német fordítás és a Károli is.
- Jób 30,30:** *méalaj*: „le rólam”: A ZB és a LB is: „fekete és mállik le rólam, feketén mállik le rólam stb.”, ugyanígy még a Károli is. ÚF = Fohrer és a KatBib.
- Jób 31,11:** *zimmá*: „fajtalanság/fajtalankodás/fajtalan” – így az ÚF pl. az alábbi helyeken: Lev 18,17; 19,29; 20,14; Jer 13,27; Ez 16,27.43.58. Egységesítsük a fordítását.
- Jób 31,12:** *abdón*: „az enyészet helye”, lásd a Jób 26,6-nál.
- Jób 31,13:** *ámá /sifchá*: „szolgálóleány”, így a SzGB döntése alapján.
- Jób 31,13:** *rib*: itt inkább csak vita, hiszen a szolga nem fordulhat a bíróhoz urával szemben. ZB: „panasz”, „eine Sache”. ÚF = Fohrer és a Károli.
- Jób 31,18:** Istenről beszél itt Jób, és önmagáról? Így a ZB. Vagy a szuffixum nem megfelelő? „Az ő anyja méhétől = születésétől fogva”? Így hallgatólagosan a LB. Vagy Jóbot elragadta volna itt a hév, tehát túloz a szöveg? Így a Károli. Vagy ami a leginkább valószínű, hasonlatról van szó: az árva olyan Jóbnak, mint akit a saját anyja szült, mintha az édes testvére, azaz öccse / húga lenne: így Fohrer.

- Jób 31,21:** nem fizikai értelemben „kezet emel rá”, hanem „ráteszi a kezét” – ti. az őt illető örökségre.
- Jób 31,38:** *jachad*: „együtt”, így helyesen a Károli és a LB. ÚF = ZB.
- Jób 31,38–40:** a szakasz nyilvánvalóan nem jó helyen áll Jób zárszava, a 38,35–37 mögött. A LB és Fohrer az eredeti versszámozás megtartásával áthelyezi ezt a néhány verset a zárszó elé.
- Jób 32,3:** Exegetikai probléma: e vers tartalmaz egy *tiqquné soferímet*, az írástudók dogmatikai alapú szövegjavítását: A Talmud szerint a versben eredetileg Jób helyett Isten neve állt: „és ezzel bűnösnek állították be az Istent” – és ezért a zsidó írástudók utólag javították. Fohrer és a ZB, meg a JB és a GNB ennek alapján visszaállítja a szöveget, a LB és sokan mások viszont nem. A jelenlegi szövegre legjobb az EÜ megoldása, amennyiben a Hifil igetörzsnek itt deklaratív funkciót tulajdonít: „nem találták meg a kellő választ, hogy a bűnét rábizonyítsák Jóbra”.
- Jób 32,15:** *chtt*: „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál.
- Jób 33,10:** „tekint”: a parallel 19,11 fordításához igazítva.
- Jób 33,11:** „szemmel tart”: a parallel 13,27 fordításához igazítva.
- Jób 33,25:** Ez még az előző versben indított idézet / közbenjáró imádság folytatása, lásd a LB.
- Jób 33,26:** *enós*: „halandó” – nem kéne átsiklani fölötte, lásd a német fordításokat.
- Jób 34,1:** A 35,1 szó szerint ugyanez – ahhoz igazítva.
- Jób 34,13:** *kol*: az „egész” világ, azaz itt: a már kész, mindenestül megteremtett világ.
- Jób 34,15:** *kol-bászár*: „minden élőlény” / „minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél.
- Jób 34,16:** *qól milláj*: nem hangos, ezt egyetlen másik fordítás sem hozza: ehelyett: szavaim minden egyes hangjára / minden betűjére, azaz „nagyon figyelj!” Így a ZB.
- Jób 34,22:** *cal-máwet*: „(sűrű) homály”, így a Jób 3,5-nél. *En-chósek*...: „nincs olyan sötétség...” – ez a héber, így a német fordítások, és magyarul is így a szebb.
- Jób 34,23:** a problémás szó az *ód*: Még? Előbb? Haladék? Vagy javítani kell, ahogy a BHS javasolja: *móéd*: „határidő, haladék, előre megszabott, kitűzött idő”? Ennek alapján eltérőek a fordítások. A legmeggyőzőbb a ZB megoldása, a következő versre tekintettel; illetve Fohrer és a ZB megoldása, akik úgy értelmezik: Isten senkinek nem mondja meg előre, mikor kell elébe állnia.
- Jób 34,28:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Jób 34,29:** Ez a következő vers bevezetője, így a ZB és a KatBib.
- Jób 34,31–33:** Persze, hogy mondhatja! Elíhú itt azzal érvel, hogy a büntetés gyakran azért marad el, mert az illető megbánta bűnét, és ezért Isten megkegyelmezett neki! Szerinte Jób lenne kegyetlen, ha ilyen esetekben is a jogosnak vélt büntetést követelné Istentől.
- Jób 34,37:** a kéz csapkodása a gúny gesztusa, lásd a ZB, a LB, a KatBib. Ezt kifejezendő érdemes kissé bővíteni a fordítást.
- Jób 36,5:** „erős szívű” – azaz nem szívbeteg? Nem, a szív az akarat központja is.
- Jób 36,6:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Jób 36,11:** *jökallú*: nem hálnak meg idő előtt, hanem a nekik kirendelt hosszú életkort megélhetik, azaz napjaikat „kitöltik”.

- Jób 36,12:** *selach*: „gerely”, lásd a 2Krón 23,10-nél.
- Jób 36,14:** a paráznák rövid életükről voltak Izraelben ismertek, lásd Fohrert az adott helyen. A többi német fordítás is a „paráznák” szót az „ifjúság” szinonimájaként tekinti és így is fordítja.
- Jób 36,29:** Itt kezdődik Isten leírása, ahogy a következő versek alanya is Isten, nem a vihar, lásd a ZB, LB, Fohrer és a KatBib.
- Jób 36,33:** problémás vers, a második fele szinte érthetetlen. A többség korrigálja a héber szöveget: *migne* „nyáj” helyett *maqni* = „féltőn szeretőn tesz, buzgókodik”, *óle* „felmenő” helyett *awlá* „álnok, bűnös”, ez az első javaslat, így a ZB, a LB és Fohrer. A KatBib a vers első felében a *réo* „dörgése” szót javítja *róo* „pásztor” szóra, és így ugyanaz a képzet kapja a vers két felében. ÚF = Károli.
- Jób 37,7:** *kol-ís/anásim*: „mindenki”, az *ís* itt nem hangsúlyos, jelentése az angol *man* megfelelőjeként: általános alany.
- Jób 37,11:** *óró*: a végén birtokos szuffixum, ami Istenre utal.
- Jób 37,16:** *tómim déim*: „Mindentudó” = Isten, így a ZB, a LB, Fohrer, és a KatBib is. (Itt: „a tudásban Tökéletesnek csodái”.)
- Jób 37,20:** *bála* II: „jelenteni, feljelenteni, beárulni”, így a 2Sám 17,16-ban és itt a német fordítások, lásd itt a ZB, az EÜ, valamint Fohrer (ÚF = LB, Károli, KatBib). Ez tartalmilag is jobban illik ide: Jób azt követelte, Istennel személyesen beszélhessen. A félelmetes Isten képének felrajzolásával Elíhu erről akarja lebeszélni. Ebben a versben tehát azt mondja, hogy nem kell személyes találkozás, Isten így is mindent hall, nem kell őt megidézni.
- Jób 37,23:** *mácá*: „megtalálni”, de azt is jelenti, hogy „kitalálni”, egy találós kérdést „megfejtetni, megoldani” – innen: „valamit felfogni, megérteni”, így a ZB, Fohrer és a KatBib is. Némileg másképp az EÜ „ergründen” „kikutat”, a LB: „erreichen” „elér”. Károli „nem foghatjuk meg őt”.
- Jób 38,2:** részben a csaknem szó szerint ezt a verset idéző 42,3a fordításához igazítva.
- Jób 38,11:** így a ZB, a LB és Fohrer is, a KatBib is (ÚF = Károli).
- Jób 38,14:** *wajitjaccóbú*: „és előállnak együtt” – nem a földre, hanem – a megrázott terítő (38,13) képénél maradva – a földrengés hullámainra gondol, ezek állnak elő: így a ZB. (Fohrer és a LB javítja a szöveget, és „tarkává válik, mint egy ruha” fordítást hozza, ugyanígy a KatBib.) Ekkor a hajnali pírba öltözött földről lenne szó. A probléma, hogy a javasolt olvasat hapax legomenon.
- Jób 38,17:** *cal-máwet*: „homály”, lásd a Jób 3,5-nél. Így ehhez a vershez a ZB, a LB.
- Jób 38,18:** Így a ZB, Fohrer és LB.
- Jób 38,27:** *dese*: „fű”, lásd a ZB, LB és Fohrer, a Károli („pázsit”) és a KatBib.
- Jób 38,29:** *jálad*: az anyaméh paraleljeként nem „nemz”, hanem „szül”, még ha szokatlan is Isten kapcsán a feminin vonás. Így a ZB, és Fohrer, a Károli és a KatBib (ÚF = LB).
- Jób 38,32:** az ÚF itt túlbonyolítja a fordítást, igaz, ebben a ZB és a LB is partner. Az „állatöv csillagai” magyarul „csillagképek”, és ha persze csillagképek az állatövön kívül is vannak, ez ide, a „felhoz” igével együtt, bőven elég. A zodiákus körök és horoszkópok miatt amúgy sem érdemes erőltetni az „állatövek” fordítást, főleg mert ez nyelviileg is bizonytalan, lásd Fohrernél.

- Jób 38,35:** *sálach*: itt „üzen érte”, a költői jelleg miatt maradhatott el a prepozíció. Csak így logikus az eseménysor: értük üzen, eljönnek és jelentkeznak. De ez saját meglátás, a fordítások ezt nem támogatják. Ezért maradhat az ÚF. A KatBib megfordítja az eseménysort: elküld, azok visszajönnek és jelentkeznak. A Károli alternatívaként fogja fel: elküld és elmegy, vagy jelentkezik. ÚF = Fohrer és a ZB.
- Jób 39,8:** *miréhú*: a végén birtokos szuffixum, amit visszaadva a magyar fordítás ritmusa is jobb.
- Jób 39,30:** *chalálím*: „megölt ember”, mindhárom német fordításban: „Erschlagene”, tehát nem sebesült, hanem már halott. Így a Károli is („dög”) és a KatBib is („tetem”).
- Jób 40,1:** Eddig is az Úr beszélt. Ez a bevezető formula szerepel csaknem szó szerint Elíhú beszédében is (ő is többször szólal meg), például a 35,1-ben. Onnan átelve ide.
- Jób 40,6:** A 35,1 csaknem szó szerint ugyanez – ahhoz igazítva, lásd a 40,1-nél is.
- Jób 40,14:** *jáda*: vallási értelemben Istent magasztalni! Így Fohrer, a ZB és a LB is („preisen”), de a Károli is („dicsőítlek téged”). A vers második fele is Istenről szóló himnuszokat / hálaénekeket idéz (pl. Zsolt 108,7; 138,7), így az egész vers csupa irónia: Isten istenként magasztalja Jóbot.
- Jób 40,15:** *báqár*: „marha”, lásd a Gen 24,35-nél.
- Jób 40,15:** *böhémót*: „a Behemót” – mitikus lény, itt talán a víziló költői megnevezése. Így fordítja a ZB és a LB is, de még a Károli is, sőt a KatBib is (nagybetűvel: Behemót). Lefordítja vízilónak: Fohrer.
- Jób 40,25:** *liwjátán*: a Leviatán, akár a 3,8-ban: mitikus lény itt a krokodil költői kifejezése.
- Jób 40,26:** a káka itt a kötél alapanyaga, és annak alapján maga a kötél neve, mint a magyarban a „spárga”. Muszáj a kötél fordítás, mert a magyar olvasó nem érti, mit akarnak a kákaival az orrában. Így a német fordítások is („Binsenseil”).
- Jób 40,28:** *börít*: itt „szerződés”, lásd a ZB és a KatBib.
- Jób 41,2–3:** Ki beszél itt? Isten „kiszól” itt a leírásból, azt applikálva: ha ilyen félelmetes a krokodil, mennyivel inkább ő, a teremtés Ura? – lásd némileg így a ZB, de főleg már az előző verssel kapcsolatban is a ZB, a KatBib és a Károli. Vagy szövegromlás történt, és a beszélő a krokodilról szól? Ekkor az 1. szem. szuffixumokat 3.-ra kell változtatni – így Fohrer és a NEB. Az utóbbi megoldás a legmeggyőzőbb, mivel Isten sehol másutt nem szól ki a leírásokból, és mert már a 2. versben is *löfánaj* szerepel, amit az ÚF is korigál – akkor ugyanezt a korrekciót a 3. versben is el kell végezni.
- Jób 41,6:** a javaslat a héber szó szerinti fordítása: szép, költői itt a héber, és magyarul is érthető. Ugyanígy fordítja a ZB, a LB, Fohrer, a KatBib és a Károli is.
- Jób 41,13:** *gechálím*: „szén/faszén”, így a ZB, Fohrer, a KatBib és a Károli is.
- Jób 41,17:** *élím*: „az istenek” – tehát a „hősök” = hírnevesek is jó ide.
- Jób 41,18:** *chereb*: itt konkrétan „kard”, lásd a ZB, LB, és Fohrer is.
- Jób 41,25:** *heászú*: „teremtmény”, lásd a ZB, a LB. De ÚF = Fohrer, a Károli és a KatBib.
- Jób 42,1:** a parallel 40,3 javított szövegéhez igazítva.
- Jób 42,2:** Jób itt Isten korábbi szavait idézi – ezt muszáj jelezni valahogy.

Jób 42,3: A jelenlegi szöveg aligha értelmes: Jób megalázkodása közben is meghallgatást követelne, és további tanítást kér? Amit nem kap meg? Nem: Jób a vers első felében csaknem szó szerint a 38,2-t idézi: saját, korábbi követelőzésére utal vissza – ahhoz igazítva, illetve jelezve, hogy idézetről van szó, lásd már ugyanígy a Károli! (és a ZB is, de ő egy idézőjellel jelzi ugyanezt.) A vers 2. fele szó szerint idézi a 38,3; 40,7-ből Istent – akár az előző versben. Itt is jelezni kell, hogy idézetekről van szó.

Jób 42,8–9: *nászát pöné:* ugyanaz a szerkezet a 8. és a 9. versben, teljesen nyilvánvaló a visszautalás: „kegyes leszek hozzá” – értsd: az elmondott imádsággal kapcsolatban, tehát: „én majd meghallgatom őt”. A 9. vers ennek a megtörténtét konstatálja. Jób sorsának jóra fordulásáról majd csak a következő vers beszél. Így a ZB, a LB, Fohrer, a Károli és a KatBib is.

Jób 42,9: „ahogyan megmondta az ÚR” – állandó formula az ÚF-ban, lásd Ex 7,13.22; 8,11.15; Bír 2,15; Jer 27,13; 48,8.

Jób 42,11: *keszítá:* egy ókori súlymérték, vagyis nem pénzérme, lásd a Gen 33,19-nél.

A ZSOLTÁROK KÖNYVE

Zsolt 2,7: *jálad*: „szül, nemz”. A héberben tehát ez áll: „ma nemzettelek téged.” Így a ZB, a LB, a KatBib és a Károli, kommentárjában pedig Weiser és Kraus is. Az ÚF tartalmilag korrekt, de túl messzire megy, egyetlen lehetséges értelmezést megjelenítve, és kizárva minden más interpretációt.

Zsolt 6,4.11: *bhl*: lásd az Ex 15,15-nél.

Zsolt 9,13.14.19: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Zsolt 9,21: *mórá gödőlá*: „nagy és félelmetes tettek”, lásd a Deut 26,8-nál.

Zsolt 10,2.9.12: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Zsolt 12,6: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Zsolt 14,6: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Zsolt 17,12: *köffr*: nem „kölyök” oroszlán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Így e vershez a ZB, LB.

Zsolt 17,12: *jóséb bömisztárím*: vadásatról van szó, tehát a *misztárím*: „leshely”, a *jásab*: „ülni, lapulni, várni”. Így a ZB, és talán a ZB is (és nem a hazatérő mamáját váró kisoroszlán).

Zsolt 18,18: a parallel 2Sám 22,18 javított szövegéhez igazítva.

Zsolt 18,22: a parallel 2Sám 22,22 javított szövegéhez igazítva.

Zsolt 18,28: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Zsolt 18,29: a parallel 2Sám 22,29 javított szövegéhez igazítva.

Zsolt 18,30: a parallel 2Sám 22,30 javított szövegéhez igazítva.

Zsolt 18,31: a parallel 2Sám 22,31 javított szövegéhez igazítva.

Zsolt 18,34: a parallel 2Sám 22,34 javított szövegéhez igazítva.

Zsolt 18,36: a parallel 2Sám 22,36 javított szövegéhez igazítva.

Zsolt 18,46: a parallel 2Sám 22,46 javított szövegéhez igazítva.

Zsolt 18,50–51: a parallel 2Sám 22,50–51 javított szövegéhez igazítva.

Zsolt 19,14: *zédím*: Kraus, a ZB és a LB sem absztrakt pluralisnak tekinti („kevélység”), hanem T.sz-ban fordítja: „a kevélyek”, így még a Károli is. De a KatBib az ÚF-val egyezik.

Zsolt 22,25: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Zsolt 23,4: *cal-máwet* = „homály”, lásd a Jób 3,5-nél, de itt maradt az ÚF.

Zsolt 25,1: A *nászá nefes* állandó kifejezés, amit az ÚF helyesen így fordít a 24,4-ben: „sóvárog valami után”. A Zsolt 143,8 szó szerinti parallel, ott ez áll: „hozzád vágyódik lelkem”. Ezek alapján: „Uram, utánad sóvárog a lelkem!” javítandó a Zsolt 86,4 is.

Zsolt 28,3: *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.

Zsolt 30,8–13: Ez egy hálaének, tehát a szakasz a bajt és az abban elhangzott könyörgést írja le, amit most, a szabadulás után idéz a zsoltáros! Az igeidőket ehhez kell igazítani.

Zsolt 31,7: *hablé sáw* + a *smr* tő: a parallel Jón 2,9 fordításához igazítva.

- Zsolt 32,2:** *chásab áwón*: A kifejezés máshol is azt jelenti, hogy „bűnül felró”, lásd 2Sám 19,20; vagy az ellentétjeként: *chásab ló cödáká*: „igazságul tulajdonítja neki”: Gen 15,6. A jelenlegi ÚF = ZB és a LB is („die Schuld anrechnen”), így a magyar KatBib: „nem tudja be vétkét”, és ugyanígy magyarázatában Kraus is (ha a fordításában nem is) – tehát komoly konszenzus támogatja az ÚF szövegét.
- Zsolt 33,1:** *böjhwh*: „az Úrban” – hebraizmus, a *bö* prepozíció formális átvétele. Meg kell találna az „ujjong” / „örvendez” ige helyes magyar vonzatát.
- Zsolt 33,8:** javaslat visszavonva.
- Zsolt 34,7.10.14:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Zsolt 39,13:** Az idézett Lev 25,23 javított szövegéhez kell igazítani, tehát: „betelepült”, esetleg: „betelepült idegen”.
- Zsolt 40,18:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Zsolt 48,6:** *bhl*: lásd az Ex 15,15-nél.
- Zsolt 48,7:** *chíl*: a „vonaglás” szó fordítatlan maradt, lásd a parallel Ézs 13,8, Jer 50,43, és itt a ZB, és a LB is.
- Zsolt 50,14:** *zöbach ... tódá*: „hálát mutass be áldozatként” – ez a helyes fordítás, nyelvi okokból kapott a hála birtokos személyragot. Így tartalmilag a ZB és a LB is.
- Zsolt 61,3:** *qöce háárec*: a „föld széle”, lásd a Deut 13,8-nál.
- Zsolt 64,11:** *böjhwh*: „az Úrban” – hebraizmus, a *bö* prepozíció mechanikus átvétele. Meg kell találna az „ujjong” / „örül” ige helyes magyar vonzatát.
- Zsolt 66,3:** *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Zsolt 66,5:** *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Zsolt 68,11:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Zsolt 68,36:** *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Zsolt 69,32:** „tulok” – ez a magyar szó összesen csak 2x fordul elő az ÚF-ban, régies. Ráadásul a héber *sór* szó kb. 70x fordul elő az Ószövetségben, és csak 2x van „tulok”-nak fordítva: ezzel szemben 31x „ökör”, 21x „marha” a fordítása. Ide talán a „marha” illik jobban, lásd az ÚF-ban a Lev 7; 9; 17 stb. áldozati listáit. A kérdéshez lásd még az Ex 21,37-nél.
- Zsolt 70,6:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Zsolt 72,2.4.12:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Zsolt 73,3:** *qaná*: „féltékenynek lenni, irigykedni”, lásd a Num 25,11-nél. Így itt a ZB, LB, a Károli és a KatBib is: „elfogott a kérkedőkkel szemben az irigység”.
- Zsolt 73,17:** *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél.
- Zsolt 74,7:** *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél.
- Zsolt 74,19.21:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Zsolt 76,3:** A *Sálém* Jeruzsálem rövid neve: A Gen 14,18-ban e-vel van átírva, ugyanígy a Zsid 7,1–2-ben is: ezért az eredeti héberrel szemben legyen itt is „Sálem”.
- Zsolt 76,8:** *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.

Zsolt 77,8: *rácáh*: „kedv/kedves” vagy „kegyelem/kegyelmes”, lásd a Gen 33,10-nél. Így ehhez a vershez a ZB és a LB is, amennyiben a „gnädig / Gnade” szót hozzák itt. De az ÚF is megfelelő.

Zsolt 80,5: *ásan*: ugyan valóban „füstöl, füstölög”, de Isten haragja kapcsán „lángol”, lásd maga az ÚF a Zsolt 74,1-ben (és „fölgerjed” volt a Deut 29,19-ben).

Zsolt 81,11: *álá* Hifil: „fölhoz”, lásd az Ex 32,4-nél.

Zsolt 82,3: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Zsolt 85,4: *charón app*: „izzó harag”, lásd a 2Krón 29,10-nél.

Zsolt 86,4: *nászá nefes*: „utánad sóvárog a lelkem!”, lásd a Zsolt 25,1-nél.

Zsolt 86,15: a szöveg itt az Ex 34,6-ot szó szerint idézi, ahol a főnevek végén sincs birtokos suffixum („szereteted stb.”). De a párhuzam így is nyilvánvaló.

Zsolt 87,4: *kús / kúsí*: „Etiópia / etióp”, lásd a Gen 2,13-nál, és a Zsoltárokból pl. 68,32.

Zsolt 89,30: *wőszamtí láad zaró*: „örökkévalóvá teszem a magvát” – azaz utódai soha nem hálnak ki, nemzetsége / családfája nem hal ki. Így a ZB (bár itt a *szím*: „einsetzen”: mindig az ő utódát emelem a trónra...), Kraus, a LB, a Károli, a KatBib is.

Zsolt 90,7: *bhl*: az ige jelentése: „megrémlülni/rémüldözni”, így itt Kraus és a KatBib: „rettegjük haragod”, és a ZB: „hinweggeschreckt”. Ám az ige azt is jelentheti: „hirtelen történik vele valami”, lásd ugyanezt a jelentést az ÚF-ban a Zof 1,18-ban („hamarosán”). Így ehhez a vershez a LB: „plötzlich dahinmüssen”. ÚF = Károli: „megromlunk.” A fordítások tehát erősen divergálnak, így a ZB-t is követhetjük, de a jelenlegi ÚF is maradhat.

Zsolt 91,13: *kőfir*: nem „kölyök” oroszlán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Így e vershez a LB, valamint a ZB, ami másodjára is egyszerűen csak „oroszlán”-t hoz, és Kraus, aki másodjára a szinonim „Leu” szót hozza (ÚF = Károli).

Zsolt 96,4: *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.

Zsolt 94,12: *bőjhwh*: „az Úrban” – hebraizmus, a *bő* prepozíció mechanikus átvétele. Meg kell találni az „ujjong” / „örül” ige helyes magyar vonzatát.

Zsolt 99,3: *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.

Zsolt 101,5: *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.

Zsolt 102,1: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Zsolt 103,6: a héberben előbb áll a *cödáqá* „igazság”, és csak utána a *mispát* „törvény”.

Zsolt 104,26: *liwjátán*: leviatán, mitikus tengeri lény. Mivel maga az ÚF is átírva hozza a leviatán szót a Jób 3,8; Zsolt 74,14; Ézs 27,1-ben, így itt is azt kell hozni, főleg mivel a héber itt E.sz.-ban beszél róla. Így Kraus, a ZB és a KatBib (nagybetűvel). Az ÚF = Károli és a LB: ez egyenesen T.sz.-ban.

Zsolt 105,8: a parallel 1Krón 16,15 fordításához igazítva.

Zsolt 105,31: *árób*: ugyanaz a szó, mint az Ex 8,17kk-ben, tehát itt is „bölgölyök”.

Zsolt 106,10: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Zsolt 106,22: *nórá*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.

Zsolt 106,32: *qácaf* Hifil: „haragra ingerel”, lásd a Deut 9,22-nél, és így itt a KatBib is. Vagy esetleg: „megharagít”, lásd a ZB és a LB is: „erzűnne”, és így a Károli.

- Zsolt 109,16.22:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Zsolt 111,9:** *nórá:* „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Zsolt 116,16:** *ámá / sifchá:* „szolgálóleány”, így a SzGB döntése alapján.
- Zsolt 118,25:** a „szerencse” szó szerepeltetése nem túl szerencsés, még akkor sem, ha annak szerzőjeként itt Isten jelenik meg. A héber *hiclíach* jelentése amúgy is „sikeressé, eredményessé tenni”. A javaslatához lásd a Károli. A német fordítások is a „siker” és nem a „szerencse” szót hozzák itt valamilyen formában.
- Zsolt 119,37:** *hebel:* „hiábavaló dolog” = „bálvány”, lásd a Deut 32,21-nél.
- Zsolt 119,121–122:** *ásaq:* preferált fordítása az „elnyom”, elfogadott még a „sanyargat”, lásd a Lev 19,13-nál. Itt talán jobb az „elnyomó”, lásd a ZB, és hasonlóan a Károli. Fontos, hogy a szó végén lévő birtokos szuffixumot is lefordítsuk, amit az ÚF nem tett meg. Így e vershez a ZB, a LB, a Károli és a KatBib.
- Zsolt 123,2:** *sifchá / ámá:* „szolgálóleány”, így a SzGB döntése alapján. Ezen kívül a második „néz” nincs a héberben, és talán a magyarban sem feltétlenül szükséges: érdemes ezzel is rövidíteni a kissé túlzásfolt sort.
- Zsolt 126,5–6:** a felszólító mód helyett kijelentő módban, ígéretként fordítja ezt a két verset Kraus, a ZB, a LB, a Károli és a KatBib is. Ez elég masszív konszenzus az ÚF-val szemben. Nyelvtanilag imperf. vagy jussiv. is lehet az igealak, ez tehát nem dönt. Kraus szerint az 5–6. vers az imádkozónak adott biztató felelet, a pap vagy egy kultikus próféta szájából, tehát formatörténetileg is helytálló a kijelentő mód.
- Zsolt 132,8–9:** a parallel 2Krn 6,41–42 fordításával összhangba hozva.
- Zsolt 138,5:** *wójásírú:* „és énekelni fognak”: T.sz. 3. szem. Így Kraus, a ZB, LB, a Károli és a KatBib is.
- Zsolt 138,8:** *ráfá* Hifíl: az *ázab* az „elhagy”, ez: „cserben hagy”, lásd maga az ÚF a Deut 4,31; Józs 10,6 (itt a teljes forma: + *jad*) és a parallel 1Krn 28,20 (+ Józs 1,5: „elmarad mellőle”), ugyanígy javítva a parallel Deut 31,6.8-ban.
- Zsolt 139,14:** *nórá:* „félelmetes”, lásd a Gen 28,17-nél.
- Zsolt 139,14:** *nifléti:* Az ÚF és a Károli között eltérést az okozza, hogy a masszoréta szövegben a *nifléti* E.sz. 1. szem.-ű igealak áll. A Károli ezt fordítja le, ugyanígy a LB, ZB, az EÜ, a KatBib és a SZIB is, ugyanígy kommentárjában Kraus, a Jeromos Bibliakommentár, a Magyarázatos Bibliánk, de a Jubileumi Kommentár is, ahol Karasszon Dezső finoman elhatárolódik az ÚF megoldásától. Nyilvánvalóan tehát ez a többségi olvasat, az átvétele egy ilyen irányú döntés esetén a többségi elv alapján kellően megalapozott. A hely azonban szövegkritikailag bizonytalan. Nem kizárt ugyanis, hogy ezen a helyen eredetileg egy E.sz. 2. szem.-ű igealak állt: a héberben a mássalhangzós szövegben ez nem tér el az E.sz. 1.-től, csak a magánhangzókban: *niflétá/nifléti*. Második személyben olvassa (még?) a pontálatlan szöveget a Septuaginta (Órigenész által a héber szöveghez igazított változata), a Szír fordítás, valamint Jeromos is. Így a kommentáráírók közül Weiser. Az ÚF megoldása tehát szövegkritikailag alátámasztható, a megőrzése melletti döntés védhető, bár kétségtelenül mind a német bibliafordítások között kisebbségi, a magyar nyelvűek között pedig eltérő véleményét képvisel. Ezek alapján javasolt a fordítás módosítása, mégpedig úgy,

hogy – a két magyar katolikus fordítás, a KatBib és a SZIB megoldását követve – a hangsúlyt a teremtés tárgya (azaz az ember) helyett tegyük az alkotás folyamatára (= vagyok teremtve), valahogy így: „Magasztallak téged, mert csodálatos, ahogy megalkottál; csodálatosak alkotásaid, és lelkem jól tudja ezt.”

Zsolt 140,13: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Zsolt 141,5: Az eredeti héber itt túl bizonytalan, a fordítások emiatt túl sokfélék ahhoz, hogy az ÚF ne minősülne egy lehetséges fordításnak, ezért ne változtassunk rajta.

Zsolt 141,6: A szöveg bizonytalan, szószerinti fordításban valami ilyesmi áll itt: „taszítatnak bírák sziklájának kezeibe/kezai által”. A kérdés tehát az, hogy a passzív „taszítatnak” ige mellett a *bö* prepozíció a „kezai” előtt helyhatározói értelemben áll-e („kezeibe”), vagy eszközhatározói értelemben („kezeivel, kezei által”) – nyelvtanilag mindkettő lehetséges. A javaslat Kraus és a ZB megoldását követi, akik az előző variációt követik, azaz „kezükbe taszítatnak”, a *szele* „szikla” szó pedig „kemény” értelemben a bírák kezeinek a jelzője. Tehát a sor arról szól, hogy a zsoltáros rosszakarói bajba kerülnek, felelniük kell majd a bírák előtt tetteikért, ám akkor ő majd vigasztalni fogja őket, illetve bíráiknál közbenjár majd értük. Ez a tartalom evangéliumi, és logikusabb is: a sziklafalról (kivégzéseként?) letaszított ember aligha fogja belátni, hogy szépek is voltak azok a mondások... De az ÚF itt egy hagyományos fordítást képvisel, kellő támogatottsággal.

Zsolt 142,7: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Zsolt 145,6: *nórá:* „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.

Zsolt 145,19: másodjára *sawá:* „segélykiáltás, kiáltás”, így Kraus, a ZB és a LB is, a KatBib is („könyörgés”) és a Károli is: egyszerű elgépelés történhetett az ÚF-ban.

Zsolt 145,21: *kol-bászár:* „minden élőlény” / „minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél.

PÉLDABESZÉDEK KÖNYVE

- Péld 1,16:** a héber alapján a parallel Ézs 59,7 fordításához igazítva.
- Péld 1,31:** *szába*: a „jóllakni” fordítás itt nem felel meg a kontextusnak, ami egyértelműen egy negatív jelenséget akar leírni. A szó jelentése itt inkább „megcsömörleni”, lásd maga az ÚF is a *szába* ige fordításaként pl. az alábbi helyeken: Zsolt 123,3-4-ben: „torkig vagyunk”, Ézs 1,11: „elegem van belőle”, vagy semlegesebben: „tele vagyunk” (bajjal, keserűséggel stb.): Zsolt 88,4; Jób 7,4; Péld 25,16: „túl sokat eszik”. A javaslat: „megcsömörlenek saját terveiktől”.
- Péld 1,31:** a *jác* fő ide illő jelentése inkább „terv, szándék”, mint „tanács”, lásd a Ezsd 10,3-nál, és ehhez a vershez konkrétan a ZB és a KatBib. Viszont az ÚF = Meinhold és a LB is.
- Péld 3,28:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Péld 3,28:** *súb*: visszatérni, visszajönni. Így itt a ZB és a LB is.
- Péld 3,29:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Péld 6,1.3:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Péld 6,27:** *chéq*: „ruhája alatt/alá; ruhája redői közt”, lásd Ex 4,6-nál; ide most talán az illik a legjobban: „ruhájába rejtve”.
- Péld 6,29:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Péld 6,35:** *kófer*: (csaknem) mindenütt máshol „váltságdíj”, lásd az ÚF-t pl. Ex 21,30; 30,12; Num 35,31.32; Péld 13,8; 21,18; Jób 33,24; 36,18.
- Péld 7,22:** *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél. (A vágóhídra a tehén is bambán megy.) A „marha” itt azért is jó, mert ez jelzőre a buta emberre is használatos, így van benne valami kétértelműség.
- Péld 7,26:** *chálál*: „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15; 28,8 stb.
- Péld 9,18:** *seól*: „a holtak hazája”, lásd a Deut 32,22-nél.
- Péld 11,9.12:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Péld 12,20:** *cháras*: „kovácsolni”, és nem „kohóban önteni”: itt: tervezni, azon munkálkodni, előkészíteni, lásd Meinhold; a ZB és a LB itt egyaránt a „planen” igét hozza.
- Péld 13,17:** a ZB és a LB is így fordítja: „a gonosz követ romlásba dönt”. Ezen kívül a *cír emúním* szó szerint ismétlődik a 25,13-ban, ott az ÚF helyesen így: „megbízható követ”. Ide is ez illik, hiszen a gonosz követ itt az, aki álhírral érkezik, illetve az igazi a gonosznak nem ellentéte. Ennek alapján a javaslat: „A gonosz küldött romlásba dönt, de a megbízható követ gyógyulást szerez.”
- Péld 14,29:** *mérím*: nem „elkövet”, hanem „kimutat, nyilvánvalóvá tesz”, lásd a ZB és a LB.
- Péld 15,11:** *abdón*: „az enyészet helye”, lásd a Jób 26,6-nál.
- Péld 16,29:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Péld 17,23:** A *sóchar* „ajándék”, és a „titokban adott” ajándék jelenti azt, hogy „vesztegetés”. Tehát hiba a *sóchart* magában vesztegetésnek fordítani, és a „titokban” szót is mellé illeszteni (amely kettős fordítás). Tehát vagy: „titkon adott ajándékok” (= ZB, LB), vagy „vesztegetést”.
- Péld 18,24:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.

- Péld 19,21:** *écá:* a jelentése itt inkább „terv, szándék”, mint „tanács”, lásd az Ezsd 10,3-nál. Lásd így ehhez a vershez a ZB, LB is („Ratschluss”), és KatBib („akarat”). ÚF = Károli. De lásd még az ÚF is az itt parallelként megadott Zsolt 33,10-ben!
- Péld 20,15:** Az ÚF-ban máshol „igazgyöngy”. Ezen kívül téves volt a referencia, javítva.
- Péld 21,14:** még a látszatát is el kell kerülni annak, hogy a Biblia a vesztegetésre buzdít. Lásd a javaslatához a ZB és a LB fordításait, de a KatBib szövegét is.
- Péld 22,10:** *qálón:* „gyalázkodás”, mint emberi tevékenység, a vita és a veszekedés szinonimája, lásd a német fordításokat.
- Péld 22,22:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Péld 22,29:** Az E.sz. 2. szem. itt nyilván általános alanyt akar kifejezni: a megszólított olvasó nem a király személyzeti főnöke, tehát nem attól függően lesz valaki a király alkalmazottja, hogy ő meglátja-e vagy sem. Tehát: „Akiről azt látják, hogy ügyesen dolgozik, az biztosan a királyok szolgálatába fog állni...”
- Péld 23,34:** a *kösókéb* kétszer szerepel a héber szövegben, ezért ne töröljük: stílusosan ne javítgassuk a hébert! Így a ZB és a LB is, bár ez utóbbi kissé variálja: „fekszik / lefekszik”. Ezt talán átvehetjük, hogy oldjuk az ismétlést.
- Péld 24,6:** a parallel 20,18 fordításához igazítva.
- Péld 24,10:** a verset a német fordítások is meglehetősen eltérően fordítják. Ám az valami olyasmit akar jelenteni, hogy a bajban derül ki, kinek mekkora az ereje, nem pedig a békében. (Háborúban derül ki, hogyan tud vívni, löni, lándzsát dobni, mennyire bátor vagy gyors stb.)
- Péld 24,28:** *réa:* „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Péld 25,17.18:** *réa:* „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Péld 26,13:** *kőfír:* nem „kölyök” oroszlán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Így e vershez a LB is, ami egyszerűen mind a kétszer „oroszlán”-t hoz, ugyanígy a magyar KatBib is. A ZB némileg variál, és az egyik „oroszlán” szót „ragadozó”-ra cserélte.
- Péld 26,19:** *réa:* „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Péld 27,7:** Az „ember” megismétlődik, mert a héberben kétszer is szerepel a *nefes*. De mivel a *nefes* szót itt az ÚF nem elsődleges értelemben veszi („torok, gége”), ezért fölösleges a magyarban a szóismétlésre figyelni. Így a javaslat: „Az, aki jóllakott...”
- Péld 27,14:** *réa:* „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Péld 27,20:** valószínűleg szövegromlás történt a héberben, olvassunk néhány kézirat *qeré*-jével együtt: *abdón:* „az enyészet helye”, lásd a Jób 26,6-nál.
- Péld 28,20:** *úc:* „törekszik valamire, siet”, így a LB és a ZB is: azaz nem maga a megdagodás utáni vágy a bűn, hanem annak a gátlástalan erőltetése, hajszolása.
- Péld 28,22:** A *bhl* Nifal egyik ritka jelentése: „sietve, gyorsan csinálni/akarni”, lásd itt és a Préd 8,3-ban, ahol maga az ÚF: „elhamarkodottan tenni valamit”. Ehhez a vershez így ZB és a Károli (és értelmileg hasonlóan a ZB).
- Péld 29,5:** *réa:* „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.
- Péld 30,3:** A *qódósím* itt Isten neve, akár a parallel Péld 9,10-ben, ahol maga az ÚF is jól fordítja. Így Meinhold, a ZB, a LB, a Károli és a KatBib is („a Legszentebb”).
- Péld 30,14:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Péld 30,17: *naser*: minden nagytestű ragadozó és dögevő madár, így lehet sas, de lehet keselyű is. Ide a keselyű jelentés illik jobban, lásd Meinhold és a ZB . ÚF = LB, a Károli és a KatBib. Bár tegyük hozzá: a sasok és egyéb nagytestű ragadozó madarak (háják, ölyvek stb.) is lakmároznak dögből.

Péld 30,23: *ámá /sifchá:* „szolgálóleány”, így a SzGB döntése alapján.

Péld 30,33: a hangsúly a békétlenségen van, nem a jogi lépéseken: így a ZB és a LB is („Streit”: „veszekedés, vita”).

Péld 31,4: *sékár:* „részegítő ital”, lásd a Deut 14,26-nál.

Péld 31,5: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Péld 31,6: *sékár:* „részegítő ital”, lásd a Deut 14,26-nál.

Péld 31,9.20: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

PRÉDIKÁTOR KÖNYVE

Préd 1,4: *lőólám ómádet:* „örökre ugyanaz marad”, hiszen ez a vers a következő verssel kezdődő szakasz felirata: semmi nem változik, nincs új a nap alatt. De a ZB és a LB is = ÚF.

Préd 2,7: *ámá /sifchá:* „szolgálóleány”, így a SzGB döntése alapján.

Préd 11,1: Az egyik interpretációt követi itt az ÚF: a tengeri kereskedelemre buzdít. De a hagyományos és ma ismét többségi interpretáció szerint itt a bőkezű alamizsna-osztásról van szó, ami bár haszontalannak tűnik, mintha az ember vízbe dobna a kenyerét = „kidobná a pénzét az ablakon”, ám hosszú távon ez mégis jó befektetés, egyszer majd megtérül. Így kommentárjában Krüger, a ZB, a KatBib és minden bizonnyal még a Károli is. A LB talán szándékosan lavíroz a két interpretáció között.

ÉNEKEK ÉNEKE

Énekek 4,1: *har gilád*: ez nem egy darab hegy, hanem egy hegyvidék, lásd így helyesen a ZB és a LB is.

Énekek 4,15: *majim chajjim*: „friss víz”, lásd részletesen a Lev 14,5-nél.

Énekek 5,5: kilincs ebben a korban még nem volt, az ajtót belülről egy fa retesz zárta, ennek volt legfeljebb egy fogantyúja. Így a ZB és a LB is („Griff des Riegels”), de a KatBib is: „a retesz fogantyúja”. A javaslat talán ennél gördülékenyebb. ÚF = Károli.

Énekek 6,4: „mint egy zászlóerdő”, lásd maga az ÚF helyesen a parallel 6,10-ben.

Énekek 6,8.9: *píleges*: „másodfeleség”, lásd a Gen 25,6-nál.

Énekek 6,11: nem egy kert egy diófával, hanem diófákból álló kert, lásd a ZB és a LB is: „Nussgarten”.

Énekek 8,2: *ászisz*: ugyan a legtöbb fordítás „must”-nak fordítja, de attól nem lehet megrészegedni. A szónak több helyen a *jajin* „bor” (itt pedig a „fűszeres bor”) a szinonimája, tehát nyilvánvalóan egyfajta bor, szeszes ital. A GesW szerint ez az első, fiatal bor, azaz egy olyan pezsgő, forrásban lévő bor, amiben az erjedés már megindult, de az összes cukor még nem alakult alkohollá, ezért a bor még őrzi a must édességét. Magyarul ez „murci”: „erjedő félben levő, karcos újbor”. A „must” ugyan a MÉKSZ szerint ezt is jelentheti, de ki ismeri ma már a „must” szónak ezt a jelentését? A GesW szerint az ApCsel 2,13 ezt nevezi „édes bor”-nak, amitől, ugye, meg lehet részegedni. Ez alapján javítva a szó fordítása mindenütt „édes bor”-ra.

Énekek 8,4: a parallel 2,7; 3,5 írásmódjához és szóhasználatához igazítva.

Énekek 8,6–7: *ahábá*: itt tényleg „szeretet”, nem pedig „szerelem”? Lásd a 6. versben a paralleljeként odaállított „szenvedély” szót! A könyvben a szót az ÚF csak itt és a 3,10-ben fordítja „szeretet”-nek, mindenütt máshol „szerelem”, lásd 2,4.5.7; 3,5; 5,8; 7,7 és 8,4. Nem teologizálunk itt?? A német fordítások itt nem segítenek, hiszen a „Liebe” mindkettőt jelenti.

ÉZSAIÁS KÖNYVE

- Ézs 1,8:** *szukkáh:* ugyanaz a „lombsátor” szó, mit akiről a lombsátrak ünnepe a nevét kapta: a szüret idejére ideiglenesen összetákolts kunyhó, amit a szüret után ott-hagynak. Az ÚF nem rossz, támogatja a LB és a ZB is, bár a kunyhó szó még ha kicsi, akkor is egy állandó, fa vagy téglából épületet feltételez.
- Ézs 1,15:** *párasz kaf:* „kitárja karjait”, lásd az 1Kir 8,22-nél.
- Ézs 1,15:** *énenní sóméa:* Inkább az imádkozóra, mint az imádságra vonatkozhat, lásd a LB, így teljes a két parallel félsor között a párhuzam. És bár a héber valóban nem használ az utolsó mondat előtt kötőszót, az érthetőség kedvéért érdemes lenne kötni egy okadatoló kötőszóval az előzőekhez, így ismét a LB.
- Ézs 1,17:** A héber költészet szabályai szerint e vers utolsó és a következő vers első mondata alkot egy költői sort, két parallel félsorral. Ne válasszuk szét őket.
- Ézs 1,17:** *siftú jótám:* lásd csaknem szó szerint az 1,23-ban is: annak a fordításához igazítva, ugyanemiatt változtatva az „özvegny” E.sz.-ra.
- Ézs 1,17:** *ribú almáná:* önálló mondat, az előző parallelje: a héber költészet is azt követeli, hogy önálló mondatként fordítsuk le. Így a ZB és a LB is, de a KatBib is. Tartalma: csak férfi adhat be keresetet a vének bíróságára, így az özvegnynek nincsen jogi képviselője. Az ige arra biztat, hogy az ő ügyüket más vállalja fel, képviselje, harcolja meg a bíróság előtt.
- Ézs 1,18:** *rib:* több, mint vita: per, mert bírókat vonnak be az igazság eldöntésébe. Ez egy prófétai perbeszéd. Így a ZB és a ZB és a KatBib is („rechten”).
- Ézs 1,20:** *kí pi jhwh dibbér:* szó szerint előjön még az Ézs 40,5; 58,14-ben is – ahhoz igazítva.
- Ézs 1,21:** *ék:* a héber siratóének formai jellegzetessége, lásd a JSir 1,1 és 2,1-ben: „Jaj, de ...” Erre kell javítani itt is!
- Ézs 1,21:** *mispát = „törvény”,* tehát itt: „törvény-esség”, lásd maga az ÚF: Ézs 5,7.
- Ézs 1,24:** *abír jaaqób:* „Jákób Erőssége”, lásd a Gen 49,24; Ézs 49,26; 60,16-nál. Ennek analógiájára az *abír jisráél* is „Izrael Erőssége”.
- Ézs 2,2–3:** A mondathatárok a héber költészet szabályai szerint kijelölt sorhatárokhoz igazítva, lásd így a ZB, de némileg a LB is azzal, hogy csak vesszőt használ.
- Ézs 2,4:** Téves fordítás, lásd Wildberger és Kaiser kommentárját, de a ZB és a LB is: Isten nem a népek felett tart utolsó ítéletet, hanem a népek hozzá fordulnak vitás ügyeikben, és Isten döntését elfogadva lemondanak a konfliktusok katonai rendezéséről. A *sáfat* eme fordításához lásd (tartalmi parallelként is!) az 1Sám 7,6.15.17-ben maga az ÚF („igazságot szolgáltat Izraelnek / az izráéliek között”).
- Ézs 2,6:** *ánan:* „varázsolni, varázslást űzni”, lásd maga az ÚF: 2Kir 21,6, 2Krn 33,6, hasonlóan Ézs 57,3 („boszorkány = női varázsló). De a fordítások itt nem egységesek, ennél a versnél ÚF = ZB, LB és a KatBib is.
- Ézs 2,10.19.21:** „félelmetes”, így javítva mindenütt.
- Ézs 3,2:** *gibbór:* a hivatásos katona, a zsoldos, az *is milchámá:* a háborúba behívott, besorozott civil, lásd Wildberger kommentárját. De ÚF = ZB és a LB is.
- Ézs 3,2:** *qászam:* „(jelekből) jósolni”, lásd a Deut 18,10-nél, és így ehhez a vershez a ZB, a LB, de a Károli is. A logika is ezt követeli: ő a próféta párja.

Ézs 3,10: *ákal*: Itt „élvezhetik”, így a ZB és a LB is.

Ézs 3,15: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Ézs 4,4–5: ez üdvígéret: az *im* kötőszó itt időhatározói, de nem feltételes mellékmondatot vezet be, lásd a ZB és a KatBib.

Ézs 5,15: az itt idézett 2,11 fordításához igazítva és ezzel együtt stílárisan is „lazítva”.

Ézs 5,17: *ködobrá*m: „mintha legelőn lennének” – pedig a romok fölött vannak. Így a ZB és a LB is.

Ézs 5,17: *gárim*: az akkád *duru*: „juh, kecske” szó héber megfelelője lehet, lásd a BHS-t és a Septuagintát. Kecskének fordítja a ZB és a LB is.

Ézs 5,18: „kötél”: a héberben két külön szó, érdemes egy jó szinonímát keresni.

Ézs 5,26: *qocé háárec*: a „föld széle”, lásd a Deut 13,8-nál.

Ézs 5,29: *köfir*: nem „kölyök” oroszán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Így e vershez a ZB és a LB is.

Ézs 6,1: *rám wönisszá*: ÚF = LB és a KatBib, tehát akár maradhat is. De a héber akcentusok másképp tagolják a szöveget, lásd a ZB: a két jelző nem a trónusra, hanem az Úrra vonatkozik. Emellett szól, hogy a két jelző az Ézs 57,15-ben is Jhwh jelzője, lásd még Ézs 53,12. A fordítás tehát az 57,15-höz igazítva.

Ézs 6,2: A „láb” itt a szeméremrész eufemisztikus körülírása, lásd Gen 4,25; Ézs 7,20; Bír 3,24; 1Sám 24,4 stb.

Ézs 6,2: *jökassze*: a héber kétszer (az arc és a comb esetében is) ugyanezt az igét hozza: ha lehet, a magyarban sem kell a szóismétlést kiiktatni.

Ézs 6,4: a küszöbön van egy vájat, ez az „anya”, az ereszték. Ebben áll az ajtószárny tengelyeként szolgáló rúd alja (és fent a teteje), lásd ma a lego játék ajtóit. A vers értelme: remeg, rázkódik az ajtó a küszöb mélyedéseiben. De nem lett javítva.

Ézs 6,8: Az ÚF nem rossz, de túl bonyolult, a javaslat egyszerűsíti a fordítást, lásd a német fordításokat és a KatBib-t.

Ézs 6,13: Így Wildberger és a ZB alapján: a cserfa hasonlata a pusztulás mértékét szemlélteti. Szó szerint: „... visszatérnek rá és legelínálóvá válik, ahogy a csernek vagy a tölgynek, amelyet kivágtak, lesz egy „felállója” (= a gyökerről felfakadó vagy a tönk peremén megjelenő oldalhajtása). ÚF = LB.

Ézs 7,3: A magyarázó jegyzet téves, a név jelentése ugyanis ez: „(a támadó seregekből) csak egy maradék tér haza”, lásd a 10,22-ben.

Ézs 7,3: „ruhafestők mezeje”: kisbetűvel maga az ÚF a 2Kir 18,17-ben. Ehhez igazítva.

Ézs 7,4.5: arám / arámi: lásd a Deut 26,5-nél.

Ézs 7,14: *qárá*t: régies E.sz. 3. szem. nőnem, így a LB, a ZB és a KatBib is.

Ézs 7,21: *eglat báqár*: nőstény tehénborjú, azaz magyarul „üsző”, így az ÚF pl. a Deut 21,3-ban is, illetve „üszőborjú” az 1Sám 16,2-ben. De érdemes itt ezt „tehén”-re cserélni.

Ézs 7,25: *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél.

Ézs 7,25: „hegyek” – ez a héber szó szerinti fordítása. Ám a hegyet (szikla, erdő) nálunk nem kapálják, csak a „hegyoldal”-t. A szőlő a hegyoldalon van.

Ézs 8,7: a második *kol* fordítatlan maradt.

Ézs 8,14: *lömiqdás*: főnév, ugyanazzal a *lō* prepozícióval, mint a folytatásban a „kő”, „szikla stb. Egyébként a LB javítja itt a szöveget, lásd Wildbergert is.

- Ézs 8,18:** egyrészt az ÚF-ban mindenütt máshol „Sion hegye”, nem pedig „Sion-hegy”. Másrészt érdemes ezt hátrateni, nehogy azt higgye az olvasó, hogy több Se-regek ura is van, egy itt lakó, meg egy ott lakó.
- Ézs 8,23:** ha „Hamátba vezető út”, akkor itt is hasonlóan.
- Ézs 8,23–9,1:** Az új címfelirat már e vers elé (valójában a 23b elé) tartozik, lásd a kommentárokat, és a ZB-t.
- Ézs 9,1:** *cal-máwet* = „homály”, lásd a Jób 3,5-nél.
- Ézs 9,2:** mind a kétszer a *kő* prepozíció áll a héberben, tehát mindkétszer legyen az „ahogyan”.
- Ézs 9,5:** *pele jóéc*: nem az, aki csodálatos tanácsokat ad: az *écá* szó jelentése itt is inkább „terv, szándék”, mint „tanács”, lásd az Ezsd 10,3-nál. A *pele jóéc* tehát azt jelenti: „aki a csodás dolgokat megtervezi”, és persze meg is valósítja. Lásd Wildberger: „Wunderplaner”.
- Ézs 9,10:** *őjöbáw*: a birtokos itt is E.sz., azaz Izráel.
- Ézs 10,3:** *jóm pöqúdá*: háromszor fordul elő a Bibliában, mindhárom helyen másképp fordítva. Ézs 10,3: „a megtorlás napja”, a Mik 7,4: „a büntetés(ed) napja”, és az 1Pt 2,12: „a meglátogatás napja” – az ÚF meg is adja ezeket a paralelleket! Jó lenne mindhárom helyen ugyanúgy fordítani. Mivel a kifejezésben a gonoszak büntetése, de az igazak felmentése/jutalma is benne van, így legjobb lenne az „ítélet napja” fordítás. KatBib: „meglátogatás napja”, ahogy az ÚF az 1Pt 2,12-ben.
- Ézs 10,2:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Ézs 10,3:** *sóá*: romlás, pusztulás („Unheil”), lásd a ZB és a LB is. KatBib: „veszedelem”.
- Ézs 10,6:** a költői szövegben elmegy ez a figura etimologica (ÚF = LB és ZB is), de valójában kerülni a hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál.
- Ézs 10,7:** *ülöbábó*: a héberben a szív nem csak az érzelem, hanem a tudati döntés és mérlegelés központja is. Ezért itt jobb a „magában” fordítás. Sőt a legjobb itt az „ő maga” fordítás lenne. Lásd Würthwein, aki a *léb* szót mindkét helyen „Sinn”-nek fordítja, ugyanígy a LB a második helyen.
- Ézs 10,16:** *jénaqjönóq*: a „láng lobban” fordítás visszaadja az eredeti héber alliterációját és hangutánzó jellegét.
- Ézs 10,25:** ÚF = Wildberger. Ám itt a ZB, a LB, a Károli és a KatBib fordít helyesen, a kontextusba is ez illik jobban.
- Ézs 10,27:** a 27b rekonstruálásához lásd Wildberger, a LB és a KatBib. Ám a *mippöné* nem „-ból, -ből”, hanem „előtt, vele szemben”, és nem is valószínű, hogy a sereg onnan indulna. A *sámen* szó minden bizonnyal a Samária (*sómörön*) szó romlásaként állt elő, lásd Wildberger, és nem Rimmón-ról van szó, ahogy a LB és a KatBib véli, lásd indoklásként Wildberger részletes magyarázatát.
- Ézs 10,27:** A 27b elé kell a sorkihagyás, nem a következő vers elé.
- Ézs 10,29:** *chárad*: „(félelmében) remegni / remegni kezdeni”, lásd az Ex 19,16-nál.
- Ézs 11,2:** *écá*: a szó jelentése itt is inkább „terv, szándék”, mint „tanács”, lásd az Ezsd 10,3-nál. Lásd így e versnél Wildberger: „Plan” = „terv”.
- Ézs 11,8:** a „kisdud” és a „fajzat” régies szavak, az utóbbi ma már pejoratív, amit a szöveg itt nyilván nem szándékol.

- Ézs 11,8: Exegetikai probléma: a *möurat* szót a LB és a ZB is „barlang”-nak fordítja, ugyanígy az EÜ és a KatBib is: „üregébe nyújtja”. ÚF = Wildberger.
- Ézs 11,10: nem zászlóként kimagaslik, mint egy ellenség a csatában, hanem ő lesz a zászló, amihez önként odagyűlnek, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 11,11: *kús / kúsi*: „Etiópia / etióp”, lásd a Gen 2,13-nál. Így itt a KatBib is.
- Ézs 11,11: *qáná*: ugyan valóban „megvesz, megvásárol”, de ha valaki ezt másodjára teszi, akkor már „visszavesz/visszavásárol”, lásd így a ZB és a LB is (KatBib: „visszahoz”).
- Ézs 11,11: *gój*: valójában ez a „nép”, és az *am* a „nemzet”: ahol lehet, erre javítva.
- Ézs 12,4: *gój*: valójában ez a „nép”, és az *am* a „nemzet”: ahol lehet, erre javítva.
- Ézs 12,5: a *kí* a himnuszban a felszólítás után az indoklást vezeti be, amit az ÚF rendre „mert” kötőszóval fordít, ehhez igazítva itt is a fordítás. Így e vershez a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 13,1: *Bábel*: Nem „Babilónia”, hanem „Babilon/Bábel”, így itt és az egész könyvben az összes többi fordítás.
- Ézs 13,1: *masszá*: itt is „fenyegető jövődölés”, mint mindenütt máshol az Ószövetségben, lásd 15,10; 17,1; 19,1, 21,1.11.13; 22,1; 23,1; 30,6; Náh 1,1; Zak 9,1; 12,1; Mal 1,1.
- Ézs 13,5: *zaam*: fölösleges a kettős „bosszús harag” fordítás, lásd egyszerűen csak „harag”: ZB, LB és KatBib, és maga az ÚF is a parallelként megadott Jer 50,25-ben.
- Ézs 13,6: a vers szó szerint egyezik a Jóel 1,15-tel: az a jobb fordítás, ezért ahhoz igazítva.
- Ézs 13,7: *kol-hajjádajim tirpená*: a parallel Ez 7,17-tel szinkronba hozva.
- Ézs 13,7: *enós*: az embert a maga törekénységében, gyengeségében jelöli. Itt tehát nem „ember”, nem „mindenki”, hanem gyarló, „halandó”.
- Ézs 13,8: *bhl*: lásd az Ex 15,15-nél.
- Ézs 13,8: *kajjólédá*: a parallel Zsolt 48,7 fordításához igazítva, mert ez kifejezőbb.
- Ézs 13,8: *chíl*: „vonaglik”, mint maga az ÚF a parallel Jer 6,24; 50,43-ban.
- Ézs 13,13: *ebrá*: az ÚF-ban a legtöbb helyen egyszerűen csak „düh”, vagy Isten kapcsán „harag”, lásd Gen 49,7; Ézs 14,6; Ám 1,11; Péld 14,35 és pl. Siralmak 3,1.
- Ézs 13,14: *én möqabbéc*: „nincs terelgetője”, nincs pásztora, lásd a ZB, és némileg szabadabban a LB is. Szinkronba kell hozni a Jer 50,16b-vel, ahol a héber szöveg szó szerint egyezik!
- Ézs 13,16: *rátas*: így maga az ÚF a parallelként meg is adott Náh 3,10-ben.
- Ézs 13,16: „nem „meggyaláz”, lásd a Lev 21,7-nél.
- Ézs 13,18: *naar*: „legény, ifjú”, a felsorolásban ők a legidősebbek.
- Ézs 13,18: *rátas*: az íjjal nem lehet szétzúzni. Javítható, főleg mivel a 16. verset is javítottuk a Náh 3,10 alapján. Így e vershez mindenki.
- Ézs 13,19: *kömahpékat előhím et szödóm...*: állandó kifejezés, mindenütt máshol az ÚF egységesen fordítja: „ahogyan elpusztította Isten...”, lásd Deut 29,22; Jer 49,18; Ám 4,11, és főleg a parallel Jer 50,40.
- Ézs 13,22: az utolsó mondat nem csak a vers első felére, hanem az egész, fenti ítélet-hirdetésre vonatkozik. Ezért az a minimum, hogy önálló mondatként hozzuk, lásd így az összes referencia-fordítás.

- Ézs 14,3: *háabódá haqqásá ... aser ubbad bák*: az Ex 1,14 csaknem szó szerinti idézete. A fordítást ezért ahhoz kell igazítani.
- Ézs 14,4: *ék*: ez a siratóének kötelező kezdőszava, lásd Jeremiás Siralmaiban maga az ÚF is. Formájára nézve ez is egy siratóének, tehát a „Jaj” szóval kell kezdődnie, lásd a ZB és a LB is, ahol a „Weh” szó áll a vers elején.
- Ézs 14,6: az ÚF szó szerint fordítja a maszoréta szöveget, ám az összes fordítás a BHS-sel együtt szövegromlást feltételez, és a *mudráf* alak helyett az aktív *mōraddef* participiumot fordítja, lásd a ZB, a LB és a KatBib is. A többségi formához igazítva.
- Ézs 14,9: a *gój* a nép, az *am* a nemzet – ahol lehet, javítva.
- Ézs 14,12: *ék*: a siratóének kötelező „Jaj” kezdőszava, lásd az Ézs 14,4-nél.
- Ézs 14,18: a „mindenki”-re a héberben három szó is van, tehát nagyon nyomatékos – ezt valahogy érzékeltetni kell.
- Ézs 14,19–20: a héber szöveg ugyan sérült, és többféle rekonstrukció lehetséges, de a héberben a „mint a széttaposott hulla” a 19. vers végén áll, tehát nem a kidobásra vonatkozik: a széttaposott hullát is el kell temetni! Másrészt az „úgy mint a királyokat” nem szerepel a héberben, helyette az *ittám* „velük együtt” szó szerepel, ami az előző versben szereplő legyilkoltakra vonatkozik – így alapvetően a ZB és a LB is. Tehát: a király hullák alatt fekszik: azokat eltemetik, de őt otthagyják.
- Ézs 14,22: *Bábel*: Nem „Babilónia”, hanem „Bábel / Babilon”, így itt és az egész könyvben az összes többi fordítás.
- Ézs 14,24: új prófécia kezdődik, tehát kell egy új felirat, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 15,2: *qorchá*: „kopaszság”, tehát „kopaszra nyír”, lásd az ÚF: Lev 21,5; Jer 47,5; 48,37; Ez 7,18; 27,31; Ám 8,10.
- Ézs 15,7: így a ZB, Wildberger („Nyárfa-patak”) és részben a LB és a KatBib is („Fűzfa-patak”).
- Ézs 15,9: *arjé*: ÚF = LB: több oroszlánt. Ám a héberben E.sz. áll, ami miatt egyetlen oroszlánra gondol Wildberger, a ZB és a KatBib: ez nyilván egy pusztító ellenség szimbóluma. Ez lehet a jó itt.
- Ézs 15,9: *adámá*: „termőföld”, és nyilván Móábra vonatkozik. Ezért vagy „ország”, lásd a német fordítások, vagy „az ő földje”: a beérkezett javaslat is ezt tartalmazza.
- Ézs 16,6: „üres hengegés” van, de „üres hengegő” a magyarban nincs. A héber azt mondja: *ló-kén baddaw*: „nem úgy van a hengegése”, azaz: azzal hengeg, ami nem is úgy van, azaz hazugsággal.
- Ézs 16,8: *gójim*: T.sz.: így fordítja a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 16,10: *karmel*: gyümölcsöskert, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 16,14: *hámón*: az előkelők ellentétéként a „köznép”.
- Ézs 16,14: *kisné szákír*: állandó formula, lásd a Jób 7,1; Ézs 21,16: a hasonlat azt fejezi ki, hogy nehezen, tele vesződséggel és szenvedéssel telik az idő, lásd Wildbergert. Itt a paralell Jób 7,1 alapján javítva.
- Ézs 17,2: *laadárím tichjená*: szó szerint: „a nyájaké lesznek”.
- Ézs 17,8: *wōháasérím*: előtt *wāw* kötőszó.
- Ézs 17,9: nem a hegycsúcsot és az erdőt hagyták el, hanem a városokat: az *aser* jelentése itt: „mivel”, lásd a ZB. (Wildberger és a LB itt javítja a szöveget.)

- Ézs 17,9:** *wöhájöttá sömámá:* „pusztaság lesz” – minden, illetve „pusztulás lesz”, lásd ismét a ZB. De ha marad az ÚF, akkor legalább az ígét kell a „városok” T.sz.-ához hozzáigazítani, lásd a LB.
- Ézs 17,9–11:** a szöveg helyes tagolásához és a részletek javításához lásd mindhárom német fordítást. (E fordítások a *szágag / szúg* ige fordításában másképp döntenek, mint az ÚF, de mivel annak is komoly támogatottsága van /lásd Wildberger áttekintését/, így az nem lett javítva.)
- Ézs 17,13:** természetesen nem a szél kergeti Damaszkuszt és Izráelt, hanem az Úr: a szél még a hasonlat része, lásd a ZB, a LB és Wildberger is.
- Ézs 18,1:** *kánáf:* valóban „szárny”, de itt a következőkben említett vitorlások „szárnya”, azaz maga a vitorla, így Wildberger és hasonlóan a ZB. Az olvasónak talán segíthetünk ennyivel a metafora értelmezésében: itt a csapkodó vitorlák zajáról van szó, nem igazi madárszárnyakról.
- Ézs 18,5:** Így a ZB és a LB. Wildberger viszont a vers elejét hozza másképp: „szüret idején, amikor...” és úgy az ÚF. Jelenleg az ÚF (= KatBib) egyszerűen értelmetlen: most szüret idején, vagy még előtte?
- Ézs 18,5:** *hészír hétaz:* Az ÚF a két parallel igéből az egyiket nem fordította le.
- Ézs 18,5:** *nötísót:* nem „vadhajtás” (ÚF = Wildberger), hanem „hajtás, inda”, lásd maga az ÚF is a Jer 48,32-ben (de „vadhajtás” a Jer 5,10-ben), és ehhez a vershez a GesW, a ZB, LB, és a KatBib: itt nem megtisztításról, hanem totális pusztításról van szó.
- Ézs 18,7:** *máqóm:* „hely”, persze, de a megfogalmazás a Deut terminológiáját idézi: „az a hely, amelyet kiválasztott, hogy ott lakozzék az ő neve”. Ezért legyen inkább „lakóhely”, lásd tartalmilag így a LB.
- Ézs 19,2:** *réa:* itt nem „embertárs/felebarát”, hanem „barát”, lásd az ÚF-ban: Gen 38,12; 1Sám 30,26; 2Sám 13,3; 16,17; Zsolt 35,14; 122,8 stb. A „testvérnek” ez a szinonimája itt. A hangsúly: azok is szembefordulnak egymással, akitől ezt nem várná az ember. Így Wildberger és a LB (KatBib: „mindenkit a társa ellen”).
- Ézs 19,7:** *árót:* „káka”, lásd az alapos indoklást Wildbergernél: ugyanígy a ZB, és a LB is (ÚF = KatBib).
- Ézs 19,9:** *chóráj:* „vászón”-nak fordították sokáig az LXX alapján, de ma egy kis korrekcióval az „elsápadnak” fordítás az elfogadott, amit a qumráni Ézsaiás-tekercs is megerősített, illetve amit a parallelizmus membrorum is megkövetel, lásd így Wildberger, a ZB és a LB.
- Ézs 19,11:** így követeli a parallelizmus, lásd Wildberger és a LB.
- Ézs 19,16:** *chárad:* „(félelmében) remegni / remegni kezdeni”, lásd az Ex 19,16-nál.
- Ézs 19,20:** Így a héber alapján Wildberger, a ZB és a LB is.
- Ézs 19,25:** *nachalá:* „örökség” szinte mindenütt máshol az ÚF-ban. Itt az a hangsúlyos, hogy Izráel a másik két országgal szemben már régóta Jhwh tulajdona, és mindig az is marad. Minden német fordításban „Erbe/Erbbesitz”, a KatBib: „örökség”.
- Ézs 20,5:** *chtt:* „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál.
- Ézs 21,1:** Mivel közvetlenül a vers előtt ott a címfelirat, benne Babilónia nevével, így fordítsuk le pontosan a héber szöveget, és a jegyzetet is törölhetjük.
- Ézs 21,1:** *Bábel:* Nem „Babilónia”, hanem „Bábel / Babilon”, lásd az Ézs 14,22-nél.

Ézs 21,3: *bhl*: lásd az Ex 15,15-nél.

Ézs 21,3: *jólédá*: ebben az összefüggésben „vajúdó nő”-re javítva máshol is.

Ézs 21,3: *missömóá, mérööt*: így Wildberger, a LB, a Károli és a KatBib. ÚF = ZB. A kontextus is ezt diktálja, lásd a „szörnyű látomás”-t a 2. versben.

Ézs 21,7: még az ukáz folytatása, lásd Wildberger, a ZB, a LB és a KatBib is (ÚF = Károli).

Ézs 21,7: *rekeb*: itt „menet”, lásd Wildberger, a LB, és lényegében a ZB is, és a vers elejéhez, a harci kocsihoz a KatBib is. Az ÚF hallgatólagosan *rókéb* „lovass”-ra javítja a héber szöveget. Ennek előzményeihez és elutasításához lásd részletesen Wildbergert.

Ézs 21,8: így a szöveg tagolásához Wildberger, a ZB, LB és a KatBib is.

Ézs 21,9: lásd a 21,7-nél.

Ézs 21,16: *kisné szákír*: állandó formula, lásd a Jób 7,1; Ézs 16,14. A hasonlat azt fejezi ki, hogy nehezen, tele vesződéssel és szenvedéssel telik az idő, lásd Wildbergert. Itt a parallel Jób 7,1 alapján javítva.

Ézs 21,17: *ki jahwe ... dibbér*: állandó formulája a könyvnek – tartalmában és formájában is az Ézs 25,8 fordításához igazítva.

Ézs 22,2: *chálál*: „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15; 28,8 stb.

Ézs 22,12: *szag*: „zsákruha”, lásd a 2Sám 3,31-nél – de költői szövegben jó így is.

Ézs 22,13: a fordítás az azt idéző 1Kor 15,32 fordításához igazítva.

Ézs 22,14: fenyegetés: emiatt idő előtt meg fogtok halni! Lásd a ZB és a LB.

Ézs 22,15: Így a szórend: a héber szöveg azt sejteti, hogy Isten még a nevét sem tudja annak a nímádnak. Ugyanígy a ZB és a LB is.

Ézs 22,18: *cánóf jicnofká*: figura etimologica, az igét fölösleges kétszer (ráadásul két külön igével) lefordítani, lásd ZB és a LB.

Ézs 22,23: két parallel, de független kép: *kisszé kábód*: dicső trónus, a dicsőség trónusa, tehát: „ő lesz a dicső trón atyjának házában”, lásd a ZB és a LB is. Ám a folytatáshoz az ÚF jobban átvezet, így maradjon meg a jelenlegi fordítás.

Ézs 22,24: Az „ivadék” szó emberrel kapcsolatban kerülendő.

Ézs 22,25: *ki jahwe ... dibbér*: állandó formula, az Ézs 25,8 fordításához igazítva.

Ézs 23,10: *bat tarsís*: „Tarsís leánya”. *ibrú*: javítsd a qumráni tekercs és az LXX alapján: *ibdú*: „műveld meg”. Lásd így a vershez Wildberger és a LB.

Ézs 24,2: *sifchá / áamá*: „szolgálóleány”, így a SzGB döntése alapján.

Ézs 24,3: *ki jahwe ... dibbér*: állandó formula, az Ézs 25,8 fordításához igazítva.

Ézs 24,15: Egyrészt ez az előző versben említett ének, tehát idézőjel kell, másrészt a *báúrím*: „a világosság földjén”, azaz „keleten”, így Wildberger, a ZB és a LB is.

Ézs 24,20: a figura etimológiát nem kell kétszer fordítani, az „ide-oda” betoldásával, lásd a ZB és a LB.

Ézs 24,23: *löbáná*: „fehér” – itt fényes, ragyogó, lásd a ZB: „der helle Mond”, és egyszerűen csak „hold”-nak fordítva a LB és Wildberger.

Ézs 24,23: *kábód*: nincs szuffixuma, nem is fordítja azt a ZB, a LB és Wildberger sem.

Ézs 25,2: *mibcár*: „megerősített”, *becúráh / mecúráh*: „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.

Ézs 25,2: *armón*: „palota”, lásd mag az ÚF például az Ám 1–2-ben. Ez ide is jobban illik, hiszen a kastély eléggé újkori jelenség.

Ézs 25,4: *máóz*: az „erősség” itt nyilván erődítmény értelemben áll. Akkor fordítsuk így, lásd a ZB: „erős vár”.

- Ézs 25,5:** az első két szó még a 24. vers folytatása, lásd a ZB, a LB és a BHS.
- Ézs 25,9:** ez egy hálaének, itt a szerző visszatekint a megtapasztalt szabadításra. *Qiwwinú ló wójósiénú:* alapvetően időrendben beszéli el az eseményeket, és a parallel következő sor is az „és ő megszabadított” fordítást követeli.
- Ézs 26,5:** *nága:* „érint, ér”: azaz nem az a lényeg, hogy apró darabokra tör, hanem az, hogy ami fent volt, azt a porba le- dönti / taszítja stb. Így a ZB és a LB is.
- Ézs 26,6:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Ézs 26,14:** *jichjú:* ugyan valóban Qal igetörzsben áll, de itt a jelentése inkább a „feltámadni” ige paralleljeként: „életre kelni”, lásd így Wildberger, a LB és a ZB is, és így maga az ÚF is a 19. versben!
- Ézs 26,14:** a fordítás jelenleg értelmezhetetlen: a halottakat büntette meg Isten, amiért azok nem támadnak fel? Wildberger a *lákén* „ezért” kötőszót ezért „bizony” értelemben fordítja, de nem ez a megoldás: a hangsúly a büntetés nagyságán van: a feltámadás híján a bűnösök sorsa a teljes megsemmisülés.
- Ézs 26,16:** a szöveg romlott, jelenleg valójában értelmezhetetlen, lásd Wildbergernél. A *lachas* „varázslás”-t jelent, egyesek szerint a suttozva mondott varázsige alapján itt azt jelenti, hogy „halkan”, így a ZB és az ÚF. De mivel a következő sor a vajúdó asszonyról beszél, ez aligha illik ide. Ha a szót nem akartjuk javítani, akkor inkább a varázsige szüntelen ismételtetésére kell gondolnunk. A *cáqún* szó nem létezik, javítandó Wildberger és a ZB alapján a *cáaq* ige alakjára „kiáltottak”.
- Ézs 26,19:** Így, az előzőekkel való tartalmi szembeállítást hangsúlyozva a ZB és a LB is.
- Ézs 27,5:** *jachazéq:* „megragad, belekapaszkodik”. Ráadásul az ÚF logikailag sem helyes: nem bízhatja valaki magát Istenre, ha előbb nem békélt meg vele! Csak akarhatja Isten oltalmát – de ennek előfeltétele a megbékélés.
- Ézs 27,10:** *mibcár:* „megerősített”, *becúráh / mecúráh:* „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- Ézs 27,10.11:** *szőifehá:* a végén birtokos szuffixum, hozza a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 28,4:** az ÚF félreérthető: mintha itt a még éretlen gyümölcsről lenne szó. Nem: a füge hamarabb, már tavasszal, a nyár elején beérik, jóval korábban, mint a többi gyümölcs, ezért kívánják annyira az emberek. A *qajic* „nyarat” is jelent: ez a jelentés itt talán kiiktatja ezt a félreértést.
- Ézs 28,7:** *pölilá:* bírói döntés, ítélet: nyilván kultikus tisztasági kérdésekben.
- Ézs 28,8:** a paralellismus membrorum ezt a szövegtagolást követeli – az akcentusok ellenére is, lásd Wildbergert és a ZB-t (ÚF = ZB).
- Ézs 28,9:** *déáh:* nincs a végén szuffixum, és nem is szabad odatenni, mert leszűkíti az ige hely értelmét, lásd a ZB és a ZB.
- Ézs 28,10 + 28,13:** *caw lácáw caw lácáw qaw láqáw qaw láqáw:* Minden német fordítás fordítatlanul hagyja, és átírja latin betűkkel, mert szerintük ez a részek értelmetlen motyogását utánozza, lásd Wildberger, a ZB és a LB is. Ezt érdemes a magyar „blabla” variációival visszaadni.
- Ézs 28,10 + 28,13:** Az „itt egy kevés, ott egy kevés” az értelmetlen motyogásból kihallható szófoszlányokat jelöli, ezt kénytelenek vagyunk némileg körülírni. De új megoldás a javaslat, a vers második felét a német fordítások szó szerint fordítják.

- Ézs 28,14:** *ansé lácón:* „a csúfolódás emberei” – tehát „csúfolódók”. Ezért a fordításban is elég ez az egyetlen szó.
- Ézs 28,15:** ezt idézi a 18. vers, részben ahhoz igazítva.
- Ézs 28,18:** *sót sôtét kíjaabór:* szó szerint a 15b idézete, a fordítás ahhoz igazítva.
- Ézs 28,29:** *túsíjjá:* a jelentése teljesen bizonytalan, csak az világos, hogy az *écá* szinonimája akar lenni. A Károli és a KatBib szerint „bölcesség”, a ZB szerint „Um-sicht” = „körültekintés, óvatosság”. ÚF = LB. Mivel a példázat a gazda óvatosságáról, gondosságáról szól, nyilván nem Jhwh hatalmáról, hanem népe iránti figyelmességéről, az ítélet mértékének gondos megválasztásáról van szó.
- Ézs 29,4:** *méerec:* igazából nem a „földből/a föld alól”, mert ez egy hasonlat: a föld felől, a talajról, akarja mondani a szöveg, lásd az első sorhoz így Wildberger, a ZB és a LB is.
- Ézs 29,6:** a „tüzes láng” kissé képzavar.
- Ézs 29,7:** *kol:* a szó nem Ariélra, hanem a támadókra vonatkozik, lásd a parallelizmus membrorumot (valamennyi nép – mindazok), és így Wildbert, a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 29,14:** *tisztattér:* „elrejtőzik”. Azaz a dolog értelme rejtve marad – vagy, ami még valószínűbb: „szégyenében elrejtőzik”, mert nem tudja a dolgot megérteni. Az „értelem homályos marad” nem jó, mert itt az értelmesek értelméről = értelmi képességeiről van szó: homályos csak egy dolog jelentése/értelme maradhat.
- Ézs 29,15:** *jáda:* itt nem „ismer” – ha senki ne ismerné őket, akkor nem kellene sötétben cselekedniük. De az adott városban ismerik őket, ezért a *jáda* itt: „felismerni”.
- Ézs 29,16:** a héber szó szerint: „Olyannak számít-e a fazekas, mint az agyag?” Tehát a *chásab* igét az ÚF duplán adja vissza: helyesen vagy „egyenlő”, vagy „tartható”.
- Ézs 29,18:** *dibré széfer:* a 11. versben ugyanez a kifejezés szerepelt, a fordítás ahhoz igazítva, mert az ott jobb.
- Ézs 29,19:** *ebjóné ádam:* „az emberek szegényei”, azaz szuperlativuszként: „(akik az emberek között) a legszegényebbek”, lásd így Wildberger, a ZB és a LB is.
- Ézs 29,21:** *tóhú:* „semmi; semmit érő dolog”. Az ÚF itt tautologikus, hiszen az „ürügy” magában is azt jelenti, hogy „semmit érő, üres”.
- Ézs 30,4–5:** a két vers valójában egyetlen mondat, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 30,6:** a „behemót” nem személynév, hanem egy „állatfaj”, a helyesírás szótár szerint is kisbetűvel írandó.
- Ézs 30,7:** *raháb:* ez a behemót neve. Az ÚF két igehelyet ad meg kereszthivatkozással, és mindkét helyen az ÚF átírja személynévként a szót, így: „Rahab”. Itt is ezt kell tenni, lásd a ZB, LB és a KatBib is.
- Ézs 30,9:** Így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 30,11:** Az ÚF meglehetősen szabadon fordít, ám az eredmény zavaros. Úgy tűnik, mintha a vers első felében Ézsaiás szólna rá a helytelen népre – de nem erről van szó: itt még mindig a nép beszél a prófétákhoz és a látnokokhoz, lásd a ZB, a LB és a KatBib is. Amit követelnek, az az, hogy a látók térjenek le a helyes útról, Isten útjáról. Ehhez az értelmezéshez lehet adni a fordításban egy kis segítséget: vagy „Isten útjáról / ösvényéről”, vagy a „helyes útról / ösvényről” (= LB). Szó szerint fordít a ZB és a KatBib.

- Ézs 30,14:** „fazekasok korsólya” – hebraizmus, helyesen „agyagkorsó / cserépkorsó” (= fazekasok által készített korsó), így a ZB és főleg a LB.
- Ézs 30,18:** *járúm*: „felemelkedik” = „készenlétben áll”, lásd így a ZB, a ZB és a KatBib is.
- Ézs 30,22:** a bálványokat jelentő szavak végén birtokos szuffixumok vannak, ezeket le kell fordítani, lásd a ZB, LB és a KatBib, és magát az ÚF-t a parallel 31,7-ben. A T.sz. / E.sz. váltakozik a versben, az egyik fordítás így, a másik úgy korigál. A kontextus alapján legyen az E.sz.-ú forma.
- Ézs 30,23:** *zaraká*: „a te magodat” – szuffixum a végén – ezt a „föld” szó végén pótolva.
- Ézs 30,26:** *hallóbáná*: „a fehér, a ragyogó” = a Hold, *chammá*: „az izzó” = a Nap. Az ÚF egyrészt duplán fordít, másrészt pontatlanul, hiszen a szó éppen a hold ragyogását juttatja kifejezésre. Így a ZB és a KatBib is (ÚF = ZB).
- Ézs 31,1:** a parallelismus membrorum szabályai szerint a mondatok kettesével alkotnak egy párt, lásd így e vershez Wildberger és a ZB is.
- Ézs 31,1:** *párás*: nem „lovas”, hanem a harci kocsi legénysége, lásd az 1Kir 5,6-nál, ehhez a vershez lásd Wildberger és a LB (ÚF = ZB).
- Ézs 31,2:** nem a segítők a gonosztevők, hanem azok, akiknek segítenek, lásd a héber alapján Wildberger, a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 31,4:** nem „kölyök” oroszlán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél, ehhez a vershez pedig Wildberger, a ZB és a LB is.
- Ézs 31,7:** *ászu lákem jödékem*: a népet T.sz. 2. szem.-ben szólítja meg, lásd így Wildberger, a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 31,9:** *chtt*: „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál.
- Ézs 32,1:** *hinné*: itt egy új prófécia ünnepélyes nyitánya, ezért érdemes lenne lefordítani, lásd a ZB, LB és a KatBib is.
- Ézs 32,1:** *melek*: nincs névelője, tehát „egy király”, lásd a ZB, LB és a KatBib.
- Ézs 32,3:** *sáah*: ugyanaz az ige, mint a kereszthivatkozásban is megadott 6,10-ben, ott az ÚF így: „kösd be a szemét!” – ehhez igazítva.
- Ézs 32,4:** *jábín léb*: a 6,10b-t idézi, ott az ÚF: „szívével ért” + a *jáda* tövel a 6,9-et, ahol az ige így szerepel: „ne ismerjete!”
- Ézs 32,6:** a mondatok párosával alkotnak parallelizmust, így kell írásjelekkel tagolni őket.
- Ézs 32,6:** *jachszír*: nem „elvesz”, hanem „visszatart, szűkölködni enged”. Így a ZB, a LB és a KatBib is („megtagadja az italt”).
- Ézs 32,9:** a két jelző 32,18-ban a boldog jövőendő ígéreteiként tér majd vissza: itt sem negatív tulajdonságot ír tehát le, lásd a ZB és Wildberger (ÚF = LB). A hangsúly az álbiztonság van.
- Ézs 32,13:** a vers részben az Ézs 5,6-ot idézi – a fordításban ahhoz igazítva.
- Ézs 32,14:** *armón*: nem kastély, hanem „palota”, lásd az Ám 1–2-ben.
- Ézs 32,14:** *möérá*: tényleg „barlang” mindenütt máshol, de az a magyarban egy természetes képződmény. A romok között üregek képződnek, ide költöznek majd be a vadállatok: ez tehát nem barlang, hanem „odú, búvóhely” stb., lásd Jer 34,13, és ehhez a vershez Wildbergert. Óvatosan a ZB: „barlangként szolgál” – még ez is lefogadható lenne.
- Ézs 32,17:** *hasqét*: nem ugyanaz, mint a békének fordított *sálóm*. Ez legyen „nyugalom”, lásd a ZB („Ruhe”) és a LB („Stille”).

- Ézs 32,20: *sór* = „marha”, „1 db. marha a csordából”, lásd az Ex 21,37-nél. De mivel igavonás / szántás összefüggésében az ÚF a szót rendre „ökör”-nek fordítja, itt nincs javítva.
- Ézs 33,6: *daat*: nem science, hanem „ismeret”, tartalmában „istenismeret”, lásd a Péld 1,7.
- Ézs 33,7: *erellám*: Ha az ÚF szerint ők „Ariél emberei” – akkor ezt nem egy exegetikai jegyzetben kell közölni, hanem a fordításban – főleg, mivel az olvasó amúgy sem találhatja ki, hogy a „követek” jeruzsálemiek lennének. Így hozza a fordítást a LB.
- Ézs 33,8: az exegetikai jellegű jegyzet törölve.
- Ézs 33,13: csak itt „lévők”, az ÚF-ban mindenütt máshol (30x) „levők”.
- Ézs 33,15: *maasqót*: az *ásaq* fő preferált fordítása az „elnyom”, elfogadott még a „sanyargat”, lásd a Lev 19,13-nál.
- Ézs 33,21: a vers első mondata még az előző vers indoklása, ezt érdemes a szövegtagolással érzékeltetni. Bár ezt sem a ZB, sem a LB nem teszi meg.
- Ézs 34,4: *úkönöbelet mittőéná*: „ahogy a levelek a fügefáról”, így a ZB és a LB is.
- Ézs 34,7: *abbír*: „bika”, lásd a Zsolt 69,32-nél.
- Ézs 34,7: *arcám, waqfáram*: birtokos szuffixumok a főnevek végén, Edómra utalnak. Ezt érdemes érzékeltetni, lásd a LB és a ZB is és a KatBib is.
- Ézs 34,8: ezt a verset idézi az Ézs 63,4, ott maga az ÚF így hozza: „megtorlás esztendeje” – ahhoz igazítva.
- Ézs 34,11: *tóhú – bóhú*: a Gen 1,2-öt idézi, részben ehhez igazítva.
- Ézs 34,11: *wónátá*: nem általában valaki, hanem az ÚR, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 34,14: *lillít*: nem általában egy boszorkány / a boszorkányok: ez egy konkrét éjszakai női démon, a neve Lilít. Ebbe az irányba módosítva a fordítás (a ZB a Lilit nevet hozza, a LB: „Nachtgespenst”).
- Ézs 34,15: *dágar*: „kikölt” összesen csak 2x fordul elő. Talán ezért került elé utólag a pontosító *báqa*: „feltör, kikölt” ige. A két ige jelentése szinte megegyezik, lásd a ZB, LB és a KatBib is, ez utóbbi megoldása került átvételre.
- Ézs 34,17: *baqqáw*: „mérőzsinórral” – az ÚF nem fordítja. Fontos, mert a szó a 11. versben is szerepel, a szöveg itt arra utal vele vissza. Fordítja a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 35,1: *chabaccelet*: „liliom”, így a ZB, a LB és a KatBib is. A virág neve előtt *kő* prepozíció található, vagyis hasonlatról van szó: „mint a liliom”, így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 35,2: Sárón: egy tájegység neve. Nincs előtte névelő itt, az Énekek 2,1-ben és az 1Krón 5,16-ban, van előtte névelő az Ézs 33,9; 65,10-ben. Kitéve a névelő.
- Ézs 35,3: a Zsid 12,12 idézi ezt a verset – a kettőt érdemes jobban közelíteni egymáshoz.
- Ézs 35,6: *áz*: ugyanazzal a szóval kezdődik a vers, mint az előző, így is fordítja a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 35,6: *arábá*: a 40,3-ban szintén a *midbárral* áll párhuzamban, ott az ÚF: „kietlen”. Ehhez igazítva. Az utolsó mondatban a héberben nincs ige, lásd a szintén párhuzamos 43,20-at, ahol az ÚF meg tudta oldani a fordítást egy ige befűzése nélkül; ahhoz igazítva.

Ézs 35,10: A verset szó szerint megismétli az 51,11: a fordítás úgy javítva, hogy mindkét helyen jó legyen.

Ézs 36,2: a parallel Ézs 7,3 és a 2Kir 18,17 fordításához igazítva.

Ézs 36,5.6.8.9: javítva a parallel 2Kir 18,20.21.23.24 alapján.

Ézs 36,10: az e-zös formával a parallel 2Kir 18,25 fordításához igazítva.

Ézs 36,11.12.13.16: a parallel 2Kir 18,26.27.28.31 fordításához igazítva.

Ézs 36,18: a parallel Ézs 37,12 és 2Kir 19,12 fordításához igazítva.

Ézs 36,20.22: a parallel 2Kir 18,35.37 fordításához igazítva.

Ézs 37,1: a parallel 2Kir 19,1 fordításához igazítva.

Ézs 37,2: a névátírással a parallel 2Kir 19,2 fordításához igazítva.

Ézs 37,3: a parallel 2Kir 19,3 fordításához igazítva.

Ézs 37,4.5.6.7: a parallel 2Kir 19,4.5.6.7 fordításához igazítva.

Ézs 37,8: a címfelirattal és a névátírással is a parallel 2Kir 19,8 fordításához igazítva.

Ézs 37,10.11.13: a parallel 2Kir 19,10.11.13 fordításához igazítva.

Ézs 37,14–15.16.17: a parallel 2Kir 19,14–15.16.17 fordításához igazítva.

Ézs 37,19: részben a parallel 2Kir 19,18 fordításához igazítva. A SzGB döntése alapján: a bálvány nem „alkotás”, hanem az ÚF többségi megoldása alapján „csinál-mány”.

Ézs 37,20: a vessző törlésével is a parallel 2Kir 19,19 fordításához igazítva.

Ézs 37,21: a parallel 36,1; 37,37 (Szanhérib, Asszíria királya) és a 2Kir 19,20.36 fordításához igazítva.

Ézs 37,22: a parallel 2Kir 19,21 fordításához igazítva.

Ézs 37,24: javítva és a parallel 2Kir 19,21 fordításával szinkronba hozva.

Ézs 37,26: *mibcár*: „megerősített”, *becúráh / mecúráh*: „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.

Ézs 37,27.27: a parallel 2Kir 19,26.27 fordításához igazítva.

Ézs 37,29: a vessző törlésével a parallel 2Kir 19,28 fordításához igazítva.

Ézs 37,30: a parallel 2Kir 19,29 fordításához igazítva.

Ézs 37,32: a parallel 2Kir 19,31 és a versben idézett Ézs 9,6 fordításához igazítva.

Ézs 37,33: *szólölá*: „(ostrom-)sánc”, lásd a 2Kir 19,32-nél.

Ézs 37,33.35.36.38: a parallel 2Kir 19,32.34.35.37 fordításához igazítva.

Ézs 38,1.2.3.4.6: a parallel 2Kir 20,1.2.3.5.6 fordításához igazítva.

Ézs 38,12: a kép a következő: a takács befejezte a fonást, a vászon elkészült, a cérnát elvágják, a vásznat feltekerik. Fontos, hogy ezt a „kész” jelzővel érzékeltesük, illetve hogy jelezzük, az E.sz. 3. szem.-ű ige alanya maga az ÚR.

Ézs 38,14: *dallú énaj lammárom*: így fordítja a ZB és a KatBib is („bágyadtan néznek”), de hasonlóan a LB is. Ez a logikus, hiszen utána a saját imádságát idézi: tehát ez a mondat az imádkozás gesztusát írja le.

Ézs 38,15: *sönótaj*: nem a *sánáh* „év, esztendő”, hanem a *sénáh* „alvás, álom” szó T.sz.-a, így a ZB, a LB is. De a szöveg sérült, a rekonstrukciók nagyon sokfélék. A javaslat alapvetően a LB-t követi, hiszen így fordítva a szöveget a zsoltár nem kerül ellentétbe Ezékiás élethelyzetével, aki nem évekig betegeskedett.

Ézs 38,16: a vers első felét az ÚF egyszerűen túlvariálja, a héber alapján egyszerűsítve.

Ézs 38,18: *jórödé bór*: valóban így is fordítható: „aki éppen most megy lefelé”, de befejezett melléknévi igenév híján ez a forma jelenti azt is, hogy „aki leszállt a sírba” – itt nyilván nem a betegről van szó, aki éppen most halad a sír felé,

- hanem arról, aki már lement oda. Ugyanígy maga az ÚF egyetlen helyen, az Ez 31,14-ben.
- Ézs 38,20:** Ez már a hálaadás, a szabadítás a múltban már megtörtént, lásd maga az ÚF a 17. versben! Így e vershez a LB is (ZB = ÚF).
- Ézs 38,22:** a parallel 2Kir 20,8b fordításához igazítva.
- Ézs 39,2:** „olajakat”: a parallel 2Kir 20,13 fordításához igazítva.
- Ézs 39,3:** „messze / messzi”: a parallel 2Kir 20,14 fordításához igazítva.
- Ézs 39,5:** a szórendben a parallel 2Kir 20,16 fordításához igazítva.
- Ézs 39,7.8:** a parallel 2Kir 20,18.19 fordításához kell igazítani.
- Ézs 40,2:** „a szívéhez beszélni”: hebraizmus, a javaslat a LB alapján értelmezi a kifejezést.
- Ézs 40,3:** *arábá:* a „kietlen” mint önálló főnév ugyan költői, de régies. Legyen: „kietlen táj”, lásd ugyanígy a 35,6-ban is (ott az ÚF: „puszta”).
- Ézs 40,21:** *mérés:* „a kezdetektől fogva”, így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 40,22:** „a föld pereme”: a föld fölé boruló kupola tetején, aminek a széle a látóhatáron körbeveszi a földet. Azaz „az egész föld felett”, és nem csak a szélén, a peremén.
- Ézs 40,22:** Múlt idő a participiumok ellenére is: ezt Isten nem minden nap teszi meg, hanem a teremteskor egyszer s mindenkorra.
- Ézs 40,26:** a válasz nem a teremtesre vonatkozik, hanem a csillagok napi járására: Isten mint tábornok jelenik meg, aki a sereget személyesen vezeti: a *hóci* ige ezt jelenti, lásd a LB. A *qará bösém* kifejezés itt azt jelenti, hogy a tábornok a beosztottakat nevük kimondásával parancsra magához szólítja. Ezért a „mer” ige nem múlt időben áll (a teremteskor nem mertek a nemlétből előlépni), hanem jelen időben: minden csillag kizárólag Istennek engedelmeskedik, az ő parancsára futja a pályáját. Jelen idő: Westermann, a ZB, a LB és a KatBib. Ugyanígy a parallel 48,13!!
- Ézs 40,28:** a mondatokat a parallelizmus membrorum szabályai szerint kell párosával tagolni.
- Ézs 41,4:** *acharónim:* „az utolsók” – így Westermann, a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 41,5:** A vers az előző perbeszéd záradéka: a tanúnak felszólított szigetek (41,1) belátják, hogy Istennek igaza van, ő indította el Círust, és nem egy másik isten, ezért félelemmel elismerik / és felismerik az ő hatalmát. Az ÚF ezt az értelmezést kizárja. A javaslatához lásd mindennek előtt a ZB, de nyitott erre az értelmezésre a LB és Westermann is.
- Ézs 41,5:** *chárad:* „(félelmében) remegni / remegni kezdeni”, lásd az Ex 19,16-nál.
- Ézs 41,7:** Így a német fordítások, és részben a KatBib is.
- Ézs 41,9:** *má’asz:* itt nem „megvet”, hanem fizikailag is „elvet”, elhagy, elúz, lásd a ZB, LB és a KatBib is.
- Ézs 41,16:** *böjhw:* „örül / ujjong / vigadozik” + „az Urban” – hebraizmus, a bö prepozíció mechanikus átvétele. Meg kell találni az „ujjong” ige helyes magyar vonzatát.
- Ézs 41,17:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Ézs 41,19:** *sittím:* nem „akác”, hanem „akácia”, lásd az Ex 25,5-nél.
- Ézs 41,19:** *arábá:* „kietlen vidék”, lásd az Ézs 35,6; 40,3-nál.

- Ézs 41,25:** a fazekas a *tít* jelentésétől függetlenül a magyarban nem sarat tapos, abból ugyanis sohasem lesz edény. Az „agyag” jelentést a fazekas mellett álló *tít* szó foglalta le, lásd a ZB és a LB, így az előzőhöz kellett keresni egy másik fogalmat (a németnek könnyű a dolga, mert két szava is van az agyagra: „Ton” / „Lehm”, a ZB és a LB az első helyen ezek egyikét hozza). A magyarban még vályogot szoktunk taposni, így ez lett az első szó.
- Ézs 41,28:** Jobb a vers második felét feltételes módban fordítani, hiszen ez csak elméleti lehetőség: Isten NEM kérdez meg más isteneket / bálványokat. Így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 41,29:** *nizké-hem*: a végén birtokos szuffixum, ami az istenekre vonatkozik. Fontos lefordítani, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 42,3:** *leemet*: „hűen, hűségesen”, annak céljához, tartalmához hűen: „megbízhatóan”, lásd a ZB, a LB és a KatBib: „hűségesen”. Bár a fordítások itt erősen divergálnak, lásd már a verziókat is Elligernél.
- Ézs 42,5:** *ceecá-ehá*: a végén a földre utaló birtokos szuffixum, lefordítja a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 42,10:** *ad-qöcé háárec*: „a föld határáig”, lásd így az ÚF: Ézs 48,20; 49,6.
- Ézs 42,13:** lásd elemeiben így a német fordítások, de a KatBib is.
- Ézs 42,15:** *chárab*: nem „letarol”, hanem „kiszárít”, lásd a ZB, a LB és a KatBib.
- Ézs 42,16:** *úmaaqaśśím lömísór*: a második fele az Ézs 40,4-et idézi: *wöhájá heáqób lömísór*: így részben annak a fordításához igazítva.
- Ézs 43,6:** *qöcé háárec*: a „föld széle”, lásd a Deut 13,8-nál.
- Ézs 43,7:** „nevérl elnevezni” – tautológia, hiszen a héber azt mondja: „a nevével hívni / szólítani” – azaz „röla elnevezni”, lásd helyesen maga az ÚF a parallelként megadott Jer 14,9; 15,16-ban.
- Ézs 43,8:** Ezzel a verssel egy új egység kezdődik, ami miatt önálló fejezetcím jár neki, lásd a ZB, LB és a KatBib is.
- Ézs 43,9:** az ÚF-ban nem világos, ki kit igazolna. A KatBib tartalmilag helyesen: ők igazolják magukat a tanúkkal. Ám magyarul ma az „igazolja magát” rendőrszlogen. Így: „a maga igazát bizonyítja”: ez a *cádaq* ige jelentésébe bőven belefér.
- Ézs 43,10:** *abdí*: E.sz.-ban áll, lásd „az Úr szolgálja”. Így ebben a versben a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 43,14:** Itt is indokolt egy új címfelirat, lásd a ZB, LB és a KatBib.
- Ézs 43,14:** Babel: Itt „Babilon”, a főváros, lásd a ZB, LB és a KatBib, lásd maga az ÚF is a parallelként megadott Ézs 13,19; Jer 29,10-ben.
- Ézs 43,19:** *haló*: „talán nem?” – így, kissé számonkérő kérdésnek fordítja ma a többség: Elliger, a ZB, a LB és a KatBib is (ÚF = Westermann).
- Ézs 43,23:** *sze* = „egy darab juh”, lásd részletesen az Ex 21,37-nél, és magát az ÚF-t pl. az Ézs 7,25; és főleg az áldozat kapcsán a 66,3-nál. Így e vershez a ZB, a LB is. De ritmikai szempontok felülírhatják a javítást.
- Ézs 43,24:** Itt az ÚF teljesen szabadon átfogalmazza a verset: ez még nem a bűnbocsánat leírása, hanem a korholó bűnleplezés, lásd így helyesen a ZB és a KatBib. Az ÚF = LB és Westermann, és részben Elliger is, bár a LB-t is lehet így értelmezni. A felsor ráadásul a 23b-t idézi szó szerint, csak a tárgyakat cserélte ki benne.

- Ézs 43,25: Csak ha az előző versben elfogadjuk a javítást, kell ezt a verset is módosítani, és a szembeállítás így nyomatékositani.
- Ézs 43,26: *zákar* Hifil: „feljelent, bepanaszol”, lásd a ZB, Westermann és részletesen Elliger. ÚF = LB és a KatBib.
- Ézs 43,27: *pásöü bí*: szó szerint az Ézs 1,2-ből. *pása*: „fellázadni, hűtlenné lenni, elpártolni”, lásd ehhez a vershez a ZB, a LB, a KatBib és Elliger.
- Ézs 44,3: lásd a parallel Ézs 32,15 alapján.
- Ézs 44,5: exegetikai probléma a vers utolsó mondatában.
- Ézs 44,6: a Deut 32,39-hez igazítva, ritmikai okokból is.
- Ézs 44,13: nehezen értelmezhető szakkifejezések, de: a szobrot nem az ács, hanem a fafaragó készíti: a héber csak ennyit mond: *cháras écím*: „fa megmunkálója”. Aztán a „vörös” szó forrása felderíthetetlen, egyik másik fordítás sem hozza. Az értelme: a fán kirajzolja a szabásmintát. *Maqcúót*: nem lehet „gyalu”, mert T.sz-ban áll a szó, és mert a gyalu erre a célra alkalmatlan: „véső”-nek fordítja a szót a ZB, Elliger, (és a LB: „megfaragja a fát”), a *jaaszéhu* nem „dolgozik”, mert a végén a bálványra utaló szuffixum van, tehát vagy „dolgozik rajta”, vagy „készíti el / faragja ki”. A *möchúgá* ugyan valóban a „kör” szóval függ össze, de itt már nem kell körözni/kört rajzolni: ez egy gömbölyítésre, az élek lekerekítésére szolgáló szerszám lehet, lásd a LB „abzirkeln”, ennek szerszáma a „ráspoly”, Elliger szerint „esztergakés”, és mellette a „rajzol” igét így fordítja: „lekerekíti” – azaz a körvonalait kiélesíti, ebben az értelemben „megrajzolja”.
- Ézs 44,16: az írásjelekkel jobban tagolva, s ezzel részben a következő vers szerkezetéhez is hozzáigazítva, hogy a kontraszt jobban érzékelhető legyen.
- Ézs 44,19: „hogyan ezt mondaná” – ez után egy értelmes gondolatot várnánk, amit ő nem mondott – így fordítja a ZB és a LB is.
- Ézs 44,20: a „megcsal” ige „rászed” jelentése ma már alig ismert, régies.
- Ézs 44,25: *baddím*: személyeket sehol nem jelent a szó, csak „locsogás”-t. Ezért a kutatók többsége a *barrím* szót olvassa: „jelmagyarázó, jós, jövődömondó”, lásd a részletes indoklást Elligernél.
- Ézs 44,25: *écá*: itt sem „tanács”, hanem „terv”, lásd fentebb, és ehhez a vershez így a ZB, a LB („Ratschluss”) és a KatBib is.
- Ézs 44,26.27: a versekben egyenes idézetek vannak, ha lehet, érdemes ezeket meghagyni, lásd a ZB, LB és a KatBib is.
- Ézs 45,1: *hechezíq*: „erősen fog”, lásd az ÚF: Ézs 41,13.
- Ézs 45,16: a két ige együtt áll a parallel 45,17b-ben is: onnan ide átvéve, hogy a szándékos szembeállítás még nyilvánvalóbb legyen.
- Ézs 45,20: *jósá*: „megment, megszabadít”. Így a KatBib. Az ÚF = LB, ZB.
- Ézs 45,25: *jicdöqú*: „megigazul”, így a ZB, a LB, a KatBib. ÚF = Westermann („hat Heil”: „üdvözül”) és a JB („wird siegreich”).
- Ézs 46,1: *löchajjá ulabböhémá*: tekintsük *hen-dia-disz*-nek: „teherhordó állat”. A vers tagolásánál a parallelizmus membrorumot figyelembe kell venni!
- Ézs 46,2: az alanyváltást valahogy jelezni kell a versben: az állatok rognak össze, s ezért a rájuk felrakott szobrok, a bálványok kerülnek fogságba! Egyébként az ÚF átrendezte a mondatok sorrendjét, de ez nem lett javítva.
- Ézs 46,7: *cáaq*: „segítségért kiált”, lásd a Num 11,2-nél.

- Ézs 47,1: *Bábel*: Nem „Babilónia”, hanem „Bábel / Babilon”, lásd az Ézs 14,22-nél.
- Ézs 47,7: *acharítách*: jó az ÚF, de minek a végére nem gondolt Bábel? A dolgok végére, a saját végére, nem gondolta ezeket végig? Az *acharít* itt a „későbbi dolog” lehet, ami eljön, ami később lesz, vagyis a következmény. De maradhat az ÚF is.
- Ézs 47,13: *kechodásím*: T.sz.-ban áll a főnév, tehát minden újhholdkor megtörténik ez.
- Ézs 48,6: *wöattem haló taggidú*: „és ti – hát nem hirdetitek!?” Izráel a korábbi dolgokról nem tett a népek előtt bizonyosságot / nem akar róla bizonyosságot tenni – az új szabadítás kapcsán azonban már ezt majd meg kell tennie: így értelmezi a mondatot a LB, a ZB, Westermann és a KatBib is.
- Ézs 48,14: *báhem*: nem kell korrigálni, a szó a babiloni istenekre vonatkozik, lásd a ZB, a LB, Westermann és a KatBib, és maga az ÚF is ezt sugallja a megadott paralellekkel, lásd 41,1–5; 41,25–29; 45,6; 46,10–11!
- Ézs 48,14: *zöróó*: az ÚF a Septuaginta alapján a *zera* „mag” szónak olvasta és „ivadék”-nak fordította le. „Kar”, illetve „hatalom” értelemben hozza a ZB, a LB és a KatBib is (Westermann mint betoldást mellőzi).
- Ézs 48,14: *Bábel*: Nem „Babilónia”, hanem „Bábel / Babilon”, lásd az Ézs 14,22-nél.
- Ézs 48,15: még jelen idő, Bábel ekkor még nem esett el!
- Ézs 48,19: *kimótáv*: a végén a birtokos szuffixum a homokra utal, azaz nem „porszem”, hanem a „homokszem”. Így a KatBib, a ZB és Westermann. ÚF = LB.
- Ézs 48,20: *Bábel*: Nem „Babilónia”, hanem „Bábel / Babilon”, lásd az Ézs 14,22-nél.
- Ézs 48,22: a vers (csaknem) szó szerint megismétlődik az Ézs 57,21-ben – a két szakasz fordítása szinkronba hozva azzal, hogy az átemelve ebbe a versbe.
- Ézs 49,1: „az anyaméhben” – egyrészt a héberben itt nincs birtokos szuffixum, másrészt így teljes a parallel a Jer 1,5-tel.
- Ézs 49,1: „emlékezetben tartja” – hogy el ne felejtse? Nem, terveiben, angyalainak stb. „emlegeti”.
- Ézs 49,5: az egész egy nagy közbevetés, a gondolatjellel ezt érdemes lenne jelezni.
- Ézs 49,5: „az anyaméhben” – lásd a 49,1-nél.
- Ézs 49,6: a SzGB döntése értelmében a „pogány” szót mellőzzük, ha lehet: itt is elhagyható, lásd Westermann, a ZB és a KatBib is (ÚF = LB).
- Ézs 49,11: a vers az Ézs 40,3–4 parallelje. Első fele szó szerint: „Én majd minden hegyemet országúttá teszem” – azaz elsimítom, elhordom, lásd az Ézs 40,3k. A második fele: „és az országútjaim felemelkednek majd”. Így a LB, a KatBib (a vers első felében így Westermann, és talán a ZB is, de a második felében mindkettő = ÚF).
- Ézs 49,12: az exegetikai jellegű jegyzet törölve.
- Ézs 49,13: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Ézs 49,14: új egység kezdődik, érdemes ezt egy címfelirattal is jelezni, lásd a ZB és a KatBib.
- Ézs 49,15: A második félversben folytatódik a hasonlat, az *élle* „ezek” kifejezés az anyákra vonatkozik, lásd a KatBib, a ZB és a LB is.
- Ézs 49,18: „mindnyájan”: a parallel 60,4 fordításához igazítva egy kicsit.
- Ézs 49,22: „nemzet/nép” – tartalmilag jó az ÚF, de ritmikai okokból itt megcserélve a két szó.

- Ézs 49,23:** a „fejedelem” egy ország vezetője, de itt a szuffixum jelzi, hogy a király asszonyairól van szó. A szót az ÚF sokféleképpen fordítja, de „fejedelemaaszszony”-nak csak itt: Bír 5,29: „udvarhölgy”; 1Kir 11,3: „főrangú feleség”; JSir 1,1: „úrnő”, Eszter 1,18: „előkelő asszony”. Legyen itt is: „főrangú feleség”.
- Ézs 49,23:** a főmondatnak két tárgyi mellékmondata van, tehát helyesen: „megtudod, hogy nem vallanak szégyent...” – ezt valahogy jelezni kell, lásd a ZB, a LB, és („és”-sel) a KatBib is.
- Ézs 49,24–25:** a *caddíq* helyett az ÚF a 24. versben a BHS-t és sokakat követve a héber *áric* szót olvassa, lásd a 25. versben. Ez ugyan azt is jelenti, hogy „erőszakos” (ÚF: gx), de negatív mellékjelentés nélkül azt is, hogy „erős”, lásd maga az ÚF: Ézs 25,3, és magáról Istenről: Ézs 25,4; a Jer 20,11-ben a *gibbór* „vitéz” szóval párhuzamban, akár itt. Ennek alapján javítva.
- Ézs 49,24–25:** *málat*: itt inkább „elszökik”, lásd a ZB és Westermann („entkommen”).
- Ézs 49,26:** *ászisz*: „édes bor”, lásd az Énekek 8,2-nél.
- Ézs 49,26:** *kol-bászár*: „minden élőlény” / „minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél, és pl. az Ézs 40,5; 66,23-ban.
- Ézs 49,26:** a második sor első felében a mondathangsúlyhoz lásd az akcentusok mellett a ZB és a LB, és főleg magát az ÚF-t a szó szerinti parallel Ézs 60,16-ban!
- Ézs 49,26:** *abír jaakób*: a Gen 49,24-ban maga az ÚF így: „Jákób Erőssége”. Ez jó, de hogy jelezzük, személynévről van szó, nagybetűvel kell írni mindkét szót.
- Ézs 50,9:** természetesen nem őket rágja a moly, hanem a hasonlatban szereplő ruhát, lásd ugyanezt a héber szerkezetet helyesen fordítva a parallel 51,8-ban. Így e vershez a LB és Westermann, ÚF = ZB és a KatBib.
- Ézs 51,7:** *chtt*: „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál. Itt az ÚF az 51,6-hoz igazodik, ám a „megrendül” = „összetöretik, megsemmisül” jelentés másodlagos, amelyhez most nem kell igazodni.
- Ézs 51,11:** „megváltott” – nem ugyanaz az ige, mint az előző versben, másképp is fordítja Westermann, a ZB és a KatBib is. ÚF = Károli és LB. És ha már hozzányúlunk, érdemes a mondat szerkezet lazítása mellett azt is érzékeltetni, hogy a múlt után most már a jövőben várható szabadításról van szó. Egyéb szempontokból pedig az itt szó szerint idézett 35,10 fordításához igazítva.
- Ézs 51,18:** ez nem vád a fiak ellen, hiszen ők meghaltak, lásd a 20. versben: ez a veszteség leírása: gyermektelen lett, minden gyermekét elveszítette.
- Ézs 51,23:** az ÚF szó szerint fordítja a hébert, azonban az értelme nem túl világos. Igaz, a többi fordítás sem jobb.
- Ézs 52,4:** *böeszef*: „a semmiért” – az ÚF nem fordítja le, de hozza a Károli, a ZB, a LB és a KatBib is. Bár a kontextus alapján ez is inkább azt jelentheti: „ingyen”.
- Ézs 52,7:** Biztos, hogy előbb a lába tűnik fel? Olyan furcsa ezt a mondatot vizuálisan elképzelni. A ZB próbál értelemszerűen fordítani („felhangzanak a léptei”). Érdemes kísérletezgetni, keresgélni. Ráadásul a Róm 10,15 így idézi a verset: „Milyen kedves azoknak a jövetele, akik...” – ehhez kellene közelíteni.
- Ézs 52,13:** „az én szolgám”, lásd maga az ÚF: 42,1.
- Ézs 52,13:** a „munkája” szó a fordítás egy fölösleges betoldása.
- Ézs 52,14:** a mondatok tagolása kövesse a parallelizmus membrorumot!

- Ézs 52,14:** mi az, hogy emberhez nem méltó a kinézete? Akkor ne nevezzük embernek? Problémás a megfogalmazás.
- Ézs 52,15:** nem azért, mert ez titok volt, vagy ők nem értesültek, miközben már mindenki tudott róla: nem, eddig ilyen még nem volt, ez egy sosem látott-sosem hallott dolog lesz!! Ezt kéne kifejeznie a fordításnak.
- Ézs 53,1:** *zöróa jhw:* „az Úr karja” – fontos, hogy szó szerint is fordítsuk, mert ezzel kapcsolódik a szöveg vissza az Ézs 40,10-hez és itt, az 52,10-hez! „Kar”-nak fordítja a szót a LB, a ZB, a KatBib, a Károli és Westermann is. Ráadásul az ÚF-ban a Jn 12,28 is így idézi, tehát egyben az idéző és az idézett szöveget is szinkronba hozzuk ezzel.
- Ézs 54,2:** *al-tachszókí:* „Ne fogd vissza magad!” – ez a szó szerinti jelentés. A „teljes szélességükben” túl hivatalos. ZB: „ne spórolj!”. KatBib: „ne kíméld!”
- Ézs 54,2:** *jöría:* „sátorlap”. A „sátorponyva” csak itt és a Jer 4,20-ban fordul elő, viszont maga az ÚF mindenütt máshol (27x) „sátorlap”-nak fordítja, lásd pl. az Ex 26,1–12; 36,8–17; Num 4,25; 2Sám 7,2 és a parallel Jer 10,20-ban.
- Ézs 54,3:** *járas* + a népek: „elfoglalja birtokát”, lásd a Deut 12,2-nél.
- Ézs 54,8:** *góalék jhw:* „megváltód, az ÚR”, lásd maga az ÚF a parallel Ézs 44,24; 48,17-ben. De a parallelnak szánt 10. vers miatt végül nem javítva.
- Ézs 54,12:** *sems:* a várfal cikcakkos teteje, lásd a német „Zinne”, azaz „orom; oromzat”. (Másképp a ZB a GesW alapján: „/nap alakú, a várfalra kiakasztott/ hadijelvény”.)
- Ézs 54,12:** *göbúl:* tényleg „határ”, de itt most nyilván költői kép a várost határoló falra, lásd feloldva a költői képet a ZB.
- Ézs 55,2:** a „keresmény” régies. A *jögía* szó a *jága* „fáradozni, vesződni” igéből képzett főnév, azaz a fáradság bére, a munka eredménye.
- Ézs 55,2:** *wöiklú-tób:* „és jót esztek” – az étel szó mellőzhető kiegészítés csak a fordításban.
- Ézs 55,3:** *chaszdé-dávid hanneemáním:* az ÚF a *cheszed* „szeretet, hűség, kegyelem” szót egyszerűen fordíthatatlanul hagyta! Még hozta a Károli, és hozza a KatBib is. Érdemes kísérletezni.
- Ézs 55,5:** a vers második felét csaknem szó szerint idézi az Ézs 60,9 – annak a fordítása lett átemelve ide, hogy a két hely megegyezzen. Ez annál is indokoltabb, mivel a *pá’ar* igét Piélben az ÚF az Ézs 60,7.9.13; Zsolt 149,4; Ezsd 7,27-ben is, azaz mindenütt máshol így fordítja: „ékesít/fölékesít”, és mert az ÚF parallelként maga is megadja a 49,18-at: Sion ékszerként veszi magára a hazatérőket.
- Ézs 55,13:** *börós:* a parallel 41,19-ben „borókafenyő” – ehhez igazítva, főleg, mivel parallelként ezt a helyet az ÚF is megadja.
- Ézs 55,13:** *kárat:* ugyan az az alapjelentése, hogy „kivág”, de a jelet nem lehet kivágni, lásd a ZB: „kitöröl”, LB: „elmúlik”, KatBib: „elvész”, Károli: „eltöröltetik”. De így maga az ÚF is, amikor az 56,5-ben ugyanezt a *ló-jikkárét* kifejezést így adja vissza: „nem lehet eltörölni”.
- Ézs 56,7:** „neve lesz minden számára” – körülményes és félreérthető. (Figyelem: az e verset idéző Mt 11,17-et is meg kell változtatni, ami egyébként sem jó, hiszen a *kléthészetai* igét eleve nem fordítja le.) Viszont helyes a Mt 21,13 fordítása, csak jövő időbe kell tenni: az eredeti Ézs fordítását is alapvetően érdemes eh-

- hez igazítani, lásd a „neveztetik / fogják hívni” fordításhoz a ZB, a KatBib és Westermann is.
- Ézs 56,9:** nincs „is”, nincs parallelismus, csak a „mezei vadak mind” utólagos pontosítása, lásd a ZB, LB, a KatBib és Westermann is.
- Ézs 56,10:** *hózi*m: az ÚF ezt a BHS-t követve javította a *cházá* igére, ami valóban azt jelenti, „látomást látni”, tehát: „álmodozni”. Az itt szereplő *házá* ige azonban a ZB és a LB szerint is azt jelenti, hogy „lihegni / szuszogni”: amikor a kutya kinyújtott nyelvvel liheg, ugyanígy a K-B3. Ha erre nem is javítjuk, legalább az álmodozást ki kell venni a fordításból, és „álmos”-ra javítani. És fontos a helyes szövegtagolás itt, és a következő versben is!
- Ézs 56,11:** „Mindegyik a maga útját járja”: a kifejezés szó szerint az Ézs 53,6-ból való, a fordítás ahhoz igazítva.
- Ézs 56,12:** A vers a rossz pásztorok szavát idézi, amit valahogy jelezni kell: ezért az előző vers végén a kettőspont, és itt a kis – mondják –, betoldás.
- Ézs 57,4:** *jildé-pesa*: a *jeled* „gyermek”, a *pesa* pedig „hűtlenség, elpártolás, lázadás” is – a két szó az Ézs 1,2.4-et idézi, akár az előző vers!
- Ézs 57,5:** *élím*: „cserfa”, lásd az itt idézett Ézs 1,29-ben maga az ÚF, de ugyanígy maga az ÚF a parallelként megadott Ez 6,13; Hós 4,13-ban is.
- Ézs 57,8:** a wáw kötőszó itt nem felsorolást fejez ki, hanem „azaz” értelemben pontosít, lásd itt a bálvány E.sz.-ban áll. A kötőszónak ehhez a funkciójához lásd az Ex 34,19-nél. De minden más fordítás felsorolásnak veszi.
- Ézs 57,14:** *pannú derek*: szó szerint a 40,3-ból, ott az ÚF: „utat épít” – ehhez igazítva.
- Ézs 58,2:** ez korholás, nem elismerés, lásd az ÚF-ban a parallelként megadott Ézs 29,13–14-et. Ebben az értelemben lazítva a stílus, lásd a ZB.
- Ézs 58,3:** *nágasz*: mindenütt máshol „sanyargat”, lásd főleg az Ex 5-ben. De a participiuma azt is jelenti, hogy „hajcsár”. A „robotos” túl régies, de ki kell fejezni, hogy munkára kényszerítésről van szó.
- Ézs 58,5:** *szaq*: „zsákruha”, lásd a 2Sám 3,31-nél.
- Ézs 58,6:** *rása*: a *caddiq / cedeq* ellentéte, tehát azt is jelenti, hogy „nem törvényes, jogtalan”, lásd így ehhez a vershez a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 58,7:** a „bujdosó” és a „mezítelen” régies kifejezések.
- Ézs 58,10:** *wötáfég laráéb nafsóká*: „az éhezőnek megadod a lelkedet” – ez szó szerint: azaz saját magadtól is megvonva, a te életerőd (= *nefes*) kárára is. Így minden fordítás, a javaslatához lásd főleg a LB.
- Ézs 58,10:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Ézs 58,11:** a mondattagolás tükrözte a parallelizmust!
- Ézs 58,12:** minden fordítás követi a masszoréta héber szöveget, s ezért a *nötíbót* szót lefordítja „út/ösvény”-nek, lásd ZB, LB és a KatBib is. A szövegkritikai jellegű jegyzet törölni kell.
- Ézs 58,13:** egy költői sort nem szabad így összetömöríteni, mint itt, az első tagmondatban, lásd mindenki másnál.
- Ézs 58,14:** gondolatjellel, lásd maga az ÚF a parallel Ézs 40,5-ben.
- Ézs 59,5:** *zúr*: nem „széttapos/rátapos”, hanem „kinyom, szétnyom”, lásd maga az ÚF az Ézs 1,6-ban (sebet kinyomkod), és ehhez a vershez a KatBib és a ZB: azaz az évés előtt, hogy felnyissa a lágy héjú tojást, szétnyomja. Tehát nem elpusz-

títani akarja a tojást, hanem felnyitni az evéshez, így a ZB, és félig a KatBib is.
ÚF = LB.

Ézs 59,8: a Róm 3,16-hoz igazítva az első mondat szórendje.

Ézs 59,8: „eljárásuk”: szó szerint: „szekérnyomuk, a szekereik által kivájt út, országút” – azaz a megszokott, bevett, mindenkori eljárás: ezért a „soha” betoldása.

Ézs 59,8: az utolsó mondat állítmánya ugyanaz a *jáda* „ismer” ige, mint az első. Ehhez igazítva, lásd a LB kivételével valamennyi fordítást.

Ézs 59,11: egy szerelmes és egy csecsemő nyögdécsel, a bajban lévő ember nyög, lásd maga az ÚF a parallelként megadott Ézs 38,14-ben és a Náh 2,8-ban, illetve a galamb hasonlat nélkül még annyi más helyen.

Ézs 59,13: *hóró dibrá-sáqer*: szó szerint: „a hazugság szavait engedte ki magából”. Tehát az ÚF itt duplán fordít, amikor azt mondja: „hazug beszédet mond”.

Ézs 59,17: „a szabadítás sisakja”, nem pedig „védősisak”, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.

Ézs 60,7: „dicső templom”, lásd a ZB, a LB, és a *páar* ígét az 55,5-ben, és maga az ÚF a parallel 63,15-ben („dicső hajlék”).

Ézs 60,8: a vers második felében nem világos, meddig tart a hasonlat, és a héberben nincs is ott egy másik ige. Ezért pontosítva, lásd a ZB, LB és a KatBib.

Ézs 60,9: „Tarsis-hajó”, lásd maga az ÚF: 1Kir 10,22; 22,49; Ézs 2,16; 23,10.14. (Ez egy nagy tengerjáró hajó márkája, és nyilván minden szigetnek van ilyen.)

Ézs 60,11: *nöhúgím*: „elűz, odahajt”: nem önként jönnek, hanem foglyokként, lásd a ZB, LB és a KatBib.

Ézs 60,13: *börös tidhár útoassúr jachdáv*: a felsorolás szó szerint az Ézs 41,19-ből lett átvéve, a fafajták fordítását ezért onnan ide is átemelve.

Ézs 60,16: *abír jaaqób*: „Jákób Erőssége”, lásd Gen 49,24; Ézs 49,26. Egyebekben is a parallel 49,26 fordításához igazítva.

Ézs 60,17: túlzásba vitt dinamikus ekvivalencia, a héber szép költői megfogalmazása tökéletesen érthető, lásd a ZB, LB és a KatBib.

Ézs 60,20: a második mondat az első indokolja, lásd a ZB, LB és a KatBib.

Ézs 60,22: *böittó*: a „maga idejében”! Nagyon fontos ezt pontosan fordítani! Lásd a ZB, a LB és a KatBib is (kicsit másképp értelmezve, de még a Károli is: „idejében”).

Ézs 61,1: *anáwím*: „szegények”, lásd maga az ÚF az Ézs 11,4-ben, és mert az Újszövetség is mindig így idézi, így a KatBib és a ZB és LB is („Elend”: szegény, nyomorult).

Ézs 61,1: *dörór*: „felszabadulás; felszabadulást hirdet”, lásd a Lev 25,10-nél.

Ézs 61,7: *kölímmá*: „gyalázat”, így maga az ÚF: 45,16, Ez 16,63; Zsolt 4,3 stb., „gyalázkodás”: 50,6. Így ehhez a vershez a ZB, a LB és a KatBib.

Ézs 61,9: Az „ivadék” szó emberrel kapcsolatban kerülendő.

Ézs 62,2: a nevet az Úr adja, a népek csak *qará lö*: ezen „szólítják”, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.

Ézs 62,7: *tóhillá báárec*: „a föld dicséretére”, azaz „dicséret tárgyává a földön” – hogy mindenütt a földön dicsérve emlegessék. Így tartalmilag a ZB, a LB, a Károli („dicsőségessé”) és a KatBib is. Az ÚF itt az 56,7 alapján beleolvas valamit verse, ami nem biztos, hogy benne van.

Ézs 62,10: *pannú derek + lö*: Az Ézs 40,3-ban maga az ÚF: „építsetek utat...-nak”. Ehhez igazítva. De nem vészes, a párhuzam az ÚF-n jelenleg is látszik.

- Ézs 62,11:** *ad-qöcé háárec:* „a föld határáig”, lásd így az ÚF: Ézs 48,20; 49,6.
- Ézs 62,11:** a vers második fele szó szerint idézi az Ézs 40,10b-t: annak a fordítása át-emelve ide.
- Ézs 62,12:** *ír ... azúbá:* ez Jeruzsálem régi neve: „az elhagyatott város”, ezt cseréli le most egy új névre az Úr, lásd az itt idézett 62,4! Így a KatBib. Másképp Westermann, a ZB és a LB: szerintük a másik név ez: „El nem hagyott város”.
- Ézs 63,4:** *bölibbí:* a *léb* a héberben a gondolkozás és a tudat központja is, tehát: „ki-gondoltam” – arra gondolok stb. Itt, a parallel félsor miatt is, az értelem ez: „kigondoltam, megvan a fejemben, kitűztem”, lásd a LB „mir vorgenommen”, és Westermann: „hatte ich im Sinn”.
- Ézs 63,5:** az itt idézett Ézs 59,16 fordításához igazítva a héber alapján.
- Ézs 63,6:** ez a sziklába vajt taposókád, a must egy alacsonyabban lévő kádba folyik, s onnan, ha nem merik ki, kicsurog a földre. Azaz nem „kiönti” (egy vödörből, mint a magyar szőlőprésnél), hanem „kiengedi” a földre. Így a ZB, és talán a KatBib is. ÚF = LB.
- Ézs 63,7:** *töhillót jahwe:* lehetőleg ne vigyünk bele igét a fordításba, ha a héberben nincsen.
- Ézs 63,8:** De meg tudják – ám az Úr bízik benne, hogy ez nem fog bekövetkezni.
- Ézs 63,8:** *sqr:* „rászed, becsap”: Lev 19,11; rászed értelemben „megcsal”: Zsolt 89,34, szövetséget „megszeg”: Zsolt 44,18. A ZB, LB és a KatBib: „nem lesznek hűtlenek”.
- Ézs 63,13:** *töhóm:* „mélység”, lásd a Gen 1,2; 8,2; Ézs 51,10; Ez 26,19 stb.
- Ézs 63,15:** *hamón méeká:* „belsőd lármája / megindultsága” – magyarul: „szánalom”.
- Ézs 63,15:** *hitappáqú:* mindenütt máshol „uralkodik magán, türtőzteti magát, erőt vesz magán”, lásd Gen 43,31; 45,1; Ézs 42,14; 64,11; Eszter 5,10. Itt tehát „visszafogják magukat”, „visszatartják magukat tőlem”. Ezt csak akkor lehet szebben kifejezni, ha Istenre váltunk mint alanyra: = „te visszafogod”. Jó megoldás lehet még: „miért vonod meg tőlem”.
- Ézs 63,17:** *súb:* nem „odafordul”, hanem „visszatér, visszafordul”, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 63,17:** *nachalá:* Isten kapcsán „örök tulajdon”, lásd Ézs 19,25 (javított fordítás). Feloldja a birtokos szerkezetet a LB, a nyomatékositás érdekében ez hasznos lehet.
- Ézs 63,18:** Nem jól tagolja az ÚF a szöveget: a javaslatához lásd a ZB, a LB és a KatBib is!
- Ézs 63,18:** *miqdás:* „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél.
- Ézs 64,2:** *nórá:* „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Ézs 64,2:** a vers második feje szó szerint egyezik a 63,19 utolsó negyedversével – ennek a fordításon is látszania kell.
- Ézs 64,4:** A „találkozni valakivel” a magyarban véletlenszerű összefutást jelent, sugall: nem, Isten ennek a találkozásnak aktív irányítója. Így a német fordítások, a KatBib és a Károli, a javaslatához lásd főleg az utóbbit.
- Ézs 64,10:** *wötíparténú:* „dicső templom”, lásd a ZB, a LB, és maga az ÚF a parallel 63,15-ben, a 60,13-ban, és lásd még a *páar* igét így javítva az 55,5-ben és a 60,7-ben.

- Ézs 65,2: *száraz*: az ÚF a fordítását indokolatlanul variálja: „konok, dacos, megátalkodott, féktelen, pártütő, lázadó”. Mindez benne van az „engedetlen” szóban, ráadásul a Deut 21,18.20-ban maga az ÚF is ezt a fordítást hozza: erre javítva.
- Ézs 65,6: *al-chéqám*: „az őlükbe” – nem lett lefordítva. Az *chéq* a ruha redőnye, ami az ember mellén, hasán az öv felett keletkezik. Ide lehetett a pénzt vagy kisebb tárgyakat egyfajta zsebként betenni. Innen aztán elő lehetett venni, lásd az Ex 4,6-nál. Ezért ez a „geleb” a szándék, indulat, tett költői képe. A KatBib és a Károli miatt (azokat mintegy megmagyarázva) fontos lenne lefordítani, lásd Westermann és a ZB is – itt, és a Zsolt 79,12-ben is. De maradhat is, lásd a LB.
- Ézs 65,10: „Ákór-völgy”, lásd maga az ÚF: Józs 15,7.
- Ézs 65,19: A parallel Jel 21,4-ben „jajkiáltás” – érdemes szinkronba hozni vele.
- Ézs 65,23: Az „ivadék” szó emberrel kapcsolatban kerülendő.
- Ézs 66,2: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Ézs 66,3: Töröljük az exegetikai jellegű jegyzetet, főleg mivel tartalmilag sem stimmel.
- Ézs 66,5: a versben mindkétszer ugyanaz a *dábár* szó szerepel, nem kell elsimítani a szóismétlést, főleg, mivel a *chárad* + *dábár* kifejezés szó szerint akarja idézni a 66,2 végét! Így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ézs 66,16: *kol-bászár*: „minden élőlény” / „minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél, és pl. az Ézs 40,5; 66,23-ban.
- Ézs 66,19: *ót*: „jel”, lásd az Ézs 19,19–20-at, és így e vershez a ZB, a LB, a KatBib és Westermann is.
- Ézs 66,19: Púl: a Gen 10,6 és a parallel Jer 46,9 alapján helyesen Pút, lásd a BHS, a LB, Westermann és a KatBib. ÚF = ZB.
- Ézs 66,19: a parallel Jer 46,9 mutatja, hogy az íjászok nem önálló tagjai a felsorolásnak: helyesen: „Pút és Lúd íjásza”, a masszoréta akcentusok is így tagolják a szöveget (másképp a ZB). Westermann, a LB és a KatBib itt a Gen 10 nemzetségtáblája alapján rekonstruálja a Mesek és a Rós neveket, marad a masszoréta szövegnél a ZB.
- Ézs 66,24: nem „meglátják”, hiszen szombatról szombatra jönnek: minden szombaton látni fogják. Így a ZB, még világosabban a LB és a KatBib.
- Ézs 66,24: *happósóim bí*: az Ézs 1,2-öt idézi! A fordítását ezért ahhoz igazítva, lásd így a KatBib is.

JEREMIÁS KÖNYVE

- Jer 1,4:** az elhívás-történet valójában itt kezdődik, tehát ez a címfelirat ide illik. Az 1–3 versek az egész könyv felirata, ami vagy kapjon önálló címfeliratot (= ZB), vagy maradjon felirat nélkül (= LB).
- Jer 1,10:** *ntc:* jelentése: „lerombolni”, lásd oltárokról Deut 12,3; Bír 2,2; 6,30–32; 2Kir 23,12.15, és más építmények összefüggésében még 15x. A szinonim *hrsz* jelenti azt is, hogy „ledönt”, lásd az ÚF-t: Ez 26,4.12. Ide azért is ez kell, mert a vers chiasztikus szerkezete az „építs és plántálj” ellentétéként ezt követeli, így a ZB és a LB is. Jó megoldás lehet még a „ledönt”.
- Jer 1,12:** ide is kellene egy magyarázó jegyzet.
- Jer 1,13:** ez nem egy repülő, észak felől közeledő üst, lásd KUSTÁR: *Jeremiás:* a *pánáw* az üst szája, pereme, ami *mippöné cáfóná:* észak felől dél felé dől: az üstöt ferdén rakták fel a tűzre, így annak a leve, északról dél felé fog kifutni. Így a ZB, és hasonlóan érthető a LB is.
- Jer 1,15:** *mispáchá:* „nemzetség”, mint mindenütt máshol, lásd ehhez a vershez a ZB, a LB és a KatBib is, és maga az ÚF is pl. a 2,4-ben.
- Jer 1,16:** *maasze:* ebben az összefüggésben számos helyen „csinálmány” – erre javítva a SzGB döntése alapján.
- Jer 1,17:** *chtt:* „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál. Lásd e vershez a Jer 10,2-öt és a 17,18-at az ÚF-ban.
- Jer 1,19:** Szó szerint megegyezik a 15,20b-vel: a jövő idővel („harcolni fognak”) ahhoz igazítva. Viszont a *nöum jhwh* itt nem a vers végén áll, szemben a 15,20-szal, és nem is ott hozza sem a ZB, sem a LB, sem a KatBib. Ez fontos, mert ez kiemeli az „és majd megmentelek” tagmondatot.
- Jer 2,6:** *álá* Hifil: „fölhöz”, lásd az Ex 32,4-nél, így a Gen-Mal-ban összesen 13x, és Jeremiás könyvében mindenütt máshol, lásd 11,7; 16,14.15; 23,7.8.
- Jer 2,8:** *háróím:* „vezető”: szó szerint „a pásztorok” – így a ZB, a KatBib, és némileg magyarázva a LB: „a nép / népem pásztorai” – ez utóbbi a legjobb, lásd a parallel 23,1–2 – túlzásba vitt funkcionális ekvivalencia.
- Jer 2,12:** *smm:* „el/megborzad, iszonyodik”, lásd az ÚF-t: Lev 26,32; 1Kir 9,8; Ézs 52,14; Jer 18,16; 19,8; 49,17 stb. Az ÚF tehát a jó hangzás kedvéért megcserélte a két igét a fordításban – de maradhat így.
- Jer 2,13:** *majim chajjim:* „friss víz”, lásd a Lev 14,5-nél.
- Jer 2,13:** a „víztartó” szó nekem furcsa. A MÉKSZ szerint a „víztartó” elsősorban egy edény, lásd „olajtartó, szappantartó, kenőcstartós, szenteltvíz-tartó stb.”. Amiről itt szó van, az egy „ciszterna”, azaz „víztároló”.
- Jer 2,15:** *kőfir:* nem „kölyök” oroszlán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Így e vershez a ZB. Mivel itt nem kell egy másik szót is oroszlánnak fordítani, a LB egyszerűen itt „oroszlán”-nak fordítja. Ez a jó megoldás.
- Jer 2,15:** nem „ráordít”, mintha még élne: ő már a leterített zsákmány, tehát az oroszlán felette ordít, lásd az Ám 3,4, és ehhez a vershez a LB és a KatBib (ÚF = ZB).
- Jer 2,21:** *zera:* valóban „mag” is lehet, de itt „leszármazott, utód”, azaz növény esetében „sarj, dugvány, szaporítóvessző”, lásd így a ZB és a LB is. Mellette az *emet* „hűséges” jelző azt jelenti, hogy a tőkéhez, a fajtájához hűséges, annak min-

- denben megfelelő: azaz vessző korában még semmi baj sem volt vele, lásd az EÜ: „jó, nemes sarj”, és Rudolph is: „echtes” – eredeti.
- Jer 2,25:** *nóás:* mármint „nem érdemes - erről beszélned, gyözködnöd minket!”, mögötte a *ló* nyomatékosít. Az egész vers nem egy megfáradt, lemondó válasz, hanem egy dacos, sőt szemtelen visszautasítás!
- Jer 2,28:** *lák:* „magadnak” – fordítatlan maradt, hozza a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 2,33:** A héber szövegnek ez a fordítása elvileg ugyan lehetséges, de egyetlen másik referenciafordítás sem támasztja alá: a ZB, a LB, az EÜ, a KatBib és Rudolph is a javaslatnak megfelelő fordítást hozza, és a következő vers is ezt támogatja, lásd az ott felsorolt vétkeket. ÚF = Károli.
- Jer 2,33:** Nyelvileg ugyan lehetséges az ÚF, de kortörténetileg nem így történt: Egyiptom most valóban felvonult Palesztinában, amire a babilóniaiak felfüggesztették az ostromot, ám végül a fáraó Júda érdemi megsegítése nélkül távozott a térségből, és az ostrom így folytatódott, lásd a Jer 37,1–10, Hayes-Miller, 394. Ezért a javítás, lásd így a ZB, a LB és hasonlóan a KatBib is.
- Jer 2,33:** A „romlottság” fordításhoz lásd a 3,5-öt is, hasonló kontextusban.
- Jer 3,3:** *röbíbím:* „tavaszi eső”, *malqós:* „kései” = „ősz eső”, lásd a ZB és a LB, az utóbbihoz helyesen a KatBib is, és maga az ÚF is pl. az 5,23-ban.
- Jer 3,5:** *háráót:* „romlottság”, „romlott életmód” – erkölcsi értelemben, lásd a 2,33-ban ugyanezt a szót.
- Jer 3,7:** Az ÚF szövegtagolása ellent mond az akcentusoknak. A javaslat szerint tagolja a Károlit leszámítva verset mindenki más: Rudolph, a ZB, LB, a KatBib és az EÜ is. A héber szó szerint: „ha megcselekedte mindezt” – magyarul: „ha megunta, ha kitombolta magát stb.”
- Jer 3,10:** *bökol libbách:* a Deut 6,5-öt idézi – ahhoz igazítva.
- Jer 3,13:** a héber szöveg nincs teljesen rendben, a magyar fordítás pedig képzavaros: futkosni minden fa alá/alatt... De ÚF = Károli, LB, EÜ és KatBib, igaz, a LB és az EÜ az „idegen”-t „idegen isten”-nek fordítja. A *prz* ige azonban azt jelenti, hogy „szétszórni”, illetve „bőven / bő kézzel osztogatni, adakozni”, lásd az ÚF: Zsolt 112,9; Péld 11,24. A *dörákajik* szó pedig, ha nem kettős jelentésű, mint a német „Verkehr” („közlekedés / közösülés”), akkor talán romlott: vagy *börákajik:* „térdeidet” (eufemizmus), vagy a BHS szerint *dódajik* „szerelmedet” – így a ZB, a GNB és Rudolph. De maradhat az ÚF.
- Jer 3,15:** *rááh:* „pásztorol”, akár a paralel 23,2–4-ben.
- Jer 3,25:** Az ÚF szövegtagolása ellent mond az akcentusoknak. A javaslat szerint tagolja a verset a Károli, Rudolph, a ZB, a LB, a KatBib és az EÜ is.
- Jer 3,25:** *abóténú:* „atyáink”, lásd a paralel Jer 14,20-ban maga az ÚF.
- Jer 4,3:** a paralel Hós 10,12-höz igazítva.
- Jer 4,4:** így a mondathangsúlyhoz minden referencia-fordítás.
- Jer 4,9:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Jer 4,11:** *zaráh:* az ige ebben az értelemben csak kétszer fordul elő: a Ruth 3,2-ben az ÚF szerint „szór”, itt, a Jer 4,11 szerint „szelel”. Az ige azonban még két olyan helyen is előfordul, ahol ebben az összefüggésben a gabona feldobásáról (Ézs 41,16), és „szórólápáról” is (Jer 15,7) szó van, tehát ezeken a helyeken, való-

jában „szórás”-ról, nem „szelelés”-ről van szó (szelelés: a felemelt kosárból a terményt lassan kicsorgatják a földön levő másik edénybe, és közben a szél kifújja a szemetet). A német héber szótárak is a „worfeln” szót adják meg itt, ami „lapátolással tisztítást” jelent. Mivel itt a folytatás kimondja az értelmező „tisztítás” szót, itt maradhat a technikatörténeti/néprajzi vonatkozású „szórás” főnév a fordításban.

Jer 4,12: Istenre rátámad a szél?? Dehogy: *jábó lí*: „jön a részemre” – azaz a kedvemért, mert én hívom, az én rendelkezésemre, lásd a LB és a ZB is.

Jer 4,12: a két mondat között nincs kötőszó a héberben, a *gam „is”* itt valójában csak a személyes névmás kiemelésére szolgál.

Jer 4,17: *mára*: „fellázad, lázadozik”, lásd Num 20,10.24; 27,14; Deut 9,24; 1Sám 12,15; Zsolt 5,11; 78,8. (Az Ez 2,7: a „pártot üt” ma már régies.) A Hifílben ugyanez, lásd a Deut 1–9 + 31.

Jer 4,18: A vers ilyen tagolásához lásd a ZB és a LB, az akcentusokat és a kétszer kitett *kí* „hogya” kötőszót, tehát a két következtetői mellékmondatot követve. A két mellékmondat fordításához („te keseregsz, a bánat hatol a szívedig”): lásd a ZB és a LB is. ÚF = KatBib (a gonoszság a keserű).

Jer 4,19: *nafsi*: a ZB és a LB nem fordítja, a személyes névmás helyettesítőjeként kezeli, ahogy maga az ÚF is számtalan helyen. De ha a fordítók úgy értelmezték, hogy a próféta már „lélekben”, a kijelentés révén előre hallja, amit a jövő hoz, akkor is jobb a „lelkem már hallja” fordítás.

Jer 4,20: *jória*: „sátorlap”, lásd az Ézs 54,2-nél.

Jer 4,26: *karmel*: „dúsan termő ország”, lásd a parallel 2,7-ben maga az ÚF.

Jer 4,26: *charón app*: „izzó harag”, lásd a 2Krón 29,10-nél.

Jer 4,26: *nátac*: a Jer 1,10-ből a próféta megbízatását idézi: „rombolj!” – ezt a párhuzamot a fordításban is meg kell megjeleníteni.

Jer 4,30: miért lenne múlt idő a *máaszú*? Azért, mert perfektum? Jövő idejű próféciaáról van szó, és a megvetés vagy a jövőben (így a LB), vagy a jelenben (így még a Károli, és így a beérkezett javaslat) zajlik! Javítva jelen időre.

Jer 4,31: *kapphá*: a birtok T.sz-ban áll, és a magyar ekvivalens kifejezés ez: „kitárja a karjait”.

Jer 5,5: Az ÚF itt a vezetőket teszi felelőssé a szegények bűneiért is, amit sem a héber nem állít, sem a többi fordítás nem hoz. *jachdáv*: vagy „ők együttesen, ők (is) mind”, azaz az összes előkelő (ZB, LB), vagy ők a szegényekkel együtt, azaz „ők is”, akár szegények = KatBib. Az utóbbi a jó. És a kép világos: a törvény igáját törték le magukról: ezt érdemes explicit is belevinni a fordításba.

Jer 5,6: *mijjáar*: „erdei”, lásd maga az ÚF: Zsolt 80,14: „erdei vadkan”.

Jer 5,7: *bőló elóhím*: „ami nem is isten” – Baal, illetve a többi pogány isten körülírása, lásd a parallel 2,11–13-at! Így e vershez minden fordítás, még a Károli és a KatBib is. Az ÚF félrevezető: mintha az lenne a baj, hogy Isten helyet az anyja életére stb. esküszik valaki. Nem: idegen istenre esküsznek!

Jer 5,8: Az ÚF itt szemérmatosan tompítja az eredeti héber szókimondó stílusát, de túlzásba esett ezzel. *Möjuzzáním*: „megvastagodott” = „felajzott, begerjedt” – ezt az ÚF le sem fordította (Károli: „hizlalt”, KatBib: „jól táplált”). *maskím*: buja, kéjsóvár”, lásd mindkét szóhoz így a ZB, óvatosabban a LB, ismét világosan az

- EÜ és Rudolph. Nem kell félni itt egy kissé világosabb utalásoktól, lásd maga az ÚF is a Jer 2,24-ben.
- Jer 5,16:** az alanyváltás zavaró a versben, főleg, mivel a következő vers is visszavált E.sz.-ra: az ellenséges nép van itt megszemélyesítve. Ezért elviekben a „harcosok” kitétel a tegezre is vonatkoztatható lenne, s így elkerülnénk az alanyváltást.
- Jer 5,23:** *szórér úmóre*: a Deut 21,18 idézete, ahhoz igazítva.
- Jer 5,27:** *kölúb*: itt speciális kosár, kalitka, lásd a ZB, LB és a KatBib is.
- Jer 5,29:** a parallel 5,9 módosított javításához igazítva, lásd KatBib.
- Jer 6,4:** Az ÚF itt szép, de alig érthető (estére fordul a nap = azaz elkezdett lefelé menni, már esik lefelé), és képzavaros: esti árnyék ugyanis nincs.
- Jer 6,6:** *szólölá*: „(ostrom-)sánc”, lásd a 2Kir 19,32-nél.
- Jer 6,9:** *álal*: „böngészni”, lásd a Lev és Deut-ból a kereszthivatkozásokban megadott paralelleket, és így e vershez a ZB és a LB is. Így értelmes a szöveg is: Izráelnek már csak maradéka van (loment a szüret), de ezt ismét megszedik, így az ottfelejtett szemeket is leszedik. ÚF = KatBib.
- Jer 6,10:** *úd* Hifil: itt nem „tanul idéz, tanút állít”, hanem „tanúskodik, tanúsít, bizonyít”, lásd így a LB és a KatBib. De Rudolph: „figyelmeztet”, a ZB és az EÜ: „int”.
- Jer 6,22:** a parallel 50,41 fordításával szinkronba hozva.
- Jer 6,23:** *kóis*: „mint egy ember/férfi”. Ez vagy sérült, vagy tömör fogalmazás, a *kóis echád* rövidítése: „egy emberként”. A BHS javasolja még a *kól is* „mind egy szálig, mindenki” rekonstrukciót is. AZ ÚF itt túl szabad, ráadásul értelmetlen: a harcosok úgy sorakoznak föl, mint a harcosok?
- Jer 6,24:** *kajjólédá*: részben, a „vajúdik” igével a parallel Zsolt 48,7 fordításához igazítva, mert ez kifejezőbb.
- Jer 6,24:** „kezeink” – a parallel 50,43-hoz igazítva.
- Jer 6,27:** *nötattiká*: lásd az itt idézett Jer 1,5b.18-ban maga az ÚF (a „rendel” ige a *pqd* fordítása).
- Jer 6,27:** *báchón*: „fémvizsgáló”, *mibcár/möbaccér*: „aranyvizsgáló”, lásd a K-B. Azaz nem „őrszem”, aki a népe figyel, hanem a folytatásnak megfelelően aki a fém-et megvizsgálja olvasztással. Ezt legalább az egyik szó fordításánál jelezni kell.
- Jer 7,5:** *réa + is*: itt egyszerűen „egymás között, egymással” stb.
- Jer 7,5:** *ászá mispát*: itt most inkább „törvényesen jár el, a törvény szerint él”, lásd maga az ÚF Zsolt 119,121; Péld 21,3, és mindnek előtt Mik 6,8, és a Jer 5,1! Így e vershez Rudolph és a LB, a ZB semleges, az ÚF = EÜ és a Deut 10,18k.
- Jer 7,9:** a vers szabadon, de a Tízparancsolatot idézi, ezért a héber alapján ahhoz igazítva.
- Jer 7,12:** *lösakkén sómó sám*: deuteronomista állandó formula, lásd pl. Deut 12,5.11, itt az ÚF: „hogyan ott lakjék az ő neve” – ehhez igazítva.
- Jer 7,15:** Az „ivadék” szó emberrel kapcsolatban kerülendő.
- Jer 7,20:** *máqóm*: főleg a „szent hely” fordítás, elég a megszokott „hely”, lásd a ZB, a LB és a KatBib is. (A Jer 7,12–14-ben maradhat, bár a többi fordítás ott is csak „hely”-et hoz.)

- Jer 7,20:** *pöri háadámá:* „a föld termése”, lásd maga az ÚF: Deut 26,2.10 és Mal 3,11, tehát mindenütt máshol.
- Jer 7,23:** állandó formula, a legmagyarosabb variációhoz, a 32,28 fordításához igazítva.
- Jer 7,25:** Az ÚF itt indokolatlanul lerövidíti az Úr lelki felindultságát kifejező, valóban ismétlésekkel teli szöveget. Nem fordítja le az *ad hajjóm hazze* szerkezetet, a próféták előtt a *kol* „az összes”, és végül a *jóm* „nap mint nap” szót. Hozza ezeket a ZB, a LB és a KatBib is. A 11,7 alapján legalább az *ad hajjóm hazze* fordítását be kell emelni.
- Jer 7,30:** a szó szerinti parallel 32,34 fordításához igazítva.
- Jer 7,31:** *sáraf + báés:* egyszerűen „elégetni”: lásd a Lev 6,23-nál.
- Jer 7,31:** célhatározói mellékmondat az égetés, lásd a ZB, LB és a KatBib.
- Jer 7,32:** *jéámér:* nem „róla” beszélnek, hanem annak mondják, azaz úgy hívják, lásd a LB, és tartalmilag ugyanígy a ZB is.
- Jer 7,33:** a vers pár szó híján szó szerint idézi a Deut 28,26-ot! A héber alapján ahhoz igazítva.
- Jer 7,34:** *löchorbá:* itt inkább „romhalmazzá”, lásd maga az ÚF: Jer 25,11.18.
- Jer 8,2:** „minden serege” – lásd az itt idézett Gen 2,1-ben maga az ÚF.
- Jer 8,2:** *histachawú láchem:* „imád”, lásd az itt idézett Tízparancsolatban (Ex 20,5) és a parallel 13,10-ben maga az ÚF.
- Jer 8,2:** *adámá:* termőföld, szántóföld, lásd így ehhez a vershez a ZB és a LB is („Acker”). És nem „lesznek”, hanem „szolgálnak, arra használják”, lásd a ZB.
- Jer 8,9:** *chtt:* „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál.
- Jer 8,10:** az itt idézett 6,12 (feleség, föld) és a 6,13 javított fordításához igazítva.
- Jer 8,11:** az itt idézett 6,14 fordításához igazítva.
- Jer 8,14:** *mibcár:* „megerősített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- Jer 8,14:** *sáqáh mé-rós:* a paralel 9,14 fordításához igazítva.
- Jer 8,19:** *hebel:* „hiábavaló dolog” = „bálvány”, lásd a Deut 32,21-nél és itt a LB.
- Jer 9,3:** a „megcsal” igének ez a „rászed” jelentése ma már régies.
- Jer 9,4:** *limmad lösónám dabber-seqer:* szó szerint: „nyelvüket hazug beszédre tanítják”, így a ZB, a KatBib és hasonlóan a LB („megszokták már, hogy...”).
- Jer 9,4:** Természetesen nem fáradtak bele a romlottságba, mert akkor abbahagynák: imperfectum: most is azon fáradoznak, lásd a ZB és a KatBib (a LB és a BHS rekonstrukciója az LXX-et követi).
- Jer 9,8:** a parallel 5,9.29 javított fordításához igazítva.
- Jer 9,9:** *böhémá:* a SzGB döntése értelmében „jószág” – főleg ilyen helyzetekben, hiszen a madár is állat.
- Jer 9,14:** a parallel 23,15 fordításához igazítva.
- Jer 9,15:** *púc* Hifil: „szétszéleszt / elszéleszt”, lásd a Deut 4,27-nél. A „szétszór” a héber *nádach* fordítása, lásd Jeremiásnál a tartalmilag is szoros parallelt képező Jer 8,3; 16,1,5; 23,2.3.8; 24,9; 27,10; 29,14.18 stb. versekben, összesen 12x. Az ÚF tehát itt önkéntelenül harmonizál a két különböző héber ige között. Ez kerüendő, ha lehet.
- Jer 9,19:** Főleg a felszólítás eleje a szokásos bevezető formula, amivel a próféta meghallgatásra szólítja fel a hallgatóságát – ehhez közelítve a fordítás.

- Jer 9,20:** nem az ajtó, hanem ahol nem számítottak rá, mint egy rabló vagy tolvaj, lásd Jézus állandó hasonlatát az utolsó nap eljövételéről.
- Jer 9,21:** nem az arató köti a kévét, hanem mögötte az asszonyok, lásd Ruth könyve. Ezen kívül fontos jelezni azt is, hogy a „nem szedi össze senki” mondat már csak a gabonára vonatkozik, a trágyára már nem.
- Jer 10,9:** *möruqqá:* az ÚF nem fordította le: „vékonyra kikalapált” ezüst, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 10,15:** a héber szó szerint: „hiábavalóságok azok, neveltséges csinálmányok” – az ÚF itt túlságosan egyszerűsít, de végül nem változtatva.
- Jer 10,16:** felkiáltójellel, ahogy maga az ÚF a parallel 51,19-ben.
- Jer 10,20:** a *kol* „összes” és a birtokos szuffixum fordítatlan maradt.
- Jer 10,25:** a héber alapján a parallel Zsolt 79,6–7 fordításához igazítva.
- Jer 10,25:** *mispáchá:* itt is „nemzetség”, mint mindenütt máshol, lásd e vershez a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 11,2:** a *hazzót* mutató névmás fordítatlan maradt: hozza a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 11,3:** itt is a közelre mutató *hazzót* mutató névmás szerepel, nem a távolra mutató *hahí*, amint a többi fordítás.
- Jer 11,4:** a parallel 7,23 fordításához igazítva.
- Jer 11,5:** a parallel Deut 11,9 fordításához igazítva.
- Jer 11,5:** *abótékem:* az ÚF-ban mindig „atyáitok”, ha az ősatyákról van szó, főleg a nekik tett eskü összefüggésében, lásd Deut 1,8.35; 4,1; 7,8; 8,1; 11,9.21; Józs 18,3, Bír 2,1 stb.
- Jer 11,13:** az itt idézett 2,28 fordításához igazítva.
- Jer 11,13:** az itt idézett 7,16 fordításához igazítva.
- Jer 11,16:** *raanán:* mindenütt máshol „bujazöld”.
- Jer 11,17:** *qtr:* mindenütt máshol „tömjénez”, lásd pl. Jer 1,16; 7,9; 11,12.13; 18,15; 19,4.13; 32,29 stb.
- Jer 11,21:** Nem indokolt az egyenes idézet függővé alakítása, hiszen a következő verssel így is döccen a kapcsolat.
- Jer 11,23:** az „év” itt tágabb értelemben „idő”, a *pöqudátám* végén birtokos szuffixum utal az anatótiakra.
- Jer 12,2:** az ÚF végül is érthető, és a héber pontos fordítása: de fontos lenne érzékeltetni, hogy nem az Úr marad távol a szívüktől, és megy közel a szájukhoz, hanem ezt ők teszik, intézik így.
- Jer 12,4:** *észeb:* „mezei növény”, lásd részletesen az Ex 9,22-nél. Ide mégis, az 2Kir 19,16; Ézs 37,27; Ám 7,2 alapján a tágabb „növényzet” fordítás illene.
- Jer 12,4:** *böhémá:* a SzGB döntése értelmében „jószág” – főleg ilyen helyzetekben, hiszen a madár is állat.
- Jer 12,6:** *bágad + bö:* „hűtlenné leni valakihez, valakit elárulni”, lásd a ZB, a LB és az EÜ is.
- Jer 12,12:** *qöcé háárec:* a „föld széle”, lásd a Deut 13,8-nál.
- Jer 12,13:** *charón app:* „izzó harag”, lásd a 2Krón 29,10-nél.
- Jer 12,14–15.17:** *nátas:* „kigyomlál”, lásd az itt idézett 1,10-et.
- Jer 12,15:** *hésíb:* „visszahoz”, lásd a parallel és 24,6; 29,10.14; 30,3; 32,37 stb.
- Jer 13,1:** *töbíhú:* „ne vidd (vízbe)!” – azaz Hifil: ne okozd, hogy vizes legyen.

- Jer 13,9:** a *háráb* „nagy” jelző nem Jeruzsálemre, hanem a „gög”-re vonatkozik, lásd az akcentusokat, s így a ZB, a LB és a KatBib is (ÚF = Károli), és hasonlóan az EÜ: „akármilyen nagy is legyen az...”.
- Jer 13,9:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál, és helyesen maga az ÚF is pl. a közeli 13,11-ben.
- Jer 13,11:** *dábaq*: „ragad, tapad, rásimul”. De az ÚF kortörténetileg sem helyes: ebben a korban ugyanis nincs fémcsat a normál vászonöveken: azt egyszerűen felkötik, illetve feltekerik a derékra, lásd így e vershez a LB („felköt”), és a ZB és a KatBib („rásimít, rásimul”).
- Jer 13,13:** mindkétszer *jósöbé*, tehát „lakója”.
- Jer 13,16:** a szórend itt is, akárcsak a Deut számos helyén, az eredeti szórendhez igazítva, lásd itt a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 13,16:** *cal-máwet* = „homály”, lásd Jób 3,5-nél.
- Jer 13,18:** „anyakirálynő”, lásd maga az ÚF: Jer 29,2, és 1Kir 2,19; 15,13; Dán 5,10; 2Krón 15,14.
- Jer 13,18:** *sébú*: „üljetek le!” – ezt mondja a héber, és a „porba” az értelmező pontosítás, lásd a parallel Ézs 47,1; Jer 48,18. Ebben az értelemben pontosítva.
- Jer 13,18:** *járad*: már leesett a korona, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 13,19:** *hannegeb*: „a Délvidék”, mint egy tájegység neve, lásd az ÚF pl.: Gen 12,9; 13,1,3; 20,1; 24,26 stb. Így e vershez a ZB, a LB és a KatBib is, de Jer 17,26-ban maga az ÚF is.
- Jer 13,21:** *jifqód*: nem önálló mondat („megbüntet”), hanem a *jifqód álaqik* „föled rendeli, kinevezi föled” kifejezés igei része, így az összes többi fordítás: a ZB, a LB, az EÜ és a KatBib is, ÚF = Károli. Az *álaqik*-ot megismétli a szöveg, kiegészítve: *álaqik ... lörós*: ez lett lefordítva úgy, hogy a „nyakadba ülteti” – bár szó szerit: „feléd, fejnek” – a legtöbb fordítás ezt egyszerűen mellőzi.
- Jer 13,21:** a „vajúdo asszony” a bevett forma, lásd pl. Jer 4,19.
- Jer 13,22:** a kérdés már múlt idő, lásd a ZB, a LB és a KatBib, és maga az ÚF az 5,19-ben.
- Jer 13,24:** így a parallelizmus miatt, lásd az összes fordítást.
- Jer 14,3:** *géb*: „gödör, ciszterna”, így a ZB, a LB és az EÜ is (KatBib: „gödör”). Ez már csak azért is kényszerű fordítás, mivel Palesztinában a nagy szárazságban legelőször a pocsolyák száradnak ki - és csak utána a kutak és a ciszternák. Tehát amit az ÚF állít, az elképzelhetetlen.
- Jer 14,4:** *chtt*: „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál.
- Jer 14,5:** „megellik és otthagya” – azaz a „fia” szó nincs a héberben. Akkor már érdemesebb egy jobban ide illő szóval bővíteni a fordítást.
- Jer 14,7:** az ÚF itt az *aszé* „cselekedj” igét igyekszik pontosan fordítani, s ezért „beáldozza” a *lömaan sömeká* szerkezetet, amit mindenütt máshol így fordít: „(a te) nevedért”, lásd főleg a zsoltárokból: Zsolt 25,11; 79,9; 109,21, 143,11 és itt, a Jer 14,21. Ezt azonban fontos lenne a fordításban megőrizni, ezért inkább az *aszé*-t kellene kicsit szabadabban fordítani, lásd a LB: „segíts meg”, és főleg a Zsolt 109,21 alapján, ahol az *aszé itti* kifejezés szerepel, amit az ÚF kibővítve így ad vissza: „tégy velünk jót”. Ez egyértelműbbé is teszi a szöveget, hiszen az Úr az ő nevéért akár büntethetne is.

- Jer 14,8:** *gér:* „jövevény”, de nem jöttment, átutazó, hanem az adott országban letelepült, de csak korlátozott jogokkal rendelkező lakos. A *gér báárec* egy szerkezet, lásd az akcentusokat és a ZB, a LB, az EÜ és a KatBib: „mint egy jövevény az országban” (ÚF = Károli). A parallel felsor előtt wáw kötőszó áll, tehát egy teljesen új hasonlat következik a vándorról, aki csupán éjjeli szállást keres, de nem akar letelepedni. A két hasonlat tehát fokozást jelent egymáshoz képest. Így ismét a ZB, a LB, az EÜ és a KatBib is.
- Jer 14,9:** *ís + gibbór:* nem általános alany, vagy egyszerűen csak „ember”: a hangsúly az erőn van: tehát „férfi”, és gibbór: „vitéz”, lásd Jer 20,11. Így az EÜ és a KatBib, és a *gibbór*hoz a ZB és a LB is.
- Jer 14,9:** „rólad neveztek el” – a parallel Jer 15,16 fordításához igazítva.
- Jer 14,14:** *qászam:* „(jelekből) jósolni”, lásd a Deut 18,10-nél, így ehhez a vershez a ZB és a LB is (ÚF= Károli).
- Jer 14,14:** *wóló ciwwítím:* a parallel 23,32 fordításához igazítva.
- Jer 14,16:** nincs „is”.
- Jer 14,16:** „nincs, aki eltemesse őket”: ezután kezdi a héber a felsorolást, megismételve az „őket” névmást, lásd a ZB, a LB és a KatBib is. Így nyomatékosabb is.
- Jer 14,16:** *wőśáfaktí aléhem et-ráátám:* az ÚF duplán fordítja a *ráá* szót. Valójában: „saját gonoszságukat zúdítja vissza rájuk”, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 14,18:** *száchar:* „utazik” mint matróz, kereskedő stb., lásd a konkordanciát. Tehát nem csak ide-oda vándorol, hanem utazik két konkrét helység között. A deportációra is ez illik jobban.
- Jer 15,3:** *behemat háárec:* „a föld állatai”, lásd maga az ÚF a parallel Deut 28,26; Jer 7,33; 19,7-ben.
- Jer 15,4:** a szó szerint ismétlődő *nátan lözaawáh lökól mamlökót háárec* kifejezés fordítása a Jer 15,4; 24,9; 29,18; 34,17-ben egymáshoz igazítva.
- Jer 15,8:** a félelemtől nem lesz lázas az ember, a „lázas készülődés/kapkodás” egyébként is inkább pozitív töltetű. Funkcionális ekvivalencia: a magyarban a félelemtől kiveri az embert a veríték / libabőrös lesz / hideglelést kap stb. De lehet egyszerű fokozásnak tekinteni a szerkezetet, tehát „rettenetes félelem”.
- Jer 15,9:** *ámal:* sehol sem „elájul”, csak az Ézs 33,9-ben „elalél”, de ott az „elhervad” szinonimái kifogytak, és ezért. Minden más helyen vagy „gyászol/búsul”, vagy „elhervad”, lásd Ézs 24,4; Jól 1,12. „Elhervad, elfonnyad”: így a ZB, a LB és a KatBib is. Ehhez közelítve a fordítás.
- Jer 15,13:** csaknem szó szerinti parallel a 17,3: a két szakasz fordítása szinkronba hozva.
- Jer 15,15:** „gondolj rám”, lásd maga az ÚF a Jer 14,21-ben.
- Jer 15,15:** *al-löerek appóká:* *ap:* „düh, harag”, *erek:* „hosszú”, előtte az *al* tiltószó nyilván ennek az igei formáját feltételezi. Tehát Isten ne fogja /tartsa vissza / ne nyújtssa tovább haragját – az üldözőkkel szemben. Így a LB. ÚF = ZB és a KatBib.
- Jer 15,16:** *wáókölém:* „én megettem őket”, lásd a parallelként megadott Ez 3,1–3. Ezt jobban érzékeltetni kell, az „élveztem” ezt nem fejezi ki.
- Jer 15,17:** *zaam:* „düh, harag”, mint mindenütt máshol az ÚF-ban, lásd így a ZB, a LB és a KatBib is (= Károli: „bosszúsággal”). Lehetne még: „bosszankodással”. De inkább a próféta szent haragjáról lehet szó a bűnös nép irányában.
- Jer 15,20:** *löhóśiáká:* a fordítása a parallel Jer 30,11-hez igazítva.

- Jer 15,21:** egyszerűen ez áll a héberben, lásd a ZB, a LB, a KatBib és a Károli is.
- Jer 16,4:** *behemat háárec*: „a föld állatai”, lásd a Jer 15,3-nál.
- Jer 16,8:** az *ótám* = *ittám* fordítatlan maradt, hozza a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 16,7:** a parallel 7,34 fordításához igazítva a névelővel.
- Jer 16,18:** *málóú*: T.sz. 3. szem., az ige alanya Izráel, tehát „ők megtöltötték az országot”, így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 16,20:** az ÚF itt nagyon szabadon, kijelentő mondatba foglalja össze a héber kérdését és válaszát. A javaslat szerint fordít mindenki más.
- Jer 17,2:** *asérá*: tulajdonképpen „szent fa”, lásd az Ex-Deut-ban végig (Ex 34,13; Deut 7,5; 12,3; 16,21), és máshol is csaknem mindenütt. Itt nyilván a „bujazöld fa” miatt nem ezt választotta az ÚF. De akkor legyen „bálványoszlop”, mint az 1Kir 14,15; 2Kir 23,15; 2Krón 33,19; 34,3.4.7-ban (a többi helyen, ahol az ÚF így fordította, a szöveg javításra szorult). Bár az 1Kir 14,23 is azt mondja, hogy „szent fákat ... minden bujazöld fa alatt”.
- Jer 17,3:** csaknem szó szerinti parallel a 15,13: a két szakasz fordítása szinkronba hozva.
- Jer 17,4b:** csaknem szó szerinti parallel a 15,14: a két szakasz fordítása szinkronba hozva.
- Jer 17,10:** a parallel Jer 11,20, 20,12 és a Zsolt 7,10 alapján javítva.
- Jer 17,13:** *majim chajjím*: „friss víz”, lásd részletesen a Lev 14,5-nél.
- Jer 17,15:** Az „ugyan” szónak itt nincs sok értelme, jobb a *hinné* lefordításával kezdeni a mondatot.
- Jer 17,15:** *ómörím*: a participium itt is folyamatos, jelen idejű cselekvést fejez ki, tehát nem csak egyszer mondják, hanem folyamatosan ezzel csúfolják.
- Jer 17,20:** a parallel 7,2 és 22,2 fordításával összhangba hozva.
- Jer 17,21:** a parallel 7,3 fordításával összhangba hozva.
- Jer 17,21:** *hissámörú bönafsótékem*: „Vigyázzatok az életetekre!” (így a ZB), – azaz fenyegetés. Ezt jobban kifejezi, ha töröljük az „arra” szót, és a „nagyon”-nal nyomatékosítjuk. (KatBib: „Vigyázzatok magatokra!”).
- Jer 17,22:** részben az Ex 20,10 fordításához igazítva.
- Jer 17,23:** *qásáh et óref*: javítva a parallel Jer 7,26; 17,23; 19,15 fordítása alapján: „megmakacsolja magát”.
- Jer 17,24:** a héber alapján az Ex 20,10-hez igazítva.
- Jer 17,25:** a mutató névmás nem lett lefordítva.
- Jer 17,25:** A vers szerkezete meglehetősen bonyolult, mert a „Dávid trónján ülnek és kocsin meg lovon járnak” appozíció megszakítja a felsorolást: a városba bejárhatnak majd a királyok, a vezérek, meg a nép egyszerű tagjai is, mert a város nem fog elnéptelenedni, hanem örökké lakott lesz. Ezt segíti kifejezésre juttatni az ige megismétlése a közbevetés mögött. Nagyjából így egyébként minden fordítás. Az ÚF zavaros: egyrészt nem világos, hogy kik járnak szekéren, holott ez a parallel 22,4 alapján világos; másrészt egy eszkatológikus prófeciát csinál a versből, ami Jeruzsálem újbóli benépesítéséről szól. De nem erről van szó!
- Jer 17,26:** a megismételt *ubáú* „és bejárnak majd” is jelzi a vers elején, hogy ez az előző versben megkezdett felsorolás folytatása.

- Jer 17,26:** *sőfélá:* „Sefélá-alföld”, lásd maga az ÚF: Deut 1,7; Józs 9,1; 10,40; Bír 1,9; 1Krón 27,28, főleg a hasonló tájegység-listákban.
- Jer 17,27:** az itt idézett Ám 1,14; 2,5 fordításához igazítva.
- Jer 18,2:** *qúm* + egy mozgást kifejező ige: lásd a Gen 28,2-nél.
- Jer 18,4:** Így a vers tagolásához a többi fordítás. A „kezével” banálisan hangzik, és a héberben tulajdonképpen a „tönkre megy, nem sikerül” igére vonatkozik: „Ha a fazekas kezei között az agyagból rosszul sikerült az edény, amelyet készített, egy másik edényt készített belőle a fazekas, ahogyan azt jónak látta.” De nincs javítva.
- Jer 18,7:** lásd a parallel 1,10-et! Az igéket ugyanúgy kell fordítani, mint ott!!
- Jer 18,8:** „zúdít / zúdítani”, lásd maga az ÚF a parallel, a héberben szó szerint egyező Jer 26,36,3; 42,10-ben.
- Jer 18,9:** lásd a parallel 1,10-et! Az igéket ugyanúgy kell fordítani, mint ott!!
- Jer 18,10:** *hára böéné jhwh: hára böéné jhwh:* „rossznak lát az ÚR”, lásd a Deut 9,18-nál, valamint Jeremiás könyvében a 7,30; 32,30; 52,2-ben.
- Jer 18,12:** *nóás:* mármint „nem érdemes - erről beszélned, győzködnöd minket!”
- Jer 18,14:** *majim zárím:* „idegen víz” – azaz a szomszédos országokból eredő patakok vize, lásd a ZB. De nincs konszenzus, a szakaszt mindenki másképp fordítja.
- Jer 18,17:** jobban az itt idézett 2,27 fordításához igazítva.
- Jer 18,18:** „tervezzünk merényletet” – szinte komikus, ezt így senki sem mondja. A héber szerint: „gondolkodjunk ellene”, azaz „találjunk ki valamit ellene”.
- Jer 18,18:** az utolsó mondat a vita utáni időre vonatkozik! Hiszen hogy lehet valakit megcáfolni, ha nem figyelnek a szavára? A cél: nyilvánosan megalázni, örökre elintézni, hogy utána akármit beszél, már ne kelljen vele törődni.
- Jer 18,22:** *gödúd:* az ÚF-ban csak itt és a Gen 49,19-ben áll a régies „mortalóc” szó erre, mindenütt máshol „rablócsapat” (11x); „rablóbanda” (2x), „csapat” (10x), 1x „rablók”, 1x „portyázó csapat”. Itt ez utóbbi lenne a jó, mert nyitva hagyja, hogy ezek rablók, vagy ellenséges katonák. (ZB és LB: „katonai csapatok”).
- Jer 19,3:** a parallel 2Kir 21,12 gördülékenyebb fordításához igazítva.
- Jer 19,5,6:** a parallel 7,31.32a fordításához igazítva.
- Jer 19,7:** *úbőjad möbaqsé:* előtte a wáw pontosító értelmű: az ellenség és az életükre törők ugyanazok, lásd így a ZB, a KatBib, és így a héber szöveggel szemben (!) maga az ÚF is a parallel 19,8; 21,7; 22,25-ben (!). De a kérdés vitatott, ÚF = Rudolph, a LB és az EÜ.
- Jer 19,8:** *wőjjsróq al-kol-makkótehá:* a parallel 50,13 fordításához igazítva.
- Jer 19,9:** az itt idézett Deut 28,53 fordításához igazítva.
- Jer 19,11:** *hérafé:* „meggyógyítani”, azaz egy tárgyat: „megjavítani”.
- Jer 19,13:** „minden serege” – lásd az itt idézett Gen 2,1-ben az ÚF, és a 8,2 javított fordításában.
- Jer 19,14:** A ZB és a LB is itt hozza ezt a címet, nem a 20,1 elején.
- Jer 19,15:** *dábár:* Istene esetében „ige”, itt ráadásul T.sz-ban áll, lásd maga az ÚF pl. csak a közelben: 18,1.5; 19,3, de lásd még 22,5. Igének fordítja a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 20,1:** a „főfelügyelő” ma másra foglalt fogalom.
- Jer 20,1:** *hakkóhén:* pap, de nem főpap, így a ZB, a LB, az EÜ és a KatBib és Rudolph is.

- Jer 20,1:** „amint ezeket az igéket prófétálta”: így a ZB, az EÜ, a KatBib és Rudolph is.
- Jer 20,2:** „Benjámín-kapu”, lásd maga az ÚF: Jer 37,13; 38,7.
- Jer 20,7:** így a ZB, a LB és a KatBib is. (A háttérben egy hajadon elcsábításának (*pátá* = Ex 22,15) és megerőszkolásának képe áll!)
- Jer 20,12:** a héber alapján parallel 11,20 fordításához igazítva.
- Jer 20,13:** *hiccíl mijjad*: a parallel 15,21 fordításával összhangba hozva.
- Jer 20,16:** a *háfak* ige szinte mindig Sodoma és Gomora elpusztítását jelöli, itt is erről lehet szó, lásd a Jer 48,18; 50,40. Ezt viszont az ÚF mindig az „elpusztít / elpusztul” igével adja vissza (kivéve a javított Ézs 13,19-ben).
- Jer 21,2:** *úljaj*: így, önálló kijelentő mondatként a ZB, a LB, az EÜ és a KatBib is. „Elvonul”, lásd a 37,5.9.
- Jer 21,7:** *ebed*: itt is inkább „(udvari) ember”, lásd az Ex 5,21-nél és a 2Sám 15,15-nél.
- Jer 21,7:** „Babilónia királya”: így maga az ÚF pl. a 10. versben + 22,25; 34,2 stb. És ez gördülékenyebb is, úgyhogy ahol lehet, erre javítva, lásd a német fordításokat is.
- Jer 21,9:** csaknem szó szerint idézi ezt a 38,2. Annak a fordítása szebb, így ez ahhoz igazítva.
- Jer 21,10:** *úszöráfáh báés*: a parallel 34,2 fordításához igazítva.
- Jer 21,12:** a vers második fele szó szerint a 4,4b-t idézi: a fordítás ahhoz igazítva.
- Jer 21,14:** Nem vitte itt túlzásba az ÚF a funkcionális ekvivalenciát? A héber költői képe érthető, nem kell magyarázni, ráadásul a hasonló szerkezetet a Jer 6,19-ben és főleg a 32,19-ben az ÚF is átvette a héberből. Ráadásul a paralelként megadott Róm 2,6-ban is a „cselekedetei szerint megfizet” fordítás szerepel, és a párhuzam jelenleg nem látható. Így mindenképpen javítani kell. Tehát Jeremiásnál vagy mindhárom helyen marad a „gyümölcs”, vagy a Róm alapján a „tettei / gondolatai szerint” forma kerül mindhárom helyre.
- Jer 22,2:** a parallel 17,20 fordításához igazítva.
- Jer 22,2:** *habbáím*: mindenkire, tehát a királyra is vonatkozik, tehát „bejártok”, így a ZB és a KatBib is.
- Jer 22,4:** a parallel 17,25 fordításához igazítva.
- Jer 22,7:** a költői parallel férsoroknak meg kell maradniuk!
- Jer 22,9:** A Dekalógushoz és az itt idézett Deut 29,24–25 fordításához igazítva.
- Jer 22,11:** a *sám* „itt, ide” fordítatlan maradt. Az első tagmondat múlt idő, lásd a ZB, a LB és a KatBib is, de ez nem lett javítva.
- Jer 22,13:** *Réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál. Ugyanígy az itt idézett Lev 19,13 miatt is.
- Jer 22,13:** „nem adja ki a bérét” – ez a héber, az ÚF bővítgeti – pedig a parallel Deut 24,15 is ezt a fordítást követeli. Így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 22,16:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Jer 22,20:** *mőahéb*: „szerető”, lásd maga az ÚF a Jer 30,14-ben, és ehhez a vershez a ZB, a LB és a KatBib is. (ÚF = EÜ), valamint az ÚF az Ex 16; 23,5.9; Hós 2; Siralmak 1,19-ben.
- Jer 22,22:** *bós* + *klm*: a Jer 6,15; 8,12 parafrázisa, ahhoz igazítva, lásd egyébként így a többi fordítást is, főleg a KatBib-t, de ugyanígy az ÚF is a Jer 31,19; Ez 36,32-ben.

- Jer 22,27:** *aser hém mönasszőim et naqsám lásúb:* „ami iránt emelik a lelküket, hogy visszatérjenek”: az epekedést fejezi ki: a héber sokkal nyomatékosabb annál, hogy „szeretnének”, lásd a ZB: „vagyakoznak”, a LB: „a szívük visszavágyik”, KatBib „lelkük visszatérni vágyik”. Talán nem túl szabados az alábbi variáció: „Hiába epekedtek majd: nem...”
- Jer 22,28.30:** Az „ivadék” szó emberrel kapcsolatban kerülendő. Ám itt a gúnyos stílus jegyeként maradhat, ahogy az Ézs 14,20-ban sem lett lecserélve.
- Jer 23,2:** A versben tudatos szójáték rejlik, hiszen a *pqd* ige kétszer szerepel: a pásztorok nem *páqad* a néppel, ezért Isten majd *páqad* a pásztorokkal bűneiknek megfelelően. Ezt érdemes valamiképpen visszaadni, lásd a ZB és a KatBib is.
- Jer 23,3:** „visszahoz/visz” legelőjére, így pontos, és így a parallel helyeken maga az ÚF: 29,14; 50,19.
- Jer 23,4:** az „is” nincs a szövegben, és fölösleges is.
- Jer 23,4:** *chtt:* „megretten”, lásd a 2Kí 19,26-nál.
- Jer 23,4:** *pqd:* itt valóban „számba vesz, azaz megszámlol, népszámlálást tart”. Az értelem: nem kell félni, hogy valaki hiányzik, nem kell létszámmellenőrzést tartani. Ezt talán a javaslat jobban kifejezi.
- Jer 23,5:** *ászá mispát úcödáqá:* lásd így az ÚF-t a Jer 22,3.15-ben.
- Jer 23,5:** *cemach:* az ÚF nem egységes: itt (és az Ézs 4,2-ben) „sarj”, de a Jer 33,15; Zak 3,8; 6,12-ben „sarjadék”. A többségi formához igazítva.
- Jer 23,6:** a parallel 33,16 fordításával összhangba hozva.
- Jer 23,10:** *ábólá háárec:* „gyászol a föld” – így fordítja maga az ÚF is szinte mindenhol, a szárazság összefüggésében is, lásd pl. Jer 4,28; 12,4.11; Hós 4,3; Jóel 21,10; Ám 1,2. Tehát vagy mindenütt „elszárad, kókadzik, stb.”, mint itt, (= ZB, LB), vagy sehol.
- Jer 23,10:** Az utolsó mondatához lásd a ZB, a LB és a KatBib.
- Jer 23,17:** *limnaacaj díbber jahwe:* egyszerűen ezt jelenti a héber, lásd a ZB és a KatBib is. ÚF = LB, ami a Septuagintát és a Szír fordítást követi itt. Maradjunk a hébernél, ha az értelmes.
- Jer 23,17:** *hálak bisirút libbó:* „megátalkodott szívük szerint élnek”, lásd a parallel helyeken mindenütt az ÚF: 11,8; 13,10; 16,12; 18,122.
- Jer 23,18:** *szód:* „tanácskozás, tanácstestület, tanácsdöntés”, itt: a testület, amiben „áll” valaki, tehát aki részt vesz a tanácskozásban, lásd a ZB, a KatBib és a LB is.
- Jer 23,20:** *böacharít hajjámím:* lásd a Gen 49,1.
- Jer 23,20:** a fordítás a parallel 30,24 fordításához igazítva, még az eredeti héber szóismétlése árán is.
- Jer 23,21:** *et-hannöbíim:* nincs mutató névmás, és egyetlen fordítás sem hozza. Értelmileg persze helyes, de azért érdemes lerövidíteni. Meg hát a ritmus...
- Jer 23,22:** *szód:* „tanácskozás, tanácstestület, tanácsdöntés”, itt: a testület, amiben „áll” valaki, tehát aki részt vesz a tanácskozásban, lásd a ZB, a KatBib és a LB is.
- Jer 23,22:** semmi nem indokolja a múlt időt, lásd a ZB és a KatBib (ÚF = LB).
- Jer 23,26:** az ÚF itt értelmetlen: persze hogy van valami a szívükben: csalárság, amit prófétálnak. A szív a héberben a gondolkodás és a tervezés központja is, tehát: „van a szívében valami” = „valamit forgat a fejében”, lásd a következő versben e kifejezés paralleljeként a *chásab* „gondolni, tervezni” igét.

- Jer 23,27:** az ÚF itt értelmetlen: persze, hogy el tudják, hiszen éppen ez történt. *ha-chósöbím + lö + infinit.*: azt gondolják, azon jár az eszük, tehát azt tervezik. Így a LB és a KatBib is.
- Jer 23,30:** *nöum jhwe*: a következő versben maga az ÚF is a vers közepén hozza – akkor itt is lehet, sőt kell.
- Jer 23,39:** a parallel 7,14–15 fordításához igazítva.
- Jer 23,40:** a parallel 20,11 fordításához igazítva.
- Jer 24,1:** *múádím*: „odaállítva”: fordítatlan maradt, és így talán a magyar is gördülékenyebb. Hozza a ZB, a LB és a KatBib is („állt”).
- Jer 24,6:** *ntc*: nem „ledönt”, hanem: „lerombol”, lásd a Jer 1,10-nél.
- Jer 24,6:** *náta*: az 1,10-ben „plántál”, ez a vers tudatosan azt idézi!
- Jer 24,7:** a parallel Ez 11,19 és Jer 7,23; 30,22 fordításához igazítva.
- Jer 24,7:** állandó formula, a legmagyarosabb variációhoz, a 32,28 fordításához igazítva.
- Jer 24,9:** a parallel Deut 28,37 és 1Kir 9,7 (javított) fordításához igazítva.
- Jer 24,9:** *liqláláh*: fordításához lásd a parallel Jer 24,9; 25,18; 26,6; 29,22; 42,18; 44,8.12.22; 49,13 igehelyeket.
- Jer 25,1:** a parallel Jer 7,13 és 25,4 fordításához igazítva.
- Jer 25,5:** a parallel Jer 35,15 fordításához igazítva.
- Jer 25,8:** *döbáraj*: „szavaim, igéim” – egy próféta könyven az utóbbi is teljesen rendben van, lásd maga az ÚF is, pl. 22,5. (Így a kettő közül választ mindegyik másik fordítás.) A „beszéd” itt olyan *speech*-jellegű.
- Jer 25,9:** *mispáchá*: itt is „nemzetség”, mint mindenütt máshol, lásd e vershez a ZB, és a KatBib is (ÚF = LB). Így javítva az 1,15-ben is: ez a vers az 1,14–15-öt idézi.
- Jer 25,10:** a parallel Jer 7,34; 16,9 fordításához igazítva.
- Jer 25,14:** *köpoolám úkömaaszé jödéhem*: szó szerint: „tetteik és kezeik alkotásai szerint” – két parallel kifejezés akar lenni, a nyomatékosítás kedvéért. Nem hangsúlyos, hogy „saját kezűleg” (lásd a ZB, a KatBib és a LB): a „kezük csinálmanya” itt egyszerűen a „tetteik”, amit elkövettek.
- Jer 25,15.17.28:** *kósz*: „pohár”, lásd a parallelként megadott Ézs 51,17, a parallel JSir 4,21 (ahol az ÚF parallelként visszautal erre a helyre!), valamint a Jel 14,10; 16,19-ben maga az ÚF.
- Jer 25,18:** *qáal*: „átkoz”, azaz : „vele mond átkot = átkaiban vele példálózik”, lásd a ZB és a LB is (hasonlóan a KatBib is), lásd ezt világosan, példával is kifejtve a Num 5,21-ben és a Jer 29,22-ben (!), és ehhez pozitív illusztrációként lásd még a Ruth 4,12-t (valakivel áldást mondani). A *liqláláh* fordításához lásd még a parallel Jer 24,9; 25,18; 26,6; 29,22; 42,18; 44,8.12.22; 49,13 igehelyek javított fordításait.
- Jer 25,19:** *ebed*: itt is inkább „(udvari) ember”, lásd az Ex 5,21-nél és a 2Sám 15,15-nél.
- Jer 25,26:** *ís el áchíw*: nem lett lefordítva. A javaslatnak megfelelően hozza a KatBib, a ZB, de hozza a LB is (itt: „mind egy szálig”).
- Jer 25,29:** *ráá*: a parallel 19,3 fordításához igazítva, lásd maga az ÚF a 25,32-ben: „vész”.
- Jer 25,30:** Az ÚF itt tőle szokatlan módon egyszerűsíti a hébert, és fordítatlanul hagyja a *wóámnartáé aléhem* mondatot. Pótolva a ZB, a LB és a KatBib alapján.
- Jer 25,30:** a prófécia eleje csaknem szó szerint követi a Jóel 4,16 és Ám 1,2-t (amit az ÚF meg is ad parallelnék!) – azokhoz igazítva.

- Jer 25,31:** *ad-qôcé háárec*: „a föld határáig”, lásd így az ÚF: Ézs 48,20; 49,6.
- Jer 25,33:** *miqcé háárec wôad miqcé háárec*: hebraizmus, helyesen „egyik szélétől a másikig”, lásd a Deut 13,8-nál.
- Jer 25,34:** nem „fetreng”, hanem „hempergőzik, hempereg”.
- Jer 25,36:** a parallel Zak 11,3 fordításához igazítva.
- Jer 25,38:** *kôfír*: nem „kölyök” oroszlán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Így e vershez a ZB, LB és a KatBib is (itt csak ennyi: „oroszlán”).
- Jer 25,38:** a hasonlat (!) magára Jhwhra vonatkozik: ő tört úgy rá a népekre, mint egy oroszlán, lásd a ZB, a LB és a KatBib is! Ezt támogatja a héber szövegen túl a *sáag* „bömbölni” ige már a 30. versben, valamint az Ám 1,2-vel való párhuzam és a parallel Jer 49,19 is.
- Jer 25,38:** *arc-ám*: a végén szuffixum, tehát a népek országa, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 25,38:** ha a *harón* szót a BHS-sel (és a LB + KatBib-bal) *hereb*-re javítjuk, ahogy az ÚF teszi, akkor a *chereb hajjóná* fordításában a Jer 46,16; 50,16 fordítását is követni kell, ahol az ÚF-ban ez áll: „gyilkos fegyver”.
- Jer 26,2:** a parallel Jer 7,2 fordításához igazítva.
- Jer 26,3:** a parallel Jer 18,8 fordításához igazítva.
- Jer 26,3:** *súb middarkó hárááh*: állandó kifejezése a könyvnek (is), lásd 18,11; 25,5; 26,3; 35,15; 36,3; 36,7. A fordítások egymáshoz igazítva.
- Jer 26,3:** „zúdít / zúdítani”, lásd maga az ÚF a parallel, a héberben szó szerint egyező Jer 26,36,3; 42,10-ben.
- Jer 26,6:** *qálal*: „vele mond átkot”, lásd a Jer 25,18-nál. A *liqláláh* fordításához lásd ugyanott.
- Jer 26,6:** Így a héber alapján a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 26,8:** *kálá lödabbér*: „teljesen elmond”, azaz „mindent, mint egy szálig”: így a ZB és a LB is, és a 26,2 is ezt követeli.
- Jer 26,10:** *áláh*: „felmenni”, amint mindhárom német fordítás.
- Jer 26,12:** a *kol* „minden” kimaradt, hozza mindhárom német fordítás.
- Jer 26,14:** a parallel Józs 9,25 fordításához igazítva.
- Jer 26,15:** így a vers végéhez a ZB és a KatBib is (ÚF = LB).
- Jer 26,18:** az itt idézett Mik 3,12 fordításához igazítva.
- Jer 26,19:** a parallel 26,18 fordításához igazítva.
- Jer 26,23:** „levágot kardal”: Nem hebraizmus? Magyarosabban: „kivégeztet / felkoncoltat”, lásd maga az ÚF (*chereb* nélkül), pl.: Jer 29,21.
- Jer 27,5:** ha lehet, a birtokos szuffixumokat is le kell fordítani, így mindhárom német fordítás.
- Jer 27,6:** *chajjat hasszáde*: „(szárazföldi) vadállat”, lásd a Gen 1,25-nél.
- Jer 27,9:** *ánan*: „varázsolni, varázslást űzni”, lásd maga az ÚF: 2Kir 21,6, 2Krn 33,6, hasonlóan Ézs 57,3 („boszorkány = női varázsló). De a fordítások itt nem egyezések.
- Jer 27,14.16:** *dôbárím*: amikor nem „igék”, akkor „szavai/szava”, lásd mindhárom német fordítást.
- Jer 27,19–22:** Így a héber alapján a ZB, a KatBib és a LB is.
- Jer 28,3:** *bôód sônátajim jámím*: így mindhárom német fordítás.

- Jer 28,4:** *kol*: fordítatlan maradt, hozza a ZB, a LB és KatBib is.
- Jer 28,7:** *böözne*: itt: „elöttük”, lásd a Józs 20,4-nél.
- Jer 28,11:** *bööd sönátajim jámím*: így mindhárom német fordítás.
- Jer 28,14:** *chajjat hasszáde*: „(szárazföldi) vadállat”, lásd a Gen 1,25-nél.
- Jer 28,15:** Így maga az ÚF a parallel 29,31-ben.
- Jer 28,16:** a vers szó szerit idézi a Deut 13,6 rendelkezését! – annak a javított fordításához igazítva.
- Jer 29,2:** *szárisz*: „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél. De itt inkább „főember”, lásd a parallel 2Kir 24,12.
- Jer 29,4:** *lököl-haggóla*: egyszerű(bb)en ezt jelenti.
- Jer 29,4:** *higlétí*: Jhwh az alany! (E.sz. 1. szem.). Lásd a 29,20-ban helyesen maga az ÚF is.
- Jer 29,6:** a *sám* „ott” fordítatlan maradt, hozza mindhárom német fordítás.
- Jer 29,7:** a *sálóm* itt nem (csak) „béke”, hanem Wohl: „jólét”, így a ZB és a LB is.
- Jer 29,8:** a Jer 27,9 javított fordításához igazítva.
- Jer 29,10:** *döbári*: „az én ígémet, az én szavamat” = „amit (én) megmondtam”. Hasonlóan, de mindenképpen Jhwh mint alany megjelenítésével a ZB és a LB is, és ez illeszkedik a parallel 33,14 fordításához is.
- Jer 29,11:** a *sálóm* nem (csak) „béke”, hanem Wohl: „jólét”, bár itt másképp a ZB és a LB is. De a „romlás” ellentéte nem a béke, hanem a nem romlás, a jólét stb.
- Jer 29,11:** *látét*: „hogyan adjak” – adni akarok, tehát: „szánok”.
- Jer 29,13:** az itt idézett Deut 4,29 javított fordításához igazítva.
- Jer 29,14:** így a Nifal fordításához mindhárom német fordítás.
- Jer 29,14:** hely, ami onnan = „ahonnan”.
- Jer 29,14:** *úmikkol-hammöqómót*: a kifejezés előtt a wáw „mégpedig” pontosító értelemben áll, lásd a wáwnak ehhez az Ex 34,19-nél. Mert milyen hely lenne az, ami nem a népek között van? Valami lakatlan hely? De a többi fordítás itt mind „és”-t hoz.
- Jer 29,18:** a szó szerint ismétlődő *nátan lözaawáh lökól mamlökót háárec* kifejezés fordítása a Jer 15,4; 24,9; 29,18; 34,17-ben egymáshoz igazítva.
- Jer 29,22:** *qálal*: „vele mond átkot”, lásd a Jer 25,18-nál. A *liqláláh* fordításához lásd ugyanott.
- Jer 29,23:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál. Itt: mitől „honfitárs”?
- Jer 29,32:** az eleje a parallel 29,4 javított fordításához, a vége a parallel 28,16-hoz, illetve a két helyen idézett Deut 13,6-hoz igazítva.
- Jer 30,6:** *kajjólédá*: a parallel Zsolt 48,7 fordításához igazítva, mert ez kifejezőbb.
- Jer 30,10:** *chtt*: „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál. E vershez lásd az ÚF-t a parallel Jer 46,27-nél.
- Jer 30,10:** a szó szerint azonos Jer 46,27 fordításához igazítva, kivéve az *én macharíd* fordítása. Ez etimológiailag valóban a *chárad*: „megijeszt, megrémít” igéből származik, de funkcionálisan itt inkább azt jelenti: „nem háborgat/zaklat”, lásd azonos kontextusban maga az ÚF: Ézs 17,2; Zof 3,13.
- Jer 30,11:** *púc* Hifil: „szétszéleszt / elszéleszt”, lásd a Deut 4,27-nél és a Jer 9,15-nél. Ám a jó hangzás kedvéért a javítás mellőzhető.

- Jer 30,12:** *makká*: valójában „seb”, lásd maga az ÚF a parallel, itt idézett Ézs 1,6; Jer 6,7-ben. A *seber* valójában „sérülés”, lásd maga az ÚF az Ézs 30,26-ban, ahol szintén a *makká* főnévvel áll párhuzamban. De ez mindegy. A zúzdás azért nem jó, mert az ritkán halálos. Legyen akkor, hogy a folytatásba ne kelljen belemenyülni, a *makká* itt „sérülések”.
- Jer 30,14:** a „vétek” szó T.sz.-ban áll, és így a magyar szöveg ritmusa is jobb.
- Jer 30,15:** *makób*: „fájdalom”, így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 30,15:** a vers második fele szó szerint idézi az előző verset, ahhoz igazítva.
- Jer 30,22:** állandó formula, a legmagyarosabb variációhoz, a 32,28 fordításához igazítva.
- Jer 30,24:** *böocharít hajjámím*: lásd a Gen 49,1.
- Jer 31,1:** állandó formula, a legmagyarosabb variációhoz, a 32,28 fordításához igazítva.
- Jer 31,6:** *har*: itt sem egyetlen hegy, hanem egy hegység! „Efraim hegyvidéke” lenne a megszokott fordítás. Ezért a T.sz., lásd a ZB és a LB is (ÚF = KatBib).
- Jer 31,8:** a *hénna* fordítatlan maradt, hozza mindhárom német fordítás.
- Jer 31,11:** *pádáh* és *gáal*: a két ige, amelyet úgy fordítunk, hogy „Ki/megvált”. Nyugodtan állhat a kettő egymás mellett, lásd a KatBib.
- Jer 31,28:** A vers a Jer 1,10-et idézi – ahhoz hozzáigazítva.
- Jer 31,33:** állandó formula, a legmagyarosabb variációhoz, a 32,28 fordításához igazítva.
- Jer 31,35:** Névelő egyik égitest előtt sincs, az ÚF mégis csak a nap elől hagyja el: ott is ki kell tenni.
- Jer 31,35:** *chuqqót*: ha nőnemű is, fordítsuk ugyanúgy, mint az erre visszautaló *chuqqím* formát a következő versben, és ahogy maga az ÚF is teszi a parallel 33,25-ben.
- Jer 31,35:** Mindhárom jelenség az állandóságot hangsúlyozza, lásd a következő verset: ezért a tenger esetében is a hangsúly az állandóságon van, ezért a cselekvés kifejezésére az időtlen participium – ezt kell érzékeltetni.
- Jer 31,35:** „Seregek Ura az ő neve”: inkább közbevetés, nem tagja a költői felsorolásnak, lásd a ZB és a LB is (ÚF = KatBib), és maga az ÚF a parallel 33,2-ben.
- Jer 31,38.40:** Szeglet, és nem szöglet, lásd 2Krn 26,15; és Szeglet-kapu, lásd maga az ÚF: Zak 14,10.
- Jer 31,40:** *mizrách*: „kelet” – lásd a Num 2,3-nál.
- Jer 31,40:** *sórémot*: a Kidrón-patak melletti mező, illetve mezők, lásd a 2Kir 23,4. Így hozza a ZB és a LB is. (tehát nem egy tájegység neve).
- Jer 32,2:** *cúr*: „ostromol”, így mindhárom német fordítás – de az ÚF a jó.
- Jer 32,4:** a figura etimologica nyomatékosít, de a „minden bizonnyal” ma inkább ennek az ellenkezőjét fejezi ki: „talán, valószínűleg”. Egyszerűbb elhagyni, mint maga az ÚF annyi más helyen.
- Jer 32,4:** magyarul inkább azt mondjuk: „szemtől szembe áll valakivel”.
- Jer 32,7:** *góél*: „legközelebbi rokon”, lásd a Ruth 4,3kk-ben és maga az ÚF is a következő versben.
- Jer 32,9:** „ezüstsekel” ⇔ „sekel ezüst”, lásd a Gen 23,15-nél.
- Jer 32,17:** a parallel 27,5 fordításához igazítva.
- Jer 32,18:** „...ízizig” helyett „... nemzedéken át”, lásd a Num 14,18-nál.
- Jer 32,19:** a parallel Jer 17,10 fordításához igazítva.

- Jer 32,20:** *sém:* itt inkább „hírnév” – tehát „ismert név”.
- Jer 32,21:** *mórá gödölá:* „nagy és félelmetes tettek”, lásd a Deut 26,8-nál. Itt is javítva, annak ellenére, hogy mindhárom német fordítás az ÚF-t támogatja.
- Jer 32,28:** Több birtokos esetéb a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Jer 32,29:** a vége célhatározói mellékmondat, így mindhárom német fordítás.
- Jer 32,31:** *méal pánáj:* „színem elől”, lásd maga az ÚF a parallel Jer 23,39; 7,15-ben.
- Jer 32,31:** *al-appí wöal-chamátí:* „haragot és bosszúságot” – így, két szinonim kifejezéssel fordítja mindhárom német fordítás.
- Jer 32,33:** az itt idézett 2,27 fordítása ide is átemel.
- Jer 32,37:** *jásab* Hifil + *labetach:* így maga az ÚF a Zsolt 4,9-ben! Vö. még az ÚF-t: Zsolt 113,9: „megengedi, hogy lakjék”. Így e vershez a ZB és a LB is (ÚF = KatBib).
- Jer 32,40:** *löhétíbi ótám:* „hogyan jót tegyek velük” (így a KatBib) – tehát nem fordul el, hogy jót tegyen velük – azaz hogy szüntelenül, mindig ezt tegyen, lásd a ZB és a LB is („nem szűnök meg / nem hagyom abba jót tenni velük”).
- Jer 32,40:** *szúr méal:* „elhagy”, lásd Bír 16,20 („eltávozik”: 1Sám 18,12; 28,15k.).
- Jer 33,2:** csak az EÜ vonatkoztatja az igék szuffixumát a földre, és támogatja így az ÚF-t: a többi fordítás és Rudolph viszont mindenre (LB), Isten ígéretére (ZB, KatBib), illetve a jövőre vonatkoztatja (Rudolph). Ennek felelne meg a javaslat, ami a szuffixumokat a prófétai ígéretre vonatkoztatja (ZB, KatBib).
- Jer 33,3:** a parallel Ézs 48,6 fordításához igazítva.
- Jer 33,11:** *mébi tódá:* „hálaáldozatot hozni”, így mindhárom német fordítás és Rudolph is (a mondat valójában még az előzőek folytatása: „akik ... hoznak”).
- Jer 33,13:** *sőfélá:* „Sefélá-alföld”, lásd maga az ÚF: Deut 1,7, Józs 9,1; 10,40; Bír 1,9; 1Krn 27,28, főleg a hasonló tájegység-listákban.
- Jer 33,15:** *ászá mispát úcödáqá:* lásd így az ÚF-t a Jer 22,3.15-ben.
- Jer 33,26:** így egyszerűbb és pontosabb is, lásd a ZB és a LB.
- Jer 34,2:** így is elég, és a parallel 21,10; 34,22 is így hozza.
- Jer 34,3:** a figura etimologica nyomatékosít, de a „minden bizonnyal” ma inkább ennek az ellenkezőjét fejezi ki: „talán, valószínűleg”. Egyszerűbb elhagyni, mint maga az ÚF annyi más helyen.
- Jer 34,3:** magyarul inkább azt mondjuk: „szemtől szembe áll valakivel”.
- Jer 34,7:** nem baj a szóismétlés, a héberből következik.
- Jer 34,8:** nem szerencsés a címfelirat, mert az ostrom összefüggésében a város elárulását sejteti. A javaslat a német fordításokat követi, a KatBib: „A rabszolgák felszabadítása” túl semleges.
- Jer 34,9.10.11.16:** a rabszolga nőnemű párja a rabszolganő.
- Jer 34,14:** *waabádöká:* nem főnév, hanem Qal perfektumi igealak igei szuffixummal. Ráadásul az itt idézett Ex 21,2 is egy ígét hoz, ott jól is van fordítva. Az idézet pontos megjelenítése is a javasolt fordítást követeli, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 34,15:** *dörór:* „felszabadulás; felszabadulást hirdet”, lásd a Lev 25,10-nél. Itt a 34,8-hoz igazítva a fordítása.
- Jer 34,15:** *réa:* „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál. Itt a „rabszolgáknak” fordítás már interpretáció.

- Jer 34,16:** *lönafsám*: „az ő kívánságára” – valóban ezt is jelentheti. Ám itt nem arról van szó, hogy csak azt engedték el, aki maga kérte ezt. Az ostrom idején elküldték, hogy ne nekik kelljen etetni és ellátni őket, mikor a városon kívül dolgozni nem tudnak, vagyis nem termelnek. Amikor enyhült a baj (lásd 34,21), ismét viszszaaként kezelték őket. A hangsúly azon van, hogy önellátókká tették őket: így a ZB: „önmagukra maradtak”, LB és Rudolph: „mehettek, ahová akartak”, KatBib: „a maguk uraiként” (ez ügyes kompromisszum). A javaslat támogatóssága széleskörű.
- Jer 34,17:** *dörör*: „felszabadulás; felszabadulást hirdet”, lásd a Lev 25,10-nél.
- Jer 34,17:** A héber szó szerint: „felszabadítást hirdetek nektek a fegyvernek...” – egyfajta szójáték található a héberben. Az ÚF is parafrázál, amikor beilleszti a fordításba az „odaadlak titeket” szavakat. A(z átvett) javaslat érzékelteti a héber szójátékot. Hasonlóan a német fordítások, de még a KatBib is!
- Jer 34,18:** *dibré habbörít*: „az egyezés szavai” magyartalan.
- Jer 34,19:** *szárisz*: „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- Jer 34,20:** *behemat háárec*: „a föld állatai”, lásd a Jer 15,3-nál.
- Jer 34,22:** a héberben szó szerint így a 37,8: az a jobb, ahhoz igazítva ez.
- Jer 35,13:** *lágach múszár*: állandó kifejezése a könyvnek, a bevett fordítása: „megfogadja az intést”, lásd Jer 5,3; 17,23; 32,33. Ide sem illik kevésbé, mint az „okul” ige.
- Jer 35,15:** *súb middarkó hárááh*: fordítása egységesítve, lásd a Jer 26,3-nál.
- Jer 35,17:** *dábar + al*: így a ZB, és a LB is, de hasonlóan, a prepozíciót lefordítva a KatBib is.
- Jer 36,3:** *súb middarkó hárááh*: fordítása egységesítve, lásd a Jer 26,3-nál. Minden más szempontból a parallel 26,3 fordításához igazítva (mondatszerkezet és -tagolás).
- Jer 36,5:** *ácúr*: „fogoly”, lásd maga az ÚF a 33,1-ben, és az *ácar* igét „elfogat, bezár” értelemben a 2Kir 17,4; Jer 20,9-ben, „be van zárkózva”: Neh 6,10. De minden fordítás így hozza: „nem tehetem, most nem mehetek” – erre javítva.
- Jer 36,7:** *súb middarkó hárááh*: fordítása egységesítve, lásd a Jer 26,3-nál.
- Jer 36,10:** mivel ő a kamrában volt, a nép nyilván csak hallotta az igét, tehát érdemes szó szerint fordítani a *böözne*: „füleibe” kifejezést.
- Jer 36,12:** *járad*: „lemegy”, így mindhárom német fordítás.
- Jer 36,12:** *wöhinné sám kol...* „és íme ott volt az összes...” Tehát az „ülni” ige nincs a szövegben, a *sám „ott”* szó pedig már az „ahol” kifejezéssel le lett fordítva. De a többség az ÚF-hoz hasonló megoldást hoz.
- Jer 36,17:** *mippíw*: A végén suffixum, ami Jeremiásra utal, lásd a KatBib és a ZB is (a LB nem hozza, szövegromlásnak tekinti és törli).
- Jer 36,18:** Múlt idő! Lásd a ZB, a LB (ÚF = KatBib).
- Jer 36,18:** *haddöbárim haélle*: itt fordítsuk le, mert hangsúlyos, hogy prófétai igét diktált. Így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 36,21:** az „előtt” kétszeri kitétele a fordításban valójában hebraizmus.
- Jer 36,22–23:** A „kályha” szó (zárt vas vagy cserép tűztér ajtóval és kéménnyel) kortörténeti szempontból anakronizmus. Valójában ez egy lapos serpenyő, amiben faszén izzik. Így a ZB, a LB („Kohlenbecken”) és a KatBib is („serpenyő”).
- Jer 36,27:** ezek valóban csak Jeremiás beszédei? Nem szerencsés a címfelirat, jobb kellene.

Jer 36,32: A *dábár* ebben az összefüggésben nem „beszéd”, hanem „ige” vagy „kijelentés”.

Jer 37,2: A *dábár* ebben az összefüggésben nem „beszéd”, hanem „ige” vagy „kijelentés”.

Jer 37,7: Az egyiptomi sereg nem ment el Jeruzsálemig, az ÚF ezért megtévesztő.
A héber csak annyit mond, hogy „kivonult” Egyiptomból.

Jer 37,13: Így a héber alapján mindhárom német fordítás.

Jer 37,13: *wajjitpósz*: ugyanaz, mint a 14. versben – ugyanúgy is kell fordítani.

Jer 37,20: *adóni hammelek*: „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.

Jer 38,5: a *dábár* persze itt „szó”-t is jelenthet, azaz a király azt mondja: A király nem tud megcáfolni benneteket – de ez a különvélemény.

Jer 38,7: *szárisz*: „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.

Jer 38,9: *adóni hammelek*: „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.

Jer 38,13: a „kötél” itt is T.sz.-ban áll, akár a 6. és a 11. versben. És persze nem önként tartózkodott továbbra is az udvarban: a *jásab* itt inkább „marad” – vagyis nem engedték el, továbbra is le van tartóztatva.

Jer 38,17: ez a „ha van bátorságod” – egyszerűen nincs a héberben: ha a figura etimologica fordítása akarna lenni, akkor nagyon szabados, egyik fordítás sem támogatja.

Jer 38,27: *wajjacharisú mimmennú*: „békén hagyták”, lásd Rudolph, a LB, az EÜ, és a KatBib is (ÚF = ZB).

Jer 39,3: *rab szárisz*: „udvarmester” – lásd az 1Kir 22,9-nél és a parallel 2Kir 18,17-ben maga az ÚF is.

Jer 39,4: *haarábá*: „Arába-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, ZB, LB. Minden más kérdésben (is) az itt idézett 2Kir 25,4 fordításához igazítva.

Jer 39,5,6–7: az itt idézett 2Kir 25,5–6.7 (javított) fordításához igazítva.

Jer 39,9,10: az itt idézett 2Kir 25,11.12 javított fordításához igazítva.

Jer 39,13: *rab szárisz*: „udvarmester” – lásd az 1Kir 22,9-nél és a parallel 2Kir 18,17-ben maga az ÚF is.

Jer 39,15: *ácúr*: „fogoly”, lásd maga az ÚF a 33,1-ben, és erre javítva már a 36,5 is.

Jer 39,16: így pontosabb.

Jer 39,17: *járé*: „félni”, mint mindenütt máshol, így az összes többi fordítás. Az „iszonyodás” ma inkább undort jelent.

Jer 39,18: A „bizonyosan” ma nem „biztos” értelemben áll, hanem azt jelenti, hogy „talán”. A figura etimologica rossz fordítását egyszerűen ki kell iktatni, lásd maga az ÚF is annyi helyen, itt pedig a ZB és a LB is.

Jer 40,7–8,9: a parallel 2Kir 25,23.24 fordításához igazítva.

Jer 40,10: a *jásab* itt is „maradni”, mint az előző versben, lásd a ZB és a LB is.

Jer 40,11: *páqad* Hifil: ugyanúgy kell fordítani, mint a 7. versben.

Jer 40,13: a parallel a 7. vers fordításához igazítva.

Jer 40,16: a héber nem mondja, hogy maga Jóhánán hazudna: az ÚF viszont ezt sugallja. A javaslat nyitva hagyja a lehetőségét annak, hogy Gedaljá szerint Jóhánán igaznak gondolja a merénylet tervét.

Jer 41,1: a parallel 2Kir 25,25 fordításához igazítva.

Jer 41,2: *páqad* Hifil: ugyanúgy kell fordítani, mint a 40,7.11-ben.

Jer 41,11: „csapatparancsnokok” – a parallel 2Kir 25,23 fordításához igazítva.

Jer 41,12: a „nagy víz” kissé komikus, még ha ez is a szó szerinti fordítás. A 2Sám 2,13 a „gebeóni tavat” említi – nyilván ugyanarról van szó.

Jer 41,16: „csapatparancsnokok” – a parallel 2Kir 25,23 fordításához igazítva.

Jer 41,16: *szárisz:* „udvarnok” – lásd az 1Kir 22,9-nél.

Jer 41,18: *páqad* Hifil: ugyanúgy kell fordítani, mint a 40,7.11; 41,2-ben.

Jer 42,1: „csapatparancsnokok” – a parallel 2Kir 25,23 fordításához igazítva, + a *kol* „összes” fordítatlan maradt.

Jer 42,5: ha „ellenünk” tanú, akkor így kell folytatni, lásd a KatBib is.

Jer 42,8: „csapatparancsnokok” – a parallel 2Kir 25,23 fordításához igazítva.

Jer 42,10: *ntc:* nem „ledönt”, hanem: „lerombol”, lásd a Jer 1,10-nél. *náta:* az 1,10-ben „plántál”. A vers a Jer 1,10 parallelje: egyeznie kell vele! *náta:* lásd az 1,10-nél.

Jer 42,11: az itt idézett 1,8 fordításához igazítva.

Jer 42,18: *wihjétem* + *lö:* „és ti váltok majd ...-zál/-vé”. A helyes értelmezéshez lásd a parallel 24,9; 29,18-at és itt a LB, ZB és a KatBib-t.

Jer 42,18: *qálal:* „vele mond átkot”, lásd a Jer 25,18-nál. A *liqláláh* fordításához lásd ugyanott.

Jer 42,22: a parallel 42,17 fordításához igazítva.

Jer 43,1: *káláh* + infinitivus: *dábar:* „mondani” + *kálá:* „befejezni” = „elmondani, végigmondani”. Így helyesen maga az ÚF is a Bír 15,17-ben, és így javítva már a Deut 32,45 is. Tehát nem „végig elmondani”, ez már tautológia. (A héber ugyanis nem tudja külön kifejezni a perfektumi, befejezett cselekvést, ezért „segédigeiként” használja erre a *kálá* igét, lásd maga az ÚF pl. a Józs 10,20-ban vagy a Bír 15,17-ben – lásd már a Józs 8,24-nél.)

Jer 43,4–5: „csapatparancsnokok” – a parallel 2Kir 25,23.26 fordításához igazítva.

Jer 43,11: az itt idézett 15,2 javított fordításához igazítva.

Jer 43,11: *erec micrajim:* elég csak ennyi: „Egyiptom”, lásd maga az ÚF a következő versben és annyi más helyen.

Jer 43,12: *bösálóm:* így maga az ÚF ugyanilyen kontextusban: Ézs 41,3.

Jer 44,1: a bevezető formula a szó szerinti parallel 25,1-hez igazítva.

Jer 44,8: *qálal:* „vele mond átkot”, lásd a Jer 25,18-nál. A *liqláláh* fordításához lásd ugyanott.

Jer 44,12: *támam:* „elpusztul”, lásd maga az ÚF a parallel 44,27-ben.

Jer 44,12: *qálal:* „vele mond átkot”, lásd a Jer 25,18-nál. A *liqláláh* fordításához lásd ugyanott.

Jer 44,13: a „fegyverrel, éhínséggel és dögvésszel” a közbevetés után a vers első feléhez tartozik, tehát az egyiptomi büntetésre vonatkozik, így a ZB és a LB is, előtte vesszővel a KatBib.

Jer 44,16: *sáma:* elsődleges jelentése „hallani, hallgatni”, és ide ez illik is. Így a KatBib, a ZB is (ÚF = LB).

Jer 44,19: valóban szükséges a „mondták az asszonyok” értelmező kiegészítés? Egyik másik fordítás sem hozza. Diszkrétebb a LB megoldása: „És ha mi, asszonyok”.

Jer 44,20: a *wáw* itt „azaz” pontosító értelmű, lásd ehhez a funkciójához az Ex 34,19-nél.

Jer 44,22: *qálal:* „vele mond átkot”, lásd a Jer 25,18-nál. A *liqláláh* fordításához lásd ugyanott.

- Jer 44,26:** jelen idő, az Úr most esküszik! Így a LB és a KatBib is (ZB felemás: esküdtem / mondja).
- Jer 44,27:** valahogy így az összes fordítás – visszaadva az eredeti héber mondatból az *ad-kallótám* „amíg ki nem vesznek” mellékmondatot.
- Jer 44,29:** *löráá:* szándékosan utal a 27. versre vissza: ezt érdemes lenne valahogy visszaadni, így a KatBib és a LB is.
- Jer 44,29–30:** az egész vers a következő versben szereplő jövődőlés bevezetője: A jel a fáraó elfogása lesz! Így a kettősponttal a ZB is, és a nélkül, de értelmileg így a KatBib. Ezt az összetartozást érzékelteti, hogy a 30. vers elején álló bevezető formulát – az egyik beérkezett javaslatot követve – hátrébb tesszük a szövegben.
- Jer 44,30:** a parallel 46,26 fordításához is hozzáigazítva.
- Jer 45,4:** *ntc:* nem „ledönt”, hanem: „lerombol”, lásd a Jer 1,10-nél. *náta:* az 1,10-ben „plántál”. A vers a Jer 1,10 parallelje: egyeznie kell vele!
- Jer 46,4:** a hátaslovat nyergelik, a kocsi elé pedig befogják a lovat. A héberben a „köttöztek meg” szó áll, ami valóban inkább befogást jelent – ebben az esetben, ahogy egyébként máshol is az Ószövetségben, nem hátalsóról, hanem harci kocsirol van szó, lásd 1Kir 5,6-nál. De a fordítások többsége itt hátaslóra gondol.
- Jer 46,9:** *kús / kúsi:* „Etiópia / etióp”, lásd a Gen 2,13-nál.
- Jer 46,10:** a *zebach* „véresáldozat” fordítása ugyan pontos, de az itteni kontextus nagyon kényes (Istennek tetsző áldozat az öldöklés, a népirtás? – lásd holokausz – *sóá*). Ezért itt Rudolph kommentárját és a ZB fordítását lenne érdemes követni: „mészárlás / mészárszék / tor”.
- Jer 46,18:** *jahwe cōbáót sōmó:* fordításában az 51,57 jobb fordításához igazítva.
- Jer 46,18:** *bajjám jábó:* „belemegy a tengerbe”, azaz beleér a tengerbe – egyszerűen ezt jelenti, és a topográfiai viszonyoknak is ez felel meg (ÚF = szigetként áll a tengerben).
- Jer 46,19:** *bat-micrajim:* „Egyiptom leánya”, így a KatBib, a ZB és a LB, és maga az ÚF is a 24. versben. ÚF = Rudolph.
- Jer 46,19:** *wōniccōtá méén jóseb:* „felégettetik (passzívum) lakó nélkül”: a parallelizmus miatt nem szabad két mondatnak fordítani.
- Jer 46,21:** „elfutnak mind, meg sem állnak”: ez így egy költői felsor, a két mondat összetartozik.
- Jer 46,21:** „büntetésük ideje”: a birtokos szuffixumot is le kell fordítani.
- Jer 46,27:** a szó szerint azonos 30,10 (javított) fordításával összhangba hozva.
- Jer 47,5:** *hitgaddéd:* „összevagdossa magát”, lásd az ÚF: 1Kir 18,28; Jer 16,6, és főleg a Mik 4,14.
- Jer 47,7:** ezt a tagolást követeli a költői parallelizmus, és így a LB is.
- Jer 48,15:** *jahwe cōbáót sōmó:* fordításában az 51,57 jobb fordításához igazítva.
- Jer 48,41:** a „szíve” kétszeri lefordítása valójában hebraizmus, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Jer 48,44:** ugyanaz a *pach* szó, mint az előző versben – ugyanúgy kell fordítani.
- Jer 48,47:** *bōacharít hajjámím:* lásd a Gen 49,1.
- Jer 49,9:** a parallel Abd 5 fordításával összhangba hozva.
- Jer 49,10:** Az „ivadék” szó emberrel kapcsolatban kerülendő – de itt a gúnyos stílus jegyeként esetleg maradhat, ahogy az Ézs 14,20-ban is.

- Jer 49,12:** *kósz:* „pohár, lásd az itt idézet Jer 25,15-nél.
- Jer 49,13:** *qálal:* „vele mond átkot”, lásd a Jer 25,18-nál. A *liqláláh* fordításához lásd ugyanott.
- Jer 49,18:** a vers csaknem szó szerint megismétlődik majd az 50,40-ben: a két vers egymáshoz igazítva.
- Jer 49,20:** *jáac écá:* „tervet tervezni” és *chásab machsöbót:* „gondolatot gondolni” – kerülénrő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál, lásd itt a LB. De sok fordítás megőrzi a hebraizmust, valószínűleg a költői szöveg miatt is (ZB, KatBib). Azonban az ÚF is feloldja a 49,30-ban, ahol a *jáac écá* szerkezetet így fordítja: „tervet sző”.
- Jer 49,22:** a parallel 48,40–41 javított fordításához igazítva.
- Jer 49,23:** *bós:* „megszégyenül”, így a ZB, a LB, az EÜ és a KatBib is.
- Jer 49,23:** *sáma sömúáh:* „hallomást hallani”: kerülénrő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál.
- Jer 49,23:** A szöveg nincs rendben, hiszen az arámok nem a tenger partján élnek. A *bajjám* másolási hiba lehet, amit *kajjám*-nak kell olvasni, tehát hasonlatról van szó: „mint a tenger”: így a KatBib, a Károli is. (Rudolph, a JerBib és a LB szerint viszont a *libbám* „az ő szívük/lelkük” szó olvasandó helyette.) Csak a ZB támogatja az ÚF-t. A javaslat a Károli és a KatBib megoldását követi.
- Jer 49,27:** a parallel Ám 1,4.14 fordításához igazítva.
- Jer 49,29:** nem „nekik” kiabáljál, az az *el* prepozíció lenne. Itt viszont az *al* prepozíció áll, tehát „róluk, rájuk” kiáltják ki, így Rudolph, a LB, a ZB és az EÜ is.
- Jer 49,30:** *núszú:* „meneküljetek”, lásd a 48,6-ban maga az ÚF.
- Jer 49,30:** *chásab machsöbót:* „gondolatot gondolni”: kerülénrő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál, így itt is a LB. De néhány fordítás megőrzi a hebraizmust, talán a költői kontextus (ZB, KatBib).
- Jer 49,32:** *qócúré péáh:* „azok, akik körülnyírt hajúak”, így maga az ÚF a parallel 9,25 és 25,23-ban.
- Jer 49,32:** *zaráh:* „szélnek szór”, lásd a parallel 49,36-ban maga az ÚF. Ez azért is helyes, mert ez az ige a gabona szórását, szélben való tisztítását jelöli, lásd az ÚF: a Jer 4,11-ben; a kérdéshez lásd ott.
- Jer 49,33:** *báh / sám:* ha nem muszáj, ne fordítsuk ugyanúgy.
- Jer 49,37:** *chtt:* „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál.
- Jer 49,39:** *böacharít hajjámím:* lásd a Gen 49,1.
- Jer 50,7:** Így a ZB, LB, EÜ, Rudolph és a KatBib is (ÚF = Károli).
- Jer 50,13:** a Jer 49,17 javított fordításával egyeznie kell a vers második felének!
- Jer 50,16:** Szinkronba kellett hozni az Ézs 13,14b-vel, ahol a héber szöveg szó szerint egyezik.
- Jer 50,22:** a parallel 51,54 fordításához igazítva.
- Jer 50,22:** *ék:* a siratóének kezdő szava, az ÚF-ban a fordítása: „Jaj, de...”, lásd pl. Jeremiás Siralmaiban. A folytatás lehet, hogy szabadabb, de értelmileg ez írja körül a „borzadállyá lenni” alig érthető kifejezést.
- Jer 50,24:** *jákóсті lák:* csak a csapda felállítása! Így a ZB, a LB és a KatBib is.

- Jer 50,26:** *kömő arémím:* fordítatlan maradt, így adja vissza a ZB, a KatBib, az EÜ, a Károl. Viszont ezt *bő* prepozícióval olvassa Rudolph, és „gabonahalomba”-ként fordítja, ami megegyezik az ÚF-sal. A többséghez igazítva.
- Jer 50,28:** az értelem szerint ezek a babiloni zsidó foglyok közül megmaradtak, akik most sietve hazatérnek, és hozzák az örömhírt a Sionnak! Ezt igyekszik a szórend átrendezése kifejezésre juttatni.
- Jer 50,33:** *ásaq:* preferált fordítása az „elnyom”, elfogadott a „sanyargat”, lásd a Lev 19,13-nál.
- Jer 50,36:** *chtt:* „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál.
- Jer 50,40:** a csaknem szó szerint azonos 49,18 fordításához igazítva.
- Jer 50,41:** az itt idézett 6,22 fordításához igazítva.
- Jer 50,41:** „sok király” – így a ZB és a KatBib is.
- Jer 50,42.43:** az idézett 6,23.24 javított fordításához igazítva.
- Jer 50,44.45:** az idézett 49,19.20 javított fordításához igazítva.
- Jer 50,45:** A *náwe* szó mögött nincs birtokos szuffixum.
- Jer 50,46:** az idézett 49,21 javított fordításához igazítva.
- Jer 51,1:** A felirat is jelzi, hogy Babilóniáról van szó, a jegyzet is megmagyarázza, így nyugodtan át lehet venni a héberből a Léb-Kámaj nevet, lásd így a ZB és a KatBib is.
- Jer 51,2:** *zaráh:* „szélnek szór”, lásd a Jer 49,32-nél. Valójában ez a gabona tisztítására, szórására használt ige, lásd Jer 4,11, és a szél képe miatt ezt jó itt érzékeltetni.
- Jer 51,2:** *báqaq:* „elpusztít”, lásd maga az ÚF sok helyen.
- Jer 51,10:** *hóci cödáqá:* itt nem „kideríti, napfényre hozza az igazságot”, hanem igazságot szolgáltat, igazához segít = „megszabadít”.
- Jer 51,16:** az idézett 10,13 fordításához igazítva.
- Jer 51,17:** felkiáltójel a végén: az itt idézett 10,14 fordításához igazítva.
- Jer 51,27:** az *erec* itt az egész földkerekség: a jelet látva indulnak harcba a népek. Így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Jer 51,30:** *bőriach:* nem fém lakat, amit levernek, hanem a városkapu keresztgerendája, riglije, amit be kell zúzni, ketté kell törni. Így a KatBib is.
- Jer 51,31:** Itt Babilon, nem Babilónia.
- Jer 51,32:** *agammím:* „megerősített hely, előőrs”, lásd a LB, a ZB és a KatBib is.
- Jer 51,33:** a ledöngölt szérű csak hasonlat. Az aratás megkezdése előtt a szérű egy részét keményre tapossák, hogy oda hordják majd a csépléshez a gabonát. A hasonlat értelmé: amikor elkezdik döngölni a szérűt, tudni lehet, hogy hamarosan kezdődik az aratás.
- Jer 51,33:** *lách:* fordítatlan maradt: Babilon számára jön el az aratás ideje!
- Jer 51,34:** Így Rudolph és a ZB (ÚF = LB).
- Jer 51,37:** *sammá + sőréqá:* lásd maga az ÚF így (helyesen) a parallel 25,18-ban. Így alapjaiban e vershez a ZB, a LB, a KatBib és lényegében Rudolph is.
- Jer 51,38:** *kőfir:* nem „kölyök” oroszlán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Így e vershez a ZB, LB és Rad.
- Jer 51,41:** *ék:* a héber siratóének kezdőszava, amit az ÚF így ad vissza: „Jaj, de...” – ehhez igazítva, amennyire lehetett.
- Jer 51,45:** a parallel 51,6 fordításához igazítva.

- Jer 51,45:** *charón app jhwh*: (csaknem) mindenütt máshol „az Úr izzó haragja” – erre javítva.
- Jer 51,54:** *erec kaszdím*: „káldeusok országa”, lásd az ÚF: Jer 24,5; 25,12; 50,1.8.10.25; 51,4, tehát a könyvben mindenütt máshol, ugyanígy az Ez 1,3 stb. Káldea = egyedül *kaszdím*: Jer 51,24.35.
- Jer 51,57:** az itt idézett 51,39 fordításához igazítva.
- Jer 51,63:** *káláh + liqró*: „befejezni” + *kálá*: „olvasni” = „végigolvasni, felolvasni”. A héber ugyanis nem tudja külön kifejezni a perfektumi, befejezett cselekvést, ezért „segédigeként” használja erre a *kálá* igét, lásd a Józs 8,24-nél.
- Jer 52,2.3:** a parallel 2Kir 24,19.20 javított fordításához igazítva.
- Jer 52,4.5.6.7.8.9:** a parallel 2Kir 25,1.2.3.4.5.6 (javított) szövegével szinkronba hozva.
- Jer 52,11:** a parallel 2Kir 25,7 = Jer 39,7 szövegével szinkronba hozva.
- Jer 52,13:** a parallel 2Kir 25,9 szövegével szinkronba hozva.
- Jer 52,14:** a parallel 2Kir 25,10 javított szövegével szinkronba hozva, de lásd itt a *kol* szót plusz anyagként.
- Jer 52,15:** a parallel 2Kir 25,11 szövegével szinkronba hozva, de lásd itt az *úmiddallót háám* szavakat plusz anyagként.
- Jer 52,17.19:** a parallel 2Kir 25,13.15 szövegével szinkronba hozva.
- Jer 52,20:** a parallel 2Kir 25,16 szövegével szinkronba hozva (az ÚF-ból itt a „mosóállvány kimaradt!).
- Jer 52,21:** egyszerűen csak ennyi a héberben a vers vége, az ÚF ezt fölöslegesen bővíti. Minden más dologban a parallel 1Kir 7,15 fordításához igazítva.
- Jer 52,22.24.26.27:** a parallel 2Kir 25,17.18.20.21 szövegével szinkronba hozva.
- Jer 52,33.34:** a parallel 2Kir 25,29.30 javított fordításával szinkronba hozva.

JEREMIÁS SIRALMAI

- JSir 1,1:** Érdemes lenne az énekeket megszámozni, hogy lássa az olvasó, melyik hol ér véget, így a ZB és a KatBib is.
- JSir 1,3:** a Deut 28,65-öt idézi, a héber alapján ahhoz igazítva.
- JSir 1,10:** *ló jábóú baqqáhál:* szó szerint idézi a Deut 23,4-et, amire az ÚF egy kereszt-hivatkozással fel is hívja a figyelmet. A fordítás ahhoz igazítva. (Az ÚF itt azért nem jó, mert a gyülekezet sem lépett be soha a templomba, csak a papok – itt viszont a templomba való belépésről van szó.)
- JSir 1,11:** *hájítí:* „lettem”: E.sz. 1. szem., így fordítja a ZB, a LB és a KatBib is, bár az utóbbi kettő idézőjellel jelzi, hogy az alanyváltás oka egy beépített idézet lehet.
- JSir 1,11:** *hésíb nefes:* „visszatér belé a lélek”, ami itt „életerő”.
- JSir 1,14:** a héber nincs ugyan teljesen rendben, és mindenki valahogy rekonstruálni kénytelen, de a többség valami hasonló eredményre jut, mint a javaslat.
- JSir 1,15:** *móéd:* Mindenki más „ünnap/ünnepi gyűlés/gyűlés” értelemben fordítja. És nem beletaposta a sajtóba, hanem ott összetiporta, a vérért kitaposta, lásd a parallel Ézs 63,3. Így a KatBib is.
- JSir 1,16:** *hésíb nefes:* „visszatér belé a lélek”, ami itt „életerő”.
- JSir 1,17:** Nem: ők körbeállták, és tisztátalanná tették, meggyalázták (ha tisztátalannak tekintik, nem nyúltak volna hozzá!). Így a ZB és a KatBib (ÚF = LB).
- JSir 1,19:** *hésíb nefes:* „visszatér belé a lélek”, ami itt „életerő”.
- JSir 1,21:** így tagolja a verset a LB, a ZB és a KatBib (és a Károli) is, mert ezt támogatják az akcentusok, és ezt követeli a parallelismus membrorum is.
- JSir 1,22:** *kol:* itt „minden”, és nem „sok”, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- JSir 2,1:** Érdemes lenne az énekeket megszámozni, hogy lássa az olvasó, melyik hol ér véget, így a ZB és a KatBib is.
- JSir 2,2:** *ebrá:* „düh”, vagy Isten kapcsán „harag”, lásd az Ézs 13,13-nál.
- JSir 2,4:** így tagolják a verset az akcentusok, a ZB és a KatBib, a vers első feléhez a LB is.
- JSir 2,12:** *chálál:* „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15; 28,8 stb.
- JSir 2,15:** a megdőbbsent arra járók kérdésén idézi a vers második fele, lásd a ZB, a LB és a KatBib.
- JSir 2,17:** *qeren:* mint annyi más helyen az ÚF-ban, itt is a hatalom és a büszkeség szimbóluma, és nem kell „szarv”-nak fordítani, lásd itt, a 2,3, továbbá: 1Sám 2,10; Zsolt 75,11; 89,18.25; Zsolt 75,5.6.11; 132,17 stb.
- JSir 3,1:** Érdemes lenne az énekeket megszámozni, hogy lássa az olvasó, melyik hol ér véget, így a ZB és a KatBib is.
- JSir 3,5:** a „körülbástyáz” pozitív asszonanciákat hordoz, itt azonban ellenséges bekerítésről, illetve bezárásról van szó.
- JSir 3,19:** a *zókór* itt nem imperat. (ÚF = KatBib és a LB), hanem infinit. constr., hiszen a szerző a kesergését és csüggedését írja le, a remény hangja csak a 21. verstől jelenik meg, így a ZB.
- JSir 3,35:** *neged pöné:* „színe előtt”, a szeme láttára, így a ZB, a LB és a KatBib is.
- JSir 3,46:** a 2,16-ban szereplő azonos szerkezet fordításához igazítva.
- JSir 3,48:** Jelen idő, lásd a ZB, LB és a KatBib, lásd helyesen a következő versben.

- JSir 3,57:** közel jöttél = odajöttél hozzám a távolból! Nem csak egy kicsit közelebb.
- JSir 3,64:** *kömaaszé jödéhem*: „kezük alkotásai szerint” – tehát: „tetteik szerint / amit elkövettek” – az ÚF túlbonyolítja, mert a formális megfeleltetés érdekében a „kéz” szót mindenképpen bele akarja erőltetni a fordításban.
- JSir 4,1:** Érdemes lenne az énekeket megszámozni, hogy lássa az olvasó, melyik hol ér véget, így a ZB és a KatBib is.
- JSir 4,15:** *al-tigáú*: ez is T.sz. 2. szem., és a tárgya a tisztátalan ember: „Meg ne érintsék őt!” – Így a szöveg homogénebb, mert nem feltételez alanyváltást, és így a ZB és a LB is (a KatBib az ÚF értelmezését is lehetővé teszi.).
- JSir 4,15:** *jószífú*: T.sz. 3. szem., így fordítja a LB, a ZB és a KatBib is.
- JSir 4,18:** a „szabadba” ma inkább azt jelenti: „a természet lágy ölén”.
- JSir 4,21–22:** *bat-edóm*: „Edóm leánya”, mint annyi más esetben maga az ÚF hasonló megszemélyesítések kapcsán, és rögtön itt, a 22. versben: „Sion leánya”. Így a ZB, a LB és a KatBib is.
- JSir 4,22:** *jószíflöhaglótek*: a nép most fogságban van, tehát hogy vihetné ismét fogságba? A ZB fordít itt logikusan és helyesen: a *jászaf* itt nem ismétlődést, hanem folytonosságot fejez ki, a Hifil jelentése nem „fogságba visz”, hanem „fogságban tart”. De ez kisebbségi vélemény, lásd UF = LB és a KatBib.
- JSir 5,1:** Érdemes lenne az énekeket megszámozni, hogy lássa az olvasó, melyik hol ér véget, így a ZB és a KatBib is.
- JSir 5,15:** *möchólá*: „örömtánc, körtánc”, lásd a LB és a ZB, de „körtánc”-ot hoz a KatBib is.
- JSir 5,17:** *chásak*: „elsötétedik, sötét lesz”: azaz a szem környéke elszíneződik: magyarul ezt úgy mondjuk, hogy beesik, karikás lesz stb. A homályos azért nem jó, mert ez látási zavarra utal/vonatkoztható.
- JSir 5,22:** így kérdés formájában fordítja a verset a ZB, a LB és a KatBib is.

EZÉKIEL KÖNYVE

- Ez 1,20:** a *sámmá* nem lett lefordítva, és így a magyar is gördülékenyebb. Így a ZB is.
- Ez 1,22:** *nórá:* „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Ez 3,9:** *chtt:* „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál. E vershez lásd az ÚF-t a parallel Ez 2,6-ban.
- Ez 3,12:** a ZB és a LB is ez elé a vers elé illeszti a szakaszcímet, nem a 16. vers elé.
- Ez 3,12:** a *bárúk* itt szövegromlás eredménye, a következő vers elé ez nem illik. Így javítja a szöveget kommentárjában Zimmerli, a LB és a KatBib is. De az ÚF itt = ZB.
- Ez 3,23:** a parallel 8,4-hez igazítva.
- Ez 4,13** *nádach* Hifil: „szétszór”, lásd a Deut 30,1-nél.
- Ez 4,14:** *piggúl:* máshol még a Lev 7,18; 19,7-ben, ott az ÚF mindkétszer „romlott hús”-nak fordítja. Ez az igehelye ezekre a rendelkezésekre utal, ugyanúgy kell tehát fordítani. Így e vershez a ZB is (ÚF = LB és KatBib).
- Ez 4,17:** *mqq:* „megrothad”, lásd az ÚF: Lev 26,39 és Zak 14,12 – a szakasz valójában a Lev 26,39 idézete, azért is fontos a vele való egyezés. Így e vershez a ZB is (ÚF = LB és KatBib).
- Ez 5,4:** *száraf báés:* hebraizmus, az ÚF a legtöbbször maga is helyesen: „eléget”, lásd a Lev 6,23-nál.
- Ez 5,16:** a *báhem* másolási hiba lehet az eredeti *bákem* helyett, hiszen a vers végig T.sz. 2. személyben beszél a népről. Így Zimmerli, a LB és a ZB is (ÚF = KatBib).
- Ez 6,2:** „Vesd tekintetedet!” – régies kifejezés, ráadásul pontatlan is, hiszen a fogságban ülő Ezékiel ezt nem tudja megtenni. A *pánáh* ige jelentése: „arrafelé fordulni” – erre javítva a kizárólagosan Ezékiel könyvében szereplő szerkezetet mind a 8 helyen.
- Ez 6,5:** a parallel, itt idézett Lev 26,30 fordításához igazítva.
- Ez 6,6:** *bókól másáb* + szuffixum: „mindenütt /sehol, ahol laktok” – részletesen lásd a Lev 23,14-nél. Itt az ÚF meglehetősen nehézkes volt.
- Ez 6,7:** *chálál:* „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15; 28,23 stb.
- Ez 6,10:** a két mondat között a héberben ugyan nincs kötőszó, de jelezni kell, hogy a két mondat között ok-okozati összefüggés áll fenn.
- Ez 6,11:** a tenyér összezsapása nálunk a csodálkozás vagy a döbbenet, de nem a harag gesztusa. Funkcionálisan ennek talán a tenyérbe csapás (zárt ököllel) felel meg. Egy javaslattevő egyenesen a „rázd az öklödet” formát javasolta – amely viszont már túlzás.
- Ez 6,13:** a birtokos szuffixumok elhagyása stiláris szempontból sem indokolt. Hozza őket a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ez 7,2:** így az akcentusok alapján Zimmerli, a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ez 7,4:** szemben a 7,3.8-cal itt nem szerepel a *sáfat* ige, a héber annyit mond: „minden utadat elhozom rád”. Ugyanígy maga az ÚF a parallel 7,9-ben!
- Ez 7,10–11:** így a parallelizmus szabályai miatt.
- Ez 7,17:** *kol-hajjádaJim tirpená:* a parallel És 13,7-tel szinkronba hozva.
- Ez 7,18:** *kászá:* „befed, beborít, eltakar”.
- Ez 7,19:** *ebrá:* „düh”, vagy Isten kapcsán „harag”, lásd az És 13,13-nál. Így ennél a versnél mindhárom német fordítás.

- Ez 7,20:** a *láhem* fordítatlan maradt, hozza mindhárom német fordítás.
- Ez 7,21:** *chálal*: „megszentségtelenít”, így mindhárom német fordítás (a magyar igét 6x hozza az ÚF), vagy „meggyaláz”, így maga az ÚF a következő versben.
- Ez 7,24:** a birtokos szuffixumokat le kell fordítani, az *azzím* nem elvont főnév, hanem valódi T.sz., és a *gáón* nem „kevélység” (ez a 10. versben a *zádón* fordítása, ott jó), hanem „gőg”. Így mindhárom német fordítás.
- Ez 7,27:** *bhl*: lásd az Ex 15,15-nél. Ehhez a vershez lásd LB.
- Ez 7,27:** „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.
- Ez 8,3:** nem „mintha kinyúlt volna”, hanem „mintha egy kéz nyúlt volna ki”: így mindhárom német fordítás.
- Ez 8,11:** A parallelként is megadott Ex 24,1-hez igazítva.
- Ez 8,15:** Jelen idő, mint a 8,12.17-ben
- Ez 9,1:** *kölí*: itt is „fegyver”, akár a következő versben.
- Ez 9,2:** A vers elején a kötőszóval le kell választani ezt a leírást Isten beszédéről.
- Ez 9,2:** *mappácó*: fordítatlan maradt.
- Ez 9,8:** mindhárom német fordítás és Zimmerli is úgy fordítja, hogy „Amikor befejeződött az öldöklés, és már csak én maradtam meg, ...” De az ÚF jó, nem kell javítani.
- Ez 9,9:** *bimód-mööd*: lásd a 17,6-nál.
- Ez 10,4:** *al miptach habbajit*: oda a küszöbhez, a küszöbre! Így a ZB, a LB és a KatBib is. A kerúb ugyanis természetesen a szentek szentjében, nem pedig a küszöbön állt. A 18. vers ennek a mozgásnak a folytatását írja le, ott az ÚF jól hozza: „a templom küszöbétől...” tovább.
- Ez 10,5:** *chácér hachícóná*: csak két udvar van, ez tehát a „küldő udvar”: így minden más fordítás, és az ÚF maga is helyesen ugyanerről a helyről az Ez 46,21-ben.
- Ez 10,7:** *jácá*: „kijön, kimegy”: a 10,6 szerint „bement” a kerekék közé – itt pedig onnan kijön. Így mindhárom német fordítás.
- Ez 10,9:** A cím mögött utalni kellene az Ez 1-ben olvasható parallel leírásra.
- Ez 10,9.10:** a parallel 1,16 fordításához igazítva.
- Ez 10,11:** a parallel 1,17 fordításához igazítva, de az attól némileg eltérő szórend is jelezve.
- Ez 10,15:** *chajjá*: formailag ugyan E.sz., de ez lehet kollektív singularis is, tehát jelölhet több élőlényt. Itt csak ez a fordítás jön szóba, hiszen ugyanezt a szót maga az ÚF a parallel 1,21.22 versekben következetesen T.sz.-ban fordítja, lásd főleg a szó szerinti parallelt, az 1,21-et- Így Zimmerli, a LB és az 1,2-ben a KatBib is (A ZB viszont következetesen (!) mindenütt E.sz.-ban fordítja a szót.)
- Ez 10,17:** *chajjá*: T.sz.! Lásd a 10,15-nél.
- Ez 10,17:** „megáll” – lásd a parallel 1,21-ben maga az ÚF.
- Ez 10,20:** *chajjá*: T.sz.! Lásd a 10,15-nél.
- Ez 10,21:** a parallel 1,6 fordításához igazítva.
- Ez 10,22:** a *vóótám „és őket”* szó alig értelmezhető: Zimmerli törli, a LB és a KatBib nem fordítja. Ha nem töröljük, akkor megerősítés lesz: „igen,ők azok!” Az ÚF mindenesetre korrekcióra szorul.
- Ez 11,3:** Az ÚF meglehetősen fenyegetően hangzik. Nem erről van szó: az otthon maradtak beköltöznek az elhurcoltak házaiba, még válogathatnak is! Így a ZB és

- az EÜ, lásd a 11,15. Másképp a LB és a KatBib: szerintük a vezetők itt a gyors újjáépítéssel hengegnek: „Hát nem hamar újjáépítettük (a babiloniak által lerombolt) házakat? De ez sem az ÚF. Itt az Ez 28,26 üdvpróféciájának a viszszaoltatásáról lehet szó: Ezékiel szerint a nép hamarosan hazatér és újjáépíti a házakat – az otthon maradtak ezt nem szeretnék, és cáfolják a prófétát. Ha marad az ÚF, akkor keresztthivatkozásként a 28,26-ot meg kell adni.
- Ez 11,6:** *chálál*: „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15; 28,8 stb. Másik gyakori fordítása az „elesett” – ide ez is jó lehet.
- Ez 11,11:** a *lákem* fordítatlan maradt.
- Ez 11,12:** a vers a Lev 18,2–5 kivonata, parafrázisa: amennyire lehet, ahhoz igazítva.
- Ez 11,15:** *ansé göüllátóká*: „rokonságod emberei” – az ÚF itt szövegkritikai alapon javította a szöveget, s fordított „fogságod emberei”-t – ám ezt egyetlen fordítás sem támogatja ma már, lásd Zimmerli, a LB, ZB és a KatBib.
- Ez 11,15:** *lánú hí, nittöná*: kétszer mondja, hogy nyomatékossítsa: nem szabad leegyszerűsíteni.
- Ez 11,16–17:** *púc* Hifil: „szétszéleszt / elszéleszt”, lásd a Deut 4,27-nél.
- Ez 11,22:** lényeges tartalmi váltás, ide egy új fejezetcím kell, lásd a LB és a ZB is.
- Ez 12,3:** *löénékem*: mindkét esetben ugyanúgy kell fordítani „a szemük láttára”, ahogy helyesen az ÚF is a következő versben, és akkor a *jiróú* fordításával nem áll elő zavaró szóismétlés.
- Ez 12,3:** *wögáltá*: a megparancsolt cselekvéssor újabb állomása, így a LB és a KatBib, de lényegében a ZB is, amit félreértve állhatott elő az ÚF.
- Ez 12,5.7:** *hócí*: Hifil, tehát „kiviszi” a batyut, lásd Zimmerli és a ZB (ÚF = LB és a KatBib). A kontextusba is ez illik, lásd a következő verset.
- Ez 12,12:** *al-kánéf jisszá*: a parallel 12,6 fordításához igazítva. Egyébként nem teljesen egyértelmű a vers: nem világos, hogy a fejedelem az igék tárgya-e (KatBib) vagy alanya, s hogy a masszoréta T.sz. eredeti-e vagy sem. Az ÚF itt felvállalható kompromisszumos fordítás.
- Ez 12,15:** *púc* Hifil: „szétszéleszt”, a pedig *nádach* „szerteszór”, lásd a Deut 4,27-nél.
- Ez 12,15:** a mondat szerkezet a parallel 15,7; 28,22; 30,8; 33,29; 34,27; 39,28 alapján javítva.
- Ez 12,16:** „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.
- Ez 12,18:** a birtokos szuffixumokat le kell fordítani, lásd a következő verset, ráadásul így a magyar szöveg is gördülékenyebb.
- Ez 12,25:** a két *ászá* igét ugyanúgy kell fordítani, és a *dábár* itt hangsúlyos: nem „valami”, hanem isteni „ige”.
- Ez 13,9:** ez a hosszabb forma a *kí aní jhwh* bővített formája, ezért törekedni kell arra, hogy ahhoz minél jobban hasonlítson: „hogy én, az Úr vagyok az ÚR!”.
- Ez 13,22:** *súb és middarkó hárááh*: Jeremiás könyvének állandó kifejezése, lásd 18,11; 25,5; 26,3; 35,15; 36,3; 36,7. Itt a többségi forma ez: ehhez igazítva.
- Ez 14,3:** a parallel 20,3 fordításához igazítva.
- Ez 14,4:** *zúr* Nifal: így maga az ÚF az Ézs 1,4-ben.
- Ez 14,4:** a hangsúly Jhwh személyén is van, akár a 7. versben, lásd a LB. Egyébként a parallel 14,7-tel szinkronba hozva.

- Ez 14,5:** *bölibbám*: ugyan a *táfasz* ige mellett valóban azt jelenti, amit/aminél fogva valakit megragadni, de itt inkább okhatározói értelemben áll, lásd a KatBib (a ZB és a LB átveszi a hebraizmust = ÚF).
- Ez 14,5:** a szerkezet nem túl világos, de a kontextus egyértelműen fenyegető: így e vershez Zimmerli és főleg a LB és a KatBib.
- Ez 14,7:** *zúr* Nifal: így maga az ÚF az Ézs 1,4-ben.
- Ez 14,7:** a hangsúly Jhwh személyén van, lásd a LB és a ZB is. Egyébként a parallel 14,4-gyel szinkronba hozva.
- Ez 14,8:** *nátan et pánáw* + *bö*: „ellene fordul”, így maga az ÚF a parallel Ez 15,7-ben.
- Ez 14,15:** *chajjá*: mindkét esetben „vadállat” a fordítása, ráadásul éppen az első helyen a *rááh* jelző is ott szerepel mellette – tehát semmi nem indokolja, hogy éppen ott elmaradjon a „vad” előtag.
- Ez 14,21:** amit rábocsátunk valakire, az a büntetés. Így itt a ZB és a LB is.
- Ez 14,21:** *rááh*: „gonosz, ártalmas, pusztító”.
- Ez 15,8:** *máal maal*: a többségi „hűtlenséget követ el valaki ellen” fordításhoz igazítva, lásd a Lev 26,40-nél.
- Ez 16,13:** *bimód-mőód*: máshol mindenütt „nagyon-nagyon”, lásd Gen 17,2.6.20; Ex 1,7.
- Ez 16,19:** *löréach níchóach*: az ÚF mindenütt máshol (13x) így fordítja: „kedves illatul/illatú áldozat stb.”, lásd a Lev 26,31-nél.
- Ez 16,35:** ez a vers az ítélethirdetés kezdete, tehát az új bekezdés itt kezdődik, lásd a LB, KatBib és a ZB is, s így ez elé kell az új címfelirat is.
- Ez 16,38:** nincs külön nőre és férfira vonatkozó törvény, a női jelleg itt nem lényeges, lásd helyesen maga az ÚF a szó szerinti parallel Ez 23,45-ben: a fordítás ahhoz igazítva.
- Ez 16,40:** felkoncolni élő embert szokás.
- Ez 16,41:** *nátan etnán*: az itt idézett 16,34 fordításához igazítva.
- Ez 16,42:** a parallel Ez 5,13 fordításához igazítva.
- Ez 16,43:** a parallel Ez 16,22 javított fordításához igazítva.
- Ez 16,45:** *gáal*: „megutál”, lásd az ÚF-t mindenütt máshol: Lev 26,11–44; Jer 14,19.
- Ez 16,46:** *áchót*: „nővér”, lásd a Gen 30,1-nél.
- Ez 16,49:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Ez 16,53:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Ez 16,53:** *súb sőbút*: mindenütt máshol: „jóra fordítja a sorsát”, lásd pl. Deut 30,3; Jób 42,10; Zsolt 14,7; 53,7; 85,2; Jer 29,14; 30,3.18; Ez 29,14; 39,25 stb.
- Ez 16,59:** jövő idő, lásd Zimmerli, a ZB, a LB és értelmileg a KatBib is.
- Ez 16,60:** *wőzákartí et bōríti*: mindenütt máshol az ÚF-ban: „és visszaemlékezem a szövetségemre”, lásd Gen 9,15; Lev 26,42.45.
- Ez 16,61:** *áchót*: „nővér”, lásd a Gen 30,1-nél.
- Ez 17,4:** *rós jōníqótáw*: „hajtásai csúcsa” = a legszebb / legmagasabb hajtás, így, E.sz.-ban! Így a ZB, a LB és a KatBib is. Lásd ugyanígy a 17,22.
- Ez 17,10:** *kōgaat bāch*: a *kō* prepozíció egyidejűséget fejez ki, tehát: „azonnal, rögtön, abban a pillanatban”. Így a ZB, a LB („sobald”).
- Ez 17,14:** *hitnasszé*: „magát fölemeli, fölmagasztalja, azaz fölfuvalkodik, így Zimmerli és a KatBib. A vers negatívumként állítja be ezt a cselekvést.

Ez 17,14: *löömdách*: „az ő megállására”, a nőnemű szuffixuma királyságra vonatkozik. Így Zimmerli, a ZB és a LB is (ÚF = KatBib).

Ez 17,21: a héber szöveg nem stimmel, mert tartalmilag ellentmondásos. A *mibrácháw* „menekültjei” helyett ezért *mibcháró*-t („válogatott harcosai”) olvas Zimmerli, a ZB és a LB is.

Ez 17,21: *ani Jhwh dibbarti*: lásd Ez 5,13.

Ez 18,7: *jnh* Hifil: „nyomorgat”, lásd az Ex 22,20-nál.

Ez 18,8: *nesek*: „kamat”, *tarbít*: „uzsora”, lásd az ÚF-t: Péld 28,8; Lev 25,36 és a *nesek* sok-sok egyedüli előfordulását.

Ez 18,12: *jnh* Hifil: „nyomorgat”, lásd az Ex 22,20-nál.

Ez 18,12: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Ez 18,13: *nesek*: „kamat”, *tarbít*: „uzsora”, lásd az Ez 18,8-nál.

Ez 18,13: *mót júmat*: lásd a Gen 26,11-nél.

Ez 18,14: Itt az előző bekezdés bűnös emberéről van szó! Így a ZB, a LB és a KatBib is.

Ez 18,16: *jnh* Hifil: „nyomorgat”, lásd az Ex 22,20-nál.

Ez 18,17: *nesek*: „kamat”, *tarbít*: „uzsora”, lásd az Ez 18,8-nál.

Ez 18,18: *ásaq*: preferált fordítása az „elnyom”, elfogadott még a „sanyargat”, lásd a Lev 19,13-nál. A „zsarol” ma már mást jelent: „titok felfedésével fenyegetve valamire kényszerít”. Itt nem erről van szó.

Ez 18,20: Így Zimmerli, a ZB, a LB és a KatBib, de a Károli is.

Ez 18,22.24: *jizzákörú (ló)*: passivum divinum, természetesen Isten nem emlékezik rájuk, azaz „elfelejti neki azokat”. Hasonlóan a 22. versben a KatBib is.

Ez 18,24.26: az itt idézett 33,18 fordításához igazítva.

Ez 19,2: Költői kérdés, a siratóének műfajának megfelelően a múlt dicsőségének leírását vezeti be. Így, és így tagolva a szöveget egyébként a parallelismus membrorumra tekintettel Zimmerli, a ZB, a LB is.

Ez 19,12: nem a harag az alany, hanem általános alanya van a passzív igéknek, így Zimmerli, a ZB, a LB és a KatBib is.

Ez 20,1: a parallel 14,1 javított fordításához igazítva.

Ez 20,4: a parallel 16,2 fordításához igazítva.

Ez 20,4: *tóébá*: a parallel 22,2; 23,36 fordításához igazítva.

Ez 20,5: Az „ivadék” szó emberrel kapcsolatban kerülendő.

Ez 20,8: *ámar*: azt is jelenti, hogy magában mond, „gondol”. Ide ez illik, hiszen különben a bibliaolvasó elkezdene keresni az Exodusban, hogy hol mondta ezt Isten. Így a ZB, a LB, és hasonlóan a KatBib is („elhatároztam”).

Ez 20,8: a parallel 21. vers fordításához igazítva.

Ez 20,8: a szó szerint azonos 20,14 elejéhez igazítva, mert ott jobb a fordítás.

Ez 20,11: *chuqqótaj*: a végén Jhwhra utaló birtokos szuffixum, amit jó lenne lefordítani.

Ez 20,11b.13: az itt szó szerint idézett Lev 18,5 fordításához igazítva, illetve a 20,8 fordításával szinkronba hozva.

Ez 20,12–13: *sabbat*: „szombat”, *sabbötótaj*: „az én szombatjaim”, lásd a Lev 19,3-nál.

Ez 20,13: *ámar*: „gondol”, lásd a 20,8-nál.

Ez 20,16.20: *sabbat*: „szombat”, *sabbötótaj*: „az én szombatjaim”, lásd a Lev 19,3-nál.

Ez 20,21: az itt idézett Lev 18,5 fordításához és a parallel 20,8.11 fordításához igazítva.

Ez 20,23: *púc* Hifil: „szétszéleszt”, a *nádach* pedig „szerteszór”, lásd a Deut 4,27-nél.

- Ez 20,24:** *acharé:* „után, mögött” volt a szemük, azaz azt keresték, azt kutatták, lásd a ZB, LB is.
- Ez 20,16.24:** *sabbat:* „szombat”, *sabbötótaj:* „az én szombatjaim”, lásd a Lev 19,3-nál.
- Ez 20,26:** *peter rechem:* Az Ex 13,2.12.15; Num 3,12; 18,18-ben: aki/ami „megnyitja anyja méhét”.
- Ez 20,28:** „ajándékaikat”: T.sz.-ban a BHS alapján mindhárom német fordítás.
- Ez 20,35:** *hébi:* „elvisz”, lásd a ZB és a LB is. Itt némi kényszerről van szó, tehát a „vezet” nem jó, nem elég erős.
- Ez 20,37:** a „bot” szó végén nincsen birtokos szuffixum, fölösleges magyarázat a fordításban, lásd a ZB és a LB is (ÚF = KatBib).
- Ez 21,2:** *szím páneká:* „tedd az arcodat”, azaz „fordulj”, lásd a 6,2-nél.
- Ez 21,2:** Témán: egy város neve, mint (majdnem) mindenütt máshol az ÚF-ban. Így e vershez a ZB és a LB is, és lásd az ÚF: Ez 25,13. Mivel mögött pontosításként a héber is hozza a „dél” szót, így csak fölösleges szóismétlést teremtünk, ha a Témánt is „dél”-nek fordítjuk.
- Ez 21,2.3:** *negeb:* Délvidék, ahogy mindenütt máshol az ÚF, így itt e vershez a ZB, a LB és a KatBib.
- Ez 21,4:** *kol-bászár:* „minden élőlény” / „minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél.
- Ez 21,5:** *mösallém:* a participium folyamatos, ám jelen idejű cselekvést fejez ki: azaz éppen most, ezzel a próféciával beszél példázatban. Így a ZB és a KatBib (ÚF = LB).
- Ez 21,7:** *szím páneká:* „tedd az arcodat”, azaz „fordulj”, lásd a 6,2-nél.
- Ez 21,7:** *hattéf + el,* akár a 2. versben: tehát nem „ellen”, hanem „felé” (de a többség hallgatólágosan *al*-ra javítja a prepozíciót, bármiféle szövegkritikai alap nélkül).
- Ez 21,7:** *miqdás:* „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél a ZB, a LB és a KatBib is. E vershez főleg lásd magát az ÚF-t a parallel 7,24-ben („szentély”, T.sz.-ban). Exegetikai probléma: a ZB és a KatBib E.sz.-ra javítja a szót.
- Ez 21,8:** a *hinné* szót itt is érdemes lefordítani, ahogy a 3. versben.
- Ez 21,9.10:** *kol-bászár:* „minden élőlény” / „minden ember”, lásd a Gen 6,12-nél.
- Ez 21,12:** a parallel 7,17 javított fordításhoz igazítva.
- Ez 21,18:** *máasz:* ha nem marad meg, akkor nyilván nem „megvetik”, hanem „elvetik”, így a KatBib is (lgaz, ÚF = ZB, a LB teljesen mást hoz).
- Ez 21,19:** *chálál:* „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15 stb. Itt tehát a kard „halálos sebeket” oszt.
- Ez 21,21:** *páne:* késnél és kardnál ez az „él” („ami előre néz”), tehát le kell fordítani, lásd Zimmerli, a ZB, a KatBib és a LB is.
- Ez 21,22:** *aní jhwh dibbartí:* a könyv állandó formulája, és mindenütt máshol (7x) így van fordítva: „Én, az ÚR, megmondtam!” – ehhez igazítva.
- Ez 21,25:** *mibcár:* „megerősített”, *becúráh / mecúráh:* „erődített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- Ez 21,25:** *rabbat böné ammón:* az ÚF-ban mindenütt máshol: „az ammóni Rabbá”. Erre javítva.
- Ez 21,27:** semmi sem indokolja, hogy az utolsó két igét műveltető értelemben fordítsuk, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.

Ez 21,29: *hazkarkem*: Hifil infinitivus, azaz műveltető: „emlékeztet”, a szuffixum pedig az alanyra utal: „ti csináljátok ezt”. Így a ZB, a LB és a KatBib is. Stílári okokból azonban érdemes lenne az ellentétes, tagadott változatúval helyettesíteni, lásd az angol „Remember!” helyes magyar fordításaként: „Ne feledd!”

Ez 21,32: *aszímenhá*: a végén nőnemű szuffixum, ami nem a fejedelemre, hanem a városra vonatkozik, így, a „város” szó betoldásával a ZB is.

Ez 22,2: a parallel 16,2 fordításához igazítva.

Ez 22,7: *qálat*: „gyaláz”, lásd az itt idézett Ex 21,17 és az ennek alapján javított Lev 20,9.

Ez 22,8: *sabbat*: „szombat”, *sabbótótaj*: „az én szombatjaim”, lásd a Lev 19,3-nál.

Ez 22,9-11: *zimmá*: „fajtalanság/fajtalankodás/fajtalan”, lásd a Jób 31,11-nél.

Ez 22,12: *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál.

Ez 22,12: *nesek*: „kamat”, *tarbít*: „uzsora”, lásd az Ez 18,8-nál.

Ez 22,13: a düh és a harag kifejezésére funkcionálisan talán jobb az „(öklével) a tenyérébe csap” kifejezés.

Ez 22,13: a szóismétlés itt kivételesen nem a héberből jön, így érdemes kiiktatni.

Ez 22,15: *púc* Hifil: „szétszéleszt”, a *nádach* pedig „szerteszór”, lásd a Deut 4,27-nél.

Ez 22,16: „Akkor majd megtudják, hogy...!” állandó kifejezése a könyvnek, ennek analógiájára: „Akkor majd megtudod, hogy...!”

Ez 22,26: *sabbat*: „szombat”, *sabbótótaj*: „az én szombatjaim”, lásd a Lev 19,3-nál.

Ez 22,28: *táchá táfél*: ugyanaz a szerkezet, mint a 13,10–11-ben, ehhez igazítva (és a „fal” szó betoldásával segítve a párhuzam észlelését).

Ez 22,29: *jnh* Hifil: „nyomorgat”, lásd az Ex 22,20-nál.

Ez 22,29: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Ez 22,29: *ásaq*: preferált fordítása az „elnyom”, elfogadott még a „sanyargat”, lásd a Lev 19,13-nál. A „zsarol” ma már mást jelent: „titok felfedésével fenyegetve valamire kényszerít”. Itt nem erről van szó.

Ez 23,10: *gálá erwá*: a Lev 18,6kk állandó kifejezése, ott „a szemérmét fölfedni”. A 29. verssel a módosításnak szinkronban kell lennie!

Ez 23,20: a tartalom ez, a pénisz méretéről van szó a versben. De ha ez megbotránkoztatja a gyülekezeteinket, akkor maradjon az ÚF.

Ez 23,21: *zimmá*: „fajtalanság/fajtalankodás/fajtalan”, lásd a Jób 31,11-nél.

Ez 23,23: *kol-böné-assúr*: fordítatlan maradt.

Ez 23,24: Így a ZB és a LB is.

Ez 23,27: *zimmá*: „fajtalanság/fajtalankodás/fajtalan”, lásd a Jób 31,11-nél.

Ez 23,29: *gálá erwá*: a Lev 18,6kk állandó kifejezése, ott „a szemérmét fölfedni”. A 10. verssel a módosításnak szinkronban kell lennie!

Ez 23,29: *zimmá*: „fajtalanság/fajtalankodás/fajtalan”, lásd a Jób 31,11-nél.

Ez 23,31-32-33: *áchót*: „nővér”, lásd a Gen 30,1-nél.

Ez 23,36: a parallel 20,4; 22,2 (javított) fordításához igazítva.

Ez 23,39: a *bótók bétí* fordítatlan maradt, szövegkritikai alapja nincs, hozza a ZB, a LB és a KatBib is.

Ez 23,39: *löchallóló*: „ezzel meggyalázva”: így a ZB és a LB is.

Ez 23,44: *zimmá*: „fajtalanság/fajtalankodás/fajtalan”, lásd a Jób 31,11-nél.

Ez 23,47: a parallel 16,40–41 fordításához igazítva.

Ez 23,48-49: *zimmá*: „fajtalanság/fajtalankodás/fajtalan”, lásd a Jób 31,11-nél.

Ez 23,49: ez a *kí aní jhwh* bővített formája, ahhoz igazítva, lásd az Ez 13,9-nél.

Ez 24,13: az ige alak lehet jussiv. is, így a szöveg logikusabb és gördülékenyebb, lásd a LB.

Ez 24,13: *zimmá*: „fajtalanság/fajtalankodás/fajtalan”, lásd a Jób 31,11-nél.

Ez 24,19: a *lánú* kétszer is szerepel a versben, az ÚF egyszer sem fordította le.

Ez 24,24: *lömófét*: „intő jel”, lásd maga az ÚF helyesen a 12,6-ban.

Ez 24,24: ez a *kí aní jhwh* bővített formája, ahhoz igazítva, lásd az Ez 13,9-nél.

Ez 24,27: *lömófét*: „intő jel”, lásd maga az ÚF helyesen a 12,6-ban és itt, a 24,27-ben.

Ez 24,27: a mondat szerkezet a parallel 15,7; 28,22; 30,8; 33,29; 34,27; 39,28 alapján javítva.

Ez 25,2: *szím páneká*: „tedd az arcodat”, azaz „fordulj”, lásd a 6,2-nél.

Ez 25,11: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.

Ez 25,14: a vers a 25,12-re utal vissza, ezt a szöveg így jobban kifejezi.

Ez 25,17: a mondat szerkezet a parallel 15,7; 28,22; 30,8; 33,29; 34,27; 39,28 alapján javítva.

Ez 26,6: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.

Ez 26,13: *hamón sírajik*: a kifejezés az Ám 5,23-ban is szerepel, a fordítás ahhoz igazítva.

Ez 26,16.18: *chárad*: „(félelmében) remegni / remegni kezdeni”, lásd az Ex 19,16-nál.

Ez 26,18: A *bhl* ige jelentése: „megrémülni/rémüldözni”, lásd az Ex 15,15-nél.

Ez 27,7: *lihjót lák lönész*: az ÚF fordításával szemben így a ZB és a LB is, mivel a *nész* „jel, zászló”, viszont „ismertetőjegy” is lehet.

Ez 27,9: *maarábék*: a végén szuffixum, le kell fordítani.

Ez 27,11: „Arvad” a város neve, lásd Ez 27,8, tehát annak lakói az „arvadiak”.

Ez 27,14: *párás*: nem „lovass”, hanem a harci kocsi legénysége, lásd az 1Kir 5,6-nál, ehhez a vershez lásd a ZB és a LB is.

Ez 27,24: Így a ZB és a LB is.

Ez 27,31: *nefes*: „lélek”, ráadásul a magyar szöveg gördülékenyebbé válik.

Ez 28,3: *sztm*: „lezárt, eltitkol, hozzáférhetetlenné tesz”, így a passzív participium: „titok”.

Ez 28,7: a *ninóní* fordítására itt (is) jobb az „íme”, mint a pusztán személyes névmás „én”.

Ez 28,14.16: így a ZB, a LB, a KatBib és KUSTÁR, *Ezékiel* 28,11–19.

Ez 28,19: így a parallel 27,36 alapján.

Ez 28,21: *szím páneká*: „tedd az arcodat”, azaz „fordulj”, lásd a 6,2-nél.

Ez 28,22: a *báh* fordítatlan maradt, hozza a ZB, a LB és a KatBib is, és maga az ÚF is a parallel 20,41-ben.

Ez 28,23: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.

Ez 28,24: ez a *kí aní jhwh* bővített formája, ahhoz igazítva, lásd az Ez 13,9-nél.

Ez 28,25: a parallel 20,41 fordításához igazítva.

Ez 28,26: a mondat szerkezet a parallel 15,7; 28,22; 30,8; 33,29; 34,27; 39,28 alapján javítva.

Ez 29,2: *szím páneká*: „tedd az arcodat”, azaz „fordulj”, lásd a 6,2-nél.

Ez 29,4–5: *jóóreká*: a végén birtokos szuffixum, nyilván az ironia jeleként: lefordítja a ZB, a LB és a KatBib is.

Ez 29,9: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.

Ez 29,12: *púc* Hifíl: „szétszéleszt”, a *nádach* pedig „szerteszór”, lásd a Deut 4,27-nél. Itt a *zúd* Hifíl legyen tehát: „szerteűz”.

Ez 29,14–15: a parallel Ez 17,14 javított szövegéhez igazítva.

Ez 29,16: ez a *kí aní jhwh* bővített formája, ahhoz igazítva, lásd az Ez 13,9-nél.

Ez 29,19: a *hinné* szót itt is érdemes lefordítani.

Ez 29,19: ugyanaz a *szakár* szó szerepel itt, mint a 18. versben – ugyanúgy is kell fordítani.

Ez 29,21: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.

Ez 30,4.11: *chálál*: „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15; 28,8 stb.

Ez 30,17: *hénna* + *télakná*: nőnemű formák, tehát a nők, asszonyok, így a ZB és a LB is.

Ez 30,19: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.

Ez 30,21: a *hinné*-t itt is érdemes lefordítani.

Ez 30,23: *púc* Hifil: „szétszéleszt”, a *nádach* pedig „szerteszór”, lásd a Deut 4,27-nél. Itt a *zúd* Hifil legyen tehát: „szerteűz”.

Ez 30,25: „Majd megtudják, hogy én vagyok az ÚR, amikor...” – állandó formula, a fordítása egységesítve, lásd Ez 15,7; 28,22 stb.

Ez 30,26: *púc* Hifil: „szétszéleszt”, a *nádach* pedig „szerteszór”, lásd a Deut 4,27-nél. Itt a *zúd* Hifil legyen tehát: „szerteűz”.

Ez 30,26: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.

Ez 31,2: az ÚF fordítása itt a lexémák szintjén ugyan pontos, ám a végeredmény éppen ellentétes a héber szöveg szándékával: A szöveg ugyanis azt akarja mondani, hogy senki sem fogható hozzá, olyan szép: az ÚF azt jelenti viszont, hogy ő szépségben senkivel sem veheti fel a versenyt; lásd ugyanígy a 18. versben is.

Ez 31,4: az ÚF-ban nem világos, a vers második felében ki az alany: nem a fal, hanem a mélység vize. Mivel a *töhóm* „mélység” a Gen 1,2-ből jön, és ott a „vizek” T.sz.-ban áll, no meg a 31,15-ben maga az ÚF is így fordítja a szót: „a mélység vizei”. Ehhez igazítva itt is a fordítás: ráadásul a T.sz. az alanyváltást is világosan mutatja.

Ez 31,9: *dálíjjótáv*: „lombos ág”: így a 3,12-ben maga az ÚF.

Ez 31,10: az itt idézett 3. vers fordításához igazítva.

Ez 31,12: természetesen nem összetörve zuhan le, hanem a zuhanás miatt, ott törik össze, ráadásul a föld és a patakmeder egy birtokos szerkezetben áll.

Ez 31,15: az *áláv* „miatta” másodjára fordítatlan maradt, pedig fontos.

Ez 31,17: az *ittó* „vele (együtt)” fordítatlan maradt.

Ez 31,18: senki sem fogható hozzá, ő olyan szép: lásd részletesen a 31,2-nél.

Ez 32,2: *nídmétá*: „hasonlítottál” (nem pedig: „elvesztél”), így Fohrer, a ZB és a KatBib (ÚF = LB).

Ez 32,3: így tagolja a szöveget az akcentusokkal a LB, a ZB és a KatBib is.

Ez 32,4: a parallel 29,5 fordításához igazítva.

Ez 32,12: *hamón*: Ezékiel könyvében „a nép tömege”, lásd 30,10.15; 32,18, és itt, a vers második felében. Az ÚF félreérthető: „tömegestül” – azaz sokat, de nem mindekit.

Ez 32,15: a mondatszerkezet a 28,26 szerkezetéhez igazítva.

Ez 32,20: *hamón*: Ezékiel könyvében „a nép tömege”, lásd pl. 30,10.15; 32,18.

Ez 32,23: sír a sírban? A *jarkóté bór* itt a Seól legmélyebb zugát jelöli. Ezt fejezi ki a „gödör” szó, ami más, mint a *qereb* „sír”. Ez utóbbi megoldást hozza a ZB, a LB és a KatBib is.

Ez 32,24–25: *hamón*: Ezékiel könyvében „a nép tömege”, lásd pl. 30,10.15; 32,18.
 Ez 32,24: „fegyvertől”, lásd így a 23. versben maga az ÚF.
 Ez 32,25: a parallel 32,24 fordításához igazítva.
 Ez 32,25: *chálál*: „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15; 28,8 stb.
 Ez 32,26: *hamón*: Ezékiel könyvében „a nép tömege”, lásd pl. 30,10.15; 32,18.
 Ez 32,30: *chálál*: „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15; 28,8 stb.
 Ez 33,4: *dámó bőrósó*: hebraizmus, amit az ÚF maga is feloldott a Józs 2,19-ben. Itt annak a javított szövegéhez igazítva: „saját maga a hibás a haláláért”.
 Ez 33,5: *dámó bó*: a *dámó bőrósó* kifejezés rövidebb alakja, a fordítás ahhoz igazítva: „ő a hibás a haláláért”.
 Ez 33,9: *nefes*: nem csak „lélek”, hanem „életerő, élet”, lásd így itt a ZB és a LB is (ÚF = KatBib). A „lélek” fordítás itt azért sem jó, mert a halál utáni kárhozat képzetét beleviszi a szövegbe, amiről persze itt (még) szó sincs.
 Ez 33,13: *zákar Nifal*: az itt idézett Ez 18,22 javított fordításához igazítva.
 Ez 33,16: az egész vers az idézett Ez 18,22 javított fordításához igazítva.
 Ez 33,18–19: az itt idézett 18,26–27 fordításához igazítva (ha nem is mindenben!).
 Ez 33,20: az itt idézett 18,30 fordításához igazítva.
 Ez 33,22: *ad-bó*: „mielőtt megérkezett volna”, lásd a ZB, és a LB is.
 Ez 33,22: a vers vége a parallel 24,27-hez igazítva.
 Ez 34,13: a mondathangsúly a helyhatározókon nyugszik, a hangsúly a hazatérésen van.
 Ez 34,16: a jegyzet fölösleges, mert a Lk 19,10 szempontjából irreleváns.
 Ez 34,17.20.22: *sze* = lásd részletesen az Ex 21,37-nél.
 Ez 34,25: a szó szerint ismétlődő mondat fordítása az Ez 37,26-ban szebb – az ide át-emelve.
 Ez 34,27: *mótót állám*: „igájuk járma” – lásd a parallel Lev 26,13-nál.
 Ez 34,28: *én macharíd*: „senki sem háborgatja őket”, lásd a Jer 30,10-nél.
 Ez 34,30: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.
 Ez 35,2–3: *har széír*: nem „hegy”, hanem „hegyvidék”, lásd a Gen 36,8–9-nél. Így ehhez a vershez a ZB és a LB.
 Ez 35,2: *szím páneká*: „tedd az arcodat”, azaz „fordulj”, lásd a 6,2-nél.
 Ez 35,4: „Akkor majd megtudják, hogy...!” – ennek az analógiájára: „Akkor majd megtudod, hogy...!” lásd így részben maga az ÚF is a 22,16-ban.
 Ez 35,7: *har széír*: nem „hegy”, hanem „hegyvidék”, lásd a Gen 36,8–9-nél.
 Ez 35,8: *chálál*: „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15; 28,8 stb.
 Ez 35,9: *ló tásóbná*: „nem lesznek (újra) lakottak”.
 Ez 35,9: „Akkor majd megtudják, hogy...!” – ennek az analógiájára javítva.
 Ez 35,11: két külön főnév, megismételt prepozíciókkal: az összevonás indokolatlanul tompítja az ismétlésben rejlő nyomatékot.
 Ez 35,15: *har széír*: nem „hegy”, hanem „hegyvidék”, lásd a Gen 36,8–9-nél.
 Ez 36,11: *wóhósabtí etkem*: „belakatlak titeket”: megszólítva még mindig a hegyek vannak: így Zimmerli, a ZB és a LB (és lényegében a Károli) is (ÚF = KatBib).
 Ez 35,11: „Akkor majd megtudják, hogy...!” – ennek az analógiájára javítva.
 Ez 36,19: *púc Hifil*: „szétszéleszt”, a *nádach* pedig „szerteszór”, lásd a Deut 4,27-nél.

- Ez 36,23: a mondat szerkezet a parallel 15,7; 28,22; 30,8; 33,29; 34,27; 39,28 alapján javítva.
- Ez 36,27: a „művel” szó ma inkább negatív: „Mit művelsz?”. Így a KatBib is.
- Ez 36,29: „a földből előparancsol / előhív, kiszólít” „kisarjaszt” értelemben, így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ez 36,35: a *hárász* „lebont” ige a városfalra, nem pedig a város házaira vonatkozik, lásd az ellentéteként a „megerősített” jelzőt. Így Zimmerli is, de a „niedergerissen” kifejezés a ZB és a LB szövegében is a városfalra érthető/értendő.
- Ez 36,36.38: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.
- Ez 37,6: „Akkor majd megtudják, hogy én vagyok az ÚR!” – ennek az állandó formulának az analógiájára javítva.
- Ez 37,7: a *raas* „remegés”, illetve „rengés, susogás, suhogás, zörgés”. Azaz az élettelen csontok elkezdtek mozogni és egymás felé közeledni, összekoccanva. A *qól* ennek megfelelően ennek a zaja, és nem menydörgés. Hasonlóan a ZB és a LB is, hasonlóan a Károli is („lőn zúgás és zörgés”), és a KatBib is („zaj, zúgás”).
- Ez 37,12: a *hinné* szót itt is érdemes lefordítani.
- Ez 37,13: „Majd megtudják/megtudjátok, hogy én vagyok..., amikor...” – így maga az ÚF a 15,7; 28,22; 30,8; 33,29 stb.-ben, ennek alapján egységesítve itt is.
- Ez 37,14: „Akkor majd megtudják/megtudjátok, hogy én vagyok...” – ennek az állandó formulának az analógiájára javítva.
- Ez 37,21: a *hinné* szót itt is érdemes lefordítani.
- Ez 37,23: *mikkől mósöbótéhem aser chátou bâm*: szó szerint: „minden lakóhelyükről (értsd: ahol most fogságban vannak), ahol vétkeket követtek el”. De ha az ÚF a *mósöbót* szót „eltérés, hűtlenség, bűn” értelemben fordítja, akkor az *aser chátou bâm* ezt jelenti: amivel vétkessé tették magukat = „amit elkövettek”. Az „elpártoltak tőlem” a *pása* ige fordítása lenne, a mi a vers elején szerepelt így: „sok vétjük”.
- Ez 37,27: *aléhem*: valójában „fölköttük”, lásd a Károli és a ZB. De ha nem így fordítjuk, akkor legyen szabadabban „közöttük”, lásd a LB és a KatBib (ÚF = ZB, de a „náluk lesz hajlékom” úgy hangzik a magyarban, mintha kölcsönadná valakinek a sátrát a hétvégére).
- Ez 37,27: „ő népem / én Istenük”: állandó formula, lásd pl. az Ez 11,20 – ennek alapján javítva/egységesítve.
- Ez 37,28: „Majd megtudják/megtudjátok, hogy én vagyok..., amikor...” – így maga az ÚF a 15,7; 28,22; 30,8; 33,29 stb.-ben, ennek alapján egységesítve itt is.
- Ez 38,2: *szím páneká*: „tedd az arcodat”, azaz „fordulj”, lásd a 6,2-nél.
- Ez 38,4: a „teljes” nincs a héberben.
- Ez 38,14: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve, és itt a hasonló mondat szerkezet is ehhez igazítva.
- Ez 38,19: *böés ebráti*: szó szerint: „dühöm tüzeiben”.
- Ez 38,23: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve, és itt a hasonló mondat szerkezet is ehhez igazítva.
- Ez 39,1: „és mondd” – lásd maga az ÚF így pl. a 36,1-ben.
- Ez 39,6.7: „Akkor majd megtudják, ...” – állandó formula, a fordítása egységesítve.

- Ez 39,21: a hangsúly az ÚR személyén van, ezt fejezi ki az ítélet és a kéz szavak mögött a birtokos szuffixum, és az E.sz. 1. szem. alakú igék is. Ezt kellene valahogy visszaadni, lásd a KatBib is.
- Ez 39,25: a vers a Deut 30,3-at idézi, ahhoz igazítva.
- Ez 39,26: *én macharíd*: „senki sem háborgatja őket”, lásd a Jer 30,10-nél.
- Ez 39,28: *kí aní jhwh elóhéhem*: állandó formula, lásd maga az ÚF: Ex 29,46; Ez 34,30, és főleg: Ez 28,26; 39,22; Zak 10,6. E vershez lásd a ZB.
- Ez 39,29: *sáfak rúchí*: ugyanez a szerkezet szerepel a Jóel 3,1-ben is (csak e két helyen!): a fordítás itt a jóeli helyhez igazítva.
- Ez 40,4: a parallel 44,5 fordításával szinkronba hozva.
- Ez 40,42: helyesen egybeírva: „véresáldozat”, lásd a Lev 17,5.7-nél.
- Ez 40,42: az ige múlt idejű kell hogy legyen, ahogy a következő versben.
- Ez 40,43: áldozatra nem hoznak húst, csak élő állatot. Hasonló kontextusban az ÚF mindig az „áldozati” jelzőt használja: „áldozati hús/ajándék/ sütemény stb.”. Erre javítva.
- Ez 40,45.46: *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.
- Ez 42,6: alulról egyre szűkülő, teraszos lépcsős forma, lásd a ZB és Zimmerli.
- Ez 42,13: a két jelzett szóból és két jelzőből álló jelzős szerkezet hebraizmus, a jelzett szót csak egyszer kell lefordítani.
- Ez 42,15: *kálá*: a héber nem tudja külön kifejezni a perfektumi, befejezett cselekvést, ezért erre gyakran „segédigeként” a *kálá* igét használja, lásd maga az ÚF pl. a Józs 10,20-ban vagy a Bír 15,17-ben, és itt a LB.
- Ez 43,3: a parallel 3,23 és 8,4 fordításához igazítva.
- Ez 43,5: itt a *hinné* „íme” fordítása nehézkes, régies.
- Ez 43,6: a szöveg éppen azt akarja hangsúlyozni, hogy nem a 40,3-ból megismert angyal szólt hozzá, hanem maga az ÚR.
- Ez 43,7: Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Ez 43,12: *qódes qodásím*: „Igen szent” – így az ÚF az esetek többségében, lásd pl. Ex 30,10; Lev 6,10.18.22; 7,1.6; 27,28.
- Ez 43,14: *uméchéq háárec*: így Zimmerli és a ZB.
- Ez 43,14: *róchab*: nincs „perem”, csak szélesség, így a ZB és a LB is, lásd maga az ÚF is helyesen pl. itt, a 16–17. versben és a parallel Ex 27,1–2-ben.
- Ez 43,21: *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél a ZB, a LB és a KatBib.
- Ez 43,25: „vétekáldozatul” a bevett fordítás.
- Ez 44,1: *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél a ZB, a LB és a KatBib.
- Ez 44,2: a szóismétlés itt nem a héberből adódik, ezért érdemes kiiktatni, lásd a ZB és a KatBib is.
- Ez 44,4: a parallel 3,25 fordításához igazítva.
- Ez 44,5: *chuqqá*: mint mindenütt máshol, itt is „rendelkezés”.
- Ez 44,5: a parallel 40,4 fordításával szinkronba hozva.

Ez 44,5-7: *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél a ZB, a LB és a KatBib.

Ez 44,8: *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.

Ez 44,8: a *godási* és a *miqdási* fordításához így a ZB, de az utóbbit „szentély”-nek fordítja a LB és a KatBib is.

Ez 44,9-11: *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél a ZB, a LB és a KatBib.

Ez 44,14-15: *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.

Ez 44,15: *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél a ZB, a LB és a KatBib.

Ez 44,16: *sámar mismeret* a léviták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.

Ez 44,23: a parallel Lev 10,10 és az Ez 22,26 fordításához igazítva.

Ez 44,30: az itt idézett Num 15,20 fordítása ide is átemelve.

Ez 44,31: az itt idézett Lev 22,8 fordításához igazítva, közben a *koszó* is lefordítva, és a *min* prepozícióval kifejezett kiemelés is érvényesítve.

Ez 45,1: *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.

Ez 45,1: *nachalá*: „örökség” – valahogy meg kell jeleníteni a fordításban, lásd 47,22.

Ez 45,3: *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél a ZB, a LB és a KatBib.

Ez 45,5: a „hely” csak a fordításban létező, szükséges kiegészítés, ezért szabadon lecserélhető – hogy a szóismétlést elkerüljük.

Ez 45,5: *mösáröté*: „a templom szolgái”, lásd a papokkal kapcsolatban mindig így fordítva: „Isten/ a szentély/ a templom/ az oltár szolgái”: Ézs 61,6; Jer 33,12; Ez 45,4; 46,24; Jól 1,9-13; 2,17.

Ez 45,7: *chéleq*: „birtokrész” – lásd a Num 18,20-nál.

Ez 45,9: *ászá mispát ucódáqá*: fordítását az ÚF indokolatlanul variálja: a Jer 22,3-15 fordítására egységesítve, ahol lehetett.

Ez 45,10: A *cedeq* szót mint jelzőt nyomatékosan hozza az ÚF is a parallel helyeken, ezért itt is lefordítva.

Ez 45,10–11: *éfa*: „véka”, így, lefordítva, lásd maga az ÚF Ezékiel könyvének kívül mindeütt (!) máshol, pl. a parallel Lev 19,36; Deut 25,15.

Ez 45,12: a parallel Lev 27,25-höz igazítva.

Ez 45,13: *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.

Ez 45,13: *hattörúmá aser tárímú*: a KatBib alapján legyen: „Felajánlásként adjatok...”

Ez 45,13: *éfa*: Ezékiel könyvében is legyen „véka”, lásd az Ez 45,10–11-nél.

Ez 45,15: *sze* = lásd részletesen az Ex 21,37-nél.

Ez 45,16: *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.

Ez 45,24: *éfa*: Ezékiel könyvében is legyen „véka”, lásd az Ez 45,10–11-nél.

Ez 46,2: a hangsúly azon van, hogy (a fogság előtti királyokkal szemben) ő nem mehet be, hanem a küszöbnél meg kell állnia, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.

Ez 46,5: *éfa*: Ezékiel könyvében is legyen „véka”, lásd az Ez 45,10–11-nél.

Ez 46,5: *lő* + állatnév: a Num 28 kultikus terminológiájában „egy biká-hoz, egy kos-hoz stb.” – ehhez igazítva.

Ez 46,5: a „liszt” szó nem szerepel a héberben, ez a fordító exegetikai jellegű kiegészítése. Akkor viszont legyen „finomliszt”, ahogy az itt idézett Num 28,5kk-ben szerepel!

- Ez 46,7: *éfa*: Ezékiel könyvében is legyen „véka”, lásd az Ez 45,10–11-nél.
- Ez 46,7: *lő* + állatnév: „egy biká-hoz, egy kos-hoz stb.”, lásd a 46,5-nél.
- Ez 46,7: a Num 28,5kk alapján „finomliszt”, lásd a 46,5-nél.
- Ez 46,11: a Num 28,5kk alapján „finomliszt”, lásd a 46,5-nél.
- Ez 46,11: *lő* + állatnév: „egy biká-hoz, egy kos-hoz stb.”, lásd a 46,5-nél.
- Ez 46,14: *éfa*: Ezékiel könyvében is legyen „véka”, lásd az Ez 45,10–11-nél.
- Ez 46,14: a Num 28,5kk alapján „finomliszt”, lásd a 46,5-nél.
- Ez 46,14: a *chuqqá* szó fordítása a versből kimaradt. Fontos, lásd a Papi irat állandó formuláját: „örök rendelkezés ez nemzedékről nemzedékre”, pl.: Lev 23,21.31 stb.
- Ez 46,16–18: *achuzzá*: „birtok”, lásd maga az ÚF a Tórában 39 esetből 30-szor, a Genben előforduló 8 esetből 7x. A *nachalá*: „örökség”, lásd így itt a ZB, a LB és a KatBib is. A kérdés ebben a szakaszban az, hogy az ajándékba átadott birtok a család örökségén belül marad-e, vagy abból kikerül. Ha nem kerül ki, el lehet ajándékozni, ha kikerülne, akkor az visszaszáll a családra.
- Ez 46,17: *dörör*: „felszabadulás; felszabadulást hirdet”, lásd a Lev 25,10-nél. Itt most fontos beletenni a fordításba a „meghirdetés” szót, hogy világos legyen: a Jóbel-évről van szó, lásd Lev 25,10kk.
- Ez 46,22: Így a héber szórend, és így áttekinthetőbb is a szöveg: így a ZB, LB és a KatBib is.
- Ez 46,22: *möhuqçáót*: a szó a héber szövegben fölösleges, lásd a puncta extraordinaria, és a BHS szövegkritikai apparátusa. Nem hozza a ZB, a LB és a KatBib sem.
- Ez 46,24: *zebach*: „véresáldozat” – csak ebből ehethet a nép, tehát fontos a pontos fordítás, lásd így itt a ZB, a LB (ÚF = KatBib).
- Ez 47,8: *haarábá*: „Arabá-völgy” – lásd a Deut 1,1-nél. Így ehhez a vershez a GesW, a ZB is (LB: „Jordantal”).
- Ez 47,11: így, a héberben jelen lévő birtokos szuffixumokat figyelembe véve a ZB, LB és a KatBib.
- Ez 47,14: *náchal*: „örökséget oszt”, lásd *nachalá*: „örökség”. Így itt a ZB és a LB is.
- Ez 47,15: *lőbó cödédá*: lásd a *lőbó chamát* kifejezést a 47,20-ban: ahhoz igazítva.
- Ez 47,17: *göbúl*: itt inkább „terület”, lásd az Ex 7,27-nél. Így itt a ZB is.
- Ez 47,17: Hacar-Énán: másolási hiba miatt előállt téves névalak, a végén ugyanis máshol áll, nem ó, így a határváros helye neve a Num 34,9.10-ben, így mag a héber is a 48,1-ben, így a héber Énán személynév, és így itt a LB és a KatBib is (ÚF = ZB).
- Ez 47,19: így a Deut 32,51 javított fordítása alapján.
- Ez 47,20: *lebó chamát*: „a Hamátba vezető út”, lásd részletesen a Num 13,21-nél.
- Ez 47,22: az ÚF túlbonyolítja, a héber ezt jelenti: „legyenek nektek olyanok, mint a bennszülöttek = „Izrael fiai”.
- Ez 47,23: kiadni már meglévő, jogos örökséget lehet. Itt arról van szó, hogy ők is kapnak örökséget a többiekkel együtt – ezt fejezi ki a javaslat, amiben ehhez a birtokos szuffixumot el kellett hagyni. Így a KatBib is.
- Ez 48,1: Hacar-Énán, lásd a 47,17-nél.
- Ez 48,1kk: *göbúl*: itt inkább „terület”, lásd az Ex 7,27-nél. Így itt a ZB is.
- Ez 48,8: *törúmá*: „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél, itt: „felajánlott (szent) terület”, lásd 45,6.7, és 48,10.
- Ez 48,8: *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél a ZB, a LB és a KatBib.

- Ez 48,8: *chéleq*: „birtokrész” – lásd a Num 18,20-nál.
- Ez 48,9.10: *törúmá*: itt: „felajánlott (szent) terület”, lásd az Ez 48,8-nál.
- Ez 48,10: *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél a ZB, a LB és a KatBib.
- Ez 48,11: *sámar mismeret* a lévíták kapcsán: „végzi a tennivalókat”, lásd a Lev 8,35-nél.
- Ez 48,12.18.20.21: *törúmá*: itt „felajánlás / felajánlott” – lásd a Lev 7,14-nél.
- Ez 48,21: *chéleq*: „birtokrész” – lásd a Num 18,20-nál.
- Ez 48,21: *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és ennél a versnél a ZB, a LB és a KatBib is. A két szó együttes szerepeltetése esetén a *miqdás* jelző „szent” értelemben, lásd maga az ÚF a 2Krón 36,17-ben.
- Ez 48,23: szó szerint: „a törzsek maradéka”, hasonlóan a ZB, a LB és a KatBib is.
- Ez 48,24kk: *göbúl*: itt inkább „terület”, lásd az Ex 7,27-nél. Így itt a ZB is.
- Ez 48,28: így a Deut 32,51 javított fordítása alapján (ugyanígy javítva: 47,19).
- Ez 48,29: *nachalá*: „örökség”: A szót valahogy meg kell jeleníteni a fordításban, lásd 45,1; 47,22.

DÁNIEL KÖNYVE

- Dán 1,1:** az itt kivonatolt 2Kir 24,10–11 fordításához igazítva.
- Dán 1,3:** *szar hasszáríszím:* „udvarmester” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- Dán 1,3:** *dbr:* nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél. Itt „parancsba ad / megparancsol / elrendel”.
- Dán 1,3:** a „nemesi származású” kifejezés előtt a wáv kötőszó „mégpedig” pontosító értelemben, lásd a wáwnak ehhez a funkciójához az Ex 34,19-nél. De ez ki-sebbségi vélemény.
- Dán 1,4:** *tób mareh:* „jó kinézésű” – azaz „szép”, így javítottuk már sok más helyen is – az „arc” itt nincs a szövegben. Így a LB és „szép külsejű”: a ZB és a KatBib.
- Dán 1,4:** *jódöe daat:* aktív participium, szó szerint: „ismerik az ismeretet” – tehát nem „tanítható”, hanem már „tanult, tudással rendelkező”, azaz „iskolázott /képzett”, vagy „művelt”, így a többi fordítás is.
- Dán 1,4:** *möbíné maddá:* aktív participium, szó szerint: „(szak-)értői a tudománynak”.
- Dán 1,5:** *döbar-jóm böjómó =* „napi adag/mennyiség”, lásd az ÚF-t az Ex 5,19; 16,4-ben. Itt: „napi ellátmány”, lásd ÚF: Neh 12,47.
- Dán 1,7–11:** *szar hasszáríszím:* „udvarmester” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- Dán 1,7:** *Béltsaccar:* ez a név átírása, ami a Bélsaccar király nevének egyik változata, számos kézirat úgy is hozza. Tehát vagy „Bélsaccar” ő is (vö. 5,1), vagy „Bélt-saccar”, lásd a ZB és a LB is. A KatBib ugyan Baltazárt hoz, de legalább annyiban következetes magához, hogy Bélsaccar királyt is Baltazárnak hívja. A „Baltazár” nevet aligha kellene bevett névként megőriznünk.
- Dán 1,7:** Abéd-Negó: az „Ebed-Melek” (Jer 38,7) és a Regem-Melek (Zak 7,2) mintájára kötőjellel kell átírni, lásd a ZB és a LB is. A SzGB ezt elfogadta, ennek alapján javítva mindenütt Dániel könyvében.
- Dán 1,8kk:** *szar hasszáríszím:* „udvarmester” – lásd az 1Kir 22,9-nél.
- Dán 1,18:** *dbr:* nem „meghagy”, lásd az Ex 34,32-nél és a Dán 1,3-nál.
- Dán 2,2:** határozott névelővel szerepelnek a szavak, így a ZB, a LB (értelmileg ebbe az irányba még bővítve is) és a KatBib is.
- Dán 2,4.7–8:** *áná + ámar:* egyszerűen csak „felel / válaszol”, lásd a Deut 1,14-nél, így tehát az arámban is.
- Dán 2,26:** *Béltsaccar:* így a héber alapján, lásd a Dán 1,7-nél.
- Dán 2,26:** *áná + ámar:* egyszerűen csak „felel / válaszol”, lásd a Deut 1,14-nél, így tehát az arámban is.
- Dán 2,27:** *sáél:* „kérdez”, de itt, ahogy a héber *sáal* is: „keres, kutat”, lásd a JerBib és Porteous (igaz, ÚF = ZB, LB).
- Dán 2,28:** a wáv érteleme itt is inkább magyarázó lehet, „azaz” értelemben, lásd a wáwnak ehhez a funkciójához az Ex 34,19-nél.
- Dán 2,34:** *gázar:* így a GesW, a ZB és a LB is. Tehát nem „lezuhan”, hanem leválik egy szikla és lezúdul, legurul a hegyoldalra, lásd némileg világosabban a parallel 2,45. A „kő” ezért itt inkább „szikla”.
- Dán 2,35:** *dqq:* ugyanaz az ige, mint a magyarázatban, a 44. versben – ahhoz igazítva.
- Dán 2,38:** a héber részben ez a megszokott fordítás.
- Dán 2,45:** a parallel 2,34 javított fordításához igazítva. Lásd ott.

- Dán 2,49:** nem eltávolítottatta a riválisokat, hanem a saját feladatai egy részét átruházta rájuk, azaz magas méltóságba emelte őket.
- Dán 3,2:** a *kól* „összes” kifejezés kimaradt; hozza a ZB, a LB és a KatBib is.
- Dán 3,7:** a 3,5 javított fordításához igazítva.
- Dán 3,10:** a 3,5,7 javított fordításához igazítva.
- Dán 3,12:** részben a javított 2,49-hez igazítva: ők nem csak ott szolgáltak, hanem egyben tartományfőnökök is voltak.
- Dán 3,15:** a 3,5.7.10 javított fordításához igazítva.
- Dán 3,31:** A ZB, a LB és a KatBib ide, ez elé a vers elé illeszti a címfeliratot, mivel a 3. fejezet vége egyben már a 4. fejezet anyagának a bevezetője. Ez az ÚF-ban azért nem világos, mert a 32. versből kihagyja az *immí* „velem/rajtam” szó fordítását. Így a 4,1 elől áttéve ide a címfelirat. Fontos, hogy a „Békességetek növekedjék!” mondattal új bekezdés induljon.
- Dán 3,32:** az ÚF a 32. versből kihagyja az *immí* „velem/rajtam” szó fordítását! Hozza a szót a ZB, a LB és a KatBib. Fontos, hiszen innen derül ki, hogy a 3,31–33 már a 4. fejezetben leírtak felvezetésére szolgál.
- Dán 4,4:** *gozrajjá*: „jövendőmondó”, lásd a ZB, LB és a KatBib (meg a Károli) is.
- Dán 4,5–6.15–16:** *Béltsaccar*: így a héber alapján, lásd Dán 1,7-nél.
- Dán 4,10:** „angyal”: „őr/őrálló”-t hoz az eredeti szövegnek megfelelően a ZB, a LB, a KatBib és a SZIB („szent őr”), továbbá a Károli is („Vigyázó és Szent”), revKároli: „egy Őr, egy Szent”. Az ÚF tehát itt teljesen egyedül áll. Érdemes lenne megfontolni, hogy visszatérünk a többségi fordításhoz úgy, hogy a vers kap egy lábjegyzetet: „Majd láttam fekhelyemen a látomásban, amint egy szent Őrálló leszáll a mennyből.” (Őrálló: az angyal egyik megnevezése ebben a könyvben) Az „őrálló” ugyan kissé régies, de sejteti, hogy valami különlegesről van szó, ráadásul erről a prófétára = Isten akaratának közvetítőjére is asszociál, aki ismeri Ezékielt. Ha ezt elfogadjuk, akkor javítandó a 4,14 („őrálló”) és a 4,20 is („szent őrálló”). Erősen támogatandó az eltérő fordítások megszüntetése.
- Dán 4,14.20:** „angyal” „őrálló”, illetve „szent őrálló”, lásd a 4,10-nél.
- Dán 4,21:** *adóni hammelek*: „uram, királyom”, lásd az 1Sám 24,9-nél.
- Dán 4,22:** a 4,14 javított fordításához igazítva.
- Dán 4,24:** így az eredeti szöveg, így a ZB, a LB, a KatBib és a Károli is: ez még akkor is jó fordítás, ha Porteous csak lábjegyzetben hozza alternatívaként, és ha a protestáns dogmatikai érzékünk elsőre berzenkedik tőle.
- Dán 4,28:** Itt inkább „ég”, nem „menny”, még ha az angyal kapcsán ebben a fejezetben nem is javítottuk erre.
- Dán 4,29:** a 4,14.22 javított fordításához igazítva.
- Dán 4,30:** itt ez nem egy „beszéd”, hanem isteni kijelentés, „ige”, akár a prófétai könyvekben.
- Dán 4,32:** Itt inkább „ég”, nem menny, lásd az „ég (minden) serege” kifejezést máshol az ÚF-ban: Ézs 45,12; Jer 8,2; 33,22.
- Dán 5,7.11:** *gozrajjá*: „jövendőmondó”, lásd a ZB, LB és a KatBib (meg a Károli) is.
- Dán 5,12:** *Béltsaccar*: így a héber alapján, lásd a Dán 1,7-nél.
- Dán 5,20:** *passzívum divinum*: valójában persze Isten az alany, nem az emberek!
- Dán 5,21:** a 4,14.22.29 javított fordításához igazítva.

- Dán 6,2:** az ÚF formálisan ugyan hűen követi ez eredetét, de a szakasz értelme ez, lásd a ZB és a KatBib.
- Dán 6,16:** „rendeletet elrendelni”: arameizmus, helyesen: „rendeletet kiadni”.
- Dán 6,18:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Dán 6,24:** az *amar* „mondta/megparancsolta” szó kimaradt, pedig beillesztve a szöveg gördülékenyebb, és az arámban szereplő szóismétlés sem olyan zavaró.
- Dán 6,18:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Dán 7,1:** az arám szöveg tömör, és valóban sokféleképpen fordítható. Engem Porteous kommentárja győzött meg a leginkább: *rés* „fej” itt nem a „lényeg, főbb dolog”, hanem a „kezdet”, a *millin amár* pedig egy tömör, kötőszó nélküli alárendelt szerkezet: „a szavak, amelyeket ő mondott”. Hasonlóan a GutN, és kicsit a LB is.
- Dán 7,2:** a vers elején álló *anáh* szó értelmetlen: vagy nem hé a vége, hanem alef, akkor „felel, válaszol”, vagy nem ajin az eleje, hanem alef, akkor „én, Dániel” (lásd így pl. a 7,15; 8,15 stb.). Ez utóbbit fordítja a Septuaginta, s ennek alapján így a többség: a LB, KatBib, a GutN és Porteous, mivel a vers így illeszkedik az 1. versben már meglévő bevezetőhöz. (ÚF = ZB és a Károli – de ez is rekonstruált szöveg!)
- Dán 7,8–11:** a két fordításnak lehetőleg egyeznie kell, ezért is jó a „kérkedő”.
- Dán 7,18:** *qbl*: „kap, megkap”, lásd maga az ÚF a 2,6-ban, és így itt a ZB, a LB és a KatBib is: fontos, mert nem a szentek szerzik meg háborúval, hanem Istentől kapják. Az „örökké” szó háromszor szerepel a versben – ne rövidítsünk a szövegen (ha már a „királyság” szót másodjára az ÚF el is hagyja).
- Dán 7,18:** „a Felséges szentjei” – ez a bevett fordítás, ehhez igazítva.
- Dán 7,20:** a parallel 7,8 javított fordításához igazítva.
- Dán 7,21:** a parallel Jel 13,7 fordításához igazítva.
- Dán 7,22:** *chszn*: „birtokba vesz”, lásd a ZB, a LB, a KatBib, és maga az ÚF a parallel 7,18-ban: „birtokol”.
- Dán 7,25:** „a Felséges szentjei” – ez a bevett fordítás, ehhez igazítva.
- Dán 8,8:** *köocmó*: a *kö* perpozíció egyidejűséget fejez ki, az ÚF amúgy is nyelviileg dőcögős.
- Dán 8,11:** *miqdás*: „szentély”, lásd a Lev 12,4-nél, és pl. a Dán 9,17-ben is
- Dán 8,26:** *sztm*: valóban „lezár”, de ez a magyarban túl sokféleképpen érthető – itt abban az értelemben, hogy iratot lepecsétel, hogy ne lehessen elolvasni, lásd a szó „(forrást) eltömít” jelentését a 2Kir 3,19.25 par. 2Kron-ban. A szó jelentése az Ez 28,3-ban „titok” – ennek alapján javítva a Dán 8,26; 12,4.9-ben, lásd így ezeken a helyeken a LB, a ZB is (KatBib: „pecsételd le”).
- Dán 9,4:** *nóra*: „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Dán 9,4:** *sómér habbörít wöhacheszed löóhabáv ósómöré micwótáv*: a héber itt szó szerint egyezik a Deut 7,9-cel: annak a fordításával összhangba hozva (csak a 2. szem. maradt).
- Dán 9,7:** *máal maal*: a többségi „hűtlenséget követ el valaki ellen” fordításhoz igazítva, lásd a Lev 26,40-nél.

Dán 9,14: Nem általános kijelentés ez, hanem Jeruzsálem pusztulásának jogosságáról van szó a versben.

Dán 9,16: Most gyalázat tárgya, tehát jelen idő.

Dán 9,19: „névéről elnevezni” – tautológia, helyesen „róla elnevezni”, lásd az Ézs 43,7-nél.

Dán 9,23: *chamúdót*: ugyanez szerepel a 10,11-ben – a két versnek szinkronban kell lennie!

Dán 9,27: A héber szöveg nincs rendben, hiszen az szó szerint csak ezt hozza: „és a szárnyra odakerül...”. Tehát a templom szó nincs is a héberben. A megoldások: 1) szövegkorrekcióval a „templom” szót hozzák: „A templomba odakerül....” – így a LB, a KatBib. 2) A „szárny” szót fordítják, és azt a templom szóval kiegészítik: „a templom szegélye” – így az ÚF és a SZIB. Ám ha ezt elfogadjuk, akkor ugyanúgy kell a kifejezést fordítani, mint a Mt 4,5-ben, hiszen a Septuaginta és az Újszövetség szövege itt egyezik. Azaz: „a templom párkányára” – és akkor kell egy utalás a Mt 4,5-nél erre a helyre! 3) Az „utálatosság szárnya” fordítás, lásd Károli és a ZB. Javaslat: a 2) megoldást alkalmazzuk.

Dán 10,1: *Béltsaccar*: így a héber alapján, lásd a Dán 1,7-nél.

Dán 10,7: a héberben kétszer szerepel a *mareh*, kétszer is kell lefordítani: az ÚF-tól idegen ez a fajta rövidítése a héber szövegnek.

Dán 10,8: *wöhódí nehpak*: szó szerint: „arcom elváltozott/egészen más lett” – de a ZB, a LB is a szín megváltozására érti, azaz az elsápadásra.

Dán 10,11: *chamúdót*: ugyanez szerepel a 9,23-ban, ott az ÚF helyesen passzívum divinumnak tekinti (= LB), és így feloldja a szerkezetet: „kedves vagy Isten előtt”. Ehhez igazítva – a két versnek szinkronban kell lennie!

Dán 10,13: A Júd 9 és a Jel 12,7-ben „Mihály” formában szerepel – ez a bevett névváltozat, erre javítva Dániel könyvében is.

Dán 10,13: exegetikai probléma: itt nem földi fejedelmek, hanem az adott birodalmat védelmező angyali fejedelmek vívják egymással a maguk harcát. Ezt kellene jeleznünk (LB) – igaz, ezt a ZB és a KatBib sem teszi meg.

Dán 10,14: *böacharít hajjámím*: lásd a Gen 49,1.

Dán 10,16: a héberben nincs határozott névelő: tehát ez az alak, aki megérinti, nem azonos azzal, aki eddig beszélt hozzá: így a ZB, a LB és a KatBib is.

Dán 10,19: *chamúdót*: lásd a 10,11-nél.

Dán 10,20: az ÚF a „ha legyőztem” megfogalmazással azt sugallja, hogy Mihály angyal nem lenne biztos a győzelemben, illetve abban, hogy élve kikerül a csatából. Ez aligha szándéka az eredeti szövegnek. A héber: *waaní jócé*: „és én vagyok a kijövő”, tehát a mondat nem feltételes szerkezetű.

Dán 10,21: A Júd 9 és a Jel 12,7 alapján „Mihály”, lásd a Dán 10,13-nál.

Dán 11,4: *acharít*: először is nem „maradék”, hanem „aki utána jön”, azaz „utód”, így a ZB, a LB és a KatBib is; aztán nem E.sz., hanem T.sz., lásd az *élle* „övék” formát, így ismét ez a három fordítás.

Dán 11,7: *wöhechezíq*: „erősködik”: erővel elbánik, „erőszakoskodik” (ZB), „megmutatja rajta az erejét” (LB) „azt tesz vele, amit akar” (KatBib), lásd a javaslatához főleg ez utóbbit („kényére-kedvére hatalmaskodik velük”).

Dán 11,16: lásd így a 15. versben is.

- Dán 11,33:** *maszkíl*: ugyanaz, mint a 11,35; 12,3.10 versben: muszáj mindenütt ugyan-
úgy fordítani – ennek érdekében itt még a birtokos szerkezet is „beáldozható”.
- Dán 11,37:** *abótáw*: a birtokos E.sz. -ú, maga a király (nem pedig Izráel), így a ZB, a LB és
a KatBib is, lásd a következő versben jó az ÚF is.
- Dán 11,39:** így a ZB és a LB is, de hasonlóan a KatBib is.
- Dán 11,41:** a *résít* csak az ammóniakkal áll birtokos szerkezetben. Így a ZB és a LB is, de
hasonlóan a KatBib is.
- Dán 11,43:** *chamúdáh*: ugyanaz a szó, mint a 38. versben. A „drágaság” régies, és a
Gyűrűk urára emlékeztet...
- Dán 12,1:** A Júd 9 és a Jel 12,7 alapján „Mihály”, lásd a Dán 10,13-nál.
- Dán 12,3:** *maszkíl*: a parallel 11,33.35; 12,3 fordításához igazítva.
- Dán 12,4.9:** *sztm*: „lepecsétel”, lásd a Dán 8,26-nál.
- Dán 12,6:** *mimmaal lömémé*: „a vize fölött”: nem a parton, a víz mellett, hanem a víz
felett lebegve, repülve, így a ZB, a LB és a KatBib is. Egyébként a *pele* itt nem
biztos, hogy csoda, inkább „rettenetes/felfoghatatlan dolog”, lásd így maga az
ÚF a JSir 1,9-ben.
- Dán 12,6:** *qéc*: itt „*thelos*”: vég, cél, az *ad mátaj* pedig „meddig?” – azaz meddig kell
még várni, hogy ezek beteljesedjenek, lásd a LB, és a *káláh*: „véget ér” ige for-
dításaként maga az ÚF a következő versben.
- Dán 12,7:** „Örökké Élő” – itt Isten neve, mindkettőt nagybetűvel írjuk, lásd az ÚF-t pl.
az Ézs 9,5-ben.
- Dán 12,4.9:** *sztm*: „lepecsétel”, lásd a Dán 8,26-nál.
- Dán 12,10:** *maszkíl*: a parallel 11,33.35; 12,3 fordításához igazítva.
- Dán 12,11:** „mindennapi áldozat” – a singularissal a parallel 11,31 fordításához igazítva.

HÓSEÁS KÖNYVE

- Hós 1,5:** *émeq jezréel*: az ÚF-ban mindenütt máshol „Jezréel síksága” – ehhez igazítva.
- Hós 1,6–8:** az ÚF ilyen helyzetekben nem használ idézőjelet, lásd pl. az Ézs 8,3.
- Hós 2,2:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál, de itt nem lett javítva.
- Hós 2,3:** az ÚF ilyen helyzetekben nem használ idézőjelet, lásd pl. az Ézs 8,3. Másrészt a nővér párja itt a „fivér”.
- Hós 2,10:** *jáda'*: valóban „tudni”, de itt beálló értelemben: „a tudásra eljutni”: „felismer-ni, felfogni, belátni”, így a ZB, a LB és a KatBib is.
- Hós 2,11:** a főnevek mind E.sz. 1. szem. birtokos szuffixummal vannak ellátva, így hozza a ZB, a LB és a KatBib is. Persze így valóban kissé körülményesebb, ezért nem lett javítva.
- Hós 2,16:** magyarul nem a „szívére beszélünk” valakinek, hanem a „lelkére”. De a kifejezés nem azt akarja jelenteni, hogy „gyözködni”, hanem azt, hogy „szívhez szólóan beszél vele”, azaz „kedvesen”, lásd így itt a ZB, és az Ézs 40,1-nél.
- Hós 2,18:** *baali*: „az Én Baalom” – lásd a ZB és a LB is. Fontos, még ha egy magyarázó megjegyzést is igényel.
- Hós 2,21–22:** az Ex 22,15k-ben említett jegyajándékról van szó, ez a pontos fordítás.
- Hós 2,25:** az ÚF ilyen helyzetekben nem használ idézőjelet, lásd pl. az Ézs 8,3.
- Hós 3,1:** *asísá*: egyfajta étel, ami szőlőből (is) készül, lásd a GesW, a ZB, a LB és a KatBib. Egészen pontosan összepréselt aszú szőlőszemek lehetnek ezek, megszáritva, aszalva, amiből így egyfajta lepény áll össze. Ez a pogány áldozati kultuszok egyik kelléke, lásd a Jer 7,17k; 44,19, ahol a „sütemény” szó szerepel az ÚF-ban. Ezek alapján javítva itt. A többi helyen az ÚF mindig „aszú szőlő”-t hoz, normál hétköznapi táplálékként, a 2Sám 6,19 a préselt füge mellett említi – ezeken a helyeken ez a megoldás elfogadható, nem kell javítani.
- Hós 3,3:** Nem, itt az esküvő előtti „böjti időről” van szó, lásd a KatBib és a LB, és lásd így a következő két verset.
- Hós 4,12:** Így, vagy nagyon hasonlóan a ZB, a KatBib és a LB is.
- Hós 4,19:** *rúach*: „szél”, nem kell túlbonyolítani, lásd a ZB és a LB.
- Hós 5,1:** a parallel Ézs 1,2 alapján egyszerűsítve.
- Hós 5,10:** az itt idézett Deut 19,14 fordításához igazítva.
- Hós 5,11:** *hebel*: „hiábavaló dolog” = „bálvány”, lásd a Deut 32,21-nél.
- Hós 5,14:** *kőfir*: nem „kölyök” oroszlán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél.
- Hós 6,11:** *súb sóbút*: pozitív tartalmú kifejezés, mindenütt máshol az üdvöt írja le. Ezért valószínűleg nem a 6. fejezet végéhez tartozik, hanem a 7. fejezet elejéhez: így tagolja a szöveget a BHS, és fordításában Wolff, valamint ugyanígy a GutN és az EÜ. Ugyanígy a LB is, ami a fél verset egyszerűen átteszi a 7,1-be. De ez már túlzás lenne, a masszoréta versbeosztást meg kell őrizni.
- Hós 7,6:** a *jásan* valóban „alszik”, de itt a tűzről azt akarja mondani, hogy nem lángol, tehát csak „parázslik, izzik” – lásd a 4. versben a hasonlatot! Ezt ismétli meg tartalmilag ez a vers. A magyar „alszik” ezt nem jelenti: ha a tűz alszik, akkor az már „kialudt”.
- Hós 7,10:** a *kol* „minden” fordítatlan maradt. Hozza a ZB, a LB és a KatBib is.

- Hós 7,11:** *ristí*: a végén birtokos szuffixum, le kell fordítani, lásd a ZB, a LB és a KatBib is.
- Hós 8,4:** *jáda*: valóban az az alapjelentése, hogy „tudni”, de azt is jelenti, hogy „közösben van vele, közel van hozzá”, lásd maga az ÚF az Ám 3,2-ben és „gondoskodik róla” értelemben a Hós 13,5-ben. Ide is ez a jelentés illik. A bibliafordítások többsége, hanem „tud róla / a tudtomon kívül” értelemben adja itt vissza a szót, ami semmivel sem jobb megoldás, hiszen a mindentudó Isten képzetével aligha egyeztethető össze.
- Hós 8,8:** *kölí én chéfec-bó*: szó szerint egyezik az ÚF-ban parallelként megadott Jer 22,28 szövegével – tartalmilag ahhoz igazítva.
- Hós 8,10:** a héber szöveg értelmetlen, minden fordítás valahogy rekonstruálja a sérült szöveget. Wolff javaslata a leginkább meggyőző, mert az jár a legkisebb változtatással. A Károli = ZB: „kevesebbek lettek = lefogytak, összementek a teher súlya alatt” – ehhez is igazodva közben. Hasonlóan a KatBib is („remegni fognak a ... terhétől”).
- Hós 8,13:** A vers értelme: azért áldoznak, hogy ők maguk sokat ehessenek, lásd az Ám 4,4–5.
- Hós 8,14:** *mibcár*: „megerősített”, *becúrah / mecúrah*: „erősített”, lásd a Józs 14,12-nél.
- Hós 8,14:** az „építeni” ige csak egyszer van a szövegben, így a szóismétlés innen kiiktatandó. Júdáról azt mondja „megsokasította a ... városait”.
- Hós 9,3:** Az ÚF itt túlmagyarázza a szöveget, lásd a héber alapján a LB, a ZB és a KatBib is.
- Hós 9,6:** *Móf*: a Nóf név egyik variációja, és valóban Memfiszt jelöli. A gond az, hogy a *nóf* nevet az ÚF sehol nem írja Memfisznek, hanem átírja Nóf-nak. Azaz: vagy a Nóf is mindenütt legyen Memfisz (= LB és a KatBib), vagy itt a Móf is legyen átírva Móf (ZB), de ne keverjük a kettőt.
- Hós 9,10:** Baal-Peór egy isten neve, lásd Num 25. A *habbóset* (= „szégen/letes”) pedig, így, névelővel Baál gúnyneve, lásd az Ís-Baal helyett az Ís-Bóset nevet stb. Így egyébként a KatBib és a Károli is.
- Hós 9,11:** Nem világos, az ÚF miért cserélte fel a logikus sorrendet, helyesen hozza a ZB, a LB és a KatBib is.
- Hós 9,17:** az „Isten” szó mögött lefordítja a birtokos szuffixumot ZB, a LB és a KatBib is.
- Hós 10,4:** az első három mondat fokozás a hazugságra, a vers második felében a *mispát* nem „igazság”, hiszen azt nem lehet megrontani, csak az igazságszolgáltatást. A német fordítások általában szuffigálják: „az ő igazságuk” – de nem ez a legegyszerűbb megoldás. Érdemes lenne a „törvényesség” szót megfontolni, így fordítja ezt a szót, hasonló kontextusban az ÚF is az Ézs 5,7-ben, és ez a 12. versbe is illene. A „szántó föld barázdája” a héberben szerepel, és nagyon fontos, hogy ott nő a galádság, ahol semmi helye. Le kell fordítani.
- Hós 10,14:** *sáón*: nem „lázadás” (Károli), hanem „riadalom, harci láрма”, lásd így a ZB, a LB és tartalmilag a GutN is (KatBib = ÚF).
- Hós 12,7:** *cheszed úmispát sómór*: itt a *cheszed* is tárgya az igének, méghozzá „irgalom” értelemben, lásd így a ZB, a LB, a KatBib és a Károli.
- Hós 12,7:** a *mispát* itt nem „törvény”, hanem „igazság”, illetve „törvényesség”, lásd a ZB, a LB („Recht”) és a KatBib is.
- Hós 12,10:** a második vessző biztosan törlendő, lásd maga az ÚF a parallel 13,4-ben.

Hós 12,12: *talmé szádáj:* a Hós 10,4-ben „a mező barázdái”, így itt a ZB, a LB, a Károli és a KatBib is. A szöveg értelme: a köveket szétszórják a szántóföldön, hogy talajt is tönkretegyék.

Hós 12,14: *álá Hifil:* „fölhoz”, lásd az Ex 32,4-nél.

Hós 13,3: így a parallel 6,4-ben maga az ÚF.

Hós 13,6: az ÚF nem jó: nem mindig volt legelőjük? Az Úr nem mindig gondoskodott róluk? A *kömarítám* elején a *kö* prepozíció azt jelenti, hogy „a legelőnek / a legelésüknek megfelelően”. Nem támogatja az ÚF-t sem a ZB, sem a LB, sem a KatBib. A javaslat az első *szába* „jőllakni” igét ezzel összevonva, „eleget legelni” értelemben adja vissza.

Hós 13,13: *ló chákám:* „nem bölcs, tapasztalatlan”. Az „idétlen” ma már mást jelent.

Hós 13,14: Valójában ezek kérdések, amik a szabadítás elméleti lehetőségét utasítják el: „Kiváltsam őket...?” – Nem! Elő, halál, a fullánkoddal!” – így Wolff és Czanik. De mivel ez nem jelenik meg a referencia-fordításokban, nem javasolt átvenni. Bár a ZB egy ügyes köztes megoldásként is értelmezhető.

Hós 13,15: A „drágaság” ebben az értelmében („kincs, értékes holmi”) régies.

Hós 14,9: végig jövő idő!

Hós 14,10: Ez a vers az egész könyv utószava, önálló címfelirattal látja el a ZB és a KatBib is.

JÓEL KÖNYVE

Jóel 1,5: *ászísz:* „édes bor”, lásd az Énekek 8,2-nél.

Jóel 1,10: *hóbís:* „kiszáradt”, azaz „elapadt a forrása, nem csurog”.

Jóel 1,11: a „vincellér” régies, javasolt: „szőlőműves”. Az Újszövetségben is javítandó.

Jóel 1,12: az emberekkel kapcsolatban is ugyanaz a *jábas* ige szerepel, mint a fentiekben a növényekkel kapcsolatban. Érdemes átvenni a beérkezett ügyes javaslatot.

Jóel 1,12: az „ünnepe” a vidámsággal és az örömmel kapcsolódik egybe. Az *acará* azt jelenti: „megszakítás, abbahagyás”, azaz „munkaszüneti nap” – kultikus okok miatt. Itt tehát egy gyászistentiszteletre kell gondolni. Így a ZB („bűnbánati nap”), illetve a LB is („kultikus összegyülekezés”).

Jóel 2,8: a szöveg azt akarja mondani, hogy nem össze-vissza rohangálnak, hanem fegyelmezetten és céltudatosan, rendezett alakzatban haladnak előre.

Jóel 2,11: a *jóm jhwh* lehetőleg legyen mindig a megszokott „az ÚR napja” – a rövid forma.

Jóel 2,15: az 1,14 javított fordításához kell igazítani, hiszen a héber szó szerint egyezik.

Jóel 2,18: *qáná:* „féltékenynek lenni, irigykedni”, lásd a Num 25,11-nél.

Jóel 2,19: A SzGB döntése értelmében a „pogány” szó kerülendő, ide lásd a parallel 2,17-et!

Jóel 2,20: *nádach* Hifil: „szétszór”, lásd a Deut 30,1-nél. Itt akkor legyen „szétkerget”.

Jóel 2,23: így a héber alapján mindhárom német fordítás.

Jóel 3,2: A SzGB döntése alapján „szolgáló” = „szolgálóleány”.

Jóel 4,1: a *kí hinné* fordítatlan maradt, pedig fontos szerkesztői kapocs a 3. fejezethez.

Jóel 4,9: *qaddosú milchámá*: valóban „megszenteli a háborút”, de maga az ÚF a parallel Jer 6,4; Mik 3,5-ben gondosa kerüli a „szent” szót – ezt itt is érdemes megtenni. Vagy ha itt marad, akkor a másik két helyen is javítani kell a szöveget!

Jóel 4,17: „akkor majd megtudjátok, hogy” – így mindenütt Ezékiel könyvében, erre javítva.

Jóel 4,18: *ászsísz*: „édes bor” lásd az 1,5-nél és az Ézs 49,26-nál.

ÁMÓSZ KÖNYVE

Ám 1,2.3: A 2. két vers még nem tartozik az idegen népek elleni próféciaíákhöz: ez az egész könyv felirata és tartalmi summája, mottója. Leválasztja felirattal a ZB, és igaz, rossz helyen, a KatBib is.

Ám 1,13: *ráchab* Hifíl + *göbúl*: „kiterjeszti a határait”, lásd az Ex 34,24-nél.

Ám 2,7: A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.

Ám 2,7: *naará*: itt: „fiatal leány” (a „cselédleány” a házánál).

Ám 2,10: *álá* Hifíl: „fökhöz”, lásd az Ex 32,4-nél.

Ám 2,14: *qál*: így maga az ÚF is a parallel Jer 46,6-ban.

Ám 2,14: *cházáq*: „erős”, így ZB, LB és a KatBib is.

Ám 2,16: *ammíc libbó*: „erős szívű” = „bátor”, vagy ha fokozás: „a legbátrabb”.

Ám 2,16: *áróm*: szó szerint: „meztelenül” (a KatBib, ZB és a LB így is fordítja!), azaz nem csak a kardját és a lándzsáját dobja el, hanem a nehéz páncélt és vértéket is, lásd a magyar Vértés-legendát.

Ám 3,1: *álá* Hifíl: „fökhöz”, lásd az Ex 32,4-nél. Exegetikai probléma: a héberben az ige E.sz. 1. szem.-ben áll, az alanyváltás jelzi, hogy a vers második fele betoldás. Ezt csak az ÚF tüneti el, a KatBib, a ZB és a LB is hüen fordítja a stiláris törést.

Ám 3,4: *köfír*: nem „kölyök” oroslán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Így e vershez a ZB, LB.

Ám 3,4: *máón*: nem „barlang”, hanem „rejtekhely”, lásd a KatBib és a ZB. De ÚF = LB.

Ám 3,6: *chárad*: „(félelmében) remegni / remegni kezdeni”, lásd az Ex 19,16-nál.

Ám 5,1: a *bat babel* „Babilon leánya” analógiájára így kell fordítani, lásd a KatBib is.

Ám 5,4.6: *chájá*: „életben maradtok”, így maga az ÚF is helyesen az 5,14-ben. Így itt a ZB is.

Ám 5,8: ugyanaz a participiumos himnusz, mint a 4,13 (és a 9,5–6) – formailag érdemes lenne ahhoz igazítani.

Ám 5,10: *mókíach* + *bassaar*: a parallel Ézs 29,21 fordításához igazítva.

Ám 5,19: a vers nem két külön hasonlatot tartalmaz, hanem egyetlen egyet, ami egy összefüggő eseménysor.

Ám 5,22: *rácáh*: „kedv/kedves” vagy „kegyelem/kegyelmes”, lásd a Gen 33,10-nél. Ehhez a vershez lásd az áldozati kontextust és a parallel Hós 8,13 fordítását az ÚF-ban.

- Ám 6,2:** *göbúl:* itt is „terület”, egy ország területe – és a szó kétszeri lefordítása szükségtelen, valójában hebraizmus.
- Ám 6,14:** *lebó chamát:* „a Hamátba vezető út”, lásd részletesen a Num 13,21-nél.
- Ám 6,14:** *haarábá:* azt is jelentheti, hogy az „Arábá-völgy”, lásd a Deut 1,1-nél. Itt is erről lenne szó, lásd a ZB. Ám a LB és a GesW itt = ÚF.
- Ám 7,17:** *mérő-zsinór,* mint mindenütt máshol (7x), javítva még a Zak 2,5-ben is.
- Ám 8,2:** a parallel 7,8 fordításához igazítva.
- Ám 8,4:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Ám 9,7:** itt egy új tartalmi egység indul, és tart a 10. vers végéig: ez már nem az egész nép pusztulásáról beszél, hanem a bűnösök kiostálásáról. Ezért egy önálló címfelirattal le kell az előzőekről választani. Itt hozza az új feliratot a KatBib és a ZB is.
- Ám 9,7:** *álá Hifíl:* „fölhoz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- Ám 9,11:** Egy sáornak nincsenek romjai, sem rései: ez csak egy kőfalnak van. De a héberben nem is az *óhel* „sátor” szó szerepel, hanem a *szukká*, ami persze lehet „lombsátor” is, de alapvetően „kunyhó”, lásd maga az ÚF pl.: Ézs 1,8. Kunyhónak fordítja a ZB és a LB is. Ennél némileg elegánsabb talán a „hajlék” szó. Ugyanígy a KatBib is! Vigyázat, az ApCsel 15,15–16 kedvéért se maradjon a sátor!
- Ám 9,13:** *ászisz:* „édes bor”, lásd az Ézs 49,26-nál. De mivel a termékenység érzékeltetésére a must is alkalmas, itt nem lett javítva. Ezen kívül a vers a parallel Jóel 4,18 fordításához igazítva a héber alapján. A *kol* szó fordítatlan maradt, pótolva.

ABDIÁS KÖNYVE

- Abd 1:** jelen idő a „mondja”, lásd ZB, a LB és a KatBib is.
- Abd 1.3–4:** A vers a héber alapján a parallel Jer 49,14.16 fordításához lett igazítva.
- Abd 8–9:** *har:* itt inkább „hegyvidék”, nem egy darab hegy, lásd itt a ZB és a LB is.
- Abd 9:** A *miqqátel* valójában már a 10. vershez tartozik, és az ítélet indoklására szolgál, lásd a 10. vers kezdetét ugyanezzel a min prepozíciós szerkezettel. Így Jeremiás (ATD) és a KatBib, ami át is rakja a 10. vers elé, és így tartalmilag a ZB is, ami meghagyja a vers végén. ÚF = LB.
- Abd 15:** *kí qárob jóm jhwh:* a parallel Ézs 13,6; Jóel 1,15 fordításához igazítva.
- Abd 18:** felkiáltó jellel, mint a Jóel 4,8-ban.
- Abd 19:** *negev:* az ÚF mindenütt máshol: „Délvidék”.
- Abd 19:** *hassófélá = „az alföld”.* az ÚF majdnem mindenütt máshol: „Sefélá-alföld”, lásd pl. Deut 1,7; Józs 9,1; 10,40.
- Abd 19:** *har:* itt inkább „hegyvidék”, nem egyetlen hegy, lásd itt a ZB és a LB is.
- Abd 20:** *negev:* az ÚF mindenütt máshol: „Délvidék”.
- Abd 20:** *har:* itt inkább „hegyvidék”, nem egyegyetlen hegy, lásd itt a ZB és a LB is.

JÓNÁS KÖNYVE

- Jón 1,2:** *álehá:* nem „ott”, hanem „ellene”, lásd a Károli, a ZB és a LB is. KatBib = ÚF.
- Jón 1,5:** Az utolsó mondat elején a perfektum előidejűséget jelez: Jónás természetesen nem a vihar kitörése után, a mentőakció alatt ment lefeküdni, hanem már előttte. Így A ZB, a ZB és ügyesen a KatBib is.
- Jón 1,6:** idegenek szájából Jónás esetében az első esetben az „isten” szó nem tulajdonnév, tehát a SzGB döntése alapján kisbetű.
- Jón 1,14:** az itt idézett Deut 21,8 fordításával összhangba hozva – ez azért is fontos, mert világosabban mutatja: Jónás feláldozásáért kérnek itt előre bocsánatot – ha mégsem ő lenne a hibás a viharért.
- Jón 1,16:** a „félelmet félni” kerülenrő hebraizmus, részletesen lásd a Gen 26,3-nál. A szöveg talán szándékosan kétértelmű, hogy itt megrettenésről vagy egyfajta vallási istenfélelem születéséről van-e szó: ezt a kétértelműséget az ÚF szépen hozza, fontos megőrizni.
- Jón 2,5:** Valójában a hálaének azon részéhez értünk, ahol az imádkozó idézi a bajban elmondott könyörgését. Tehát ez egy idézet, ez már a múlt! Ezt kifejezi a LB, és az idézőjellel a KatBib is. Hogy ugyanezt idézőjel nélkül kifejezhessük, az egyenes idézetet függővé kell változtatni. A ZB megoldása feles: a mondat második felét a múltban elmondott (!) bizalommotívumnak tekinti. A részletekben a vers eleje a parallel / itt idézett Zsolt 31,23 fordításához igazítva.
- Jón 3,7:** *báqár:* „marha”, lásd a Gen 24,35-nél.
- Jón 3,8.10:** *súb és middarkó hárááh:* Jeremiás könyvének állandó kifejezése, lásd 18,11; 25,5; 26,3; 35,15; 36,3; 36,7 – azokhoz igazítva.
- Jón 3,9:** *charón app:* „izzó harag”, lásd a 2Krón 29,10-nél.
- Jón 4,2:** az itt idézett Jóel 2,13 javított fordításához igazítva.
- Jón 4,6–8:** *wajöman + lö + infinitivus:* ugyanaz a nyelvtani szerkezet, mint a 2,1-ben: ahhoz igazítva.

MIKEÁS KÖNYVE

- Mik 1,1:** a parallel Hós 1,1, Jóel 1,1 stb. fordításához igazítva.
- Mik 1,6:** az ige alanya az itt beszélő Jhwh.
- Mik 3,5:** Ügyelni kell a Jer 6,4; Jóel 4,9 paralelekre.
- Mik 3,8:** a parallel Ézs 58,1 fordítása egyértelműbb, és szebb: ide is át kellene emelni, de úgy, hogy a két „hoggy” ne legyen zavaró.
- Mik 4,1.2:** a héber alapján a parallel Ézs 2,2.3 fordításához igazítva.
- Mik 4,3:** a parallel Ézs 2,4 javított fordításához igazítva.
- Mik 4,4:** *én macharid:* „senki sem háborgatja őket”, lásd a Jer 30,10-nél.
- Mik 4,7:** *wőszamtí:* „és én csinálom/teszem a sántákat maradékká”: az ige alanya Jhwh: így mindhárom német fordítás.
- Mik 4,9:** *kajjólédá:* a parallel Zsolt 48,7 fordításához igazítva, mert az kifejezőbb.

- Mik 4,10:** *mikkaf*: „az ő markukból”: értjük, világos, a túlzásba vitt funkcionális ekvivalencia klasszikus esete.
- Mik 5,7:** *kőfír*: nem „kölyök” oroszlán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Így e vershez a ZB, LB és Rad.
- Mik 5,9:** a „harci kocsi” végén is ott a birtokos szuffixum, amit érdemes lefordítani.
- Mik 5,11:** *ánan*: „varázsolni, varázslást űzni”, lásd maga az ÚF: 2Kir 21,6, 2Krón 33,6, hasonlóan Ézs 57,3 („boszorkány = női varázsló). De a fordítások itt nem egységesek.
- Mik 6,1:** Tévedés: a hegyek és a halmok itt tanúk, illetve bírók, Istennek most is a saját népével van pere, lásd majd a 3. verstől. Így a ZB, a LB és a KatBib is. Az Ez 6,2–3-ra való keresztthivatkozás ezért téves, törölve. Viszont helyes, ugyanebben az értelemben a következő vershez tett keresztthivatkozás a Hós 4,1-re!
- Mik 6,4:** *álá* Hifíl: „fölkhoz”, lásd az Ex 32,4-nél.
- Mik 6,6:** *ben-sáná*: „egyéves” – lásd a Lev 12,6-nál. De maradhat, a költői jellegre tekintettel.
- Mik 7,4:** *jóm pöqúdá*: „ítélet napja”, lásd az Ézs 10,3-nál.
- Mik 7,7:** szó szerint: „szabadításom istene” – lásd a Hab 3,18 javított fordítását.
- Mik 7,18:** *mí kámóká*: Így maga az ÚF a Zsolt 35,10-ben, illetve „Van-e hozzád hasonló”: Deut 33,29; Zsolt 71,19.

NÁHUM KÖNYVE

- Náh 1,7:** a parallel Jóel 4,16 és a Zsolt 2,12 fordításával összhangba hozva.
- Náh 1,10:** az „ital” itt a növény képénél maradv a növényben keringő nedvesség, lásd a LB – így logikus ezzel szembeállítva a kiszáradt tarló képe.
- Náh 2,8:** „szolgáló” helyett „szolgálóleány/lány”, így a SzGB döntése alapján.
- Náh 2,12:** ha a hímnem és a nőnem váltakozására figyelünk, ha a *hálak* hímnemű igealakot figyelembe vesszük, s ha a *gúr*, szintén hímnemű „lakni, tanyázni” igét sem mellőzzük, akkor ez jön ki, és ez áll összhangba a következő vers tartalmával is. Így valahogy a ZB is.
- Náh 3,3:** *chálál*: „halálra sebzett”, lásd maga az ÚF: Ez 6,4.13; 9,7; 26,15; 28,8 stb., tehát mindenképpen már megölt, halott ember, lásd itt a felsorolásban a többi szinonimát.
- Náh 3,13:** a városkapuk záraitól, azaz a nagy keresztgerendáiról van szó.
- Náh 3,16:** „Mint égen a csillag”: ez a bevett fordítása ennek a kifejezésnek az ÚF-ban.

HABAKUK KÖNYVE

- Hab 1,14:** az ÚF fordítása jó (*másal* = „uralkodni”), de itt a tertium comparationis az, hogy ezek gazdátlan állatok, ezért büntetlenül lehet elfogni őket, lásd a kép folytatását a következő versben. Ugyanígy a KatBib is.
- Hab 2,2:** az *ánáh* alapjelentése az, hogy „felel, válaszol”, a végén ott az E.sz. 1. szem. szuffixum. A kontextus miatt ide ez a jelentés illik.
- Hab 2,3:** nem azt mondja a szöveg, hogy a kijelentés egy idő után „lejár” (= ÚF), hanem azt, hogy csak egy kitűzött, de közeli időpontban fog életbe lépni.
- Hab 2,11:** *záaq*: „segítségért kiáltani a bíróhoz” – tehát nem csak úgy kiabálni, kiáltozni.
- Hab 2,15:** *réa*: „felebarát”, lásd az Ex 18,16-nál. De ritmikai okokból maradhat.
- Hab 2,16:** *qíqálón*: „hányás”, lásd a KatBib és a ZB (ÚF = LB, de ez eufemizmus).
- Hab 3,1:** *al-xy*: a zsoldárfeliratokban: valaminek a dallamára, így az ÚF mindenütt más-hol és így itt a ZB, a LB és a KatBib is.
- Hab 3,1:** *sigjónót*: „panaszének”, így a GesW és a K-B alapján a LB és a KatBib is = („sialmak”). A ZB egyszerűen nem fordítja le, hanem átírja.
- Hab 3,3:** „Párán-hegy” – ez lenne a megszokott helyesírás, de a szöveg költői jellege itt talán elviseli a régies „Párán hegye” formát is.
- Hab 3,3:** a parallel Ézs 6,3-hoz igazítva.
- Hab 3,4:** *mijjádó*: szó szerint: „a kezéből” – így fordítja itt a ZB, a LB és a KatBib is. Az ÚF (= Károli) itt önkéntelenül igyekszik az ókori istenábrázolásokra emlékeztető konkrét, antropomorf képet (a villámokat kezében tartó viharisten) képet kiiktatni. Ám a jelenlegi fordítás értelmetlen, hiszen nem ad választ arra, hogy mi az az „abban”, amiben az ereje rejlik: a héber szerint a keze. De lásd a 3,11: Isten kezében ott a villám-láncza.
- Hab 3,8:** a vers első sora nem két külön mondat, hanem az *appeká* a *chára* ige alanya, így Jhwh a vers első felében is meg van szólítva: így a ZB, a LB és a KatBib is (ÚF = Károli).
- Hab 3,10:** *tóhóm*: a Gen 1,2-ben a teremtés előtti ős-káosz vize, az ÚF-ban „mélység” – ehhez kell igazítani, amennyire csak lehet, hogy a mitikus háttér világos legyen.
- Hab 3,10:** az *ábar* ebben az összefüggésben általában: „eláraszt, átcsap fölötte”, a *zerem* pedig valójában „zivatar”: azaz akár az özönvíznél, itt is felülről és alulról is érkezik a víz. Érdemes legalább nyitottá tenni az ÚF szövegét egy ilyen értelmezés irányába.
- Hab 3,15:** A ZB és a LB szerint is a vers itt a Vörös-tengeren való átkelésre utal vissza: a javasolt fordítás erre az értelmezésre is nyitott, szemben a jelenlegi ÚF-val.
- Hab 3,18:** a parallel Ézs 61,10 fordításához igazítva.

ZOFÓNIÁS KÖNYVE

- Zof 1,3:** *hammaksélót: a kásal:* „elesik, elbotlik” igéből: tehát nem csak megbotránkoztat, hanem elcsábít, a botlását okozza, lásd a ZB.
- Zof 1,10:** *seber:* „összetörés”, vagy ennek a hangja, ami „robaj”.
- Zof 1,12:** szó sincs megromlásról: a szólásmondás parallelje a Jer 48,11, ez világosan mutatja az értelmét: gondtalanul heverészni, mint bor a seprőn, lásd értelmileg így a GutN is. Így a többi fordítás is.
- Zof 1,16:** *böcúrót:* „meg van erősítve” (= fallal van körülvéve), azaz „megerősített”, lásd maga az ÚF: Num 13,19; Deut 3,5; Józs 14,12; Neh 9,25. Ez akkor is jó fordítás, ha az ÚF az *ír hammibcár* szerkezetet is „megerősítette város”-ként adja vissza.
- Zof 1,16:** az „ellen” kétszeri lefordítása valójában hebraizmus.
- Zof 1,18:** A *bhl* ige Nifalban azt is jelenti: „hirtelen, váratlanul (rémisztő módon) történik valami”, lásd még a Zsolt 90,7-nél is.
- Zof 2,1:** az idegen népek elleni prófécia csak a 4. verstől kezdődnek, a 2,1–3 még Júdának szól. Ezért az itteni feliratot vagy a 4. vers elejére kell áttenni, ide pedig vagy egy más tartalmú felirat kell, vagy a mostani feliratot el kell hagyni.
- Zof 2,3:** *mispátó:* a végén birtokos szuffixum, Istenre utal: „az ő törvényét”, így a ZB, a LB és a KatBib is. Többes számban hozza a LB is, és itt ez a jó (mert itt a törvény nem egyenlő a Tórával, Mózes öt könyvével).
- Zof 2,11:** *nórá:* „félelmetes”, részletesen lásd a Gen 28,17-nél.
- Zof 2,11:** az Úr neve nincs másodjára a szövegben, csak ennyi: *ló:* „előtte”. És ez elég is.

HAGGEUS KÖNYVE

- Hag 1,8:** nem egy konkrét hegyre, hanem a „hegyekbe”, a *har* szó itt is „hegység”-et jelent, lásd a ZB és a LB is.
- Hag 1,14:** Több birtokos esetén a birtokot csak egyszer kell lefordítani, lásd az 1Kir 2,33-nál.
- Hag 2,10:** itt kezdődik a könyv 3. prófécijája, ezt felirattal jelezni kell, lásd a KatBib, a ZB és a LB is.
- Hag 2,11:** *tórá:* „útmutatás” (= tanítás), nem pedig útbaigazítás.
- Hag 2,18–19:** az interpretáció vitatott, a fordítások eltérnek. A helyes értelmezés az, hogy a múlt csapásaival szemben a próféta itt azt állítja: a mai naptól fogva (= amikor letették a templom alapkövét) már látható lesz a nép életén Isten áldása. Így a KatBib és a ZB, valamint a LB és az EÜ. Az ÚF = GutN. De ehhez az értelmezéshez a dátumokat kell összesímitani, amit az ÚF el is végzett – de nem túl szerencsésen.
- Hag 2,20:** Itt kezdődik a könyv 4. prófécijája, amelyet felirattal jelezni kell, lásd a KatBib, a ZB és a LB is.

ZAKARIÁS KÖNYVE

- Zak 1,8:** ez egy állókép: a lovas ott áll a fák között, így érti minden más fordítás. Azaz nem „megáll”.
- Zak 1,14:** *qinné + lō:* „szánalomra indul valaki iránt”, lásd maga az ÚF a parallel Jóel 2,18-ban. Ahhoz igazítva.
- Zak 1,15:** a *qācaf* ige kétszer fordul elő, ugyanúgy kell fordítani mind a kétszer.
- Zak 1,15:** a vers értelme: Isten csak kicsit haragudott a népére, de a pogányok, hatáskörüket túllépve, súlyosabb csapást mértek Júdára, mint ahogy azt Isten tervezte. Így érthette ezt maga az ÚF is, lásd a kereszthivatkozását az Ézs 47,6-ra! És ugyanígy, persze parafrázálva, de helyesen a GutN is.
- Zak 2,5:** *mérő-zsinór*, mint mindenütt máshol (7x), és maga az ÚF a Zak 1,16-ban is – javítva még az Ám 7,17 is.
- Zak 2,15:** az ÚF a személyváltással a kontextushoz simítja a szöveget.
- Zak 2,17:** *hasz:* a parallel Hab 2,20 fordításához igazítva.
- Zak 3,1:** Jöhósúa: ugyanaz a héber név, mint Józsué neve, de ez egy másik személy. A név átírásában a KatBib nem, viszont a ZB és a LB is különbséget tesz a kettő között.
- Zak 3,7:** *sámar et mismartí:* lásd magát az ÚF-t a Deut 11,1 fordításában (hasonlóan a Lev 18,30; 22,9-ben).
- Zak 3,9:** *bőjóm echád:* „egyetlen nap” alatt, nem pedig „majd valamikor”, így a ZB, a LB a KatBib is. De ezt támogatja a szimbólum is: ahogy egyetlen kő van ott, úgy egyetlen nap alatt, lásd megint a fenti fordításokat.
- Zak 3,10:** fölösleges a szórend megváltoztatása, a bevezető kiemelése a vers elé, lásd a ZB, a LB, a Károli és a KatBib is.
- Zak 4,6–7:** idézetben belüli idézet, tehát idézőjel kell.
- Zak 4,14:** az Ószövetségben melléknévi igenévként (csaknem) mindig „fölkent”, nem pedig „felkent”. De az Újszövetségben végig „felkent”!
- Zak 5,3:** a héber szöveg ugyan hiányos, és nem teljesen egyértelmű, de a *kámóhá* „ahogy az” fordításához így a LB, a Károli és a KatBib is.
- Zak 5,9:** *wörúach bökanféhem:* az ÚF itt teljesen hibás: „és szél volt a szárnyaikban/kal” – ez a szó szerinti fordítás (így a LB, Károli és a KatBib). A LB szerint „szél hajtotta a szárnyaikat” – azaz vitorláztak, de aligha ez a jó: „szelet kavartak a szárnyaik”. A gólyaszárny itt a méretre utalhat, nem a vitorlázásra, úgy ugyanis fel- és leszállni a gólya sem tud.
- Zak 6,4–5:** a kérdés jelentése egyértelmű, lásd mindenütt máshol a könyvben, lásd 1,9; 2,2 (másként a 4,4-ben) maga az ÚF, és így az összes fordítás, valamint Reventlow kommentárja is. Az 5. versben a válasz is világos: itt a szelekről van szó, így az összes fordítás, valamint Reventlow kommentárja is. Az ÚF itt valami angyalokra, mennyei lényekre gondolhat.
- Zak 6,12:** az *úmittachtaw* biztosan nem Istenre vonatkozik, ahogy ezt az ÚF sugallja (Isten „helyett” sarjad ő), hanem a Sarjadékra: ő „(ideje/uralma) alatt” lesz sarjadás, azaz jólét, termékenység. Így a LB, a LB, Reventlow a KatBib is (a Károli: Wellhausen alapján: „dinasztia támad majd belőle”). Érdemes egy kicsit szabadabban fordítani, hogy ez egyértelmű legyen.

- Zak 7,7:** *sőfélá:* „Sefélá-alföld”, lásd maga az ÚF: Deut 1,7, Józs 9,1; 10,40; Bír 1,9; 1Krán 27,28, főleg a tájegység-listákban.
- Zak 7,10:** *ásaq:* preferált fordítása az „elnyom”, elfogadott még a „sanyargat”, lásd a Lev 19,13-nál.
- Zak 7,10:** A SzGB döntése alapján „nyomorult” helyett „nincstelen / elesett / szegény”.
- Zak 7,14:** a *kol* „összes” fordítatlan maradt.
- Zak 8,7:** a *hinöni* „Íme, én” szót érdemes itt lefordítani.
- Zak 8,10:** a parallel 2Krán 15,5 alapján simítva, egyben azzal összhangba is hozva.
- Zak 8,13:** *qálat:* „vele mond átkot”, lásd a Jer 25,18-nál. A *qóláláh* fordításához lásd még a parallel Jer 24,9; 25,18; 26,6; 29,22; 42,18; 44,8.12.22; 49,13 igehelyeket.
- Zak 8,14:** *qácaf* Hifíl: „haragra ingerel”, lásd a Deut 9,22-nél.
- Zak 9,6:** a *mamzér* jelentése: „félvér, keverék”, lásd pl. a Deut 23,3-ban.
- Zak 9,10:** *hannáhár:* ez mindig az Eufrátesz, lásd maga az ÚF a Mik 7,12-ben (és más-hol).
- Zak 9,10:** *wöhikrattí:* E.sz. 1. szem., és ezt nem javítja (szemben a Septuagintával) a ZB, LB, KatBib és a Károli, de kommentárjában Reventlow sem. Így a paralelként megadott Mik 5,9 is: „Azon a napon - így szól az Úr - kiirtom lovaidat, és elpusztítom a harci kocsikat.” De a logika is ezt követeli: számárcsikón jön a békesség fejedelme, és kiirtja a fegyvereket, és utána hirdet békét? Nem, ez egy közbevetés, ami a háttérrel, az előzményeket adja elő, a 9. vers tulajdonképpen 10b-ben folytatódik („És békességet hirdet”). Azaz a kiirtás alanya Jhwh.
- Zak 9,10:** *wödibbér sálóm laggójím:* nem „békét hirdet” = „ajánl a legyőzött népeknek”, ahogy azt az ÚF sugallja, hanem valójában: „szavával békét teremt”, bírói döntését elfogadva megbékélnek egymással a nemzetek, lásd a vershez Reventlow magyarázatát és a parallel Ézs 2,4-et!
- Zak 9,14:** *Témán:* itt nem csak égtáj, hanem egy terület, lásd a parallel Zof 3,2–3-at. Így itt a ZB is.
- Zak 9,15:** A héber szöveg nincs rendben: valójában esznek és vért isznak, ettől telnek meg. („Úgy isszák a vért, mintha csak bor volna, megtelnek vele, mint az áldozati kehely, vagy mint az oltár sarkai.”)
- Zak 10,2:** *qászam:* „(jelekből) jósolni”, lásd a Deut 18,10-nél, így ehhez a vershez a ZB és a LB is. (ÚF = Károli).
- Zak 10,7:** *bőjhwh:* „az Úrban” – hebraizmus, a *bő* prepozíció mechanikus átvétele. Meg kell találna az „ujjong” / „örül” ige helyes magyar vonzatát.
- Zak 11,3:** *kőfír:* nem „kölyök” oroszlán, hanem fiatal hím, lásd a Deut 33,22-nél. Itt egyszerűen elég annyi, hogy „oroszlán”.
- Zak 11,15:** *ód:* itt „megint”, lásd Reventlow, a ZB, a LB.
- Zak 12,4:** *siggáón:* „örülség, elmezavar”. Tehát több, mint egy kis fejvesztés, pánik.
- Zak 12,8:** így a héber alapján a ZB, a LB, a KatBib és a Károli.
- Zak 12,10:** amennyire a héber engedi, a Jn 19,37-hez igazítva. De a KatBib, a ZB, a Károli és a LB is másképp (szó szerint) fordítja ezt a verset, ugyanezt javasolta több hozzászóló is, de itt a BHS alapján az ÚF-nak lehet igaza.
- Zak 13,2:** *kárat:* mindenütt „kiirt”, itt a Deut 12,3 paralelljéhez is igazítva a javítással.
- Zak 13,4:** „szőr-ruha”, azaz olyan öltözet, amit kívül szőr borít, így a KatBib, a ZB, a Károli.

- Zak 13,9:** nem megszólítás, ahogy Isten is 3. szem.-ben beszél a népéről. Így a KatBib, a LB és a Károli is (igaz, ÚF = ZB és Reventlow).
- Zak 14,2:** *jikkárét*: „kivágattatik, kiírtatik”: így minden német fordítás, de a KatBib = ÚF miatt nem lett javítva.
- Zak 14,10:** Hananél-torony, lásd maga az ÚF a Jer 31,38-ban.
- Zak 14,12:** *mqq*: „megrothad”? – az Ez 24,23 szintén a Lev 26,39-et idézi, és ott az ÚF az „elsorvad” ígét hozza – de itt maradhat a keményebb kifejezés, ha nem utalunk forrásként a Lev-ra.
- Zak 14,16.18.19:** *szukkót*: „a lombsátrak ünnepe”, lásd a Lev 23,34-nél.

MALAKIÁS KÖNYVE

- Mal 1,1:** az 1,2–5 tartalmi összefoglalásaként a jelenlegi felirat félrevezető, hiszen abban szó sincs Izráel hálátlanságáról, csak Isten kiválasztó, feltétlen szeretetéről. A LB és a ZB is olyan feliratot hoz, ami Isten szeretetét hangsúlyozza népe iránt.
- Mal 1,7:** *nibze*: több, mint „lebecsül”: „megvet, lenéz, gyaláz, semmibe vesz”. Így a Károli, a KatBib és a LB is, de hasonlóan a ZB is.
- Mal 1,10:** *rácáh*: „kedv/kedves” vagy „kegyelem/kegyelmes”, lásd a Gen 33,10-nél.
- Mal 1,13:** *rácáh*: lásd a Mal 1,10-nél.
- Mal 2,5:** *chtt*: „megretten”, lásd a 2Kir 19,26-nál. Itt: „rettegni valamitől”. A KatBib mindezesetre: „és tisztelte nevemet”.
- Mal 3,5:** *ásaq*: preferált fordítása az „elnyom”, elfogadott még a „sanyargat”, lásd a Lev 19,13-nál.
- Mal 3,14:** *sámar et mismartí*: lásd magát az ÚF-t a Deut 11,1 fordításában (hasonlóan a Lev 18,30; 22,9-ben).
- Mal 3,23:** a szó szerinti parallel Jóel 3,4b fordításához igazítva.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bibliafordítások:

- Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. Magyarázó jegyzetekkel, Kálvin János Kiadó, Budapest, 1996.
- Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. A teljes Szentírás. Fordította Károli Gáspár. Újonnan revideált kiadás. A fordítást az eredeti szöveggel egybevetette és átdolgozta a Protestáns Média Alapítvány által létrehozott szakbizottság, Veritas Kiadó, Budapest, 2011.
- Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. Magyar nyelvre fordította és revideálta a Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága, Kálvin János Kiadó, Budapest, 2014. *(Revideált új fordítás)*
- Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. Magyar nyelvre fordította a Magyar Bibliatanács Ószövetségi és Újszövetségi Bibliafordító Szakbizottsága. Az 1975. évi Újfordítású Biblia javított kiadása a Vizsolyi Biblia megjelenésének 400. évfordulójára (1990), Kálvin János Kiadó, Budapest, 2012. *(Újfordítású Biblia)*
- Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás. Gál Ferenc, Gál József, Gyürki László, Kosztolányi István, Rosta Ferenc, Szénási Sándor és Tarjányi Béla fordításának javított szövege új bevezetőkkal és szövegmagyarázatokkal. Sajtó alá rendezte Rózsa Huba, 4. kiadás, Szent István Társulat – az Apostoli Szentszék Kiadója, Budapest, 2011.
- Die Bibel in der Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift. Katholische Bibelanstalt GmbH, Stuttgart, 1980.
- Die Bibel in heutigem Deutsch. Die Gute Nachricht des Alten und des Neuen Testaments mit den Spätschriften des Alten Testaments, 2. Auflage, Evangelische Haupt-Bibelgesellschaft, Berlin – Altenburg, 1986.
- Die Bibel nach der Übersetzung Martin Luthers. Mit Apokryphen (Bibeltext in der revidierten Fassung von 1984), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2001.
- Good News Bible. The Bible in Today's English Version. American Bible Society, New York, 1978.
- Jerusalemmer Bibel. Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Bundes. Deutsche Ausgabe mit den Erläuterungen der Jerusalemmer Bibel, hrsg. v. Diego Arenhoevel – Alfons Deissler – Anton Vogtle, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1969.
- Neue Jerusalemmer Bibel. Einheitsübersetzung mit dem Kommentar der Jerusalemmer Bibel. Neu bearbeitete und erweiterte Ausgabe. Deutsch herausgegeben von Alfons Deissler und Anton Vogtle in Verbindung mit Johannes M. Nützel, 3. Auflage, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2007.
- Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. A Káldi-féle szentírásfordítás nyelvén megújítva, javítva a Neovulgáta alapján (1997), 4. kiadás, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003.
- Szent Biblia azaz Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyar nyelvre ford. Károli Gáspár; közread. a Magyar Bibliatanács, Budapest

[Református Zsinati Iroda], 1990 [az 1908-ban megjelent revideált kiadás változatlan utánnomata]
Zürcher Bibel (in der neuen Übersetzung von 2007). 2. Auflage, Genossenschaft Verlag der Zürcher Bibel beim Theologischen Verlag Zürich, Zürich, 2008.

Szótárak, lexikonok:

- BARTHA T. (szerk.): Keresztyén Bibliai Lexikon. I–II. kötet, 2. kiadás, Kálvin János Kiadó, Budapest, 2000–2004.
- FREEDMAN, D. N. (ed.): The Anchor Bible Dictionary. Vol. I–VI, Doubleday, New York [u.a.], 1992.
- GESENIUS, W.: Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament, bearbeitet von Frants Buhl, Unveränderter Neudruck der 17. Auflage, Springer-Verlag, Berlin – Göttingen – Heidelberg, 1962.
- GESENIUS, W.: Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament, 18. Auflage, Herausgeber: Herbert Donner, Gesamtausgabe, Springer Verlag, Berlin, 2013.
- JUHÁSZ J. (et al., szerk.): Magyar Értelmező Kéziszótár, 2. átdolgozott kiadás, Akadémia Kiadó, Budapest, 2006.
- KOEHLER, L. – BAUMGARTNER, W.: Lexicon in Veteris Testamenti libros, E. J. Brill – W.M. B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, Leiden – Michigan, 1958.
- KOEHLER, L. – BAUMGARTNER, W.: Hebräisches und Aramäisches Lexikon zum Alten Testament. Dritte Auflage. Neu bearbeitet von Walter Baumgartner unter Mitarbeit von Benedikt Hartmann und E. Y. Kutscher, Lieferung I–V, E. J. Brill, Leiden, 1967–1995.
- LACZKÓ K. – MÁRTONI A.: Helyesírás (A Magyar Nyelv Kézikönyvtára 1), Osiris, Budapest, 2006.
- NAGY E. – SZABÓ Zs.: Helyesírási szabályzat és szótár. A Magyar Tudományos Akadémia helyesírási szabályzatának érvényben lévő 11. kiadása alapján, Új Hold, Budapest, 2004.

Tanulmányok, monográfiák, kommentárok:

- [név nélkül:]: Az újfordítású Biblia (1975) revíziójának eredményei (1990) [kiadó nélkül], Budapest, 1995.
- [név nélkül:]: Names, Proper, in: International Standard Bible Encyclopedia. – Digitális változat: <http://www.bible-history.com/isbe/N/NAMES%2C+PROPER/>, letöltés dátuma: 2012. október 29.
- [név nélkül:]: Ökumenisches Verzeichnis der biblischen Eigennamen nach der Loccumer Richtlinien, 2. Auflage, Deutsche Bibelgesellschaft – Katholische Bibelanstalt, Stuttgart, 1981.
- [név nélkül:]: Útmutató egyházi kifejezések helyesírásához, Szent István Társulat, Budapest, 2006.

- COGGINS, R. J.: The Books of Ezra and Nehemiah (CBC), Cambridge University Press, Cambridge – London – New York – Melbourne, 1976.
- ELLIGER, K.: Deuterocesaja. 1. Band, 1. Teilband: Jesaja 40,1–45,7 (BK-AT XI/1), 2. Auflage, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1989.
- FOHRER, G.: Hiob (KzAT 16), Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1988.
- GALLING, K.: Die Bücher der Chronik Esra, Nehemia (ATD 12), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1954.
- GALSI Á.: Idézetek írásmódja az új fordítású Bibliában és folyamatban lévő revíziójában, in: Pecsuk O. (szerk.): A bibliarevizio műhelyéből, Kálvin Kiadó, Budapest, 2012, 60–72.
- GERLEMANN, G.: Esther (BK-AT 21), Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1973.
- GERSTENBERGER, E. S.: Das dritte Buch Mose. Leviticus (ATD 6), 6., völlig neubearbeitete Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1993.
- GUNNEWEG, A. H. J.: Esra (KzAT 19/1), G. Mohn, Gütersloh, 1985.
- GÖNDÖCZ M. (szerk.): A Revideált új fordítású Biblia (RÚF 2014) revíziójának eredményei, Magyar Bibliatársulat, Budapest, 2014. [digitális változatban elérhető: http://bibliatarsulat.hu/wp-content/uploads/2015/06/a_2014-es_revizio_eredmenyei.pdf]
- HERTZBERG, H. W.: Die Bücher Josua, Richter, Ruth (ATD 9), 6., unveränderte Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1985.
- HERTZBERG, H. W.: Die Samuelbücher (ATD 10), 7., unveränderte Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1986.
- JENSEN, J. – IRWIN, W. H.: Izajás 1–39. könyve, in: Brown, R. E. – Fitzmyer, J. A. – Murphy, R. E. (ed.): Jeromos Bibliakommentár (a magyar kiadás főszerkesztője: Dr. Thorday Attila), I. kötet: Az Ószövetség könyveinek magyarázata, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002, 365–393.
- JEREMIAS, J.: Der Prophet Amos (ATD 24,2), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1995.
- KAISER, O.: Das Buch des Propheten Jesaja. Kapitel 1–12 (ATD 17), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1981.
- KARASSZON D.: A Zsoltárok könyvének magyarázata, in: Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata, II. kötet, 2., átdolgozott kiadás, Kálvin János Kiadó, Budapest, 1995, 541–640.
- KARASSZON D.: Ézsaiás könyvének magyarázata, in: Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata, II. kötet, 2., átdolgozott kiadás, Kálvin János Kiadó, Budapest, 1995, 691–748.
- KILIAN, R.: Jesaja 1–12 (NEB. AT 18), Echter Verlag, Stuttgart, 1980.
- KRASOVES, J.: Biblical proper Names (LHB – OTS 418), T & T International, New York, 2010.
- KRAUS, H.-J.: Psalmen. Teilband I: Psalmen 1–59 (BK-AT XV/I). Teilband II: Psalmen 60–150 (BK-AT XV/II) 5., grundlegend überarbeitete und veränderte Auflage, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1978.
- KRÜGER, T.: Kohelet: Prediger (BK-AT 19), Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 2000.
- KSELMAN, J. S. – Barré, M. L.: Zsoltárok könyve, in: Brown, R. E. – Fitzmyer, J. A. – Murphy, R. E. (ed.): Jeromos Bibliakommentár (a magyar kiadás főszerkesztője:

- Dr. Thorday Attila), I. kötet: Az Ószövetség könyveinek magyarázata, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002, 803–845.
- KUSTÁR Z.: A bibliai héber nevek megjelenítése a nemzeti bibliafordításokban, különös tekintettel a legújabb protestáns bibliafordításainkra, In: Névtani Értesítő 37 (2015), 25–32.
- KUSTÁR Z.: A héber Ószövetség szövege. A masszoréta szövegahagyományozás és annak megjelenítése a Biblia Hebraicában, Kálvin János Kiadó, Budapest, 2010.
- KUSTÁR Z.: Az 1975-ös Újfordítású Biblia és revideált változatának (1990) viszonya az 1908-as kiadású Károli-biblia fényében, in: Geréb Zsolt (szerk.): Isteni megszólítás ... emberi válasz. Jubileumi tanulmánykötet Eszenyein dr. Széles Mária professzor asszony tiszteletére, Partium Kiadó, Oradea/Nagyvárad, 2007, 209–220.
- KUSTÁR Z.: Az Ezékiel 28,11–19 előállása és tanítása. Kísérlet egy összetett hagyományozás-történeti folyamat felvázolására, In: Studia Biblica Athanasiana 6 (2003), 17–53.
- KUSTÁR Z.: Az új protestáns bibliafordítás (1990) folyamatban lévő revíziója és annak ószövetségi vonatkozásai, In: Theologiai Szemle 54/3 (2011), 138–147.
- KUSTÁR Z.: Az újfordítású Biblia (1975) revíziója (1990) ószövetségi részének eredményei, In: Theologiai Szemle 44/4 (2001), 235–241.
- KUSTÁR Z.: Halhatatlan Ige – emberi betűk jászolában. Szövegtörténeti adalékok a Szentírás ihletettségének és csatlakozhatatlanságának kérdéséhez, In: Mediárium 2/3–4 (2008), 5–14.
- KUSTÁR Z.: Jefte története (Bír 10,6–12,7), In: Református Egyház 2003/7–8, 161–164.
- KUSTÁR Z.: Jeremiás elhívása és megerősítése (I. rész), In: Theologiai Szemle 2010/1, 4–16.
- KUSTÁR Z.: Jeremiás elhívása és megerősítése (Jer 1,4–19). II. rész: A Jer 1,11–19 magyarázata, In: Theologiai Szemle 2010/2, 68–80.
- KUSTÁR Z.: Wáv explicativum a 20. századi magyar protestáns bibliafordításokban, In: Gáborjáni Szabó B. – Oláh R. (szerk.): „Kézembe vészem, olvasom és arról elmélkedem”. Emlékkönyv Fekete Csapa születésének 75. és könyvtárosi működésének 50. évfordulójára. Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, Debrecen, 2015, 336–355.
- KUSTÁR Z.: A bibliai héber nevek átírásának szabályai az új protestáns bibliafordításban (1975) és annak most készülő, revideált változatában, In: Studia Theologica Debrecinensis 2012/1–2, 13–34.
- KÜRTI L.: Ökumenikus tanácskozás a magyarnyelvű Biblia ügyéről, In: Theologiai Szemle 14 (1971/1), 10–18.
- MEINHOLD, A.: Die Sprüche. Teil 1: Sprüche. Kapitel 1–15 (ZBK 16.1), Teil 2: Sprüche. Kapitel 16–31 (ZBK 16.2), Theologischer Verlag, Zürich, 1991.
- MILLER, J. M. – HAYES, J. J.: Az ókori Izrael és Júda története (Studia Orientalia 3, Eredeti megjelenés: 1986), PPKE – Bölcsésztudományi Kar, Piliscsaba, 2003.
- NIDA, E. – TABER, C. R.: The Theory and Practice of Translation, Brill, Leiden, 1969.
- NIDA, E.: Egyik nyelvről a másikra. Funkcionális ekvivalencia a bibliafordításban (Eredeti megjelenés: 1986), Kálvin János Kiadó, Budapest, 2002.
- NIELSEN, E.: Deuteronomium (HzAT 1/6), J. C. B. Mohr, Tübingen, 1995.

- NOTH, M.: Das vierte Buch Mose. Numeri (ATD 7), 3. Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1977.
- NOTH, M.: Das zweite Buch Mose. Exodus (ATD 5), 4. Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1968.
- NOTH, M.: Die israelitischen Personennamen im Rahmen der gemeinsemitischen Namengebung, W. Kohlhammer, Stuttgart, 1928.
- OMANSON, R. L. – ELLINGTON, J. E.: A Handbook on the First and Second Books of Samuel. Volume 1: 1 Samuel 1.1 to 2 Samuel 1.27, Volume 2: 2 Samuel 2.1 to 24.25 (UBS Handbook Series 1), New York, United Bible Societies, 2001.
- PECSUK O.: Az 1990-es protestáns új fordítású Biblia revíziójának elmélete és gyakorlata, In: Magyar terminológia 4 (2011), 72–81.
- PECSUK O.: Főtitkári jelentés a Magyar Bibliatársulat Alapítvány 2008. december 4-ei közgyűlése számára (publikálatlan kézirat).
- PECSUK O.: Főtitkári jelentés a Magyar Bibliatársulat Alapítvány 2009. december 2-ai közgyűlése számára (publikálatlan kézirat).
- PECSUK O.: Főtitkári jelentés a Magyar Bibliatársulat Alapítvány 2005. december 6-ai közgyűlése számára (publikálatlan kézirat).
- PECSUK O.: Főtitkári jelentés a Magyar Bibliatársulat Alapítvány 2006. december 12-ei közgyűlése számára (publikálatlan kézirat).
- PORTEOUS, N. W.: Das Buch Daniel (ATD 23), 2., durchgesehene Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1968.
- RAD, G. VON: Das Erste Buch Mose. Genesis (ATD 2/4), 10., durchgesehene Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1976.
- RAD, G. VON: Das fünfte Buch Mose. Deuteronomium (ATD 8), 4., unveränderte Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1983.
- RECHENMACHER, H.: Biblisch-Hebräische Personennamen. Methodische Überlegungen zu ihrer Analyse und Deutung, In: Gaß, E. – Stipp, H.-J. (Hg.): „Ich werde meinen Bund mit euch niemals brechen!“ (Ri 2,1). Festschrift für Walter Groß zum 70. Geburtstag (Herders Biblische Studien 62), Herder, Freiburg – Basel – Wien et al., 2011, 217–235.
- REVENTLOW, H. Graf: Die Propheten Haggai, Sacharja und Maleachi (ATD 25,2), 9. völlig neubearbeitete Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1993.
- RUDOLPH, W.: Chronikbücher (HzAT I/21), Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1955.
- RUDOLPH, W.: Jeremia (HzAT I/12), Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1968.
- SCHMIDT, L.: Das vierte Buch Mose. Numeri 10,11–36,13 (ATD 7/2), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2004.
- SISKA Á.: Bibliai névtár. Tulajdonnevek konkordanciája hat magyar bibliafordítás alapján, Kálvin János Kiadó, Budapest, 2010.
- SOGGIN, J. A.: Das Buch Genesis. Kommentar (Aus dem Ital. übers. von Thomas Frauenlob et al.), Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1997.
- SOÓS L.: A Krónikák könyvének új fordítása, In: Református Egyház 11 (1959/24), 530–533.
- SPEISER, E. A.: Genesis (The Anchor Bible), 2. Edition, Doubleday & Comp., Garden City – New York, 1979.

- TÓTH K.: A készülő Ószövetség-fordítás újabb eredményei, In: Református Egyház 8 (1956/15), 346–352; 8 (1956/17), 399–401.
- TÓTH K.: Bibliafordítás – Bibliamagyarázat, Kálvin Kiadó, Budapest, 1994.
- TÓTH K.: Mózes első könyve, In: Református Egyház 3 (1951/19), 19–23.
- VEIJOLA, T.: Das 5. Buch Mose. Deuteronomium: Kapitel 1,1–16,17 (ATD 8,1), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2004.
- WEISER, A.: Die Psalmen I: Psalm 1–60 (ATD 14), 9., unveränderte Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1979.
- WEISER, A.: Die Psalmen II: Psalm 61–150 (ATD 15), 9., unveränderte Auflage. Mit Sachregister und Bibelstellenverzeichnis zum Gesamtband, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1979.
- WESTERMANN, C.: Das Buch Jesaja. Kapitel 40–66 (ATD 19), 5. Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen – Zürich, 1986.
- WESTERMANN, C.: Genesis. Kapitel 1–11 (BK-AT I/1), 2. Auflage, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1976.
- WESTERMANN, C.: Genesis. Kapitel 12–36 (BK-AT I/2), 2. Auflage, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1989.
- WESTERMANN, C.: Genesis. Kapitel 37–50 (BK-AT I/3), Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1982.
- WILDBERGER, H.: Jesaja, I. Teilband: Jesaja 1–12 (BKAT X/1), Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1972.
- WOLFF, H. W.: Dodekapropheten 1. Hosea (BK-AT XIV/1), 2., verbesserte und ergänzte Auflage, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1965.
- WÜRTHWEIN, E.: Die Bücher der Könige. 1.Könige, 17–2.Könige 25 (ATD 11,2), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1984.
- WÜRTHWEIN, E.: Die Bücher der Könige. 1.Könige 1–16 (ATD 11,1), 2., durchgesehene und überarbeitete Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen – Zürich, 1985.
- ZIMMERLI, W.: 1. Mose 1–11: Urgeschichte (ZBK – AT 1/1), 5. Auflage, Theologischer Verlag, Zürich, 1991.
- ZIMMERLI, W.: 1. Mose 12–25: Abraham (ZBK – AT 1/2), Theologischer Verlag, Zürich, 1976.
- ZIMMERLI, W.: Ezechiel. 1. Teilband: Ezechiel 1–24 (BK-AT XIII/1), 2. Teilband: Ezechiel 25–48 (BK-AT XIII/2), 2., verbesserte, durch ein neues Vorwort und einen Literaturnachtrag erweiterte Auflage, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1979.

A DEBRECENI REFORMÁTUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM
ÓSZÖVETSÉGI TANSZÉKÉNEK TANULMÁNYI FÜZETEI
(DÓTTF)

Új sorozat

A sorozat eddig megjelent kötetei:

1. SZABÓ KÁROLY: *Tárgy- és névmutató Josephus Flavius, A zsidók története c. munkájához*, Debrecen, 2001.
2. KUSTÁR ZOLTÁN: *A Krónikák könyve. A mű előállása, tanítása, szövegállományának és kanonikus forrásainak szinopszisa*, Debrecen, 2002.
3. KUSTÁR ZOLTÁN (szerk.): *„Mint folyóvíz mellé ültetett fa...”. Emlékkötet Dr. Módos László professzor századik születésnapjának tiszteletére*, Debrecen, 2003.
4. WALTER BAUMGARTNER: *Geschichte der israelitischen Religion. Basler Vorträge. Notiert von Dezső Karasszon*, Debrecen, 2004.
5. KUSTÁR ZOLTÁN (szerk.): *A Pentateuchos forrásművei. Elkülönített szövegállományuk, valamint azonosításuk a Pentateuchos kanonikus formájában – M. Noth munkássága alapján*, Debrecen, 2005.
6. KUSTÁR ZOLTÁN (szerk.): *A héber nyelvtan elemi szabályai. Összeáll. Tóth Kálmán*, Debrecen, ²2010, ³2012.

